

LUMÍR

MĚSÍČNÍ REVUE

PRO

LITERATURU, UMĚNÍ A SPOLEČNOST.

ORGÁN LITERÁRNÍHO ODBORU UMĚLECKÉ BESEDY.

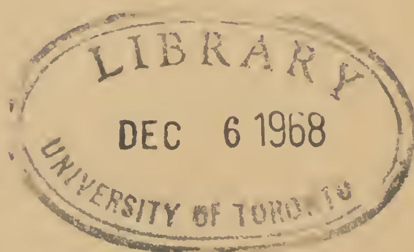
ROČNÍK XLVII.

REDAKTOŘI

VIKTOR DYK A DR. HANUŠ JELÍNEK.

V PRAZE — — — — — — 1919
NAKLADATELSTVÍ J. OTTO

Tiskem „UNIE“ v Praze

OBSAH.

BÁSNĚ.

Strana

KRÁSNÁ PRÓSA.

Strana

ČLÁNKY.

FEUILLETON.

LITERATURA.

DIVADLO.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

HUDBA.

ZPRÁVY.

R. XLVII. LUMÍR ČÍSLO 1.

VIKTOR DYK:

KONEC A POČÁTEK.

I.

Veliká říše se zhroutila. Je to konec, je to opravdový konec. Žila mocí setrvačnosti a do poslední chvíle těšila se příslovečným svým štěstím. Zázrakem udržela se za války třicetileté; zázrakem udržela se za Marie Terezie. A místo co by sama byla zdrcena Napoleonem, stala se původem jeho pádu. Ani neschopnost mocnářů, ani bezhlavost jenerálů, ani bezduchost státníků nedovedla ubíti toho štěstí, jež se dědilo od pokolení k pokolení. Historik budoucích dob uzná, že i za války zůstalo jí dlouho, velmi dlouho věrno toto příslovečné štěstí; není tomu příliš dlouho, co bylo možno zachránit říši na účet Německa. Ale vůle císaře Karla byla příliš chabá a vůle císaře Viléma příliš silná. Rakousko zůstalo věrným spojencem až do konce, do svého konce.

Poraženo u Králové Hradce, kapitulovalo kdysi Rakousko. Hrdí Habsburkové sklonili se pod hrdějšími Hohenzollerny po vítězství Německa nad Francií. Tuto kapitulaci zpečetil pád fundamentálek. Opuštění cesty vyrovnání s Němci donutilo stát i dynastii k užšímu semknutí a užší semknutí znamenalo německý diktát. Od sedmdesátých let přestalo býti Rakousko samostatným státem a Habsburkové stali se vasaly německé říše. Chvílemi proniklo poznání skutečného stavu věcí; obrat nepřivodilo nikdy. Aby se říše habsbursko-lotrinské rodiny vůči Německu osamostatnila, musela by hledati a najíti podporu v národech neněmeckých a býti jim sama oporou. Bylo to tak samozřejmé, ale historický úděl dynastie byl vždy, nechápati samozřejmosti.

Pokušení bylo veliké. Stáli jsme, možno říci, nad propastí. Uvažme, kam bychom byli došli, kdyby nebyla opuštěna cesta fundamentálek. Smír národa s Habsburky byl by znamenal rozejít se s celým duchem naší minulosti. Husitský národ byl by skončil jako věrný poddaný klerikální a neblaze zatížené dynastie. I při uchování větší samostatnosti vůči Německu nebylo konec konců vyloučeno, že by říše Habsburská nestala se spojencem říše ně-

mecké v boji o primát světa. Ale smířené Čechy byly by vedly boj tento s přesvědčením a jako boj spravedlivý. Nechci domyslit neblahých konců.

Byli jsme zachráněni; ne zásluhou svou, neboť „vždy plni odboje a plni loyality“ byli jsme časem až příliš ochotni upustit od odboje a stát se dokonale loyálními. Zásluha byla na těch, kteří nám brali k tomu každou příležitost. A zásluha byla na našich velikých mrtvých, kteří nás po staletí budili ze spánku a burcovali z mdloby.

Byla to literatura, která za největších bouří a nejzimavějších vánic živila svatý oheň. Byla to literatura, která připomínala zapomínajícímu časem národu velikou jeho minulost a větší jeho ponížení. Byla to literatura, která nikdy nedovedla se smířiti s dočasnými fakty. Bylo, jest a bude mohl říci český politik; neříkal toho český spisovatel. Oh, velicí mrtví, vychovatelé naši v dobách nejhorších, ukazovatelé cest v nejzamotanějším bludišti! Jak veliký máme důvod děkovat vám, na kteréž pozapomněl v prvé řeči národního shromáždění prvý předseda Národního výboru a prvý předseda ministerstva československého. Čest všem, kteří pracovali, bojovali, umírali. Ale nebýt velikých těch mrtvých, před kterými bylo v historických okamžicích pokorně se skloniti, nebyl by měl předseda ministerstva komu a zač děkovati. Toť aspoň mé mínění, mrtví, kteří jste slýchali o půlnocích cos syčet před staroměstskou radnicí jako když meč po brusu jede. Kteří zatím, co Praha jak v hedvábných poduškách spala, slýchali rok co rok, přes věky šlehající požár, kteří vzpomínali na tatíčka nebožtíčka, který tak ledacos znal a svou píšťaličkou vodil německé myši z Čech, kteří nepřestali věřit v konečné vítězství práva, opakujíce nám, že čas mění vše i časy, k vítězství on vede pravdu: co sto věků bludných hodlalo, zvrtne doba. Dík vám, o mrtví, kteří jste hynuli v Brixenu s lehkou a krvavou písničkou „Tyrolských elegií“ na rtech a kteří jste darmo neumřeli. Dík vám, kteří v chvíli ochablosti, kdy už už nastupovala se cesta resignace a smíru, jenž znamenal kapitulaci, varovali znepokojeným výkřikem: „Či chcete, bláhoví, věřiti zas?“ Řada je vás, drazí mrtví, kteří znamenali jste pro nás příklad a výstrahu. Ať vaše jméno žije dosud, ať je už zapomenuto, ať jste nikdy jména neměli: dík vám, duše horoucí a obětavé, které jste nikdy nezradily své lásky ani své nenávisti. Bez vás by nás zkorumpovali, povídenštili, bez vás bylo po nás už veta. Byli bychom snad ještě národností, ale nikdy národem!

II.

To, co zahynulo, zachmuřilo naši mladost. Zachmuřilo ji pro mou osobu od oné chvíle, kdy vesnický učitel, dávno už mrtvý, anonymní, ale čestný voják velké armády, školáčkům z Podřipska vypravoval o bitvě na Moravském poli a vložil do rukou chlapcových první české dějiny. Chmury rostly v dobách persekuce pokrokového hnutí, v dobách procesu Omladiny, v dobách strašného útlaku středního našeho školství. A chmury byly nějak bezradně tíživé, když jsem střední školu opustil. Tehdy se nastupovala osudná cesta, která vedla k dočasným úspěchům, ale pak k těžkému poškození politické naší prestiže. Byla to doba jazykových nařízení, éra, kdy státoprávní spor s dynastií zredukoval se v boj jazykový. Badeni padl, přišel Thun. Prosincové bouře byly, ale jako by nebyly. Do poslední chvíle se nechápalo, že na šikmé ploše, na níž se politika octla, není možný příznivý obrat. Do poslední chvíle věřilo se ve veliké převraty, jako se v ně věřilo za Badeniho. Jako by byly vůbec za Habsburků možny nějaké veliké převraty ve prospěch Čechů, ve prospěch Slovanů! Bylo to tehdy v roce 1899, neklame-li mne paměť. Jeho veličenstvo, císař František Josef I. ráčil na cestě kamsi do uzavřeného území učinili kratičkou zastávku — v Praze? — ne, na nádraží pražském. Tato beze sporu významná okolnost dostačila, že bezčetné davy shromáždily se na nádraží a před nádražím. A tyto bezčetné davy lidu, tyto davy českého lidu provolávaly „Slávu" císaři Františku Josefu. V té chvíli, chodě mezi davem, vzpomínal jsem na vás, o mrtví. Vzpomínal jsem v shluku a jásotu. A vy, vy naši mrtví, diktovali jste živému, který se s vámi ztotožnil, trpké verše páté „Píseň z Montblancu" z „Marností":

„Pod ledem mrtvola mne upoutala.
Národ, ten vstal. Čest ale nepovstala.

Tak rozhovor svůj tiše povedem',
pod ledem mrtvá, mrtvý nad ledem.

„Mrtvá cti, ano, viz, co z tebe zbývá.
A je to pravda, že jsi byla živá?"

„Já měla vždycky dynastické city,
vždy plna odboje a plna loyality.

I proto lidem boj jsem vedla litý
vždy plna odboje a plna loyality!

*

Šla touha ta vždy krajem a šla městy
jít konsekvencím myšlenek svých z cesty!“

„Mrtvá cti, národ po světě se plouží,
za posměch, ránu, za nadávku slouží!

A nikdo nezří přes práh svého domu.
Národa škoda. Moře scházelo mu.“

To moře pro malé duše, které jsem volal tehdy, moře pro malých lidí velkou ješitnost, moře, moře, moře:

„Pro massy ovládané cizinou,
jediné moře s jednou hladinou.“

Nu, bylo to krušno stát v řadách jásajícího lidu a hanbiti se za tento jásot, bylo krušno vidět mládež, lezoucí na stromy a dospělé slyšet šuškat si cosi o státních převratech: o státních převratech Františka Josefa! A tato hanba, tento pocit bezmocného vzteku, tato strašná bolest zkrušila nejkrásnější leta mládí. Zuří v „Konci Hackenschmiedově“ a v „Prosinci“, zatíná pěstě v „Satirách a sarkasmech“. Ne, to nebyl anarchistický chaos,. aristokratické manýry, z nichž vznikla tato díla; byla to touha po kázni, touha po činech. Bylo to drama, bylo zde drama.

„Já cítil naši odvislosti hněv,
já cítil naši odvislosti bídu,
než dopadne mi hruda na rakev,
chci jíti v řadách svého lidu.

Jenom kde najdu tento dobrý lid!
Jsou lidé, ponížení nebcuří je
a nevzruší jejich chladný klid
přítomnost zlá, tragické historie.

Dívám se. Kolem sebe zřím
puritanismus pokrytecký, suchý.
Dívám se. Smát se uslyším
povídeňštělé, zfrivolnělé duchy.

Mladost naše byla zachmuřena, ne pouze má mladost. Nebylo to moje drama, bylo to naše drama. Kolik z nás v něm ztroskotalo! Mládeži dneška, mládeži budoucnosti: kéž ti není dáno v nové formě staré naše drama žíti!

III.

Vy, mrtví, dali jste také určitou linii „Lumíru“. Vy, ať vaše jméno bylo Neruda, Čech, Vrchlický, Zeyer, Sládek, vy všichni

jste se dívali s láskou na veliké národy západu, na Rus i na jih: ale nikdo z vás nemiloval ani Vídně ani Berlína . . . A právě proti nim hledali jste opory tam, kde se vám naskytala. Vy všichni v roce sedmdesátém stáli jste na straně Francie.

Dědici mrtvých, zachovali jsme za války nedotčený váš odkaz. Linie Lumíra byla zachována čistá a pevná. Mrtví, kteří v nás budili vědomí národní, ani jedenkráte vás „Lumír" nezradil. Nezradil vás od prvního čísla vydaného za války, jež přineslo v nejkritičtější fázi světového zápasu, v světodějných chvílích bitvy u Marny překlad Hugovy básně „Ve chvíli návratu do Francie, 31. srpna 1870"

„Když s temným rojem jde tě napadnouti
Attila,
když kolem tebe celý svět se hroutí,
přicházím já."

Byly doby, kdy mobilisace rakouská fungovala bezvadně a mobilisace naše česká nedokonale. Ani tehdy „Lumír" nezakolísal, konaje tradiční poslání. Jeho směr byl jasný a šel za ním pevně: byl to, drazí mrtví, směr a cíl váš. Konali jsme my všichni v jeho sloupcích svou povinnost v dobách konce; chceme ji konati v dobách počátku. A ta povinnost je dnes, říci cosi jasně a bez výhrady. Zdvořilý Francouz nazval nás prý největším národem za války. Třeba na mnoho, na velmi mnoho zapomenout, aby tato věta neměla ironického hrotu. Ne, neopakujme to s takovou zálibou! Neříkejme a nemysleme si, že jsme největší národ: snažme se, abychom byli řádným národem. Nepřeceňujme se; bylo by to směšné. Ale nepodceňujme se také a řekněme si po výrocích, které lichotí naší národní ješitnosti, že ukládají nám těžký závazek. Bylo by marno uvažovat o chybách a hříších včerejška. Ale snažme se myslit na budoucnost: na budoucnost, v které by bylo co nejméně chyb a hříchů.

Mysleme na ni — s tím těžkým závazkem: státi jako řádný národ mezi řádnými národy. Nedoprošovati se podpory, kde sami stačíme. Nezahanbovat ty, kteří mluvili o nás pěkně, příliš pěkně.

Mysleme na budoucnost. Mysleme pouze na ni. A všichni na ni mysleme. Snad jsme slabí: snažme se zesílit. Snad jsme malicherní: snažme se vzrůsti nad sebe. Snad jsme egoističtí: obětujme své já. Ale mysleme na budoucnost, mysleme všichni na budoucnost! Hle, naše samostatnost je robátko, jež sotva ještě drží se na nohou. Robátko, ještě hodně bezmocné. Ale budeme-li všichni

myslit na budoucnost všech, nebojme se o robátko: doroste a dojde. Dojde do modravé dálky, kam my nedojdeme s ním, jako vy jste nedošli, drazí naši mrtví. Zdrávo buď, robátko: jdi a dojdi: nad námi, kteří zajdeme, věčný buď tvůj růst!

KAREL TOMAN:

POHŘEB.

Ve Splitu, v červenci 1914.

Tah lodí viděl jsem slavný tehdy za večera,
když místo k triumfu na pohřeb vezly dvě těla,
kníže a kněžnu.

Ne věncoví barevných světel, ne flórem zastřená děla
na truchle výhružných přídách, ne výstřely s břehu,
žal komandovaný —

to nepromluvilo k srdci. Však zamlklé davy,
přísně tiché, od věků zvyklé čekati ránu,
jaly mou duši.

V ní hovořily: Spljete, Spalato našich pánů,
domove našich duší, úle lodicím našim,
lhát neuzříš nás.

Před smrtí skláníme hlavu. Pokoj buď dobrým i zlým.
Bůh spravedlivý, jenž odměňuje a trestá
a zkouší věrné,

dal koruně mučednické spočinout na dvou hlavách.
Snad netoužily po slávě nebes. Bůh usoudil jinak
a zdvih' je k sobě.

My v trudu a bídě a v zápase s půdou a mořem
chléb tvrdý smáčíme v trpkém víně a modlíme se
k Bohu a svatým.

Až budou hořet pamětní svíce ve přítmí chrámů našich,
vzpomeneme také při modlitbách za zemřelé
kněžny a knížete.

Neb netrestá nebe v člověku vždy vlastní jeho vinu.
Čin zlý, myšlenka zlá či vražedný záměr odplaty dojde
až ve vnucích někdy.

I shlédl Pán na bídu Srbského lidu a mstitele vzbudil.
Nevinný vraždil snad nevinné. Snad vinné. Snad podlé.
Rozsuď ty, Bože!

ARNOŠT DVOŘÁK:

HUSITÉ.

Tragedie o pěti dějstvích.

První dějství.

První scéna.

(Náves v Chelčicích. Uprostřed stará lipa, na ní obraz světce a zvonička se stříškou, pod obrazem kamenné klekátko. Vlevo i vpravo v pozadí selské chaty, uprostřed v pozadí vrcholky topolů. Je letní večer, ale s několika stran je slyšeti bušení cepů.)

Matka Jakubova (rychle zleva, volá vpravo zdušeně): Maří! Nevěsto má! (po chvíli) Maří!

Maří (zprava, s cepem v ruce).

Matka: Nu... co říká Jakub!

Maří: Matko —

Matka: Mlčí!...

Maří: Mlátí... a ptám-li se, ani nevzhlédá ke mně. Pak postaví cep, položí ruku na čelo a řekne: Amen. Ale jeho oči hoří zlým ohněm...

Matka: Víš, co řekl hejtman? Byl teď u Martina kováře. Když vybral plat a odešel, zůstal Martin kovář stát uprostřed kovárny jako podřezaný... Na Horách Kutných už to začalo! Všechny, kdož věrnými Páně se zovou, metají do šachet! Muže i ženy i robátka holátka!

Maří: Bůh s námi!...

Matka: Měla jsem v noci sen. Ó, Bůh mne jím varoval! Vešla jsem do světnice o polednách. Všichni jste byli na poli, nikoho nebylo doma. Jen kolébka stála uprostřed světnice, a tvoje děti v ní spaly. A bylo tak zlé, bílé ticho ve světnici — i po celé vsi! Přistoupila jsem ke kolébce: spaly — ale měly na čelech krvavé křížky!

Maří: Matko, sny ďábel nám vodí v noci před zavřené oči — ďábel, aby nás zavedl!...

Matka: Maří... zapřáhne Jakub zítra ráno?

Maří: Nevím... Jak je teskno a úzko!

Matka: Budete dnes míti vymláceno. Odvedete plat a ostatní naložíte na vůz... Maří, což budete čekat, až hrůza se přivalí před váš práh?

Maří: Leží v kolébce, tam, ve stodole a spí při ranách cepů. Jejich malinké prsty si hrají s dětským snem.

Matka: Vidíš, vidíš! Řekni Jakubovi ještě jednou! Ať slíbí ti, že zítra zapřáhne!...

Maří (ukazujíc vlevo): Už jdou k nám!

Matka (pohlédnuvši tamtéž): Jdi, jdi odtud!

Maří (vpravo).

Hejtman rožmberský (s Písařem a dvěma pacholky, zleva, vezme pergamen od Písaře): Zde. (Volá) Jakube, synu Ondřejův! (Vrátí pergamen Písaři.) Vylez, sedláče, vylez! Před tvář hejtmana urozeného pána z Rožmberka!

Matka: Hejtmane, proč teď už vybíráš platy? Až na svatého Pavla jsme platili vždy...

Hejtman: Protože, babko, veselé větry se budou letos prohánět po této zemi...

Jakub (s cepem zprava, stane tam).

Hejtman: Nu, kde je tvůj roční plat!

Jakub: Vidíš, že teprve mlátím.

Hejtman: Hubou! Raději jdi, odděl platů za tři roky a přines písaři.

Jakub: Za tři roky!

Hejtman: Za tento rok a za dva příští — tak velí pán rožmberský! Chutě!

Matka: U Martina kováře vybrals jen za tento rok!

Hejtman: Neškemrej, babko, do rozkazů hejtmana, jenž vybírá platy spravedlivě: dle oddanosti srdcí...

Jakub (odhodí cep): Vezmi je sám.

Hejtman: Aj, cháme od pluhu! Klube se z tebe chrabrý Hanibal? Jen dráždi, komáre, velblouda — to jest... chci říci: lva! (Pacholkům.) Hajdy, pacholci! Abyste omylem nevzali méně, vezměte raději všecko! (Pacholci vpravo.)

Matka: Jdi!... Pomoz Maří!

Jakub (vpravo).

Matka: Hejtmane, jsme pravé víry, věrní svatému otci!...

Hejtman: Ukáže se. (Písaři, nahlížeje v pergamen) Od Lukáše Bradatého od Pavla Kříže, od Martina, od Petra — všeho dohromady několík pytlíků a ošatek! Pro to bylo nutno poslati starého hejtmana uherské jízdy, který se bil v Turecku pod králem Zikmundem! Ale ví ďábel: ukáži panu Rožmberskému, že se hodím ještě k jiné poctivé práci!

Matka: Hejtmane... strašné věci se mluví —

Hejtman: A jen veselé budou! Ej, babo, půjdem do pole! Polnice zavřeští, zaržají koně, meče třesknou a vykoupají se v slávě! Ej, krahulíci moji, taste a bijte! Ej, vesnice? Nejhezčí kacířku vezměte před sebe na sedlo a ukažte jí, jak umí milovat bo-

hatýr! Ej, tma je a nevidět na víno ani na kostky? Zapalte nejbližší kacířskou stodolu!

Matka (v úzkosti): Hejtmane, my zde jsme pravé víry! My jsme věrni svatému otci! (Pacholci přinášejí zprava pytle obilí.)

Maří (za nimi, matce): Matko . . . všecko vzali!

Matka (mezi pacholky a Hejtmana): Nedám, nedám všecko! Nenáleží ti všecko! Nedám!

Hejtman: Tedy tak jsi věrna svatému otci! Tak mu pomáháš proti kacířům!

Matka (uleknuta ustoupí krok).

Hejtman (Pacholkům): Do vozu! A mému koni přitáhněte sedlo! (Pacholci vlevo, Hejtman k Maří:) Na tvoji kyprou tvářičku nezapomenu. Kdo ví, zda-li se brzo nesejdeme . . . Zatím chraň tě tu noha ďáblova. (Vlevo.)

Matka (po chvíli): Maří, musíte utéci hned . . . Jiné vám nezbývá . . . (Volá:) Jakube! Jakube! . . .

Maří (hledíc vpravo): Matko! . . . (Ukazujíc:) on brousí . . . sekyru . . .

Matka: Jakube!!

Jakub (zprava, sekyru v ruce).

Matka: Šílíš!? (Zlomí hlas, něžně:) Jakube jsem tvoje matka . . . rozpomeň se, co to znamená . . . Prosím tebe . . . Všichni, kdož chtějí spasiti ženy své i sebe i své děti, utíkají do kláštera . . . Učiň tak i ty . . .

Jakub: K papežencům?! Ne, matko . . . (Položí sekyru vpravo.) Chraň se každá noha nepřátelská překročit ji . . . (Matce.) Proč pouští na nás neštěstí Bůh? Hledí s výše svého trůnu a nezadržuje neštěstí před naším prahem: proč? Pro ty, kdož nejsou ještě věrní Jeho mezi námi! Pro ty, kdož neslouží Jemu ještě bez váhání a beze lsti! . . . Kajte se, matko! . . . Pojď, má ženo, a poklekni se mnou (vede ji před obraz světce a kleká s ní na kámen). Svým mocným slovem přede trůnem Jeho pros za nás, o Svatý!

Maří: Pros za nás!

Jakub: Osvěť naše útroby světlem Jeho a nedej nám zahynouti!

Maří: Nedej nám zahynouti!

Jakub: Odvrať zlý oheň od našich střech i krev a rány nepřátelské od našich těl! Nedej zahynouti nám ni budoucím!

Maří: Nedej zahynouti nám ni budoucím.

Ondřej (s Petrem Chelčickým zprava, ukazuje na klečící): Vidíš?

Jakub (zvedá se): Otče, co učiníme!

Ondřej (nehledě naň ani, jde do pozadí s Petrem a hledě k nebi): Tiché jest. Tiché a hvězdnaté. Ale ještě nepřišla chvíle, aby se otevřelo.

Jakub: Slyšíš mne, otče? Co učiníme!

Ondřej: Nezrobíš sobě, pravil Pán — ani rytiny ani obrazu muže neb ženy, abys je uctíval. — Tak pravil Pán . . . co činíš ty?

Jakub: Otče . . . bloudiš —

Ondřej. „Bloudíš“! Ještě „bloudíš“ — praví! A taký zove se věrným Páně! A k takému má sestoupiti Bůh! K modláři! Jenž modlí se k modle, aby krotila Boha a Jeho hněv! K pohanu! (Strhne obraz, mršti jím o zemi a nohama naň vztekle dupá.) Tak! Tak! Teď se mu klaň! Teď se k němu modli!

Jakub: Bůh zavři oči nad dílem tvým.

Matka (vzkřikne): Ondřeji, kde je Jana, má dcera! Má i tvá dcera Jana, kterou jsi učil a vodil po cestách svých — kde je, rci!

Ondřej: Po cestách dobrých vodil jsem Janu . . .,

Matka: Až došla . . . k vyvrhelům! Až rdíš se při jejím jméně! Až rděl by se při jejím jméně i vrah a žhář!

Ondřej: Má Jana! Zbloudila! . . .

Matka: Všichni bloudíte! Ty i tvůj syn, soused tvůj i soused souseda tvého, všichni! O, jak šťastni byli jste dříve! Jak pokojně sloužili jste Bohu i pánům svým, v práci a požehnání Jeho! Od naší svatby, Ondřeji, v kostele vodňanském — čtyřicet let! S jasnou modlitbou vyšel jsi každého jitra na svůj dvůr a pozdravil jej! Pluhy i chlév i slípky na hnojišti i vepře v ohradě! I stodolu, prázdnou ještě, i zahradu, když's otevřel vrata a její jabloně i plodné slívy i hrušně! A dále zlatá pole až k lesu, i vonnou louku i pastvinu, vymletou dešti! Jak zpíval jsi tiše, jda do práce Boží a vraceje se s klekáním! Jak všecko kolem tebe tvou radost přijímalo a dvojnásob vracelo! Jak šťastně zněla po večeři ta drahá jména: Jakube hospodáři — Maří — Jano — vnoučátka kuřátka! . . ., A dnes? Ondřeji Jakube! Očima vlčíma hledíte druh na druha, a všichni se vrháte v zkázu! Vidím krev na tvém čele . . . i na tvém . . . hluboké rány na zsinalých čelech . . . lidé Boží!

Jakub: Neplačte, matko. Vstaňte a neplačte.

Ondřej: Má ženo stařeno . . . buď silna: končí se dny našeho lidského štěstí. Neboť ten, jenž od věků ukládal o nás, Antikrist, vztáhl svou hříšnou ruku, aby nás vyrval Bohu.

Prokop (mladý kněz bledých tváři a černých vlasů, zprava, stojí tam, černá postava, nepozorován přítomnými.)

Petr: Ohavnost spuštění a protivenství vylil mezi všecky národy, smilstvo i lichvu, zlato i krev! Podtrhnul do svých sítí bohaté i chudé, sedláka orajícího pole, i pána, jenž dere s něho

platy a pot, chytrého kupce ve městě i učené mistry a biskupy, služebníky knížat i knížata a krále! A vstoupil nohou svou i na skálu svatého Petra — jak nevěstka okrášlená a zapáchající hříchem se posadil na trůn trůnů!

Ondřej: A nyní chce porušit i nás a podtrhnout!

Jakub: Snad již tak učinil... Tehdáž, pravil Pán — povstanou mnozí a jedni budou druhých nenáviděti a kaceřovati.

Ondřej: Velikým soužením bude nás bíti a hrůzami, jakých nebylo od počátku světa, aniž kdy potom bude. Ale ukončeny budou hrůzy jeho. Den Pomsty Boží nastane jemu, den veliké odplaty Boží!

Prokop: Veliké soužení i hrůzy již počínají se. Antikrist vyzdvihl vojska ze všech národů, žene je do země naší, překročil pomezní hory na půlnoci i na západě a žha i tepa valí se ku Praze. (Zděšení.)

Ondřej: Kdo jsi.

Prokop: Jsem ten, jenž jde a jehož duše trpí až k smrti.

Ondřej: Odkud přicházíš.

Prokop: Ze zemí Antikristových. Viděl jsem vojska jeho a rozpálený jeho hněv.

Ondřej: Kam jdeš.

Prokop: Jdu a čekám na hlas Boží. Za mnou napřažené meče a oči podlité krví — přede mnou temno a zoufalství. Kdy uslyším hlas jeho?

Ondřej: Nerozumím ti, kněže.

Prokop: Má ruka se vztahuje, aby se ponořila do krve. Ale opět váhá... Ještě mne nezavolal hlas Boží.

Ondřej: Petře... Slyšel jsi?

Petr: Nezabiješ! — pravil Pán.

Prokop: Vím — a duše má trpí až k smrti... (Po chvíli.) Mnozí, kdož scházeli se kdysi na kázání na rovině bechyňské i u Vožice, na hoře Oreb i na hoře Tábor, kdys pokojní bratří i sestry, dnes prý již sáhli po mečích i sekerách...

Jakub: Co pravíš!

Ondřej: Mluv —

Prokop: Opustili svá pole i chaty a s meči i sekerami přicházejí na horu Tábor. Ženy i děti s nimi. A od Tábora táhnou v řadách bránit Prahy, srdce země. Železný bratr Jan je vede a korouhev s rudým kalichem. A po krajích se přidávají k nim všichni, kdožkoli uslyší jejich veliký zpěv.

Jakub: Jdu! Buďte s bohem, otče i matko, — jdu!

Petr (mocně): „Nezabiješ!“ pravil Pán. Zdaž odvolal tento zákon svůj?

Prokop: Jak červ se svíjí a obrací mé srdce. Kdy uslyším hlas Boží?

Jana (daleko za scénou vlevo): Lidé Boží! . . .

Ondřej: Slyšte! (Ticho.) Někdo volal! Tak bolestně volal!... (Ticho.)

Jana (zcela blízko za scénou): Lidé Boží! . . . (vběhne zleva, se zahaleným dítětem v náruči.) Spaste mne . . . (Sklesne na kolena.) Ochrom, Pane, nohy jejich . . . Jdou mi v patách . . . vrazi, lotři!

Matka (vzkřikne.) Jano!!

Jana: Schovali se? Utekli? . . . Mé dítě! (Rozhrnuje chvatně šátek a hledí na tvář dítěte.) Dýchá . . . Ale ručičku mu usekli! Lidé Boží, malou ručičku usekli sekyrou!

Prokop: Kdo —

Jana: Žoldnéři bavorští . . . Přihnali se do našeho lesa, muže nám pobíli, na stromech rozvěsili . . . a toto malé stvoření Boží, toto mé robě . . . vidíte?

Ondřej: Jano! Má ubohá Jano!

Maří (v úzkosti): Protože je dítě nepoctivé, hříšné, adamnické!

Jana: Můj hochu malý, slyš mne! Otevři očka svá a pohledni na mne! Slyšíš? . . . O Bože, slituj se . . . on již nedýchá . . . on mi umřel . . . hleďte, on mi umřel!

Matka: Jakube! Maří! Pojďte! Zapřahejte!

Jakub: Dítě nepoctivé, hříšné! Proto je zahubil Bůh a proto mrská bolestí hříšnou jeho matku! A kdo ji uvrhnul do její bolesti! . . . Ty, otče — (Petrovi) i ty! Proto i vás trestá Bůh! Ochromuje vám ducha, ochromuje vám paže! . . . Jdu od vás! Zapřáhnu a pojedu! Ale ne do kláštera! . . . Pojď, Maří, má ženo . . . (Jde napravo a zvedne tam sekyru.)

Petr: Zabíječi!!

Jakub (stojí ještě).

Martin kovář (jenž s jinými sedláky a ženami přišel na volání Janino a stál při výjevu). Pravdu jsi řekl, Jakube! Tělo i ducha jim ochrnuje Bůh! Já, Martin kovář, půjdu s tebou! Okoval jsem si cep špicemi — ve jménu Páně, pojď!

Prokop (hledí za nimi).

Jakub: Pojď, Maří. (Vpravo Martin a několik jinýeh za ním.)

Matka (bolestně): Jakube! . . . (Za nimi vpravo.)

Jana: Byl jsi můj jediný, kvetoucí jako jabloňový kvítek uprostřed lesů. Naslouchala jsem v noci tvému dechu. Modlila jsem se za tebe k Bohu, jenž jest v nebi i v lidech i ve stromech i zví-

řatech. Slibovala jsem ti, jak budeš šťasten — a tys mi odešel, tak malý ještě, tak malinký!

Prokop: Potěšte tu ženu! ...

Jana: Všichni muži se dívali na tebe, když na paseku svítilo slunce a všichni říkali, jak jsi zdravý a zlatý na slunci a silný! Rděla jsem se štěstím nad tebou, můj hochu malý — a dnes? Jsi bílý a studený a já žiji, jen abych plakala nad tebou.

Prokop: Veliká jest její bolest. Potěšte ji!

Ondřej: Kněže ... zbloudílou —?

Jana: Ale já nemohu již plakati. Bůh zavřel oči nade mnou a ucpal uši své nad mou bolestí. Rozlomeno jest mé srdce a mrtvo. Nemohu již plakati..

Prokop: Potěš ji starče! Potěš svoji dceru!

Ondřej: Jano, má dcero, jež jsi zbloudila, slyš: pro věrné Páně ukráceni budou dnové soužení . . . Zdaž neučil nás Kristus modliti se: Přijď království Tvé —? Království Jeho přijde! Nastane konec tohoto světa, jenž jest, a jiný svět, jenž bude, se započne pod Jeho nebem a hvězdami! Bůh sestoupí s oblaku Svého na tuto zem a věčné království Své zde založí. Život rajské blaženosti budou žíti kolem trůnu Božího Jeho vyvolení. Muž jen síci bude úrodu polní, neboť země bez pluhu a bez potu ji vydá, žena bez bolesti roditi bude své děti. Nebude nemocí ani umírání maličkých, nebude chudých ani boháčů, nebude zlata ani lichvy, nebude služebníků ani pánů, nebude žoldnéřů násilníků ani jejich krvavých mečů, nebude králů ani císařů ani papežů, nebude válek ani nepřátelství národů! — Neboť to vše je dílo Antikristovo! Neboť na toto všecko dílo Antikristovo hněv pomsty přijde a odplaty! Neboť všecko toto dílo Antikristovo hněvem strašným vyplení ze světa Bůh!

Prokop (po dlouhé chvíli): Jak —

Ondřej: Kněže... Nevyzpytatelny jsou cesty Jeho!

Jana (jež zvolna začala naslouchati, s očima široce rozevřenýma a planoucíma, tiše) Nevíš?

Prokop (Janě): Mluv!

Ondřej: Jano! ... (Prokopovi.) Potopou kdysi zahubil celý svět, vodami průduchů nebeských i propastí země! Sírou a ohněm spálil Sodomské!

Jana: A dnes? Jak bude hubiti dnes?

Ondřej: Petře!

Prokop: Mluv, Jano!

Petr: Nezabiješ!!! . . . Ve jménu království Božího chceš zabíjeti? Ve jménu Kristově chceš ze svých bližních točiti krev?

Jana (vstává zvolna, stále s planoucíma očima, tiše): Nebude dnes hubiti vodami nebes, nebude páliti ohněm nebes . . . bude hubiti ještě strašněji! (Mocněji.) Bože, vzals mi mé lidské štěstí — a já jsem plakala, že zavřels oči nade mnou: o, kaji se (kleká). třikrát se kaji: Tys volal mne k velké pomstě Své? . . . (Vyskočí.) Zde jsem! Při tomto mučedníku malém, jenž tělo jest těla mého: budu Ti sloužiti při pomstě Tvé, jak žádná žena Ti ještě nesloužila! Budu vražditi žoldnéře Antikristovy v bitvách vojsk i ve stanech, ať smát se budou kolem ohně neb v ložích spát, budu páliti ohněm domy jejich i domy jejich knížat a králů, budu vražditi jejich ženy, až kojiti budou svá nemluvňata, jejich dcery bezbožné i vzteklé starce — budu ničit, mrskat, hubit všechen Antikristův rod a všechno jeho dílo, na každém místě a v každé době, až do konce života svého!

Prokop: Buď blahořečena! Bůh zavolal mne tvými ústy!

Jana: Vzals mi mé lidské štěstí — o, Pane! děkuji Ti za to! Mé mrtvé dítě volati bude k pomstě Tvé i hluché! Vizte všichni! Muži i ženy! Matky i synové matek i dívky panny! Všichni, kdož jste lidé Boží! Bůh vás volá! Všechny! Vstaňte a vzhůru buďte! (S dítětem zdviženým nad hlavu, v levo.)

Prokop: Vezměte ostré sekery — vy, kdož jste ji slyseli . . . (Přistoupí k lípě, volaje) i vy kdo ještě přicházíte — vezměte dobré březové cepy i kosy i srpy a těžká kladiva a všecka nářadí železná neb měděná, jakákoli shledáte v domech i kůlnách — budete se bíti s žoldnéři, pokrytými brněním a mávajícími ostrými meči! Zdvihněte řetězy, svijte konopné provazy, shledejte řemení i kůže, vyveďte ze stájí koně i krávy i voly a zapřahejte je do vozů hnojných — budete se bíti s vojsky, jichž bude jako písku na břehu říčném i koní a vozů velmi mnoho! Naložte na vůz kolébky i teplé vlněné šátky i kotle a nádoby, složte prostěradla čistá a bílé rubáše — jdete do pole, na dlouhou dobu, plnou strastí i hrůzy, a krev bude téci z vašich ran na vaši cestu! Ale pobijete nepřátele své, protože vašimi pažemi mávati bude Bůh! Potřete je, protože ne svou, ale Boží budete hájiti při! Zvítězíte, protože budete bojovat pro království Jeho na této zemi! Bijte nepřátele Jeho! Bijte je, zabijte, nikoho neživte!

Ondřej: Bijte! Zabijte! (Všichni přítomni, kromě Petra, volají: „Nikoho neživte!“ V tom jeden hlas jasně zvolá: „Hoří!“ Všichni se dívají na levo do zadu, kde roste rudá

záplava. Jiný hlas volá: „Klášter! Klášter hoří!“ Opět jiný hlas: „Zpěv! Slyšíte zpěv?“ Opět jiný: „Toť Vodňanští!“ Mnozí jiní opakují: „Vodňanští.“)

Prokop: Oheň a zpěv vašich bratří již volá vás na Tábor a ku Praze! Přidružte se k nim!

Petr (přistoupí k Prokopovi): Zabíječi! Masaři! Žháři! (Vdaleku zpěv.)

Prokop: Buď zlořečen ten, kdo brání prolévati krev nepřátel Jeho! Neboť věrný Páně umyjž v ní své ruce a tak je posvěť! (Uchopí provaz zvoničky a zvoní. Všichni volají kvapně se rozcházejíce: „Vzhůru!“ „Všichni!“)

OPONA.

(Pokračování.)

JOSEF HOLÝ:

BRYGOVÉ.

Třikrát běda rodům porobeným.
Moc je právo v podmaněném lidu.
Živ je národ, dokud vzdor v něm kypí.

Vytáh' Mardonios proti Řekům,
thrácké kmeny přelomeny leží,
svobodu jim slíbil, med a strdí,
vybral junné chlapce, lepé čety,
veď je rubat vlastní rodné bratry.
Brygové nestřílejí.

Každý desátý byl vražen na kůl,
otci jejich hladem pohubeni,
pokrevenci jati za otroky,
statky jejich poděleni zrádci,
tož je biči ženou na Helleny.
Brygové střílejí Peršany.

Každý pátý shořel na hranici,
zbytek rozřaděn je v perské pluky,
veď je Mardonios proti bratřím.
Brygové střílejí mimo.

Padl Mardonios, vyhnán Peršan,
Brygové žijí.

Brno 1914.

MIROSLAV RUTTE:

PETR.

(Kapitola z „Vězně“.)

Vězeň sestupoval s návrší.

Sestupoval jako člověk, jenž nese břemeno. Ramena měl vzepřena široce a tvrdě, a jeho nohy dopadaly těžce a těžce se zvedaly, jako by jen s úsilím je odlepoval od teplé hlíny.

Neohlížel se; ani před sebe nepohlédl. Jenom hlavu chýlil a jenom se díval, jak bílá stužka cesty ubíhá a míjí mu pod nohama. A bylo to, jako by stál, a kdosi za ním ji svinoval. Pomalu, rychleji a zase pomaleji; město však nebylo blíže a věznice nebyla dál: jenom stužka ubíhala a ubíhala . . .

Na poli u cesty pracoval muž, pevný a utkvělý bod ve chvějící se světlosti kraje. Byl všecek vypálen sluncem. Jeho nohy spočívaly pevně na zemi, a země byla pokojná pod jeho nohama, jako kůň mezi koleny silného jezdce. Slunce opíralo se o něj všemi paprsky, a on se opíral o slunce: a v této dvojí záři nebylo ho ani lze rozeznati od země. Byli oba stejně osmahlí, stejně drsní a vonní. Údery, jimiž kypřil zemi, byly maličké, takové maličké a ubohé v nesmírné rozloze letního dne. On sám byl nepatrný a ztracený v rovinách: ale přece celý kraj jako by jím vlídněl. Obloha byla bližší, vzduch byl lahodnější, země přátelštější. Ani od člověka k člověku nezdálo se již tak daleko.

Vězeň opřel se o úzký plot; a slavně zazněla jeho slova, když děl

„Ty jsi Petr!“

Muž na poli ustal kopati. Vzpřímil se, a pohlédl na muže, jenž přišel po cestě a po cestě odejde.

„Ano, jsem Petr. Ty mne znáš?“

„Viděl jsem tě kopati. Viděl jsem tě státi na zemi. Viděl jsem tě usmívati. Nepoznáváš mne? Jsem snad tvůj bratr. Čekám, až mi to řekneš!“

Muž na poli pohlédl upiatě na muže, stojícího na cestě:

„Ne, ty nejsi Petr. A nebudeš jím. Petrem třeba se naroditi, jako se rodí dub dubem. Nemáš svého pole. Žiješ na cestách; a dojdeš-li, odcházíš znovu. Nemáš ženy; a kdybys ji nalezl, budeš smuten — snad i více, než jsi nyní. Jsi vězeň!“

„A ty — odkud ty mne znáš?“

„Viděl jsem tě sestupovati s návrší. Jdeš do města, ale nedíváš se před sebe. Jsi umořen vedrem, ale stojíš, jako by ti bylo zima.

Pohlížíš do slunce; avšak čím déle pohlížíš, tím více jako by se ti po něm stýskalo. Je mi tě líto; ale nedovedu ti říci bratře!"

„Petře, život je smutný!"

„Život je krásný. Pohleď na nebe: včera seslalo déšť a dnes je jasné. A obojí bylo pravdivé a obojí dobré. Pohleď na zemi: vydala plody a usíná. V létě přivedla k zrání vše, co bylo v ní zaseto. Nyní leží pokojná a čeká na nové sémě. Rozpaluje se sluncem a letními dny; nikdy však se nerozpaluje tím, čeho není."

„Řekni, na jakém návrší to stojíš, že spatřuješ všechno tak jasné a dobré?"

„I ty stojíš na témže návrší. Všichni lidé na něm stojí. Ale je třeba odříci ďáblu, jenž pokouší. Je třeba nedívati se dále, než dohlédnou oči. A máš-li závrať v srdci, nevystupuj příliš vysoko!"

„Je to tvoje pole?"

„Moje. Měl je můj otec a otec mého otce. A bude je míti můj syn, až nebude mne. Narodil jsem se, protože bylo třeba, aby někdo obdělával půdu, když otec zestárl. Nelituji toho. Vím, že umru, až moje ruce zeslábnou, protože půda vyžaduje silných rukou. Také toho nelituji, ani se neobávám. Každého podzimu vidím umírati pole: a vím, jak žhavá jara potom přicházejí!"

„A není ti líto, že jednou bude zase krásný srpnový den, a ty nebudeš státi na svém poli?"

„Není. Život se rodí, aby vydal život. Uzrálé ustupuje zrajícímu. Je to jasné a prosté a je to dobré."

„Máš ženu?"

„Mám. Nelze zůstati samotnu, přijdou-li léta, kdy srdce je náchylno k smutku. Přílišná svoboda spoutává nejkrutěji. Nutno se osvoboditi od svobody!"

„A jak jsi ji nalezl?"

„Nevím. Ptej se mne, jak jsem se naučil dýchati, a neřeknu ti. Vyňali mne z těla matčina. Vzduch byl jasný a svět byl krásný. Chtělo se žít; a já otevřel ústa a vydechl. Ptej se, jak jsem se naučil usmívati: nebe se na mne smálo, země se smála, i matka se smála. Bylo mi teplo v celé duši. Pocítil jsem, že nutno se nějak odvděčiti. Pocítil jsem, že je i ve mně ukryta vůně, jež touží vyjíti. A usmál jsem se."

„Kdo ti řekl, že nadešel čas, abys nezůstával sám?"

„Srdce mi to řeklo. Nepřemýšlel jsem a šel. Vím, že v srdci mluví dobrotivější a krásnější moudrost, než je moje moudrost. Kdo žije, vězni, mezi oblohou a zemí, umí naslouchati hlasu božímu. A blaze mu. Pokoj bydlí v něm na věky!"

„A co ti řeklo srdce?"

„Stál jsem jednoho dne na poli, a slunce mne nepotěšilo. Kopal jsem zemi, a byla tvrdá a hodiny neměly konce. Jedl jsem hrozny a chléb: a chléb byl trpký a hrozny nevoněly. Tehdy jsem si řekl: Petře, tvoje radost již ti nedostačí. Potřebuješ ji někomu darovati, aby se zmnožila. Tvůj smutek příliš tě tíží: potřebuješ přibrati druhý smutek, abys mu ulehčil. A šel jsem."

„Kteraks' ji poznal?"

„Nevím. Kdybych byl o tom přemýšlel, nebyl bych jí poznal. Kdybych ji byl hledal, nebyl bych jí nalezl. Zvěř nachází cestu k vodě, jež občerstvuje, aniž se ptá.

Pták přeletí moře a najde hnízdo, z něhož odletěl, aniž se ptá. Život je dobrotivý, a vede vlídnou rukou ty, kdož se nevzpouzejí. Měla pevné ruce: moje pole jich potřebovalo. Měla silné prsy: a já věděl, že mým dětem bude jich třeba. Byla sama a čekala; i já byl sám a čekal, Když jsem kopal a myslil na ni, byla půda poddajná a hodiny kratší. Když jsem jedl a myslil na ni, byl chléb sladší hroznů. Tehdy jsem porozuměl. I ona porozuměla a šla. A já dal jí svou radost, svůj smutek a chléb, aby z nich pojídala."

„Jsi šťasten, Petře?"

„Nevím. Nikdy jsem se netázal. Snad ani není zapotřebí býti šťasten. Jsem pokojný a stojím pevně tam, kam byl jsem postaven. Hlína není nikdy tvrdší, než kolik zmohou mé paže. Radost a smutek nejsou nikdy těžší, než kolik zmůže mé srdce. Ani dny nejsou těžší, ani noci. Vyplňuji místo, jež bylo mi vykázáno. Není veliké, snad ani slavné není; ale je moje a vyplňuji je cele: není prázdnoty, kam zasahá můj život. Ani neštěstí není!"

„A nezatoužíš nikdy po jiném, po lepším?"

„Svět je ohromný a neklidný. Srdce se ti zatočí, pohlížíš-li na něj a neopíráš se. Dívám-li se naň však se svého pole, jež jsem obdělal, není již nepřehledný. A opru-lí se o lásku, již jsem dal, není již neklidný. Vím, že kdybych i odešel jinam, na vysokou horu mezi oblaka, nedovedl bych dáti ani přijmouti více — ale trpěl bych, že více nedávám a nepřijímám."

„To bys' touhou trpěl, bratře!"

„Ano, touhou. A touha je nepokoj, pro nějž není smíru. Žádáš-li mnoho, srdce ti umře hladem. Nežádáš-li však ničeho, obdržíš vše, čeho ti třeba. Podrobil jsem se: v tom je moje svoboda. Rozdal jsem vše: a to je moje bohatství."

„Což sem, v údolí, nepřichází k tobě touha?"

„I sem přicházívá; ale nepoutá života, nýbrž jej uvolňuje.

S úsvitem přichází, a nebdí nikdy po západu slunce. Toužím, aby den byl dobrý, a po dobrém dnu aby přišla dobrá noc. Neboť stromy i zvířata spí: a je třeba, aby i duše spala. Stáří přijde tak pomaleji.“

„Nevzpomínáš si nikdy, že je jiný život tam ve městě, kam ubíhá cesta podél tvého pole?“

„Snad i vzpomenu; ale nebývám proto smuten. Myslívám si, že jsou jiní, aby jej žili.“

„A víš, že jsou krásnější a vřelejší ženy než ta, kterou sis zvolil?“

„Vím to; ale není třeba míti krásných žen!“

„S Bohem, Petře! Je mi smutno, když tě vidím. Mám tě i rád, tvůj bratr však nejsem. A snad již nebudu. Rozumím tvým slovům: jsou krásná a jasná, ba i šťastná jsou. Rozumím tvému životu, ale nedovedl bych ho žíti. Zemřel bych na tvém poli, jako ty bys zahynul na cestách: neboť má touha nedovede spáti. Nejvyšší vrchy jsou jí nízké, nejvyšší láska jí nenaplní. Spaluje mne více, než tebe tvoje slunce. Jsi však přece šťastnější mne: neboť ty netoužíš po mém životě, ale já dychtím po tvém. Tobě dostačí tvůj život: já chtěl bych jich však zavříti tisíce do srdce, a zatím můj vlastní mi uniká. Ale zadržím ho; proto jdu touto cestou. Proto jdu k městu. Měls pravdu: nejsem Petr, nedovedu odříci ďáblu, jenž pokouší. Je to jasné a prosté, a je to snad i dobré, jak ty říkáváš. Nejsem Petr: půjdu však vyhledati Jana. Jan řekne mi jistě bratře!“

Petr opřel se o motyku, a pohlédl smutně na vězně, jenž schýlil hlavu a zabočil na cestu. Tak smutně naň pohlédl, že se zdál všecek shrbený a kolísavý uprostřed roviny. Jako by se byla rozevřela trhlina mezi polem a jím. A jeho hlas již nezněl jistě, když zavolal:

„Pokoj s tebou, vězni! Až půjdeš zase kolem, řekni mi, zda poznal tě Jan!“

„Nepůjdu již tudy!“ odpověděl vězeň. Ale neohlédl se, ani hlavy nepozvedl. Šel jako muž, jenž nese břemeno. Cesta opět ubíhala mu pod nohama jako bílá stužka, již kdosi svinoval. Ubíhala a míjela: a věznice nebyla dále a město nebylo blíž.

Petr opět kopal. Údery motyky zněly zas pevně letním dnem A vězeň zaslechl jeho hlas, prohřatý sluncem:

„Petr, to je skála!“

STANISLAV HANUŠ:

PAMÁTCE MRTVÝCH LEGIONÁŘŮ.

V dnech štěstí od hrobů tam v dálce hlas k nám vane:
„Je těžko zmírat těm, kdož sami v světě jsou,
však stokrát těžší smrt, když nevíš, co se stane
s tvou ženou, matičkou či děckem sirotou.

Je stokrát těžší pak, když z našeho jsi kmene,
co žhavou lásku zná, však pro svých drahých žal
zná soucit žhavější, jak z žíly otevřené
by ranou hořící ti život ubíhal.

Leč dítě, matka, choť i národ v jedno splývá,
a cesta křížová je vérou svěcena:
zem v srdci Evropy, toť drahá bytost živá,
jež krví synů svých být může spasena.

Jak echem, z otčiny slib vážný zní a tklivý,
v něm Vltavin je šum a sladkost našich niv,
hlas rodné vroucnosti: kmen volný, spravedlivý,
dá šťastně tomu žít, kdo čist a spravedliv.

My hlas ten slýchali a my mu uvěřili,
my, v bitvách kosení, my, katy věšení;
my křepce na smrt šli, on dodával nám síly:
vždyť v dobro všechněch vás náš skon se promění."

— Vy, mrtví v daleku, hle, poklekáme na zem
a chýlíme k ní rty i srdce, srdce svá;
zda trochu slyšíte, že bijí stejným rázem
jak vaše doznělá tam srdce posvátná?

Zda trochu hřeje vás, vy umučení spáči,
dech našich živých úst, jež vroucně k zemi lnou,
a teplo našich slz, jež plynou v horkém pláči,
i vůle světelné, jež dušemi nám žhnou?

My nezradíme vás; byť proti vám i malí,
jsme na témž stromě list, kde vy jste žhavý květ;
táž míza proudí v nás; čím vy jste rudě pláli,
i našim životům dá jasný cíl a vznět.

Nás všechněch modlitba a pláč a slova díku,
hle, naši světcové, jde na hroby vás všech,
kdož s věrou v dobách zlých a v prvním lidstva šiku
jste padli za volnost a slávu rodných Čech.

12. XI. 1918.

KAREL SEZIMA:

Z NOVÉ I STARŠÍ NOVELISTIKY.

Otomara Schäfra „Ubohý Fricek a jiné povídky" (Knihy „Zvonu" nákl. Unie) je sbírka sytě naturalistických grotesek, jakých několik vykazovala již povídková knižní prvotina spisovatelova, „Hrdina Lackman": robustních ukázek dobrodružné anekdotické výpravnosti, ale pečlivého dušeslovného zdůvodnění i reálného ověření, nezřídka s žíravým podbarvením satirickým. Naturalistickou předurčeností vyznačuje se především všechen životní názor Schäfrův, zřejmý již z volených námětů. K jaké ironické pitvornosti vyhrocena jenom heredita v „Rodičích a dětech"! Nebo si všimněte onoho uštěpačného hodnocení rozhodnosti a svobody vůle v „Apoštolu", kde mladý kaplan, podnícen kostelníkovou oposicí, tak horlivě plní své předsevzetí zdolati ji stůj co stůj, že poslední pomazání udělí dokonávajícímu židovskému taškáři. A nejzřetelněji v „Milosrdném Samaritánu": úředník v záchvatu opilecké sentimentality ožení se in articulo mortis se svou služkou, protože doufá, že těžce nemocná v krátce zemře; ona však žije a on zbaviv se jí v návalu vzteku nad ovocem svého podmíněného milosrdenství zaškrcením, zešílí.

Tvorové Schäfrovi jsou nejčastěji prosté duše lidové, ale spisovatel nezachycuje jen silnou a barevnou naivitu jejich vněmů a prudkou nehoráznost citovou, nýbrž rafinuje plnokrevnou živočišnost a dravčí smyslnou hltavost svých primitivů nejednou až k pathologické sensaci. Přímo tak vydražďuje své lidi, aby vydali, co v nich je nejzavilejšího, nejzákeřnějšího a nejnebezpečnějšího dobru druhých i jich samých. Všude okázale proráží zásadní nevíra v životní vzestup a v odpoutání ducha od hmoty; materialisticko-pesimistní bezilusionism tak kořenný, jako sotva u kterého z našich mladých.

Člověk Schäfrův dopouští se všeho rozhodného polovědomě, z puzení roznícených smyslů, s mozkem zaplaveným mžitkami a krví. A na dně každého vyššího vznětu provaluje se již vítězná nadvláda instinktů a vykloubení z mravního řádu a víry: autor na otázku po smyslu bytí odpovídá právě výšklebnou groteskou. Fakta na lidských dokumentech založená skládá ve skutečnost rysů karikaturně zkřivených nebo naturalistickou nadsázkou až k posupné brutalitě zdrsnělých.

Dalek též ve formě vší odmocňující konvenční hladkosti a znamenitě podporován neselhávající vynalézavostí fabulační, dobírá se

velmi silných vnějších účinů. Od starších čísel svrchu zmíněné povídkové prvotiny, od jejího suchého, jasného až studeného přednesu znatelně se odchyluje tím, že zabořileji se zamilovává do hmotné reality věcí. Srovnale s tímto sklonem převládla proto nyní u něho stránka staticky popisná: hledí působiti především kvantitativním stupňováním fráze a spíš tučně nanášenou masou slov, opakováním jich a přiřazováním, než výběrem — někdy až k výrazové marnotratnosti na úkor rytmických a plastických kvalit slohových.

„Starosvětská romance“ téhož autora (nákl. A. Hynka, „Nivy“ sv. I.) překvapuje notou, v tvorbě Schäfrově zdánlivě odlišnou. Tónem staromíšenského porculánu, do jehož útlých tvarů a tlumeného koloritu zladěna tady galantní selanka biedermayerovská — ne však opět bez spodního přízvuku uvědomělé marnosti a nesvobody lidské vůle. Jde o shovívavé přijetí nemanželského dítěte, jehož vpád do ovzduší starosvětské počestosti zvířil navrstvený jemný poprašek idylických desetiletí a důkladně zhatil všecky dosavadní vztahy v mládenecké domácnosti dvou bratří. Nevěsta ženichova zprvu nesmiřitelně pobouřená, nakonec nicméně odpouští provinilému. Neboť sama zatím za polobezděčné důvěrné hry s druhým, byť méně vítaným nápadníkem, poznala, jak snadno tělesnost vítězí nad slabostí vůle k ctnosti. Idyla již již by se tedy byla zvrhla v tragikomedii — a jen milosrdná náhoda zachránila situaci; nikoli ovšem též přelud volního sebeurčení.

Celá věc na první ráz právě u tohoto autora budí podiv vnější jakousi temperovaností; není však pojata konvenčně ani neosobitě. A dokonce nevybočuje z dosavadního myšlenkového zamíření Schäfrových koncepcí. Bylo tady užito jen materiálu zvlášť křehkého, který sám již podporuje dojem rozmaru a hříčky, na pohled mnohem nevinnější, než jiné, syrověji i masivněji traktované spisovatelovy grotesky. Proto zrovna zde výslední pocit tísně a podlehlého spoutání vůle stupňován jest jistým nepoměrem mezi látkovou invencí a jejím tvarovým vtělením — nevím jen, zda veskrze po autorově plánu. V dialogu ovšem znamenitě vystižena staromódní cirátnost a moresní okolkování; za to v podání objektivně referujícím nadbytek postřehů dušeznaleckých i fysiologických, často velmi finesních, přiznávám, a podobně chvílemi milovnická záliba v chutné starožitnické podrobnosti, třeba nadlehčena přednesem humoristickým, místy přepiala kapriciosnost vypravovatelské techniky, jinak dobově jistě příznačnou. Křehký

filigrán, někdy jako by se bortil pod tak hutným nánosem a hustě vrstvená barva tu a tam až odprýskla od jemného jeho zrna.

Novelová práce zbožňovatele rokoka a empiru Jana Liera „Magdalena“ zahájila knihovnu, v níž později vydány též svrchu zmíněné groteskní povídky Schäfrovy. Nakladatelství její („Unie“) uchystalo posthumní vydání i ostatních prací téhož spisovatele nebo aspoň obsáhlého výboru z nich, jím samým pořízeného. „Magdalena“ jistě není nejlepší skladbou Lierovou a citelněji než v drobnějších jeho věcech prorážejí v ní pod svůdným povrchem zrovna organické vady jeho tvorby — tak zejména osudné uvolnění stavby od vyzývavé bravury až v čirou improvisační libovůli a příliš romantické pojetí základní otázky, jíž je tady rehabilitace padlé dívky, protikladem k detailu, až naturalisticky přesnému i temperamentně odpozorovanému (srv. na př. s vervou podané vylíčení ruchu před slavností na malém městě). Avšak nehledíc ani k svrchovaně vděčným jednotlivostem (ke způsobu, jak Lier v práci, otištěné po prvé před třicetí lety, dovedl již na př. chytat světelné efekty — str. 255, 258), objemná tato novela má nesporně také všecky význačnější přednosti jeho oslnivé literární osobnosti — vyjmouc snad jediné ostrost kresby karakterové, jež je tady chvílemi mdlejší a povrchnější, nežli jinde u Liera. To již samo a neméně okolnost, že k starším svazkům novel Lierových záhy přibudou žádoucí knižní vydání jeho prací časopiseckých, vábí generalisovat do jisté míry ony znaky a sledovat zároveň, jak v nich, byť často jen záporně a často též mimo theoretické kredo autorovo, s dostatek známé z jeho brillantních feuilletonů, ne-li přímo proti němu napověděno a předjato bylo leccos také z pozdějšího našeho slovesného vývoje. Lier v nejednom směru zdá se tu ne-li ukazatelem, aspoň účinným předchůdcem menších i větších výbojů literárních, takže ti, kdož po něm záměrně k nim razili si cestu, nacházeli ji leckde aspoň zhruba již srovnánu.

Probírám-li v tomto vzhledu různé druhy jeho novelistických prací, pomíjím právě nejrázovitějšího jeho genru, železničního, který Lier vypracoval nejdefinitivněji: proto snad také zůstal celkem ojedinělým jeho pěstitelem. (Nemohu však neupozorniti hned aspoň, jak vyspělá již byla v něm jeho kresba scenerie a interieuru, skizovaná obyčejně suchým uhlem a jen v letmých pláních obrysových, bez náladových odstínů nebo názvuků symbolisačních, za to konturami ku podivu jasně a drsně vyvolávajícími.) Mám na mysli především novelový genre maloměstský. Kde

touž dobou Fr. Herites své provinciály líčil spíš humoristicky a sentimentálně, Lier značně těsněji, než na př. vlažnější K. Leger, přiblížil se tam již ostrému zornému úhlu dravého satirického karikaturisty, pod nímž spatřuje své malé město Machar v „Magdaleně". Jako tento básník ani on při tom neuhýbá — v „Narcisse" nebo „Písni míru" — též aktuálnějším poměrům politickým, ba v poslednější práci překvapivě uhaduje leccos i z potomních stranických šrůtek a tahanic. Po stránce výhradně názorové — mluvím právě jen o ní, nechávaje stranou stupeň jejího básnického zhodnocení — F. X. Svoboda značí pak spíš návrat k starší tradici humoristické, hovící arci jeho teskně smírnému a shovívavému životnímu názoru, zakotvenému v uvědomělé poměrnosti věcí vezdejších. U pozdního J. K. Šlejhara naproti tomu satirická útočnost vystupňována v černou nevraživost a zavilou nenávist misantropa, jenž často neváhá mstivě zvednouti třeba kalnou, nedůsažně lokální trivialitu. Nové a bolestné světlo na drobný svět venkovské buržoasie vrhly starší práce R. Svobodové; spatřovaly jej v zkreslenině tím krutější, čím subjektivněji rozechvělé: jako skutečnost nepřátelskou dívčím, roztouženým a absolutnem raněným bytostem, jež autorka tato stavěla do dějového ústředí, kam Lier nejčastěji postavil indiferentního, jenom slabě a nerozhodně ve svých osudech souzeného sobce anebo karikaturu šosáka samotnu. — Ani brázda Lierova na poli povídky z ovzduší u m ě l e c k é h o, zvlášť atelierového, nezdá se mi zcela mělkou: neboť byl-li způsob, jakým Lier chytal toto prostředí, celkem dalek dnešního nervovějšího a niternějšího, psychologicky důvěrnějšího i myšlenkově prohloubenějšího traktování domácí bohémy (na př. u Sovy), dlužno míti na paměti, že vystihoval generaci svou, lehkokrevnější a na venek výbušnější, v nitru méně analytickou a hloubavou. (Ani artisté starších Hilbertových lehce nahozených novelet nejsou valně složitější.) I tak zpodoboval však Lier tuto vrstvu s menší měrou afektace, nežli jeho přímý dědic O. Auředníček; s menší odstíněností, zato však též s menší dušeslovnou jednostranností a hutnější konkretností v podání. Není při tom bez zajímavosti, jak tu také on tíhl k samoúčelněji rozvinuté odbočce odborně umělecké a kulturně historické nebo k časové glose, jako dnes na př. K. M. Čapek-Chod, jehož tvrdá, úporná a zatrhující, ale tím hlouběji zabírající ryjba s rozbíhavými arabeskami stylistickými, jimž obdoby hledati v mělčích úponkovitých zákrutech a baroknostech slohu Lierova zdálo by se mi již násilností, nesrovnatelně výrazněji ovšem a myšlenkově seriosněji před-

vádí právě dnešního našeho bohéma jak v krvavém boji existenčním, tak zvláště i v kolisích přelidské mdloby a křehkosti s uměleckou hrdostí a sebevědomím.

Jan Lier vnesl však vedle Jakuba Arbesa do domácího písemnictví též nejeden živel, dotud skorem vyloučený z jeho látkové oblasti. Mám na mysli hlavně elementy světa technického a průmyslového, odrazy moderního těžařského inferna s jeho čpavým, nervy trhajícím a mozek vysušujícím ovzduším, i horečku a napětí světa obchodního nebo peněžnického — mnoho syrového materiálu ze sféry, jíž úměrnou komposiční šíří a plnou rovnomocninou tvarovou práv je teprve Hilbertův „Kura“ nebo jiným, rovně osobitým způsobem K. M. Čapkova „Turbina“; M. A. Šimáček naproti tomu jako již v novele z uměleckého prostředí, i zde zůstal drobně registrujícím genristou a matně vyvolávajícím okreslovatelem skutečnosti, V. Hladík pak citelněji než Lier jenom klouzavě hladkým a povrchním conteurem. Ba, nezdá se mi absurdností tvrditi, že v Lierovi, střízlivém i fantastickém, žil již záchvěv tuchy a rudimentární zárodek oné poetiky zdánlivě nejmodernější marky, která v ruchu strojů, šumu páry a hudbě drátů telegrafních nebo telefonních shledává opojení zvýšeným životním tepem a vrcholnou vlnou bezprostřední přítomnosti. Lier arci přes realistickou zvídavost a pronikavý smysl skutečnostní, s jakým zmocňoval se podrobností, ani v takových pracích neopouštěl příběhů dobrodružně aranžovaných a nevzdával se rušivých, krkolomně romantických episod. Podléhal v té příčině, jak již častěji bylo konstatováno, vlivu konvenční literatury francouzské, také v jiných směrech neblahému pro jeho emoční a dráždivý, útočně impulsivní i žensky poddajný, sanguinicky jiskřivý i ledově břitký, myšlenkově pružný i smyslně křehký naturel. Výslední dojem zvláště větších jeho skladeb je proto nezřídka bizarně smíšený. Nejinak je tomu s jeho pozoruhodným sklonem k problémovosti. Otázka ženské emancipace, v níž Lier neviděl ostatně, než nepůvabný sen doby, otázka svobody svědomí nebo mravních závazků k rodině, problémy sociální, náboženské, národní — vše znepokojovalo jeho ducha snadno vzníceného, hybného a neklidného. Jenže i taková themata nedůsažně spínal s náměty příliš vrtošivě fabulovanými, spokojuje se nadto s takovým jich projednáváním, jaké — a to jistě je opět hodno zájmu — stačívalo později též některým kritikům realistickým utilitárnější observace, J. Laichtrovi i j. Činil totiž děj pouhým vzdálenějším motivem k diskusi o nich, ale nepromněňoval jich v samo tělo a krev zpodo-

beného života, nevpojuje jich začasté ani jako ústrojné, byť podružné složky v celek skladebný. Konečně Lier i nejožehavější themata odbavoval s touž graciesností, ale i s touž nezávaznou hravostí a třpytnou salonní lehkostí konversační, která někdy příliš bila do očí a pro niž snadno býval přezírán i jeho zápal reformátorský, stejně opravdový jako vznětlivý. — Citelný vnitřní rozkol ovšem se u něho jevívá v traktování problémů po výtce mravních. Neboť právě tady zůstával Lier příliš požitkářem, jehož sensitivnost netrpěla bolestnou roztržkou mezi vnímajícím duchem a přemáhající hmotou; nezhořkla uvědoměním konečné marnosti a šalebné hry jevové a nedovedla proto ani opravdově protrhnouti mlhy materialistického rozkošnictví, aby dobrala si hlubších skladů a věčnějších hodnot životních. Lier dobře sic vyciťoval, jak cit milostný se kříží s naléhavými otázkami dobovými a jak se jimi komplikuje, ale v jeho erotismu bylo příliš mnoho povrchního flirtu a rokokové laškovnosti. A tak odvážil-li se na látky, jež úměrně vymáhaly přísnější linie stylové, podával je po svých vzorech sice s konvenčním nadsazením, ale beze smyslu skutečného tragického pathosu osudového. Milostné jeho procesy a scény, jež nejednou nepohřešují velmi působivého d r a m a t i c k é h o v y s t u p o v á n í a r e ž i e, vrcholívají v smyslně sentimentálním cukrování.

Nebyl však již v onom samoúčelném gourmandství a v jisté okázalé mravní indiferentnosti a soběstačnosti, s níž Lier kochal se též v cizích projevech uměleckých, zejm. výtvarnických a která pak bývala u něho provázena bdělým kriticismem i spolehlivým, byť poněkud konservativním a puristickým vkusem — nebyl již v tom všem silný prvek e s t e t i c i s m u. jenž později vyhranil se u nás k výrazům typičtějším a vědomě jednostrannějším? Jako je mi jasno. že vedle cizokrajních exkursů Zeyerových, látkových i dekoračních, ani Lierova štěpování velkých vztahů a mravů na chudé české poměry, jeho světoobčanství na domácí půdě, ve V. Hladíkovi spíše zplanělého, než se zdarem vzdělávaného, nechybělo mezi řídkými domácími impulsy k novějšímu našemu uměleckému e x o t i s m u různých útvarů a odstínů. Autentičtěji smím aspoň tvrditi, že zrovna vzpomenutý již rozpor mezi velkorysejším pojetím celkovým a reálným podáním jednotlivostí u Liera, rozpor, který lákal k překonání, byl jedním z vnějších podnětů tendence, kterou před desíti lety v nekrologu přítele J. Matějky, vyjadřuje poněkud i sebe, definoval jsem na těchto místech jako „sen o rozmnožení intelektuálních rozkoší... o umění rozšířené

klaviatury, jež by... vycházelo ze skutečnosti, neokreslujíc ji chudou a rozlaďující, nýbrž množilo, stupňovalo, násobilo ji... podávajíc realitu jako subjektivní kreaci duše".

Mimochodem chci ještě jednou znovu se dotknouti dramatické spádnosti a rušnosti, s níž u Liera fabule až na různé prohřešky, které lze ostatně svést na humoristický a satirický sklon autorův, rozvíjí se pravidelně jako zpřítomněný živý průběh, bez subjektivních úvah a přímých povahopisů, zůstavujíc čtenáři, aby sám činil si závěry. Lier nejednou, byť zdaleka a bezděčně, jako by tu již byl uhodil na cosi z neosobní zásady podání a přednesu, označované nyní nepřímým realismem, aspoň pokud jde o ryze vnější vypravovatelskou metodu, u něho arci ještě neodpovídající na psychický a názorový obsah, jenž jí u nás nejnověji pokládán jest adekvatním (životní desiluse). — Lier sám theoreticky akcentoval též definitivní zaokrouhlenost a pevnou hotovost formovou, požadavek, jehož nebylo vzdáleno ani přechodné klasicisující hnutí pro čistotné třídění genrů také u nás. Jako ono přezíral však nutnou souběžnost formy s ideí i příznačnosť její látce a sám si, jak naznačeno, v praxi promíjel záměrné vyvinutí tvarového prvku invenčního k ústrojnému uměleckému celku.

Nesporně však uvědomělé úsilí Lierovo ne-li o styl ve vyšším organickém smyslu, aspoň o expresi pružnou, plastickou, výběrem tříbenou a vedle hojných ozdobnických fioritur nejednou i řídce skrojenou a energickou, povyšuje vnější hodnotu jeho díla (i když nepřehlížíme nepopíratelně časté nečeskosti zvláště jeho slovosledu) značně nad výrazovou stránku nejednoho jeho populárnějšího i výše ceněného literárního druha. Mladší pokolení mohlo se u něho učit a učilo se leccčemu zejména po stránce technické a režijní, vnějškově slohové a konversačně espritové. Uvádím na př. jen „Exotiky" i drobnější kusy Matějkovy, některé práce K. Engelmüllerovy, z časopiseckých Theerův mladistvý „Příchod ženy", drobnosti L. Veltruského, F. S. Holečkovy a j. Vliv Jana Liera specielně na mé literární tvoření byl již pro blízkou příbuznost temperamentovou a pro určité mé snahy formové hned od počátku mojí dráhy silnější, než působení kohokoli jiného ze starší družiny lumírovské. Vždy jsem také v korespondenci i rozpravách s vrstevníky nebo příslušníky předchozí generace spisovatelské vyzvedal Lierovy kladné literární hodnoty, háje jich proti odchylnému soudu a ukazuje zvláště k možnostem, v nich utajeným, byť jim samým ne vždy plně vytěženým a naopak namnoze již po prvních slibech opouštěným. Užívám i k této poznámce pří-

ležitosti, jíž jsem dosud neměl; tím spíše, že mi toho před časem bylo s výtkou vzpomenuto. — Oceniti jednotlivé význačnější práce Lierovy bude lze, až vyjdou v jeho souborných či vybraných spisech, které byly slibovány již na životním sklonku autora, koncem osmdesátých let nevysvětlitelně se odmlčevšího; válečnými nesnázemi odsunuty byly, žel, teprve k vydání posmrtnému.

Sbírka indických povídek, které nejsou však jen překladem, nýbrž „volným zpracováním několika vypravování z Džátek a z knihy Panče Tantran" a jež A. M. Tilschová vydala pod názvem „Ze staré Indie" (nákl. B. Kočího), působí na první ráz dojmem oddechu po větších románových skladbách spisovatelčiných, zejména po rozmachu její „Staré rodiny". Není to však jen mdlobná siesta intelektu, trpně se vzdávajícího rozkoši ze starých primitivních útvarů. Neboť sledovala-li obraznost básnířčina pokyn pohádkových předloh a ze sychravého ovzduší rodinného rozkladu a zvětrávajících vztahů společenských dala se unést do ráje tisíciletých mateřských forem životních, pod žhoucí a vonné, zcelené a zcelující klima, v jehož nesmírném, plodném klidu také odumírání jednotlivého organismu uchovává velký rys účelnosti v nekonečném koloběhu přírodním — sama také jako obrozena vyvážila odtud bohatější žeň tvarovou. Ze svých předloh autorka přejala jen základní obrys a prostnost prvotní kontury; její obsahové výplni dala však svou osobitou intonaci a spád za zřejmě stupňované pronikavosti vloh smyslových i dušemalebných a zvláště s procitlou schopností vidět bohatěji, živěji i barvitěji, než jak nazírala dosavad své látky domácí.

Ale ještě v jiném směru imaginární tento výlet nezůstal pro autorku bez poučení. A. M. Tilschová neustrnula na fabulačním povrchu, nýbrž zahloubávajíc se ve filosofické jádro námětů, účinně se snažila je v rekonstrukci vyzvednout. Výtěžkem je tady mimo jiné též poznatek mužství obětavého až na smrt proti ženskosti, bezohledně kruté ve svých rozmarech — dokonalý protiklad k mužskému sobectví a ženské odříkavosti, jak je nejednou jednostranně zpodobovala dosavadní tvorba spisovatelčina. Navádějíc takto jisté vyrovnání v životní názor A. M. Tilschové, líbezná tato výprava otevírá i možnost objektivnějšího a širšího pohledu na lidské vztahy a činí tak oddech dvojnásob úrodným pro příští básnířčino dílo.

Tři svazky spisů F. X. Svobodových (nákl. J. R. Vilímkovým) vyplnily drobnější práce a zhuštené románky, známé větši-

nou ze starších spisovatelových knih nebo z časopisů. Prvnější dvě, „Kvetoucí stromky“ (sv. XXVI.) a „Lípy u našich cest“ (sv. XXVIII.), zahrnují čísla, jež vedle svěžího výpravného kouzla vynikají zejména jemně probadanými ženskými postavami, vzrušujícími hlavami, tak organicky zarámovanými scenerií lesních samot, hájoven, dvorů, mlýnů a statků, že se zdají přímo výtvory tohoto okolí. Mravní působení společenského prostředí na jedince cítí se zde aspoň tím bezpečněji, čím méně autor hleděl na příběhy jako na demonstrační materiál pro svá oblíbená themata rozvojová a deterministická. Bez podrobného odhalování motivačních složek, nikoli však bez hlubšího myšlenkového posvěcení, stvořil tak několik hotových a ucelených kusů, práce přímé intuitivní názornosti a proto i bezprostřednější průkaznosti, než kde jinde okázalá schopnost odtažité reflexe zvítězila u něho nad ryzí představivostí. Přirozené půvaby samorostlého zjevu Svobodova, smyslovost rozkošnického sensitiva i vážná přemítavost intelektualistova, setkaly se zde takto ve svých nejpříznivějších stranách. Přímý výraz svému životnímu pojetí přesvědčeného fatalisty F. X. Svoboda ovšem i tady nezřídka dává ústy mužů, při vší rozumové vyspělosti zůstávajících hříčkami pudů, jež klamně sami před sebou zahávají sentimentalitou a lepšími úmysly. Tak zejména v mistrně vyvolané honbě za mladičkou, naivně smyslnou dívčí bytostí, jež je středem povídky, nazvané původně časopisecky „Zahnaná lodička“, později v knižním vydání překřtěné nejprve na „Střílení holuba“ a nyní konečně na „Štvanici“ — povídky, jež je spolu z nejlepšího, co autorovo péro dalo naší tvorbě slovesné. — Třetí sbírka „Červený jezdec“ (sv. XXIX.) jsou balady prósou, psané často pro jediný výjev, jako z lokálky vystřižený, ale novým vrhem dušeslovného osvětlení nebo dramatickým dvihem vytěžující mocné básnické sensace z okamžiků, kdy se projevují zavilé dravčí pudy v člověku, vybičovány blízkostí nebezpečí a sobectvím sebeobrany. Jako starší některé svazky Svobodových novel („Temné síly“, „Válečné sny“ a j.) značí i přítomný soubor vítané prohloubení psychologické pozornosti tohoto básníka harmonických krajin a vyrovnaných středních poloh duševních; zbystření vnitřního vidu, které nejčastěji (ve znamenitém „Soudu lidu“ nebo „Starých vášních“ na př.) vymohlo si též výraz zvláštní prolínavosti a syrové spontannosti.

Březen—červenec 1918.

P. M. HAŠKOVEC:

DOSTOJEVSKÉHO TARTUFE.

Je dnes věru čas vzpomínati Dostojevského! Je ten čas, neboť v záhadné reakci chtěli by nám namluviti, že prý Dostojevský není tím velkým učitelem, za nějž jsme jej vždy měli, ba že snad ani není oním přehlubokým psychologem! A jiní zase: daleko prý není tak typickým představitelem plemene — a rozuměli jsme vždycky, že se nám jím jeví právě svými všelidskými ideály, svým životním úsilím a lidským snažením! Což, nebyl by jeho představitelem ani v celé rozloze svého genia? Je tedy dobře vzpomínati velkého tvůrce, když se někteří odvracejí od staré lásky. A pak uznali-li jsme jednou, že ten či onen rys v duchu národa je veliký, našli-li jsme něco lidsky vzácného v psychologii národní, pochopili a oblíbili si to, odvrátíme se lehce od toho, zahodíme jako cetku rozmyslné poznání i ryzí náklonnost, protože za parného poledne náhle přes čistý obzor národní letí černé mraky?

Je čas vzpomínati Dostojevského, mluviti o něm! Ano, jest i chvíle pohovořiti si o jeho Tartufu!*) Bolševická tartuferie, správně-li ji vidíme i tušíme, dokonává své ukrutné dílo; nikoli, tím není ničeho řečeno proti velkým ideám, ale je a musí býti řečeno proti jejich lži! Než čistou tvář slovanskou měla i zhyzditi jedovatá slina, kterou by byl rád jakýsi Thersites žurnalistický vrhl v její jas — pomluva o slovanském geniu lži!

Jak vyřešil si tedy největší psycholog mezi umělci světa, vzácný Slovan, záhadu licoměrnictví, „tartuferie“? Neboť v jeho rozložitém díle arci nechybí tento lidský, příliš lidský prvek! Jaký je Dostojevského tartufe?

Tartufem je totiž nesporně Foma Fomič Opiskin z románu „Ves Stěpančikovo a její obyvatelé“. Už některé vnější okolnosti osudy a povahu tohoto ruského pokrytce sbližují s typickým pokryťcem, jak jej vytvořil geniální Molière. Je přijat z útrpnosti a pro strastnou minulost do domu dobráckého, ušlechtilého Jegora Iljiče Rostaněva. Jeho největší stoupenkyní a nerozlučnou ochranou je tu matka Jegorova, stará generálová. Právě jako jen ze soustrasti nad krutým losem nábožného chuďasa soucitný a zbožný pan Orgon přijal neznámého jinak Tartufa, jemuž se pak naprosto podřídila matka Orgonova paní Pernelle, nábožensky přehorlivá

*) Užívám zevšeobecnělého pravopisu, ač v authentických vydáních hry Molièrovy se piše Tartuffe, jak jest tedy náležitě psát, mluví-li se o postavě hry; nemusím pak míti dvojího psaní, totiž tartufe vedle Tartuffe.

stařenka. Ona též po něm a jeho „náboženské“ činnosti pro každý volnější pohyb, jakoukoli nevinnou radost, členy rodiny plísní, zrovna jako je ubohý Jegor Iljič své vrtošivé matce a jejímu pochlebnickému okolí, dělej co dělej, stále jen nevděčným, bezcitným a ukrutným synem a jako Fomou celý dům až k sluhům brán na mravněspolečenský skřipec, týrán a mučen. Oba ti tartufové jsou z minula neznámí vetřelci, jež dobrota nerozvážně hýčká..,

A je-li Foma slovně charakterisován jako „chlipný, vrtošivý tvor, egoista, lenoch, povaleč“, neuvedl-li francouzský dramatik všemi těmito vlastnostmi v děj dramatu svého pokrytce, který tajně je břichopásek, jenž si dovede hověti, na venek však div ne krutý asket, zlý a podlý sobec, jenž by vlastníka klidně zahnal z jeho majetku, jejž mu v přátelské horlivosti tento neváhal věnovati přijímaje jej za zetě? A přece ví zlosyn, jak se proti němu prohřešil, chtě uvrhnouti v hanbu dobrodincův dům, v němž je zločinnému příživníku cílem jeho mladá choť? Jako Foma svým slíděním za Jegorem zbytečně by málem zhanobil pohostinný dům odhaluje, jakoby zlo, nevinnou noční schůzku Rostaněvu s vychovatelkou Nastěnkou.

Ale jako ten Tartufe dříve opovržený, pak službičkami bigotnosti dobře vypočtenými vetřelý v přízeň Orgonovu, sotva se zhřeje v jeho domě, už rozestírá sítě vlády nade všemi, tak i Foma. Ke generálu se dostal jako předčitatel, přetrpěl tam každé ponížení, aby jako mučednická oběť přátelské oddanosti a obětavé velkomyslnosti už tam i potom u Rostaněva „neočekávaně stal se znenadání vážnou a neobyčejnou osobou“. Zovládl zvláště ženskou polovinu domu (neodborníkovi in feminicis prý nepochopitelno jak, ironicky dodává spisovatel). K Fomovi generálová chovala prý jakousi „mystickou“, tedy tajeplnou, záhadnou, avšak i zcela slepou či spíše oslepenou úctu; nejeví-li se úplně takovou také zbožná a plně odevzdaná úcta paní Pernelle k Tartufovi, třebaže v ní není arci nic záhadného, postranního, patrně smyslného, jako naznačuje romanopisec o svých lidech?

Fomova povaha a jeho jednání bouří k odporu všechny ty, kdo nemohou a nedovedou vésti svůj život jedině vypočítavým rozumem, ty mladé a prudce instinktivní lidičky, jež vede cit, a kteří musí otevřeně, přímo a prostě se stavěti ke všemu. Tak dobrému srdci tlusťouše Bachčejeva je Foma tak „samolibý člověk, že už sám v sobě se nemůže umístit“, podle něho „skřípe v něm celá duše“, je bez cudnosti, totiž nestydí se být vůči lidem vnitřně hrubý, svou urážlivostí obratně bičuje lidi, aby si je tím lépe pod-

řídil, je pro něj „přiživník, ďábelský ničema“, pro nějž Jegor slzy proleje i sebe zahubí, bude-li mu přisvědčovati, a který „pány z domu vystrnadí a sám zůstane“, ve všem tom právě jako postava Molièrova. A Tartufe projevil, sotvaže osobně vystoupil na scénu, urážlivost, pokryteckou pruderii (Foma je takový ve věcech vědeckých), nabízeje šáteček k přikrytí Dorině; provalila se z něho vnitřní hrubost a sprostota v milostné nabídce paní Elmíře, v jejíchž sítinách utonul pro domýšlivost, která vždy zrazuje; vyháněl vlastníky z domu mu darovaného, a byl by i vyhnal, kdyby nebyl lapen. Jako Bachčejev stejně proti Fomovi hned se staví synovec Rostaněvův, čistý duchem i srdcem, Sergěj Alexandrovič, jenž vedle lehkověrné dobromyslnosti strýcovy (podobný je i Orgon) nechápe „drzost a nestoudnou samovládu“ přiživníkovu. Chce se s ním utkati, než Foma svým společenským, pokryteckým kejklířstvím ho dovede dlouho držeti.

Třetí mezi těmi, kdož instinktivně nenávidějí Fomu, Rostaněvova dcerka, milá, dobrosrdečná Sášenka první na něj vybuchne, odmítajíc obecný soud o výborných vlastnostech jeho, lituje otcovy úcty k němu, chce ho proti němu samému brániti před Fomou, který je podle ní ve skutečnosti „hloupý, vrtošivý, špinavý, neušlechtilý, necitelný, tyran, pletichář a lhář“! Toť jako Tartufe, až na vrtošivost; i proti němu od počátku hry a stejně instinktivně stojí rovněž trojice, syn Orgonův Damis, paní Elmire a služka Dorine. Damis jako Sergěj hledá příležitost skřížit s ním zbraň pravdy, i nepropase vhodné příležitosti, je však pokryteckou hrou Tartufovou překonán a pak otcem odstrčen i vyhnán, jako bude Sergěj Fomou pozdržen v dáli a strýcem div ne uprošen, aby mu zcela ustoupil. A Dorine, neboť jemná, ušlechtilá dcerka Orgonova Marianne je ryze pasivní, jak dlouho byly téměř výlučně role dívek, když je skoro až v novověku literatura přijala v galerii svých postav, služka Dorine na samém počátku hry, podobně jako Sašenka v počátku příběhu, postaví se proti vládě a osobnosti Tartufově, ač ovšem jako dceruška Jegora Iljiče za nepřítomnosti urputného a ješitného licoměrníka.

Jako Foma nemohl snésti důvěrnosti (důvěrnost přece vždy odhaluje duši), tak Tartufe stejně jedná si ve všem o své vůli, nikdo ničeho neví o něm, co koná (také se v to nesmí a neodváží plésti), tím méně, co myslí, a jen věci, jimiž má buditi nebo utvrzovati svou úctu, ohlašuje hlučně; své cesty do kostela, svá noční bdění atp., jako Foma se chlubí svými modlitbami za lidský rod, nočním přemítáním na prospěch Rostaněvova statku atp.

V chování a projevech jich obou se jeví strojenost, vypočítavá gesta provázejí jejich hnutí, arciže Fomovy poznámky mezi řečí, poznámky mířící stranou, ukazují k vyšší úrovni, za níž možno zříti i jistou inteligenci, kdežto Tartufe je obyčejný, div ne omezený, nicméně prohnaný poseur. Neprohlédl tak dobře slabůstek živitelových jako Foma, jenž jimi vhodně operuje? Prohlédl, ale není tolik možnosti v dramatě to předvésti. Oba předstírají velké poslání, Foma mluvě o svých tajených, než přes to už předem vychvalovaných pracích literárních, o povinnosti „k člověčenstvu" a uče Jegora Iljiče i s okolím „mravnosti", Tartufe zase žije životem světce a neumdlévajícím upozorňováním i káráním ukazuje paní Pernelle, jejímu synu Orgonovi s rodinou na cestu spásy. Různosti jsou tu toliko rozdíly časovými; Molière přirozeně nechal svého pokrytce kaliti pro lov čistou vodu obrozeného citu náboženského doby Pascalovy, jako Dostojevskij zase za týmž cílem svého licoměrného taškáře zvířiti prach v jasném ovzduší ideálních snah vědeckých a humanitních úsilí sociálních za doby velkých pokroků vědeckých, filosofického positivismu a sociálního humanismu, kdy společenský hlad duševní prahl zvláště po poznávání a revolucionování.

A oba ti vetřelci dokázali toho, že ti, kdož jim ve své dobrotě skytli pohostinství, pokládají se uctěny jich vykořisťujícím pobytem u nich, zvouce je přáteli, bratry, jak činí Orgon i Rostaněv, ba kleknou před nimi, a jestliže Foma v naduté své drzosti klidně řekne Jegorovi do očí, to že on Foma mu „prokazuje laskavost, že (u něho) bydlí", donucuje tak jen chytře dobrého Rostaněva, že mu chce být vděčen a že si ho Foma zavazuje, jak právě vůči rodině proti Tartufovi rozhořčené vyslovuje se i Orgon, zastávaje se ho a rozhodnut právě proto nejen dáti mu dceru v manželství proti její vůli, ale i nad to upsati mu celé své jmění. A Rostaněv v té vděčnosti podobně tu chtěl prý darovati Fomovi jednu vesnici, tu zase mu vnucoval celé hotové jmění.

Z té povahy vycházeje bystrý a zchytralý stařeček Ježevikin po scéně Fomově dožaduje se na Sergějovi, nikoli bez ironie, slíbeného vypravování o „jezovitovi"; míří tím arci na Jegorova příživníka. A Molière svým Tartufem nesporně bojoval proti těm, kdo vnikajíce do rodin hleděli nestoudnými prostředky držeti ve jménu božím nadvládu římskou a jejichž politika se ztělesnila pro lidové heslo v „spiknutí pobožných", krátce Tartufe je důvodně pro Dostojevského právě představitelem ducha jezovitského, vždyť chce též světu vštěpovati zásadu „Trp, pracuj, modli se a doufej!"

Oba ti pokrytci dovedou se podle toho také pevně uhnízditi: majíce najisto zaslepenou důvěru svých hostitelů, berou vládu do rukou, Tartufe „na vše dozírá“ (Dorine), Foma ponenáhlu „se začal mísiti do správy panství a dávati moudré rady“. Stanou se předmětem první péče, Orgon neslyší zpráv o chorobě manželčině doptávaje se stále jen „A Tartufe?“, aby po každém sdělení o jeho skvělém zdraví dodal „Chudáček“, jako dobromyslný Jegor Iljič Rostaněv ve všem ustupuje Fomovi, po každé ho lituje, každého pro jeho klid uprošuje jako jeho matka, která zbůhdarma vyhání najednou pro Fomu synovce Sergěje, zvouc jej darabákem atd., vůbec ve všem oba Fomu hýčkají, v první řadě a ve všem dbajíce jeho pohodlí a ode všech žádajíce pro ně veškery ohledy.

Oba tartufy úhrnem pojí, usuzuje-li se z jich řeči i jednání, tytéž vlastnosti. Drzá, ale zastíraná nadutost, která se chytrácky, ač neomaleně žene po vládě, padoušská poníženost, jež každého chce pokořit, kdo by je odhaloval, poťouchlá pruderie, která však ve své omezenosti nedovede zakrýti vlastních smyslných zvráceností, hloupě tajené sobectví, jež se neštítí žádných prostředků, budí-li jen dobré zdání, prohnané zlodějství, které užívá zástěrou tu náboženství, tam vědy a literatury, a vypočítavé břichopasectví, jež svou hrubost rádo by opjalo jemnými způsoby a vemlouváním se v city. Oba jsou ztuhlí pedanti opovážliví v sladkosti, vtíraví v omluvách, drze výbojní, aby se vyvýšili, ničemní a prolhaní v strojené své „přímosti a spravedlnosti“, chlubní a vnitřně obhroublí.

Dobře hrají, až do jisté doby, svou úlohu. Foma „trpěl za pravdu“, neměl prý úspěch v literatuře, ač znamenitý člověk, stejně jako Tartufe pro zbožnou službu bohu žil v ústraní chud, jak dovedl vhod vzbuditi dojem. Ale Foma potom „každému čte levity, morálka ho posedla“, jako činí Tartufe, což vidno z výtek a plísnění, které se snáší nezaslouženě se rtů stařičké paní Pernelle na všechny mladé členy domu; ona je jen upřímnou ozvěnou pokrytcových kárání. Foma „chodí na mši“ (!) právě jako po zvyku doby denně ji vyslechne Orgonův náchlebník; Foma čítá nahlas mravoučné knihy, s výmluvnými slzami vykládá různé ctnosti křesťanské, podobně za Tartufem nošena je kniha zbožných čtení. Foma vnukl prý v duši Jegorovu „jiskru duchovního ohně“ a podle Orgona i paní Pernelle teprve příchodem Tartufovým do domu začíná se tam pravý život křesťanský. A co je významné pro vytvoření postavy, ačkoli u Fomy základnou tartuferie není náboženství, přece i o něm věří Rostaněv, jako přirozeně o Tartufovi

Orgon s matkou, že je mu „poslán samým bohem pro spásu jeho duše a pro uklidnění jeho nezkrotných vášní“; motiv Stěpančikova mísí se tu s motivem Molièrovým. Ale Foma, mravný Foma, je pobouřen, že mladý sluha tančí si lidový tanec, on ví o jeho původu, v němž shledává cosi nemravného, jenž však je neznám hochu; pohoršen je Foma sny jeho o bílém býku, jako Tartufe Dorininou dekoletáží obvyklou a nevzbouzející pozornosti. Oba tito pokrytci umějí dovedně a včas užíti sebeobžaloby; jí se sice dobře a podle pravdy sami charakterisují, ale tak, aby tím převrátili základnu věci. Dotěrné slídění, jímž by nabyli moci nad lidmi, stane se tak horlivostí za ctí a mravností, nemravný skutek denním pokleskem spravedlivého, jehož chce v přísném trestu želeti. A Rostaněv odprošuje Fomu, jenž se proti němu provinil, ale dovedl vše obrátit, kleče před ním, jako Orgon Tartufa na kolenou za domnělé urážky syna, jenž vyslechl pokrytcovy nectné návrhy paní Elmíře a vše prozradil. Než dohrají; oba při tom vzpomenou zásady „tak svět odplácí“, ironie! Z Tartufa, jenž kdysi třel bídu a neznám je přijat, vyklube se dávno hledaný zločinec a ničema; z Fomy, učeného Fomy, který každého studovaného a učence podceňoval a o němž to, „odkud se vzal, zahaleno bylo tmou neznámosti“, z toho na konec se vyklubal ubohý písálek. Jako totiž z dřívějška nezbylo po něm ani za osm pohodlných let práce, leč bídná báseň a nedokončený román. Tartufe ve věcech náboženských a Foma ve věcech vědeckých a literárních našli každý svůj nástroj k smělé hře lži... Tak se zjevilo na konec jich poslání.

(Pokračování.)

FEUILLETON.

RŮST!

Mílovými kroky šli jsme kupředu. Hledíme-li dnes v chvíli oddechu — bude kratičká, poněvadž není času k oddechu! — Hledíme-li zpět, změříme teprve cestu už vykonanou a překážky, které nám bylo na ní překonávati. S nesmírnou pietou hledíme zpět na první dokumenty národního našeho uvědomění; jak bylo nutno podpírat a posilovat toto uvědomění, aby nepokleslo na duchu v tom osudném sousedství! Jak bylo nutno chránit a ošetřovat první naše literární a umělecké počátky! Hned v literárních počátcích nové doby máme co činiti s projevem strašné úzkosti o osud Čech: stvoření Rukopisu královédvorského je nejjasnějším dokladem, že potřebí bylo heroického klamu k posílení sebedůvěry české! A ne pouze to: jak bylo nám třeba namlouvati si tehdy, že něčím jsme, že něco znamenáme, že jsme rovno-

cenni šťastnějším a větším národům evropským. Pozdější střízlivost pousmívá se dokladům takového sebebalamucení, které ztotožňovalo vůli s realisací, povyšovalo za genia talent a za talent právě jen manifestaci dobré vůle! Tehdy nesměli jsme si troufati otevřít úplně oči, byla by nás pojímala závrať nad strašnými propastmi. A odvraceli-li jsme zrak a snažili se nevidět, co vidět nám bylo nebezpečno, byl v tom pud sebeochrany.

Zvolna, pomaloučku osmělovali jsme se vzhlédnout kolem sebe a bráti věci, jak jsou. Zvolna, pomaloučku počínali jsme nepotřebovati chůd, na nichž jsme chodili. Vraťme se k problému Rukopisu královédvorského: to, že nám bylo možno zřeknout se ho bez nebezpečných důsledků, je jasným důkazem, kolik vykonáno za stoleté namáhavé, vysilující a žel, nutno říci také nevděčné práce. Od bojů rukopisných dělí nás nyní několik desítiletí; dnes jsme opět o krok dále. Nepotřebujeme už sporu o minulost, ale nepotřebujeme také idealisovat přítomnost. Dnes můžeme poněkud otevřít oči a bez bázně a také beze strachu pozorovati věci, jak jsou.

Vidíme, že přes to, že mnoho vykonáno, zbývá stálý kus práce, přes to, že urazili jsme hrubý kus cesty, v daleku ještě teprve možno soutěžiti s národy, jichž kulturní vývoj nebyl přerušen a těší se dobrodiní soužití a vzletné tradice. To víme a není nám třeba, zapírati si toho. Ale my chceme pracovati dále, my chceme jíti dále, my chceme růst! Chceme růst se svými úkoly, chceme růst s kulturně vykonanou prací, chceme se státi jen vytrvalejšími chodci, pomýšlejíce na náskok jiných, s nimiž chceme a musíme soutěžiti v ušlechtilé snaze. Vše, co žijeme: náš cit, naše myšlenka, naše práce musí nabýti křídel, rozdmouti se, rozletěti se za novými cestami. Zmizíž vše, co je u nás titěrného a malicherného, a vychovejme sebe, vychovejme příští generace k velikosti! S velikými úkoly rostou lidé. Naše nesvoboda byla v mnohém směru omluvou pro ledacos, co bylo v našem životě nezvratného. Naše pouta mrzačila náš vývoj a našeho ducha. Ale dnes, dnes nebudeme moci omluviti před sebou ani před světem nižádnou svou malichernost. Chceme-li soutěžiti dnes nebo zítra jako rovní s rovnými národy světa, které jsme včera mohli nazvat šťastnějšími, bude nám to umožněno právě tím, co je dnešním naším štěstím. Všechny možnosti jsou před námi. Ale chceme-li dorůsti k světovosti, nezapomeňme, že k ní můžeme dospěti jen jako národ. A jako národ můžeme dospěti k ní jenom tehdy, zdvojnásobíme-li nebo ztrojnásobíme-li veškeré naše energie, nepromaříme-li nic z našich sil a užijeme plně a silně všech možností, jež se nám otvírají.

Růst! Ne jen extensivně, ale intensivně růst! Růst ne nezdravým, chorobným skleníkovým růstem, který znamená chorobu a nebezpečí, ale zdravým, organickým růstem za volných paprsků slunečních, na volném, božím vzduchu. Růst k světovosti, aniž bychom přestali býti svými! Neslevovat si, neomlouvat sebe, neodpovědět si. Ale růst, růst, růst. Vcházíme v budoucnost v plné důvěře, že jako národ svobodný vyvrcholíme a k cíli dovedeme vše, co čestně počal národ nesvobodný, který po tři sta let trpěl, pod nátlakem drcen jsa strašným sousedstvím, jež bylo jeho historickým údělem! Viktor Dyk.

Účast českého spisovatelstva v aktivní naší politice. Již v Národním výboru zasedala řada spi-

sovatelů: Dr. J. Herben, Alois Jirásek, F. V. Krejčí, Jaroslav Kvapil a J. S. Machar. Členy Národního shromáždění jsou z těch, kteří podepsali květnový projev českého spisovatelstva v roce minulém: Frant. Drtina (jmenovaný později státním sekretářem ministerstva vyučování). Viktor Dyk, Emil Franke, Antonín Hajn, Jan Herben, Alois Jirásek, Karel Jonáš, František Krejčí, F. V. Krejčí, Jaroslav Kvapil, J. S. Machar, Frant. Mareš, Karel Mečíř, Jindřich Metelka, Boh. Němec, Karel St. Sokol, Otakar Srdínko, Lad. Syllaba, Uhlíř, Božena Viková-Kunětická, Jaroslav Vlček, Fr. Votruba. Dle stranického rozvrstvení hlásí se třináct z jmenovaných k straně státoprávně demokratické, tři k straně agrární, dva jsou členy klubu slovenského, tři české strany socialistické, sociální demokrat je jediný F. V. Krejčí. Kromě toho zasedá v Nár. shromáždění za českou stranu socialistickou Stanislav K. Neumann, který v době projevu onoho vojančil v Albanii a neměl tudíž možnost projev spolupodepsati, ale postavil se zaň; za stranu sociálně demokratickou J. Stivín (Foltýn), kterému, jak známo, byl projev českých spisovatelů „kavárenským projevem". Chystá se nepolitické Sdružení spisovatelů v Národním shromáždění, jež by se zabývalo odbornými literárními záležitostmi. Je to problém nového a spravedlivého vybudování práva autorského, jež bylo dosud nedostatečné a zastaralé; jde tu o zákon divadelní a celou řadu praktických otázek, v kterých byla by záhodna kooperace spisovatelů různých stran a také „Syndikátu českých spisovatelů", nedávno se ustavivšímu a své prvotní stanovy rozšiřujícímu. V. D.

Otevřené hranice. Po letech, po velikých a těžkých letech otvírají se nám konečně hranice. Kdo ví, jak hermetické bylo naše uzavření od ciziny, uvítal tuto skutečnost jako osvobození. S jakými pocity brali jsme do ruky knihu nebo list, zabloudilý k nám z „nepřátelské" ciziny! A jak řídko bylo nám dopřáno, zažíti krásný ten dojem! Co se dostalo k nám cestou oficielní, bylo zkresleno, na smyslu zkřiveno nebo neobsažno; co k nám docházelo cestou neoficielní, nemohlo nám podati vyčerpávajícího nebo aspoň jen přibližného obrazu o tom, jak se cítí, myslí, tvoří a žije za hranicemi. Z válečné literatury francouzské poznali jsme Barbussův pacifistický „Oheň"; z hlasů literárních byl nám reprodukován Rolland. Ale to všechno byly hlasy určité skupiny, kus, nikoli celek. A proto měli jsme pocit, že se tam venku žije a že se tam opravdu tvoří. Bude nám nyní doháněti půlpáta roku zameškaných styků. Budeme čísti jako novinky díla, která pro čtenáře národů dohody dávno přestala býti novinkou. Objeví se nám nová jména, nové ideje. A pak teprve, teprve po tom všem, budeme moci, dík otevřeným hranicím, míti úplný a jasný obraz o tom, jak válka působila na ducha, cit a produkci národů civilisovaných, jakých velikých převratů byla příčinou. S radostí uvítáme všechny dobré známé z literatur západních, jejichž hlasu slyšeti nebylo nám tak dlouho dopřáno. S radostí seznámíme se s tím, co zatím rodilo se a rostlo nového ve velikých literaturách spřátelených národů. I při hermetickém uzavření hranic nikdy jsme se neodcizili duševně; ti, kteří nemohli poznat nových, vraceli se ke starým. Nikdy nebyla láska k velikánům Francie, Anglie, Ameriky taková jako dnes, nikdy upřímnější a hlubší zájem. Přes uzavřené hranice letěl nespoutaný duch; s otevřenými hranicemi to, co bylo sympatií, stane se dokonalým poznáním!

V. D.

LITERATURA.

Stanislav K. Neumann: NOVÉ ZPĚVY. Kniha lyrických průbojů. V Praze 1918. Nákl. Fr. Borového. Str. 126.

S důrazným posunem samolibé hrdosti, kterou vždycky pokládal za svou lidskou a básnickou výsadu, Stanislav K. Neumann prohlašuje nárok, aby jeho „Nové zpěvy", skládané v letech 1911—1914, byly považovány za „knihu lyrických průbojů". Jakých to nových oblastí dobývají našemu básnictví? Neumannova tvůrčí kořist jest především látková. Za podnětů západních a jižních lyriků Neumann přináší k nám popis, chvalořeč a patos novodobé civilisace, hlučnou mohutnost strojů a vynálezů, neklidné šumění telegrafních a telefonních drátů, zázraky elektřiny a bezohledné výboje stavebních i vodních inženýrů i jejich dělníků v přírodě nešetrně vyburcované. Rotačka při práci, podmořský kabel, síť telegrafického vedení spojující Kahýru s Kapským městem, potrubí vodovodu derouci se do útrob lesnatého pohoří, transatlantický koráb probíhající jižními i severními oceány — toť hmotní hrdinové Neumannovy poesie, nadaní jakousi mystikou brutálního života jako v Zolově naturalistické romantice. Kde tato civilisační novost nabývá podoby až fantastické, kde do střízlivé nudy občanského živoření vtrhuje dráždivými skvrnami dobrodružná exotičnost, a zvláště kde zámořská dálka se pánovitě zasnubuje s vychrtlou a zestárlou Evropou svými pestrými posly cirkem, černochem, vyzývavou tanečnicí, tam stává se Neumannovo nadšení až překotně výmluvným.

Ale Neumann ovládá ještě jiné oblasti, na pohled méně odvážné a nevídané. Se smyslovostí neporušeného barbara a bez běžných konvencí zmocňuje se venkova, lesa i dědiny, houštiny na srázu i říčky pod ním s lidmi, ptáky, rybami a hmyzy, a toto vše, zdravá a statečná selka jako husté dřevo pomalu rostoucího dubu, venkovský ruch v malé uličce jako poslední ledová tříšť v horské zmole, skřivan pilující stříbrnými zoubky oblohu jako pstruzi na čirém dně potočním voní básníkovi kynoucím těstem života. Miluji z celé Neumannovy knihy nejvíce právě tyto básně a to pro původní a útočnou ryzost smyslového postřehu, prozrazujícího břitké oko rybářovo a rozkošnickou pozornost tuláckou; obrazy, jimiž jsou přímo nabity Neumannovy hymny na plodivé přírodní síly, na páření, vznikání, rození a na radost z bytí, mají překvapující původnost Renardových metafor. Notoval-li „ve vřavě, řinkotu, řehotu" na počest onoho strakatého světa své „zpěvy z lomozu" a cyklické „zpěvy drátů", vznikají v této kvetoucí a ševelící oblasti nového domova vděčné a takřka pohansky zbožné „zpěvy ticha".

Daleko méně nového než látkově znamená téměř výlučný sensualista Neumann myšlenkově; jeho koncepce valně závislá na Whitmanovi, jest zcela úhrnná a povšechná. Vesmír jest mu nekonečným součtem rovnoměrných a stejně cenných částic a sil, z nichž žádná není nadřazena druhé, a kde se všecko nepřetržité dění uskutečňuje se „slepou objektivností". Nejdražším projevem této obrovité soudržnosti kosmické jeví se Neumannovi pobratření všeho člověčenstva, jednota lidského davu, hromadné oddychování městské duše v tom podivně opojném hřmotu, jehož se nedovede nalokati do syta, a který jest nepřetržitě spojen se světelným pohybem; takto pře-

chází barbarský panteism Neumannův chvílemi v demokratický unanimism. Jde tu o názor příznačně patetický, který se každým okamžikem cítí strhován k hlaholným projevům a to bezprostřední přítomnosti tvořivých energií ve vesmíru, které Neumann vzývá jednou pode jménem vždy přítomné hmoty, po druhé věčně rostivé a neklidné síly, jindy v starých svých tradicích v symbolu životadárného, pokrokového ďábla carducciovského, ale dokonce též jako boha stvořitele, dárce lásky a pokory. Radost tohoto poněkud materiálního panteismu z „kruté symfonie železa, dřeva a kamene“ a z jiných darů vesmíru, má svou zvláštní příchuť tendenční. S hrdostí nazývá St. K. Neumann básnické výtvory své „světlé a vzdušné dílny“ uměním civilním, prostým úkonem a výkonem dělníka a občana — jako pouhý předsudek odhazuje názor, jako by básnictví bylo vyšší funkcí společenskou a zároveň výrazem kultury již dovršené, posvěcené minulostí. Nemíním polemisovati s těmito důsledky velmi rozhodného demokratismu, ač jich nepřijímám, lituji pouze, že — jako tak často u Neumanna — zůstává tu při pouhém programním hesle, které čtenáře nepřesvědčuje ani intuitivní jistotou prožitku, ani důkazy myšlenkovými.

Tážeme-li se, pokud „Nové zpěvy“ znamenají lyrický průboj také po stránce výrazově umělecké, nezní odpověď ani zdaleka tak kladně jako v látkové oblasti smyslového postřehu a myšlenkové koncepce. Základním Neumannovým principem slohovým jest volný verš, ale struktury daleko jednotvárnější a chudší než na př. u Březiny a u Theera. Neumannova záliba pro kontrast a překvapení projevuje se stálým střídáním mohutně rozmáchlých veršů mnohoslabičných s kratičkými úsečnými řádky o několika stopách. Každý Neumannův verš jest v podstatě daktylotrochejský: daktyl, toť rušný a chvatný útok, kdežto trochej mužný důraz a patetická jistota. Složitějších kombinací není; někdy vyruší z tohoto energického poklusu čirá arytmie; rým, proplétající se libovolně, nejednou není než znásilněním volnosti, které dosáhl básník, odloživ většinou uzavřené sloky. Řekl bych, že Neumannovy prostředky postačují spíše pro „zpěvy z lomozu“ než pro „zpěvy z ticha“, jako Neumann vůbec jest básníkem životního hluku, nikoliv životní melodie. Budiž mně dobře rozuměno: i jeho oko a srdce spočine občas s touhou na „místech harmonie a smíření“, mluveno po březinovsku, ale zde umění jeho zpravidla vypoví službu; stačí si přečíst, v této knize na př. básně „Podaná ruka“ a „Skřivan“, dojista jemně, ano graciosně koncipované, a rázem vysvitne, co míním. Není mu dopřáno dobrati se skutečné melodie ani při námětech, kde sama takřka se dere na povrch ze samého srdce látky, ani — a to by byl opravdový průboj lyrický — při syrových tématech, obecně uznávaných za nemelodické, v nichž však skutečný básnický tvůrce nesporně odhalí jednou možnosti hudební.

A příčina? Neumann jest spíše rétor než básník; slovo přerůstá u něho vnitřní zkušenost; výraz neprýští z přebytku melodického a obrazového bohatství duše, která stále shromažďuje, pracuje, slídí a vybírá v klidu, plna možností nevyslovitelných, zkušeností mlčenlivých. A pak: obdařen geniální smyslovostí, nadání pro koncepce myšlenkové, podivuhodně vyzbrojen, aby zaokrouhleně, pateticky a působivě formuloval své básnické poznání, nedostal Stanislav K. Neumann pohříchu do vínku citový fond, odkudž čerpá svou křticí vodu každá vyšší inspirace básnická.

A zde základní rozdíl mezi ním a básníkem daleko vyššího typu, Jaroslavem Vrchlickým, k němuž se nejen v otevřené vděčnosti, ale také správně odhaduje své příbuzenství, „Panichidou“ v „Nových zpěvech“, přihlásil, čehož by literární dějepis neměl přehlédnouti. Dva básníci, kteří stejně milují život ve všech jeho formách a proměnách, dva patetičtí obdivovatelé slunce, lásky, plození, dva opojení panteisté, demokrati a hedonikové, pro něž ve vesmíru, vzestupujícím k vyšším útvarům života, v podstatě není tragiky. Ale co má Vrchlický umělecky na víc proti Neumannovi, s kterým by se ostatně i výrazově shodl jako ingenium rétorické? Myslím, že především onu schopnost melodie a dar citového posvěcení, jedním slovem hudbu v duši. Nevytýkejme toho básníku „Nových zpěvů“ příliš! Neboť kolik mladších a nejmladších našich lyriků jest touto hudbou v duši nadáno? Snad právě proto budou se šťastnějším generacím jeviti jejich výtvory — a z toho nelze naprosto vyjmouti Neumannových „Nových zpěvů“ — spíše jako bohatá a zajímavá básnická, ale nečleněná a nezvládnutá surovina než jako hotová a organická díla umělecká. A. N.

Musaios: HERO A LEANDROS. Přel. Ot. Jiráni. Nákl. Art. Nováka v Praze 1918. Str. 30.

Pozdní epyllion řecké o tragických milencích ze Sestu a Abydu vstupuje do českého básnictví tentokráte po třetí, ale teprve Otakar Jiráni jest umělecky úplně práv tomuto arcidílku opožděného helenismu, které před šedesáti lety v neobratných rukách ztrnulých časoměrníků Vondráčka a Sušila pozbylo zvláštních svých půvabů. I v kratičkém doslovu, který na dvou stránkách shrnuje vše, co by čtenář o Musaiovi a jeho umění měl věděti, ukázal vkusný helenista české university, že pochopil samo jádro Musaiova slohu básnického. Musaios byl klasicista a epigon, který nevytvořil samostatného principu výrazového, nýbrž stále měl před očima velké výpravné vzory antické, jimž se sice nevyrovnal, ale v jejichž škole vysoko vyrostl nad své vrstevníky. Byl spíše sentimentální než tragický a spíše patetický než monumentální; vnitřní děj vyjadřoval namnoze retoricky a na místo bezprostředních gest, prozrazujících prudkost, jaká vyznačovala řecké duše za doby národního mládí, podával často jen povšechné obrysy. Toužil přiblížiti se epickým mistrům starořeckým tím, že citovou vášnivost ovládal rytmickým zákonem klidu a souladu a že všecko individuální jak v projevech lidských tak v líčení přírody podřizoval obecné typičnosti. Ale při tom podařilo se tomuto básníku a gramatikovi, jinak neznámému, malé mistrovské dílo, jež nepomine, přerostši hranice časového vkusu a literární módy: pověst o kněžce ze Sestu a jejím ženichu z Abydu, kterou lidové podání tak líbezně zpracovalo v písni o „dvou dětech královských“, a z níž německý sentimentální tragik Grillparzer dovedl tolik scénicky vytěžiti, žije v světovém básnictví právě v podání Musaiově. Otokar Jiráni nesetřel ve svých lahodných a zároveň výrazných hexametrech přízvučných nic z křehkého a vděkuplného umění Musaiova, naopak postavil do služeb půvabného klasicisty všecky vymoženosti básnického slova českého, které pod jeho obratnýma rukama skutečně kvete a voní, jak bylo potřeba, měl-li zůstati neztenčen dojem Musaiova gobelinu, šťastně setkaného dle předloh staroklasických. A. N.

EDMUND ROSTAND (1868—1918). Z oněch padesáti let života, jež byla dopřána Edmondu Rostandovi, přes dvacet let pozlaceno slávou, největší slávou, jíž může dát Francie a s ní celý intellektuální svět. Byl synem výborného marseillského žurnalisty, který věnoval svoji intelligenci rodnému městu a prázdné chvíle překládání Catulla. Když mu bylo dvacet let, vydal své první verše, svěží mladou, trochu strojenou a zároveň roztomilou knížku: Musardises, o níž bylo právem řečeno, že jest to nejskvělejší début od dob, kdy Musset uveřejnil své Contes d'Espagne et d'Italie. Po té věnoval se Rostand divadlu a zůstal mu věren: Les Romanesques, La Samaritaine ukázaly romaneskní smysl pro krásu snu a illuse, jemné poetické cítění stejně jako mistrné ovládání formy. Dne 28. pros. 1897 byla v Porte-St. Martin premiéra Cyrana z Bergeracu, s Coquelinem starším v titulní úloze. Kdo zná Gautierovu knihu: les Grotesques a kdo v ní četl stať věnovanou Molièrovu vrstevníku, ví, že oslnivě psaný portrét Gautierův podává vlastně v jádře celou komedii Rostandovu, ale napsat ji tak, jako ji napsal Rostand, s tou ďábelskou formální vervou, s tím ohněm a s tou elegancí, s tou něhou a zlomyslností, vytvořit na scéně postavu tohoto rváče a mluvky s velikým lidským srdcem, to byl nevšední kus umění. Obdivuhodný překlad Jaroslava Vrchlického a oba naši znamenití představitelé Cyrana — Seifert i Vojan — učinili dílo to i u nás populárním. To znamenalo slávu, slávu tak velikou, že autor celý život trpěl pod její strašnou tíhou. Pak přišel Aiglon, Orlík, historie posledních dnů Napoleonova syna, kterého kladu, přes jistou roztříštěnost, na roveň Cyranovi a který dnes, za změněných poměrů politických, mohl by konečně být hrán i na českém jevišti, a konečně před osmi léty Chantecler, bizarní symbolická a fantastická hra úžasné odvahy a jedinečného mistrovství formálního, ale umělecky z nejspornějších děl moderní literatury. Pak přišla válka a naprosté odloučení od kulturního života Francie, a nyní přichází zpráva o smrti Rostandově. Nevíme, kam směřovala jeho cesta. Tolik však je jisto, že v něm odešel obdivuhodný mistr verše, dědic hugovských a banvillovských tradic, muž, jenž v době symbolismu a volného verše stál literárně sice osamocen, ale zbožňován obecenstvem, neboť vyjadřoval bezvadnou formou veliký kus francouzské národní povahy. Osud dopřál mu štěstí, že galský kohout, Chantecler, v posledních dnech jeho života usedl na věž štrassburské kathedrály a vyrazil k nebi jásavý výkřik vítězství nad osvobozeným Elsaskem a Lotrinskem.

H. J.

DIVADLO.

(Nár. Div. 25. X. -18.) Dramatem věrnosti k ideálu je Jan Roháč, jímž Alois Jirásek uzavřel svou dramatickou trilogii o červáncích, slávě i krvavém západu kalicha. Dramatem dějově prostým až k chudobě, a přece myšlenkou silný až k velikosti. Nebylo snadným úkolem vystavěti drama tam, kde historie dala postavu Roháčovu neměnnou a neúchylně jdoucí za svojí myšlenkou, a bylo třeba Jiráskova mistrovství, aby tento Roháč dovedl plně zaujmouti, a aby ovládl celovečerní hru. Mravní velikost táborského hejtmana, jeho nadlidské hrdinství i věrnost myšlence „až do poslední krve vylití" plní celou hru. Není to jen drsný a tvrdo-

šijný bojovník. Jiráskův Roháč je především pln opravdové, vroucí zbožnosti a jedna z prvních jeho výčitek při rozhovoru s odpůrci před bitvou u Lipan je trpká výtka, že chtějí nedělní den Páně bitvou znesvětit. Je tvrdý jako žula, prost všeho citlivůstkářství, ale při tom dobrý a vděčný za vlídnost dcery Velvarovy. Ne z umíněné svévole sám, proti celé zemi, postaví se proti Zikmundovi císaři, a když mu Čapek svévolnost vytkne, zarazí se a jakoby svědomí zpytoval. Ale brzo se vzpamatuje, a u vědomí svého práva tasí meč proti všemocnému císaři, v celé zemi jediný, a svou věrnost přísaze také smrtí odpyká, hrdě vzpřímen, nezlomen, nepokořen. Jeho idealismus, který se zdál v prvním okamžiku šílenstvím, nebyl marný jako není marnou žádná oběť za myšlenku: duch odboje, který v něm žil, vzplane jeho smrtí a jeho důsledkem po letech je volba Jiřího z Poděbrad za krále českého. Roháč má pět dějství: nejprve dusná nálada vyjednávání před Lipany, potom vzpoura Roháčova proti sněmovnímu usnesení, pak hold Zikmundovi na hranicích země, v Jihlavě, a do toho rušivý akkord opovědného listu, pak pochmurná idylla z obleženého Siona, vyznívající tajemně věšteckým citátem z Danta, a konečně po idyllické vzpomínkové episodce Šlikově scéna zuřícího Zikmunda, nad jehož vztekem vítězí povýšené sebevědomí spravedlivého Roháče, byť i na smrt odváděného. Zde byla autorem provedena proti vydání tištěnému změna, kterou v zájmu výsledního dojmu trilogie možno jen schvalovati. Dominuje-li celému dílu Roháč a jeho protiklad, zarputilý hýřil a bezcitný ukrutník Zikmund, netratí se nikterak do pozadí ostře kreslené typy ostatní: tak Hynce Ptáček, Jan Čapek ze Sán, Velvar, Aleš, Šlik, oba visionářští Táboři, Baba a Hrdinka pak řada drobných episodních figurek čistě Jiráskovského stylu, od písaře jihlavského až k sienndké kuplířce a potulnému mnichu, jimiž autor zpestřil pochmurný celkový ráz i historický kolorit díla. Kvapilova režie a Štapferova výprava řešila novinku správně a vkusně, až na prvé dějství, jež bych si byl přál hlubší, volnější. Herecky dominoval Vojanův, tvrdý válečník ušlechtilého gesta a krásné, větry ošlehané hlavy, mravní přísnost a poctivost sama. Stárnoucího a podagrou trápeného Zikmunda virtuosně podal p. Želenský, prudkého Čapka p. Deyl, Ptáčka p. Vávra. V episodkách vynikli pí Hübnerová a p. Čepela.

Shawova Mesaliance (přel. K. Mušek. N. D. 15. XI. 1918) je bujná, skoro fraškovitá veselohra velmi neúměrné stavby. Má dlouhý, snad příliš dlouhý debatní akt první, v němž se mluví shawovským humorem, chvílemi také s britskou rozvleklostí o všech možných záhadách a problémech společenského života a výchovy až k otázce splachovacího systému v klosetech. Je to bizarní směs duchaplnosti, humoru, sarkasmu a neomalenosti. Pak přijde druhý, kratičký akt, kde do rodinné villy bohatého pláteníka Tarletona vpadne — v pravém smyslu slova, neboť vpadne i s aeroplanem do zahrady — polská athletka s anglickým sportsmanem. Akrobatka udělí ve třetím aktu důkladnou lekci všem přítomným mužům od starého lorda až k mladému Tarletonovi, prostořeká Hypatie zbaví se rozmazleného lordského nápadníka a zamění jej za svalnatého sportsmana. Půvab a cena této hry neleží ani ve stavbě a zajímavosti dějové, zdá se spíše, jakoby Molière dvacátého věku vědomě a úmyslně opomíjel tyto stránky a spokojoval se naschvál bujnou persifláží všech

osob, jež staví na scénu, a s nimiž jeho sarkasmus chvílemi zachází až příliš krutě, od lorda diplomata až k hladovému, socialismem potřeštěnému písaříčkovi. A geniální humor Shawův má zázračnou sílu přemoci všechnu beztvarost a libovůli ve stavbě a poskytnouti večer svrchované zábavy. Hráno bylo v p. Muškově osvědčené režii s chutí a hladce. Rozkošná a prostořeká Hypatie pí Sedláčkové, Tarleton p. Hurtův a lord p. Nového, rozmazlený výrostek p. Tesařův, sličná athletka pí Naskové, nebohý socialista p. Deylův i rozumný sportsman p. Steimarův přičinili se o úspěch novinky.

Městské divadlo vinohradské vykonalo nastudováním a provedením Zygmunta Krasińského Nebožské komedie (dne 24. XI.) opravdový čin velikého významu literárního, divadelního, a za dnešních poměrů i kulturně politického. Byl to úžasně smělý experiment, scénovati tuto geniální improvisaci, ale výsledek se potkal se zdarem, který je ctí pro divadlo i režiséra Dra Hilara, který se škrty poměrně nepatrnými dovedl z díla zdánlivě chaotického vyzvednouti jeho uměleckou a filosofickou podstatu a vytvořiti z něho, ne-li divadelní práci ve vlastním slova smyslu, tož aspoň dramatickou báseň účinku místy až otřásajícího.

Že drama správně pochopil, toho dokladem nejlepším je dopis básníka samého příteli Reevemu:

„Letos v létě — píše r. 1833 Krasiński — napsal jsem drama jednající o přítomných věcech tohoto světa, o principu aristokratickém a lidovém. Hrdina je zároveň hrabě a básník; jako protiklad postavil jsem lidového vůdce, geniálního muže, který vyšel z bezejmennosti a který postupuje v čele milionu ševců a sedláků. Vložil jsem tam křečovité scény na troskách pobořených kathedrál, fanatické zpěvy, sbory pokřtěných židů, saint-simonistů, lehkých žen, proroků budoucnosti, osvobozených lokajů, řezníků lhostejných ke všemu kromě vášně krve, kluby vrahů. Pak, uprostřed toho všeho, ukázal jsem vůdce, chápajícího své dílo, a proselyty stržené nadšením, nechápající ničeho. A pak jsem nakreslil postavu hraběte-básníka, jdoucího bránití své bratry do posledního útulku, do gothického hradu. Je sobecký jako básník, odvážný jako šlechtic, a ještě jako básník, má smysl pro cit (le sentiment du sentiment); cítí, co je to být dobrým manželem a zahubil svou ženu šílenstvím a bolestí, cítí, co je to být dobrým otcem a jeho syn zdědil šílenost po matce; tento syn, ubohý Jiřík, oslepl a zpívá o příštím zničení své kasty; a hrabě Jindřich je také ctižádostivý; těší jej, že je vůdcem tolika baronů a knížat shromážděných k záhubě; ze sklepení starého hradu slyší výhružné hlasy; bývalé feudální oběti mu hrozí: „Nic jsi nemiloval, nic jsi nezbožňoval kromě sebe sama; v tebe vyústila pýcha tvé raçy a za to, po několika dnech slávy ještě, zhyneš na téže skále bolesti, na níž jsme my zhynuli rukou tvých otců.“ Ale on přece bojuje jako zuřivý, nechce se vzdáti, posmívá se svým druhům, hrabatům a baronům, kteří chtějí vyjednávati; konečně, když hrad je dobyt, vrhne se s hradeb . . .“

Tak líčil básník svoji vidinu, která překvapuje dnes, téměř po stu letech, svou prorockou jasnovidností, nehledě ani k úžasné hloubce a psychologické pronikavosti, s jakou je kreslena zejména první, byť i neúměrná polovina díla, líčící rodinnou tragedii hraběte Jindřicha. Snad to byly reminiscence a přízvuky osobního prožití, které přinesly do této části díla onen otřásající rys pravdivosti, který se prodírá romantickými allu-

*

rami. Druhá část zbudovaná na reminiscencích na revoluci v Lyoně z r. 1831 a na četbě kněh Owenových, Saint-Simonových a Fourierových, je obdivuhodným dokladem geniálnosti jedenadvacetiletého básníka, který z nepatrných známek jediný ze své generace dovedl zkonstruovati vidinu hrůz, jež přivalily se v plné síle na Evropu teprve za našich dnů. Ale nejde jen o kombinační dar básnický, ale o poměr k ideovým representantům obou směrů. Krasiński zatracuje stejně romantickou soběstačnost feudálního egoisty básníka, jako zpupné sebevědomí proletářského diktátora: oba klesají: jeden pod tíhou vin svých a svých předků, druhý na vrcholu moci před vidinou kříže, který netřeba vykládati jako úzký symbol polského katolicismu, ale jako symbol víry v immanentní spravedlnost a v lidstvo.

Krásný a hudebně básnický převod F. Kvapilův — jehož první versi započal překladatel již jako sextán — zněl se scény velmi zvučně, zejména krásně recitované prology (p. Tuma). Proti hereckému pojetí dalo by se ledacos namítati, zejména proti postavě Pankrácově (p. Vydra), proti unisonni deklamaci sborů, v níž nelze docíliti harmonie a srozumitelnosti, ale v celku bylo hráno velmi dobře. P. Jičínský čestně unesl tíhu úlohy hraběte Jindřicha a všichni ostatní, zejména p. Karen a dámy Friedlová a Iblová podali pozoruhodné výkony. Scénické řešení jednoduché a vždycky vkusné a náladové, umožňující rychlý sled kratičkých scén, je úctyhodnou ukázkou režisérského důmyslu a poctivého úsilí Hilarova.

H. Jelínek.

◎ ◎ ◎ UMĚNÍ VÝTVARNÉ. ◎ ◎ ◎

Pravým kaleidoskopem uměleckých vyznání, od akademického impressionismu až po expressionismus několika „tvrdošíjných", jest 49. výstava S. V. U. Manes v Obecním domě. Jako každá spolková výstava, jest i tato kolbištěm talentů a fondů, kde však mladší a neznámí umělci jsou na veřejném soudě v nevýhodě před uměleckými osobnostmi, u nichž lze měřiti přítomnost minulostí. Zvláště představují-li se jednou nebo dvěma pracemi; tu je pak všechen soud čiře relativní. Jedině spravedlivé a jistě zdravější by bylo, kdyby v mezích členské výstavy bylo dopřáno každému nováčku, aby se legitimoval obšírnějším souborem. Nebylo by takové pestrosti jmen a prací, zato však více jistoty a — méně rozčarování do budoucna.

Na nejkrajnějším křídle vývojové fronty stojí Špála a Hofman. Vnitřní rozpor Špálův je tu doložen znovu: vedle synthetisující, měkkým citem napojené „Vltavy u Veltrus", jest „Krajina s vodou" studeně rozpitvána v odosobněné prvky, jež, sami jsouce neživé, celku života nedají. Hutnější jest Hofman v „Silnici" a Dvorečku", pojatých jako syté plastické celky a suggerujících více monumentálnosti než „Hradčany", nebo „Z cisařského ostrova", kde chudý a roztříštěný výraz nestačí mohutnosti představy. Jim nejbližší úhrnným pojetím krajiny jest O. Koníček s motivy Z Albanie, drsné, syrové pravdivosti. Mezi expressionistickým názorem a impressionismem stojí V. Beneš. Dojmovou vnějškovost krajiny naplňuje zejména v „Trojském přívoze" a „Žních" citovým obsahem, jenž z nich tvoří osobitě lyrické celky. Ale nedaří se mu všude prolnouti krajinou s touž intensitou a opakuje se na svou škodu v plytkých variacích téže tóniny.

Z ostatních krajinářů nejspíše V. Rada a L. Šíma zdůrazňují náladovost motivu, nespokojujíce se s nezaujatým zrakovým postřehem, třeba tak čiperným a solidním, jakým jest „Hřiště“ O. Blažíčka — příklad téměř akademický.

V. Hrska a A. J. Alex jsou z mladých figuralistů nejkonservativnější. Zvláště Alex v obou podobiznách přímo podléhá galeriovému realismu, jemuž se Hrska částečně opírá svěžím, ač neobsáhlým barevným cítěním, které se však nepropracovává pod povrch. „Konginou“ spáchal těžký hřích, nejvíce na Manetovi, jaký se neomlouvá ani domýšlivou ctižádostivostí. R. Kremlička je intensivnější a plnější v drobných kresbách, než v široce rozmáchlém oleji „Vesnické děvče“. Niterně i formálně ušlechtilá je „Nemocnice“ B. Jelínkové-Jiráskové, prudkým vrhem a osobitou tonalitou zaujmou skizzy J. Kubína. Chválou mládí a nahoty je cyklický soubor H. Boettingra. Nehloubavému epikureismu, jenž jen labužnicky mlsá pěnu života, odpovídá lehký, nezřídka až k povrchnosti snadný výraz, jemuž chybí ukázněný komposiční rythmus. Kdo vlastně Boettinger jest, ukazují „Husopasky“ a ještě důrazněji „Loďka“ měkké a nyvé gobelinové intonace. Max Švabinský přichází znovu s leptaným cyklem „V pralese“, který opakuje velkými dřevoryty, nikoli však na prospěch žhavé intimní lyrice námětů. Přes všechnu bravurnost techniky a také pro ni proniká v nich chladná konstruktivnost, nenaplněná životem. Tím jsou zase přímo nabity drobné leptané letní dojmy, tak výmluvné svou stručností.

Mužně prostá a pevná je modelace podobizen O. Španiela, v nichž všechna výlučná duchovost osobnosti zdůrazněna několika podstatnými rysy. Citovější je Štursa, zvláště v „Daru země a slunce“, jež jest parafrásí jeho „Evy“, jenže spíše z rodu melancholických dívek, zmatených ještě tajemstvím mládí. V malém bronzu „Raněný“ zachycuje pohyb klesajícího lidského těla, čistou a rušnou linií. Monumentálně i v malé skizze působí „Pohřeb v Karpatech“. Drsná tragika bezejmenného marného hrdinství je vyvážena velkorysou tvrdostí a jednoduchostí. Z mladších sochařů se nejzávažněji presentuje K. Dvořák „Studií hlavy k pomníku invalidů“, kypré a jasné formy.

Také umělecký průmysl zpestřuje výstavu, ale zbytečně a skromně. M. Teinitzrová tu nemá právě své nejosobitější kusy, jichž nepatrnou ukázkou je malý koberec. Zato Lindauer slučuje v pracích z kůže mnohotvárnou schopnost bystrého a přesného řemeslníka s bezpečným vkusem umělcovým.

*

Málokterý z našich malířů tak houževnatě hledá sebe a svůj pravý, nejvniternější výraz, jako Ot. Nejedlý. Posledním stadiem, jak se představuje souborem obrazů v Topičově salonu, přibližuje se opět svému mládí prudkého a horečného impressionismu. Jenže je zakotvenější, hutnější a prohloubenější. Z dekorativního kolorismu jeho exotické životní episody zbyla v něm láska k ostré, barevné chromatice, z kubistické periody zase tuhá asketičnost komposiční. Vědomá snaha po největší prostotě se jeví i výběrem motivů, po výtce neromantických: začouzených pražských periferií, chudých krajů s pustou linií silnice, záhumní vsí a rozsochatých stromů o samotě. Všechna jejich malebnost pak tkví v barevné intensitě výrazu, jímž vyzdvihuje vlastní citový půvab krajiny. Je to zejména drsná a chmurná

vášnivost, jež nabíjí ovzduší a vzrušuje zemi i oblohu. Ne vždy daří se mu zformovati tento pathos v ukázněný celek, ale tam kde jej ovládne, vytváří díla mocného a sytého účinu, jako jsou „Ve větru“, nebo „Židovské pece“, nebo „Cestou“:

*

Malířská práce O. Štáfla, jak se jevila v Rubšově saloně, prozrazuje sice jediný, ale zato základní nedostatek, totiž nedostatek tvůrčí potence. Je to povrchní diletantismus, který se nedopracoval ani k řemeslné obratnosti. Tuto neschopnost hledí maskovati laciným, širokým přednesem, stejně jako neschopnost komposiční zakrývá tím, že přeplní plochu prázdnými formami, navzájem se utlačujícími.

Jano Šrámek, jenž vystavoval po Štáflovi u Rubše, nevytyčil svých cílů příliš vysoko. Zaujme ho měkký tlumený akkord jednoduchého zátiší, nebo dvojího světla — měsíčního a svíčkového, jako v „Měsíčni noci“ — nebo pružné živočišné gesto mladé ženy, nebo skleslý postoj starého dobráka, a podá je plynulou kresbou a lehkým koloritem. V jeho pojeti neni nic osobitě významného, ani jedinečného, čím by se povznášelo nad běžný průměr, Ale je v tom vědomá skromnost a teplý vztah k lidem i k věcem — a potud má práce Šrámkova právo na bytí.

Na souborné výstavě A. Růžičky v Obecním domě lze si uvědomiti jasně zákonný poměr tvárného obsahu díla a jeho podání. Čím pokrývá Růžička svá rozměrná plátna, je genre, typ, jaký se pěstoval s oblibou od polovice minulého století. „Matčino štěstí, „Kluci v trávě“, „Vystěhovalci“, „Koupel“ atd. — nerozpomenete se hned na dřevoryty starých rodinných obrázkových časopisů? Jenže tyto všední výjevy z všedniho života jsou nadmuty do obrovských nadživotních rozměrů a co mohlo působiti teplem intimity z malého obrázku, odpuzuje chladem nepřirozeného kothurnu z dvoumetrových ploch. Násilné aranžování scén a ztrnulost postav, na nichž až příliš je patrna závislost na modelu, stupňuje se ještě suchou a tvrdou malbou, bez osobni tonality a měnící se obraz od obrazu. Životnější jsou „Cikánka“, „Odpočinek“, nebo nejlepší z nich „Rodina“, lehce romantického dechu, ukázněnější osnovy a méně okázalé.

Josef Marek.

 ZPRÁVY.

BEDŘICH FRÍDA.

Dne 18. října doprovodila česká obec literární a umělecká ke hrobu vynikajícího člena generace lumírovské, spisovatele a překladatele Bedřicha Frídu, někdejšího ředitele Vyšší dívčí školy pražské. O dvě léta mladší bratr Jaroslava Vrchlického (narozen ve Slaném r. 1855) spiat byl s velkým svým sourozencem netoliko krví a trvalou láskou, ale též jednotou snah a zájmů; nedostalo-li se vzdělanému a ušlechtilému Bedřichovi bratrovy geniálnosti, zůstal ušetřen za to zavilé nepřízně osudu, která Emila a jeho rodinu pronásledovala až za hrob: harmonie, klid a roztomilost byly po celý život průvodními znaky Bedřicha Frídy, jehož si četní jeho přátelé i nesčísleé jeho žačky sotva dovedou představiti bez laskavého a usmířeného úsměvu. Šel věrně po bratrově boku, a literární dějepis může sledovati jejich vztah od významných Jaroslavových dopisů ze studií a hlavně z Italie, kam mladý genius vložil celé kypivé bohatství své duše přetékající dojmy i tvoři-

vostí, až k posmrtné péči Bedřichově o básnický odkaz Vrchlického, která se projevila zvláště účastí na souborném posmrtném vydání jeho poesie. Povzbuzen bratrem, studoval Bedřich Frída románské jazyky a odborně na fakultě filosofické dějepis. Ten přednášel dlouhá léta jako profesor Vyšší dívčí školy pražské, kdež se r. 1896 po V. Gablerovi stal ředitelem; jmenovitě jeho jemnoduché a nabádavé výklady z dějin umění, podávané uhlazenou formou, byly ozdobou a pýchou předního českého učiliště ženského. Jaroslav Vrchlický uvedl svého bratra do kruhu „Lumíra“, a styk ten byl utužen, když B. Frída a J. V. Sládek vstoupili do příbuzenského svazku; po patnácte let náležel Bedřich Frída k nejhorlivějším spolupracovníkům „Lumíra“. Jeho drobné kulturně dějepisné obrázky a beletristické pokusy ustupují v pozadí před činností překladatelskou, která objímala zejména francouzskou a vlašskou literaturu z období pozdější romantiky a občanského realismu, vyznačujíc se správností jazykovou a lahodou formy. Šťastnou ruku ukázal při tom Frída, vybíral-li malá arcidílka vypravovatelského umění románského, značená jmény mistrů jako Mérimée, Gautier, Balzac, Villiers d'Isle Adam, Bourget, Richepin, Fogazzaro. Škoda, že většině z těchto překladů nedostalo se otisku knižního, jehož by byly zasloužily alespoň tou měrou, jako Frídovy ukázky francouzského tvoření románového od Erckmanna-Chatriana, Cherbulieza, Zoly („Zkáza“). Stejně horlivě tlumočil Frída vlašské a francouzské drama, zvláště když se r. 1892 po Lad. Stroupežnickém stal dramaturgem Národního divadla. Nevystupoval tu výbojně a projevoval vkus spíše kompromisní, a tak po realistických zálibách Stroupežnického udomácnělo se za Frídy na Národním divadle opět hladké, líbivé a uhlazené francouzské drama „druhého císařství“, Sardou, Feuillet, Pailleron, Dumas syn, jichž hojné kusy dramaturg Frída přeložil a pro divadlo upravil, nedbaje však ani zde publikace knižní. Ke cti jeho dramaturgické činnosti jest připočísti, že na rozdíl od Stroupežnického, který neměl mnoho smyslu pro poesii na scéně, rád otevíral jeviště dílům opravdu básnickým, což prospělo ovšem hlavně Frídovým přátelům z „Lumíra“. Nejvýznamnější dramatický překlad Frídův vyšel ve „Sborníku světové poesie“, jest to tragedie velkého italského klasicisty V. Alfieriho „Filip“, jejíž ztlumočení nasvědčuje, že Frída plně ovládal ryzí slovo básnické. Jako ředitel Vyšší dívčí školy odvrátil se Bedřich Frída od divadla nadobro, a i překladatelská jeho činnost utichla odchodem Sládkovým z „Lumíra“: oddávaje se s láskou a skutečným uměním povolání školskému, uvědomoval si, že slovesné jeho poslání jest skončeno. Souviseloť úzce s dějinným úkolem generace lumírovské a shodovalo se zároveň s povahovými podmínkami tohoto jemného člověka: při statečném a soustavném úsilí o rozšíření domácích obzorů a zevropštění českého vkusu připadla Bedřichovi Frídovi, vyzbrojenému obsáhlými znalostmi jazykovými, literárními i dějepisnými, úloha tlumočníka, který nejen s perem u psacího stolku a nad otevřenou knihou na školské katedře, ale i v životě byl mužem ušlechtilé formy, půvabného souladu, zprostředkující dobroty.

A. N.

LUDVÍK LOŠŤÁK.

Mezi obětmi říjnové nákazy chřipkové, jíž ještě před velkým obratem národním prořidla pražská inteligence, byl také šestapadesátiletý spi-

sovatel, hudebník a průkopník anglického jazyka a vzdělání, Ludvík Lošťák, rodák mitrovický. Lošťák byl vyhraněný karakter nadaný čestnou odvahou zůstati sobě věren a neučiniti ni nejmenších ústupků; do smrti setrval v mladistvém bouřliváctví, pohrdající oficiální literaturou, hudbou a společností a vypouštějícím břitké, druhdy i nespravedlivé střely na skutečné neb domnělé odpůrce; znalost anglosaského světa a láska k němu posilovaly Lošťáka v jeho výbojné a obětavé nenávisti k veškerému maloměšťáctví a tichošlápství. Z velké řady prosaických a veršovaných publikací Lošťákových, vydávaných po léta vlastním nákladem a v poslední době souborně otiskovaných u firmy B. Kočího, jsou rozhodně nejvýznamnějši ty, kde se plně projevují jeho hodnoty karakterní a kde vystupuje jakožto národní pedagog, především skvělá sbírka autobiografických zlomků v aforistické formě promíšených zdravou a drsnou moudrostí životní „A tak jsem žil"; také některé z jeho satirických knížek, světélkujících kousavým humorem přesahujícím průměr. Básnický zdroj Lošťákův, který se namnoze napájel z úrodných vrstev starší poesie anglické, nebyl zvláště hluboký: retorika převažovala skoro vždy pravou inspiraci lyrickou, a ani obrazově ani hudebně nevytvořil Lošťák význačnějších děl básnických, což platí od jeho prvotin „Básně" a „Tři noci u mrtvoly" až po sbirky vydané po padesátce „Požáry krve". O jeho hudebním tvoření, jehož se v posledních létech nadobro zřekl, tvrdívali znalci, že se mu nedostává dokonalé znalosti formy, a to dlužno říci i o Lošťákových skladbách básnických, zvláště o jeho poslednějsích pokusech dramatických „Gustav Jor" a „Demokracie vítězná". Na lidském i uměleckém osudu Lošťákově spočívá mnoho tragiky ;nejbolestnějším rysem však jest, že nesměl se dožíti radostné obrody národní, od níž si tolik sliboval a pro niž pracoval dle svých sil a po svém samorostlém pojetí. A. N.

K úmrtí Rostandovu, o němž píše divadelní referent, malou poznámku: dosud pro nás bylo prostou nemožností, uvésti na scénu Rostandova „Orlíka". Ne pouze pro technické obtíže kusu a obtíž role titulní. Ale rakouská censura nebyla by nikdy dovolila provozování kusu, v němž císař František a celý jeho dvůr líčen zorným úhlem Francouze. Dnes odpadá tato překážka, jež byla před časem nepřekonatelnou. Myslím, že by stálo za to, učiniti pokus o uvedení „Orlíka" na českou scénu; právě dnes ledacos, co zdálo se čistě francouzským, bude mít silnou resonanci u nás a scéna na bojišti wagramském právě pod bezprostředním dojmem hrůz válečných, jež jsme právě zažili, byla by jen životnější a účinnější.

Dílo lyrika. Karel Toman, lyrik, jehož dílo patří k nejlepšímu, co máme vůbec v české lyrice, shrnul pod titulem „Básně I." lyriku svých knih a „Poesie rodinné a jiné". Ponecháváme referentovi, aby knihu kriticky ocenil; spokojujeme se tím, že vítáme a registrujeme!

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 7·50, na celý rok K 15·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelínek.
Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie" v Praze.
Číslo toto vydáno dne 19. prosince 1918.

R. XLVII. LUMÍR ČÍSLO 2.

VIKTOR DYK:

NA UVÍTANOU.*)

Před čtyřmi roky v prosincový den
z Čech vyšel v dálku poutník zamyšlen.
Čas byl to bouří a v něm vše je prosté:
kdo malý, klesá, kdo je velký, roste.

A jeho tvář jsme zřeli naposled,
sčítali s bázní počet jeho let,
své horké čelo tiskli na sklo chladné
a šeptali si v hrůze: „Což když padne?"

A poutník zašel, zašel v modrou dál
a přišel žal a rmut a rmut a žal.
My v plískanice hleděli a deště
a tázali se tiše: „Živ-li ještě?"

A měřili jsme z teskné otčiny
úklady vrahů, moře hlubiny
a nemyslíce na svůj vlastní osud
my ptali jsme se pouze: „Živ-li dosud?"

My směli padnout, směli umírat,
druh nastoupí zas do prořídlých řad.
S jediným živým živ byl národ celý;
nedojde, chápal, poutník nedojde-li!

Leč on byl živ, oh, on byl vskutku živ.
A tak byl živ, že mohl provést div:
přes hory, doly slyšán je hlas jeho
a na očích jsme měli vzdáleného.

A on byl živ a tak svým dílem mlád,
že nezaváhal ani jedenkrát.
A tak byl mlád, že vykonal svou práci
a v svobodnou se domovinu vrací.

Po čtyřech letech v prosincový den
se vrací tak, jak vyšel, zamyšlen.
A zas vše jasno, jak dřív jasno bylo:
kdo dílo koná, dokoná své dílo!

*) Předneseno v Městském divadle Král. Vinohrad 27. prosince 1918.

Vrací se v šťastnou, v svobodnou svou zem',
teprve dnes je domov domovem:
chybělo cosi, dokud s námi nebyl.
Kdes v přítmí satan číhal a se šklebil.

Teprv dneska uvěřiti lze,
dnes teprv setřem stopu po slze.
Teprve dnes je radost dokonalá,
když také jeho radosti se stala.

Buď vítán, chodče, z dalekých svých cest!
Jediný jásot z vísek zní a měst,
jediná víra plní naše kraje:
Kdo dílo počal, také dokoná je.

ANNA MARIA TILSCHOVA:

DOTĚRNÝ POHLED.

Nevinný vraždil snad nevinné! Snad vinné!
Snad podlé! Rozsuď ty, Bože!
Karel Toman.

Bez zdráhání všecko vypovím a neselžu ani' slovem. Bože, jaký by to mělo smysl, abych si něco ještě vymýšlel? To by si také stejně mohla nabarviti pysky holka v posledním tažení. Tamto roztalo můj život na dva cizí kusy, které již k sobě nepatří: před tím jsem nebyl nikdo — jen obyčejný študent, který nepřekážel žádnému a bez něhož se obešel starý svět i krásná Amerika, dobré srdce, ale povaleč, který to nikam nepřivedl, ale za to dnes . . . vzal by někdo z mojí ruky chléb? Ale což, víte něco, jak jsem před tím žil! Nebo, co je odstrčená samota? Je třeba . . . zimní neděle. — Každý si vede děvče a jen já sám v houfu mám ruce v kapsách, loudám se a nevím s časem, kudy kam. Nebo všichni výskají a tancují zakouřeným lokálem a jen já zase v koutě opuštěně sám, já hloupý nešika, který si pro děvče netroufá a proto by na sebe naplival. Stranou všecko — to jsem já . .

Tak jako kdyby ostatní lidé stáli hustými řadami za sebou, někdo dobrý chodil kolem, oběma rukama by podal každému bochník čerstvého, teplého chleba: „Tu máš . . . — tu máš zase ty kus nezbytné radosti k životu!" tak stále dále a dále, ale jakmile by přišel ke mně, odvrátil by se, a já sám volky nevolky

bych musil z řady ven. Zlá je taková odstrčená samota — ale ještě horší pohled, jaký měla nebožka.

Nemyslete podle toho, co jsem vám o sobě povídal, že snad byla noční holka z kavárny. — Bůh vás ochraň oné domněnky! Elka byla praobyčejná, poctivá a hodná. Nebyla ani hezká, trochu od nešťovic, jen nohy měla štíhlé, jako slečna. Ponejprv jsem ji potkal na schodech. Svátečně nažehlena do chudých, opraných hadříčků vedla se s otcem, a mně jí bylo hrozně líto, jak mně vždycky je líto odkvétajících žen. „Jsi ty ale chudák, holka," pomyslil jsem si a nahnul se přes zábradlí hluboko. „Nic nemáš, než tu neděli, a ještě si jdeš se starým!" Po druhé na trhu přecházela starostlivě ošatku od ošatky a zase jsem ucítil takovou podivnou, až těžkou lítost s ní. Po třetí jsem ji pozoroval v okně zase s takovým soucitem k ženě, která nemá, co by potěšilo a drželo vzhůru. Celý dvůr ploval v slunci, ostatní ženské s radostí a chutí rozvěšovaly nahýma rukama prádlo po šňůrách, a jen ona, samotinká, šila sehnuta nad strojem ze starého nové košile u okna. A na to svoje chuděrství, na svoje ubohé a opuštěné ženství mne dostala, ale napálila se! Dobrý rytíř, kterého si vybrala byl jen k její záhubě.

Nebyla mladá, nebyla hezká, ale celý dům ji velebil a to, když žena ženu pochválí, to je víc než když Němec dá dobré slovo Francouzi. Žižkovský dům měl okno na okně jako jízdecká kasárna, vzadu samou pavláčku, peřiny, holou zeď požární a viděti bylo daleko, daleko, v zimě bláto, v letě zase hlínu v hromadách. Střídali se student, kartářka, dělník, polský žid, obuvník, dokonce páter vyklouz se svou milou a všichni jedněmi ústy ji chválili, jak zachází se starým tátou. Dobrá duše a tak obětavá. Já jedinký, jedinký cítil jsem cosi odlišného, cosi mne mátlo a mi vadilo. Co to bylo, na to jsem přišel pozdě, když už byla moji milou.

Zrovna na prostřední svátek o Vánocích jí umřel otec. Nerad a jen s hrozným studem mluvím tu právě o něm — to byl podivuhodný a moudrý stařec, který od osmi let sám se protloukal světem. „Mne musilo z nejhoršího potkati vždycky zas to nejhorší," říkal sám o sobě, a skutečně ho věrně provázela smůla, stejně věrně neštěstí. Až do smrti uplácel směnku, kterou podepsal za příbuzného v Americe a při tom všem — Bůh milý ví, co to měl v sobě za podivuhodný dar a sílu — každému pomohl, smutného potěšil a ještě v nemoci byl samý šprým. Pří jeho smrti usedala v křečovitém pláči a já ji vzal za ruku, mysle si, že z toho táty uvízlo něco také v ní. „Vy jste chudá," řekl jsem

suše jen a krátce — „a já zas nemám nic — což abychom dali naše obě bídy dohromady?"

Líbily se mně její kotníky tak štíhlé, jako u dobrého, závodního koně a já chodil naschvál o krok za ní, když lehce vystupovala do třetího poschodí. V dubnu již jsem nastěhoval kufr, knihy, postel k ní a tak jsme odbyli celou svatbu bez faráře a bez hostí. Vypomáhal jsem v tiskařském závodě a domů se navracel, když polední zvonění do široka se rozlévalo nezoranými poli za domem. V prachu si hrály děti na koně, dobré slunce hřálo jako teplé dlaně mateřské a mně se nechtělo do čtyř uzavřených stěn, do té naší škatule. Ponejprv jsem přišel pozdě a jen vstoupím, vidím, Elka sedí u stolu a usedavě pláče. „Macku!" pohladím ji po vlasech. „Co je ti? Spálila jsi koláč? Nebo něco rozbila? Nebude ještě tak zle — zase si to časem koupíme!"

Ani slovem před tím nikdy mně to neřekla, ale já dobře cítil, jak si chuděrka přeje, abych si ji vzal. Nestaral jsem se o budoucnost, mysle si lehkovážně, na všecko času dost a dost, až kdyby měla dítě. Slovu svatba jsem se chytrácky uhýbal, ale přece jsem jí něco slíbil o náš první večer. Vstal jsem, abych zhasil, a tu od stolu jsem se ohlédl na postel. Tam v peřinách neležela snad pomilovaná žena, ale sama úzkost s poděšenýma očima. Bože, ona měla ruce tak hubené, jako by patřily dvanáctiletému, chudokrevnému děvčeti. Až do dne mne zase uchvátila ona těžká lítost s ní a já jsem si přisahal, že za nic neublížím chuděrce, která se mně vzdala. Tu alespoň vidíte, jaký jsem . . — nic a nikdo mne již nezbaví hrozného břemene. Jediná je radost — míti srdce čisté a lehké — býti bez viny.

Ono poledne, když jsem přišel domů, Elka si otřela oči zástěrou a potom se na mne zadívala zpytavě. Po prvé mně připadal její pohled dotěrný, a to dotěrnější nežli přímá otázka: Kde a u koho jsi byl? Tu také po prvé cosi potměšilého se vzbouřilo ve mně proti ní a vyskočilo, jako zlé zvíře na zadní nohy proti jinému zvířeti. „Nedám se ti!" urputně vzkřiklo moje zvíře na její, a to její jenom zvídalo a hledalo jako krtek, který projíždí tajnými podzemními chodbami. Neklamte se o sobě ani vy, páni spravedliví a dobře v teple usedlí! V každém z nás bydlí ďábel, ukrývá se tajně v zastrčeném koutě srdce zvrhlý, zelený ďábel. Také já jsem dlouhá léta pošetile věřil, že jsem zrovna tak hodný člověk jak můj otec, poctivý zámečník, který by druhého byl neošidil a vlastní rukou nezabil. Dnes? Směji se všemu prázdnému mluvení. Co to je ctnost? Co dobrota? Jaký hadr počestnost?

To — když schází příležitost k hříchu a k zlému není vhodná doba. To, když něčím uspána spí v člověku ohyzdná, chtivá, hladová potvora.

Celý týden Elka bloudila mlčky naším pokojem jako němá výčitka — nyvě hlavu na stranu — a oči uplakané. Čím jsem se provinil, nevěděl jsem, tak jsem zarputile mlčel, ba, dokonce uvnitř zle se posmíval, nazývaje ji tajně: mučenkou. Působilo mně zlou radost, že Elce, která se trápí pro nic, jak se ženské rády souží s rozkoší, mohu slovo jako smyčku hodit na krk, aniž o tom ví! Zlý jsem býval jenom vedle ní, ale jakmile jsem utekl z domu na ulici mezi cizí lidi, všecko vyvětralo a mne zase uchvátila nesmírná lítost s ní. Myslíval jsem si: „Což, kdyby zítra byla s útěžkem a já umřel na souchotiny? Co by si počala sama s dítětem? Obě byly by o hladu! Naplněn jen výčitkami, kajícností a dobrou vůli, utíkal jsem zase nazpátek na Žižkov.

Nezavřela se voda hladce nad naší první roztržkou jako nad kamenem — já jsem se od té doby bál . . bál očí Elčiných. Kolikrát raději jsem se uhnul a díval zarytě do země, jen abych se nesetkal s dotěrným pohledem. Oho! Pozor! — Pokaždé to ostražitě zavolalo ve mně — někdo ti sahá na tvou svobodu! Před tim, když jsem si marně hledal holku, připadal jsem si jako směšný podivín a záviděl jsem všem dobývačným seladonům se sklíčky a s frizérskými vousy. A — bývalo mně smutno! A — tížívala samota! Zato teď, jak jsem si maloval ráj? To byl můj bývalý studentský pokoj — jediná židle uprostřed, já s cigaretou na ní sám, jako král a nikdo se nevtírá mezi mne a mou radost, mezi mne a mou žalost zelenýma očima. Co mně provedla? Falešná? Nevěrná? Bůh uchovej — počestná až příliš! Pranic mně neudělala a pro to nic, jsem já ji zabil.

Dráždí mne to jenom k smíchu, slyším-li lidi kolem, kterak rozšafně posuzují párek milenců: sešli se — rozešli, sejdou — rozejdou. Co mohou cizí lidé věděti o jejich poměru? Třeba nevědí sami, v čem to oba vězí a co je váže spolu. Dva si ráno slíbí věrnost, přisahají lásku — ale co může někdo ráno slíbiti až do večera? Také já jsem slíbil, že jí neublížím. — Mnoho jsem se napřemýšlel v žaláři o sobě a vůbec o člověku a jen v hrůze ustrnul nad svým počínáním, jako bych viděl naproti v obrovském zrcadle. Na prkenné podlaze tam leží žena v potrhaných šatech a je slabá, hubená, bezbranná. Dvě nehorázné pěsti se zvedají nad ní se sekyrou, a ten surovec, to jsem já, její milý k pomazlení a k pomilování a jediný člověk, kterého k ochraně

na celém světě má! Každý večer, jak odbije deset na věži, pokaždé slyším na novo poslední ubohoučké zavrnění nebo spíše zakviknutí a — celý den se oné chvíle bojím . . . Dříve jsem nevěřil v Pána Boha, tak se mně zdávala směšná myšlenka, že by mohl býti takový veliký a mocný pán, který by se staral o všecky miliony a miliony lidí, dal-li se někdo řádně oddati anebo umírá-li s posledním pomazáním na čele. Teď věřím a věřím pevně, pevně, že krutá spravedlnost vládne světem, dobro za dobro a zlo za zlo, věřím, že je jeden Bůh na nebi, že ten Bůh je nelítostný a ukrutný a že mne potrestá za moje provinění čímsi daleko hroznějším, než čeho jsem se dopustil sám.

Elka byla prapodivná holka. Mívala poklizeno, čisto, dokonce květináče na okně, ale mně připadalo v onom zlém údolí, že to dělá všecko pro lidi a jen na oko. Boleraz . . . boleraz! Slyším ji zas, jak si zpívá čistým hlasem, když přiklekla, aby vydrhla podlahu. Jinak byla tichá, pyšná, umíněná a po ničem se neptala z mé minulosti, natož po penězích. Bylo velikým neštěstím, že jsem stejně jako ona nemiloval řečí ani výkladů, a co mně neřekla ze své vůle, po tom jsem se neptal zase já. Přes to mně neušlo pranic v našem pokoji — tak jednou večer obracím zoufale kapsy, nic v jedné, nic v druhé. Tu ráno vidím již z postele na stole tři papírové zlatky — mezi tím, co jsem spal, zastavila po matce drahý šátek s třásněmi. Maně mně vyhrkly slzy a chtěl jsem již zavolat: „Holka jsi hodná . . . obětavá!“ V tu chvíli cítím v týle její oči a vím, že mne hledají, vím, až se obrátím, najdu zase onen vtíravý pohled, který čeká a nutí ze mne pochvalu. Vyskočil jsem, oblékl se, klobouk narazil a pyšně beze slova nechal ležet její zlatky. To jsem zase já! Byl jsem dojat, chtěl býti hodný na ni, ale jakmile jsem viděl, že na to čeká, vypadlo z toho ono furiantské: „Já se tě neprosím o tvé zlatky!“ To jsem já . . . když mne někdo nutí třeba jen do dobrého slova . . . musím udělat pravý opak! Přes to, že jsem býval na ni nelítostný a zlý, bývalo mně hrozně líto mého ubohého děvčete. Doma jsem neuhodil ani psa a ukrutný jsem za celý život nebyl na nikoho, mimo na ni, kdo mně toto vysvětlí? Ale ten hrozný člověk, jehož ona probudila, ten ponoukal a postrkoval stále víc a více onoho bývalého ze zadu: „To udělej! To řekni! To ji potrápí do krve!“ Stála chudák třeba celá rozpálena u kamen, chystajíc pro mne samotného masitou večeři, sama si vzala jen brambory, a já za jejími zády dělal po ní všecky její ženské opičí posunky s nepopsatelnou, ďábelskou rozkoší.

Nedělám se vám o nic horším nežli jsem. Její pohled měl nade mnou takovou příšernou moc, že probouzel něco, co nebylo ve mně, než jsem ji poznal, a není již dnes. Ono temné cosi umřelo stejně s ní, a nedovedu říci, co to bylo, ale musil jsem v ní vzbuzovati žárlivost, závist, zlost. Tak jsem jí vykládal, jak se těším, až se v zimě zase vytančím s našminkovanými holkami v redutě na Střeleckém ostrově. Vynášel jsem jí do nebe nějakou Loru, jak se dovede při valčíku přimknout k tělu a tentokrát v jejím dlouhém pohledu leželo u spodu již úplné ponížení. Poslední dobou ostatně plakávala Elka často, plakávala tiše a tajně, dusíc každé zavzlykání velikou peřinou. Míval jsem na ní dvojnásobnou zlost, cítě se před ní vinen. Vždyť měla pro své slzy ještě jiný důvod — byla teď skutečně s útěžkem.

Nikdo z naší rodiny nemíval dětí tak rád jako já, vždyť jsem v parku houpával cizí kluky na kolenou, ale mezi námi bylo všecko teď najednou divné, zamotané a nepřirozené. Hned jsem to na ni poznal, ač to neřekla, dokonce se těšil na chlapce a měl o její zdraví strach, i líto mně jí bylo a uznával jsem, co to znamená, když si na mne zlého neposteskne sousedce, ba, cizím mne chválí. Ale při tom sedělo s námi již ustavičně v koutě ono zlé, temné a ukrutné cosi, sedělo tam skrčené, jen vyskočiti a zardousiti oba dva. Poslední večer vejdu, měl jsem trochu více v hlavě, a vidím ji, jak u lampy si s láskou pilně šije malou císku. „Co pak je tohle?“ posměšně prstem odhrnu pruhovaný kanafas, ale ani klobouk jsem v pokoji nesundal. Začervenala se, ale šila se slzami zase dál. „No, co?“ ptám se hrubě „budou snad vedle zase kolíbat?“ Jen jsem to řekl, takhle surově, hned jsem pocítil, čím hrozným právě v této chvíli bylo mezi námi oběma ono nenarozené děcko. Pozoroval jsem její postavu a uznával, jak je vlastně ubohá, když je přivázána tím kusem živého masa ve vlastním těle k tomu člověku, který nad ní stál cynicky v klobouku. „Vedle . . . to ne!“ mně odpověděla odhodlaně „— ale já!“ . . . „Ty — ale jdi, to je dobré!“ hrál jsem najednou překvapeného, hloupého. „To se mně přece nezdá ani dobře možné!“ A začal jsem okázale počítat na prstech, chtěje ji donutit, aby vzkřikla, bránila se a nenechala si všechno líbiti ode mne. Nic. Jen její zelené oči se na mne upíraly, naplněny tichým zoufalstvím a já jsem se styděl za ni před ní, že je tak ponížená ke mně. Zapálil jsem si a začal jí široce vykládati, že nejkrásnější věc je toulati se po světě, krásné je moře a Amerika zázrak, a téhle radost může si dopřáti nejchudší žebrák, dokud není svázán okovy, rodinou.

Neodpověděla zase nic a jen dlouhé slzy jí kapaly při šití na kanafasovou čišku pro její dítě. Ženy jsou hrozně ubohé proti nám a jejich těhotenství mizerné otroctví. „Nu,... což!“ povídám již s velikou zlostí. „Je po válce! Proč bych si nemohl sednout na jaře na loď také já? Do té doby se přece naučím anglicky!“ To všecko bylo mnohem víc než pouhá ukrutnost, neboť právě v březnu se mělo naroditi naše děcko. Trpěl jsem při tom sám, ale musil jsem to říci, musil říci zrovna oním zlým hlasem a při tom jsem trnul napiatě v očekávání, co ona na to řekne a co udělá. Upustila nůžky a zvedajíc ze země, zadívala se na mne dlouze zase oním pohledem, který mně byl tak nesnesitelný a odporný... Proč... v tu chvíli se mně zdálo, že to vím. Její pohled přes všechno nejtěžší a nejhlubší zoufalství i v této chvíli hledal a čekal a žádonil o nějaké sblížení. Hlava se mně zamotala, a tak, jak jsem byl, v botách a klobouku, jsem sebou hodil na postel.

Ležel jsem, myslil, nemyslil, snad i trochu spal... Pootevru víčka napolo, vidím, lampa ještě svítí a Elka stojí uprostřed svátečně ustrojena k odchodu. Na krku má dokonce zlatý křížek po matce, který si brala jen o veliké dni. Proberu se, vyskočím a vzkřiknu: „Kam pak teď v noci... vždyť je deset hodin!“ — „Pryč!“ tiše vydechla. „Ale kam?“ — „Ven!“ — „Ale kam ven? Máš snad nějakou tajnou schůzku za vraty s vojákem?“ — „Ven!“ zase jen tak tiše a já viděl, že se pořádně česala a celá myla, viděl jsem, že jí hoří tváře a že je děsně rozčilená jako v horečce, viděl jsem ze všech slavnostních obřadů a příprav zcela určitě, kam se na noční procházku vlastně chystá. To mohlo býti jen jediné: voda! „Nikam teď nepůjdeš — doma zůstaneš! Což pak jsi nějaká — běhna?“ divoce jsem se rozkřikl a zastavil jí dvéře široce celým tělem. Zalomcoval mnou hrozný vztek, že mne donutila, abych se s ní mazlil jako s dítětem na konec. „Jen si dej pozor!“ Chytl jsem ji, stiskl a zmáčkl. „Koukej se — jaká jsi proti mně slabá, jaká malinká a jaké máš směšné a ubohé kostičky!“ Ale tu se stalo cosi neuvěřitelného a hrozného, ona místo aby se bránila mé surovosti, ona uprostřed oné divoké hrozné chvíle, náhle přimkla hlavu k mému rameni, jako bych ji držel v náručí snad z lásky a z vášně! Tu jsem ji odhodil na zem, šaty potrhal na ní a rozmáchl se... až když tak tence zakvikla, tu jsem pochopil, že ona svou žalostnou slabostí přemohla vlastně mou neurvalou mužskou sílu, že ona zvítězila nade mnou.

V první chvíli se mně zdálo všecko zúplna tak, jak jsem vám to teď vypověděl, ale dole v žaláři jsem porozuměl jinak a uviděl

novýma očima. Všecko dřívější se ve mně pomátlo a rozplynulo jako pára. Nevraždil jsem ze msty, také nevraždil ze špinavé hrabivosti, ale přece jen vraždil živého člověka. Ba, zavraždil jsem dva, vlastně i tři, když sám sebe počítám. Ale vraždil jsem to opravdu já? Anebo co to tedy ve mně vraždilo? Také jsem dříve jako vy myslíval, že každý čin má svůj kořen jako jednotlivá květina na zahrádce, ale teď se mně zdá, jako by všecko jen teklo a teklo širokým proudem před mýma očima . . . Takový bloud se snad nenajde v celém světě, aby chtěl nachytati vodu holýma rukama! Život teče a teče a čin se míhá a ubíhá jako ryba s ním, nikdo ho holou dlaní nechytí. Byl její pohled opravdu tak dotěrný, anebo volalo z něho jen na mne moje svědomí? A což ona, ubohá? Měla strach přede mnou, chodila ve všem oklikou a chtěla se vdáti? Anebo nechtěla nic a byla jen taková tichá, obětavá a svatá? My všichni zde pohromadě, dokud jsme sami neprošli velikou a černou branou těžké viny, jsme zlí na druhého člověka. Soudíme jako bychom ostrým nožíkem pitvali; to je mozek, to zas srdce . . . ale nerozumíme — nemilujeme. Teprve vlastní těžký hřích otvírá okno lásky do duše druhého člověka. Žádného trestu se nebojím, protože vím, jak hrozně jsem se provinil, ale položím vám jen jedinkou otázku, poslední. Páni, myslíte, že bude, nebo byl na světě kdy člověk tak úplně bez viny, při tom tak moudrý a tak dobrý, aby byl povolán souditi druhého?

FRANCIS JAMMES:

KOSTELÍK V LISTÍ.

6.

Básník už není mlád tak jako býval kdysi.
I řekl k svému psu: Jsou také jiné lesy
než ty, kde honili jsme v mlžných podzimech;
jsou jiné kručinky a je též jiný mech:
jsou vřesoviště, božím temnem zešeřelá,
podrosty dýšící k Nebesům za večera.
Leč básník, třeba zahořklý byl životem,
jejž tolik miloval a který zradil jej,
rád usměje se na děvčata mladičká,
jichž líce hlohu jsou červená jablíčka.
Třeba, by děti se bezděky zasmály,
třeba, by potůčky na lukách bublaly.

Tou měrou, jak se básník blížil k Hospodinu
a jak, čím dál, tím více bylo stínu
a kamení na cestě, jíž se musil brát,
ač zklamáno, se srdce mohlo usmívat
při echu polibků v těch dusných prázdninách.
A duše vroucí, smutná, něžně zatrpklá,
jež nyní před každým Tajemstvím poklekla,
se stala prostou sestrou prosté sasanky,
jež zdobí chudý sad u farní zahrádky...

Sad jiný otevřel se; temný však a skvělý.
Tomu, kdo vidět chtěl, až listy překážely.
Leč krása nejvyšší to širé černo bylo,
kam srdce jako potápěč se odvážilo.

Přel. Hanuš Jelínek. (Clairières dans le Ciel.)

KAREL SEZIMA:

ZRCADLA MLÁDÍ.

Marie Hennerové „kniha domova“ „Pod křídly“ (nákl. F. Borového) je pozorovatelsky neobyčejně bohatá studie časného mládí, podaná v cyklu prudce zabroušených kapitol, které i bez zevní objektivné linie výpravné nejsou bez vnitřního rytmu a vystupňování. Prvotina přímo hýří velmi živými a velmi původními poznatky. Půdou, v níž byly vypěstěny a z níž jsou teď, po letech zrání, básnickou rekonstrukcí dobývány, je silné, až náboženské cítění domova; neporušený smysl pro zhuštěné teplo rodného hnízda a pro bezpečný mír pod křídly pokrevenské přízně. Cit tento, zpřítomněný vzpomínkou tak pronikavou, že již pouhým závanem prochvívá bytost autorčinu až ke kořenům, dovoluje Hennerové vyvolávat určité mladistvé sensace se vzácným oživením náladovým.

To jsou pak také nejsvěžejší partie knihy, tyto přímé návraty do minula, zmocněné a násobené silou schopnosti obrazivé. Znamenitě vystihují především veškeren úzce animální poměr dítěte k okolí, vztahy nezevšednělé a nevychladlé zvykem, aniž otupené konvencí; způsob vidění světa příznačný sensibilitě lidského mláděte, široce rozevřenýma očima hltajícího útočný proud dojmův a jako nezkaleným prismatem typicky a přece s jedinečným odstíněním vidma rozkládající každý paprsek reality. Chytají celou živočišnou zvídavost zvířátek, stále krajně napiatých a na všecko se vrhajících s týmž dychtivým soustředěním smyslů, kterým

vše je neobvyklé a jimiž vše proto postřehováno v jediné důležitostné ploše a světodějné závažnosti. A tak nejšťastněji vyzvedají také nehorázné měřítko, jímž děcko hodnotí věci i lidi. Ono zázračné, co ranná představivost a probuzený cit hotov je vkládat i do nejběžnějších zážitků, neúmornou sklonnost k fantasticky bájivému a bohatýrsky dobrodružnému, k tragickému pathosu a blouznivému vytržení.

To vše záznamům Marie Hennerové, zdánlivě jen volně řazeným, ale vskutku záměrně až k nejbolestnějšímu zjevení v dětském životě, k poznání smrti dovedeným, dodává místy vypuklosti téměř skulpturální (srov. monumentální podobiznu babičky, šijící o dvacetičtyřosobním ubruse „jako by vládla", ve vyvýšeném arkýři nad změtí bílého plátna, jehož záhyby, „splývajíce tuze od pozorných rukou po arkýřový stupeň, zatížily pomníkově její pilný klid"). Jindy navádí to do nich rozechvělou pohnutost kresebné linie a zvlášť útlé barevné i zvukomalebné odnuancování („Tereza klečíc před sporákem, s pekelným rachotem prudce a zlobně jako čarodějnice, která si umínila jedů navařit, přihazovala chraptivého uhlí do jásavě vybuchujícího plamene" — nebo: „věčná lampa . . . zraňovala krvavou rankou hnědou tmu"). Někdy pozoruhodně v ně vrhá bezvolnou záměnnost postřehů smyslových, význačnou ranné, dosud nedost přesně rozlišující vnímavosti dítěte — stejně jako pozdní rafinovanosti básníků („chladnozvuké prstýnky", „modře ztišená lampa"). Mistrně debutantka moduluje dětský smutek, hoře z provinění, hnutí vzpoury nebo nedůvěru maličkých ke shovívavosti velkých, na př. za hry. („Přijímáme je do spolku zdrželivě . . . Nechce se nám lichocení. Humorné poklony velkých zlehčují naše opravdové vztahy k panence, k vraníkovi, k vlaku a pokořují nás.")

Marie Hennerová vytváří tak kapitolky, přeplněné pestrou a pohnutou drobnokresbou, překypující a jako nabité pozorováními, že budí až dojem přetížení a tísně. Ale zároveň dojem řídké bezprostřednosti a bezděčnosti, jenž zavlažován drobnými vřelostmi a měkkými lyrismy přednesu, jemným autorčiným humorem a laskavým jejím steskem, klene jednolitou atmosféru těchto genrů, nad nimiž dělej co dělej nelze ti zůstati chladným.

Ale spisovatelka nepřestává vždy na básnickém vyvolání a náladovém oživení: místy pokouší se též o výklad anebo zamýšlejíc se nad pohádkou dětství, snaží se vyjádřiti typické, ve hnutích dětské psychy generalisující formulí. I tu má hojnost poznámek velmi bystrých a správných. Nicméně nejsou s prospěchem

jednotě perspektivy tato občasná, nedosti zprostředkovaná odbočení z intuitivního podání v odstup kritičtější, s něhož čtenáři se přímo dovozuje, co mu jindy je účinně suggerováno. Tato nenadálá a proto matoucí přesunutí z pozorné retrospektivy v reflexi, opřenou o nekonečně vyspělejší zkušenost, mohou mylně vyvolati nepříznivý dojem přemoudřelosti, ano nevítanou představu zázračného dítěte. Zvlášť protože naproti skvostným ukázkám myšlení a vyjadřování ryze dětského (na př. „Přiklonili jsme míhající se brvy k nadpodlažní štěrbině a dávali jsme pozor, až budou v otcově pokoji chodit nohy“ nebo „První dni tak velmi mne kulička vábila, že . . . ustýlala jsem jí vedle sebe do postele. Ráno se kulička vyspala a šla zase viset na stromek“), také stylisace rozčaruje tu a tam příchutí vyloženě kritickou anebo jinak odbornicky literární („očekávala jsem slavnostně připravená malinkým Borkmanem každou vteřinu, že osud vejde“). To ruší i když jste nepustili se zřetele samozřejmost, že jde o vypravování dorostlé o dojmech z mládí.

Jinak právě výrazová stránka díla svědčí o odvaze tak krajní, jaké neprojevil u nás dávno žádný slovesný debut. Souvisí to tuším právě s oním překypělým bohatstvím reálných i dušeslovných zkušeností, jehož nebylo lze zmoci, než jen svrchovaným stylisačním napětím. Ale i s citovou hloubkou a vroucností, která hledíc pronikat až ke kořenům vztahů, nejednou se za tohoto úsilí dobrala nálezů velmi původních a osobitých, asociací krásných a nových jako ze tmy osvobozené druzy krystalové. Nelze-li při tom přehlížeti nejedné barokní kroucenosti a zbytečných novotvarů ani slaběji asimilovaných vlivů cizích, nelze popřít ani prudké aktivity a vnitřní životnosti, která proráží i cizorodými suggescemi. Nemožno jí podceňovat zrovna u debutantky, neboť je nejbezpečnější zárukou dalších vývojových možností — zvláště přistoupí-li k ní též omezení, jaké přikazuje již sám vkus. Zatím netřeba zazlívat debutantce ani obratů velmi smělých („třásla jsem se jejich hněvu“), leda že jde již o čiré gramatické nemožnosti („nešťastné hledání, kterým jsem se právě nyní zajímavěla v duchu i já“).

Ztlumenější a šedější v podání a proto též postřehově a empiricky zdánlivě chudší, vskutku však jen objektivnější a sebezapíravější než genry M. Hennerové jsou „Povídky o dětech“ Františka Skácelíka (nákl. F. Topičovým). Autor neztotožňuje se tu se svými malými hrdinami, nenoří se lyricky a vzpomínkově do jejich duševních světů, nereprodukuje podlehle, byť vzru-

šeně a s úvahovým komentářem své zažitky, nýbrž komponuje a utváří danou látku epicky. I z tohoto odlehlejšího stanoviště naslouchá však tepotu dětských srdcí s mužnou něhou, jejíž utajené teplo ledva lze tušit pod zdrželivou notou přednesu, známého již z jednoho dvou nejlepších čísel jeho diskretní knížky „Sebevraždy milenců". Jeho objektivita je nyní ještě dokonalejší, takže ani nezbytná analytická stránka těchto psychologických povídek o mládeži a pro mládež jí neporušuje. Neboť spisovetel účelně se obchází bez přímého aparátu rozborného: z vnějšku dává hádat o motivech, na následcích ukazuje příčiny a duševní pochody promítá v živá dění, aby zaujaly fantasii drobných čtenářů, kterým skladbičky jsou v první řadě určeny.

Skácelík dobře ví, že zrovna věk dětský i při svých zábavách a pod lehkostí svých her je dobou pracného vnímání a chápání, mučivých otázek a záhad; dobou těžké průpravy a svízelných výprav do neznámých končin rozumu i citu. Jeho ušlechtilou tendencí jest proto ulehčiti drobotině trnitou cestu, vésti její úsudek, logiku i cit, její instinkty i srdce: budit v dětech smysl čestnosti, přátelství, odpovědnosti a spravedlnosti. Dovede v tom směru kořistiti z nepatrností. Z takového tajného pochování kamene, který rozdvojil dva kamarády, vytvoří napiaté miniaturní drama svědomí a přetrpěného pokání. Z malého příběhu o „nemocném" praporu vytěží studii o hloubce dětského cítění, i když soustředilo se jen na věc, symbol, z něhož dospělým dávno již vyvanul živý obsah. Chápaje, že ranné dojmy modelují povahu a určují ráz příštího pokolení, bere proto vnitřní život maličkých s touž opravdovostí jako krise velkých; neupírá mu intensity ani tragické závažnosti. Blíží se v té příčině jinému domácímu básníku malého světa, Boženě Benešové s jejími „Třemi povídkami", určenými rovněž pro děti. Jako ona — na rozdíl od jiných autorů snah obdobných — se vyhýbá sentenční didaktičnosti, aniž odpuzuje mladých čtenářů shovívavou blahosklonností tónu a mazlivými zdrobnělinami. Jeho povídky tak poskytují chutnou četbu také dospělým a jsou o to výchovnější, oč méně zdůrazňují pedagogické poslání.

V „Krakonošově zahradě" (nákl. F. Borového) bratří Čapkové podávají výbor z množství drobných, dosud porůznu a nepřehledně roztroušených ukázek, karakterisujících jejich nejzazší literární minulost. Jsou to první kroky za uměleckým výbojem, jež už v časopisech svou dobou budívaly značnou pozornost a dráždily k dobrodružným dohadům o záhadných autorech. Dnes,

kdy přičiněním spisovatelů samých padly romantické domněnky, představují prostě počáteční člen vývojového řetězce, dávno ještě, tuším, neukončeného a čím dál osobitěji se rozvinujícího.

Ráz oněch drobností snažil jsem se na těchto místech letmo zachytit už v posudku o „Zářivých hlubinách“, knize vznikem pozdější, ale po nejedné stránce nesoucí ještě stopy nejstaršího období jejich tvoření. Moha tehdy spoléhat na dojem pouze povšechný, konstatoval jsem v nich naprostou převahu intelektualismu a citelné přesunutí těžiště v duchaplnost argumentace, která dovedla přesvědčovat stejně důtklivě pro jako proti. Jiskřivý šerm dialektický a rozmarnou ekvilibristiku otázkami a ideami; myšlenkovou důslednost, hnanou až do protimluvů a logičnost, ve svých možnostech dovedenou k nemožnosti. Přirozeno, že takto bez tuhé soustavnosti, nikoli však bez vnitřní důvěrné spojitosti názoru a pojetí od kořene záporného bylo tam otřásáno pojmy a zásadami na pohled nejpevnějšími. Autoři vskutku se zdáli vidět svět jako kozel z jejich „Morálky“: kosou, persiflující oční štěrbinou, „šikmými, úzkými postřehy jako ironické aperçu . . . v anekdotách.“

Tvarově význačná byla pro tyto drobnůstky dokonalá nezávaznost a nevázanost slohová. I dnes, ve výboru, jeví se hned ledabyle a rozmarně střiženými causeristickými črtičkami, hned racionalistickými básněmi v próse s občasnými lyrickými pasážemi překvapující výše; dvojsečnými dialektickými hříčkami a zas aforisticky skrojenými meditacemi, opravdu zhušťujícími tresť celých myšlenkových pochodů, aby podaly „velké problémy v malých poznámkách“. A jindy opět jen jakoby samoúčelnými posměšnými burleskami, jimž dekorace ochotně poskytly všecky druhy forem slovesných, verš i prósa, poloodbornická úvaha s narážkami málem časovými, prolínavá kritika společenská i umělecká, sytý popis scenerie i dramaticky rušný dialog.

Přítomný výbor, skorem příliš skromný na invenční a espritové bohatství, utracené v někdejších ukázkách časopiseckých, nicméně i tak znamenitě vystihuje povahu tohoto stadia zajímavé bratrské tvorby, dávaje celkem za pravdu mé tehdejší karakteristice a soudu. Leda že do jisté míry odmocňuje výtku, jíž jsem tehdy nedovedl potlačit: že přes nepopiratelně vzácnou intelektuální rozkoš z takové četby nebylo se vždycky možno zhostit pocitu čehosi nemladého, přezralého — pro zdánlivý nedostatek hlubšího vztahu osobního, zastřený kapriciosní povýšeností a bravurní hrou, na oko čiře rozumovou.

Neboť teprve v úhrnný dojem těchto vybraných čísel zřetelnější barvou prosakuje cit vydrážděné bolestnosti a strázně, který leckdy již dříve se ojediněle ve vás ozval, příliš plachý, abyste již tehdy si jej byli přiznali. Teprv teď, když zaposlouchali jste se zpět do celkového naladění knížky, rozvlní se také tento spodní tón rvavé melancholie, jemuž vzpírali jste se uvěřit, když nesměle tryskl již pod některou drobnou prósou časopiseckou. Zpívající bolest srdce, kterou stůně mládí, soucítící s okolím, třeba svůj stesk z něho nevyjadřovalo objektivněji a naopak s diskretní schválností jej maskovalo ironickými duchaplnostmi a exotickou dekorací.

Nebylo proto zdá se mi ani třeba výkladů v předmluvě, aby vysvitlo, že jednostranný intelektualism obou bratří byl spíš vnějškový a na ruby míněný. Pro literární dějiny se tam ovšem zajímavě ukazuje na původ těchto prós a na mimoliterární vlivy, jimiž byly determinovány. Přírodní ráj krkonošského kraje, přechod z této „zahrady Krakonošovy" do velkoprůmyslového a továrního inferna, poznání bídy a hoře v sousedství bohatství a přepychu, rány a muka, pozorované z blízka (v ordinační síni otce, závodního lékaře) a zas nové kontrasty krásné přírody a dvojí tvářnosti životní. K tomu vlivy četby, nejraději vědecké, exaktní, toulkami fantasie křížené a doplňované ... Bezprostředních popudův a námětů většinou dodaly aktuality a tak dvojice pracovala netušíc, „jakým divým a výstředním efektem se jevily jejich věci na veřejnosti". — Přesto se autorům samým teď zdá, že doba prvního mládí vidí příliš směle a nadměrně mnoho, „s úžasem a podivem, jenž věci zveličuje a zkřivuje" — a že teprve po jejím uplynutí vzchází doba „pozornosti k věcem, pokornějšího hledění a naslouchání."

Bývají předmluvy, aby klamaly: tato není z nich. Pochybnosti nejdůrazněji ostatně umlčuje další vývoj obou bratří. Zejména jejich nedávné publikace, jimiž rozestoupila se pozoruhodná bratrská dvojice, aby každý o sobě se představil s tím, čím se odlišuje od druha. Starší Josef v „Leliu" malířštějším a vůbec výtvarnějším videm, který sleduje a jako překotný pohyb obrazů po vnitřní sítnici promítá neomezeně složité pohnutky vnějších projevů, za krajního uvolnění zásady komposiční a za tlumeného, samým skladem obrazovým však prorážejícího soucítění se světem uražených a ponížených — kdežto mladší Karel v „Božích mukách" i nadále okázalým sklonem k odtažité racionalistické metodičnosti, kterou však sám opět ji pojímaje jenom na ruby, nedává než velmi jasný a čirý výraz citové melodičnosti myšlenky, konec konců oběma bratrům příznačné.

Antonína Sovy „Výpravy chudých“ (nákladem Hejdy a Tučka), vyšlé v novém vydání a takto i čtenářskou obcí oceněné, jsou šíře založenou společenskou malbou vzdělaneckého proletářstva s karakteristickou pro autora slabší nosností stavby komposiční, ale tím křehčími půvaby vnějších tvarů i útlostí výrazového odstínění. Jako „Ivův román“ mají rovněž kvantitativní i uměleckou převahu partií vlahého vzpomínkového kouzla anebo důvěrného rozboru hořkých citových otřesů, jaké zmítají mládím, čestným, horoucím a nepoddajným. Srpen—říjen 1918.

ADOLF VESELÝ:

ULICE.

Jak vášeň pijáka po sklence vede ruku,
ač ukryt v ní je jed —
unikám tobě, prchám ke svým pracím
a zase chtivě do tebe se vracím
za krátko hned,
po tobě dychtím, po tvém rušném hluku,
velkoměstská ulice!

Vyšňořená, upravená, nalíčená
jsi jako v nebezpečném věku žena,
svůdnice!
Tak plna půvabů vypočtených na účinek!
Tak plna kouzel, která dráždí a svádějí,
slibujíce rozkoš a slast, ale nikdy odpočinek,
slibujíce víc než sebe,
zastřených a naznačovaných půvabů celé nebe,
smyslové, esthetické touze koberec prostírají nadějí!

Tvá krása na širokém podkladě rozlitá,
opojující, omamující, sálavá, ohlušující
rozžhaví srdce do bělava,
zruměnit dá mé bledé líci,
vznícené krve prouděním, varem
rozzáří oči tryskajícího ohně žárem!
Zraku i sluchu dá se napíti do syta!

Miluji tebe se vším, co tvé náručí hostí!
Miluji tě v tvé kypící mnohotvárnosti!
Mne dojímáš, když v noci, rozespalá,
zpozdělým chodcům ohlas kroků vracíš,
ty, která jsi za dne s nimi hlučela, se smála,

je nespočetnou zaměstnávala vážnostmi i hrami, —
ve vlastních dumách potápíš se, ztrácíš,
hovoříš s lucernami.

Mám porozumění pro oduševnělý zpěv
obloukových lamp, stojících v řadě na náměstí,
pro muka uhlů za živa užíraných žárem,
pro rekovný jejich zápas, jaký nelze bojovat zbraní ni pěstí,
zápas elektrický,
nad zázraky všecky krásnější zjev!
Sílo, kterou vítězně ukáznil duch lidský
a kterou nyní světlo přijímá darem!

Mám rád tvé jitřní probuzení!
Rozšafné rozhovory domovníků
filosoficky se tvářících s koštětem na chodníku,
statných venkovanek do města pochod denní
s mlékem a vejci, máslem a zeleninou,
v širokých sukních postavy, tváře
růžové, z nichž se potůčky potu řinou, —
školáků pospíchání,
laškování, štěbetání,
z přátelství největšího šarvátka v okamžiku, —
studentů debaty, všední hovory úředníků,
otvírání krámů, zvedání žaluzií!

Křižovatky! Váš ruch mne omamuje, spíjí
o polednách!
Proudění chodců, křik prodavačů novin,
halas drožek,
dusot spřežení v kočárech o gumových ráfech,
výstražné frkání automobilů,
pronikavé zvonění tramwayí,
nahromadění lidí před výkladními skříněmi,
před pokladnami biografů,
zástupy spěchající do tržnic a burs,
víření lidí, zvířat a strojů!
Úchvatná symfonie moderního velkoměsta,
nad všechny symfonické básně všech skladatelů
živých i mrtvých!
Strhující, srdce dojímající obraze,
jaký by se marně hledal ve všech museích,
galeriích, atelierech
celého světa!

Ulice, naplněná dělnictvem, jak je začouzené
vychrlily továrny!
Dělnictvo, toto pochmurné svědomí starého světa,
tento červánek nových budoucích jiter,
nové doby!

Dělnictvo spěchající do svých předměstských domovů,
anebo pod červeným praporem a revolučními hesly
před mocnými tohoto světa,
před ministerstvy a parlamenty
demonstrující!

Ulice velkoměstská, takto miluje tě!

Chtěl bych se rozplynout do tebe, jak dítě
se s tebou pomazlit, jak milovanou ženu
tě vášnivě sevřít do svého mužného náručí!
Nejsladší přízvuk, jemuž nás mateřská mluva naučí,
chtěl bych dávati tvému jménu!
Pozdravuji tebe, tvé zástupy!

Miluji tyto zástupy proudící ulicemi,
láskou bych náruč rozprostřel nade všemi,
bratrsky ruce podal všem,
v srdci bych zavřel je rozrušeném!
Jediná síla, jež budoucnost tvoří,
jediný oheň nám ve zracích hoří!
Jedna je jejich i moje radost:
Naděje v národa probuzení!
Národní víry nehynoucí mladost!
Všech citů nejvyšších roznícení!
Zástupe tisícihlavý, tak dívám se na tě:
Občané svobodní ve volném českém státě!

Kdo promění mne v pole pšeničné
vonící
jako nový chleba,
srpy a kosami radostně zvonící!
Kdo promění mne v lány žitné,
abych se rozprostřel do dálky, do šira,
abych dal sílící potravy, které je třeba
zástupům v hojnosti, v přemíře!
Abych je utvrdil radostné ve víře,
v srdcí jež svitne!
Kdo promění ve chléb mé tělo?
Kdo promění krev moji ve víno
v tisíců žilách aby slavnostně vřelo,
nadšení rozněcovalo,
s mužem myslilo, se ženou zpívalo, s dítětem se smálo,
se všemi na stavbě národní pracovalo?
Kdo dá mi žulovou pevnost skal,
kterou bych sdělit moh' každému v národě,
aby můj národ na cestě k svobodě
vítězně vytrval?

LEV BLATNÝ:

POUTNÍK.

Letní odpoledne. Zahrada u silnice, ohraničená plotem proti silnici, jíž jest zřetelně viděti. Poblíž plotu v zahradě sedí Paní. Čte spokojeně. Duševní rovnováha, blaho letní záře usmívá se jí v očích. Nevšímá si, že po silnici jde zvolna Poutník, muž asi 35letý, s nedbalým plnovousem, asi i s nedbalým snem. Zastavuje se a pohlíží do zahrady. Po chvíli:

Poutník: Dobré odpoledne!

Paní (lehce překvapena): Ah . . .

Poutník: Zdá se mně, že jsem zbloudil. Tu přece bych 'musil již viděti kostelní věž. Odpusťte, milostivá paní . . . běží tato cesta do města?

Paní: Zajisté. (S úsměvem.) Není divu, že věže nevidíte. Kostel vyhořel před pěti lety. Tehdy věž se zřítila a nová nebyla dosud postavena. (Náhle.) Nejste tu poprvé. — V našem maličkém městě — odpusťte zvědavosti —

Poutník: Proč? (Lehce ironisuje.) Takové nudné, parné odpoledne, samota, a kdosi tu jde — kdosi — ah, bývalý syn tohoto kraje. Není to zajímavé? Ah, ano, nuda; daleké kraje hovoří na této těžké silnici. — A paní tak sama — pan — manžel —

Paní (vpadne): — stále zaměstnán svým lékařstvím. — Obvod je tak velký. (Náhle se začervená a rozesměje.) Ah, ne — nic si nemyslete!

Poutník: Probůh! Jak bych vás mohl urážeti? Tam daleko (v tom mávnutí leží ta dálka) v divokých, velikých městech a na širých vodách odvykl jsem této zlobě.

Paní (se zájmem): Tolik světa jste prochodil? (Snivě.) A proto máte tak milý hlas —

Poutník (znepokojen): Divné. Tolik žen mně totéž již řeklo. A víc mně nepovíte, osamělá paní v mém rodném kraji?

Paní: Tolik žen? Pravda, i to jsem vyčetla z vašich očí. Jaké to máte divné oči!

Poutník (tiše): I to jsem tolikrát již slyšel.

Paní (náhle, rozhodně): Ale ne! Tak vás tu nenechám. Osvěžiti se musíte u nás, abyste veselý a radostný vešel do svého kraje. Viďte, že přijmete. (Běží otevříti branku.)

Poutník (horečně): Ne! (Paní mimoděk stane.) Není možno, dokud neřekneme poslední slovo. (Těsně u plotu.) Vždyť mne ani neznáte! (Usměvavě.) Tato silnice ještě nekončí. Téměř jeden život lidský jdu po ní, abych cosi našel a cosi odhodil. Tolikrát již šel jsem podél takovýchto zahrad, v nichž seděly osamělé paní, ale vždycky jsem zakopl. Dívky kropily uvadlé květiny, ale já (směje se) byl pořád plný prachu. Dobré manželky četly v parných odpůldnech,

ale já (stejně) jsem se nedostal za úvod. (Přeruší se.) Hloupě mluvím. Ale tak jsem se naučil v lesích.

Paní (v myšlenkách kráčí ku plotu, o nějž se opře): A tam — tam v lesích jste byl spokojen?

Poutník (přikývne): Tam jsem nezakopl, protože tam nebylo štěrku.

Paní (v myšlenkách): A přece jste se pustil do světa. A nezachtělo se vám někdy žíti tak — tak — (hledá) tak třeba jako já? Ve svém hnízdu, pro sebe —

Poutník (dívá se s úsměvem dlouze na Paní): — Čísti v parném odpoledni ve stínu, zatím — — co — pan — manžel — za — svým povoláním —

Paní (zachmuřena): Ach, chápu. Nechtělo se vám.

Poutník (zjasní): A nechtělo se vám někdy zahodit knihu, rozpustit vlasy a běžet po lukách, po lesích, stále kupředu, bez návratu — z lesů do měst, mezi lidská srdce i zloby — stále kupředu —

Paní: — i po těžké silnici a třeba desetkrát za den zakopnout. — (Náhle pohlédnou na sebe a tiše se rozesmějí.)

Poutník (s obdivem): Tak rychle jste pochopila! (Rozhodně.) Teď už smím vstoupit. (Nejistě.) Žár je tu tak krutý. (Zatím co Paní chce otevříti branku, přehoupne se poutník přes plot.) Jak lehce jsem se dostal do ohrady rodinného života. (Rozhlíží se.) Což jak vy, lidé — — vy máte všechno prakticky zařízeno.

Paní (upřímně): Duši a srdce jsme tu ohraničili jen dřevěným, nízkým plotem.

Poutník (usedne na lavičku): A ani toho by nebylo třeba, kdyby bylo srdce pevné. Jen zločinci jsou za mřížemi. — Šťastná srdce, která dovedou důvěřovati.

Paní (roztržita, usedne těsně vedle Poutníka): A vám možno důvěřovati.

Poutník (líbá ruku Paní): Jen dovedete-li důvěřovat sobě?

Paní (zamyšlena): Co jen si o mně myslíte? Neznámí, a přec tak sobě blízcí. — Povídáte si snad: Manžel z domu — záletná paní — vášnivé letní odpoledne — a poutník, neznámý dnes i zítra, sobě i jiným — poutník, který nemůže a nedovede zdiskreditovat.

Poutník (lehce odmítá): K čemu toto, (s důrazem) důvěřujete-li sobě?

Paní (šťastně): Máte pravdu, máte pravdu. (Béře poutníkovu ruku, prosebně.) Vypravujte o svých cestách, vypravujte o podivných lidech a krajích. Vypravujte i o sobě, protože jste tak podivný. Vypravujte, vypravujte!

Poutník: Když jsem vycházel ze své zahrady do světa, to už má žena našla ve světě své stezky.

Paní. Vy jste měl ženu? (Udivena.)

Poutník (prostě): Měl. A také takovou zahradu jsme měli — jenže plot byl vyšší a železný. Byly to mříže. (Tiše.) A přece má žena měla tak dobré srdce. (Vzchopi se.) Ale věříte, že mám raději bílé, čisté roucho roztržené než zašívané?

Paní: Rozumím. Proto jste šel také — a na jinou stranu. A ženy své jste nepotkal, protože jste nechtěl.

Poutník (přikývne): Když jsem přišel do velikého města na široké řece, řekl jsem si: Tu nemůže být. A zůstal jsem tam. Na tisíce lidí jsem poznal, třeba jsem s nimi ani nepromluvil. Zažloutlé tváře měli — tak se mně totiž zdálo — a zastřené duše. Hleděli na mne nevraživě a zlostně. Co tu chceš? říkali mně. — Ale já jsem se jen usmíval. Nu ovšem, ovšem — mohl jsem, mohl. To byl můj zisk. A tak každý — chtě nechtě — musil se u mne vykoupit drobtem své duše.

Paní (náhle): Víte-li, že tak dobře cítím vaši rozkoš lovce duší. Ano — (vesele) lovec duší! (Smutek přeletí.) Ale — já nemohu —

Poutník: Ano, vím. Je tu plot —

Paní (směje se): Ach, ne —

Poutník: — a samota —

Paní (stejně): Ach ne —

Poutník: Tedy věž se zřítila — a tak byste mohla zbloudit.

Paní (snivě): Ale jsou tu poutníci, kteří znají cestu —

Poutník: — jako paní, které ukazují do města poutníkům — a — a do ohraničené zahrady.

Paní: Ale nízký plot lze lehce přehoupnout!

Poutník: A běžet do světa lovit duše všech.

Paní: — a dát se lovit ode všech —

Poutník: — proniknout houštiny a vpustit slunce do svých duší.

Paní (skloní hlavu na prsa poutníkova): Věříte, že tyto sny jsem mívala, když jsem byla mladá?

Poutník (hladí ji po tváři a líbá do vlasů): Když jste byla? Což my jsme někdy staří?

Paní (s výčitkou): Proč mluvíte tak záhadně? Nelíbí se mně to.

Poutník: Nelíbí? Což nerada přemýšlíte?

Paní: Ráda, (prudce vstane) velmi ráda — (přitrpkle) ale když mám logiku naučenou — (nervosně přechází) logiku — (váhá) pana — manžela —

Poutník: Plot!

Paní (zesmutní): A nebylo by ho třeba, kdyby —
Poutník: — Kdybyste si důvěřovala —
Paní: Ne — kdybyste nepřišel —
Poutník (lehce se usměje): Jak? — Vždyť jsem váš sen — Ah, ta logika pana manžela: mříž. (Vstane jakoby chtěl odejít.)
Paní (se zachvěje): Co myslíte — — manžel — můj manžel —
Poutník (nedbale): A mně odešla žena.
Paní: Ale hledáte ji.
Poutník: Hledám její duši.
Paní (nechá se obejmout): Oh, vy lovče duší! A našel jste ji?
Poutník (prudce ji sevře): Našel! Našel! Věž se zřítila a vy jste mně ukázala cestu. A nevím, kam teď dál, protože jen vy znáte cestu. Chcete lovit duše jako já? Jsme jedno a totéž, vy můj a já váš sen. Poběhneme po lukách, lesích a městech — a na druhém konci světa zbudujeme svou zahradu. — Jsem již unaven.
Paní (vyvine se): Ne. Již mluvíte o únavě. (Jakoby se vzpamatovala. Všedně.) Hlouposti provádím. Odpusťte. Půjdeme svou cestou. — Bylo parno, nuda — a vy zajímavý poutník — skutečně, jak jste sám pravil — (Rozesměje se.) Jak jsme to blouznili! (Podává mu ruku.) Tedy: šťastnou cestu!
Poutník (na odchodu): Zavál vánek, všechno odnesl. (Přitrpkle.) Ploty jsou přece příliš vysoké.
Paní: Tak nemluvte! Je to přece tak prosté —
Poutník (lehce ironisuje): — a logické. (Přeleze plot. Na silnici.) Nu, paní — a co váš sen?
Paní (rozmarně): Sen je sen.
Poutník odchází. Když se octl na konci plotu,
Paní (volá): Pane — (Poutník stane.)
Paní (plouží se podél plotu): Jen tohle bych ráda ještě věděla: To proto chodíte světem, abyste znepokojoval srdce osamělých paní — vy, který máte divné oči a zázračný hlas?
Poutník (prostě, polokajícně): Ah, paní dobrá, to ne, to jsem nechtěl. Jen uvítání mi bylo třeba. A potom — věž se zřítila. A vy jste můj rodný kraj. Co jsem hledal ve světě? Tento návrat. A vás jsem chtěl na své pouti, můj rodný kraji —
Paní (tiše, blízko poutníka): A vy můj sne —
Poutník: A bojíte se přece? Svého snu?
Paní (váhavě): Ne — a — přece — není sil. Vždyť sen může být pošetilý.
Poutník: Proto je snem. (Vesele.) Ach, logika, logika! Či je to logika? Logika mříží a vysokých plotů.

Paní: Pravdu máte. Sen a počty. (Náhle.) A povězte mi, kdy se vrátíme?

Poutník (radostně vybuchne): Paní —

Paní (rychle): Odpověď —

Poutník: Tož rychle za mnou —

Paní: Ne — odpověď!

Poutník: Což budeme zrádci?

Paní: Ne, nebudeme. (Chce za poutníkem.)

(V dálce zahrčí kočár. Dvě děti vyhrnou se do zahrady, běží brankou ven, volajíce: „Maminko, tatínek! Mami, mami, tatínek jede.“ — Paní se zhroutí na lavičku. Jedno dítě se vrátí k matce a vleče ji: „Rychle, mami, rychle — tatínek.“)

Paní (prudce obejme dítě): Ano, rychle za tatínkem. (Běží s dítětem tam, odkud poutník přišel.)

Poutník (překvapen, hledí za Paní. Potom obrátí se k městu): Věž se zřítila. Jak lehce by bylo možno zbloudit. — (Zamyšleně.) Plot je tu přece nízký. (Potom ukloní se do prázdné zahrady.) Odpusť, paní hodná, odpusť mně i bláznivému odpoledni. — (Odchází do města.)

Únor 1915. Psáno a připsáno mé ženě.

JAN OPOLSKÝ:

V KLÁŠTEŘE.

Tůň vzdechů vysychá, pět staletí z ní ssaje,
pod šerým klenutím ji tají dómu div,
čas jako strážný duch tu vždycky přebývaje,
ty vzdechy sčítat moh' k nim ucho přikloniv.

A syré ambity, v sen zaklíněné cely
ve sféru neživou ty stěny pohříží,
svou bolest nadlidskou v ně přenese a vtělí,
jsa vzpřímen konvulsí, trup Krista na kříži,

A lampa brunátná jak rána v jeho mase
boj planý bez vášně se stíny podniká,
dnes jako vždy tu vyřknuta být zdá se
z všech jsoucích tajemství jen jedna slabika.

Jen jedna jediná. Však poslední, ač prvá!
Čas věčně vzdálen jest, jenž plně promluví,
své marné prahnutí věk lidský nepřetrvá,
v klín smrti střásaje prach se své obuvi.

O kvádry nehnuté svým čelem věčně bije,
krmu zřídla neodvyk, jež z prázdna vyvěrá,

jak závan kadidla se třese nostalgie
kol duše vězněné do hlubin kláštera.

Jen ticho bezmezné se do prázdnoty kácí,
kde z chodeb točitých čpí syrovost a chlad,
a kašny studené zřít utajenou práci
jen ucho cvičené se může domnívat.

A jenom varhany, když zvichří nitro lodi,
co vlání kosmické se z dálek vybaví,
tu v duši noviců se zábřesk osvobodí,
jas omylné a věčné představy.

Zvon čistý Sanktus, v žalu vlastním taje,
hruď jeho jihne pod návaly ran
a zvlní v bouři étherické kraje,
je spojiv u vír ze všech světa stran.

A mžení duhy v zázracích se sune,
květ lustrů metá smutný, zevní blesk,
soch ruka sahá v lyry bezestrunné
a obrazí se ve mramoru desk.

Kol skrání Panny hoří záře ostrá,
hrot sedmi mečů plec jí proniká,
na žule hrobky v pevném spánku kostra,
kde epitaf čten mnicha básníka.

„Smrt sladkou poznat, v tom je vůle žíti,
líc života rys smrti dokoná;
jsa dosud slep, smíš v širo popatřiti,
je s díla sňata černá opona.“

VIKTOR DYK:

POSLEDNÍ KNIHA DENISOVA.

I.

V dnech, v kterých byla psána poslední kniha Denisova — úvod mluví o červnu a červenci, v knize samé čteme však v pozdější kapitole datum srpnové — nadešla krise světové války, V prvním období — do 18. července — měly moci ústřední ještě ofensivu, ale bylo velmi pravděpodobno, že ji nepodrží dlouho. V období od 18. července bylo jasno, že dohoda jest na postupu, nebylo však zřejmo ještě, běží-li o trvalý a konečný postup. Zá-

sadní pacifisté, proti nimž namířena kniha „Allemagne et la paix", dovozovati mohli a dovozovali do 18. července nutnost míru, proto že hrozí nebezpečí německé ofensivy, po 18. červenci, poněvadž už nebezpečí nehrozí. Za ofensivou válečnou stála a ji vystřídala ofensiva mírová.

Mužem, zvláště schopným promluviti v takové chvíli, byl Ernest Denis. Málokdo ve Francii znal Německo jako on. Dnes, kdy ještě v živé paměti máme jednomyslné projevy vděčnosti a lásky u příležitosti sedmdesátých narozenin velikého našeho francouzského přítele, můžeme říci, že jeho studium věcí slovanských a zvláště českých, jež mohlo se jeho krajanům jevit čímsi exotickým, přineslo krásný a dobrý plod. Bez tohoto studia, bez této dlouholeté průpravy, v níž bylo mu krok za krokem studovati německou povahu, její propasti a záludnosti, bez těchto podmínek stěží byl by historik francouzský tak vyzbrojen k svému dílu, v němž pronesl výkřik varovný, který ještě dnes není zbytečný. Jsme tomu rádi v zájmu Francie i Čech my, kteří víme, čím jsme byli s Denisem, ale těžko říci můžeme, čím bychom byli bez Denise.

„Allemagne et la paix" nezabývá se přímo našimi národními problémy, jako se jimi zabývala La Guerre a Les Slovaques. Dotýká se nás jen tu a tam lehce. Je psána pro Francouze. Ale my nebudeme ji bez užitku čísti; měli jsme všechen důvod, hleděti na mírovou ofensivu německou se stejným znepokojením, snad i s většími obavami nežli Denis. V úvodě praví Denis, že pokládal vždy předčasný a špatný mír za největší nebezpečí. V poslední kapitole díla (XII.) ukazuje, jak strašnou pohromou pro Francii byl by „mír bez vítězství". Ale nebezpečí, byť pro Francii strašné, bylo by daleko ještě strašnější pro nás. A tak můžeme mu i za tuto knihu vzdáti stejný dík, jako za kterékoli dílo, věnované Čechám.

„Dnes více než kdy jindy nutno, abychom měli stále na mysli nebezpečí, jež nás ohrožovalo, a divošské methody, jimiž naši nepřátelé zavedli válku, abychom měli v paměti svatý dluh k našim mrtvým (tato slova, jak známo, mají v ústech Denisových přízvuk zvláště bolestný!) a své povinnosti k lidstvu, jež třeba jednou pro vždy osvoboditi před podniky rasy beze cti a bez víry.

Německo nevěří než v násilí a nemá jiného boha nežli moc. Nenávidí nás zuřivým záštím, jež jeho porážka vystupuje až k paroxysmu. Není pro nás bezpečí, dokud je nedonutíme vzdáti se.

Častokráte už se pokoušelo vstoupit v diskusi s námi. Každý z jeho pokusů byl úkladem. Národy, jež byly tak šílené, že na-

slouchaly jeho proposicím, byly oklamány, zničeny, zotročeny. Když nám zdánlivě podává ruku, pokračuje jen ve své hře —"

A závěr úvodu Denisova? „Když počali válku, byli divá zvěř, dnes, pokud mohu souditi, zůstávají divou zvěří. Nelze je přivést k rozumu nežli trestem. Kteréhosi dne, očištěno porážkou a bídou, zaujme snad Německo opět místo mezi národy civilisovanými, z nichž se samochtíc vyloučilo. Ale k tomu bude zapotřebí, aby dávno zmizeli poslední představitelé generací, již znali hnusné jejich zločiny. Dáme-li se dnes obloudit jejich klamnými sliby, připravujeme světu ohavnou budoucnost; budeme zároveň obětmi i spoluvinníky našich nepřátel."

II.

Bylo-li třeba díla Denisova?

Odpověď na to dává prvá kapitola díla Denisova. Bylo ho třeba, a fakt, že ho třeba bylo, ukazuje propast, nad níž v létě roku 1918 stáli spojenci. „Pravda", praví Denis, „že převážná většina národa ve Francii, v Anglii, Italii a Americe došla k přesvědčení, že je stejně zbytečno jako nebezpečno dáti se Německem svésti k záludným dohovorům, pokud Německo neuzná svou nemohoucnost a nezřekne se šílených svých ambicí. Ale neméně jisto, že nikdo není mimo nebezpečí ochablosti. Kdo je J. F., pravil maršál Ney, jenž se vychloubá, že se nikdy nebál? Útrapy, jež nám způsobuje válka jsou strašné; v jisté chvíli, pod otřesem příliš bolestným může se státi, že nejheroičtější srdce ochabne. Nejvyzkoušenější a nejspolehlivější pluky nejsou mimo nebezpečí náhlé paniky, která strhne vojáky i vůdce do víru porážky. Veřejné mínění sneslo s neotřesitelnou pevností smutky, jež nám přineslo poslední jaro, a naše pohromy březnové a červnové měly za nepředvídaný následek, že posílily duše a že jimi zakotvila pevněji v srdcích vůle zvítěziti. Bylo by pošetilé předpokládat, že vždycky bude tomu tak. Nemůže náhlá porážka, přihodivší se v okamžiku, kdy budeme nejméně připraveni, uvrhnouti v zmatek duchy? Nenajde Německo v takové chvíli osoby, ochotné odpovídati na jeho nabídky? A neučiní tyto osoby a dobrovolní nebo neuvědomělí agenti jejich projektů určitý dojem na veřejnost? Nebezpečí bylo by vážné a mohlo by vzniknouti rázem."

Denis uznává, že zločin antipatriotismu je tak absurdní, odporný a všemu pudu a přirozeným potřebám odporující, že je docela řídký. Jsou to monstra tak ojedinělá, že by se zdálo možným

jich nedbat. Na neštěstí rozšiřují kolem sebe nebezpečnou nákazu a chceme-li se jí uvarovati, je třeba přísné profylaktické methody. Nechybí kolem nás naivních lidiček ani hlupáků, kteří ještě dnes nepochopili smyslu dnešní krise a kteří nechtějí doznati, že jsme tváří v tvář dravému plemeni, jež bude tak dlouho nás ohrožovat, dokud je neodzbrojíme a neučiníme neškodným. Potkáváme je v Italii právě tak jako v Anglii a Francii; představují shluk velmi pestrý a velmi početný: horliví křesťané, kteří utkvěli na některých formulích Písma; socialisté, zaslepení předsudky třídnictví a ctící v krajanech Karla Marxe i dále průkopníky budoucna a protagonistu široké lidskosti, kterou připisují svému proroku; pacifisté, jež odpuzuje pach krve, jímž znečištěn svět; profesoři studovavší za Rýnem a zachovávající vůči bývalým učitelům uctivou plachost. Přidáme k tomu lidi malodušné a slabé, kteří klesají pod tíhou krutých a příliš dlouhých zkoušek; obchodní pletichaře, jejichž operace a obchody byly poškozeny válkou; theoretiky, kteří s piedestalu své vědy ujišťovali nás, že je na věky skončeno období evropských válek, a kteří, když dříve ručili za dobré úmysly Německa vůči nám, nechtějí uvésti ad absurdum svou diagnosu a namáhají se nalézti pro ni omluvy. Všechny tyto skupiny jsou sláby samy sebou; ale dohromady tvoří velikou a nebezpečnou massu, poněvadž mínění a činy jejich vůdců jsou určeny nepřekonatelnými přísudky nebo zájmy, jež rozumnými důvody potírati bylo by marno. Německo umělo vždy využíti obratně takových živlů; prokázalo to vůči Italii, proti Rusům a jedné chvíle roku 1917 i ve Francii zaneslo zmatek do řad vojáků a podlomilo jejich odvahu. Tehdy stačila vláda poněkud energická, aby zlo potlačila a dnes jsou úplně zmatení spoluvinníci i hlupáci, ochotní sloužiti intencím Kaiserovým. Ale Německo nevzdalo se svého plánu; číhá jen na vhodný okamžik. Za nějaký čas — snad za několik týdnů, nejpozději počátkem války (zajímavo, že bylo všeobecně patrné přesvědčení, že do zimy válka skončena n e b u d e) přijdou mírové nabídky, přímé či nepřímé, z Vídně či z Berlína. Jaké bude chování dohody? Je nevyhnutelno, aby postavila pevné rozhodnutí a hotový program proti mírové ofensivě, až začne. Jinak byla by vydána omylům nebo váhání, jejichž důsledky mohly by býti nenapravitelné.

Co chtějí nepřátelé, táže se Denis? Proč chtějí jednání s námi? Jaký je jejich pravý úmysl? Jsou opravdu ochotni nabídnouti nám přijatelné podmínky nebo nejsou tyto nabídky nežli kombinace, kterými lze usnadnit a uspíšit vojenský triumf? Podává nám mi-

nulost prostředek proniknouti skryté jejich úmysly? Už častěji nabízeli se, že s námi budou jednati; jaký byl smysl těchto pokusů a při jakých příležitostech se staly? Jiné národy jednaly už s Německem; mohou si blahopřáti k výsledkům? Je nutno, aby o tom všem bylo úplné jasno, abychom v dané chvíli mohli dát nepřátelům odpověď, jaké žádá spása Francie a svoboda světa.

Také vzhledem k neutrálům je věc důležitá. Před srpnem 1914 zatím co zbrojilo, uspávalo Německo svět a klamalo soupeře evangelickými homiliemi, jež se v ústech císařových střídaly s výzvami polnice. Dnes pokračují v této hře a pokoušeji se vrhat na nás odpovědnost za trvání války. Nejfantastičtější fantasie, jsou-li často a s hodnou drzostí opakovány, posléze zmatou prosté anebo nepozorné duchy. Považuje Denis tudíž za svou povinnost vše objasnit a osvětlit neutrálům skutečné intence dohody. Je třeba, aby se dokázalo, že Německo, stejně jako je vinno na početí, je také vinno na trvání války.

III.

Denis podrobuje analyse nejprve militarism pruský. Ukazuje význam armády v Prusku, její roli sociální a její moc. „Není v Německu analogie se státy západními; nejsou na stejném stupni civilisace. Německo náleží jinému stadiu vývoje lidského — méně pokročilému nebo vyvinutějšímu, jak libo, ale jinému. Německo nemluví týmž jazykem jako spojenci, neřídí se týmiž zákony, neuznává tytéž mravní zásady.“ Bylo to řečeno tisíckráte, ale nutno se k tomu vrátit. Západní mocnosti vyšly z období militaristického; Německo je v něm. Jeho spisovatelé a myslitelé gratulují mu k tomu a vidí v tom důkaz jeho převahy; Denis zaznamenává jen fakt.

Prusko je dílo meče. Jednota německého národa nevzešla z vůle národa; zrodila se v železe a krvi. Zručnost Bismarckova spočívala v tom, že dával generálům záminky k bitvám a byl při podrobnější analysi jen impresario Roonů a Moltků. V aféře Savernské postavil kancléř důstojníky nad zákon. Majorita parlamentu usnesla se velikou většinou vysloviti nad tím nelibost. Resultát: kancléř zůstal. Nikdo se nad tím nedivil a nerozesmutnil. Opposici ani nepřipadlo, že by resoluce mohla míti nějaký politický účinek; věděla, že nemá za sebou veřejné mínění země a, což je závažnější, kromě snad půltuctu poctivých socialistů, ve svém nitru sdílela a schvalovala názor Falkenhaynův.

Národ německý nevěří v právo, spravedlnost, smlouvy. Jediné pravidlo dle něho určuje vztahy národů: vojensky organisovaná síla. Když roku 1914 prohlásil Bethmann-Hollweg své pověstné: „Not kennt kein Gebot", nebyl si ani vědom hrůzy toho výroku a po čtyřech letech války nepochopili Němci ještě protestů spojenců. Německo jsou kasárna. Při veškerých rozporech stran má Německo jediný kult: kult meče. Ať jsou to sektáři Luthrovi nebo poslušné ovečky Benedikta VI., více méně věrní dědici Karla Marxe nebo obhájci práv feudálních — všichni posílají k nebi jedinou žhoucí modlitbu k meči. To nutno mít na mysli, chce-li dohoda myslit na nepřátele. Jen tak může pochopit jejich činy, jejich úmysly. Němci nejsou ani Francouzi ani Angličany a v analogických situacích nebudou reagovati stejně.

Tento vojenský národ je ovládán uzavřenou oligarchií šlechty, úzce spojenou s těžkou industrií. Má tato kasta důvod toužit po míru? Z hrůzy před krveprolitím? Kdyby byla schopna lítosti, nebyla by rozpoutala válku. Německo je dnes otrokem svého zločinu. Lidé, kteří vedli Německo v zápas, vidí, že porážka by způsobila otřes, pod nímž by se zhroutila monarchie. Roku 1914 počínali feudálové tušit udýchanost, tu a tam se jevící v německém lidu pod těžkými břemeny militarismu: hlídali s nedůvěrou prvé zásvity jiného ducha. Proto uznali válku nutnou, poněvadž v lidu, v němž počínala se šířit nákaza myšlenek moderních, obnoví disciplinu. Počítali, chtějíce uklidnit rozčilené duchy, s pouštěním žilou na bojištích. Jak strašné bylo by vybouření vášní lidových, kdyby Německo z války vyšlo oslabeno, vyčerpáno, a jeho vládcové nemohli nabídnout chtivosti než nové daně a dluhy, jež nutno amortisovat! Mír, který by mohla přijmout dohoda, znamenal by pro Německo nenapravitelný bankrot a konečný pád. Za těch okolností bylo by šílenstvím, nebýt na stráži, až by Německo chtělo vyjednávat. Pacifisté — pokud jsou dobrých úmyslů — zapomínají na slovo moralistovo: není horšího bludu než ujišťovat, že něco existuje, poněvadž si přejeme, aby to existovalo. Není Němectva, s nímž by bylo možno se smířiti.

IV.

Neboť, dovozuje Denis, Německo nechce smířiti se. Je stíženo morální epidemií; propadlo fixní idei. Vyučování všech stupňů, od obecné školy po universitu, vojenské spolky, jejichž fan-

fanfáry opojovaly nejhřmotnějšími harmoniemi nejvzdálenější a nejchudší městečka, literatura všeněmecká, která od čtvrt století zaplavovala zemi sty knih v milionech exemplářů, to vše pomalu opíjelo duše. Neštěstí Německa je, že nemělo výchovy, nemělo ani encyklopedistů ani revoluce. Němec zůstal primitivním barbarem. Pro něho sebe známka měkkosti je směšná pošetilost a směje se sardonicky zrůdníkům, kteří jdou bránit napadenou a pronásledovanou slabost. Clemenceau pravil, že Revoluce byla blok, který bylo třeba přijmouti nebo zamítnouti v celku a v jistém smyslu slova neměl nepravdu. Německo je právě takový blok. Chtěli by nám namlouvati, že socialisté jsou volni, že nepropadli všeobecnému deliriu, že nemísí svého hlasu do koncertu nenávisti. Kdy uviděl kdo stranu tak se odloučit od národa? Byl by to zjev tak nepravděpodobný a vzácný, že, abychom připustili jeho skutečnost, potřebovali bychom vážných důkazů. Pochybuji, že nám budou dodány. Rozhodně dosud nám dodány nebyly. S tohoto hlediska je „Vorwärts“, oficielní žurnál orthodoxních socialistů, poučnou lekturou. V polovici července 1914, pokud se jednalo, s jasností, jež je ke cti jeho redaktorům, udává zločinné projekty Habsburgů a odsuzuje nemilosrdně zločin, který připravují. Vyhlašuje se mobilisace: okamžitě zapomíná na své protesty a káže bezohlednou válku. Našel nevydané dokumenty, jež změnily jeho víru, doklad o obmyslných projektech Anglie, nebo odkryl náhle machiavelistické úklady francouzské? Proč je neuveřejnil? Vpravdě seznal jen náhle, že by ho opustili nejvěrnější čtenáři, kdyby vytrval v opposici. Vyl s ostatními vlky. Někteří „soudruhové“ plaidují na polehčující okolnosti. Bylo těžko něco dělat. Ale proč neudělali ani pokus? A jak vysvětlit ochotu, s kterou pluli s sebou? Pospíchali tak, jako by dávno už měli na mysli myšlenku oportunního obratu a resignovali bez smutku na opposici, kterou dělali jen pro lidský respekt. Jejich jediná omluva je jednomyslnost národa; ale není to okolnost přitěžující?

Denis vzpomíná na odchod francouzských vojáků roku 1914: odchod vážný, důstojný, pevný. Ale komu tehdy z odcházejících nebo zbývajících napadlo by slaviti válku? Válka je časem nutná a, běží-li o odražení útoku nepřátelského, svatá. Přes to je zlo, tragický omyl, zneuctívající dědictví prvotního barbarství, Ale Němci ji volají, tleskají jí, zdobí květy krvavé čelo. Je to vždy gens laeta bello, o níž mluví spisovatel latinský, rasa, která má rozkoš z války. Denis cituje některé z dokumentů válečného paroxysmu německého. Nic se tomuto šílenství nezdá tak směšným

jako horoucí touha spojenců zabít války — leda ještě jejich přesvědčení, že dosáhnou cíle.

Celý národ, uzavírá Denis kapitolu, je ovládán předsudky a fixními idejemi, jež ho vydávají bezbranného suggescím annexionistů. Naučili ho, že válka je nutná, že je svatá, že je síla jediným zákonem světa a že Německo je země Věčného; je přesvědčen, že by nemohla, aniž by zradila věc civilisace, zříci se prvenství, jež jí slíbila Prozřetelnost po celou věčnost, a že má povinnost ukládat ve vlastním jejich zájmu svou vůli národům. Ať ti, kteří věří poctivosti odpůrců, když mluví o míru, prostudují jejich manévry; poznají rychle cíl, který Německo sleduje. Sebe summárnější a rychlejší studie psychologie jeho v přítomnosti nás povede theoreticky k matematickému přesvědčení, že není možno, aby se smířilo se spravedlivým mírem dokud by neutrpělo zničující porážku.

V kapitole čtvrté „Německá lež" dokazuje Denis autentickými citáty, že německá politika učinila lež mravní řeholí a diplomatickou doktrinou. Její mírové nabídky coincidují vždy s jejími porážkami a nikdy Německo nenabídlo přesné podmínky. V kapitole páté podává Denis historické vylíčení „mírových ofensiv" Německa. Je to nejdelší kapitola knihy, kapitola zdrcujícího sarkasmu. V sedmašedesáti stranách zachytil tu Denis celou tragikomedii politiky německé za války. Zvláštní dar Denisův v několika řádcích podati nezapomenutelný medaillon určité osobnosti, exceluje v této galerii vůdčích hlav Německa za války. Čtěme na příklad „aféru rakouskou" 102—108. Ze záplavy fakt, projevů, článků řečí Denis jistou rukou vybírá podstatné a závažné. Charakterisuje socialismus zemí dohodových stejně bystře, jako socialismus německý. Přechází pak v šesté kapitole k „resoluci z 19. července 1917". Je to pokračování „mírové ofensivy" a nejúčinnější z mírových ofensiv vůbec a největší z německých lží. Nedosáhla svého účele na západě: její úspěch byl pouze místní. Způsobila pouze zakolísání, ale také zdravou reakci. Jinak na východě. Denis shrnuje v lapidární stránky historii bolševiků a Brestu Litevského (VII. kapitola). Znám velmi málo stránek tak výmluvných, jasných a pádných jako jsou stránky o „osvobozovacím" díle Německa, v Rusku. Každá jejich věta šlehá jako bič. (Konec příště.)

P. M. HAŠKOVEC:

DOSTOJEVSKÉHO TARTUFE.

(Pokračování.)

Šli v tom velmi obdobnými cestami, dosáhli stejných úspěchů (Orgona i Rostaněva ostatní členové rodiny sami musí brániti před jich vlastní pošetilou oddaností k vetřelci), ale ovšem se také mezi sebou pochopitelně liší. Pokud takové rozdíly vyplývají z různosti dob, z nichž Molièrova je mravněspolečensky jednodušší, vyhraněnější a ujednocenější, doba Dostojevského prvních let naopak plna kvasu a hledání nových cest, rozporů mezi základními pojetími života, nebo pokud tyto rozdílnosti pramení se v různostech společenských vrstev, takže Tartufe vystupuje jako pokrytec prostředí měšťanského, Foma však šlechtického, není cílem těchto řádků o této zajímavé stránce věci se příliš šířiti; ostatně jsou samozřejmé. Nicméně i v nich a zároveň osobnostmi básníkův jsou už dány některé rozdíly, jež si dlužno připomenouti a z nichž jeden, dva, patrně možno i připsati různému pojetí plemennému, národnímu.

Celkem Foma je jemnější Tartufa, je i společensky obratnější, daleko s větším uměním hraje svou úlohu, ale třeba že je též pokrytec, co chvíli se zazdá, že jsou v něm i upřímné vztahy, tak zvláště, když se loučí arci zase strojeně a hrou, nevíš, zda s idejemi největšími nemyslil to přece jen doopravdy, ba spíše bys přisvědčil, vždyť i ti, jež od počátku odrážel a instinktivně odpuzoval, jako Bachčejev, se s ním usmíří (záhadná při tom zůstane úloha Nastěnčina). Foma je vůbec vzdělanější, ale i společensky vybroušenější Tartufa, jeho maskou je daleko tíže proniknouti, není jen takový hrubý a ničemný licoměrník jako onen; jsa obratný rhetor a muž hieratických gest skrytý ve své duševní ulitě zdá se spíše raffinovaným hercem života z vnitřní jakési nutnosti a pro hlubší cíl než několik výhod hmotných, v tom smyslu podobně jej také charakterisuje suchý počtář životní Mizinčikov. Odtud pozorován Tartufe se podle něho ztrácí vzděláním, neschopností odvážného odstínu ve hře, nekritičností (vůči paní Elmíře), jakousi těžkopádnou a hrubou chytristikou. Také galantní vztahy Fomovy ke generálové, jež básník častěji připomene nejrozmanitějším způsobem, jsou úplně zahaleny, diskretně ztajeny, kdežto Tartufova smyslná závrať před cudným zjevem paní Elmíry se lehce prozrazuje a při prvním domnění úspěchu ho oslepí a vede v záhubu. Ale nepomýšlel snad ruský romanopisec ve Fomově stopování Jegora

naznačiti (vedle jasného cíle pokrytcova) i něco závisti neb žárlivosti? Jaký by to tu byl rozdíl mezi oběma tartufy, an jeden bez citového zaujetí nechává si přiřknout za nevěstu spanilou dívku, zatím co jeho smysly urážlivě pachtí se za její nevlastní matkou, kdežto druhý, jsa ode dávna spoután s hysterickou ženou, dovedl by i pocítit něco z ryzího hnutí citového? Podstatně se tu rozcházejí postavy obou těchto pokrytců v postupu, když jejich hra je skončena narazivši na nepřekonatelné překážky. Foma není tu usvědčen úplně a dokonale ze svého licoměrnictví, jež tak mistrně maskoval, nikoli však pro toto mistrovství, nýbrž poněvadž uznal patrně, třebaže pod tlakem energického vystoupení přítelova, upřímnou oddanost Rostaněvovu k Nastěnce, živelnou lásku, již napřed podezíral z pouhé smyslnosti, jež však byla ryzí a čistá, a proto hnala klidného, skromničkého a dobrounkého Jegora Iljiče k odporu, jakého by se byl u něho nikdo nenadál. Foma ustoupil vnitřní pravdě druhého, možná že také pro hmotný prospěch a z větší obratnosti, aby mohl dále užívati dobrého bydla domu Rostaněvova — ale přece jen uznal, zastavil se před tím, co je životně elementární, živelné.*) Avšak Tartufe po druhé usvědčen nejen že se nepokořuje, neustupuje, nýbrž tu teprve právě jde cestou vnějšího, formálního práva, s tvrdou důsledností toho, kdo se spoléhá na moc, vyhání Orgona s rodinou, ba aby se jeho majetku zmocnil, udává jej, dopouští se teprve potom hnusné a nediskretní beztaktnosti, k níž by jistou paralelou mohlo býti Fomovo hrubé, veřejné vyzrazení styků Jegora s Nastěnkou. Ba Tartufe vyzrazen po první rozmluvě s chotí Orgonovou nechce při druhé přistoupiti, ač stěží vyvázl, na to, aby upustil od Marianny, nezná smíření, nemá uznání pro právo a pravdu jiných.

Také jinak se obrážejí v úsudcích svého okolí. Optimista Jegor s jakýmsi vnitřním žalem si uvědomuje, že je Foma „misantropický člověk“, vztah, jakého nenajdeme u Molièra. Pod tlakem Tartufových výstupů paní Pernelle a Orgon soudí, že každý, kdo ho slyší, musí míti svět za „hnojiště“, jako asi chvástavost Fomova vede ke klamné legendě o jeho schopnostech, jeho učenosti, vůči

*) Tím nijak nechci přisvědčovati míněni, že by se Foma nakonec mravně povznesl, že by totiž „velkomyslně spolupůsobil při sňatku“. Naopak do jisté míry souhlasím, že „prostě obrátil“ (A. J. Vvědenskij. Naše doba. III. 580.), jenže přece trvám na názoru, že ustoupil, uznal. Neboť Foma při svém postavení v domě Jegora Iljiče a při vztazích k jenerálové byl by jistě našel po návratě k Rostaněvovým i jinak možnost uchytiti se, a přece se mohl k sňatku zachovati aspoň passivně, nikoli aktivně, jak učinil.

níž všichni jsou „hlupci“. Ale není Foma starý lotr, jakým básník na konec představil Tartufa, nýbrž prostěji „přesycená, prázdná duše, která vynalézá nejzjemnělejší, mravně lukulské vrtochy“. Významný to rozdíl pro psychologii básníkův, jak pojali své „hrdiny“. Ale ovšem touto charakteristikou mění se trochu Foma mstitel svého uražení a ponížení na člověčenstvu. Dostojevskij, zdá se, kresbu ješitného pokrytce a výklad jeho původu z urážky lidství v něm nezhnětl zúplna v dokonalou psychologickou jednotu uměleckou; jsou tu vlastně dva duševní motivy tartuferie.

Jinak zase něco vnějších znaků osobních poutá obě licoměrné postavy obdobami a sbližuje stejně jejich příběhy. Úbor, v jakém se zjeví Foma Sergějovi (v kap. VII.), zvláště župan s „límečkem přeloženým à l'enfant“, to budíc komický dojem připomíná střízlivý Tartufův oděv, v němž však přece není upuštěno ode všeho, co lahodí ješitnosti, tak zvláště od límce; a i jindy tak uváděni jsou se silně ironickým přídechem oba v jistém ustrojení (Foma ploužící se chodbou v noční čepici atd., Tartufe rozkazující sluhovi, aby utáhl jeho žíněnou košili). Foma není hezký, jako jím není Tartufe, rád se cpe sladkými jídly i silnými krměmi, jako Tartufe je vždy při chuti, ač oba při příležitostech staví se asketicky disciplinovanými. V jich příběhu tyto okolnosti jsou úplně souběžné: žijí u vdovce, který má syna a dceru (Orgon je po druhé už ženat, jeho choť je mladá, Rostaněv rád by si vzal mladičkou Nastěnku, a tato je oběma dětem přítelkyní jako paní Elmire dětem Orgonovým), v rodině zámožné, jejich bezpečný klid v tomto útulku zkříží (Tartufovi zničí, Fomovi málem na vždy překazí) milostné vztahy a v nich otázka manželství, do níž silně zasáhnou, což jim přivodí, že sami jich dřívější ochránci, Orgon a Rostaněv, rozhodnou se vyhostiti je z domu. Stejné drama!

Je v obou knihách obdobná fabule: vstup do rodiny, při čemž je významné, že u Dostojevského není tak nutno, aby Fomova minulost nebyla známa, béře-li si ho kníže za předčitatele, jistě vyhledav jej na doporučení nebo podobně, kdežto u Molièra je přirozené, že zbožný Orgon si všimne a pak se ujme muže, který denně je v kostele, pobožně si vede, při dveřích mu nabízí svěcenou vodu atd., i neptá se po jeho původě a ani jej nemůže objektivně zvěděti; uzel, jejž tvoří v celém dramatě otázka manželství (v ruské knize předmětem machinací proti přirozené náklonnosti je Jegor, jemuž chtí dáti Taťanu), a ve spojení s ní i s dobráctvím oddaných hostitelův dar nabízeného jmění; v to obé mocně zasahující podobná událost, tu pokus o svedení (Tartufe), tam o únos

(Ves); vzpoura dřívějších ctitelův proti tartufům. A to vše vedle některých drobností i celkové kresby povah sbližuje dílo Molièrovo a Dostojevského na tolik, že bys řekl: příběh Fomův, toť jen rozvitý a do posledních podrobností vyjasněný i umělecky s bohatou psychologií a kypící invencí v jejím předvádění podaný Tartufe.

Inspiroval se Dostojevskij tedy snad Molièrem k této své sibiřské práci, jíž začal r. 1856? Uvažme ještě drobnosti! Zahořklá tyranka svého okolí ve jménu zbožnosti paní Pernelle připomíná svou zatrpklostí společensky cudnou pannu Perepelycinu, jako by byla rozvedena její povaha v tyranství matky Jegorovy i kyselost nebohé staré panny! A ubohá Taťana Ivanovna, jež svým únosem bezděčně přejala kus aktivní úlohy paní Elmiry, svou povahou úplně připomíná jednu postavu molièrovskou, totiž Bélise z „Femmes savantes". Jako tato potřeštěná precioska, tak i podivuhodná a nešťastná Taťana „na koho se podívá, ten se také zamiluje; kdokoli šel okolo — to byl Španěl; když někdo zemřel, tož jistě z lásky k ní", v čemž je dokonalá charakteristika jednoho rysu povahy odkvétajících preciosek, jež odmítaly manželství, a jež se druhdy i týmiž slovy připomíná ve francouzské komedii (I. 4, II. 3). „Španěl" tu prostě ve své exotičnosti zastupuje pravého seladona preciosní doby ludvíkovské ve Francii. Ale oblíbený motiv Molièrův připomíná též scény, kde pedant Foma se rozhovořil o poesii chvále básníka, jehož sám nazval pedantem a žvanilem, ale graciésním, nebo ta, kde Jegoruška přednesl verše o „Obléhání Pamby" a Rostaněv stále vpadaje nemůže potlačiti svých kritických poznámek. Neboť v první z těchto scén jako v pověstné scéně z „Učených žen" (III. 2) vyplývá na jevo neschopnost suchých duší literáckých vyzout se z formalistického hodnocení ustrnulých receptů, jakými váží proti vlastní podstatě poesie literární díla, an hlupák Trissotin přednáší svůj nepoetický sonnet a preciosky snobisticky o něm pronášejí stejné soudy literární jako Foma. Podobně i v druhé scéně tápání Rostaněvovo vůči básnickému obrazu, jenž může působiti komicky nebo silně, představuje toliko neorientovanost vůči poesii a jejímu výrazu. Neboť poznámkami otcovými a smíchem dětí je odsouzen strojený sloh, špatný vkus, affektace, ale na druhé straně uznáno právo poesie tvořiti smělé obrazy, význam a průběh to, jaký má i molièrovská scéna v „Misanthropu" (I. 2), kde Oronte po přečtení svého milostného sonetu je odbyt Alcestem, který proti jeho nadělanému slohu a affektovanosti staví silnou prostotu lidové písně. Obě ty scény vnějším zbudováním se silně podobají oběma scénám molièrovským, vnitřně jsou s nimi

totožné a vedeny též duchem jako potomní boj Dostojevského s Dobroljubovem o realism v umění. A frančtinou, jíž Foma učí sluhu, se ozývá nejedna kapitola knihy, voltairovci, jejich vliv a vliv „Ivanů Jakovlevičův“, patrně tedy J. J. Rousseaua „a jemu podobných mudrců a vědců navštěvovaných v blázincích paními“, jsou několikráte připomenuti. Nejsou to stopy francouzské četby Dostojevského?

Vždyť jen trojí pětiletí uplynulo do leta, kdy psáno Stěpančikovo, od doby, kdy se Dostojevskij začal obírati francouzským dramatem klasickým, nechovaje vůči němu Bělinského předsudků o pseudoklasicismu. Aspoň v listě bratrovi z ledna 1840 (Polnoje sob. soč. 1883. I. Pisma 17) uznává vnitřní hodnotu jeho, velkou cenu básnickou, horlí proti bratru, který jich nedovede doceňovat, brání Racina i Corneille, doporučuje ke čtení a uznává zvláště přednosti tragedií Andromacha, Ifigénie i Fédra. Sloh, pečlivá a podrobná stylisace jich, které dosud jsou na překážku vcítění a a večtení duším dotčeným romantismem, nemátly patrně Dostojevského a nevadily mu, aby nevnikl k jejich velkému jádru všelidskému. Jak tím spíše chápal Molièra, ať se jím už obíral v téže asi době či později a snad i až na Sibiři!

Než vedle obdob psychologických a motivačních nezapomínejme, že román má silně ráz dramatický, a komedií a komickým románem jej označoval sám auktor. Je sic kniha rozčleněna ve dvě nerovnoměrné části, přece však má jakousi stavbu dramatickou; to jen exposice zajímá příliš místa a jsouc přeplněna snadno vyvolává dojem, jako by články románu byly těžce navazovány, ale Dostojevskij měl pevnou disposici. Dopis Majkovu, kdy věc skládal, že „dosud psal jednotlivé příhody, ale teď vše sšívá v celek“ (18, I. 1856), to jen potvrzuje. Děj, jak je ohraničen příjezdem Sergějovým, a návratem Fomovým i zasnoubením Rostaněva s Nastěnkou, v krátké době půldruhého dne proběhne akty, jež označují největší pokoření Jegora Iljiče Fomou, Taťanin únos, vyzrazení noční schůzky Jegorovy s Nastěnkou, odboj Rostaněva proti autoritě Fomově a vyhození z domu i návrat Fomův a schválení sňatku s Nastěnkou, proti němuž dříve strojeny nástrahy; tak i stejně po obdobných fasích dramatických se končí Molièrův Tartufe, vítězstvím ryzí a instinktivní lásky. Ostatně oběma básníkům pomůže k rozuzlení téměř jakýsi „deus ex machina“, jímž je tu královský posel, tam bouře. Je tu tedy jistá stavba dramatická a zápletka mající uzel v zkřížení zamýšleného sňatku, proti němuž pracuje pokrytec s matkou a jejím okolím, chtíce Rostaněva oddat

s Taťanou, jako u Moliéra Orgon za souhlasu matčina svojí autoritou oteckou ruší sňatek Marianin nutě ji k Tartufovi, ta zápletka je až na částečná přesunutí úloh táž. Ale ovšem v celku úplná shoda je toliko v hlavních etapách vývoje dějového a nejsušší kostře fabulační.

(Konec příště.)

HENRI DE RÉGNIER:

ZAJATÁ.

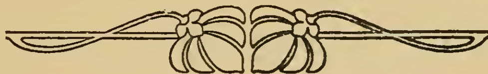
Tak často hleděl jsem na vaší tváře rysy,
že až jsem zatoužil vás celou, celou mít
a nyní oči mé ten obraz chovají si,
na který srdce mé nemůže zapomnít.

Co na tom teď, že skrýváte své krásy
rukama hbitýma závojem žárlivým!
Nadarmo k nohám až splývají tuhé řasy,
vždyť není jich tam už, jak na vás pomyslím.

Den může skončit se, a potom v noci klínu
vy celá můžete zmizeti v temnotě,
zda nestojíte přec v tom roztouženém stínu
tak jako bílý sen ve svojí nahotě?

A třeba vaše tvář se od mé poodvrátí,
a třeba ode mne jde pyšný krok váš dál,
co na světě by mohlo pouto rozvázati,
jímž jsem Vás, zajatou, k svým očím připoutal?

Přel. Hanuš Jelínek. (Le Miroir des Heures.)

LITERATURA.

K. M. Čapek-Chod: ANTONÍN VONDREJC. (Nákl. F. Borového.)

O těchto „příbězích básníka“ psal jsem zde již několikrát obšírněji, když jako zlomky novelistického cyklu objevovaly se v jednotlivých povídkových „Paterech“ spisovatelových. Opětně jsem vyzvedal jejich vynikající hodnoty, větší, menší měrou příznačné ostatně i jiným plodům K. M. Čapkova zralého uměleckého poledne, aniž ovšem dovedl jsem potlačiti stesku, že autor části díla tak duchaplného rozvrhu základního, takové životní intensity, fabulační vynalézavosti a postřehové útočnosti rozptýlil bez pragmatické souvislosti a bez posloupnosti časové v několika novelových knihách. A že tak dopřával dotud čtenáři jen vděčného divadla na růst velkorysé skladby, jak se rozvíjela od svého početi, při-

birajíc episody, rozvětvujíc se a v podrobnostech nejednou se přetvářejíc. Vyslovil jsem proto — při svazku „In articulo mortis“, který přerývanou historii vondrejcovskou zdál se uzavírat — tužbu, aby spisovatel ona disiecta membra zcelil v útvar definitivní: ať již v učleněný novelový okruh či v ústrojně rostlou a hospodárně vyrovnanou stavbu románovou.

K. M. Čapek-Chod rozhodl se pro románové zpracování „Příběhů“ — a dlužno uznat, že nikoli bez znamenitého uměleckého zisku i důsledného názorového prohloubení. V těsnějším skloubení složek a za účelné komposiční práce protiklady a foliemi především teď mocněji se vzdouvá dramatický rytmus ústředního příběhového toku. Bezpečněji podmaňuje proto i tragika Vondrejcova osudu: hořká, temná tragika jednoho života, padlého bez užitku pro nějaký vyšší zájem člověčenstva, v zápase o prostou možnost žít a nemuset se rdíti za svou existenci; tragika, jež je tím jímavější, že je sdružena s dravým a do krajnosti vyhnaným osudovým humorem, s krutým výsklebem fakt, spářených v nejironičtější kontrasty. Nyní teprve zvlášť naléhavě cítí se i vysilující vnitřní vzepětí, jímž neblahý bohém v kolisích člověcké mdloby a křehkosti s uměleckou hrdostí a prostým lidským sebevědomím zoufale se vzpírá udolávající moci poměrů, porobnému, zvolna, ale neúchylně drtícímu tlaku prostředí. Úsilí to zvedá jeho „případ“ právě k výši tragické a nedopouští, aby v naturalistické versi spisovatelově klesl na pouhou drobnohlednou pathologickou studii postupného rozkladu lidského organismu, k jaké se ten onen prvotní zlomek skladby nejednou — a snad po úmyslu samého spisovatele — již nebezpečně schyloval, třebaže přesný chlad lidského přírodopisce již tehdy býval prohřát marně potlačovaným soucítěním autorovým s hrdinou.

Zůstal arci i tak mnohý naturalistický detail, jenž se rozrostl na úkor ústředního příběhového zájmu a — stejně jako řada odstředivých episod — zvolňuje spád výpravný. Jsou to však jako vždy u Čapka-Choda vesměs výtěžky úctyhodné předmětné průpravy. Výsledky studia až odbornicky svědomitého, psychologicky i umělecký již tím zajímavé, jak prošly a zabarvily se mediem spisovatelova temperamentu, jeho přirozeností impulsivní, vznětovou a k podráždění náchylnou. A jak se v ní přepodstatnily. Neboť všecky ty významnější nebo podružnější jednotlivosti skládají u něho skutečnost novou, pro dokumentární základ prvků, z nichž je ustavena, stejně věrohodnou jako skutečná, přesto však dík nevyčerpatelné invenci, neumdlévající kombinační vloze tohoto nejvynalézavějšího našeho fabulisty a jeho krkolomnému experimentování fakty navzájem zdánlivě nejodlehlejšími, na výsost překvapivou a ohromivou.

A tady zrovna lze tuším zjistit nejpronikavější básnický účin zcelující práce a umělecký úspěch revise, jíž Čapek-Chod podrobil příběhy Vondrejcovy. Leccos z toho totiž, co v prvotní podobě se zdálo jen plodem překypujícího karikaturního rozmaru a nevázaným výrazem bujné burklesní šprýmovnosti spisovatelovy, jeví se teď pevně zapiato a vzájemně podmíněno jako podstatná složka celku; jako nutný jeho součinitel, plně zhodnocený vědomě a cílově soudícím básnickým intelektem. Za nezbytného chladnějšího odstupu od hmotných prostředků tvorby, jakého si vymohly už samy přísnější zřetele tektonické, vůbec mnoho z původních, volně rozpoutaných

součástí přestalo tu budit dojem pouhé nedůsažné, byť i sebe umnější hry a působí neúchylnou nezbytností. Zpodobuje příznačně spisovatelův výklad životného divadla, trpce zdůvodněný individuální jeho empirií, osobními zažitky a zkušenostmi. Ale účinně mu dodává též obecnější platnosti; získává proň čtenáře a vítězně překonává každou námitku — aspoň na čas, než pomine těžká a ponurá sugesce této knihy.

Jestliže Čapek-Chod v starších novelách, v nesouvislém sledu „Příběhů" a nověji ještě v „Turbině" se nejčastěji jevil spíše humoristou v onom smyslu, v jakém na př. po stránce vnější kresby a karakterisační metody dušeslovné pojímal Hennequin Dickense, perspektiva, která odtud důsledněji a důsledněji se hloubí za jeho groteskním podáním lidské komedie, od jistého chápavého naturalistického bezilusionismu se propadá v šeřejší a stále bezútěšnější obzory. Zatmívá se přesvědčeným absolutním záporem, kořennou nevírou ve svobodu volního určení a zásadním uvědoměním bezúčelného osudového chaosu a nicoty. S tohoto zorného úhlu pozorováno, i několik oněch převažujících vložek a místy snad i onen tísnivý přebytek zpomalujících podrobností může v jistém smyslu zpodobovat tutéž nerozumnou chaotičnost, téhož ducha tíže a týž bezcílný, nicotou opilý, otupující a ohlušující, ale v chvílích bdělého uvědomění tím děsivější karneval vezdejšího bytí nad věčnou marností a tmou; zároveň i tutéž bezzájmovost přírody a lhostejnost okolí k upadavému běhu jedincovu, jenž se točí v neúchylném kruhu, než se střemhlav sřítí do své předurčené vlčí jámy... A tak ilustrovat aspoň úhrnnému pohledu onu těžkou bezvolnost a krajní deterministní pessimism, který spisovatel svojí tvorbou dnešní vyhání až do mrazivé důslednosti. K. Sezima.

Otokar Fischer: HOŘÍCÍ KEŘ. Básně. Knihovny „Z hlubin" sv. I. Nákl. B. M. Kliky v Praze 1918. Str. 65.

Keř Hospodinův, který pod očima Mojžíšovýma pod horou Oreb nedaleko pastvin na poušti hořel ohněm, avšak neshořel, není ani náhodou, ani namátkou symbolicky postaven do názvu třetí lyrické knihy Fischerovy, vykazující již titulem energetičtější živel než se projevoval v požitkářsky experimentujícím „Království světa" i v trpně odevzdaných „Ozářených oknech". Náhlý plamen božské přítomnosti, jenž tryská ve styku s Absolutnem, žhne v zanícení lásky, plápolá v chvíli zasvěcení básnického i vyšlehuje neočekávaně z temného dna hrobu, značí pro novoromantického lyrika vlastní vykoupení a tím i ústřední námět poetický: zde a jen zde naskýtá se bosému sluhovi božímu možnost, aby z pouště u stád madianských pohleděl do země zaslíbené. Cítí se hostem na zemi a cizincem sobě samému; nedovede proniknouti zdí, která ho dělí od bližních, a jest si sám neznám; trpí prchavostí a relativností všeho na zemi, kde vládne proud a zdání, kyv a vír právě tak ve vnějších dějích jako v subjektivním nitru; cítí při každém kroku, jak se mu půda sesouvá pod nohama, a kterak již stojí po kotníky v hrobě; nachází svůj duchovní domov v stříbrné neskutečnosti měsíčního večera a v chladném mlčení sněžné pláně. Tyto mlhy a stíny zádumčivé ilusivnosti a romantického záporu předurčovaly by Fischera, aby pěstoval s výhradní virtuositou lyriku elegickou, pro niž zdá se býti zrozena jeho hebká a vzdušná sloka písňová, lehká jako ptačí pero a jemná jako dech dívčích úst na okenní tabuli

sloka to zbožného milence, něžného akvarelisty krajin v duši, neúnavně vynalézavého skladatele teskných pozdravů náhrobních. Ale právě že Otokar Fischer uctívá tak horoucně ono náhlé a prudké zjevení se Absolutna, jež jest aktivitou samou a které vytrhuje duši útočné z měkkého náručí nostalgie a snu, vniká do jeho lyriky prudší tempo, křepčejší živel, jemuž však nepostačí vždycky Fischerovy výrazové a rytmické podmínky, takže občas se tento snílek až násilně bičuje k aktivitě, posunu dynamickému, ke slohu lyriky dramatické. Pak vznikají jeho chvalozpěvy lstného, dovádivého a rozpustilého života, jeho erotické básně, v kterých žena jest tančící jiskrou a modrým plamenem, jeho lyrické podobizny nevypočitatelných proroků a kouzelníků, jeho nahé zpovědi nitra rozeklaného až ke zločinnosti. Leč přece bych soudil, že u Otokara Fischera hrůza daleko převyšuje pocit rozkoše za oněch výjimečných chvil, když stojí tváří v tvář hořícímu keři, kdy hůl poutnická se mu mění v syčícího hada a kdy z boží vůle pozbývá jeho ruka vlády, až zdá se bílá malomocenstvím.

Básnickými svými prostředky jeví se tentokráte Otokar Fischer vším spíše než novotářem. V „Hořícím keři" se nadobro odvrátil od pokusů o volný verš a o dramatickou výstavbu básní uměle členěných, s nimiž jsme se potkávali v „Ozářených oknech", aby se přiklonil úplně k uzavřeným a virtuosně vybroušeným celkům rytmickým a strofickým a aby pěstoval s opravdovým zdarem písňovou lyriku, která nabývá zhusta rázu arií, i když na to poeta ani nepomyslil. Bylo by snad příliš řečeno, kdybychom mluvili o návratu k slohu mladší německé romantiky, s kterou se Otokar Fischer setkává znovu nejen jako badatel, ale i jako duševní blíženec; spíše bylo by lze přirovnati lyrický stil „Hořícího keře" ke vzdušné a vlahé písňové kultuře, jíž došel Jaroslav Vrchlický v posledním svém období, když psal „Korálové ostrovy".

A. N.

Karel Toman: BÁSNĚ I. Nákl. Fr. Borového v Praze 1918. Str. 112. Karel Toman: MĚSÍCE. Se čtyřmi kresbami Zd. Kratochvíla. „Zlatokvětu" sv. IX. Nákl. týmž. V Praze 1918. Str. 29.

S oprávněnou hrdostí může Karel Toman ukázati na první soubor básnických svých knih, jejž ve vzorné úpravě typografické odevzdává po nedávno dovršené čtyřicítce péčí nakladatelství Fr. Borového čtenářstvu: sbírky jeho vývojově seřazeny, značí lidský i umělecký vzestup, a co více, nejnovější jeho lyrika, dotud neznámá, stojí zase o několik stupňů výše než básně z poslední jeho knižní publikace, ze „Slunečních hodin"; takto úhrn jeho poesie nepůsobí jako pouhá retrospektiva, nýbrž i jako živá novinka. Ale Toman má ještě další důvod, aby se pyšnil svou representační knihou básnickou. Mluví z ní bez výjimky a obmezení svébytný a samostatný umělec, jenž si dovedl velmi záhy vytvořiti svůj slohový výraz a jenž, vzdoruje vytrvale vlivům a módám vnějším, uměl si jej nejen zachovati v ryzosti, nýbrž postupně jej zpřízvučňoval a zmocňoval. Ani Karel Toman, básník spíše kultivovaný než naivně přírodní, nebyl dozajista bez učitelů a mistrů, a jest jeho zvláštní chloubou, že k nim čítá samy klasiky novodobého lyrismu, Verlaina, Dehmela a Sovu; neutonul však v žádném a uhájil si též vůči nim básnický svůj svéráz. Nepodlehl za doby svých začátků úpadkové dekorativnosti vrstevnické ani se neztotožnil později s dyna-

mickým směrem českého básnictví; v prvním případě jej zachránila ta nepovolnost před nebezpečenstvím romantické rozplývavosti, kdežto v druhém vyhnul se tak úskalí retoriky. Vedle silné osobitosti umělce vědomého si jasně svého cíle umožňoval Tomanovi tuto samostatnou původnost zvláštní osudový dar, zcela vzácný u nás: Karel Toman není muž knihy, nýbrž života; viděl, prožil a protrpěl mnoho s rytířskou odvahou dobrodružství v širém světě, jímž se dal přilákat, uchvátit, ale nikdy rozdrtit; připial si okřídlený sandál ne snad jako lehkodechý posel bohů, nýbrž jako neklidný syn země a jejího hoře — tato intensita prožitku pomáhala nejmocněji vytvářeti originálnost Tomanovu. Tomanovu báseň poznáme na ráz: lyrická zkratka zhuštěného obrazu, sporé a jadrné sloky s velmi střídmou arabeskou dekorativní a s nejúspornější nápovědí krajinářskou vystihuje co nejprudčí psychické dění v jeho vrcholných okamžicích, ale nadzdvihuje pouze cíp závoje tajícího drama duše. Otevřme první stránky souboru a čtěme vstupní invokaci bolestnou i rozkošnou zároveň života a ženy „V tvou korunu, živote!“ anebo vyberme si ze zcela nového cyklu „Měsíců“ listopadovou modlitbu k podzimním stromům — týž autogram básnický zaryje se nám pevným a lehkým písmem do paměti a do srdce.

A přece jaká dráha leží mezi oběma básněmi! Tomanovy lyrické začátky (první jejich básnický dokument, sbírku „Pohádky krve“ vyloučil však autor ze svého souboru) nasyceny byly revoluční náladou a temenily z oblasti, jíž by bylo snad nejvhodněji nazvati po dykovsku „a porta inferi“. Krev, nervy a smysly, mnohem menší měrou také intelekt a vůle, vzpíraly se řádu světa a odvracely se od klidných končin světla; bouřná mladá bytost, spoléhající více na své podvědomí než na rozvahu a cit, hledala svou poctivost v tom, že protestovala proti odmocněným formám pravidelného života. Tato revolta byla především erotická. Demonická žena s rudým mákem ve vlase a s pružnými pohyby kočky, chvějící se elektrickou září v celém sametovém těle, jest inspirátorkou této poesie: její úlisná hra a zrada všecko blaho prýštící z ní a hrůza znechucení po odchodu, její úsměv i ukrutenství uvádějí erotického mystika nejbezprostředněji ve styk s podvědomým pratajemstvím života. Ale již tehdy byl Toman na míle vzdálen od pouhého smyslového rozkošnictví, kterým se zpravidla vyčerpával poměr české dekadence k ženě. Záhrobní pozdravy, jež opětovně posílá za mrtvými milenkami („Na hrob tvůj“, „Půlnoc“ a zvláště krásný epitaf „Za Kajou“), ukazují, jak hlubokými stopami a vráskami se zapsaly ženy do srdce a osudu básníkova, prosvětlivše a posvětivše je; že i plaché dobrodružství erotického vznětu znamenalo pro Tomana růst a požehnání, vypěl podivuhodnými slokami „Mým snem jsi prošla“, kde se čtou (na doklad Tomanovy virtuosnosti v nejvyšších polohách houslových) tyto verše utkané ze stříbra měsíčního: „A neznám ani jméno tvé. Tvůj hlas — a rytmus kroků v mojich smyslech dřímá. — A reflex tvojich očí žádostivých — mi dává zapomenout, že je zima — že na stromech a v duši leží sníh.“

Nejčastější gesto, v něž v „Torsu života“ a v „Melancholické pouti“ tuhne Tomanova revoltující nálada, jest postoj tuláka, kterého by nebylo snad nesprávno přirovnati k typickému poutníku Máchovu; leč jest mnohem aktivnější, nese na čele hrdě stigma společenského vyděděnce, ne-

hledá romantických ssutin a hvozdů, nýbrž obrovité metropole moderní, jiskřící elektřinou, vášněmi a sociálními nadějemi. Nestačilo však Tomanovi vyjádřiti blaživý pocit dobrodružné nezávislosti, kosmického opojení a proletářské revolty na těchto potulkách světem, nýbrž s nemenši intensitou zmelodisoval tulákův stesk po domově, jeho sklíčenost, že nezapustil kořenů a že nevydal ovoce: „Jediné brázdy na svém černém lánu — jsem nevyoral v jarním rosném ránu — a zrna nezasil. — Když nad úhory svými s tesknou tváří — a zamyšleně stáli hospodáři, — jich trud mi cizí byl.“ Tento mohutnějící pocit odpovědnosti, toho úsilí proměnit pouhé torso života v hotový a plný organismus, tento vnitřní hlas, zvoucí ne již pro prapor revolty, nýbrž pod bílou korouhev činu, ukazuje již v knize „Melancholická pout“ k podstatnému přelomu v Tomanově bytosti, a o témže přerodu mluví čím dále jeho básnický výraz: místo pouhých stenogramů duše, namnoze kusých, nejasných a napovídajících, odvažuje se častěji a častěji básně v nejvyšším slohu, stavěné a disponované dle promyšlených zásad a zároveň intonuje své nezapomenutelné písničky, jež jsou sama melodie a které svou hutnou prostotou podávají si ruce s lidovou poesií (tak jmenovitě „A podle vod a podle cest“, „Ztratila prsten v lese“, „Mladému srdci mladá zem“, „Město tě volá, odbojného syna“, jež nedočkavě čekají na své zhudebnitele).

Vlastní Tomanovou knihou přechodu byla „Melancholická pout“, v jejíchž některých číslech zašlo jeho tvárné úsilí o úsečný výraz syntetický až k nebezpečnému zámezí, ale kde se čte také několik nejkrásnějších čísel české lyriky vůbec. Skoro tematicky zrevidoval zde básník životem, poznáním, ale i dozrálým instinktem dosavadní prakořeny své poesie. Nechce se již spoléhati výhradně na hlas krve, ani na diktát nervů, nýbrž odevzdává se především mocnému proudu citovému. Vydává-li se zas na toulky světem, činí tak proto, aby soustrázní a účinlivou láskou se tam přidružil k bloudícím a trpícím. Sní chvílemi o smíření v smrti, avšak poslouchá na konec přece hlasu života; ba, na rozdíl od někdejšího založení elegického, jest hotov o ženu podstoupiti se smrtí zápas. A takto hovoří básník se svou duší, nepokojnou poutnicí někdejší: „Ve škebli dlaní dvou, dvou teplých dlaní — v bezpečné škebli mír v mém srdci dýše — a radost padá s chladnou rosou ranní — i s písní ptáka, když se budí v líše. — Na prahu domu v stínu věrných stromů — vzpomínka sedá se mnou za soumraku, — leč netesknı. Před soudem drahých zraků — si nevyčítá.“

A to jest základní intonace Tomanova závěrečného cyklu „Veršů rodinných a jiných“, psaných v l. 1914 až 1917. Domov se ženou i dítětem, kořeny pevně zapuštěné do rodné půdy a zachvívající se její úzkostí, laskavá útěcha, poskytovaná věčnou střídou počasů a prací, jsou ústřední temata těchto veršů mužnosti a lahody skutečně sládkovské, v nichž není zbytečného slova, a kde jediná disonance neruší melodického toku. Ze Sládkova rodu pocházejí také Tomanovy verše vlastenecké, napsané za hořkých válečných let a prosycené při tom, či snad právě proto pevnou důvěrou v kořeny stromu, jehož větve se zmítají ve vichřici: „Před osudem a před věčností — jest víra a statečnost nejvyšší ctností. — Všem, kdo pevně věří, — vždycky se v dálce spasné jitro šeří.“

V celý cyklus knižní narostl již po vydání souboru Karlu Tomanovi kruh „Měsíců“, naznačený v se-

braných básních pouze fragmentárně. Přesně ukázněná souzvučnost formální doplňuje tu jednotné ladění slohové i nazírací: cit co nejintimnější, síly a něhy vpravdě tomanovské vyvolil si zde za pozadí typické výjevy z české krajiny, o niž pracuje neúnavná vůle a láska hospodářova; nemohu při tom si nevzpomenouti maleb Manesových na Staroměstském orloji. Diskretně jako tu mluví o hnutích svého srdce, vkládá Toman do svých lyrických panneaux i tuchy, naděje a přísliby národní, srozumitelné a drahé každému srdci českému. Čteme je třikráte, čteme je čtyřikráte za sebou, a mimoděk splyne se rtů úsudek, jenž překvapí nad knihou básníka kdysi impresionistického: Jaká to klasičnost!

A. N.

SPISY VIKTORA DYKA. Nákl. Fr. Topiče v Praze 1918. Sv. I. Buřiči a smíření.

Souhlasně se svými čtenáři pocítil Viktor Dyk na prahu čtyřicítky, že z mnohých důvodů jest veřejnosti dlužen soubor svých děl. Nejedna z jeho mladistvých knih jest rozebrána, a protože tenkráte novotářský ironik a odvážný psycholog temných koutů duše vydával své práce v nepatrném počtu výtisků, stala se tato jeho iuvenilia pravými vzácnostmi; bohudíky platí to také o několika Dykových publikacích z posledních let. Mezi Dykovými sbírkami měly některé pouze prozatímní uspořádání a proto nezbytně volaly po nové, jednotné redakci, s čímž souvisí též, aby knihy, jež se navzájem doplňují, seřazeny byly v cyklické celky. A pak: ačkoliv V. Dyk větší měrou než kdokoliv z jeho vrstevníků stále zůstává aktuální osobností, kolem níž se soustřeďuje sám kypivý var a zápas živé chvíle, přece právě on může se postaviti historicky k velké části svého životního a básnického díla. Získal si značný odstup k projevům a k výtvorům své mladosti; vidí s povděkem, že mnohý předmět jeho lásky, nenávisti a boje stal se historickým; pohlížeje do zrcadla, které obráží jeho mladistvé rysy, nachází tam drahého cizince. I jest Viktor Dyk mnohonásobně oprávněn, aby úhrnně zrevidoval své dosavadní životní dílo, v němž zastoupeny jsou skoro všecky druhy a formy slovesné: lyrika, tendenční satira i výpravný verš, povídka i román, tragedie i veselohra, genre ryze časový i poesie absolutní.

Sebrané spisy Dykovy jalo se právě vydávati nakladatelství Topičovo, a počátek byl učiněn cyklem epiky Dykovy „Buřiči a smíření“, kam vedle „Buřičů“ řadí básník „Milou sedmi loupežníků“ a Giuseppa Mora“, připomínaje výslovně, že vlastně do této řady náleží i „Zápas Jiřího Macků“. Samo nové seskupení těchto duševních podobizen v osobitém rámci baladickém poučuje o básnických intencích Dykových správněji než bylo lze, posuzovány-li byly jednotlivé články souvislého řetězce samy o sobě, obraz Dyka epika jeví se teprve nyní v náležité perspektivě. Není úmyslem stručné naší poznámky karakterisovati výpravný svéráz tohoto samostatného a legitimního dědice Erbenova a Nerudova, nač bylo by třeba zvláštní kritické studie, ale přece nepotlačíme poznámky, která se neodbytně tlačila do pera, když jsme se znovu probírali těmito dřevoryty veršem, kde každý tah má pravou linii dykovskou pevného řezu a mužné jistoty: Generace, která přišla po Jar. Vrchlickém, byla pouhým nedopatřením viněna z nedostatku smyslu a chuti pro epiku, když může poukázati na výpravné svazky Macharovy, Sovovy a Dykovy.

O způsobě vydání svých sebraných spisů praví V. Dyk v prosaickém

prologu; „Změny, jež jsem podnikal, jsou zcela nepatrné; mé mínění je, že autor — nechce-li od základu nové dílo vytvořit na zříceninách starého — nemá k větším a podstatnějším změnám práva. Bylo by po mém rozumu chybou, dílo vzešlé z určitých předpokladů a disposic dobových opravovat podle vlastního pozdějšího vývoje a dílu mladosti brát zvláštní tento ráz mladistvého díla." A k tomu dodáváme pouze: zajisté. Vedle předmluvy v próse, která kromě literárně historických výkladů obsahuje polemickou poznámku o běžném omylu, týkajícím se pojetí „Milé sedmi loupežníků", předeslal V. Dyk „Buřičům a smířeným" ještě lyrický prolog z r. 1912 o třech částech, objasňující s jímavou tklivostí dnešní vztah poetův k touhám, smutkům a bludům mladosti, a rozvádějící v podstatě toto čtyřverší: „Jsem změněn, ano. Jiná moje víra. — Mladosti gesto mládí odnáší. — Kdo mnoho popřel, posléz nepopírá. — Když život prchá, je nám nejdražší." A. N.

DIVADLO.

Gabriely Preissové Dvě ukolébavky nepřinesly nových a kladných rysů k literárnímu profilu zasloužilé paní autorky, jejíž první obě moravsko-slovenská dramata z mládí znamenala své doby pokrokové činy a výboje. Dvě ukolébavky, bolestná historie dívčího poblouzení, hořkého odpykání a melancholického smíření, mají látku i zpracování daleko spíše novelistické než v pravdě sevřený dramatický spád. Dějová zajímavost i citové rozechvění, blížící se místy nebezpečně k larmoyantnosti, zaručují práci této ovšem zájem posluchačstva a vskutku nelze bez jistého pohnutí sledovati osudy nešťastné milenky a matky, i její hrdinný zápas se životem — ale vlastního dramatického vzestupu v zajímavé jinak práci není. Z interpretace budiž vzpomenuto aspoň krásného výkonu paní L. Dostálové v hlavní ženské úloze.

Nebyla-li nová práce pí G. Preissové dramatickým vítězstvím, mohla jím být tím méně beznáročná hra Kašpárkova maminka, kterou pro loutky napsal p. Karel Mašek. Autor, maje na mysli loutkové divadlo, shrnul do své hry téměř celou encyklopedii českých pohádkových i legendárních motivů a zkombinoval je v celku šťastně, se srdečným teplem, zřejmě usiluje o tylovský tón, a přál bych hře jen trochu víc humoru a nenucené veselosti, prosté didaktické tendence. Ale i tak docílila hra u malých posluchačů plného úspěchu, zejména dík pí Hübnerové, která byla dojímavě českou maminkou, a milým postavám, jež v duchu tradice vytvořili pp. Čepela, Deyl, Kolár, Merhaut, a dámy Vrchlická a Nasková.

Umělecky je ovšem bilance Národního divadla až příliš chudičká v posledních dvou měsících. I když dobře známe všechny nesnáze, jež jest přemáhati ředitelství ústavu tak složitého a trpícího nedostatkem řádného zkušebního jeviště, nelze správu divadla ušetřiti výtky, že pracuje příliš zvolna a že mrhá síly na zbytečnosti. Činohra Národního divadla ocitla se v kritickém stavu, který volá po brzké a energické reformě. Doufáme, že nová intendance postará se o radikální nápravu v tomto směru ještě dříve, než bude přikročeno k novému uspořádání divadelnictví v naší republice vůbec.

Městské divadlo Vinohradské na-

studovalo v prosinci m. r. čtyřaktovou komedii Baal od A. F. Pisemského, zajímavou ukázku ruské mravoličné dramatiky, související zřetelně s francouzským thesovým dramatem Dumasa mladšího. Je to dusný obraz ruské společnosti ze sedmdesátých let, malující pastosně nanášenými barvami mravní úpadek celé měšťanské rodiny, zaviněný divokou modloslužbou zlatému teleti. Baal nejenže korumpuje slabé povahy — vítězí i nad nejčistšími lidskými city: trhá i něžný svazek mezi poctivým Mirovičem a Kleofášou a zahání vzbouřivší se kdysi ženu zpět k nemilovanému boháči. Ve francouzské škole naučil se Pisemskij ostré charakteristice figur, efektní stavbě scén, a ruská mravní opravdovost, dodávající jeho rozhořčení přesvědčivé vážnosti, činí z jeho komedie dílo silné působivosti, byť i nemělo v plné míře oné nezachytitelné ruské atmosféry, jejíž tajemství po Ostrovském podědili jen Čechov a Gorkij.

Do téže doby padá i vznik Flaubertovy čtyřaktové komedie Kandidát, provozované na Městském divadle dne 8. ledna 1919. Těžiště díla Flaubertova je ovšem v jeho nesmrtelných románech, ale ani ne zcela zdařilý divadelní experiment velikého mistra nemůže být lhostejný. Tím méně, má-li tak skvělé koncipované scény jako je celý třetí akt a několik výjevů ze čtvrtého dějství. Bezútěšný pessimismus Flaubertův obral si v Kandidátu za předmět žíravých sarkasmů onu mužskou ješitnost, která se žene za veřejným úspěchem i za cenu štěstí vlastního i nejbližších bytostí. A je to věru strašná karikatura lidství, tento venkovský rentier Rousselin, člověk bez jakéhokoliv politického přesvědčení, vedený toliko jedinou myšlenkou: urvati mandát z kterýchkoli rukou. Jsou v komedii Flaubertově místa, kdy cítíte velmi živě ať vědomé či neuvědomělé přimknutí se na tradice Molièrovy. Průměrný divadelní routinér byl by dojista lépe zkloubil exposici, ale nebyl by mohl vytvořit scény tak groteskní charakterové komiky, jako je třetí dějství nebo až do tragiky zabíhající monolog Rousselinův ve čtvrtém dějství. Vinohradští měli v p. Zakopalovi ideálního interpreta pro Rousselina a v ostatním souboru zdatné síly pp. Hlavatého, Vydry a Karena pro jednotlivé hlavní postavy. S episodami bylo hůře — ale celkový pěkný dojem opravdového úsilí získal hře plný úspěch, dojista hlučnější a trvalejší než ten jehož se dožil r. 1874 ve Vaudevillu Gustav Flaubert. Hanuš Jelínek.

HUDBA.

Sukovo „Zrání“ jest vrcholnou a spolu závěrečnou části orchestrálního cyklu, jehož předchozími ideovými složkami byly „Asrael“ a „Pohádka léta“. Tím řečeno i to, že jako ona díla jest i „Zrání“ váženo z bohatého nitra skladatelova, inspirováno jsouc jeho bolestí a vírou. A jest vrcholem dosavadního vývoje, neboť nejen že má formálně rozpětí vyšší děl předchozích, ale obsahově dopracovalo se i něčeho, co bylo pouhým tušením a náznakem v oněch: klad zvítězil nad negací, tóny hrdinné víry v život určily výsledný proud této mohutné epopeje v tónech. Současnost duševního života skladatelova jest základem Sukovy symfonické básně, vzpomínky pak, líčící zhuštěnou formou, co předcházelo, vlastním obsahem jejím. Slavnostním stavem duše, jež dozrála pohodou

i nepohodou života, jeho bouřemi i sluncem, tak jako vysoké klasy v boží přírodě, počíná se i končí Sukova báseň. Pokojný mír, v bouřích života vytoužený, prostírá se v tichých vlnách před námi. Ale toť pouze úvod a závěr skladby. Vlastním obsahem jejím jsou vzpomínky minulosti, líčení toho, čím duše prošla, aby dosáhla „nesmírného klidu" zrání. Tato vnitřní část skladby, jádro a podstata její, vášnivá píseň života a jeho darů i ran, dotýká se zlehka dob mládí a lásky, za to rozvlní se mohutným tokem, jakmile v okruh poznání dolehnou bolest a smrt. Tragika „Asraela" a melancholie „Pohádky léta" jako by se znova chtěly rozezpívati v nových, mocně cítěných variantách. Leč nikoli! Bolest nutno překonati, nad hrozbami smrti nutno triumfovati. A tu se počíná oddíl Sukovy skladby, oddíl Odhodlání a Vítězství, jenž líčí tento heroický zápas mezi kladem a negací života, oddíl, jenž patří k nejvelkolepějším projevům naší hudby. Široce založená fuga energického thematu základního, pracující však současně i s ostatními motivy skladby, prodírá se mocným tokem stále vpřed, kypí a vře ve stoupajícím a opět klesajícím svatém chaosu bezohledné polyfonie, tříbí se do výrazu vždy jasnějšího, až vyvrcholí ve vítězném zahlaholení celého orchestru. Boj nad hrozbami ran osudu dobojován, síla pevné vůle a hrdinné odhodlání k životu zvítězily. Děkovný klid nitra, plný vroucí zbožnosti a plný díků za slunečný jas těžce vybojovaný, zakončuje toto veliké dílo. — Zrání jest dílo subjektivní, jest zpovědí jedné duše. Avšak pravdivost a intensita prožití, spojená s přesvědčivostí uměleckého projevu, povyšují je na zpověď všech, kteří podobně cítili. Ale ve „Zrání" jest ještě více. Zaznělo ve dnech velikého národního osvobození a my v něm slyšeli veliký projev národa, dozrálého k svobodě, národa vítězného nad pochybami, bolestmi a porobou. Ledová kůra spoutané vlasti se prolomila a když na konci díla zazněl mystický hlas ženského sboru, pocítili jsme jasně: „Země mluví." — Zrání jest dílo velce myšlené a velce napsané; jest novým, hrdým článkem české kultury. Budiž vroucí dík jeho tvůrci! Provedení České Filharmonie pod vedením Talichovým bylo takové, že nelze si přáti lepšího.

Foersterovy „Nepřemožené" možno pokládati za nejvýmluvnější a snad i nejlepší operu skladatelovu; a to proto, poněvadž jsou v ní na vrchol vystupňovány typické znaky Foersterova umění: duchovost a vše prostupující pocit lásky. Obou těchto vlastností jest třeba si u Foerstera vážiti, neboť obě dvě znamenají nejen u něho, ale v umění vůbec popření jakéhokoli naturalismu, největšího to škůdce umělecké ryzosti. Těchto svých předností jest si Foerster zajisté dobře vědom a proto, chtěje vytvořiti ve svém opusu 100 operní dílo nejvnitřnější a zcela své, v němž by jeho citovému projevu vše napomáhalo, napsal si pro jubilejní opus i text sám. Tak vzniklo dílo zcela Foersterovské, dílo opěvující duchovost lásky, spíše symfonická píseň lásky o několika pokračováních, než skutečné drama, nejspíše snad ještě lyrické drama. V exponované lyričnosti „Nepřemožených" spočívá síla i cena této opery, která jest pro svého tvůrce tak typická a proto může býti pokládána za jeho nejlepší dílo zpěvoherní. Lyrika projevů jest veskrze ušlechtilá a vřelá; lidský hlas, jemuž Foerster dobře rozumí, proudí výrazně a přesvědčivě, a orchestr, vyznačující se sladkým zvukem s jemně diferencovanými barvami nástrojů (velmi často solových), případně nese

a doplňuje projev zpěvní. Leč v dramatické lyričnosti, nebo ještě lépe v lyrické dramatičnosti „Nepřemožených“ tkví i základní nedostatek jejich: převaha lyričnosti nad dramatičností, převaha reflexe nad děním, převaha citu nad činem. Foerster, vědom své výrazové síly v lyrice, zbavil scénu takřka všeho akčního proudu a postavil posluchače jen před citový projev určitých úseků dějových, takže děje v pravém slova smyslu na scéně ani není a zvláště ne ke konci, kdy opera upadá až i v nesrozumitelnost. V dějové nehybnosti a citové jednostejnosti jest tedy základní vada opery, která však přes to obhajuje svou vysokou úroveň uměleckou, neboť v tom, co podává, jest krajně poctivá a noblesní. Provedení v Národním divadle péčí Kovařovicovou bylo velmi pietní.

Štěpánův Sextet op. 11. byl opět jednou prvořadou novinkou v spolku pro komorní hudbu. Jako dřívější ensemblová díla Štěpánova může i tento jednovětý smyčcový sextet nésti podtitul: z mého života. Jako tam, tak i zde převádí skladatel v básnickou řeč hudby své ryze intimní vzněty, čerpaje pro říši tónů látku z přerodů svého ducha i srdce. Dvojí pásmo vine se jeho sextetem: pásmo duchového života a pásmo života erotického. Obojí pásma se současně prolínají, vzájemně se oplodňují a spějí ke konečnému cíli: k vyznání vítězného optimismu života. Skladba Štěpánova jest hluboce založena a traktována s vášnivostí jemu vlastní. Citová stupnice od tónů duševní depresse až k tónům vítězné radosti a od tónů erotické hravosti k tónům vroucí zpovědi lásky jest nevyčerpatelně bohatá, hudební výraz — dík mistrné technice — samozřejmě přesvědčující. Čeho však si nejvíce vážím na poslední komorní skladbě Štěpánově, toť prohloubení výrazové vřelosti, jež se jeví jak v intensivní melodice, tak v jasném rozvrhu stavby. Přes to, že hudební prostředky výrazové, diktovány prudkým varem skladby, jsou neobyčejně komplikované (polohou jest psán sextet takřka ustavičně vysoko), působí pro svou opravdovost a zanícenost dojmem bohaté vyrovnanosti.

Česká rapsodie B. Martinů, rozměrná skladba pro orchestr, sbor a solo, oslavující naše toužení po samostatnosti, měla by míti spíše název Český žalm, neboť psalmodický tón jest jejím hlavním a vlastně jediným znakem. Skladba jest myšlena poctivě, ale při stále stejném charakteru výrazovém, při stálé homofonii a stále stejně vypiatém zvuku působí únavně. Nesmí se zapomínati, že čím rozsáhlejší skladba, tím více jest dbáti o bohatost prostředků výrazových, o rozmanitost zvuku a sevřenost formy.

L. Vycpálek.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Ušlechtilé úsilí Williama Morrise o home art, umění pro každodenní život, vyzdvihl u nás před deseti lety Artěl a ne jako pouhé heslo, nýbrž jako pevný pracovní program. Nezačalo se za tak šťastných disposic a v takových rozměrech jako v Morton Abbey, začalo se svépomocí z mála a s málem. Nejdříve s drobnými dekorativními předměty, potom s menšími užitkovými věcmi, až se došlo k nábytku. Ale čtyři léta, čtyři válečná léta jsou znamenána stagnací v rozvoji Artělu a je vlastně nadsázkou, pořádá-li jubilejní výstavu (v Umělecko-průmyslovém mu-

seu), zahrnující deset let. Také je velkým nedostatkem výstavy, že nejvýznamnější obor Artělu, nábytkový, není tu zastoupen ani jediným kusem, neřku-li celými soubory; neboť náčrtky a fotografie jsou prabídnou náhražkou a ošemetnou. Ale i to, čím dokládá Artěl svou dosavadní činnost, stačí, aby, se ctí obhájilo jeho práva na bytí a ukázalo slibné možnosti do budoucna.

Artěl se nemohl opříti o tradici, protože tu tradice nebylo. Musil si ji sám vytvořiti. Vědomě se odklonil od historických slohů, vyhnul se i odkvétající mezinárodní secessi, padělané pružnosti a bohatosti tvarů. Pak ovšem nemohl přijíti jinam, než ke geometrické přímosti a prostotě. Z ní vyrostly všechny slohy. Z ní vyrostl i sloh Artělu. Přímkovou jednoduchostí a ladností poměrů pracuje P. Janák jak v nábytku, tak v kameninovém nádobí. Jemu nejblíže, ale pružnější je J. Rosipal, R. Stockar odvozuje své tvary z koule, O. Novotný vytváří vláčné a měkké formy, zvláště ve skle. J. Horejc je hotový barok v této prostotě, již V. Hofman dovedl až k strohosti a tvárné tuposti. K porculánu prozatím architekti Artělu nesáhli; tvoří jen z kameniny, jež sama si žádá hutnějších a prostších tvarů, a ze skla, v němž se jim podařily nejzralejší, jedinečné kusy, které působí i jakostí materiálu a jemu nejvlastnější technik, broušením čistého nebo podňatého skla. Jadrnou určitost a jednoduchost forem dává F. Kysela šperkům, v nichž kombinacemi polodrahokamů vytváří nový typ. Celkem lze charakterisovati tvůrčí činnost umělců Artělu jako snahu o tvárnou jasnost a ryzost, za oddaného pochopení materiálu a jeho osobitých vlastností. Dekor omezují na nejnutnější míru, aby nikde nefalšoval a nezástíral formálních hodnot. Totéž platí i o tkaninách M. Teinitzrové a kožených pracích K. Lindaura.

Doposud vydává Artěl většinou jen unikáty a každý unikát, jako jedinečné dílo, si žádá mimořádného výrobního nákladu, a jemu ovšem jest i úměrna cena. Docela nedemokratická. Proto působnost Artělu je tak obmezená a pramálo vydatná se stanoviska užitkově sociálního, s nímž přece umělecký průmysl musí počítati. Teď, kdy máme neomezenou možnost rozvoje všech sil ve všech oblastech kulturní práce, mohl by i Artěl, jak ostatně sám ve výstavním prospektu poznamenává, pracovati i na umění pro lid, aniž snížil své úrovně. Aby všechny necessaries of life, všechny potřeby našeho života byly krásou. Neboť, pevně věříme, že u nás v Čechách brzy bude hořká odpověď Morrisova na otázku, jak přivésti chudinu k umění: Nejdůležitější ozdobou chudých příbytků je především kus slaniny! — pouhou historickou anekdotou. Až přestane žaludek říditi veřejný život, začne rozkvétati umění. Potom nastane i Artělu veliká práce a s ní i veliká odpovědnost. Josef Marek.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 11·—, na celý rok K 22·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelínek.
Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 29. ledna 1919.

R. XLVII. LUMÍR ČÍSLO 3.

HVIEZDOSLAV:

PROTIVY.

Je to požiar pod nebesy
západnými?
mestá horia, blčia obce:
palác rovno s chalupou?
A či zažaly sa lesy?
lavu soptia už i kopce...?
— Lenže stĺpmi čmudy-dymy
nevalia sa
pred jazyky ohnivými,
netekajú mutné tône
obludou i otupou;
obzor vzkvetom zorí bronie,
paprskuje dúhovito:
v spolku veleba i krása!
Dôkaz: — Oj! nie,
nezári tam onen živel,
ktorý sdivel,
pobesile, zaravito
sála-cvála, kvári-marí...
ale plameň radosti to,
nadšenia vznet, zápal vďaky,
millionov sŕdc na oltári
zahorený,
žertvou v slávnom okamžení
blahovonne
vstupujúci nad oblaky
razom s tvárí
neprehľadných zástupov!...

Naproti však v temnej diali
na doline,
utúlene pred záduchom
vetrov závistive vzdmutých,
leda bliká ohníček
pojedine,
chúlostivým, plachým ruchom:
by ho bojsa nezbadali
nadutci tí... Hľa! zas čuť ich
zatáčať už krielami:
pohyb horou, záraz šumu...
Ej, mdlý ohník! kleslých viek:
neožihne, nepopáli —
skrahlých nezohreje údov
laskavými lúčami;
líc až zimou presinutých
napriek mrakom,
nezaleje žiarou rudou;
presvitnúť i čela dumu,
kalným zrakom
nepožičia iskričiek..,
Tie, ach! sú mu, samy sú mu,
musejú byť — slzami...

— Ale hore srdcia! hlavy
i s tej strany
navzdor broju krívd a psot;
ohník zvatrí v živlu zdraví,
veselý i ligotavý,
o svitaní: —
pletkou tomu hať či plot!
Západom to svetla more,
červánkov jas neprebraný,
neviem ako,
ktorou pŕťou na obzore,
schodom pólu...
jedno! Keď len iste dáko,
popod zem či prez štít noci
prevalí sa — na východ;
ohníčku, hej! ku pomoci;
a s ním spolu,
bez poroku, bez úreku,
vencom ponad portál veku
vzplanú ako — ranné zore...
...Prírody to beh, vzťah—plod—

V máji 1918.

POZDRAV.

Ďalekí od vekov,
  ďalekí
z odporov do priekov;
sotva však — na veky:
pohlo sa, valí čo deň
vrtkavé koleso zmien
prez hory, prez rieky . . .
Nie je to viac márna túha,
ňouž tak srdce zvonne buší,
  prelud leda.
čo sa vábne zaporúha,
rednúc ako tôňa bledá —
  ani tucha,
ktorá blyskne, zhasne v duši;
jasné vtelenie to ducha!
  živá nádej
v odeni už, čo jej sluší:
ako lipka v listve mladej,
  samá smavá ratolesť —
nasadnuté zhusta ruky —
O, tie kvetu tisíce!
  ako hviezd . . .
. . . .
Ponad val ten víchrice,
kdekoľvek ký útes jest,
  s toho prahu
  v bratskom vzťatu
podajme si pravé ruky!

V máji 1918.

VIAZANKA.

  Čo so sebou som priniesol
s ďalekej cesty, šťastnej púti?
  Korenie drahé, vzácnu soľ:
od čeho všetko lepšie chutí,
  hoc na chudobný prišlo stôl:
  S čím obzvláštna je dobrota
jedielko čo jak jednoduché;
lahôdka, pospas, sila duh je...
  istota života!

  Poď, drahá mojaď, veky už
čo núdzu trpíš nevýslovne;
  tabuľa naložená . . . nuž,
vstúp rozkrýdlenej do hodovne!
  zasadni, hoduj, sýť sa, tuž,
  zmlaď, znovuzroď... Tvoj prestal pôst;
minula všetky nedostatky
i prítomna ti za čas krátky
  nahradí — budúcnosť!

V máji 1918.

TYLDA MEINECKOVÁ:

V LÁZNÍCH.

Moře bylo toho večera tiché a pokorné. Klidnými vlnami omývalo stěny parníku. Jen tam, kde příď je rozkrajovala, dělilo se vzdorně ve dví. Ale reptající pěna, přemožena, odevzdaně se rozlévala. Rozplizlá, mizela posledními, praskajícími bublinami.

Šelma spala. Nádherná a podvodná, svůdná a zákeřná, usmívala se. Hvězdy se houpaly na ploše jejího povrchu jako perly na brokátu. Sladce se usmívala, slibujíc krásu a bohatství a zapomnění bolestí: Pojď, obejmu tě. Pojď, čekám. Bude ti dobře. Zahřeješ se, prochvívá-li tebou chlad. Hlavu pohladím, pálí-li. Utiším, jsi-li rozbouřen.

Tak se lísala.

Tam, kde nebylo již možno rozeznat třpytu hvězd, tam, kde rostlo šero a stín, zvedal se její šat do neznáma, v dálku. Bůhví kde splývaly hranice vod s nebem v těsném, nerozlučitelném objetí.

Na palubě, u zábradlí sotva znatelně vál bílý závoj mladé ženy. A sotva slyšitelně nesla se za ním její slova:

„Rozmýšlel byste se, kdybyste měl nyní skočit tam dolů?"

Mužský hlas, polo překvapení, polo posměšek pošetilosti, odpověděl:

„Myslím, že bych se velmi rozmýšlel."

Leč ona nevšímala si zablýsknutí jeho zubů. Naprostá vážnost doprovázela její řeč. Chvílemi i nadšení se ozvalo:

„Vás voda nevolá? Ne? Víte, já cítím, jak vábí svým teplem a svou měkkostí. Jistě, že se v ní na vše ošklivé zapomíná. Slyšíte, o čem hovoří? Hleďte: kdybych skočila dolů, brzo bych dosáhla dna. A tam — tam jistě jsou báječné, zlaté, zázračné zahrady —"

Zadívala se rozesněně ztemnělýma očima. Snad se i trochu naklonila přes zábradlí.

„Neměla byste tak hovořit. Neměla byste o takových věcech povídat. Proč se tím zabýváte?"

„Je tam jistě nádherně —"

Naklonila se ještě víc.

Uchopil ji pevně za ruku a sevřel:

„Nenaklánějte se tak!"

Téměř rozkázal, poručil. A jak se mimoděk poněkud napřímila, dodal:

„Nemluvte tak. Je mi z toho smutno.“

Žena se prudce obrátila. Žena? Ne, téměř ještě dítě. Dítě jistě svýma velkýma očima, rozevírajícíma se každým okamžikem novým poznáním a novou touhou. Očima, zpola se dohadujícíma, žíznícíma, chtivýma. Žádajícíma vysvětlení, odpovědi.

„Vysmíváte se?“

Mluvila temně, tiše. Zahořela, uražená a poražená ve svém vzletu. Dětsky se rozhněvala a nahodila rty. Krutost a zloba mihly se obličejem a ztrnuly v pyšném pohození hlavou. Ale vše dopadalo nestrojené, nedivadelní. Přímo, náhle z ní vyrostlé. Rozkošná byla. Nedotčenou čistotou dýchal každý pohyb, každé sklonění řas.

Pojednou prudce vytrhla ruku z jeho dlaně: to sotva tušené teplo horečných, žhavých, polouvědomělých možností se připomnělo.

Nepohnuv se, muž se na ni zadíval.

Bylo by příjemné sevřít ji v horoucnosti hněvu a dětsky poctivé nenávisti. Bylo by opojné zmoci se toho rozpětí, zlomit je — jak asi by v tom okamžiku vzplanula?

Zvědavost se budí současně s divokým chtěním. Leč vypočítavost, spíše než rozum, radí k rozvaze. Snažil se mluviti klidně. A mluvil měkce, až úlisně:

„Nevysmívám se. Rozhodně se nevysmívám. Nehněvejte se. A povídejte mi o čem chcete. O svých snech, představách, touhách — či jak tomu říkáte. Nevím. Ale jen, prosím, hovořte. Budu poslouchat —“

Ale ona jen hlavou tvrdošíjně pohodila a vzdorně svraštila čelo.

„Nepovíte nic? Vždyť já bych se spokojil. Slyšel bych váš hlas. — Opravdu, jsem skromnější Musseta. Je vous vois, c'est assez. A já zavru oči, chcete-li.“

Vycítila lichocení a zalíbilo se jí. Na chvíli ji zmátlo tak, že se téměř vlídně usmála. Opřela se znovu o zábradlí. Pak jala se počítat na prstíkách:

„Ano, ne, ano —“

Ale náhle rozhodným pohybem přitáhla závoj.

„Ano — je docela lhostejné, o čem hovořím. Budete poslouchat. Poslouchat — když vás to však nebaví, co říkám. —“

Znovu se napřímila. A rozmazleně a zklamaně současně dodala:

„To mne nudí, povídat jen tak. To mne opravdu strašně nudí. To raději na shledanou zas za chvíli. Ostatně mamá na mne jistě už čeká.“

Odešla. Nenásledoval jí. Díval se dolů, na vlny. Poslouchal hluk lodi a šplouchání vody. Na rtech se chvilkami zastavil úsměv.

Na druhém konci paluby kdosi začal zpívat melancholickou písničku. Bylo teskno z toho zpěvu. V smutku rodil se neurčitý stesk. Prázdno s touhou po teple. Jak touha zvolna se přetvařovala a rostla, vztyčilo se pojednou chtění po dotyku, aspoň po blízkosti ženy. I obrátil se a rozhlédl. A bez rozmýšlení vykročil za bílým závojem, mdle svítícím v šeru.

Seděla na lehátku. Mamá, prošedlá a unylá přes to, seděla nedaleko.

„Slávinko, přikryj se. Šátek si vezmi a zahal si krk. Je chladno Nastydneš, uvidíš.“

„Ach, mamá —“

Jako by řekla: Nechte mne. Nechte mne. Což necítíte, jak je protivné, být stále napomínán?

Sotva došel, žalovala prošedlá dáma:

„Příteli, milý příteli, řekněte jí, aby si vzala šátek. Prosím, řekněte jí to. Je chladno, nastydne se. A včera celý večer a dnes celé ráno kašlala a kašlala. Ale vy jí to musíte říci. Mne neposlouchá —

A opřela se, vyčerpaná, unavená, malátná.

Vzal mlčky měkký cestovní šat a přehodil jej Slávě přes ramena. Ucítil, jak se sotva zachvěla, když se dotkl její šíje.

„Jaká jsi rozkošná,“ pomyslil.

Zatím stará dáma mluvila jednotvárně, naříkavě:

„Čím, čím jsem si zasloužila neposlušnosti? Řekněte mi, čím jsem si zasloužila neposlušnosti jediného svého dítěte?“

„Maminko, měla byste se jít utopit. Buďto vy, nebo já.“

A Sláva se rozesmála upřímným, srdečným smíchem.

„Takové hříšné řeči!“

„Bylo by to přec zajímavé. Tady přítel inženýr by nás jistě zachránil.“

Lehla si a podepírajíc hlavu, hovořila:

„Pomyslete: skočila bych, a on by se vrhl za mnou do bezedných vln. — Bylo by to jistě nádherné. Ohromné přímo. Což, pane inženýre, za mnou byste přec skočil? Či byste se také rozmýšlel?“

Jaksi zpod víček se zadívala, čtverácky a přec nějak vážně.

Stará dáma položila dlaně k uším:

„Ne, nemohu toho poslouchat. Rozhodně nemohu.“

„A pro koho bych vás zachránil, s dovolením? Pro koho, slečno Slávo?

„Pro moji i svoji věčnou spásu. Neboť stojí někde psáno, že nemáme odcházet se světa tohoto v hříchu — tedy, nemyslíte?“

„Tak docela nesouhlasím. Já se totiž nespokojím se slibem odplaty tam kdesi. To je příliš nejisté. A já mám rád jistotu.“

Ale jak se její oči tázavě podívaly, odpověděl:

„Máte pravdu. Tedy pro věčnou spásu.“

Přehodiv pokryvku přes její kolena usedl vedle lehátka:

„Zatím jste ovšem na suchu. Musíte být rozumná a pěkně se přikrýt.“

„Jsem velmi ráda, že už brzo odjedeme. Moře jí nesvědčí. Naprosto jí nesvědčí.“

A mamá se opřela unavenější a vyčerpanější než před okamžikem:

„Ach ovšem, velmi ráda —“

Inženýr se otázal Slávy:

„Kdy odjedete, slečno? Kdy, je to brzo?“

„Nevím. Ostatně budu nyní velmi rozumná. Udělám nejrozumnější: budu spát.“

Poslední slova protáhla zpívavě, mazlivě. Pak jí sklesla víčka.

Život na palubě zvolna usínal. Voda ševelila a kolébala. Loď se měkce houpala na vlnách. Šroub se jednotvárně, stejnoměrně ozýval.

Inženýr se podíval na hodinky: ještě téměř hodina cesty zbývá! Ale současně mu bylo líto, že jen hodina již. Vlaho prosáklo ovzduší i okolí. Díval se chvílemi na Slávu. Sledoval její dech a zahleděl se na její řasy.

Spí? — Nevěděl.

Jen příliš určitě cítil, že je zde, zcela blízko u něho. Že je mladá a svěží a opojná jako vůně čerstvého bezu.

Horko proudilo a rozlévalo se žilami. Ale vzduch byl čistý jak křišťál a chladil. Sotva vánek chladil skráně. Smír a něha vyrůstaly ze všeho. A radost se rodila, radost z naděje o zítřejším jitru, probouzejícím se za třpytu rosy, blyštící a jásající duhovými barvami.

Na druhém konci paluby zase se ozvala sladce smutná píseň. Tóny splývaly s proudy vzduchu. Chvěly se chvíli na hraně jeho vln a pak spadávaly pomalu, pomalu, jako v zapomnění podle boků lodi.

Spí?

Dívaje se na Slávu nevěděl ještě a zas.

Spí, řekl si určitě. A zahleděl se na ni znova. Pohled sklouzl na její ruku, měkce ohnutou v zápěstí, visící s opěradla. Nebyla to malá ručka. Ale nebyla široká a nebyla kostnatá. Prsty, volně složené, byly zúžené u nehtů.

Ruka se nehýbala. A přec se zdálo, že dýchá, že mluví, že se usmívá —

Inženýr se zvolna a opatrně sklonil a přitiskl na ni své rty.

Pro tu krásu její, pro ten zázrak, jemuž se podobala.

Ale sotva že se jí dotkl, ucítil, že se pohnula. V zápětí byla prudce odtažena.

Zvedl hlavu, jeho pohled zapadl do Sláviných rozevřených zraků.

„Proč?“

Leč ona jen zas oči přivřela a ruku schovala pod pokryvku.

„Vystoupíme už?“

Rozhlédl se. Nedaleko spatřil světla. Vesele zářic vítala. To přístav, břeh!

Usmál se sám sobě: po celou tuto dobu nepomyslil na světla, ani na lidi, na nic. Jen zde na lodi žil, sedě vedle mladé, svěží, sotva se rozvíjející ženy.

Vedle spící ženy, vysmál se sám sobě. Vedle spící a přec — věru na břeh zapomněl!

„Vůbec jsem na to nepomyslil,“ přiznal.

„Jistě?“

Poněkud překotně se zvedla a shodila pokryvku. Zbytek rozpaků ozýval se v každém pohybu. Snažila se setřást nepříjemný pocit. Ale nedařilo se jí.

„Vzbudíme maminku, ano?“

„Ovšem. Za chvíli už loď přistane.“

Mluvil zcela klidně, již úplně jistý a střízlivě společenský. Tu však, pomáhaje jí vstát:

„Škoda, škoda že už vystoupíme.“

Sláva slyšela v poslední větě upřímnou lítost ze zklamání. Opravdový stesk po něčem, čeho hned nezapomínáme.

„Už? Už?“ divila se prošedlá dáma a spěšně vstávala. A v zápětí:

„Máš šátek, Slávinko? Abychom zde nenechaly pokryvky!

„Všechno obstarám,“ nabídl se inženýr.

„Jste laskavý, velmi laskavý. A ty, Slávinko, šátek si přitáhni!“

„Ano, maminko.“

A Sláva tentokrát šátek vskutku přitáhla.

Když se inženýr před domem loučil, podala mu sotva konečky prstů. —

„Co si myslí,“ říkala si, vystupujíc po schodech. „Co jen si myslí,“ opakovala si, vstupujíc do svého pokojíku. „Co jen, co,“ opakovala si zas, svlékajíc se.

Pak dlouho ležela s otevřenýma očima. Bylo šero. Na stropě mohla rozeznat téměř jednotlivosti sádrové ozdoby:

„Pěkný ornament. Pěkný vzor —“

A stále hledíc vzhůru:

„Ano — ale proč jen jsem ruku odtáhla? Proč jsem ji nenechala v jeho ruce? — Zítra — — věru, musím si dobře prohlédnout tu ozdobu na stropě. Vlastně hanba: už tu v tomto pokojíku bydlím téměř měsíc a ještě jsem si jí neprohlédla — — Hm — neměla jsem ruky odtahovat. Bylo to tak pěkné a bylo by to bývalo snad ještě pěknější.“ — —

„On — božínku! Takové tmavé, tmavé vlasy! Jako uhel. A zuby se zablýsknou, když se směje — i když se posmívá. A jak se zadíval svýma černýma očima když řekl ‚proč?‘ Jak se zadíval! Oj — milý, milý, milý — a snad — snad —“

Hlava se tak zatočila, že se bála domyslit.

„Snad on — dobrý, krásný, laskavý —“

Byla by vstala a zavířila rozkoší. Ale jakási sladká únava svázala a opila údy. Zadívala se zas ke stropu:

„Ne, nemohu těch květů rozeznat, Zítra ráno — — jistě, zítra — — mu řeknu, že jsem vlastně nechtěla ruku odtáhnout. Že nevím, proč jsem to učinila — a že — toho lituji — —“

Teprve k ránu usnula.

Nazítří dopoledne zvlášť pečlivě se ustrojila. Lakové střevíčky s vysokými podpatky, světlešedé, lehoučké šaty. Široký bílý klobouk pověsila za stuhu přes ruku.

„Vrať se k obědu včas, Slávinko. Aby společnost se zase nestarala kde jsi —“

„Ano, ano, mamá.“

Přisvědčuje, ale neví čemu. Nemá nyní věru kdy myslit na matčina slova. A jak také! Je možno mluvit o obědě a společnosti, svítí-li v dáli pohádkové květy visutých zahrad? Ozývá-li se zpěv báječných ptáků a zvonění kapek dopadajících na okraje křišťálových vodotrysků?

Vyšla. Kráčela podle vil. Klidně, zvolna. Sotvaže klobouk se mírně pohoupával při krocích. Ale srdce její výskalo.

U poslední zahrádky se zastavila. Zadívala se na hortensie, růžové, bílé, modravé, nakupené až k rámu oken.

Takové studené květy, tyhle hortensie. Takové studené! Dnes téměř mrazí —

A přece se zastavila. Ale nedívala se již do zahrádky. Oči podle domků se svezly až na konec ulice: „Nejde?"

Pak se obrátila a šla zas dál. Potkala kluka posluhovačky z villy: „Kam jdeš?"

„Mošt nesu. Tamhle zedníkům."

Jak rukou mávnul, obrátila se. Ale nesledovala pohybu ušpiněné dětské ruky. Nejde on?

Vyšla z městečka. Stanula na rozsochatém břehu nad mořem.

„Chaluhy dnes podivně páchnou," řekla si. A nechápala toho. Což neměla vlastně, v jiných dnech, tuto zvláštní vůni ráda?

Jistě, raději zajde do hájku. Tam se již několikrát setkali. Tam zas by se mohli setkat —

Leč ne. Nejde tam proto, aby jej potkala. Jde prostě do hájku. Či nejsou ty keříky a bukové stromy pro všechny lázeňské hosty? Věru, ráda by věděla! Pro ni jako pro jiné. A je tam pěkně. Proto tam jde.

Šla by ráda rychleji. Ale v úvozové cestě je tolik měkkého písku, že každý krok unavuje. Jde tedy velmi zvolna a dívá se k zemi. Po chvíli zrak zvedla — tu on stojí před ní.

„Dobrého jitra, slečno."

„Ani jsem vás neslyšela —"

Je zleknaná a zapýřila se.

„Kam jdete?"

Hovoří, jako vždy. I cigaretu kouří. Jako vždy.

Sláva sotva svým očím věří. Nechápe, že mluví tak zcela všedně a bez pohnutí.

„Jak jste se vyspala po výletě?"

Táže se věru, jako by včerejší výlet byl právě takový, jako všechny ostatní. To ji mýlí, mýlí —

A při tom se snaží odpovídat na jeho otázky. Mluvit o takových všelikých hloupě všedních a obyčejných věcech —

Tak dojdou k hájku.

„Usednete?"

Odpovídá bezbarevně:

„Třeba.“

I usedají. Slunce zvolna stoupá. Už stojí velmi vysoko. Ale horko nedusí. Dubovými haluzemi prolétne paprsek větru. Vůně chaluh, usýchajících na pobřeží, sem donáší. Bezvýznamná slova se rodí a dopadají zas k zemi. Tu on se otáže:

„Kdy odjedete, slečno?“

Bože, právě tak se tázal i včera, napadne ji. Odpoví však:

„Mamá by jela hned. Nelíbí se jí tu. Ale mně se nechce. A vy?“

„Jistě zde zůstanu tak dlouho jako vy.“

Co tím míní? řekne si Sláva. A že snad rozumí víc, než je dobře, ptá se:

„A doma, v Praze, uvidíme se někdy?“

„Snad vás někdy potkám —“

Bože, jak chladně hovoří! Tak chladně!

Maně, jako ve snu, zamihnou se jí před zrakem voskové květy hortensií. Leč do zklamání západne ozvuk tepla minulého večera. Měkkého cos a milého ji polije. Proto s dětskou důležitostí tajnůstkářsky připomene:

„O tom si povíme při posledním setkání zde. Až se budeme loučit. Než —“

Chtěla by říci po svém způsobu:

Než napnu plachty své lodi. Neboť víte, mně se vždy krásně jede, představuji-li si, že vítr duje do zlatých plachet, zatím co září v světle západu či východu —

Ale bojí se, že by neporozuměl. Cítí, že by nadšení vyznělo na prázdno. Že by se ozvěna mohla i vysmát.

A proto mlčí.

On se usmívá vlídně, povzneseně, rozumně:

„Ano, pak si to všechno řekneme. Ale dnes — dnes slečno Slávo —“

Pojednou jí připadá, že slunce nesnesitelně pálí. Přes to však, či snad právě proto, poslušně zvedá hlavu, aby naň pohlédla. Leč v zápětí sklopí víčka: nesnese pohledu jeho očí. Ten sám žhne a září a zmáhá —

Sláva tomu všemu nerozumí. Je zmatena a zlekána. Kdyby jeho oči tak podivně se nedívaly! Kdyby tak hrubě a divoce nehleděly!

V zápětí jako by kleště ji sevřely. Jako by ji kdosi násilím přehnul, zlomil. Bolest cítí z toho stisknutí. Bolest — slzy jí vyhrknou.

Jak hlavu sklání, pevná ruka tvrdým, rozhazovačným pohybem ji zvrátí. A na svých ústech ucítí cosi měkkého, vřelého, vřelého — jako by ji horká krev zalévala k zadušení —

Je zmámena a neschopna pohybu. Každý sval, každá žilka ztrnula. A přece cítí, jak paže ji svírá, jak ruka se dotýká jejích ňader, jak níže sklouzává —

Kam se poděla laskavá, vlídná, krásná představa včerejší noci? Či je snad toto láska?

Sláva neví, neví — nepřemýšlí —

Chvěje se, bojí. Temno se před ní tyčí a roste.

Široce otevírá oči: ale temno před ní jen houstne, houstne k neprohlédnutí — —

Oj srdce výskající! Už nevýskáš?

Oj pošetilé srdce výskající! Kam jsi chtělo? Kam jsi letělo a kam padáš?

„Ne, ne, ne —"

Vzchopí se náhle. Vší silou se snaží vymanit. Divoce se snaží vymanit. Nebojí se, že raní. Neví, co činí. Cítí jen ty svírající kleště, tu ruku —

Ó — jak nenávidí tohoto člověka! Tohoto šeredného, ošklivého, zlého člověka! Proklíná jeho doteky a s hrůzou, zoufale se brání.

Konečně vydechne volněji. Leč v zápětí nová úzkost ji zchvátí: jen dál, dál, pryč —

Utíká, utíká úvozem. Do písku se boří nad kotníky. Při každém kroku nohy zvedá těžší a těžší —

Ach lakové střevíčky s vysokými podpatky! Ach bílý široký kloboučku s vlající stuhou! K čemu jste? K čemu jste byly? K čemu?

A utíká zběsile, udýchaná, s vlasy k čelu přilepenými potem a slzami.

Strašná trpkost v ní vyvstává. Nemá kdy o tom přemýšlet. Cítí jen, že by se zbláznit mohla bolestí:

Milý, krásný, laskavý včera — jaký byl dnes?

Nepřemýšlí o tom. Děsí se jen: Jaký byl dnes?

Konečně dobíhá k městečku, k ville. Neví, zdali ji někdo viděl. Nedbá. Nemyslí. Přes schody vyletí, dveře pokojíka za sebou přirazí —

Dopadne, sotva dýchajíc, na zem.

Oj srdce výskající! Nikdy, nikdy snad už si nevýskneš! —

*

Dlouho, dlouho tloukli na dveře. Nechtěla otevřít.
„Pošlu pro zámečníka!“
Když výhrůžka nepomohla, opakovala mamá znovu umdleně a unyle:
„Pošlu pro zámečníka —“
Sláva konečně otevřela. Byla již přezutá a převlečená. Jen oči byly vpadlé v temných kruzích a svítily horečně.
„Co děláš, Slávino? Co děláš?“
Stará dáma byla rozčilena. Její řeč dopadla tím malátnější a naříkavější. Sláva se chvěla při každém jejím slově,
„Mamá — prosím —“
„Vidíš — k obědu již nepřišla. A říkala jsem ti: přijď. Budou se ptát —“
Sláva stála u okna. Promluvila bez zájmu, mrtvě:
„A co chtěli vědět —“
„Kde jsi, kam jsi šla, kdy přijdeš.“
„Měla jste jim říci, že dnes večer odjedeme.“
Bylo to řečeno určitě, klidně, rozhodně, k neodvolání. Až zbytečně rozhodně. Neboť stará paní ustala a souhlasila:
„Bude opravdu dobře, když odjedeme.“
Pak odešla, aby požádala o pomoc při skládání věcí a přípravě zavazadel.
Zapomněla říci, aby si vzala a přitáhla šátek.
Ale Sláva se této své myšlence ani hořce nevysmála. Dívala se stejně lhostejně z okna, na moře, na oblohu, na sotva tušenou čáru, kde obojí se v mlze stýkalo.
I dnes splývají v nerozlučitelném objetí, řekla si. — —
Nazítří dopoledne inženýr marně ji hledal. Konečně došel a zazvonil u villy. Stará žena mu otevřela. Poznala ho. Pohlédla naň překvapeně. Nerozuměl tomu však.
„Dámy jsou doma?“ tázal se.
Starucha nedoslýchala. Vykřikl téměř:
„Dámy!“
„Dámy?“
A pokračovala, mluvíc velmi hlasitě, jak obyčejně nahluchlé mají ve zvyku:
„Dámy odjely včera večer. Slečna se v poledne jaksi velmi rozčilila — nevím čím. A tak pak odjely. Ostatně mohla bych zavolat madame, ta vysvětlí —“
„Děkuji, není třeba.“

Pozdravil a odešel. Zamířil do kavárenské zahrady. Cestou stále myslil na Slávu. Na všechna setkání s ní, na včerejší rozchod, na její odjezd. Vzpomínal její roztomilosti, veselosti, jejích řečí o pohádkových zámcích.

Viděl její velké, dětsky hledící oči, tázající se, žádající si odpovědi. Viděl krásnou ruku úžících se prstů. A cítil horko, horko mladého, čistého, pučícího těla —

Bylo mu náhle trapno: už jí nesevřeš. Nebudeš jí mít. Nezlíbáš!

Rozladěnost ho zatopila, nálada byla pokažena.

Byl jsem snad včera příliš divoký — doznával si.

Leč současně se omlouval:

Snad. Ale — eh, což jsem věděl? Taková přepiatá, hloupá žába —

A vstoupil do zahrady.

P. M. HAŠKOVEC:

DOSTOJEVSKÉHO TARTUFE.

(Dokončení.)

Neboť Molièrova kniha je rozsahem omezené drama; nad to francouzský komik žil v době, která ráda, ochotně a uvědoměle se podřizovala přísným požadavkům stilisačním. Mimo to snad svým temperamentem francouzským je veden k tomu spokojiti se bystrým a pronikavým postřehem, neleptati dále, a svou dobou k tomu, nepátrati po příčinách, nevykládati, nýbrž prostě popisovati, líčiti. Ale Dostojevskij béře volný rámec románový, nespokojuje se kresbou, nýbrž ke všemu hledá výklad, pátraje po příčinách, původu a vzniku, a veden svým podrobným, hlubokým poznáním a pochopením psychologickým, úžasným uměním, jež každý sebe menší rys duševní dovede konkrétně představit a uvést v pohyb a život, čtenáře přímo drtí; také postavy Dostojevského o sobě nedeklamují, sebe samy nerozkládají, jako je ještě u Molièra, nýbrž žijí. Avšak právě proto nemusil a spíše ani neměl pro ten a tak pojatý i podávaný děj voliti stavbu dramatickou, která se tolik blíží požadavku dramatické jednoty času! Není však i v tom vliv reminiscencí? Molièrův Tartufe je arci jako by výrazný náčrt

nebo prostší zárodek, Dostojevského Foma téhož typu dokonaný, ve všem propracovaný obraz či vyspělý, ve všech funkcích již hotový organismus. Či spíše jedno je umělecky propracované, zhuštěné dílo — a druhé jeho psychologicko-umělecké přetavení a rozvedení!

Předchozí úvahy přesvědčují, tuším, že reminiscence z Molièra a zvláště jeho Tartufa byly Dostojevskému inspiračním východiskem*) při románě „Ves Stěpančikovo", i když to byly neuvědomělé snad vzpomínky z četby nebo z divadla; Dostojevskij také vynikal takovou podvědomou pamětí. Tolik vnějškových shod i v jednotlivostech podružných nemůže vyrůsti toliko z podobnosti námětu. Jeho Foma je tedy jeho Tartufe, vždyť sám jej též takto uvádí do příběhu: „A tu přišel Foma Fomič Opiskin. Přiznávám se, s jakousi slavnostností zvěstuji o této nové osobě. Je nesporně jedna z nejhlavnějších osob mé povídky." A kdo se dobře pamatuje na Tartufa, ví, že tak je i on, hlavní a titulní osoba hry, vystupující až v třetím jednání, když už v řečech a poznámkách ostatních tolik byla nakreslena, uveden u Molièra, aby kontrastem svého slavného vystoupení a osobnosti působil jen tím komičtěji. Dostojevskij svou povídku v dopise Majkovu komedií také zve.

Než právě, jak tu osobu pojal, jakou ji vytvořil a jak ji vyložil, jaké okolí jí stvořil u vztahu k tartufovskému nitru Fomovu, v tom nejenom že je Dostojevskij svrchovaně originální a snad i originálnější než Molière, když ten bral látky z her Plautových, scenarií italských nebo komedií španělských, jimž dějově i pojetím zůstával celkem blíže než ruský básník jemu, nýbrž jeho román dokonce představuje se jako vzdálený svět, pod jiným nebem ležící a zcela odlišný myšlením i cítěním, celou orientací životní. Ale ovšem naproti tomu je u Molièra skoro vše do poslední črty jasné, určité, kdežto u Dostojevského nejeden rys zůstává nevyjasněný nebo i záhadný, jako bývává vždy něco v největších dílech uměleckých, jež svou podstatou podle osobností propůjčují se k tolikeré interpretaci. Nicméně geniové se našli, porozuměli si úplně. Je Molièrovi ke cti, že psycholog významu Dostojevského jeho typ pochopil, přejal a tak hutně i umělecky rozložil, a ruskému romanopisci zase jen slouží ke chvále, že v geniální komedii francouzské úplně a přímo vážené z života tolik a to právem dovedl najíti. Snad by se mnoho shodných rysů s Molièrem dalo u Dosto-

---

*) K plnému vyšetření genese této povídky arci by bylo třeba také prozkoumati zúplna její případné vztahy k Turgeněvovu Rudinu (r. 1855 a 56), mohl-li jej Dostojevskij čísti už tehdy.

jevského vyložiti životní a psychologickou shodou věci samé, než paralelnost prvků fabulačních, které nejsou nutně souběžné, a stavba celku nasvědčují nesporně inspiračnímu vlivu. Ostatně prvnější práce jeho (a řadívají se k nim všechny před knihou „Uražení a ponížení“ z r. 1861) opíraly se o Balzaca, Sandovou a jiné. Ale tato poslední práce Dostojevského napsaná ještě v Sibiři, před r. 1859, jelikož tam v mrtvém domě mezi zločinci i mezi uraženými a poníženými našel sebe a ruskou duši, svědčí tomu i odporem, jenž tu proniká, proti výlučnému osvětnému vlivu cizojazyčnému; nový člověk v Dostojevském chce nejspíše více tvořiti z vlastní podstaty národní.

Dostojevskij patrně buď vlivem pozorování života rozpomněl se na postavu Molièrovu nebo čtením jeho na nějakou skutečnost a maje novou, pevnou základnu nazírací musil si vyložiti Tartufa po svém. Neboť viděl, jak přece jen širý světa pás leží mezi francouzskou knihou a jím, ač v lidském základě oba klasičtí realisté jsou si nesporně blízcí. Jich obou cítění je vedeno zřeteli k člověku vůbec, k lidem bez rozdílu, k člověku jako druhu, ale každý z nich stojí na jiném hledisku podle historického vývoje své doby a svého národa, na hledisku odlišném u vztazích k jednotlivci v konkretních počtech života. Oba cítí všelidsky, oba ctí lidské právo, avšak jednoho vede ve vyhledávání, hájení i určování jeho jasný sic, nicméně i formalistní rozum, druhého více hluboké soucítění, jež bývá ochotnější obětovat ve prospěch vyrovnávání své záliby i kus svých práv vlastních než hledati nemožně spravedlivý střed kompromisu. Onen je humanistický racionalista, nikoli bez zabarvení křesťanského, tento se jeví křesťanským humanistou s racionalistickými sklony. Světa pás leží mezi nimi! Není radno a pisatel nechce se teď vypraviti se na zkoumání a vypsání této zajímavé země. Musila by z toho povstati celá kniha, jedna z těch, které s užitkem si přečtou pouze ti, kdo týž svět duchovní procítili a prožili. Neboť nikoli tak knihy přesvědčují lidi, jako lidé pomocí knih podle toho, jak k nim stojí, se přesvědčují sami. Lépe bude všimnouti si rozdílu nejzajímavějšího nebo i v této chvíli nejlákavějšího.

Foma tedy není bídák a ničema vůbec, jsou v něm přes jeho licoměrnou strojenost lepší hnutí. Že mu, jako Tartufovi o to se hlavně jedná, neběží pouze o vykořistění oněch dobrých hostitelů, ukazuje nejen odmítnuti peněz, ač se stane se lživým gestem, které má objevit Fomovu velkomyslnost, nepodkupnost a naprostou ideálnost, nýbrž i kolísavý úsudek tak jemně a hluboce

cítícího, velmi intuitivního Rostaněva, jenž váhá sice tu a tam, nicméně přece zase nechce se dát přesvědčiti a uznává přednosti Fomovy, ač je vidí zkřiveně, ještě více však to potvrzuje úsudek materialisty Mizinčikova, který vidí i ve Fomovi, jako ve všech lidech kterýchkoliv citův, „jakéhosi básníka, kyselo, rozbrečenou bačkoru". Je tedy v Dostojevského tartufovi kus života duševního, který je vážen za něco absolutního proti hmotě a vněšnostem, není on výlučně a jedině poživač. A je právě v základě jeho bytosti, tam, kde se pramení zrovna jeho pokrytecká pósa. A Dostojevskij se tedy arci táže: jak to je možné, že člověk, který je hýčkán až zaslepenou dobrotou lidí, může před nimi stále hráti komedii, celé své okolí ustavičně trápiti, snižovati, pokořovati, ba i proti přirozeným a poctivým hnutím jich se stavěti? Chce si vyložiti původ tartuferie fomovské. Shledává ji. „Jen si představte člověka nejnicotnějšího, nejmalomyslnějšího, zcela odporného, ale nesmírně ctižádostivého a nad to neobdařeného rozhodně ničím, čím by mohl aspoň poněkud ospravedlniti svou chorobně podrážděnou ctižádost," jen v takovém může povstat. Ať je ta ctižádost z neúspěchů uměleckých, literárních či jiných a odkudkoli, ať si je i takový člověk výjimkou, „jste-li přesvědčeni, že ti, kteří už docela se pokořili a pokládají si za čest i za štěstí býti vašimi šašky, příživníky a cizopasníky — jste-li přesvědčeni, že už úplně se zřekli veškeré ctižádosti? A závist a klepy, a osočování a udání a tajemná syčení v zadních koutech u vás, někde po straně, za vaším stolem? Kdo ví, možná, že v některých z těchto poutníků, ponížených osudem, vašich šašků a bláznů, ctižádost nejen nepomíjí ponížením, ale dokonce ještě více se rozněcuje právě tímto ponížením, bláznovstvím a šaškovstvím, cizopasnictvím a věčně vynucovanou podrobeností a bezosobností. Kdo ví, možná, že tato hnusně vyrůstající ctižádost jest jen lživým, od počátku zvráceným pocitem vlastní důstojnosti, uražené už možná v dětství — útiskem, chudobou, špínou poplvané už možná v osobě rodičů budoucího tuláka před jeho očima?" Právě takový utištěný tvor, taková zhanobená duše, takový trpce zklamaný zjev životní vede, octne-li se v příznivých okolnostech, kdy sám něco může, k tomu; mstí se za svou minulost. Z duše životem uražené stane se urážející. „Z Fomy, po celý život uhněteného a zapomenutého a dokonce možná opravdu pronásledovaného, z Fomy tajně chlipného a ctižádostivého, z Fomy, roztrpčeného literáta, z Fomy, šaška pro vezdejší chléb, z Fomy, v duši despoty přes všechnu předcházející nicotnost a chabost, z Fomy, chvastouna a při úspěchu smělce",

vyklube se v okolí, které mu ustupuje, onen licoměrník, tartuf. Staví se velkodušným, zatím co intrikuje a hraje, dělá se učeným, kdežto se bojí každého odborníka, slibuje pyšně velké úspěchy svým dílem, a přece ví, že stěží lepí cosi bezvýznamného. Stálým pocitem urážky lidského důstojenství v člověku vykládá si tedy Dostojevskij vznik tartuferie v duši přemírně ctižádostivé a nenasytné. A ovšem tuto životní uraženost v jiných důsledcích kreslí i na choulostivě hrdém, ješitně, až chorobně pochybovačném Ježevikinovi a v jistém stupni i na hnusně praktickém a soběstačném Mizinčikovi. Právě jen podle svého nového nazírání v takových a podobných uráženích a ponižováních viděl jediný pramen zavilé zloby lidské kteréhokoli odstínu. Pro pokoření člověka v sobě zřekli se ti nešťastníci toho nejkrásnějšího údělu, být prostý a pravdivý... Ale nebývají podobné chtivosti po moci a využití jí i zdroje jiné? Což křečovitost bezvládné staroby? Mnoho by bylo uvažovati...

Avšak jak to, že ten nicotný Foma ve své smělosti donutil k tak příkrému odboji dobrého Jegora, že ten s ním až vyrazil dvéře? Sám spisovatel vykládá, že lze pochopiti jeho pokrytce toliko vedle Jegora Iljiče Rostaněva. Ten byl „člověk zjemněle delikátní, přes zevnějšek poněkud hrubý, nejvýš ušlechtilý, zkušené... „mužnosti"; nezastavil by se před závazkem, před povinností, a v tomto případě by se nelekal žádných překážek. Duše byl čisté jako dítě. Bylo to skutečně čtyřicetileté dítě nejvyšší měrou expansivní, vždycky veselé, vidící ve všech lidech anděly, obviňující sebe z cizích nedostatkův a nesmírně zveličující dobré vlastnosti jiných, tušící je dokonce tam, kde jich ani býti nemohlo. Byl to jeden z těch nejušlechtilejších a srdcem neposkvrněných lidí, kteří se dokonce stydí předpokládati v jiném člověku něco špatného, spěšně zahalují svoje bližní do všech ctností, mají radost z cizího úspěchu, žijí takovým způsobem neustále v ideálním míru a při neúspěších přede všemi obviňují sebe samy." Bezděky při tom vzpomeneme, co doktor Riesenkampf líčí o Dostojevském v Petrohradě z léta 1843: „Fedor Michajlovič náleží mezi ty osoby, při nichž se žije velmi pěkně, ale které samy se ustavičně nuzují"; a tací lidé jsou prý oškubáváni ve své dobrotě, nemají odvahy zkoumat hamižnost a zklamáni zas i činí dobře (Merežkovskij, Tolstoj a Dostojevskij 1900, 51). Tedy vedle takovéto povahy jako Jegor, plně lidsky důstojné, avšak také důstojenstvi lidské podstaty v každé duši plně ctící, vedle takové bystře cítící, životem kypivé a silně intuitivní, nikoli zhola passivní, avšak také nikoli výbojné povahy jedině mohl Foma i obstát i dojíti trestu.

Rostaněv jako by stále kolem Fomy chodil po špičkách, nechce jítřiti jeho vnitřních ran z minula, chce ho naopak dobrotou opět získati lidem, důvěře v lidstvo, před jeho nestoudnou a chvastounskou smělostí je ochoten i ustoupiti tak, že by ho celý den tituloval „prevoschoditelstvo", titulem, jehož ani on sám nemohl dosáhnout, a to jen proto, aby se Foma necítil níže lidí, ač sám pokrytec jiné tiskne a dusí, že sluha Gavrila musí se vzepřít, aby v něm nebyl člověk hanoben, obraz boží v člověku aby nebyl urážen. Všechno vnější, všechno hmotné, všechno dočasné tento čistý Jegor Iljič přehlíží, vědomě pomíjí, že i ochoten věřiti ve svou nedokonalost, ve své chyby, o nichž neví, ve své zvrácenosti, stále povoluje, sestupuje, odprošuje, až jednou se postaví na odpor úplný a v mohutném vzplání své energie přísně Fomu ztresce. Nechá se, věda o tom, klidně vykořisťovat a i klamat, pokud se to netkne věcí základních, pokud nikdo zlobnou rukou nevsáhne v jeho nitro, nechce porušiti jeho citův. A proto, pro Nastěnku, pro vnitřní surovost Fomovu se zdvihl, to nebyla věc vnějšková, tu trpěla cítící duše, bylo zasaženo jedovatou střelou vřelé a velké srdce. Toho všeho nepochopí lidé zakořenělí v životní lži.

Foma v jádře svou povahou, hlavně základem svého licoměrnictví, ještě více však svým jednáním na závěr dramatu a svým obratem podstatně liší se od Molièrova Tartufa. Jako by slovanský romanopisec nemohl se smířit s myšlenkou, že by ani v takovém pokrytci nebylo kus lidské duše a citu. Ještě výrazněji však rozdíl ten představuje psychologické pozadí, na němž se obráží tartufovský stín, rozdíl mezi oběma hostiteli! Jegor nikdy neklesne k tomu intellektuálnímu oblouznění, kde by se někým třetím dal vydrážditi k odporu pro pohanu svého licoměrníka, jako pan Orgon. A dostatečně vše to vyznačuje jeden fakt; Orgon ze vzdoru proti rodině, jež ho chce přesvědčiti o nízkém pokrytectví Tartufově, maje důkazy, v zaslepeném podlehnutí jeho neprohlédnuté hře nejen mu chce téhož dne oddat dceru, nýbrž upisuje mu i své veškero jmění, ba svěřuje mu i své choulostivé tajemství politické. Ale Jegor Iljič dává Fomovi veškero své hotové jmění při jasném a plném vědomí zodpovědnosti, když vidí, že je nutno, aby Foma se od něho odstěhoval, i chtě mu tedy zajistiti klidnou budoucnost hmotnou. Toť bleskem osvěcuje rozdíl! Orgon má směrnici a váhu svých vztahů k jiným lidem (a tedy i k Tartufovi) toliko v rozumu, budovateli strohé a pevné morálky, v pozorujícím intellektu, který stejně postavil Pascalovo pari v otázce víry jako s rozvahou spoléhává na autoritu, v soud-

něm rozumu, který se však též dá zaslepiti, a protože soudí, jasně soudí, tíže bývá z bludu vyveden — ve věcech duše. Ale Jegor Iljič razí si cestu v poměru k bližním jemným a tušivým citem, jakoby věkovitou tradicí zorientovaném ve směru pravdy a lásky, v něm má překotného ukazatele i prudkého hodnotitele, neboť se při tom opírá o instinkt a intuici, jež mohou být mateny mylným soudem logickým, ale přece správně upozorňují. Nejde sice tak rovně, hladce a jistě, ale spisovatel patrně chce říci, že tak Rostaněv kráčí dobře a spíše dojde pravého cíle. Rostaněv je dobrák, který není hlupák, Orgon je dobrák, jejž lze lehce ošáliti. Právě tu vidíme jistý rys slovanský v tomhle, jak tento typ Dostojevskij pojal i jak jej promítl v okolí, také arci mnohostrannější, než může býti u Molièra, ve hře.

Dost právem se chlubí, že ti dva hlavní charakterové jsou „nebývalí ni v jedné literatuře" (O. Miller, Russkije pisateli poslě Gogola. I. 129). Jsou rázovití. Ale v zmíněném dopise A. Majkovu (Encykl. Slovar. 75) vzpomínaje toho komického románu, který naplnil kolem hrdiny komickým prostředím a komickými postavami, takže vůbec jen forma komedie se proň hodila, dodává: „Tento hrdina je mi poněkud příbuzný." Míní tím Rostaněva? Bylo by to pochopitelné, neboť Rostaněv zvoucí synovce, aby se přijel oženiti s Nastěnkou, a tím chtějící zabezpečit její štěstí, toť kus Dostojevského z jeho historie manželské. A což, myslí-li na Fomu?

Ale i to chápeme. Skládalť Dostojevskij tento svůj román, když po velké ráně za sedmiletého pobytu mezi vězni se probíral k novému životu duchovnímu. V tom jeho cítění a cítění nadaného, vysoce intelligentního, ale společností přece jen povrhovaného herce sedmnáctého století se shoduje, že tyto lidičky, tak pošetile hrající komedii života, nebéře tragicky, nýbrž komicky. Oba ti velcí umělci přes lesklý vnějšek zdání napiali zrak za vidinou života opravdového; Molière se odpoutal od tradičního katolicismu, ba křesťanství, za vlivu racionalismu, jenž brzy pak vedl k theismu přirozeného náboženství, a sibiřský vězeň Dostojevský jal se víc a více chápati živé křesťanství ruské duše lidové. A nový ten základ životní mu otvírá zrak i ústa, on prý je blízek Fomovi! Ano, neboť před příchodem na Sibiř Dostojevskij, sotva životně dospělý, vzbudil takovou pozornost svými prvními pracemi v Petrohradě, že byl všude vyhledáván, dotazován, že se stal autoritou, jíž se dovolávali — úspěchem div příliš nezpyšněl. Jaký mohl být jeho duševní stav tu proti potomnímu převratu? Jak

se mohl po přerodu dívati na sebe minulého? Neboť kde je který umělec, který by byl slavnostně a veřejně protestoval, když do jeho díla vkládáno více, než on jasně tam chtěl vložiti, když jeho výtvor vykládán jako zjevení pravdy, an ví a cítí, že jej stvořil v onom polopodvědomém, opojném stavu duševním, kdy všechny volné síly vládnou člověkem, sotva přímo a plně jsouce poutány podle jeho vůle? Kde je který vědec, jenž by se ohradil proti tomu, když jeho výzkum, objev nebo průkaz nějakého poznání je připisován jakési nadživotní a záhadné geniálnosti, zatím co on se snad rozpomíná na náhodné kombinace, které jej vedly? Někdo v tom vidí kus skrývání, rys tartuferie; a tak smělý zrak patří jen těm, kdo přese vše vždy a ve všem chtí jíti za plnou, ryzí a naprostou pravdou. Ba, kde je kdokoli z nás lidí ze všech, jenž snaže se ve všem býti dokonalý a neustávaje jíti za ideálem, když pro přirozenou slabost lidskou někdy se mu nepodaří, neobelhává sebe sama omlouvaje se, chláchole a spokojen jsa aspoň zdáním? Nuže, když se někdo k této slabosti mužně přizná, má-li odvahu sobě samému to jasně v oči pověděti, nemá-li ten muž onu největší pravdivost, pravdivost k sobě? A nepoznáváš-li v ní spolu zde u Dostojevského proslulé to ruské sebeobžalování?

Pochopí-li tuto velkou věc ti, kdo si zvykli svou vnitřní lež míti za pravdu pro jiné? Neboť kdo zneužil nauk Ježíšových k podmaňování cizích plemen? Kdo obrátil náboženské obrození reformační hlavně k zisku, ale i k národnímu útisku? Kdo podkupným způsobem hleděl zvrátiti v opak velké zásady socialismu? A ptejme se jen dějin, v kterých územích povstávaly od středověku svobodonosné herese! Co k obojímu výstražně připomíná právě plynoucí doba a její živé příklady?

Pronikli lží, jež ubíjejíc chtěla by býti pravdou, nemohli pochopiti, že schopnost vžíti se v nitro bližního nikdy nebude ještě lží. Naopak, že pouze tato schopnost dává možnost poznati i přijmouti také pravdu druhého, v ní jediné že je půda pro pravdivý vztah k druhému na základě spravedlnosti. Jakýsi nedostatek duševní pružnosti, jenž snadno nechává vlastní vnitřní lež, která se mocí vnucuje, platiti za pravdu a za ni ji též vydávati, může být jen osudným omylem, psychologickým daltonismem nebo vědomou ničemností považován za větší lásku k pravdě. A právě příznačnou schopností slovanskou bývá uznávána lehkost, s jakou se dovedou přenést a ponořit v duši jiného, chápat jeho vnitřní svět! Spontánně, z přirozeného citu vžíti se v niterný život cizí! Co

vše mohla o tom o všem pověděti dobře pojatá historie sporu rukopisného?

Hle, co nám pověděl případ Dostojevského*) a jeho licoměrníka! Román, který není bezvýznamnou křižovatkou v díle Dostojevského, když se v něm sbíhají starý obdiv pro klasické drama francouzské se svým vlivem, odpor proti nepřirozenosti nadužívání cizích řečí, jež se ozve znovu v Deníku spisovatelově z r. 1881, i ústřední motiv díla spisovatelova o živé lásce k bližnímu s učením o uražených a ponížených, jak spojuje některé jeho velké práce! Rádi a ochotně se vracíme k velkému a nedocenitelnému Dostojevskému, setrváváme u jeho hlubokých studní, vždyť z nich vážíme opravdová poznání. Tím spíše, že v něm člověk a umělec mají vzácnou jednotu, viz ostatně deník i dopisy.

Jím jedovatá slina, která by byla dopadla na slovanskou tvář, se mění. To vychází jas hvězdy, která se teprve rozsvěcuje, jas odvahy k pravdě. A ta hvězda zazáří, aby osvítila tvář, jež měla býti potřísněna a zhanobena, i aby ukázala v jejích zracích horečnou touhu po vnitřní, bytostné pravdě nejen slov, nýbrž i skutkův. Neboť tato hvězda bude svítiti pouze srdcím a duším odhodlaným k plné pravdivosti životní. Jen ty budou moci stopovati její dráhu a jíti za ní. Slabé oči krátkozrakých sobcův nesnesou jejího ostrého světla, budou moci v jejím lesku toliko oslepnout.

---

*) Tento článek byl napsán, když jsem si po přečtení Stěpančikova hned sestavil obdoby a viděl, že ani monografie Alexěje Veselovského, Tartuffe (Istoria typa i piesy. Etjudy o Molierě. 1879), ani dílo O. F. Millera, ani některé jiné studie teď mi přístupné a sem hledící nedotýkají se tuto vypsané paralely. Potom teprve laskavostí prof. Jiřího Polívky jsem poznal, že v souborném díle, řízeném D. N. Ovsjaniko-Kulikovským (Istorija russkoj litěratury XIX. věka. IV. 1910), v článku F. D. Batjuškova je poukázáno na analogii slovy: „Ves Stěpančikovo a jeho obyvatelé“ podle thematu analogická pověst molièrovskému Tartufu (298). Pisatel chce klásti první koncepci románku v dobu před vězením (1846—1849), což by jen podporovalo náš výklad o vlivu Molièrově. Ale možno dobře vyložiti jej, jak jsem učinil tuto, jen z doby vzniku; je to aspoň ve shodě s jasným datováním jeho a psychologicky, trvám, přesvědčivě objasněno z vnitřního vývoje spisovatelova.

LOMIKAR KLEINER:

OČI.

(Z knihy „Zlatý oblak".)

Sametové oči mělas, záhadné jak noci léta,
tmavé jako šero hvozdů, v nichž se větev s větví splétá,
vlahé jako upomínka na dny letních slunovratů,
a přec s lesku matným kouzlem, šperk jak rytý do achátu.

Sametové oči mělas v stínu brv, jak horská plesa,
do nichž obraz velikánů, modrá píseň ledů klesá,
oblaky v nichž pluly bílé, jako k jihu tažní ptáci,
jichž roj za snem žhavé záře s podzimem se k slunci vrací.

Ale jako bouře kalí horská plesa křišťálová,
jako duši ostrým šípem nenávistná raní slova,
tak tvé oči potemněly, boje sup když zemi přelét,
a když kroky mílovými vyšel k žatvě smrti skelet.

Potemněly tvoje oči, zabloudily kamsi v dáli,
letních nocí, šerých hvozdů, ledovců a hor se ptaly,
oblaků, jež v dálky pluly jako tažní ptáci bílí,
oči, oči sametové, ještě se mi nevrátily — — —

DALIBOR CHVOJ:

HLEDÁME KONIKLEC.

Hledáme koniklec.
Tam v břízkách na kopci
již vzkvetl jeho květ,
tak modrý, s bílým kožiškem.
Je jasná noc a hvězdy šeptají.
My teplým světlem měsíce
hledáme skrytý květ. —
Půjdeme vůní mladých bříz,
dotknem se jejich kmenů
a mlčky budeme hovořit
o modlitbě, o lásce,
o stromoví a o květech,
o zvěři a o ptactvu,
i o kamenech,
jen ne o lidech.
A najdem' jen jeden květ,
jen jediný malý květ,
najdem' jej společně,
jedněma očima, jediným srdcem,
jen jednou touhou a myšlenkou,
hluboký jako nebe.

STÉPHANE MALLARMÉ:

VESNA.

To jaro chorobné truchlivě zahání
čas umění tak jasného, čas zimní, skvělý
a v mojí bytosti, v niž pochmurná krev velí,
bezmocnost hoví si ve dlouhém zívání.

Vlahými stávají se podvečery bílé
v mé lebce, jež jak hrob sevřena železem.
Za krásným, nejasným já smuten bloudím snem,
po polích, míza kde už proudí v plné síle.

Pak vůní stromoví já klesám unaven
a hryže vlahou zem, kde šeřík brzo vzejde,
já tváří do hlíny hrob ryji pro svůj sen

a zhroucen čekám tak, až nuda moje přejde.
— Co Azur směje se nad rozkvetlými háji
a probuzeni ptáci v slunci cvrlikají.

Přel. Hanuš Jelinek. (Poésies.)

ARNE NOVÁK:

NÁVRAT K ODYSSEII.

Veliká výprava válečná se vítězně skončila. Hrdinové a králové, kteří stáli v čele bohatýrských vojsk, ale sami předčili nade všecky své vojáky osobní statečností, vrátili se do svých domovů. Nepřinesli si však jen slávu a kořist, ale také bohaté zkušenosti: poznali nové kraje a lidi, seznámili se s náboženskými zvyky a mravními zásadami cizinců, což mocně působilo na jejich světový názor, který vědomím obecné relativity pozbyl dosavadní úzké jednostrannosti. Dva živly, ze všech nejproměnlivější a nejnestálejší, moře a žena, podrobily je svým svodům a nebezpečenstvím, ale i svým záhadám a rozkoším a naučily je touze po pevné půdě domova a po teplé záři domácího krbu. Leč bohové nejsou vždy milosrdní: někteří z bohatýrů pozbyli na mořských vlnách nejlepších druhů a mnozí dokonce života; jiným vášeň a nevěra ženina navždy ztroskotala posvátné ohniště rodinné. Ti, kteří za ochrany dobrých božstev vyvázli životem a vrátili se pod rodnou střechu, vzpomínají na boje, zkoušky a vítězství, hrdi na své smýš-

lení rekovské, kterým se dali neúchylně vésti na dráze válečné, ale snad ještě pyšnější na to, že mravní zákon božský jim ukazoval jako hvězda plavci správný směr. Volají pěvce, aby opěvovali zápas i návrat a aby slávu jejich hlásali mezi všemi příslušníky téhož kmene, jazyka i náboženství.

Tyto velké situace dějinné se po staletích vracejí: dnes prožívá je Evropa stejně jako po válce trojské, jako po výpravách Alexandrových, jako po křižáckých taženích neb jako po napoleonských vojnách. Ve světovém básnictví jest však jen jediné dílo, které v klasické prostotě a s mladistvou bezprostředností vyjadřuje situace ty tak, že věčně lidské prvky vystupují nejreliefněji, kdežto rysy dobově a kulturně podmíněné mají v něm takřka jen ráz dekorativní. Zdaž tato odtažitá formule jest úplně práva Homérově Odyssei, této epopeji tak národně řecké, prosycené úplně ovzduším Středozemního moře, založené na bohatýrském mravu malých panovnických dvorů starohellénských a vytvořené dle uměleckých, vyspělých konvencí osmého století před naším letopočtem? Zapomínáme prostě na tuto časovou, národní i místní podmíněnost díla tak harmonického, jako jsou jen výtvory přírodní, a prožíváme v ní především typické kouzlo lidství nestárnoucího. Věřím, že právě nyní se lidstvo k Odysseii znovu vrátí a že v ní nalezne knihu, po jaké touží pokolení prošedší světovou válkou na souši i na moři; jest to opravdu báseň pro hrdiny, kteří odložili zbraně a zvítězivše, naslouchají, jak jaře praská oheň v krbu domácím. Nikdo se v tom s Homérem nemůže měřiti.

Podobně ráda čítala v Odysseii právě před stoletím generace, která bojovala pod Napoleonem a jeho velikými odpůrci; z oné doby máme ve světových literaturách mistrovské práce filologické i kritické o básních homerských a také četné pokusy o ztlumočení jejich. Leč Homéros romantický není již dávno Homérem naším. Romantikům byly Ilias i Odysseia pseudonymními díly tajemné a zázračné duše národní, která v geniální improvisaci je po částech setkala z bájeslovného a bohatýrského podání, pohrdajíc všemi estetickými zákony a jakýmikoliv komposičními ohledy. Sama osobnost Homérova pojímána byla jako volný mythus, za nímž se skrývá tvořivá síla celého národa, stále obměňujícího, rozšiřujícího a přepodstatňujícího látku běžnou každému Hellénovi období archaického. Romantikové neviděli, ba úmyslně nechtěli vidět ani v Iliadě, ani v Odysseii jednoty, osobnosti a umělecké zákonitosti a proto tak úsilně zdůrazňovali rozpory, nedůslednosti a zlomkovité prvky v obou dílech, která se v rukách filologů zvolna roz-

padávala ve volnou řadu menších epických zpěvů dle tehdejšího názoru o podstatě výpravného básnictví lidového.

Dnes však neháji těchto romantických předpokladů o obou básních homérských ani filologové ani estetikové. Podobně jako u Shakespeara zdůrazňujeme vždy více jednotu osobnosti a díla, individuální zvláštnost a svéráznost jeho umění velmi uvědomělého a promyšleného, slohovou uzavřenost a důslednost jeho dramatické formy, shledáváme tytéž zákony také u Homéra, jmenovitě pak v Odysseii, která jeho tvůrčí mohutnost ukazuje na mnohem zralejším stupni vývoje. Básník Odysseie jeví se nám především umělcem, který arciť vyrůstá — na složitých předpokladech dlouhé tradice epické — z kultury své doby a který ovšem stále přihlíží k mravním, náboženským i estetickým konvencím svých dvorských posluchačů a čtenářů, ale jenž staví své dílo (později rozmnožené o nejeden přídavek) dle pevných pravidel epické komposice. Nejenom stavba básně, nýbrž stejně psychologická kresba mužských, ženských a stařeckých postav, vedení dialogu, sloužícího zároveň postupu dějovému i karakteristice, metoda popisu, který se jenom výjimečně stává samoúčelným — toto vše plyne v Odysseii z jednotného principu výpravného slohu, který zase jest důsledkem ryze umělecké osobnosti Homérovy, neméně individuální než byla osobnost Dantova, Shakespearova. Miltonova či Goethova. Tuto individualitu poznat, pochopit a zamilovat si za básnickým dílem bude pro soudobého čtenáře úkolem i kouzlem, právě jako to jest úkolem a kouzlem při čtení a prožívání kteréhokoliv jiného velkého výtvoru slovesného — co na tom, že o zevních osudech a životních datech pseudonymního či anonymního Homéra víme tak málo? I v tom neliší se Homéros valně od Shakespeara, na nějž se rovněž dnes díváme jinak než naši otcové a dědové.

Změní-li se estetický a kritický názor na některé dílo básnické, posunou se i hlediska, jimiž se řídí překladatelští tlumočníci jejich; každá generace by vlastně měla přebásnit si velké výtvory světové literatury dle svého stanoviska názorového i uměleckého a podle stupně své výrazové schopnosti. Na skutečné přebásnění Homéra však teprve čekáme. Dosavadní úplný převod Škodův (nehledíme-li k zastaralé a namnoze podivnůstkářské práci Mejsnarově) jest sice úctyhodným výkonem vzdělaného filologa, který usiloval o výrazovou věrnost a přesnost a v těžkopádných šestiměrech časoměrných se snažil vytvořiti přibližnou obdobu typického výpravného slohu Homérova, při čemž překládal doslovně a hlavně v příznačných epitetech homérských rád obětoval českost mluvy zásadě doslov-

nosti. Básnického posvěcení měl tento zasloužilý pedagog ještě méně než starý dobrý Hynek Mejsnar, který alespoň v místech homérské komiky a grotesky dobře si vypomohl jiskrným svým archaistickým vtipem.

Bylo by omylem, kdyby někdo mínil, že dnes jde pouze o to, aby Homéros nyní byl zčeštěn přízvučně, když jsme se v básnictví již obecně odpoutali od strojené časomíry. Toť prostě samozřejmý předpoklad, plynoucí ze základního požadavku, aby Homérovy básně na nás působily dojmem přirozenosti; o tom více diskutovati netřeba. Překladatel Odysseie, vysokomýtský profesor Otmar Vaňorný, který již před lety podal v Laichtrově „Žni z literatur“ prvou rozsáhlejší ukázku ze svého přebásnění a nyní, přepracovav několikráte i ony starší partie, chystá se vydati celé epos již úhrnně, vytkl si cíle mnohem vyšší; jsa po zvěčnělém profesoru Josefu Královi předním mistrem v překládání starověkých básníků prosostí přízvučnou, míjí mlčením tuto zevní stránku, kterou sám provádí mistrovsky. Ve dvou důmyslných statích, „Slovo o překládání“ (v „Naší řeči“) a „O překladech stejných míst u Homéra“ (v „Listech filologických“), vytkl hlavní své zásady překladatelské a objasnil je přečetnými doklady.

Otmar Vaňorný podivuje se v básníku Odysseie především velkému umělci psychologické povahokresby a situační malby, který výrazové prostředky, vypracované dlouhou tradicí předhomérskou a podmíněné potřebami epickými, podřizuje vždycky individuální karakteristice postavy a dějových okolností: v tom není u Homéra, který jinak rád uvádí tytéž typické obraty, epiteta, fráse, verše, nikdy opakování, i když by se to chvatnému čtenáři na první pohled zdálo. Odtud plyne pro překladatele povinnost, aby se vždy co nejsoustředěněji vmyslil do dějové i psychologické situace toho onoho místa a podle ní zladil a odstupňoval svůj výraz; nejvýše nutno jest to na oněch situačních křižovatkách, kde se děj obrací, rozvoj postavy láme, slovem kde epická linie vzpíná se dramaticky; správně postřehl O. Vaňorný, že jsou to především partie dialogické, do nichž Homéros, arcimistr nepřímé karakteristiky, namnoze vložil všecko své umění duševědné a dušezpytné. Pak před těmito zřeteli individualisace ustupují veškeré ohledy, kterých dosud tak úzkostlivě šetřili filologičtí překladatelé Homéra: doslovné opakování typických formulí, reprodukce rozvitých příměsků jediným jmenným výrazem, zachování týchž vazeb větných, dokonce pak řecký slovosled. Tato překladatelská liberálnost, jež nikterak nevylučuje věrnosti, bývá pro filologické posuzovatele Odysseie ztlu-

močené Vaňorným, kamenem úrazu, ale to jen z té příčiny, že stále mají originál po ruce a školským způsobem jej srovnávají s českým přebásněním. To jest ovšem absurdní postup při čtení překladů básnických; čtu-li Shakespeara v přebásnění Sládkově, Pana Tadeáše v tekstu Elišky Krásnohorské, Hugovy básně ztlumočeny Vrchlickým, neb Evžena Oněgina, jak jej zčeštil Jung, nepotřebuji nahlížeti do originálního znění, nýbrž celý jeho duch, spád a pel přistoupí ke mně z české parafrase — jinak by všecko umění překladatelské bylo parou a dýmem. Jsem jist, že k oněm klasickým kusům českého básnického tlumočnictví připočte budoucnost též Odysseiu Otmara Vaňorného a neméně bezpečen, že takto bude českému čtenáři usnadněn návrat k Homérovi. —

Ukázkou z tohoto nového překladu otiskujeme v „Lumíru" slavnou episodu pátého zpěvu, kde se rozhodne o Odysseově odchodu od Kalypsy; kromě příběhu faiacké princezny Nausikay jest to lidsky nejhlubší místo celé Odysseie, Vedle reka na duševním rozcestí, který touží netoliko po domovu, ale i po vyproštění z agonie lásky, stojí v popředí bůh na rozpacích a milující ženabohyně, která se zjitřenou láskou v srdci žárlivém a přece hrdém se podřizuje zároveň vůli Olympanů a neodvratnému osudu lásky již vyžité. Kolik tónů se vystřídá v dialogu těchto tří nadlidských a přece tak opravdově lidských postav na pohádkové Ogygii! Homéros zde ukázal, že se stejným uměním, jakým dovede vystihnouti nálady a rozmary měnivého moře, umí také naznačiti nálady a rozmary měnivého srdce ženy, trochu koketní, trochu samolibé, ale milující a trpící a vždy tolik důstojné, že úplně chápeme, proč u ní tak dlouho pobýval velký hrdina, a proč se k ní bohové chovali s takovou úctou.

ODYSSEUS U KALYPSY. (V. 43–224.)

Odysseus, vraceje se z války trojské, byl bouří mořskou zahnán na osamělý vzdálený ostrov Ógygii, na kterém bydlila nymfa Kalypsó. Tato krásná, věčně mladá bohyně zamilovala si hrdinského a statného muže, zdržovala ho u sebe po 7 let, slibujíc mu nesmrtelnost a věčnou mladost, vezme-li si ji za manželku. Ale starověký Rinaldo, který toužil po vlasti, vládě a činech, nemínil navždy zůstati v náručí antické Armidy. Sedával na skalisku mořském zíraje v onu stranu, kde asi byla jeho drahá Ithaka, žádaje spatřiti aspoň kouř, vystupující z jeho rodné země, a pak umřít. Odyssea zželelo se bohyni Atheně, která vždy se ho ujímala. Ve shromáždění bohů přiměla otce svého Dia, aby poslal boha Herma ke Kalypse s rozkazem, by Odyssea propustila. Tuto idyllu lásky Homéros vylíčil jinak, nežli jsme zvyklí čísti u básníků moderních.

*

Pravil a Argův vrah ho poslechl, průvodce Hermés.
Hned pak na nohy své si krásné opánky připial,
božské, ze zlata celé, jež nosí ho po mořských drahách,
jakož i nesmírnou zemí — i litá s vanutím větru.
Potom chopil se berly, jíž jednak uspává oči
lidem podle své vůle, a jiné budí, i spící.
Tuto si do ruky vzal a letěl Argovrah silný.
Přeletěl pierskou zem a s nebes k moři se spustiv,
spěchal po vlnách mořských, jsa roven rackovi ptáku,
který při lovu ryb, kdy ze strašných hlubin je lapá,
na moři zvlněném stále si ob čas peruti smáčí.
Tomu byl podoben bůh, když po četných vlnách se vezl.
Ale když oné výspy už dospěl daleko jsoucí,
Hermés od modrých vod hned vystoupiv na suchou zemi,
kráčel, až k velké sluji se přiblížil, ve které nymfa
bydlila plavovlasá a právě v jeskyni byla.
Hermés v v prostornou sluj se odebral.
Kalypsó rázem,
sotva že pohlédla naň, jej poznala, bohyně jasná,
neboť bohové věční si vzájemně neznámi nejsou,
nikdy, byť některý z nich měl daleko obydlí svoje.
Hrdinu uvnitř sluje však nenašel velkoduchého,
neboť na břehu dlel a naříkal, jako vždy jindy,
slzami, stenáním žalným a bolestmi kormoutě srdce.
Za moře, zvlněné stále, se díval a proléval slzy.
Kalypsó vítala Herma a ptala se, bohyně jasná,
na křeslo sednout jej zvouc, jež lesklé bylo a třpytné:
„Copak že, zlatoberlý, jsi přišel na výspu ke mně,
milý, velice vzácný, vždyť jindy sem nechodíš nikdy?
Pověz, co na mysli máš, neb srdce mi káže to splnit,
jestliže mohu to splnit a jestliže splnit to možno. —
Avšak nejprve vstup, ať podám ti jídlo a pití!“
Takto mu bohyně řekla a stolek před něho dala
s přehojnou ambrosií a rudý mu smíchala nektar.
On tedy jedl a pil, vrah Argův, průvodce Hermés.
Když však už pojedl dost a pokrmem občerstvil ducha,
tehdy se chopil slova a řekl jí odpověď tuto:
„Ptáš se mne, bohyně boha, proč přicházím — nuže — já tedy —
podle pravdy tu věc ti oznámím — vždyť si to přeješ:
Velel mi Zeus, bych odešel sem — ač nerad to dělám —
kdopak by probíhal rád tak daleko po solné vodě
nesmírné? Na blízku není tu měst, v nichž dávají lidé
bohům oběti svaté a vybrané slavnostní žertvy.
Avšak naprosto nelze, by jiný některý z bohů
rozkaz bouřného Dia buď přešel neb přivedl na zmar.
Jest prý u tebe muž, jenž nejvíc je neštěstím stíhán
ze všech těch, co válčili kdys kol trojského hradu
po devět let, však desátý rok, kdy zbořili město,
na svém návratu domů se rouhali Athéně těžce,

ta pak vichřici zlou a dlouhé jim zbouřila vlny.
Tenkrát ostatní všichni mu zhynuli druhové zdatní,
jeho sen zavál vítr a bouřná přihnala vlna.
Toho teď káže ti Zeus co nejdřív propustit odsud,
neboť mu souzeno není, by zemřel daleko přátel,
nýbrž je losem mu dáno, by spatřil své milé a přišel
v dům svůj vysokostropý a do své otcovské země."
Kalypsó Hermových slov se zděsila, bohyně jasná,
potom se ozvala takto a pravila perutná slova:
„Jak jste, vy bohové, zlí a závistní, nejvíce ze všech,
majíce bohyním za zlé, kdy s lidskými muži se snoubí,
zřejmě-li někoho z nich si zvolí za svého muže:
Zora když Orióna si zvolila, růžovoprstá,
též jste jí nepřáli toho, vy bohové žijící blaze,
až pak na Ortygii ctná Artemis zlatotrůnná
libými střelami svými jej zasáhši, zhubila náhle.
Tak když s Íasiónem kdys Démétér pletenovlasá
vstoupila v družný styk, když podlehla milostné touze
na nivě orané třikrát — — však nebylo Dia to tajno
dlouhou dobu a ten jej usmrtil zářivým bleskem.
Teď zas nevřete na mne, že muž je smrtelný u mne!
— —
Toho jsem spasila já, an seděl na trámu lodním,
opuštěn, protože Zeus loď rychlou zářivým bleskem
prostřed třpytného moře mu srazil a na kusy rozbil.
Tenkrát ostatní všichni mu zhynuli druhové zdatní,
jeho sem zavál vítr a bouřná přihnala vlna. —
Toho jsem hostila já a pěstila, říkajíc často,
že mu chci nesmrtelnost dát a mladost po všechny časy.
Ježto však naprosto nelze, by jiný některý z bohů
rozkaz bouřného Dia buď přešel neb přivedl na zmar,
nuže, ať jde — když onen jej zve a pobízí k tomu —
na moře zvlněné stále, však já aspoň průvod mu nedám;
nemámť korábu s vesly ni soudruhů, kteří by cestou
po širém mořském hřbetě mu jistí průvodci byli.
— —
Ráda však radu mu dám a ničeho zatajit nechci,
aby tak pohromu nevzal a do země otcovské přišel."
Na to jí Argův vrah dal odpověď, průvodce Hermés:
„Tak jej tedy už pusť a strachuj se Diova zášti,
neboť by pro tuto věc se na tebe rozpálil hněvem."
Takto promluvil k ní a odešel Argovrah silný. —
Kalypsó, vznešená nymfa, hned potom k velkoduchému
rekovi šla, když Diův vzkaz jí oznámil Hermés.
Na břehu sedícího jej zastala: nikdy mu oči
od slz nebyly suché a sladký život mu míjel
v tesknotě po milé vlasti, neb neměl už záliby v nymfě. —
Ovšem za nočních chvil byl u nymfy, chtějící nechtě,
v její prostorné sluji si léhaje, proti své vůli.

Za to však po celé dny si na skalách sedal a březích,
slzami, stenáním žalným a bolestmi kormoutě srdce.
Za moře, zvlněné stále, se díval a proléval slzy.
K němu tu přistoupla náhle a pravila bohyně jasná:
„Ubohý! Již mi tu neběduj dál a život si takto
nekrať — neb opravdu již tě hodlám vypravit odsud:
Nuže, teď dlouhých kmenů si nakácej sekyrou v háji,
sestav si široký člun a navrch připevni k němu
pokrov, aby tě moh tak unášet po vzdušném moři.
Já pak jídlo a vodu a rudé lahodné víno
v hojné míře ti dám, bys neměl po cestě hladu,
v nový tě oděju šat a pošlu ti příznivý vítr,
abys pohromy nevzal a do země otcovské přišel,
budou-li bohové chtít, co sídlí na nebi širém,
kteří jsou mocnější mne jak ve své vůli tak v činu."
Slov těch se Odysseus zděsil, ten nezdolný hrdina slavný,
potom se ozval takto a pravil perutná slova:
„Jinou patrně věc — než výpravu — na mysli chováš,
když mě tu, bohyně, zveš, bych na člunu propasti mořské
projížděl, trudné a strašné — vždyť nejezdí jimi ni lodi
souměrné, rychlé v plavbě, když těší se Diovu vánku — — —
Já bych proti tvé vůli si netroufal vstoupiti na člun,
leč bys přísahu velkou mi ráčila, bohyně, vyřknout,
že již pohromy zlé mi nemíníš učinit jiné." —
— —
Kalypsó na tuto řeč se usměje, bohyně jasná,
při tom ho pohladí rukou, dí slovo a promluví takto:
„Jaký to feryna jsi a ve všem si poradit umíš!
Jaké to chytré slovo a s rozmyslem pověděl's tuto!
Svědkem budiž mi Zem a širá Nebesa shůry,
jakož i styžský proud, jenž pod zemí stéká a bývá
přísahou nejděsnější a největší blaženým bohům,
že již pohromy zlé ti nemíním učinit jiné,
nýbrž že v mysli mám to a stanovím, co bych i sobě
samé chystala též, jsouc takovou stížena tísní,
neboť i můj přec duch jest uznalý — nechovám v prsou
železné srdce ni já, než plné soucitu s druhým."
Takto pravila k němu a napřed kráčela nymfa
chvatně, a statný rek se ubíral bohyni v patách.
Kráčeli v prostornou sluj, i nymfa i smrtelný člověk,
tam pak na ono křeslo si usedl, s kterého povstal
Hermés, a všeliká jídla mu na stůl nosila nymfa,
jaká smrtelným lidem se dávají k jídlu a pití.
Sama pak božskému vládci si naproti usedla nymfa,
jí ale ambrosii a nektar nosily služky.
Oni tu zvedali ruce a se stolů brali si jídla.
Když pak už okřáli dost i hojným jídlem a pitím,
Kalypsó, bohyně jasná tu počala mluviti takto:
„Zchytralý Odyssee, ty z Láerta potomku Diův,

chceš tedy opravdu domů a do milé otcovské země
odejít — teď — a hned? — tož šťastnou cestu i takto!! — —
— —
Kdybys jen v myšlenkách svých měl tušení, kolik ti strastí
losem dáno je snést, než do země otcovské přijdeš —
rád bys zůstal zde a se mnou obydlí toto
spravoval! — — — — — — — — — — — — — — — — —
K tomu bys nesmrtelným byl, ač uvidět dychtíš
manželku. — — Po té stále jen toužíš, po všechny časy!!
Já přec postavou svou i vzrůstem ne horší než ona
jistě se honosím být, neb jinak se nesluší přece,
aby snad o vzrůst a krásu se bohyně s ženami přela!!!"
Důvtipný Láertův syn jí odvětil těmito slovy:
„Nerač pro tuto věc se hněvat, vznešená nymfo!
Sám to předobře vím, oč moudrá Pénelopeia
krásou pozadu jest i velkostí naproti tobě,
vždyť jen smrtelná jest, tys nesmrtná, na věky mladá. —
Ale i tak chci přec — a toužím po všechny časy
spatřit návratu den a opět přijíti domů.
Kdyby však některý bůh mi člun můj na moři třpytném
rozbíjel, snesu to zas — můj duch jest trampotám zvyklý,
neb již přemnoho běd jsem snesl a vytrpěl mnoho
v boji a v mořských vlnách — ať přidá se k tomu i toto!"

(Přel. Otmar Vaňorný.

VIKTOR DYK:

POSLEDNÍ KNIHA DENISOVA.

(Dokončení.)

V.

V osmé kapitole „Císařský mír" vrací se Denis k velikému problému východnímu, k problému ruskému. Mnozí, praví, popírají vůbec ruské vlastenectví; říše carů byla tak rozsáhlá, její hranice tak měnivé a byla obývána tak různými raçami, že těžko mohla vzniknouti národní jednotka. Vlastenectví předpokládá dále jistou vzdělanost, dosti dlouhou souvislost dějepisných tradic a spolupráci, byť jen nepřímou a povšechnou, mass občanstva s mocí státní; ani jediná z těchto podmínek neuskutečněna v Rusku. Carství bylo osobní dílo Romanovů a obyvatelstvo spíše zatížilo než by mu bylo přineslo radost. Tak se

vykládá rychlý rozkvět idejí mezinárodních, náhlé zhroucení odvahy po revoluci roku 1917 a spěch, s kterým občané vrhali se za mírem, jakmile jim ho na obzoru ukázali.

Denis nesouhlasí plně s běžným tímto míněním. Myšlenka národní, praví, dříme ve formě instinktu v duších, dříve než nabude určité formy, jaké se utvářely v říších západních. Tento instinkt můžeme od počátku Ruska sledovati a u prvních annalistů nabývá již určité síly. Od vzdálené epochy, kdy mnichové kijevští redigovali Nestorovy Annaly, byl touto patriotism utvořen invasemi a posílen válkami s národy sousedními; upevnilo ho dále náboženství. Roku 1917 byli Rusové umdleni, zbaveni odvahy, vyčerpáni. Smířili se s obětmi velikého rozsahu, přijali jako přirozené oddělení Polska. Ale — bouřili se proti rozkouskování vlastního Ruska a zničení jeho moci. Od čtvrtstoletí učinilo Rusko značný hospodářský pokrok. Nemohlo býti lhostejno průmyslníkům, obchodníkům a rolníkům, že obchod byl ochromen, že vývoz obilí a dříví závisel od dobré vůle sousedů, jichž nenasytnost často poznali. Davu byl lhostejný osud Alsaska-Lotrinska; nenáviděl však Němce, Teutona, jehož potkával při každém kroku, zpupného, dobyvačného, bezohledného v obchodních záležitostech a tvrdého k dělnictvu. Ode dne, v němž sklonili hlavu pod jho nepřátelské, byli bolševici disqualifikováni.

Zde je případ, kdy se Denis zklamal. Znal Rusko více než kdokoli z jeho krajanů, přece však neznal je dosti. Nadcenil ruský odpor k Němcům a podcenil temné síly, které zmocnily se vlády Ruska koncem října 1917. Myslil jako Francouz a ne jako Rus. Francouzi bylo jasno, že vláda, která přijala mír tak pokořující a hanebný, jakým byl mír brestlitevský, ani čtyřiadvacet hodin neudrží se při vesle. Francouzi vnucovala se myšlenka, velmi logická ostatně, že revoluce, zklamavši po stránce národní, nedavší chleba, který slibovala, nepřiblíživší mír, kterým vábila, vyvolá pravděpodobnou reakci. „Prvý výsledek této politiky extremistů byl, že rehabilitovala carismus.“ I ti, kteří velmi přísně posuzovali Alexandra III. a Mikuláše II., ptali se prý s úzkostí, nebylo-li jejich odsouzení příliš přísné a neměla-li nejneúprosnější opatření zpátečnictví omluvu a ospravedlnění v povaze Ruska a instinktech jeho národů. Ale právě to, že čekaná reakce nepřišla od října 1917 do února 1919, je strašným svědectvím pro carismus. Tak strašně a tak dokonale zklamal, že ani v bezútěšné bídě, kterou přivodil bolševictví, vyznělo na prázdno volání po jeho návratu. Těžko hledati omluvu a ospravedlnění pro systém, který svou nedo-

statečností a svou zkorumpovaností byl prvým a největším viníkem katastrofy ruské.

Ale ještě v téže kapitole dostává se nám vysvětlení, proč Denis je mírnějším soudcem carismu, než byl ruský lid. Píšeť v příštích stránkách o intervenci v Rusku. A především vykládá, proč Francie dožadovala se (tehdy v srpnu 1918 a později ještě) nejvřeleji této intervence. Korrespodent amerického Outlooku vysvětluje to kapitálem, kterým se Francie angažovala v Rusku. V jistých hodinách, v kterých mluví čest, neexistují už otázky finanční, odpovídá Denis. A důvěřivě pokračuje: Naše národní jmění bylo strašně zničeno válkou; počítáme na úrodnost své půdy, pracovitost lidu, šetrnost buržoasie, aby je znovu nahradily. Prošli jsme strašnými krisemi, kdy nám mnoho učených lékařů prorokovalo smrt; mnozí nosili pro nás smutek a nikoli neradi. Po několika letech zacelily se naše jizvy a vstoupili jsme opět na své místo mezi velmocemi. Zájem Francie na Rusku je jiný. Přes jeho odpadnutí je milujeme. Milujeme je z vděčnosti. Roku 1891 neměli jsme nikde opory; chovali se k nám jako k pariům, jež dala Evropa do klatby. V té chvíli přišel k nám car a podal nám ruku. My víme, že k tomuto gestu vedla jej situace evropská a jeho vlastní osamocení, ale raději zapomínáme na pohnutky jeho rozhodnutí než na čin sám. Vrátil nám bezpečnost a důvěru; jeho spojenectví, chvílemi váhavé a přelétavé, zůstalo nám v celku věrno; dík jemu nežili jsme již ve strachu před invasí. Nezapomněli jsme také, že 1914 smělý a nebezpečný útok velkoknížete Nikolaje na východ Pruska umožnil a snad rozhodl naše první vítězství na Marně a že i porážky ruské, vážící v Haliči, na Dněpru a na Dvině značnou část pruských vojsk, poskytly Anglii času organisovati její bataillony a nám poklidu k organisaci našeho průmyslu. Francie nemá genia nevděčnosti. Dnes její spojenec prožívá hrozivou krisi a volá k nám o pomoc. Nechceme, aby nás obvinil, že jsme jeho úzkostného výkřiku neslyšeli. Splatí svůj dluh, dovolí-li mu to okolnosti a až mu to dovolí; dnes zaměstnává nás pouze vlastní dluh, který máme platiti a který chceme platiti. Nejsme věřiteli, ale dlužníky, kteří by se rděli, kdyby směnka, kterou podepsali, nebyla zaplacena, ať jsou sebe horší časy.

A jsme hnáni ještě jinou myšlenkou: nechceme, aby demokratická myšlenka byla dále hyzděna a poskvrňována několika zlosiny. Američané mají srdce dosti povznesené, aby nás pochopili, poněvadž podřídili se úvahám podobným. Vlast není pouze půda, kterou obývá národ, je to také soubor myšlenek a doktrin,

jež představuje. Každý národ má své pojetí života; některá z nich jsou méně počestná než naše a méně ušlechtilá. Ať jsme na ní přímo zúčastněni či ne, považujeme každou válku za svou, kde se hraje o svobodu národů, a každým vítězstvím, jehož dobývá tyranství, cítíme se pokořeni."

Pochopujeme tudíž stanovisko Denisovo a pochopujeme také jeho omyl: plyne z celé povahy francouzské a je pouze dokladem vnitřní ušlechtilosti dějepiscovy. Nezapomeňme ostatně, že v srpnu 1918 měla myšlenka intervence ještě jiný, praktický význam: západní fronta nezhroutila se tehdy ještě docela, ke katastrofě na Balkáně ještě nedošlo a útok z východu připadal rychlým a rozhodným ukončením války.

VI.

Devátá kapitola nazvána: Rumunsko. Denis v ní podrobuje detailní a ironické kritice podmínky míru bukurešťského. Na dva body Denisových úvah bych poukázal: předně je to postřeh o rozdílu povahy francouzské a latinské na str. 215. Přenesen do jiného prostředí, Francouz se instinktivně přizpůsobuje; Teuton assimiluje. Onen, z potřeby, aby se líbil a z otevřenosti srdce vniká záhy do mravů, zvyků a myšlenek svého sousedství; tento, z pýchy a těžkopádnosti ducha vnucuje svůj vkus, své obyčeje, své koncepce. Bratři Napoleonovi, sotva dosazeni na trůn, brání proti němu svůj lid, cítí se Španěly, Holanďany, Němci. Hohenzollern je vždycky jen prokonsul ve vzdálené končině, delegovaný, aby hájil zájmy Domu.

Pak ještě dva citáty; dva citáty ze Scheidemanna, jež uvádí francouzský historik velmi včas. Je to řeč Scheidemannova ze dne 22. března 1918. „Nesmíme zapomenouti, že na proletářích německých není, aby bránili annexím, jež mohou být provedeny ve prospěch Německa, ale že musí brániti annexím na škodu Německa." A: „Neschvalujeme způsob, kterým jednání vedeno; ale poněvadž smlouvou ukončuje se válka na východě, nemůžeme jí zamítati."

To bylo mínění sociální demokracie německé o míru bukurešťském . . . Je to násilí, ale prospěšné násilí, je to porušení zásad resoluce říšského sněmu, ale ukončuje především válku. Jak možno, že titíž lidé, kteří s takovým cynismem zapírali svůj včerejšek, mají dnes, kdy jsou poraženi, odvahu dovolávat se mravních zásad, které tak lehko bylo jim zapírat ve chvíli vítězství? A jak možno,

že v Bernu těmto německým socialistům většiny dostalo se jenerálního pardonu ne pouze se strany internationály, ale také od části socialistů francouzských?

VII.

„Politik Kühlmannova“ je název desáté kapitoly. Německo zabezpečilo se mírem brestlitevským a bukurešťským na východě; obrací pozornost na západ. Poučila zkušenost východní národy západu? Není to tak jasné, praví Denis. Z chyb cizích máme malý zisk a každý se učí jen škodou vlastní. Od srpna 1917 ustála mírová ofensiva na západě, na jaře 1918 nastala doba obnovit ji. Ofensiva, tak zvaná velká západní ofensiva přinesla z počátku snadné úspěchy, ale nebyly to úspěchy rozhodné; naděje kladené v ponorkovou válku se neuskutečnily, vojsko americké počíná se uplatňovat na západní frontě, říše dunajská je před rozkladem. Německo vzpomíná si na staré přísloví „Cedant arma togae“. Mluví Kühlmann, Hertling i Burian. Proč se nedorozumět? Jsme, tak ujišťují státníci němečtí a maďarští, stejných zásad s dohodou. Vřele vítáme program Wilsonův. Co bude předpokladem dorozumění? Ať dohoda řekne své podmínky. Ne na kongrese; naše konversace budou se lépe dařit v užším kroužku. Nesahejte však na náš svazek s Rakouskem. Nemluvte o koncessích územních a intervenci v našich vnitřních záležitostech. Naše ústava je nejdemokratičtější a nejliberálnější ústava světa, národnosti nepožívají nikde tolik práv jako ve státě rakouském; mimo bídného Masaryka, který nikoho za sebou nemá, cítí Slované pro Habsburky vášnivou přichylnost a o té nesmí být pochybováno.

Nesmí být ovšem také řeč o náhradě a odškodnění. Nesmí se ničeho měnit na míru brestském a bukurešťském. Polská otázka upraví se, jak dovolí bezpečnost Německa; Belgie se neanektuje, Německo chce pouze svobodu Flander. A posléze chce žíti bezpečně a silně v hranicích, které mu dopřála historie, s koloniemi a možností obchodovat volně na moři s celým světem. To je vše Nebo skoro vše.

Všichni Němci jsou přesvědčeni, že jim náleží vláda světa; ale všichni Němci, píše Denis, nejsou s to, aby dohodli se o vhodných prostředcích k jejímu dobytí. Jedni se kupí kolem jenerálního štábu, počítajíce jen a jen na sílu vojenskou a na politiku silné ruky. Ale jiní nevěří ve vítězství jenerálního štábu a hledají jiné

cesty. Ale liší-li se jednotlivé německé skupiny methodou, jsou jejich cíle stejny, Kühlmann nevyčítá Vilémovi než otevřenost, s kterou mluví.

Při příležitosti třicátého výročí nastoupení trůnu promluvil Vilém 15. června 1918 řeč, kde poněkud zmátl rozpočty Kühlmannovy, řeč, kde hlásal světové vítězství německé koncepce.

Kühlmann se pokoušel 24. června spravit poněkud špatný její dojem. Nebyla to úloha lehká a nepodařila se mu. A přece neřekl mnoho. Konstatoval pouze, že není možno nadít se vítězství jen od operací vojenských. Hertling pokusil se zachránit tonoucího; ale uvědomil si záhy, že by se utopil s ním a heroicky jej ponechal osudu. Denis se táže, nechtěl-li Kühlmann tomuto konci? Neměl-li tento konec umožnit nový počátek? A snaží se vysondovat základní Kühlmannovu myšlenku. Je to myšlenka prostá: rozděliti spojence. Čím déle trvá válka, tím pevnější je přesvědčení spojenců, že nebude-li Německo poraženo, každý ze spojenců je vydán nesmiřitelným represaliím. Přes to má každý z nich zvláštní své cíle, na kterých mu tolik záleží, že, kdyby jeho touhy byly uspokojeny, méně horlivě by podporoval svého souseda — nebo aspoň by vzniklo toho podezření — což je pro Německo jedno a totéž. Kühlmann v Brestu využil Ukrajinců proti Velkorusům, později Litevců proti Polákům. Hrabě Czernin, nabízeje své dobré služby pro Alsasy, měl úmysl zneklidnit Italy. První starost agentů německých je našeptat do ucha každého z vyjednávajících, že jeho soused je ochoten zapomenout svých slibů, bude-li mu dáno, čeho si přeje. Lest docílí, čeho nedocílila síla. Německo nebojí se podobné hry, poněvadž nemá spojenců, pouze vasaly. Je poddanost spojenců Vilémových trvalá a neklame se, počítaje na jejich neotřesitelnou věrnost, ptá se Denis: několik týdnů poté dostalo se mu odpovědi kapitulací Bulharska.

VIII.

V jedenácté kapitole: „Nebezpečí této chvíle“ ukazuje Denis, že mír, který by byl polovičatým mírem, „la paix blanche“, byl by pro Německo vítězstvím a pro dohodu katastrofou. Vyjde-li ze zápasu Německo s neochromenou vojenskou mocí, vrátí se k svým úmyslům, jakmile naskytne se mu příležitost. Denis cituje Rohrbacha („Der Krieg und die deutsche Politik“), který nedá si ani práci zatajovat úmysly německé.

Denis má před sebou dvacet německých brožur, některé věří v úplné vítězství německé; žádají roztržení Francie, úžasné válečné kontribuce, Gibraltar, Maltu, Egypt, Aden, Singapur. Ostatní, mnohem četnější, vyslovují se pro mír dorozuměním a kompromisem. Dorozuměním na německý způsob a kompromisem čistě formálním.

Důvody těch, kteří plaidují pro „dorozumění", vrcholí v myšlence: k čemu pokračovat v zápase, když jsme ve skutečnosti svých cílů dosáhli a nezbývá vlastně, aby nepřátelé uznali naše vítězství a svým podpisem potvrdili, co jsme získali. Mezi anexionisty a stoupenci kompromisu není podstatných odchylek; všichni opakují totéž; socialisté jako všeněmci. Detailně probírá Denis Ernsta Jaeckla (Das Gewesene Mitteleuropa); Mehrmanna (Das neue Gleichgewicht der Staaten), Lista (Deutschland und Mitteleuropa). Resummuje: Německo nás nenávidí divokou, dravou, neúprosnou, nepotlačitelnou nenávistí. Ať by bylo sebe bohatší jeho vítězství, zůstavilo by v něm pouze lítost, kdyby nás úplně nevyčerpalo, kdyby v nás nepotlačilo rebely, kteří odmítají skloniti hlavy nedouků před jeho souverenní myšlenkou. Kühlmann ví, že sebe důvěřivější člověk bude váhati před vstupem do lví jámy — ale což není možno počítat na únavu a vyčerpanost? Pět set Leninů stojí nás méně než den války, pravil Lancken. Německo podporovalo socialisty v Německu, Italii a Francii, podporovalo vzpouru v Irsku, v Egyptě, organisovalo zmatky v Americe a pozdvižení v jižní Africe. Výsledek neuspokojil, ale Německo nevzdává se naděje. Ve Francii je těch, s kterými by mohli počítat, dost málo; je to několik primitivů, poblázněných svými povrchními znalostmi, neschopných kritiky, opíjejících se zvučnými slovy, jejichž smyslu nedovedli by vymezit, lidí, u nichž retorika zabila reflexí a pozorování; smečka politiků zkompromitovaných starými chybami, částečně odpovědných za stav inferiority, v které nás přistihla válka, kteří cítí, že na ně padá obecné opovržení a kteří raději, než by ztratili mandáty, obětovali by zájem vlasti a budoucnost světa ničemné své ctižádosti, předsudkům strany a tomu, co nazývají „ctí republiky"; hrstka nenávistných a omezených fanatiků, zvyklých odedávna čekat na povel z Německa; a idealisté nevyhojení nebo v recidivu upadnuvší, kteří nechtějí vidět Německo, jaké jest, a jejichž morálkou je nicotný optimismus a resignace. Není to mnoho, ale jsou chvíle, kdy i to by stačilo. Jsou chvíle, kdy únava a utrpení vyvolá neurastenický záchvat, kde rozum ustupuje a duše je vydána všem možným pokušením. V takové

chvíli stačí zvyková kampaň dost obratně vedená, Jestliže v takové chvíli vystoupí několik bídáků či bláznů, odříkají několik kabalistických slov: třídní zápas, útlak kapitalistický, svaz národů, lidskost, nebude jim nemožno soustředit kolem sebe dav dost četný. Na počátku války všichni bez rozdílu tříd vyslechli výzvy vlasti Jaká změna situace nastala. že chtěli by desertovat? Je dokázáno, že Francie nechtěla válce a císař jí chtěl, je dokázáno, že sledoval myšlenku lupu a krádeže. Je jasno, že jeho vítězství znamenalo by porážku demokracie a pokroku. Po čem touží demokraté všech zemí a škol? Svobodu. Chtějí ji hledat v Německu?

A Denis ukazuje prolhanost konstitucionalismu německého. Ukazuje dále prolhanost německé sociální demokracie. Kdyby byla tím, čím tvrdí, že je, jak by bylo možno, že při rostoucím počtu jejích hlasů nic se nezměnilo na duchu a na povaze Německa? Cituje brutální vyhlášku z Holnonu (Aisne) z března 1917 a končí: „když po takové lektuře padne nám do ruky novinářský článek, jehož autor nemá jiné starosti, než aby ušetřil Německu trest, jehož zasluhuje, tato nadevangelická houževnatost způsobuje u nás nepřekonatelné pobouření. Tolik lhostejnosti pro oběti, tolik andělského soucitu s katy, tento kontrast je více než skandální, je podezřelý.“

IX.

Došli jsme k závěrečné kapitole. Nadepsána je „Vítězství“. Je napsána ještě před konečným zhroucením, ale předvídá je. Síly Německa jsou vyčerpány, Rakousko neexistuje už. Poslední události v Macedonii a Albanii vzbudily krajní únavu a špatnou náladu u Bulharů. Chorý muž na Bosporu je mrtvým mužem. A Američani přinášejí na bojiště podivuhodnou přednost, již nelze ničím nahraditi, mladost. Věří v pokrok, v budoucnost a ve vykoupení světa. Ale nepřítel není ještě ochoten zříci se svých odporných doktrin. „Nevěřili jsme už v ďábla,“ řekl před několika dny Rudyard Kippling. „Chybovali jsme a zatím co jsme spali hlubokým spánkem, počal se jevit strašným. Vskutku nikdy nemusil celý svět se spojit, aby ho ovládl. Nyní mu tiskneme hrdlo a počíná chroptět. Ale nedoznává svou porážku a aby v nás vzbudil soucit, užívá drahých nám slov: lidskost, odpuštění, právo národů, smíření. Nikdy není ďábel tak nebezpečný, jako když začne hráti poctivce. S ďáblem nelze jednat; nutno jej spoutat. Chceme záruky, než počneme jednat. Německo dovolávalo se síly; také nám je jí

třeba. Nebude nám chybět, praví Denis. Skeptikové praví: riskujete zničení Francie pro utopii. Co je utopie než skutečnost zítřka?

Toť poslední slovo Denisovo. Zdálo by se, že mnoho se změnilo od dob, kdy byla kniha psána. Není tomu tak. Nic nepozbylo z ní aktuality. Ďábel změnil od minulého roku firmu; nenosí korunu a nedovolává se boží milosti. Ale je to starý ďábel, který chce hráti poctivce. Ku podivu, nachází také ty, kteří věří v jeho poctivost. Třeba jen, řekl kdesi v kapitole o politice Kühlmannově veliký náš francouzský přítel, jemuž jsme všichni hluboce vděčni za jeho veliké dílo ve prospěch náš a ve prospěch svobody světa, třeba jen, aby Scheidemann počal porážet „kapitál", žvanit o třídním boji, aby za Troelstry a Grimmy ve všech zemích světa dlouhá řada neviňátek, šejdířů a fanatiků vrhla se k jeho nohám a nutila nás přijati od Německa podmínky, které by nás vydaly jemu na pospas. Není ještě vyloučena myšlenka, že Německo, které prohrálo svou válku, vyhraje svůj mír. Buď jak buď, Denis vykonal v této vážné chvíli mužně celou svou povinnost: strhl Německu masku. Nebude jeho vinou, zvítězí-li citlivůstkářství nad citem, fráse nad skutečností ne pouze zítřka, ale dneška. Z jeho díla, jež by se mohlo zdáti povrchnímu pozorovateli pouze knihou časovou, hřmí cosi jako pathos proroků starého zákona. Vidí a slyší. Uvidí ho, uslyší ho ti, kdož určí vývoj dneška? Toť otázka!

L. P. VLADYKA:

TICHÝ POKOJ.

Z mlčenlivých kamen
dívá se klidný plamen.
Staří přátelé,

stůl, židle, pohovka, stěny,
k sobě přituleny,
dýchají tiše a nesměle.

Byly dětské, bouřné sny,
smělá loď a kapitán odvážný
s pyšným vzdorem a samotou ve zraku.

V dálce čekala úskalí divoká,
za nimi sladká a radostná zátoka,
jen zachytit pozdrav majáku! —

Po tvářích, po rukách stéká tiché světlo.
Byly výpravy, kde srdce kvetlo,
ale neuzrálo.

Dnes v klidném prostoru
ticho chválí pokoru
a srdce by rádo se usmívalo.

BENÁTSKÁ NOC.

Když granáty jak svatojanské mušky na nebi blýskaly
a vzduch se uklidnil a lehal na zemi,
když reflektory v dálce se toulaly,
když nad střechami vznášel se motor a nad vinicemi,

jak divoký pták,
volně a radostně a dravě,
tu vyjasnil se vzpomínkou zrak,
veselo bylo v srdci a hlavě. —

To bylo v Praze na svatého Jana.
Na nábřeží hlava vedle hlavy,
celou Prahu vylákala barevná podívaná.
Z ulic vytékaly davy

a bouřlivě hučely,
jak ve větru stromy,
do sebe vrážely
a tiskly se mezi zábradlí a domy.

Na zdi jsem visel, jak na révě nezralý hrozen,
malý, ale za všechny zvědavý,
měl jsem jen jedinou starost, abych nebyl shozen,
abych viděl všem přes hlavy.

Den dohoříval za Hradčany
a za zeleným Petřínem,
světla a zvony volaly z Malé Strany.
Nad Vltavou potkával se stín se stínem.

Vzácný, radostný obraz v chlapcovy oči se vpil,
lásku a obdiv k rodnému městu v srdce mu vryl,
že ani nedýchal a jen se díval,
pak čepici smekl a s druhými zpíval.

OBRÁZEK PRO MILOU.

Od San Rocca
dívám se do široka.
Na horách kapliček,
jak na stromech růžových jablíček,
červené stráně,
zlaté oblaky lehly si na ně,
silnice, stromy,
věže, střechy, domy,
to z krajiny beru,
v letním podvečeru,
v očích potěžkávám,
do ruky dávám,
kladu na bílou plochu.
Něco z krajiny, ze mne trochu,
aby viděla milá,
kde se vzpomínka narodila.

VEČER U ŘEKY.

Vážně jezy hučí,
vypravují o laskání, o náručí.

Smutně na břehu se hrbí
staré, sešlé vrby.

Břehy s vory
navazují krátké rozhovory.

Krávy zvonci zvoní,
jako včera, jako vloni.

Světla rozsvěcují ve vesnici,
kavky zmlkly na zvonici.

Ze zahrádek přišla vůně bezu,
v tichu sílí píseň jezů.

JAN PROKOP:

DVĚ BÁSNĚ.

Kdyby ses stokrát bránila,
urážkou zlou mne ranila,

hněvem se stokrát zarděla,
stud krev ti vehnal do čela,

a chtěla, abych musil číst
z očí tvých posměch, nenávist —

sebe jen samu klamat chceš,
zapřít si, že mne miluješ.

Pozdě je, pozdě, má milá.
Oba nás láska zmámila,

do žil nám vstřikla sladký jed . . .
kdo může srdci rozumět?

Kdo srdci svému poručí?
Pojď, milá, v moje náručí.

Kdyby ses stokrát bránila,
má spanilá, má spanilá,

kdybys mne stokrát proklela,
moje jsi. Moje. Docela.

Lednové slunce slabounce
do mlhy svitilo.
Zas tedy jednou v životě
něco se zřítilo.

Něco, co chtělo zahořet
v nádherném plameni,
co chtělo tiše usínat
na sladkém rameni.

Co chtělo ve květ omamný
rozkoše rozkvésti.
Co mohlo něhou zázračnou
konejšit bolesti.

Něco, co mohlo krásným být,
krása až k závrati,
co možno žít jen jedenkrát,
to se už nevrátí . . .

Něco mi hrdlo zadrhlo.
Vyprahla ústa má.
Je mně, jak měl bych nad sebou
zalomit rukama.

 FEUILLETON.

ČTVRT STOLETÍ.

Čtvrt století uplynulo od oněch pamětných dnů, rušných, především však mladých dnů. Vlastně už to jubileum mohlo býti slaveno loni v září; ale tehdy ještě nemohlo se to vše říci tak plně jako dnes a tak radostně jako dnes.

Teprve dnes můžeme vzpomínati také spravedlivě. Hnutí, jež úhrnem zvalo se pokrokovým, přišlo včas a vykonalo svou úlohu dějinnou. Před čtvrtstoletím, před třiceti lety neviděl se v něm než kvas a přirozeně bylo v něm mnoho nezralosti. Bylo jako někdo, kdo vyjde z dlouhé tmy a mžourá trochu nejistě v denním světle; přece však vyšlo a nechtělo sklopit svých očí, naopak, otvíralo je mnoha věcem, jež byly krásné, a mnoha věcem, v jejichž domnělou krásu věřilo. V mládí je to bezmála totéž.

Ale teprve dnes můžeme říci, že typ pokrokářství — tak jak rostlo koncem osmdesátých a počátkem devadesátých let — znamenal pro nás opravdovou národní záchranu. Nebylo generace před tím, nebylo generace po něm, aby v ní bylo tolik mladistvé, robustní a nezmarné aktivity. Znala mnoho theorie a cenila si při tom život.

Od dob, kdy zavřel oči Palacký a kdy zatlačili oči jeho politice, kterážto dvě data dělí jen doba kratičká, bylo nebezpečí u nás, že vyroste generace bez víry, bez pathosu, bez naděje v život, v němž už nebylo politického ideálu. Nejméně vděčné období pro mládí byla doba před omladinou a po omladině. Obojí toto období vychovalo generaci vnitřně zklamanou a neukojenou; obojí toto období poznalo poušť, obojí toto období poznalo tragiku odlivu: vlny, jež se bojovně tříštily o skály a zmahály ostré hroty, počínají opadat. Jen jakási vegetace moře, jež odešlo, tu zůstává. A hroty skal vztyčují se vítězně a nepřemožitelně.

Hladová generace, generace věčně chtivá! Veliký kolos rostl vedle a zastiňoval Čechy. A velikost obra činila ještě menší sousedovu maličkost. Zdálo se, že soud dějin je vyřčen. A rozumní lidé počali se skláněti před bůžkem; ne s vírou opravdovou, neboť poznali jiného boha. Ale resignovaně, přijímajíce osud, jenž se zdál neodvratným. Pouze to sklonění před kolosem mohlo zajistiti jakýs takýs život.

Té doby generace, o níž mluvím, generace právě se rodící pozvedla hrdě mladou hlavu. Vedle ní stál kolos a vrhal těžký stín; ale ona odmítla dívat se naň nebo dívajíc naň ho přehlížela. Dala své sympatie západu, dala své sympatie východu; více vážila si severu a respektovala jih. Ten soused vrah, který byl mezi tím západem, severem a východem, neimponoval jí pro svou právě vyrostlou velikost, pro silný kapitál a pro mohutnou armádu. Byla mladá, tato generace, a věřila v svůj národ.

Samostatnost! Bylo to slovo, které už pomalu bylo jen takovým ubohým slůvkem, jehož smysl zdá se nejasným těm, kteří nepoznali ani velikou skutečnost ani veliký sen. Ale tehdy, třeba skutečnost nestala se větší, aspoň sen vyrostl. Na vždy zdál se připoután osud Čech k osudu racy vítězů u Sedanu. Bylo mu smiřovat se s Habsburky, aby nepropadl Ho-

henzollernům. Ale Scylla rovnala se Charybdě. Samostatnost! Ale jak v ni uvěřit a jak jí dosáhnout?

Buďme upřímni; bylo velmi těžko věděti, jak. A buďme vděčni té generaci, že vůbec měla své co. Byla protirakouská, třeba ji utloukali citátem z Palackého z roku 1848. Ale národnostní její program nebyl pouhým záporem němectví. Měla živou touhu od kořene změnit a přeformovat národně, kulturně i sociálně život. Byla schopna velikých pobloužení a mnoho, přemnoho jich zašlo z jejích řad. Ale generace nezašla. Shledáte ji ... po čase přece ji poznáte! Má jakýs znak, který nemožno se světa sprovoditi. Možno, aby se skryl, možno, aby na čas unikl očím. Ale vy ho poznáte. Je to jakási svatá vášeň, vedoucí stále v před; je to stará energie, překážkami jen zmnožená. A přes to, že ji rozdílí mnoho zájmů, hesel a praporů, uvidíte, že v příhodnou chvíli zase se sejde stará generace!

Suďte zde, odsuďte; není prosto vad a já znám velmi dobře jejich vady. Ale nebylo jedním z krásných, třeba spíše instinktivních jejích věr, že je velmi málo, pouze odsuzovat vady? Nedívala se dokonce s jakýmsi pohrdáním na ty, kteří se nezmohli nikdy na nějaký čin? Suďte je, odsuďte, třeba-li; ale její činorodé energie si važte. Bude jí třeba, bude jí velmi třeba. A také její veliké víry bude třeba, oné svěží bujarosti, s kterou vyšla v život, a s kterou časem přehlížela propast. Neboť přese všechno nebude to šťastná generace. Při prvých srážkách s životem bude míti své mrtvé a své raněné, kteří se neuzdraví; zřídne, nežli se nadá a nebudou jí uspořena zklamání a porážky. Ale přece bude to posléze šťastná generace.

Čtvrt století. Více než čtvrt století vlastně. Toť mnoho a málo, uvážíme-li, co se zde přihodilo zatím. Sen, možno říci, stal se skutečností, neboť taková byla víra oné generace, že každý sen musí se jí státi. Tato skutečnost nepřekoná kouzlo snu; pravděpodobně ho také nedostihne. Ale generace tato nebyla by svou generací, kdyby pouze nevyměnila svůj sen a kdyby chtěla se vyhnouti novému boji. Ozdravené, silné, v práci neúmorné, v úsilí nepodlomitelné — takové vidí Čechy. A zase věří, jako věřila; Chceme-li, dovedeme-li chtít, musí se každý sen stát skutečností

Viktor Dyk.

 LITERATURA.

Jubileum Hviezdoslavovo. V den 2. února, v němž dovršoval veliký básník slovenské větve národa našeho Pavel Országh-Hviezdoslav sedmdesátý rok plodného a ušlechtilého života, upíraly se zraky statisíců s láskou a vděčností do sídla básníkova, Dolního Kubína. Pozdravovali v něm velikého básníka, druha Jaroslava Vrchlického věkem i snažením. Pozdravovali v něm národovce nikoli prázdných hesel, ale úsilné a vytrvalé práce. Pozdravovali v něm posléze nezapomenutelného mluvčího Slovenska na divadelních slavnostech pražských v Pantheonu, který prostým a právě svou prostotou a přirozeností strhujícím proslovem vryl se v paměť nás všech. Básník, jehož duch a směr byl tak blízký „Lumíru" našich předchůdců, zachoval své sympatie také dnešnímu „Lumíru", který klade si za čest, že může vítati básníka se stejnou láskou a

upřímnosti, jako jeho předchůdcové. Osud, který dopřál básníku dožíti se svobody lidu československého, nechť mu také dopřeje šťastně a klidně dovršiti veliké životní dílo!

DIVADLO.

Dne 15. ledna provozována na divadle vinohradském aktovka Otakara Fischera „Jupiter" jako dohra k Molièrovu „Amfitryonu". K odvážnému pokusu postavit se po bok velikému geniu francouzské veselohry přiměl autora správný poznatek, že dramatické řešení kusu Molièrova, psaného příliš pro Ludvíka XIV., přes veškerou autorovu schopnost neuspokojil, tím méně je veseloherní. Ale „Jupiter" nemůže být zván dramatickým vyrovnáním; diváku vnucuje se pocit, že chyba nespraví se jinou chybou. Otázka zůstává tudíž otevřená. Ale autor, který v jiných svých pracích má ambice vyšší, nepovažoval zjevně sám „Jupiter" nežli za hříčku; v tom smyslu „Jupiter" i v sousedství Molièrově svého účelu úplně dosáhl.
V. D.

Národní divadlo vypravilo dvě české původní hry, obě z doby válečné a tudíž v jistém vztahu s událostmi války. Attila*) Růženy Jesenské, obdivovatelky Ruska, jest jakýmsi literárním protestem proti dnešnímu pokoření veliké Rusi, apothesou tradičního Ruska-Osvoboditele, jehož představitelem stává se v autorčině dramatické básni Attila, vůdce Hunův. Není to ovšem Attila, jak jej známe my. Dálka pátého století učinila tuto postavu na tolik mlhavou, že autorka mohla si ji oživiti dle svých potřeb a zálib; obdala svého Attilu vlastnostmi, jež přála si míti u „vládce vší Rusi", u spravedlivého, velikého cara-osvoboditele.

*) Vypraven N. D. 24. ledna za režie Jar. Hurta.

Jest statečný, aniž byl dobývavý, jest dobrý, aniž byl sláb, laskavý, ne však měkký. Na jeho dvoře panuje ideální slovanský život rodinný, jehož ochránkyněmi jsou milující oddané, věštecké ženy slovanské: žena Attilova, Jelena, a chůva jeho Světovida. Jedinou Attilovou slabostí jest smyslná vášeň, ale i tu dovede Attila zůstati hrdinou. Ani démonická kněžna Gudruna nedovede zlomiti jeho vůle, naopak, on sám láme mravní svojí silou její nenávist k sobě i ke Slovanstvu; ne její nenávist, jen žárlivá její láska jej vraždí. Tento umírněný, spravedlivý hrdina má jedinou vadu: není z pátého století, jest příliš moderní a zidealisovaný, jako celá autorčina Rus. Chápeme tuto snahu v době ponížení drahého nám národa, nemůžeme ji však schvalovati, neboť láska jednotlivců ani národů nemá býti živa z ideální fikce, ale z drsné skutečnosti. Jenom tak může nésti zdravé ovoce. Z herců paní Hübnerová vyzdobila krásnou dikci věštecký pathos své Světovidy, pan Deyl je šťasten, když se v třetím jednání sešel aspoň na okamžik se starým naším Attilou a mohl si mužně zahráti, paní Rydlová byla milou a krásnou Slovankou; z psychologicky přetížené, moderní strindbergovské Gudruny nemohlo ani umění paní Dostálové udělati živelnou Amazonku pátého století. Dík režii páně Hurtově a přepěkné výpravě Wenigově, jež dobře naznačila asiatskou nádheru starého ruského dvora, bylo nač se dívati a hra měla úspěch.

Mahenova hra „Nebe, peklo, ráj“*) jest válečná, čpí krví, syrovou bolestí, nenávistí, k šílenství vystupňovanou láskou k životu a k ženě. Osleplý a v páteři zraněný hrdina hry Karel Vičar prožívá tu bezejmennou, nesdělitelnou tragedii mladého muže, včera ještě zdravého a dnes člověka, náhle bez viny vyobcovaného z lásky, z práce, života. Hrdinovi nelze takto žíti; vynutí si ještě okamžik štěstí, ještě jednou oddá se cele své lásce, jediný večer dá za život. Žena umírá s ním, poživši ve víně téhož jedu. Vědomě či nevědomky? Hra je dosti napovídavá, a nechává divákovi jen vytušiti duši ženy Vičarovy. Je to žena mladá, zdravá, milující, věrná. Drží se křečovitě své lásky, svého nebe, nechce se podívati pravdě v tvář, nechce je viděti v mužově duši. A přece tušíte, že je vidí, vidí je zavřenými víčky, a přechází mimo ně jako kolem propasti přímo do ráje společné smrti. Na manželské drama Vičarových lehce se navíjí trochu nejasné drama učitelky Kláry a správce Roubala. Hra byla vystupňována už v prvním dějství k takovému dramatickému účinu, že se pak již nestupňovala, ač poutala pozornost až do konce. Snad toto stupňování nebylo ani autorovým úmyslem. Chtěl jen, abychom se zamyslili. Chtěl hlavně: abychom nezapomněli! Karel Vičar páně Vojanův hroužil se až na dno nepojmenovatelných niterných hrůz člověka zákeřně životem zraženého. Žena Vičarova v podání paní Dostálové uchvacovala když promluvila, uchvacovala též, když v bezmezném úděsu jako vichřici hoře zmítaná svíjela se u nohou slepého manžela. Pan Steimar a paní Suchánková měli těžkou roli, ujasniti nám Kláru a Roubala, jejich vztah vzájemný i vztah k manželům Vičarovým, ale zahráli své role přesně a poctivě, stejně jako pan Hurt svého revírníka. Autor byl hlučně vyvoláván.

Městské divadlo Král. Vinohradů sáhlo ke hře ruské, vypravivši Žárlivost Michajla Arcybaševa.*) Viděti dnes na scéně Arcybaševa, spisovatele předválečné, úpadkové Rusi, není nic veselého. Je vám úzko ze všech jeho hrdin „slabých povah“, které také Čechov rád zachycoval, a chápete, že jen válka a revoluce mohly býti záchranou z mdlobného ovzduší mravního úpadku, do kterého Rusko upadalo. Jelena Nikolajevna, hrdinka hry, jest vysloveně slabá povaha. Není špatná, ale je mravně nezdravá, beze smyslu pro dobro a zlo. Nedává se mužům tělesně, ale neodpírá jim mravně, a lže bez rozumu jako malé dítě. A tak všichni podléhají jakési nervové podrážděnosti (vždyť to, co tu odehrává, není žádná zdravá smyslnost) poddávajíce se jí, jen mládí se bouří a vzpírá... a současně již i ono podléhá. Paní Důrasová hrála Jelenu ke konci velmi pěkně, ale v prvních třech aktech bylo tu rozhodné nedorozumění. Tu nešlo o ženu prohnanou, tu bylo cosi bolestnějšího, hlubšího: žena neschopná nevěry, ale nechápající, skutečně nechápající dosah svého chování. Toto mravní nezdraví nepodařilo se zachytiti paní Důrasové. Její Jelena nebyla směs hluboké bezprostřednosti a nezdravé lživosti: ona byla lež sama, a proto jedině jí nebylo lze věřiti ani v posledním okamžiku, a naivnější diváci odcházeli s otázkou, zabil-li ji manžel právem, nebo byla skutečně nevinna? Paní Májová měla roli snazší, nikterak nedvojsmyslnou, paní Machová nalezla ve své studentce opravdový tón upřímné mladosti, ještě více pak Serjoža páně Tůmův. Karel Jičínský byl dobrým manželem Jeleniným, chvílemi snad příliš klidným, a páně

*) Premiera N. D. 6. února.

*) Po prvé 1. února 1918 za režie V. Vydry.

Vydrův kníže byl dobrou drsnou odpovědí na Jeleninu vyzývavost. Také ostatní pánové, Karen, Roland, Zakopal a Hlavatý hráli dobře. Hra měla úspěch, ale málokdo z diváků se nad ní zamyslil. Zdenka Hásková.

HUDBA.

Česká Filharmonie vstupuje přibráním V. Talicha za druhého dirigenta do nového období a my smíme na základě jeho dosavadních výkonů doufati, že tato nová fáze bude programově i reprodukčně seriosnější než tomu bylo dosud. Éra romantiky tedy minula, čas tuhé práce nastává... Doba jedinovlády L. V. Čelanského nesplnila nadějí, jež se v ni kladly. Jest sice pravda, že tento dirigent přinesl v reprodukci něco, čeho se dru Zemánkovi naprosto nedostávalo, totiž vzlet, ale musíme na druhé straně, bohužel, doznati, že v rozhledu po koncertní literatuře a v ovládání partitury stál a stojí p. Čelanský za svým předchůdcem. „Má Vlast" a „Slovanské tance" — to byl jeho kmenový repertoir, polyfonnější pak sloh, jejž nutno při zkouškách plasticky vytříbiti, byl mu vždy cizí a chodí se tedy přes něj jednoduše k dennímu pořádku. A tak nabyly nedělní koncerty jím řízené svého určitého typu, jejž by bylo možno nazvati typem lesklé prázdnoty, neboť efektní vnější zdání mělo nahraditi to, co jim uvnitř chybělo, totiž poctivou uměleckou solidnost. Doufejme, že nyní bude lépe, že totiž umělecká zdatnost nového dirigenta povzbudí i p. Čelanského k přísnějšímu nazírání na úkol jemu svěřený.

Co se týče novinek, budiž zde zmínka o několika skladbách z naší literatury. Na prvé místo bych položil Zichovu „Osudnou svatbu", balladu pro sbor a orchestr, komponovanou na lidový text o Heřmanu a Dorničce. Horácovo „nonum prematur in annum" se v tomto případě osvědčilo ještě mírným: Zichova skladba měla premieru 14 let po svém napsání... Skladba tato patří k té skupině Zichových děl, jež mají vztah k jeho folkloristickým studiím; jest myšlena a pracována prostě, nehledaně, skoro bychom řekli v tónu lidovém, kdyby melodika a rytmika lidová sama stačila k vybudování rozměrnějšího díla. Tím čestnější jest pro skladatele, že na podkladě tak jednoduchých prvků vytvořil skladbu umělecky nejen cennou a přesvědčující, ale ethicky přímo podmaňující, s krásnou vnitřní gradací ve střední části. Ve vnějším výrazovém ústrojí má Zichova ballada blízko k Dvořákovým symfonickým básním, zvláště k „Holoubku" (periodické členění věty, instrumentace); ale to jí neubírá na ceně, neboť i tak zbývá „Osudné svatbě" dosti svého, čím vítězí.

Petrželkovy „Živly" jsou skládány jako písně na Theerovy básně Vítr, Voda, Oheň. Projevují vážný směr tohoto moravského skladatele a spolu i touhu po vlastním uměleckém výraze, třeba že pokus autorův o převedení těchto básní Theerových v hudbu není počinem definitivním. Lpí na nich přece jen ještě dosti vnější zvukovosti, kdežto básně Theerovy jsou v podstatě vnitřní, symbolické meditace, při nichž vnější metaforický obraz není rozhodující součástkou. Jakožto písně s orchestrálním průvodem volaly by tyto skladby po širším a mohutnějším rozehrání orchestru.

Polívkovo „Jaro" jest dobrou skladbou, kterou psal patrně vážně

založený hudebník, spíše do nitra obrácený, než po zvukovém účinu toužící. Jest to více jaro srdce než jaro probouzející se přírody: odtud tóny převahou diskretní, tiché radosti. Instrumentace skladby ukazuje dosud na začátečníka, neboť celkový zvuk je často mezerovitý. V tempu byla střední scherzová část hrána rozvláčně; nepochopení temp jest ostatně význačnou vlastností dirigentovou, svědčící o tom, že skladeb neovládá.

J. Horákova Serenáda pro smyčcový orchestr jest zato skladba zcela konvenční, bez vyššího uměleckého cíle a bez hodnotných myšlenek.

O Čelanského „Adamu" a „Potopě" lze říci jen tolik, že to nejsou skladby mystické, za jaké se vydávají, nýbrž zcela naturalistické, že v nich nejde o „vnitřní vývoj lidstva", nýbrž o efektní zvukový kankán, zavěšený na biografně viděný děj, že se tu zkrátka nejedná o umění, nýbrž o sluchovou sensaci. Nejtrapnější jest, že „Adama" musil vyslechnouti i náš president, jako dílo patrně representační. L. Vycpálek.

ZPRÁVY.

Syndikát českých spisovatelů. Krise, kterou prožíváme, dolehla zvláště na duchovní pracovníky, v prvé řadě na spisovatele. V době, kdy všichni snažili se zvýšením svých příjmů čeliti zvýšeným vydáním, stál tu, aniž by mohl znamenati úspěch poněkud jen úměrný zdražení všeho života. Zatím co odbyt knihy rostl, autor knihy nezaznamenával z toho zisku. Z diskuse, která zvláště v druhé polovici 1917 v tisku se rozvinula, vznikl „Syndikát českých spisovatelů", jakožto organisace, jež by hájila hmotné zájmy spisovatelstva. Tento „Syndikát" zahájil ihned jednání se zástupci nakladatelů. Komplex otázek, jež je nutno řešiti, není malý a jsou mezi nimi problémy rázu jistě choulostivého. Nelze se tudíž diviti, neskončeno-li jednání tak rychle, jak usuzovali někteří přílišní optimisté. Přes to podařilo se docíci aspoň v některých směrech dohody a lze se nadíti, že bude docíleno dohody vůbec. Syndikát českých spisovatelů, který původně projektován jako organisace jen a jen spisovatelů-beletristů, rozšířil se i na spisovatele vědecké, na hudební skladatele atd. Spoluredaktor tohoto listu, člen výboru Syndikátu, Dr. Hanuš Jelínek vyjednává v Paříži se Sociéte des auteurs o zadávání dramatických práv autorských ve Francii Syndikátu.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 11·—, na celý rok K 22·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelínek.

Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 12. března 1919.

R. XLVII. LUMÍR ČÍSLO 4.

JAN Z WOJKOWICZ:

MORAVĚ A SLOVENSKU.

Vy naše kořeny, vy zdroji naší mízy!
Moravo, sestro! Slovensko, bratře malý!
Konečně shodili jsme tedy s šíje jařmo cizí,
konečně z porobených svými jsme se stali,
konečně jménem Dobra shromážděné síly
— i my jsme na vítězství jejich spolupůsobili —
nám opět volnost dali,
nás, dosud spojené jen krví, snahou k témuž cíli,
nás, jako pány, v rodinný kruh v rodinném domě spjali!

Dnes minulost je snem. Ó, jak jsme dlouho spali!
Jak dlouho každý z nás si připomínal denně
svůj řetěz nehmotný, jenž mladé, bujné ženě,
i děcku nezralému, vězněnému v dáli
byl teprv na úkor! Ty přetrpěné žaly!

Co platno, sestro, že Ty, dobrá žena,
cizincem mocným jednou porobena,
jen zpola znásilněna jím, zpola spíš uvábena,
jsi při shledáních s bratrem vzdorně plakávala,
když znovu vždy Tě k sobě zlákávala
chladná moc cizincova, tak že's dál vždy žila
jen půlí srdcem rodná, půlí odcizena!

A Ty, náš bratře malý, ztracený tak záhy,
tak časně zapiat v cizích zájmů dráhy,
od dětství kažen, slaben, vychováván v raba,
byl's teprv ubohý! Tvá ruka byla slába
čelit Tvým škůdníkům — a vzdálený Tvůj bratr, sám jen rab,
byl k svržení jha Tvého teprv sláb!

Teď snem je minulost, byť přetrpěné žaly
nás v upomínkách, živé, dosud pálí.

Moravo, sestro! Slovensko, bratře malý!
Jak naše povahy se k sobě ladně pojí,
jak hradí každý z nás nedostatky té svojí,
by svéráz rodinný společně uchovali!

Tak často o tom musival jsem sníti,
když v dobách zlých se časem zapestřila
nám před očima barev Vašich stuha
jak jarní kvítí,
a s písní závratnou, tak plnou jaré síly
i citu tklivě tak, smyslně horoucího, jak jen ho mládí cítí,
když nese neztlumeně v sobě signál žití,
ta vaše mladost, krví ruměná a pletí mléčně bílá,
před námi zakroužila
ohnivou kyticí,
kopretínou a vlčími máky,
dýkou se lesknoucími zoubky, v plamenech koupanými zraky
svítící:
Poutaná, nevykypělá, ač nezvládnutá síla!

Čím bez Vás všechna naše kultura by byla?
Strom svěží mízou neoživovaný,
peň tuhý vůle jen, rozumu suchá kora,
tak rosť by zvolna jen, co na něm vždy víc sporá
by mdlela zeleň, plod, až sám by uschnul planý.

Čím Vy však teprv bez nás byste byly?
Bohatý, svěží zdroj životní Vaší mízy,
ty všechny Vaše nespoutané síly,
nepořádané, neřízené k prospěšnému cíli
nadarmo kypěly by, spolu zápasily,
až by je poznenáhlu v sebe vpila,
v svém těle, zahubíc Vás, rozpustila
tkáň Stromu raçy cizí.

Jen pevná ruka naše, mužská naše síla,
bratrská láska Vás zde ochránila!

Vy zdroj náš původní a naše kořeny,
než jejich strom, váš peň, váš kadlub to jsme my!

Váš zdravý, jarý hoch, kypící touhou činu,
v duši své nesa si, co vatru, krásný sen,
prochází světem naším. V chladném jeho stínu,
tak ironicky kritickém,
zprvu se cítí zklamán, nalomen.
Zdá se mu, za žár svůj že zde jen popel klidí,
že místo živých tvorů, místo lidí
zde, Dante, podsvětné jen chladné stíny vidí;
v zlých, divých vichrech krisí,
v nichž všemu, všem i sobě, zdá se cizí,
to, co chtěl milovat, na konec nenávidí.

Než poznenáhlu, v řadě let a změn,
sám chladne a se přizpůsobuje; s ním, v něm,

dřív žhavý, zrak si šeru zvyká: Před tím vstává
svět více chápaný; a svět ten vychovává
jinocha v muže, který poučen,
již ví, že mysli klidné žádá vážná snaha.

Cíl, vznět mu domov dal; poslední posvěcení
přec dovedla mu teprve dát Praha,
dovedly Čechy jen!

Váš božským zápalem nadšený umělec,
blíž východnímu, slovanskému zdroji,
v svém díle hořícím v mladistvém nepokoji
střízlivým, kritičtějším smyslům našim stroji
bohatších, sonornějších tónů bujné hody,
živějších barev pestrý koberec.
Hlouběji v čerstvou prsť instinktů svojich vnořen,
mocněji připomene stromu jeho kořen,
mocněji připomene duchu tradici.
Než ryzejší, rodové půdě bližší,
postrádá dílo jeho, zemitější, nižší,
jemnějších, duchovějších forem, jež jen na Slunci se rodí,
vyššího, zralejšího ducha ruky ladící,
Jen v našem vichru severním, jen v naší od západu vyučené kázni
se může znovuzrodit, povznést, až v něm vposled zazní
zralého ducha mužný, prsní tón
a pročištěných jasných zvuků zvon.

Tak jste Vy původní náš zdroj a naše kořeny,
než jejich strom, Váš peň, Váš kadlub to jsme my!

My jsme ten pevný peň, jenž mocně v sebe sbírá
bohaté Vaše síly a přec rozptýlené,
je opatrně probírá, je pročištěné svírá,
a soustředěné
je pněm svým žene
výš, směrem života tam k cíli duchovému,
k vlastnímu v Sadu Světa poslání, cíli svému

My šíro zářící pod Sluncem koruna,
jež teprv, zušlechtěné, Vaše dílo nese;
v ní zdatnost Vaše odměnu svou má,
v ní krása Vašich šťav na Slunci koupaná
v květů a listů barvě, v plodů vábné záři
soutěžíc v Sadu Světa, ukáže se!

Jak mládí nezralé, vy divoky jste, jary,
my nesem kulturu, jež ve Vás zavinuta;
my její kypivé a primitivní tvary
chladíme v kadlubu, až umně, pevně skuta;

my Vaše nespoutané podzemní síly vary,
my Vaše sálavé podzemní rudé žáry
ve světla bílého měníme klidné dary,
ve světlo svítilny, jež v temnu rozžehnuta
a na pouť žitím, světem k výši pozdvihnuta!

Nuž, sestro Moravo, Slovensko, bratře malý!
Teď, doma, svobodni na prsa bratru spějte!
V náručí jeho dojetím se chvějte,
na jeho prsou slzy svoje skrejte!
Ať jeho prsa, jeho pevné svaly
v přílivu lásky vaší, srdcí vašich bití,
na ňader vašich teplém dmutí, cítí,
jak vaší rodné krve míza zdravá, vřelá,
se plným proudem přelévá a valí
k srdci a v hruď, v peň jeho těla,
v lásce vás svírající bratrské jeho svaly,
jež mízou, láskou vaší opět posíleny,
tím víc vás tisknou, láskou roznícceny!
Ať k hlavě jeho, koruně, až k tepnám spánků, stoupá,
kde v dokonalém tvaru okrouhlého plodu,
uzrálé ideje, duchové zkratky rodu
ať v Slunečném se Světle vábně, vděčně houpá!

KAREL CAPEK:

TŘI.

Slunce, jež od rána pálilo do žluté stěny protějších dvorů, se pomalu v úporném tichu přesunulo. Stěny naproti jsou již ve stínu, zdá se dokonce, jako by se tím trochu ochladilo. Nyní zachycuje se úzký proužek slunečního světla na okenním rámu, bude se šířiti, a až padne do pokoje, muž vedle se probudí, hlasitě zazívá a přijde sem, tak jako každé jiné neděle. Marie se otřásla v ramenou tesknou ošklivostí a pustila šití do klína.

Prázdnýma očima se zahleděla oknem. Ten kaštan ve dvoře nedávno kvetl, ale nyní zůstala jen okvětí jakoby ožrana. Proč se ti zošklivi i strom, který přece za nic nemůže? Neklidné, rostoucí, přetěžké břímě ukládalo se v prsou Mariiných. Kdyby o sobě chtěla mluvit, řekla by, že jsou to snad vzpomínky; nikdy však o sobě nemluvila ani svému muži ani tomu druhému. Ale vždyť nejsou to ani vzpomínky. Je to jen, jako by se vše minulé svalilo v těžké

klubko; stačí zachytit nitku, i počne se odvíjet událost za událostí, ta, kterou by ráda vzkřísila pro své potěšení, i ta, kterou by chtěla na věky zapomenout. Na nic Marie nemyslí, na nic nechce mysliti, ale ví o všem, nač by teď mohla vzpomínat. Je tu vše, a tak blízko, že se bojí myslet, aby se toho nedotkla.

Proužek slunečního světla přeskočil okenní rám.

Je tu především bezmocné vědomí, že každý o tom ví, že každý zná i podrobnosti její manželské nevěry. Ach, kdysi to nesla vzdorovitě, když tolik lidí jí dávalo na jevo, že vědí . . . Někteří to dělali surově, jiní s necudnou důvěrností, jiní káravě a jiní, ještě jiní — jen nikdo nebyl, kdo by se necítil v právu říci jí něco hrozného. Ta sousedka bručí hlasitě o kurvách, když ji potká; ta druhá kývá hlavou a vykládá, že mladý člověk musí užívat, co prý má z poctivosti; jiná důtklivými narážkami se stará o manžela, jiná si odplivne, jiná nepoděkuje na pozdrav, jiná přetéká křiklavou sympatií a chodí si za to vypůjčovat kde co, — ach bože, to všechno se musí snést?

Ano, zprvu se Marie nutila ke vzdoru; ale těžko vzdorovat vlastnímu špatnému svědomí. A potom plakala zuřivými, uraženými, bezúlevnými slzami. Nemohla si ani ponaříkat svému milenci, neměla mu vlastně nikdy co říci, nemluvně zajata tichou, těžkou, ujařmující láskou vášnivého a těžkopádného člověka. Tvářila se konečně, jako by nerozuměla těm narážkám, jako by se jí to netýkalo; člověk zvykne na vše, ale tím se toto „vše" neočistí, nepromění, nepředělá . . .

Proužek slunce se přesmekl na šňůry žaluzie.

A potom byl tu manžel. Zprvu snad nevěřil, co mu lidé říkali o jeho ženě, ale pak ho rozrylo zoufalství a nemluvě s ní slova dal se do pití. Pil hrozně, on, člověk tak spořádaný, a sešel žalostným způsobem; konečně mu v úřadě pohrozili, že půjde do pense, a tu obrátil rázem, nechal pití a začal po starém, ba šetrněji a domáčtěji než dříve. S Marií dlouho nemluvil, ale posléze je nutno dohovořit se o výdajích, o prádle, o jídle . . . Zmlsněl jaksi a zlakoměl od své „nápravy"; potřeboval mnoho ohledů a dovedl se jimi spokojiti. Jednou našel doma Baudyše, milence Mariina; bouchl dveřmi, na nikoho nepohlédl a zalezl do druhého pokoje; ale sotva návštěva odešla, nechal se zavolat k večeři, nemluvil zprvu a po jídle začal hovořit o čemkoliv s trapnými zámlkami člověka, který ví, že by vlastně měl mlčet. Když pak Marie raději chodila do bytu Baudyšova, ztropil několikrát křik, že byla příliš dlouho pryč. Ano, musel čekat na večeři. Lidé říkali, že je veliký dobrák. Marie si

ho ošklivěla, jednak proto, že ho klamala, jednak proto, že už na sebe vůbec nedbal.

Paprsek slunce sklouzl na zeď. Marie sledovala jej jako rafii osudných hodin. Teď, teď ještě je slyšet, jak muž pravidelně chrápe; ale za chvíli zapraská vedle pohovka, manžel zazívá, pracně se zvedne, a škrabaje se v týle, s rozepiatou vestou, jen v ponožkách přijde k ní jako každé neděle. Tu pak přechází po pokoji, ohmatává nábytek, prohlíží škody už léta staré, bručí na výlohy a opatrně, oklikami začne svůj divný týdenní hovor... Marie se zachvěla. Začal s tím už dost dávno. Tisíckrát mluvil o tom, jak přijde žena člověku draho, co stojí peněz manželství. A nejlepší prý to mají, začal najednou, mládenci, kteří si namluví vdanou paní. Jiný ji živí, jiný ji šatí, a je to nestojí nic. Leda kytičku fialek, řekl, dívaje se nehnutě na Marii. Těm to přijde lacino, opakoval obšírně, jako by něco objevil. Celý měsíc byl živ z té látky, a Marie si myslila, že žárlí.

Jednou si přišívala ozdoby na šaty. Přišel vyspalý a ptal se, co stojí ty krajky, co stojí to a ono... Ostatně nikdy jí v takových věcech příliš nebránil, snad chápal, že potřebuje být hezká; nicméně mluvil o tom a naříkal na výlohy. Dnes, začal tehdy, jeden muž nestačí, aby svou ženu ošatil; ne, jeden muž za dnešních poměrů nemá na to dost příjmů. Někteří to mají ovšem laciné, žena jim přijde zadarmo, když není jejich... Marie počala chápat, bylo jí, že jí srdce chladne, ale mlčela, jako by se jí to netýkalo. Muž díval se na ni nehnutým, těžkým pohledem a vyhrkl: „A co Baudyš?" Po prvé pronesl jeho jméno.

„Co s Baudyšem?" zděsila se tehdy Marie.

„Nic," řekl výhýbavě, a po chvíli: „Jaké má asi tento, příjmy."

Tehdy to začalo, vzpomíná Marie. A od té doby je to každé neděle. Co že dnes tak dlouho spí? — Přijde a škrabe se na zádech „Mluvila jsi s Baudyšem? A jak často? A co, jak vydělává?" Pak začne o sobě. Není peněz, potřeboval by nový klobouk — jeho je už opravdu hnusný; ale co platno, „když domácnost všechno pohltí." Mluví sám, Marii stoupá ošklivá koule do krku, chtěla by ji vyvrhnout. Muž kývá hlavou a končí s podivným smutkem: „Ty se ovšem o nic nestaráš."

Marie pohlíží na postupující paprsek a zatíná si nehty do dlaní. Aspoň tuto vzpomínku kdyby si mohla ušetřit! Bylo to jednou v bytě milencově — právě po takové neděli; Baudyš ji posadil na pohovku, ale ona se bránila a plakala; považovala za nutno plakat a dlouho, dlouho se nechala prosit o vysvětlení: že je muž lakomý,

že jí nechce dát na šaty a na nic... Milenec poslouchal mračně a jaksi schlazen; byl tak... snad těžkopádný, že v duchu počítal, co to může stát. Konečně řekl váhavě a nerad: „O to, Marie, se tedy postarám.“ Marie cítila, že nyní by mohla plakat beze lži, ale zatím musila se nechat líbat; ach, více než to, ach, více než co doposud!

Příště ji čekal s darem; byla to látka na šaty, jež se jí nelíbila; a vracela se domů zlomena studem. Až po tyto dny se stýkala se svým milencem jako paní s manželem; její objetí bylo vážné a oddané; nyní však zavírala oči nad sebou, aby se neotřásla. Když stříhala látku, přišel muž. „To je od Baudyše?“ tázal se oživen.

Marie vzdychla a jala se šíti dlouhými stehy. Šila si hedvábnou bluzu; i na tu jí koupil milenec. Až podivně se mu zalíbilo ji zahrnovati dary, nákladnými, přepychovými a svůdnými. Někdy si myslila s radostí, že ji má tak rád. Někdy však cítila jinak, bývalo jí hrozně nevolno; ta tam byla její zdrženlivá, trpná láska, z těch darů vál dech horečný a rozmařilý, a Marie nutila se k nepřirozené, lehkomyslné bujnosti, jež nezrála v jejím pokojném a silném těle. Byla to palčivá změna, kterou milenec přijímal jako žíznivý piják, ale Marie jako cosi neodbytného a odporného. Připadalo jí to nevýslovně hříšné, protože to bylo proti její přirozenosti; nemohla se však bránit a spolkla vše, zoufale a marně se snažíc nemyslit na to. Před týdnem ji nutil, aby pila víno; byl sám opilý. Odmítla pít, ale když pak dýchal do ní jeho zpitý, horoucí, rozvášněný dech, byla by hrůzou vykřikla.

Paprsek slunce se tiše přesunul na fotografii její matky. Byla to kulatá, jasná, radostná tvář venkovské ženy, jež zrodila děti a požehnaně vrátila životu vše, co jí dal. Ruce klesly Marii do klína; i mužův dech utichl, bylo palčivé horko a ticho nejútlačnější. Tu zahekal vedle muž, pohovka zapraskala, podlaha skřípěla pod nejistými kroky. Marie jala se rychle šíti. Manžel otevřel dveře, hlasitě zazíval a celý rozepiat, zpitomělý spánkem, zpocen, drbaje se v týle vešel k ní. Marie ani nezvedla oči a šila tím rychleji.

Muž přecházel v ponožkách po pokoji, kolébal se nad ní, zívl a řekl:

„Co to šiješ?“

Marie neodpověděla, jen rozhodila svou práci, aby viděl.

„To máš od Baudyše?“ tázal se bez zájmu. Vzala do úst jehlu a neodpovídala. Muž vzdychl a znalecky ohmatával hedvábí, jako by tomu rozuměl. „To máš od Baudyše,“ odpověděl sám na svou otázku.

„Už dávno," řekla Marie koutkem úst.

„Áhaha," zívl muž a začal přecházet po pokoji.

„Prosím tě, vezmi si aspoň střevíce," ozvala se Marie po chvíli.

Muž mlčel a přecházel dál. „No co," začal, „pořád ty hadry! Nač jen . . . takové hlouposti. Že ti není líto peněz. Že ti, Marie, není líto peněz!"

„Však ty to neplatíš," řekla Marie tvrdě. Věděla, že začíná týž hovor jako už po tolik nedělí.

„Neplatím," opakoval muž. „To víš, že neplatím. Kde bych měl na to vzít? Já . . . musím platit jiné věci. Mám zase vyplatit pojistné . . . Na zbytečnosti nemáme. Ty nepočítáš, co se vydá. Sto dvacet na činži. A pojištění. Tobě je všechno jedno. Mluvila jsi s Baudyšem?"

„Mluvila."

„Ach ba, bože," zívl muž a díval se Marii do práce. „Že ti, Marie, není líto těch peněz. Co to může stát, taková látka, nevíš?"

„Ne."

„Kolikrát jsi s ním mluvila ten týden?"

„Dvakrát."

„Dvakrát," opakoval zamyšleně. „Škoda těch peněz. Vždyť už máš tolik těch hadrů! Poslechni, Marie!"

Mladá žena sklonila hlavu; teď to přijde.

„Už dva roky jsme nic neušetřili. Tak je to, Marie. kdyby přišla nemoc nebo něco . . . Jen když máš parádu, viď?"

Marie zarytě mlčela.

„Potřebovali bychom něco uložit; a pak uhlí na zimu. Rád bych, abych k stáru . . . abys ty měla . . . Aspoň na své vlastní stáří bys mohla pamatovat!"

Bylo mučivé ticho; Marie provlékala jehlu, ani nevěděla čím. Muž díval se oknem přes její světlou hlavu a chtěl něco říci; tu se mu roztřásla ubohá, neholená, obědem potřísněná brada . . .

„Přestaň," vykřikla Marie.

Brada zapadla, muž na prázdno polkl a řekl: „Víš, i já bych potřeboval šaty; ale já vím, že na to nemáme. Tak je to, Marie."

Sedl si shrben a díval se do země.

Marie ryla jehlou v hedvábí. Ano, dnes týden říkal totéž; byla by se rozplakala nad jeho zvetšelými šaty. Převracela je denně, znala každou jejich roztřepenou nitku; styděla se už, když v nich šel do kanceláře.

Včera byla u milence; šla k němu s hotovým plánem, ale nedopadlo to tak, jak chtěla. Sedla si mu na klín (myslila, že je to

nutno vzhledem k okolnostem) a nutila se k rozpustilému veselí; byl hned ve střehu a ptal se, co chce. Smála se a řekla, aby jí už nekupoval dary; že by si raději koupila sama, co chce, jen kdyby na to měla... Podíval se na ni a pustil ruce. „Vstaň," řekl a zvedl se, přecházel po pokoji, pak odpočítal dvě stě korun a položil je vedle její kabelky. Ach, schválně nechala kabelku na stole, myslila na to předem; proč to nepochopil, proč ji nechal, aby pak při loučení musila sbírat ty papíry a chvatně, neobratně je cpát do kabelky? Proč se aspoň neodvrátil, když to činila, proč se na to díval upřeným a pozorným pohledem? Marie sledovala suchýma, velikýma očima špičku své jehly; drásala nevědomky hedvábí, trhala do něho klikatou díru s bezvědomou pozorností...

„Tak je to, Marie," ozval se muž těžce. „Nemáme dost peněz."

„Mou kabelku," řekla Marie podrážděně.

„Co chceš?"

„Vezmi si... mou kabelku!"

Otevřel kabelku; našel schumlanou hrst bankovek, jak ji tam včera nacpala. „To je tvé?" vyhrkl.

„Naše," řekla Marie.

Muž hleděl ztrnule na skloněnou šíji své ženy; nevěděl, co říci: „Mám je schovat?" zeptal se tiše.

„Jak chceš."

Přešlapoval v ponožkách, hledaje slovo urážky nebo něžnosti; konečně beze slova šel s penězi do vedlejšího pokoje. Byl tam dlouho; když se vrátil, našel Marii stejně skloněnou, drásající jehlou hedvábí.

„Marie," řekl měkce, „nechtěla bys jít se mnou na procházku?"

Marie zavrtěla hlavou.

Muž bezradně otálel; bylo přece jen nemožno nyní hovořit... „Což, Marie," ozval se konečně s úlevou, „abych dnes šel třeba do kavárny? Vždyť už jsem tam léta..."

„Jdi," šeptala Marie.

Strojil se nevěda, o čem mluvit, Marie se ani nepohnula, skloněna nad pestrým hedvábím, sličná, oblá, němá...

Strojil se rychle, jako by prchal; ještě ve dveřích zaváhal, zastavil se a řekl nejistě: „A víš, Marie, kdybys měla chuť jít ven... tak... můžeš. Večeřel bych třeba venku."

Marie položila hlavu do roztrhaného hedvábí. Toho dne jí nebyl dán dar pláče.

DR. BOH. MARKALOUS:

OTÁZKA ESTETICKÉ VÝCHOVY.*)

Výchova estetická, spolu s výchovou mravní jsou hlavní dvě složky hnutí pro vyrovnání, uspořádání života citového, jak jeví se od doby úpadku náboženství, lépe řečeno církví.

Pravda, dobro, krása jest staré souhvězdí vychovatelské, jemuž odpovídá věda, mravnost a estetika života. Starověk a středověk dovedl svým uniformním světovým názorem udržeti trojhvězdí v harmonickém plápolu, urovnaná citová sféra, nezvídavý, bájí uspokojený rozum tvořily celek řízený hlubšími, nábožensko-filosofickými a estetickými normami. Estetická výchova, právě jako všechny pokusy nábožensko-reformní a hnutí ethická jest reakcí proti jednostrannému intelektualismu, mechanismu století 19. a 20., reakcí proti fysickému a duševnímu útlaku člověka, snížení funkcí smyslových, jednostrannosti tělesné a duševní práce, citovému rozvratu.

Matematicko-logický postup, vědecké objevy rozvrátily světový názor náboženský, řády staleté, pevně učleněné. 19. století počíná ve výtvarném umění suchým, matematicky strojeným akademismem, jakousi deskriptivou formami absolutními, zbavenými barev, životní mízy. Ale lidé chtí citově žít, věřit, vyrovnávat se, uspokojit srdce, ne stále se učit, přemýšlet. Chce se radosti, veselí, pohybu, vzduchu, slunce, barev. Počínají „návraty k přírodě". Široké masy pomíjejí duchaplné konstrukce nových filosoficko-vědeckých názorů světových. Vychovatelé jsou bezradní. Škola stala se smíšeninou středověku a novověku. Stará nábožensko-ethicko-estetická soustava rozvrácena, nová ještě nevytvořena. Věda, technika, průmysl tvoří zázraky. Objevy nových kosmických světů, pokroky chirurgie, betonové stavby, divy elektřiny nemohou uspokojiti srdce člověka. Devatenácté století je dobou věd a vědátorství, techniky, industrialisace, příkrého rozvrstvení sociálního a současně dobou hledání nových mravních a estetických pojítek k životu a hlubokého úpadku vkusu a smyslu uměleckého vůbec.

Kolébka estetické výchovy jest v revoluci francouzské. Vyrůstá postupem desetiletí ve Francii a Anglii ve významného činitele ať již pouze ideálně výchovného, ve škole a životě veřejném, či jako důležitý činitel povznesení výroby řemeslné, výroby hodnotné

*) Předneseno dne 13. prosince při sestavení uměleckého odboru Svazu osvětového, na radnici staroměstské.

a výchovy konsumentů, tudíž v obém směru jako významná složka vzdělání národního. Jak vysoko vyspěla Anglie a Francie za té řady desetiletí uvědomělé a namnoze programově řízené práce esteticko-výchovné ve školách, musejích, životě sociálním, o tom netřeba slov. Zdá se, jako by si uchovali v těchto zemích jakousi rovnováhu mezi hrubou, materiální silou industrie, kapitálu, mechanismu, organisace, spekulaci obchodní, práci chladně uvažujícího rozumu a sférou života mravního a estetického; jistě však ve větší míře, než v Německu, kde zbožněn stát a zbožněna německá věda, technika, industrie, organisace velmi propočítaná až do podrobnosti a v tom spatřována mystická síla pokroku, mravní, estetický, božský řád, z úspěchů pouhé quantity prýštilo omamně sebevědomí moci, blahobytu, z toho tvořena bludná praktická filosofie, morálka, estetika, styl životní celého plemene.

Musíme mnoho přemýšleti o osudu Německa; dějiny se opakují a překotný hospodářsky průmyslový rozvoj jeho po vítězství nad Francií není nepodoben situaci naší. Přese všechny, byť skvělé, ale mnohostní statky příslovečné píle a pracovitosti, nebylo Německo neuchráněno odporu kulturního světa právě také pro nedostatek jistých estetických hodnost osobnostních, společenských . . .

Názvosloví výchovy estetické není ustáleno. Avenarius užívá označení „Kultura výrazu“ nebo „Výchova výrazu“, názvy, které přičleňují estetickou výchovu k novodobému výchovnému směru pěstění produktivity, ale nezdůrazňují estetický prvek výrazu. U nás užíván byl název „Výchova k umění“, pojmenování vadné, jež svádí mysliti na výchovu umělců, či diletantů ve špatném smyslu. Tutéž závadu má všeobecně u nás rozšířený název „Umělecká výchova“. Je přece zhola zbytečno mluviti o ›umělecké“ výchově dětí v rodině, mateřské, obecné, střední škole, o „umělecké“ výchově dělníků či řemeslníků ve večerních kursech, divadlech, přednáškách, koncertech. Jaké bychom to musili míti přímo rafinovaně umělecky vychované obecenstvo, za všechna léta působení Národního divadla, České filharmonie, nesčetných výtvarnických výstav a toho množství dobrých knih původních i v překladech! Lze proti tomu říci: což pak se dětem nelíbí Alešovo loutkové divadlo a nejširším masám Smetanova hudba v „Prodané nevěstě“? Ano, líbí se, dejte dětem hodně Alešů, hrajte často „Prodanou nevěstu“, vydávejte pěkné, barevné a laciné tisky, knihy — budou vítány a vykonají své dobré poslání. Jenže pouhá libost estetická není ještě pochopit dílo umělecké.

*

Dětem líbí se Aleš, národní píseň, veřejnost naše mnoho čte, chodí do divadla, ale tím není řečeno, že šestileté nebo dvanáctileté děti pochopí Aleše, Smetanovo, Dvořákovo dílo, že Němcová, Neruda, Březina, Bezruč, Sova mají miliony ctitelů, bratrů svého uměleckého creda — a věru nebyl by to ani zdravý zjev. Kdo by podnikl pošetilou práci vychovat byť i polovinu národa na lidi umělecky cítící, byť neproduktivní, jen receptivitou rovnocenné umělcům? Co děti, či nejširší veřejnost na díle uměleckém poutá, jsou složky obsahové, lineárné, barevné, rytmické, pohybové, dějové; lze dojmouti, rozesmáti, vzbuditi náladu, napětí, úzkost, radost ve všech stupnicích a přece o uměleckém pochopení v přísném smyslu nemůže být řeči. Spíše snad ještě o v k u s u, v menší či větší míře, a to mám za hlavní úkol estetické výchovy: buditi dobrý vkus hudební, literární, dramatický, vkus a vychované oko pro předměty umění výtvarného, architekturu, umělecký průmysl. Toho vkusu není stále dost, naopak. Název „umělecká výchova" zavinil na př. v Německu mnoho nedorozumění, odradil kruhy umělecké, které s počátku byly hnutí nakloněny a byl příčinou nekonečných sporů a polemik. Zdůrazňováním umění a „uměleckého", zdiskreditována byla myšlenka esteticko-výchovná i u nás. Ponechme umění kruhům, jimž jedině a právem patří, umělcům z povolání, a připustme nanejvýš výchovu uměleckou tam, kde jde o výchovu adeptů umění, tedy v akademii umění, konservatoři, škol umělecko-průmyslových. — M ů ž e m e s i v ý c h o v u e s t e t i c k o u p ř e d s t a v i t z c e l a d o b ř e b e z u m ě n í v ů b e c. Přírodou, gymnastikou, prací tělesnou a duševní, stykem s lidmi vzdělanými a dobře vychovanými možno zajisté vychovati esteticky velmi jemnocitného jedince. „Výchova uměním" byla by tudíž podřazena obecné výchově estetické, která by podle toho byla souborem: výchovy přírodou, výchovy tělesné, výchovy prací, výchovy společenské, výchovy uměním. — Názvy jako „v ý c h o v a c i t u", v ý c h o v a c i t o v á" zamlouvají se tím, že nemají v sobě „umění," a ničeho „uměleckého", ani odiosní „estetiky", ale není hned jasno, o jakou část citového života tu jde. I výchova mravní je výchovou citovou. V pojmenování „v ý c h o v a k r a s o c i t u" jest estetický zřetel citový, vadí však slovo „krása", zastaralý, mnoho značný pojem, všedním životem otřelý a zneužitý. V ý c h o v o u v k u s u lze rozuměti onu největší část obecné výchovy estetické, jež prakticky, nepřímo vhodným prostředím, přímo umělými pomůckami, methodikou, prováděna býti má v rodině a na školách obecných, středních, odborných, pak

v životě sociálním, jež obírá se jednak výchovou konsumenta za účelem podpory a rozšíření hodnotných prací řemeslných, jednak výchovou řemeslníka samého k práci druhu toho. Ve školách vychováváme vkus tvrzením smyslu pro čistotu a úpravnost, slušné chování, vkusným (proč říkame uměleckým?) zařízením školy, světnice, pomůcek učebných, zaměstnáním v přírodě, tělocvikem a pod. Prostředky vychovávací jsou tu prosté. Volný, svobodný duch sám sebou přináší radost, intimitu, péči a vlídné prostředí. — „Estetická výchova" jest universálním označením výchovy k praktické estetice životní, pojímá obsáhlý obor hodnot estetických, tedy nejen snad denního života, nejen výchovy těla, gymnastiky, oděvu, chování, výrazovosti, řeči, mimiky, práce, vkusu prostředí domu, ulice, města, přírody, nýbrž zabírá i ony hodnoty kulturní, jež bez odporu označiti dlužno za umělecké.

Úkol a vymezení pracovního pole, způsoby pracovní jsou velmi různé podle dob a autorů. Starší pojetí, vychovávati lidi umělecky cítící (pro „osvěžení po práci", pro „ušlechtilou zábavu") tedy směr receptivní, a novější pojetí, podle něhož vkus, estetický činitel jest nezbytnou součástkou výchovy k produktivitě, rozmnožení a zdokonalení tvůrčích sil, života vůbec, střetly se v Německu již v Drážďanech na prvém sjezdu roku 1901.

Je to v poslední řadě, theoreticky vzato, otázka životního názoru, prakticky vzato, umění žít; jde o intimní sféry duševního života, o sebevýchovu v určitém individuálním směru, neboť umění staví lidi v určitý poměr k světu, jako věda, mravnost, náboženství. K tomu zajisté třeba šíře duševního zraku, discipliny cílevědomé práce, disposic a daru pozorovatelského.

Není možno spokojiti se pouhou receptivitou, pasivním přijímáním, nýbrž třeba žádati, aby na tomto základě rodily se síly vlastní, tvořivé, v životě individuálním, vnitřním i praktickém. Výchova umělce a výchova přátel umění jdou stejnou cestou iniciativní práce tvůrčí. Vědomé tvůrčí práce, neboť jen kritické vědomí doplňuje osobnost. Jedinec, u něhož vypěstěn vkus či umělecká kultura, snaží se vědomě, svým osobitým způsobem vytvořiti ze zásob poznatků věcných, z představ, názoru, zkušenosti, komplexů citových, náladových určité nové duchovní a praktické životní hodnoty.

Takto vymezena mohla by estetická výchova (převážně výchova vkusu) přispěti ke zmnožení umělecké kultury, býti průpravou, připravovatelem, žírnou půdou, urovnavatelem cest.

Umělecké dílo jest pregnantním výrazem duchovně pojaté přírody a osobitě zhodnoceného života. Umělecké dílo nemůže mít smyslu pro toho, kdo nemá v sobě silnou životnost, vycvičené smysly, zásoby vjemů a zkušeností praktických, schopnost samostatné tvůrčí činnosti.

Byli bychom jen zklamáni, jestliže bychom mládeži nedali přímo projítí přírodou a životem a místo toho uzavřeli ji v prostředí velmi vkusná či dokonce mezi umělecká díla, jestliže bychom naučili požívat a ne prožívat, a byla by jistě marná a pošetilá práce vychovávati náš národ, v jádře tak zdravý a silný, byť nedisciplinovaných instinktů, neprojádřených ještě duchovních cílů a ve slibných začátcích pracovních po vyšších hodnotách kulturních, k estetickému pasivismu, místo k tvořivosti plné, životní, vychovávat lidi v umělecké a duchovně povýšené sterilní aristokraty, příliš zjemnělé, místo aby veškeré síly v nich se vyvinovaly, aby život poznali po všech i odlehlých a velmi profanních, třeba užitkových stránkách, aby život, boj a práci i za těch lepších podmínek naší svobody seznali trpkým a krušným. Čím má býti vysoce vyvinutý estetický smysl zemědělci v jeho těžkém zápase ze zemí, dělníku, který jest odsouzen pracovati jako stroj, ženě, která vyčerpává se starostmi o kuchyň a čistotu? Ptám se, není estetická požívačnost lží, jestliže sám život, aspoň částečně, není jejím objektem? Vychovejme náš národ v kmen tvořivé vůle a tvořivé síly, což znamená vychovávati zvláště mládež vším, co silného, zdravého, mravného, vznešeného, nadějného dává život a česká příroda, česká pudová přirozenost, aby ona z těchto nezbytných základů sama mohla vytvářeti praktickou, mravní a estetickou stránku svého růstu a své nové kultury.

V praxi lze odděliti dvě skupiny: estetickou výchovou školskou a sociální.

Estetická výchova školská je obtížný problém v duchu i těle, teorii i praxi. Jest nikoliv podružnou součástkou radikálního obrození celého našeho školského systému, té pusté, zvlažnělé duchovosti, jaká v něm po vzoru německém vládne, jak posmíval se mu Nietzsche, systému lámajícím povahy sytěji, bohatěji, hlouběji založené, v němž veselost, radost jest věcí nejpochopitelnější, v němž je vychovatelů, již sami potřebují býti vychováni, a kteří provozují bezohledný brutální výcvik, jímž „zástupy mladých mužů činí se pro státní službu užitečnými, lépe řečeno zužitkovatelnými“. Je to svět, nad nímž plakala Ellen Keyová a toužila po nové potopě světa a přála si zachovatí pouze Montaigna, Rousseaua a Spen-

cera. A Lessing ptá se: má profesor také srdce? Právem nazývá Úlehla naši školu německou a Tolstoj posmíval se tomuto přeučenému a mechanicky vypěstěnému typu učitele, jehož vědecké sebevědomí vznáší se vysoko nad skutečným světem, který ví všechno o dětské duši: z čeho se skládá, kterak se vjemy v ní ukládají, tvoří představy, názory, tlumy. „A pak není dále ničeho třeba, než aby dělal všechno tak, jak ho to v učitelských ústavech naučili, a není dále ničeho více třeba než ustanoviti řízné školdozorce, kteří by dohlíželi, dělá-li mladý učitel všechno podle „pravé methody", to jest mluví-li tohle a tohle, dělá-li při tom tohle a tohle, hýbá-li se při tom takhle a takhle."

Payot přál by si, aby učitel hleděl získati důvěry dětí a učil se od katolické církve znalosti lidského srdce, neboť ona vypracovala systém i metodu svých zpovědníků, svých umění obřadnických, dekorativních, výtvarnických, poesie, hudby, sugestivních prostředí a duchovních rádců.

Hlubší porozumění dílu uměleckému a tvorbě jeho, vkus, jest pro učitelstvo naše bezpodmínečně žádoucí nejen snad se zřetelem k výchově estetické, nýbrž k vychovatelské práci vůbec.

Škola je živý útvar. Rozum vytváří schemata, logické útvary neměnné, systém, který jen v hrubších rysech odpovídá bohatému, různotvárnému toku skutečného života. Umění vytváří individuální útvary, má největší smysl pro variabilitu, barvu, tvar, situaci přítomnosti, nezná schemat ani systému. Paedagogický význam osobnosti učitelovy nekotví v sebe větší zásobě vědomostí, získaných třeba na několika universitách, či mnohaletým úmorným studiem konaným stranou od života, nikoliv ve schematech, systémech, umělých, sebe duchaplněji konstruovaných pomůckách a metodách, nýbrž na jistém, těžko definovatelném souhrnu fysických a psychických vlastností, sil a dovedností, zjevů a užití výrazových prostředků.

Umění a věda jsou protipóly, ač ne bez styčných bodů a jisté prolínavosti obou principů. Učenectví ruku v ruce s byrokratismem připravují ve školství tuhý systém, paedagogickou doktrinu, pedanterii, jednostrannost a mechanismus, vytvořují zvláštní druh učitelských, profesorských, soběstačných parvenyů. Ti učinili z Herbartových skvělých myšlenek nejnenáviděnější školský systém. Ti diskreditovali zpravidla nejvznešenější myšlenku, nejsubtilnější vychovatelský problém. Umělecký typ revoltuje, protestuje; zavádí naprostou volnost, svobodu, přirozenost, radost, humor, bezprostřednost, nezná systému a opovrhuje předem všemi předpisy a

osnovami, veškerým předem daným pořádkem, v němž spatřuje útlak, pracoval by nejraději podle nálady, rád improvisuje a není dalek úplné individualisace a anarchie. Vychovatel má slučovati oba principy v harmonický celek.

Není snadno psychologicky ujasniti si práci učitele ve škole, rozvázati všechny ty komplexy představ, klubka přemýšlení, rychlých pojetí, stále se měnících reakcí, poznati temné prameny duchapřítomnosti, vyznati se v mnohonásobně zkříženém pletivu citových stavů a podložených nálad, zkoumati způsoby, jimiž hledá vychovatel těsnějšího kontaktu s dítětem, kterak opatrně zkouší, odvažuje své výrazové prostředky, kterak blíží se věci, tušením, instinktem spíše než vědomě, a jde-li po nepravé stopě, pak mění nenápadně směr a znovu zkoumá a přemýšlí, a náhle vnitřním jakýmsi vnuknutím přimkne se k dětské duši a tu teprve dovede mluviti její řečí, potřebu vycítí, citlivého místa se dotkne a nemýlí se. Mohli bychom mluvit o zvláštní duševní činnosti učitelově, kterou sotva vystihuje slovo: praxe vychovatelská. Jako jsou složité její prameny vnitřní, jež předpokládají hloubku ducha i srdce, tak různotvárné a na svou působnost vypočítané jsou vnější výrazové prostředky, vliv osobnosti a prostředí, i bylo by možno o činnosti této zjistiti hru všech psychických sil a beze sporu i prvků intuitivních a dovednosti nejrůznější, zvláště společenské a herecké. Produktivnost vychovatelská jest prací osobnosti učitelovy, její hodnoty intelektuální, mravní a estetické. Má nejužší vztah k mnohotvárnosti i totalitě života. Získává sugestivní přitažlivostí, poutá ladností a klidem, psychologickým bystrozrakem proniká směrnice zájmů, sklonů, myšlení, cítění svěřenců. Umí nalézti způsob, jakým nenápadně přecházejí poznatky a výchovné hodnoty v majetek dětí.

Nejsou to otázky časové. V českých školách se nevychovává, nýbrž vyučuje. A je snad zbytečno poukazovati, že styk mezi učitelem a žáky je ryze citové povahy, buď sympatický nebo antisympatický, poslední častěji a že podle toho jsou i výsledky a všechen ten odpor a žaloby pozdější na ztracená léta, duchamorný systém, nevlídné prostředí a šeď školních stěn a málo u koho vřeje vzpomínka na teplejší, lidský vztah, na chvíle čehosi nadosobního, čistého a povzneseného.

Je jasno, jaký úkol má míti ve školství našem vkus, umění a jak veliký význam měla by pro české učitelstvo trocha té umělecké kultury z průpraven, prohloubená sebevzděláním. Nelze si představit estetickou výchovu šablonovitě nařizovanou a provozo-

vanou byrokratickým, úřednickým aparátem. Umělecká a estetická diktatura dusí všechny lepší snahy. I velmi vzdělané autority jsou v nebezpečí přivésti věci ad absurdum, jde-li o hromadnou praxi. Právě tu dělo se mnohé, o čem možno říci: Ce n'est pas un crime, c'est contre le bon goût. Ve Francii, kde jest zvláštní ministerstvo Krásných umění a tolik uměleckých škol, stipendií a podpůrných snah jako snad v žádném jiném státě, velmi se naříká na ochromenost a nedochůdnost všech snah státem podnikaných. Více než všechna úřední nařízení a akta může vykonati volnější, svobodnější duch a toho by se nám zatím, domníváme se, ne nedostávalo.

Není možno na tomto místě zacházeti na jednotlivé vyučovací předměty a vypočítávati, co vše mohl by učitel školy národní, střední, odborné vykonati v oboru hudby a zpěvu, kreslení, ručních prací, řeči, slohu, čtení, recitaci, tělocviku, řečnictví, ve vědách přírodních, domovědě, zeměpisu, dějepisu; temata tato mají velkou vlastní esteticko-výchovnou literaturu. I mimo vyučování je mnoho příležitostí: dětská divadelní představení, loutková divadla, květinové a stromové slavnosti, zábavky, hry, koncerty, besídky, exkurse, sbírky, výstavky a j.

Po stránce zevnější přáli bychom si budovy školní podle návrhu architekta, hodně světla, slunce, květin, dobrých maleb, nábytku, obrazů, plastik, bohaté knihovny, české obrazy zeměpisné, dějepisné, přírodovědecké, úpravné učebnice, vazby, knihy, tiskopisy.

Estetická výchova školská, jsouc výchovou vkusu v nejširším slova smyslu, musí pronikati, právě jako výchova ethická, celým naším vyučovacím systémem, prolnouti veškeru didaktickou a paedagogickou činnost. A byť bychom si přáli, aby školy naše byly po umělecké stránce bezvadně vypraveny, byť bylo by s uměním na školách operováno, nejsou díla zvláště umění výtvarného na školách proto, aby s nimi bylo experimentováno nebo popularisováno, aby bylo plýtváno časem a námahou „umělecká díla dětem přiblížit“, nebo „přiváděti mládež k porozumění děl uměleckých“; jsou významnými výchovnými činiteli samy o sobě, tvoří výrazný okruh, milieu, jsou nenápadnými ukladateli prvků, k jichž sloučení a doplnění zkušenost sama přispívá a prostředí přino pracuje.

Jsou nečetní jednotlivci, kteří dovedou vkládati svým vychovatelským uměním citové hodnoty v duši dětí, ve chvílích vzácných, jež staly se jim nezapomenutelné, jež i vzpomínkou jsou krásné, poněvadž byly hluboké a vroucně národní, naše, že zachvívaly

lidstvím, plníce srdce dětí úzkostí i radostí, slzami i úsměvem. Dovedli to za dob minulých, kdy byli se všech stran omezeni úzkoprsým duchem, dovedou to tím spíše v hřejivém svitu slunce svobody.

PETR JAVOR.

DÉŠŤ.

Je den tak ospalý a z oblaků se lije,
déšť bije do tváří a s šedých helem stéká,
žlutými loužemi,
roztáh' se po zemi
a zem je měkká . . .

Těžkými oblaky vrchy jsou zastřeny,
jak plachty šedivé nad nimi visí.
Zvolna jak duchové v pohádkách zakletí
jdeme, kdes myšlenky bloudí, jak před lety
bývalo kdysi . . .

Teď jdeme rovinou . . . Míjíme městečka, vesnice, samoty,
a jak jdem, blíž a blíž modrá se Montello.
Ticho spí nehybné po celé krajině,
kde oko spočine,
a my jdem pomalu — jak by se nechtělo . . .

24. ŘÍJEN 1918.

Teď něco přijde, něco přijít musí,
co ticho toto dusné rázem rozjitří.
Vzduch je tak nabit . . . Ticho tlačí, dusí,
teď něco přijde, roztrhá vše v kusy,
však kdy? Dnes? Zítra? Nebo pozítří? . . .

Teď něco přijde . . . Vzduch se dusnem chvěje,
kout každý nejvýš nabit třaskavinou.
Teď něco přijde . . . Jiskra . . . Jiskra . . . kde je?
A zahynou ti? Nebo nezahynou?

Teď něco přijde . . . Cítíme to všicci;
nerv každý — struna nejvýš napiatá . . .
Však co to bude? — Nelze dosud říci.
Zda zločin nový? — Nebo odplata?

Však něco přijde. Něco přijít musí,
co ticho dusné rázem rozjitří . . .
Vzduch je tak nabit . . . Ticho dusí, dusí,
teď něco přijde, roztrhá vše v kusy,
však kdy? . . . Dnes? . . . Zítra? . . . Nebo pozítří?

MŮJ KŮŇ.

Koni můj vraný, můj Darie!
kde se as touláš? Jak ti je?

Co asi děláš? Kde asi běháš
po polích? . . .
To asi děláš: Celý den běháš,
a potom večerem unaven leháš
v topolích.

Koni můj vraný, drahý můj koni,
kde as tvé podkovky vesele zvoní
v daleku?
O kamení zvoní, silnicí zvoní,
ve vodě stříkají, jak biješ do ní,
když běžíš, koni můj, drahý můj koni,
přes řeku . . .

Koni můj vraný, můj Darie!
kde se as touláš? Jak ti je?

Kde asi hříva tvá, lesklá a vraná
ve slunci leskne se z večera, z rána
ve vlaní,
když tvoje nožky, útlé a hbité
jak u laní,
prudce jak vichřice ve mladém žitě
uhání? . . .

My byli spolu vždy jako dva druzi,
ve chvílích klidu i v hodinách hrůzy,
v útěku . . .
Já teď jsem doma, drahý můj koni,
však tvoje podkovky bez klidu zvoní
v daleku . . .

Bez klidu zvoní, v daleku zvoní,
silnicí zvoní, jak běžíš po ní,
vesnicí zvoní, drahý můj koni,
zatím co ze stodol v nozdry ti voní
jetel . . .

A já jsem doma . . . Však tužba jediná,
velká jak lavina,
duší letí,
v dálku letí,
k tobě letí . . .

Ještě jen jedenkrát,
koni můj, jak bych rád
v záři světel
přes všecko: přes pole, přes řeky, osení
prudce jak vichřice, prudce až k šílení
s tebou letěl!

VLADISLAV VANČURA:

ANDĚL.

V této povídce se vypravuje o prostorném, pevném domě a o jeho obyvatelích. Chcete-li slyšeti vše od počátku, mohu vám toho mnoho namluviti o kopání základů, hloubení studně a o stavbě až po kladení krovu. Ale raději toho nechám a přestanu na tom, že vám řeknu, jak byl ten dům vzdušný, tichý, důkladný, o jednom poschodí, o dvou schodištích — a vězte, čtenáři, že tam vládl mír a poklid.

Někdy byl neúrodný rok a v domě se nedostávalo peněz, jindy přišla nemoc, zlé časy nebo nějaké neštěstí — třeba dobytčí mor. „O jé," řekl hospodář, když táhli scíplého Roháčka za rohy a za oháňku na mrchoviště, „to byl veselý býček!" Ale ani si nepomyslil, že to je nejcennější kus z jeho stáje, ne, litoval jen toho mladého býčího života. Neštěstí, zoufalost, běda, hoře a hněvivost, jež přivádějí člověka z míry berouce mu dobrý rozmar, to vše se v tom dobrém domě přeměňovalo v něco lepšího, tak jako smutek milenců se obrací v radost a chcete-li, tak jako se mění obilné zrno mezi mlýnskými žernovy na mouku.

Kolem do kola domu byla zahrada, za zahradou stáje, chlívky pro brav, pro drůbež, potom stodola, sýpka a kolny, ty již přiléhaly k druhé straně zahrady. Dvůr byl široký obdélník a vrata byla právě naproti domu. Na tom majetku hospodařil veselý chlapík, dobrá kopa a výtečný soused. Uslyšíte-li, jak jej jmenují, jak na něho volají a jak jej nazývají sousedé v Liščích Hůrkách, ať vás to nezmýlí! To není jeho pravé jméno. Avšak slyšíce Tiňtěru, Kutila, Vařeku, nebo Kutinu, jak volá: „Smíšku, půjčte

nám hrabici!“ — „Strýčku Smíšku, pojďte k nám na křtiny!“ — „Jakže? kdo tomu nevěří? vždyť to řekl Smíšek. Ten pes není ohař, ale stavěč!“ — „Tak — tak, strýče Smíšku, jen k nám, jen k nám na vepřové hody!“ — Slyšíce ty starousedlíky jmenovati jej tím jménem, proč byste toho jména nepřijali, jmenovitě nejste-li všeteční?

Smíškova usedlost, kterou jsem vylíčil, byla pokřtěna „Na Vinici“, ale bylo k tomu asi užito mnoho vody, protože po víně není ani stopy. Někdo tvrdí, že tím jménem ani víno není vinno, a kdo by hledal, jsa rozumný, vinici v Liščích Hůrkách? Vždyť v jižních Čechách se daří spíše ptačinec, ohnice, mnoho zemáků, ale ne réva.

Podržte si všechna tato udání v paměti a poslouchejte, co vím o strýci Smíškovi.

Jeho dětská léta podobala se na vlas vašim, jen to mohu zdůrazniti, že je levák, že nechytal lelků, že se vrhal na míč jako krahujec na holubici, ale slepice že nechával na záhonku, ať si zobou. Z toho poznáváte jeho opravdovou povahu. Byl vždy veselý, důvěřivý, všechny lidi měl rád, některé miloval, oblíbil si zvířata, koně, býky, psy, kůzlata, ušaté zajíce, kolouchy, laně, potom ptáky a kde co viděl živého. Když dorostl, líbilo se mu mnoho děvčat a oženil se s tou, kterou miloval. Byla to sličná panna a jmenovala se Magdaléna. Ale vězte, že byla tak smutná, jako byl Smíšek veselý.

„Magdaléno! Magdaléno,“ řekl Smíšek, „ty jsi jako věž a jako prozřetelné oko, ale o mně lidé říkají, že jsem dítě anebo zvon na té věži.“ Magdalena neodpověděla nic, ale zasmála se, takže to znělo, jako když hudebník rozkmitá hluboko laděnou strunu. Někdy řekla: „Ale jdi, Smíšku!“ a usmála se pohledem jako laň. Krátce, netrpělivý čtenáři, chcete-li znáti Smíška, seznamte se i s Magdalénou, protože jeden bez druhého znamená pouhou polovici celku. Z jedné polokoule byste také špatně poznal podobu a tvářnost země, a kdybyste našel jen jednu misku skládacího pouzdra na klubko, nevěděl byste ani, k čemu jest. Vinice by nebyla Vinicí, kdyby neseděli oba v jídelně za stolem, nebyli v čeledníku, ve stodole, ve stáji, na sýpce, na dvoře, v polích a večer v sadě. To vše ti manželé činili a tak pěkně oba, Smíšek a i tichá Magdaléna zestárli v lásce a v poklidu. Někdy však měli také zármutek. Dej Bůh všem ušlechtilým lidem takové manželství! Ať je každý až do pozdního stáří zamilován do svojí

ženy jako Smíšek! Ať se mu splácí stejnou mincí jako Smíškovi, a ať mají všude tolik dětí!

Šestého dne v měsíci prosinci, na den svatého Mikoláše, napadlo mnoho sněhu. Všude bylo bílo a Vinice se podobala prostřenému stolu. Magdaléna seděla u kamen a četla knihu. „To se mi líbí, když sněží," řekl Smíšek vcházeje s plnou náručí do světnice. „V tuhle roční dobu se to sluší," pravila Magdaléna, „ale kam, Smíšku, s těmi ořechy, s punčochami, talíři a se vším tím, co ještě neseš?" „Uvidíš, bude toho třeba, protože sem přijde mnoho dětí," pravil Smíšek a dal se do smíchu. „Jakže, Smíšku! vždyť jsou to všechny naše ořechy," řekla Magdaléna. Ale Smíšek měl mnoho veselých důvodů, aby se podělily tím ovocem děti. Pravil, že bude ořechů, dá-li pánbůh, dost a dost, že mu nechutnají, pro dospělé že se nehodí, že ty děti nejsou cizí, ale že je zná — a ještě mnoho jiného řekl.

Potom přišli ti hosté pro nadílku a hned ztuhli rozpaky jako voda mrazem. Po celý rok prováděli Smíškovi různá šibalství, ale teď ve světnici se svého soudruha ostýchali. Magdaléna se na ně dívala s radostí a řekla si: Nu s pánembohem, ať si to všechno snědí, však já si ještě něco opatřím; při tom myslila na svých dvanáct vnoučat.

Ty dobré dítky, které přišly Na Vinici pro nadílku, napřed ze svých dílků jenom uštipovaly, ale nakonec všechny, kučeravé, plavé, umouněné, baculaté, pikonosé, ty, které měly čepici s ohromnýma ušima, ty, které měly ohromné uši a byly bez čepice, všechny jedly plnými ústy, cpaly si kapsy, prázdnily talíře, uklízely ovoce z punčoch. To vše dělaly zvláště okatě tehdy, když se domnívaly, že se na ně Smíšek s Magdalénou nedívá.

Zatím co se Na Vinici takto bavili, přijely na dvůr za velikého zvonění, práskání bičem a neuvěřitelně silného křiku selské saně. Drozd, Kabeláček a Fr. Vojtíšek, obchodníci koni, přijeli za obchodní věcí. Vzadu u saní byli uvázáni tři koně a všichni tři byli tuze ubozí; měli v kloubech oteklé nohy, rozbité boky a jeden měl na obou očích zákal.

„Oh je," řekl Smíšek dívaje se oknem, „proč sem Kabeláček vodí to koňstvo? Jak mu dojde domů?" „To jsou divní lidé," řekla zase Magdaléna, „kouří jako milíře. A proč tolik křičí?" Potom si vzal Smíšek čepici a šel se zeptat Kabeláčka a ostatních kupců, co jest jim libo a proč přijeli.

„Milý pane," řekli koňaři, „přivedli jsme vám klisnu a dva pěkné valášky. Můžeme je prodat každou chviličku, což je o to.

ale sem se hodí. — Pane Smíšku! Milostpane! jen se na ně podívejte! — Račte si je prohlédnouti. — Tohle je velmi rychlý běžec a to je krásný párek do tahu. — Hoj, hej! hý! prr! čehý! — To jsou koně, sakulente! — Nejste však nucen, toť se ví, toť se ví, ne — ne — ne — ne! — Vždyť by šli na tržišti na dračku. — To je oděrka, to se zahojí, to nic není! — Jakže? slepý? pah! sousede, co to mluvíte? Jen se spolehněte, ten sivák vidí jako kocour!"

„Nu dobrá," pravil Smíšek, „ale nám se takové koně nehodí."
„Jakže," mluvili zase kupci, „vždyť jsme je pro vás vybírali! — — Můj ty Bože, chcete, abych se dušoval? Již je tomu tak, hodí se vám jako rukavice!"

Za té řeči vylezli z hrachoviny v saních ještě dva sedláci a všichni ti lidé začali tak hlasitě a tak mnoho mluvit, že se kolem Smíška div nezatmělo. Kleli, dosvědčovali si navzájem tisícerá tvrzení, zdvíhali koňům nohy, hladili je, proháněli ta zvířata, otvírali jim huby, bili je do slabin a činili se, seč byli.

Když kupci stále opakovali, že jsou to dobří koně, Smíšek tomu uvěřil. Ti lidé přece nelžou, řekl si Smíšek, ale spíše já se mýlím, koně jsou asi unaveni dlouhou jízdou. Potom koupil ta zmořená zvířata a dal je odvésti do stáje k plným žlabům. Kabeláček a ti dva sedláci šli se Smíškem do světnice. Posadili se za stůl a Smíšek jim otevřel láhev vína. „Pijte," řekl, „na svoje zdraví."

Ti tři se tvářili velmi potměšile, chechtali se, dýmali jako vysoké pece a vesele prázdnili tu lahvici. Smíškovi ani Magdaléně nebylo s Kabeláčkem volno. Zatím děti, majíce ruce na plných kapsách, pokukovaly po sedlácích, brzy však je to omrzelo a chtěly domů. Magdaléna jim otevřela jídelnu a vyšla s nimi na chodbu. Potom se nevrátila tam, kde seděli ti nezvaní hosté, nýbrž zůstala vedle ve světničce. Šla druhým domovním křídlem a vedla si tak tiše, že o ní nikdo nevěděl.

Když si Smíšek odešel pro peníze, aby vyplatil Kabeláčkovi smluvenou cenu za koně, počali si ti tři chlapíci něco šeptati a tlumeně se smáli, ale Magdaléna je slyšela.

„Chi — chi — chi," — smál se Kabeláček, — „neříkal jsem vám, že zde Na Vinici prodáte třeba oháňku za krmníka? Smíšek je, pánové, Budiž k Ničemu! Ty koně neutáhnou ani prázdný štráfek, jsou chromí na všech dvanáct, a toho slepého nikdo neoková." — „Vy jste hlava, Kabeláčku," řekl prvý sedlák, „zde je stovka, já bych všechny tři asi neprodal." — „Musel jsem se smáti," od-

pověděl zprostředkovatel, — „ale není to ničema? Přivede Vinici na buben, jak se mi zdá. Dcerám nedal téměř nic a pro sebe nezachoval také ani groše. Stará paní se trápí a pláče celé noci.“ —

Magdaléna povstala se svého místa. Rozhněvala se na ty nízké pomluvače jako nikdy před tím. Ale nepromluvila. Bylo slyšeti, jak Kabeláček vedle počítá bankovky — deset — dvacet — třicet —, potom se Smíškovi sedláci poroučeli a vyšli. Na koňských postrojích se pohnuly zvonky, koně smýkli saněmi, a nezdvořáci se vzdalovali. — Jakže, myslila si Magdaléna, proč tak mluvil o Smíškovi, a kdo pláče celé noci? Vždyť sama sobě vyvracím po třicet pět let to, co řekl ten posměváček, — což je to snad pravda?

Smíšek již zase klidný přišel Magdalénu zvát, aby se šla podívat na nové koně. „Děkuji, ale nechce se mi teď do stáje, Smíšku, vím i bez toho, že jste špatně koupil,“ řekla Magdaléna.

Ten den až do večera chodil Smíšek nevesele se psy v polích. Magdaléna o něm přemýšlela doma a nebyla o nic veselejší. K večeru přinesl čeledín z pošty psaní a to bylo nejlepší z celého dne. Když se sešeřilo, přišel Smíšek domů, byl ještě trochu rozpačit, ale jak mu Magdaléna řekla, že došel dopis od nejmladší dcery a co píše, zapomněl hned na tu příhodu s koňmi.

„To je dobře, že přijedou se všemi dětmi, Magdaléno, naučíme Kateřinu vyslovovati „ř“. Nu, to jsem rád, že je sanice, teď se nám hodí ten psí postroj.“ — To říkal Smíšek nad tím milým psaním.

Potom odešla Magdaléna brzy na lože, ale Smíšek chtěl ještě čísti; rozžal lampu a usadil se do lenošky s ruským románem. „Druhého dne vstal Levin . . . .“ četl Smíšek a protože se mu ta kniha líbila, četl dlouho do noci.

V Liščích Hůrkách všichni spali. Poklid a ticho naplňovalo pokoj. Stinítko vrhajíc světelné kruhy na bílý strop a na Smíškovu knihu zůstavovalo světnici v šerosvitu. V oknech stály hvězdy. — Teď již asi všechny děti spí — myslil si Smíšek a co si tak vzpomínal na svá dovádivá vnoučata, padl na něho divný polosen.

Přišla k němu dvě malička děvčátka. „Dědečku,“ pravilo první, „já jsem ti dnes sama psala.“ „Kateřino, ty nezbednice, proč již nespíš?“ řekl jí Smíšek a úsměv jej proměnil, takže se zdál jasný jako apoštol. Tu se počal Smíšek s Kateřinou líbati, říkal jí Zlatovlásko a dal jí ještě jiná krásná jména.

„Já jsem anděl,“ pravilo to druhé dítě, „a nejsem ani chlapcem ani děvčetem.“ „Jsi velice hodný,“ řekl mu Smíšek, „a máš lí-

bezný hlas. Mohu tě políbit?" Potom se ti tři navzájem líbali, radovali se a vypravovali si, co se komu přihodilo. „Smíšku," otázal se anděl, „koho ze všech nejvíce miluješ?" „Kateřinu", odvětil Smíšek, „ta je první přede všemi." „To jsem si myslil," řeklo to sličné dítě, „vždyť jsem anděl."

K ránu se Smíšek nemohl ubrániti spánku. „Děti," pravil, „neodcházejte ode mne — uložím vás" — „děti" — řekl ještě jedenkrát, ale sen jej přemohl. Kateřina i anděl se vzdalovali a Smíšek usnul.

Téže noci měla i Magdaléna sen. Zdálo se jí, jak Kabeláček přivádí Na Vinici slepého siváka a jak Smíšek toho koně chválí: Podívejte se — praví — na jeho hlezenní klouby, jsou silné a hladké, zadní holeň je dlouhá, spěnky dlouhé, lehké a podajné, nozdry velké a vykroužené, přední kolena jsou výrazná, kopyta pravidelná a hle! oči má ten ušlechtilý klusák jasné jako poštolka!

Magdaléna ve snu vidí, že se s tím koněm stala opravdu taková změna, Kabeláček že se také proměnil a sice v kadeřavého jinocha, a že se Smíškovi klaní až po pas. Nad nimi klenula se záplava hluboké modře jako letní obloha.

Ráno přišel Smíšek rovnou z té lenošky, kde spal, k Magdaléně a hned jí řekl, že mluvil s Kateřinou a že se mu zjevil anděl. Magdaléna se na něho dobře podívala a poznala, že je to pravda. „Možná," řekl Smíšek, „že je to sen." „Ne, ne, ne, nemysli si to, Smíšku," odpověděla Magdaléna a cítila, jak velice je do toho bláhového Smíška zamilována.

„Spala jsem jako v houpací síti," řekla služka, stavíc při snídaní převelikou konvici na stůl, „ale co to bylo za zpěv?" „Neptejte se, neptejte se, kdo tomu nevěří, že to byl andělský zpěv," vece Smíšek mezi dvěma sousty.

Potom si vzal Smíšek soustruh a zhotovil na něm osm panenek pro svých osm vnuček. Chtěl, aby byly všechny panny stejně hezké, protože se mu zdálo nespravedlivé to vyznamenání Kateřiny před andělem. Když loutky obarvil, a když uschly, podělil jimi ty malé slečinky. Milá děvčátka si o ně barvila pusinky, otloukala jim hlavičky, vinula je do peřinky, krmila je polévkou a všelijak si s nimi hrála. To vše není nic podivného a nestálo by to samo o sobě za vypravování. Smysl tkví v tom, že Kateřinina panenka, ačkoliv měly být všechny stejné, byla přec jen nejhezčí, a že si zachovala andělský výraz na dřevěné tváři.

Kdo nechce, ať tomu nevěří, a komu je to lhostejno, ať uzná, že pro Kateřinu je to významná okolnost, protože teď, když je velká, všichni lidé se na ni škaredí a nikdo jí neudělá nic dobrého.

EVA JURCINOVÁ:

MARIE BAŠKIRCEVOVÁ.

Ze spleti málo oživených ulic za Trocadérem vystupuji na návrší porostlé stromy, které ukrývají malý hřbitov, a zastavuji se před zamřížovanou kapličkou.

Je dubnové odpoledne. Ve vzduchu voní šeřík, sluneční paprsky plní prostor, a mladé listí šumí zasněně v teplém jarním větru.

Ticho mlčícího ostrova mrtvých podivně kontrastuje s hukotem moře horečného života milionového města, zmítaného vírem všech vášní pomíjející lidské komedie, věčně určované nákladními motivy moci a požitku — uprostřed Paříže, Města Balzacova . . .

Uvnitř zamřížované kapličky v těžkém ovzduší beze slunce tlí křeslo, hedvábný polštář, paleta a suché květy, předměty z atelieru, mezi kterými žila slovanská dívka, odpočívající po třicet let v kamenné kryptě pod dlažbou. Vůně jejího šatu dávno vyprchala z rozpadávající se látky lenošky, kde sedala ponořena ve snění, a doteky jejích bílých ruček přikryla hustá prachová vrstva — křehkých ruček ženy, jež vztáhla je odvážně po hvězdách, chtíc zachytiti pyšně ve své dlani jejich jiskřící nádheru . . .

V Luxembourském museu visí její dva obrazy: první nazvaný „meeting“, malovaný pod vlivem Bastiena Lepagea, představující skupinu živých, zdravých dětí, hochů seskupených v kroužku, překvapuje ryze ruským smyslem pro skutečnost, jak jej známe z knih Tolstého i Gončarova, pro nahou skutečnost bez romantických okras i konvenčních draperií, prohlubující se později ve velké, bolestné pravdy člověkovy. Z druhého plátna hledí nepravidelná tvář maloruské krasavice, s temnýma, záhadnýma očima: vlastní podobizna Marie Baškircevové.

Zemřela ve dvaceti čtyřech letech. Zůstal po ní denník, kam si zaznamenávala od 12 let všechny důležité události svého nitra. Neměla jiných důvěrných přátel, jimž by svěřovala zápas o své dílo i o svou osobnost, kterých nedokončila a nevyvrcholila za krátkého života: odešla na počátku tvůrčího rozmachu, dříve než

v jejím umění se ozval osobitý tón, jenž by byl přiléhavým projevem jejího bytí. Byla jen slibnou možností: zemřela dříve než milovala. Nepoznala lásky, jež dává vyhraněnou odlišnost i rozhodný tvar každé nepatrné ženě, — kam by jí vyrostla tedy umělkyně, jejíž duch měl všechny instinkty velkých a jejíž křídla měla pevnost i sílu k nejmohutnějšímu rozletu.

Ale kolik z oduševnělých žen nalezlo štěstí Elišky Browningové? Co věděl dosud muž o vnitřním životě ženy ze svého žebra? O její duši, jež mlčela po staletí, ukryta duhovou mlhou jeho smyslův, dávající jí dnes gloriolu a zítra — zapomenutí anebo pohrdání...

Může dáti ještě dnes muž ženě neochvějné souhrnné vyřešení všech otázek, zmítajících jejím nitrem, může dáti jí pevný bod ve zmatcích podmíněných pravd, jako jí je dával muž předešlých pokolení? V posledním věku dříve ustálená pravidla náboženská i sociální počala měniti a střídati se s překvapující rychlostí. Padala a mizela jako stíny, — a nebe zalidněné anděly a svatými se prohloubilo v nezměrný vesmír, — vesmír dalekých hvězd a nově se tvořících sluncí, — také marných a pomíjejících jako zemský prach pod lidskými kroky, — a faustovský problém se rozšířil i na ženu.

Dnešní žena zná již spodiny lidského srdce. Ví, že láska, jak muž jí rozumí, umírá — ale ježto láska zůstala stále jejím posláním — chce objasniti muži své neznámé nitro i s jeho hořkými pravdami, chce překlenouti vzdálenosti, jež byly mezi nimi, a srůsti s ním novým silnějším vztahem: manželstvím duší.

Přiblížila si však zvnitřnělá žena vrstevnického muže? Nepřipravovala snad jen cesty těm, které přijdou po ní?

Soňa Kovalevská, o málo starší Baškircevové, žila déle o třináct roků. Poznala celou Evropu a téměř všechny vynikající lidi... Nalezl jediný muž, který by byl mohl dáti konečnou harmonii její osobnosti — její duši, chvějící se, ustydlou ženskou duši s naivním srdcem žebravého dítěte — uměl ji nalézti za věděním velkého učence?...

Šikmé sluneční paprsky již nehřejí. Je večer; modrý soumrak počíná se plížiti mezi stromy. Mimo mne jde květinářka s košem šeříku. Beru od ní několik snětí a kladu je na práh zamřížované kapličky...

Ve voze hlučící podzemní dráhy, na zpáteční cestě k domovu, vracím se ještě vzpomínkou na tichý hřbitov za Trocadérem:

Byla by nalezla Marie Baškircevová čeho nenalezla Soňa Kovalevská?

✣

II.

Mnozí psali o Marii Baškircevové. Barrès jí věnoval vřelou vzpomínku; Theuriet napsal úvodní báseň k její knize; Laura Marholmová, její vrstevnice a spisovatelka, zabývající se ženskými otázkami končícího se devatenáctého století, se rozhovořila o ní v zajímavé studii.

Všechny hodnotné ženy, přemýšlející o životě, byly v Evropě zachváceny horečkou zápasu o svá práva, o lidskou důstojnost. V umění však byla žena nový útvar — barbar, který dosud se vymaňoval z poddanství, lámal kruh tísnícího jej úzkého oboru vymezené po staletí působnosti. Neměla technických zběhlostí a průprav a neuměla vysloviti svého nitra — vtisknouti v tvrdou, nepoddajnou hmotu původní výkřik svého srdce, jak zněl samotou její duše, — neuměla se projeviti jinak, než jako veřejná agitátorka, nevkusným a brutálním křikem, kde postoj umělkyně měl býti mrazivým pohrdáním, tichým vzdechem anebo mlčením bez gesta.

V minulosti, předcházející velkou francouzskou revoluci, jež potvrdila práva malých a přiznala význam „poníženým a uraženým", jež naplnila evropské ovzduší novými zárodky pozdějších výbuchů, — v minulosti vystupovaly také ženy ve vědě a umění. Byly to však pouhé výjimky: ženy privilegovaných tříd, jež neznamenaly tradice. Ženy XIX. století musily začínati teprve pracovati o své vnitřní kultuře — a používati methody mužů, — cizí methody ve věku individualismu, — kdy žena, odlišně vychovávána po celou dobu vývoje nebyla osobností v pravém slova smyslu, kdy žena neuměla a nesměla se projeviti osobitě ani v lásce k muži a svému dítěti.

Autorka „Knihy žen" vystoupila reakcionářsky proti ženskému hnutí, používajíc však nově získané volnosti k neskrývanému projevu své germánské smyslnosti. Vůdčí směr vládnoucí v umění a nazírání byl naturalism, a Laura Marholmová, píšící naturalistické romány, vysvětlila a pochopila ve své studii zmatky Marie Baškircevové fysiologicky. Neboť zatím co v skandinávských zemích a v Anglii volají osvícené ženy i mužové po občanských právech ženiných, rodí se v Rusku, na temném východě, nový ženský typ. Vyskytuje se po prvé na počátku minulého století v mladé ruské literatuře, v díle největšího básníka, a obměňuje se v několika postavách v románech velké spisovatelské generace, jež následuje hned za Puškinem.

Odkud znal Puškin svou Tatjanu? Kde se setkali Turgeněv, Gončarov a Dostojevský se svými dívkami? Kde Tolstoj s kněžnou Marjou? Byly to matky, jež jim daly život? Byly to ženy, jež jim daly sladkost i blaženství života? Ženy, jež žily stále v jejich vzpomínkách, — k nimž se obraceli cestou, vedoucí v neznámo, když růžový úsvit lidského jara uhasl, — blaženství bez hořkosti na pouti údolím stínů? Anebo to byla vůně rodné půdy, jež se stmelila v sen o ženě, které básník nepotkal? Instinkt geniova podvědomí, jenž sestoupil k podzemním pramenům svých zřídel, — k druhému pólu své bytosti a nalezl tam tóny, scházející jeho akordu?

Všechny tyto dívky jsou podivuhodně jasnovidné. Jsou velmi mlády, na počátku života . . . a přece se nemýlí, přece se zastavují u propasti, k jejímuž okraji je vedou muži, znamenající jim osud, — muži, kteří již žili, myslili a zápasili. Rudin, Mark i Razkolnikov bloudí a tápají v temnotách. Ale Nataša, Věra i Soňa znají pravdu: mají poslední neochvějnou moudrost srdce — boží dech, jímž Stvořitel nedávno ještě ovanul jejich dětská čela? A postavy básnických děl měly odezvu v životě, v nové ženské generaci, jíž náležely Marie Baškircevová a Soňa Kovalevská. Umění vychovalo mladé duše a Tatjana, prostá slovanská dívka s intelligencí nesmlouvavého srdce, zesílila uvědomělou odvahou i zjemněla bolestnými otázkami člověka končícího se století, — co zatím mužské generace Rudinův, Markův i Stavroginův se ukončila saninovským typem předválečných let.

Střízlivé Germánce a protestantce Lauře Marholmové, zůstala vždy daleka slovanská duše. Zmatek Věry, vracející se ze dna strže i probděné noci Natašiny po odchodu Rudinově nelze luštiti fysiologicky jako slovy paní Lily,*) ukazující silné samičí drápky.

Byla by pochopila snad lépe Marii Baškircevovou ke konci života, když blížící se smrt jí osvětlila lidský osud svým světlem a přiblížila ji „stanovisku věčnosti". Neboť myslící Slovan obrací se stále k těmto posledním tajemstvím bytí s vroucí opravdovostí svých krajních sklonů, třeba v jeho krvi také žije „hmyz, který způsobuje bouře". Razkolnikov jde vražditi a „necítí téměř svého těla"; idiot miluje v téže době dvě ženy a jeho pohlaví nikdy nepromluvilo; Stavrogin a Versilov ubijí vědomě mladé životy a přece v nich nežije vášeň ničivé vládychtivosti. Jejich hříchy i neřesti, mocné i velké jako „široká ruská země", nemají hmotné tíže.

*) Laura Marholm: „Frau Lily als Jungfrau, Gattin und Mutter".

Jsou nejstrašnější a nejmučitelnější svou neukojitelností, — vášně ducha, jenž poznal všecka pokušení, jenž vystoupil na horské hřebeny, v nezvyklou atmosféru mimo „dobro i zlo“, — kde se krátí dech a prohlubují srázy. Mefisto, stojící za křeslem Götheovým zachovává vždycky střízlivý úsudek normálního německého měšťáka. Ale čert Ivana Karamazova, — i když již není démonem mohutných perutí, — malý, všední otrhaný čert, jehož lze potkati denně v městských ulicích, vyrůstá v horečce Ivanově v drtivý, nepřemožitelný fantóm.

III.

Ve dvanácti letech žije Marie Baškircevová v Nizze.

Matka, krásná mladá žena, byla nešťastně provdána za venkovského šlechtice, od něhož odešla po dvou letech manželství se svými dvěma dětmi zpět k rodičům. Dědeček, starý ruský bojar, básník a vojín, ctitel Byronův a vrstevník Puškinův a Lermontovův, odjel ztráviti zbytek svého života do ciziny, do velkých měst evropského západu, jsa doprovázen dcerami, vnuky a domácím lékařem. Malá Marie, obklopena vychovatelkami, které ji nudí užitečnými lekcemi, žije již složitým vnitřním životem: miluje vévodu z H., krásného muže vybrané elegance a vybroušených způsobů.

Vévoda má milenku, krásnou dámu ze vznešené společnosti. Marie vůbec nezná... Viděla jej pouze několikrát na ulici — nedospělá dívka v krátkých sukénkách...

Za deset let bude však Marie mladá slavnou zpěvačkou, která si podmaní svět. Vévoda bude ji milovati — muž jejího snu, jenž jí vyplňoval po léta nitro, jemuž zůstala nedotčena, co zatím jeho nynější milenka bude odkvétající žena — pobledlá zapomenutá minulost...

Pojednou vychovatelka jí vypravuje novinu, která jí projede duší jako rána: vévoda z H. se žení.

Třináctiletá dívka se zavře do svého pokoje, zatne pěstě a pláče: vévoda z H. jí nebude nikdy milovati... Její sen byl rozplývající se dým mladé obraznosti, z něhož zbyla jen krutá živelná bolest, první zranění dosud nepokořené pýchy.

Láskou však předčasně dozrála její bytost. Prožila již tragedii dospělé ženy, tragedii, ze které si odnesla nezapomenutelnou zkušenost: samotu lidské duše uprostřed milujících ji srdcí. Neboť nikdo z hýčkající ji rodiny, ani matka, neví ničeho o jejím hoři.

Ale nové poznání jí neotřáslo. Měla teplé, šťastné dětství. Odcházela z něho silna — nepodlomena těžkými ranami dětského utrpení, oslabující první vzmach ducha, prohlubující osudově příští bolesti . . .

Marie ví, že její slzy oschnou. Život však bude šedý a prázdný, život, jejž nutno naplniti . . . neboť poznala jeho třpytivé fantómy a cestu, po které nešla, viděla ve snách, s kouzelným zabarvením neskutečnosti. Milovala již . . .

Lekce vychovatelek jí nedávají nyní vůbec ničeho. A přece se chce vážně učiti, prohloubiti své vzdělání jako mladý muž. Zamění tedy energicky své učitelky za profesory z gymnasia a udělá si program studií zcela se odlišující od studijních plánů dívek na vdávání z bohatých rodin.

Učí se s horečným chvatem latině, chemii, mathematice, jazykům, kreslení i hudbě. Čte staré i novější autory, rozšiřuje okruh svých myšlenek. Její čas je vyplněn — ale život odchází tiše a nevzrušeně, bez událostí: neosvětluje ho již láska, „lampa, jež uhasla".

Marie však ví, že je to pouze provisorní doba čekání. Je krásná a má úchvatný hlas, jenž ještě zmohutní . . . Za několik let bude slavnou zpěvačkou a svět bude jí ležeti u nohou . . .

IV.

Jest jí šestnáct let a dědeček s rodinou přijíždí do Říma.

Je doba karnevalu. Mladá dívka, vábící elegancí, slovanskou krásou, duchem, vzbuzuje pozornost ve společnosti i na plesích.

Dvoří se jí hrabě Pietro A., synovec kardinálův.

Marie opakuje si v samotě jeho sladká slova. Její zvědavost je podrážděna, její ješitnost uspokojena: líbí se jí, vzhlížeti se v zrcadle lásky mladého muže — neboť láska dodává ducha i prostředním lidem — baví ji cizí vášeň, ale sama nemiluje.

Ne snad, že by neměla odvahy překročiti meze, dané konvencí a vychováním, anebo že by snad nebyla citová. Z tradicionelního rámce dívčího života se vymkla vážnými studiemi — a milovala tři léta již dospělou duší — a bez naděje. Ale Pietro A. není vévoda z H., nedostižný sen její touhy. Všechny jemné instinkty její příští osobnosti se bouří proti tomuto člověku. Nejsou téhož rodu, mladá orlice, jejíž perutě dosud nezesílily k rozletu, a římský hýsek, chvějící se za doteku jejího rámě, jako by se chvěl v blízkosti každé mladé ženy. Pohrdá jím v neuvědomělé hloubce své bytosti — a přece

ho vybízí k tajnému dostavenéčku na schodech, přece mu dovoluje i — polibek.

První polibek mužův, jejž dostala bez lásky! Jakou nesmazatelnou skvrnou se otiskne v duši oduševnělé dívky!...

Hrabě Pietro nabízí jí svou ruku. Jeho nabídka lichotí dívce i její rodině: je muž nejvyšší aristokracie, dědic bohatého kardinála. Ale možno-li vzíti jeho nabídku opravdově? Marie je v Římě cizinkou. Pietro by nezískal sňatkem s ní vlivných příbuzných. Je řecká katolička, se kterou kardinál by těžce se smířil, a její věno není také závratné...

Rodina neodpoví hraběti, odjíždí z Říma do Nizzy — a dívka čeká. Věří přece... je tak mladá...

Přemůže-li Pietro odpor své rodiny, a přijede-li si pro ni? Křivdila-li mu a mýlila se ve své předtuše? Je-li hrdina, překonávající nebezpečí, jenž vyvrátí svým činem její plané domněnky a uchvátí mlčící, nedůvěřivé srdce? Proč nemohl by se státi zázrak... a přijíti konečně očekávaná láska?...

Hrabě A. není však hrdina. Nepřijede, a místo něho přijde jen nemotorná výmluva. Snil pouze o schůzkách na schodech, o teplých rtech mladé ženy, o novém dobrodružství.

Nevěděl ničeho o její duši.

V.

Marie čte, zpívá, maluje a sní, ale v její duši je zmatek. Prostudovala celý svůj vědomý život; snažila se nabýti vzdělání osvíceného muže, začala přemýšleti již brzy o životě. Má dosti znalostí, by četla i filosofy — filosofy a básníky, kteří ji uchvacují a rozpalují hlavu.

Co však má začíti? Kam jíti? Má sílu i odvahu vystoupiti vysoko — ale nezná cesty. Její duch plane, ale nemá proč. Má se její život pohybovati jako život všech žen, které zná, mezi jídelnou a klepy služebnictva? Proč potom přemýšlela? Proč se vymaňovala z hranic tradicionálního dívčího vychování?

Kdyby mohla aspoň milovati! Láska dává význam všem lhostejným věcem. Láska přináší nové poznatky i nové zkušenosti mladé ženské duši, láska může vyplniti nitro — a osud.

Nedovede se však spokojiti s prostředností jako jiné dívky jejího věku a jejího společenského postavení, jiné dívky, mladé jako ona, nemající však jejích problémů, jimž věnuje probděné noci,

zmítajíc se v neklidu, žíznic po návratném štěstí nebo bolestech. Šedě, jednotvárně odcházejí dny i měsíce a nesnesitelná nuda svírá ve svých spárech její vyprahlé srdce.

Ale marně bije zlatý, cizokrajný motýl svými křídly o žalářní zdi. Nikdo jí nerozumí. Žije mezi lidmí, jejichž zájem se točí kolem stolu a lože. Bettina Brentano v jejích letech koresponduje s Göthem. Soňa Kovalevská poznala Dostojevského ještě koncem svého dětství. Ale Marie Baškircevová nezná nikoho ze svých velkých vrstevníkův, nikoho, kdo by ji vedl, kdo by určil směr jejímu prvnímu rozmachu. A dívka, přemožena utrpením i vysílena probděnými nocemi, počne kašlati krev.

Chce však dobýti světa uměním.

Odjíždí tedy do Paříže a vydávajíc se za chudou Italku, která chce se státi zpěvačkou, jde k slavnému učiteli zpěvu, požádati jej o úsudek. Učitel je unešen jejím hlasem, radí jí k práci, předvídaje jí skvělou budoucnost. Dívka však nezůstává v Paříži; přijímá pozvání otcovo, který nezná dorostlé dcery, a odjíždí k němu do jeho vesnice.

Jaké zklamání jí však připraví její ruský domov!

Společnost malého města, kde otec, bohatý, zhýčkaný, despotický velmož hraje první roli. Marně vážila dalekou cestu, chtíc smířiti rodiče a vychovati i zjemniti bratra. Nudí se pouze ve svém novém prostředí, měníc jednu za druhou z pařížských toilet, koketujíc s bratranci, vyjíždějíc na hony i do poltavského divadla a vzdorujíc v drobných půtkách otci, podivujícímu se krásné, elegantní a duchaplné dceři.

Má splniti otcovo přání a zůstati zde? Vdáti se na ruském venkově za některého z obklopujících ji kavalírův, milovníků koní a kabaretních zpěvaček, bijících své sluhy a trávících život hrou v karty a pitkami?...

Jak daleká byla jí všecka „vyšší" ruská společnost, jí, evropské Rusce, vychované v cizině, čtouci Plutarcha a moderní francouzské myslitele. Neboť se nesešla ve vlasti s nikým z jejích myslících lidí. Nepoznala žádné z mladých dívek, obětujících osobní štěstí velkým ideám, neznala ani ruského lidu — temného národa sluhů, bitých rozmarnými princi, národa, kterým se zabývá celá vrstevnická literatura; nezná socialistických myšlenek, připravujících překvapující obrat na prahu příštího století a rozpalujících hlavy všech lepších lidí...

Jak má zůstati v Rusku, když v dálce vábí Paříž a Řím! Paříž s výkvětem slávy, ducha a umění, Řím s mrtvými stíny velkých,

s uměleckými díly starých, s modrým nebem, oranžovými květy a vavříny — neboť umění je sluncem, osvětlujícím v dálce její život, prázdný a zbytečný bez těchto paprsků ...

Ale rodina zatím připravuje v Paříži sňatek, partii de convenence. Pan de L., mladý bonapartista, chce věno a ducha. Ženu, která by mu pomáhala v politické karieře zřízením vlivného salonu, a za to nabízí skvělé společenské postavení, přístup do nejaristokratičtějších kruhů. Marie, která se vrátila z Ruska, by přijala první úlohu ve vznešené pařížské společnosti, kdyby —

Pan de L. nedává jí vůbec illusí, ani za prvního setkání. Nemá k němu náklonnosti, nebude jí nikdy míti. Četla básníky i románopisce, slyšela již mnoho hovořiti o lásce. Muži, za kterého chce se vdáti, chce dáti život. Chce, aby jí vyplnil duši, jeho kdysi sen o vévodovi z H., jehož neznala ... Byly by snad představy básníkův pouhou lží, přikrývající nízkou, malou a směšnou skutečnost? ... A slavný učitel zpěvu skládal naděje v její hlas! A její duše prahne touhou po rozsáhlém vědění! ...

V zimě musí se již dáti do práce. Učila se ovšem mnoho, ale bez soustavy. Marně mařila čas v Římě, kde mohla pracovati v uměleckém prostředí. Její život byl, jak se jí zdá, pouze zkoušení nových toilet, převlékání se a cestování po Evropě.

VI.

Musí se vzdáti svého plánu, hýčkaného po léta.

Nemůže začíti vážně studovati zpěv, neboť chraptí, a lékař konstatuje chorobu hrdla, kterou nutno odstraniti. Když však hlas se nevrací ani po léčení se v Schlangenbadě, rozhodne se věnovati malířství, usaditi se trvale v Paříži a dohoniti ztracený čas.

Vstoupí tedy do Julianova atelieru, jediného, kde ženy opravdově pracují.

Již v prvních dnech se zastavuje Julian před jejími výkresy.

— Sama jste to pracovala?, ptá se a dokládá, že může býti velkou umělkyní se svými schopnostmi.

Do atelieru přichází každého týdne Tony Robert-Fleury kromě jiných pařížských mistrů, by radil žákům.

Robert-Fleury po prvé stojí před její prací s námitkami.

— Začala jsem teprve před desíti dny, odpovídá dívka.

— Kde jste před tím kreslila?

— Nikde.

— Jak to?

— Měla jsem dvaatřicet hodin kreslení pro zábavu.

— Tomu se neříká studovati. Nekreslila jste nikdy podle přírody, než jste sem přišla?

— Nikdy.

— To není možné.

— Ujišťuji vás.

— Nikdy vám nikdo nedával návodu?

— To ano. Před čtyřmi lety dávali mi kresliti podle rytinových předloh.

— Ne, o tom nemluvím.

Poněvadž stále nevěří, dodává Marie: — Dávám vám své čestné slovo, pane, chcete-li.

— Dobře, dle toho však máte neobyčejné nadání a radím vám pracovati...

Její život je nyní pozměněn. Žije jen svému kreslení. Pracuje s opravdovými umělci v novém prostředí, kde není rozdílů. Jméno, původ, společenské výsady se zde vyrovnávají, ztrácí se a zbývá pouze člověk jdoucí za uměním.

V péti měsících dívka udělá zázračné pokroky. Malíři, přicházející do atelieru, se jí podivují, Julian je jí spokojen a spolupracovnice jí počínají nenáviděti. Není již ani koketní mladou ženou, milující toiletty, podiv v divadelních hledištích a na promenádách. Stačí jí nyni černá halenka, vždyť její den jest práce od osmi hodin ráno do šesti večer, kdy se vrací domů k odpočinku a starým otázkám. Neboť třebas čas utíká rychleji, život není méně hluchý a srdce nepřestává zmírati nudou.

Jak se zbaviti té zoufalé prázdnoty? Jak zahlušiti hodinovou odměřenost osudu, drtící samotu lidské duše na zemi?...

Bude pracovati rok, dvě léta a dále — až bude velkou umělkyní. Snila kdysi o skvělém sňatku, o bouřlivém úspěchu, o ženském štěstí. O štěstí, jemuž se chce posmívati nyní — chladná, zpupná a necitelná, zatlačujíc něžnost v nejtajnější kryt svého nitra.

Ale je krásná. Má růžovou pleť, hedvábné vlasy a kvetoucí sladké tělo mladé ženy. Je duchaplná a mohla by vévoditi v pařížském literárním a politickém saloně... Časem snad se tedy odvrátí od umění — na krátkou dobu, na hodinu — aby se vrátila k němu moudřejší a ztrestaná. Bude-li velkým umělcem, bude to náhrada. Bude někým — neboť dovedla by také nebýti nikým, než milovanou bytostí muže, jenž by byl její slávou. Což není hluboké pokoření před přednostmi milovaného muže největší roz-

koší nadané ženy? . . . Takto však musí býti sama osobností, když nemilovala ve skutečnosti. Připravovala se pouze k lásce, čekala toho — jenž nepřišel. Kdysi, mladá a romantická se nechala políbiti hlupákem, jenž otřásl její mladou pýchou, neboť věřila v sebe i když znala relativnost všeho lidského snažení, a chtěla si určovati okolnosti i když věděla, že jiní jsou jimi určováni. V noční tišině své ložnice prosila Boha svého dětství s vroucími slzami i naivním sobectvím o tento nedostižný dar . . .

Zatím malé nesnáze denního života, nezdar v práci střídající se s dobrými výsledky se slévají v lavinu nových útrap. Chtěla by žíti volně jako muž a neutráceti energie v přemáhání malicherností. Ale je žena a musí míti ohledy k rodině i jejímu společenskému postavení. Nemůže uskutečniti žádné ze svých přání: toulati se starými, pitoreskními uličkami, vábícími její malířský zrak, nemůže odjeti do Italie a pracovati tam v museích. Všecko ji vězní a tísní — a zatím co jiní žijí, její duše nezná než přízraky.

Nebylo by lépe ukončiti sňatkem své zmatky? A sny o slávě? Což nemiluje svého umění? Což lze se blížiti mu bez zápasu? Což nepotřebuje opojného snění sladké samoty, ve které se rodí její příští dílo?

VII.

Své studie v atelieru přerušuje pouze krátkými letními cestami. Ve dne kreslí a večer modeluje nebo čte dějiny výtvarného umění. Neboť nemá nyní jiné vášně, než své malování, které začala ze ctižádosti, a v němž pokračovala z ješitnosti — jak doznává ve svém deníku, když první úspěch upevní její důvěru ve vlastní schopnosti.

Pracuje pouze něco přes dva roky a její obraz je přijat v Saloně. Byla by uspokojena svými výsledky, kdyby neměla jiného hoře: churaví. Před třemi roky jí řekl lékař, že je nemocný hrtan. Nyní však pociťuje příznaky, na které se jí tenkrát ptal a počíná nedoslýchati.

Pracuje stále od osmi do dvanácti hodin dopoledne a od jedné do čtyř. Pravda, vystavovala již v Saloně — ale je to všechno, čeho si přála? Zápasila s nepoddajným materiálem svého umění. Co je to však? — Je pouze dobrou žákyní, a chtěla by býti neobyčejným zjevem, ranou hromu, přívalem a bleskem . . .

Zatím její zdraví slábne, nedoslýchá stále více. Hudba, společenský ruch, duchaplný rozhovor, vše, co mělo pro ni tolik kouzla, jí počíná unikati; hustá mlha jako by kladla se mezi ni a život

jenž se vzdaluje. Lékař radí jih. Jak by však mohla odjeti? Vyrušiti se z práce, opustiti obraz, jejž komponuje pro příští Salon?...

Ale kašle a slábne horečkami. Rodina, se kterou koná letní cestu do Ruska, je k ní shovívavá jako k vážně nemocné; matka dlouho a zoufale se modlí v kijevských klášteřích před zázračnými ikonami, dávajíc tajně sloužiti mše za churavějící dceru.

Marie se zavírá zase do svého pokoje a pláče. Nechce ještě umříti, téměř na počátku života. Její osud byl ovšem vytvářen šťastnými okolnostmi: cestovala téměř v celé Evropě; žila v přepychu, malovala, měla sny o slávě. A přece co to všecko bylo? Co prohrála, jak mnohé se jí nepovedlo ... a nedostalo se jí ani lásky ...

Po návratu do Paříže velmi osamotní, počíná se straniti společnosti, které dříve občasně vyhledávala, neboť slyší nyní tak málo, že jí nezbývá, leč předstírati prudkost a podivínství, aby ukryla pokračující chorobu. Nechce býti litována, když vidí, jak život začíná rychleji se vzdalovati, v květu mládí a krásy ...

Nemůže již ani pracovati, a neusíná za nocí a za dne trpí nesnesitelnými bolestmi. Nezbývá opravdu, než poslechnouti lékaře i Juliana a odjeti se léčit na jih, co její družky v atelieru pracují, rostou a vítězí.

Mladá dívka ztráví nějaký čas v Biarritzi, odkud odjíždí do do Španěl, pohádkové země, o které snila nad verši Hugovými a Musettovými.

Madrid ji oslní obrazárnami, kde italští a holandští mistři blednou vedle umění Velasquezova. Pak následují Toledo, město s bludištěm úzkých nepravidelných uliček, se zázračnými zbytky maurských památek a podivuhodnou kathedrálou, Kordova s úchvatnou mešitou, bílá Sevilla s Alcazarem s překrásnými zahradami a lázní sultánovou, a Granada, dokonale krásná Granada, s čistým jižním nebem, obklopená horami, Granada s maurskými zděmi a se snem arabských nocí Alhambrou, vznešeně hrdou, opředenou fantasmagorií mrtvého, ušlechtilého národa. Arabské typy v arabských krojích, cikáni, pestrost orientální ulice uchvacují pohled malířčin, jež kromě několika náčrtků a imaginárních plánů si neodnáší ničeho z nejmalebnější země: neboť nemůže pracovati. Trpí horečkami a vrátí se do Paříže churavější než odjížděla ...

Jde řada zoufale smutných dní.

Julian hledí na ni nedůvěřivě. Přítelkyně z atelieru pokračují ve svých plánech. Umění, jediný cíl a náplň jejího života prchá a mizí a nelze je zadržeti. Mladá dívka pláče celé noci, zbavujíc se tak posledních sil.

VIII.

Přichází zima a Marie se cítí pojednou uzdravena, počínajíc nabývati opětně svého dřívějšího kvetoucího zevnějšku.

Rodina, která má nyní již v Paříži známé, přijímá často společnosti, pořádá velkolepá soirée, kde se scházejí umělci a vznešený svět. Mladá malířka je slavená krásná dáma nejaristokratičtějších vrstev a pařížské noviny popisují její toiletty.

A přece myslí i v nejskvělejších společnostech jen na své obrazy a nesnadný plán nového velkého díla jí vyplňuje zcela duši:

Josef Arimatejský pochoval Krista a lidé přivalili kámen. Jest již noc a všichni odešli. Pouze Máří Magdalena a druhá Marie zbyly samotny u hrobu ...

— Je to z nejkrásnějších momentů vznešeného dramatu a z nejméně využitkovaných, píše dívka ve svém deníku. — Je v tom velikost, prostota, cosi tušeného, dojemného a lidského. Jakýsi hrozný klid; vyčerpání bolesti dvou ubohých žen ... Zbývá ještě materiální stránka studií ...

Aby měla prostředí k obrazu, musí zajeti do Alžíru, kde by již nalezla hrob, vytesaný ve skále. Jak by si přála žíti ve Španělsku anebo v Italii, v orientálním ovzduší s barevnými modely! Třeba v Granadě, zalité sluncem, tichem a poesií! Ale není volna. Nemůže býti volna, mladá žena, která se narodila v předvečer ženské svobody, neprovdaná dáma ze společnosti, které rodina a konvence svazují ruce.

A pak jí chybí vnitřní klid. Dnes je vynesena ohněm extase do nejvyšších sfér, a zítra klesne bez důvodů na zaprášenou cestu a její duch zeslábne pochybnostmi. V hlavě tísní se jí zmatené představy; zatím co její kypící síla zastihla by chtěla tlumočiti své dojmy, její nitro se zmítá mnohými plány. Cítí, že musí ještě dlouho pracovati, než bude státi nad svou látkou, než se jí bude moci zmocniti a oživiti skutečnost tajemným smyslem, jenž odhaluje tvůrčímu umělci skryté pozadí zdánlivě reálných věcí. Než bude uměti zachytiti přiléhavou formou tóny, které jí zpívají v duši, by neztratily původní vřelosti.

Ale ví, že trpělivá a soustavná práce není všechno. Není již žákyní. Umí kresliti, — ale jsou věci, kterým ji nemůže Julian naučiti.

Zdá se jí, že by měla snad raději modelovati. Ve skulptuře je více poctivého tvoření bez klamu linie a barev. A mramor přetrvá

věky, přetrvá všecka lidská „proč“ — nicotu, otevírající se za životem...

Studie i obraz, které si přináší z letního pobytu v Rusku, jsou slabé. Julian a Robert Fleury krčí nad nimi rameny.

Dívka je zdrcena neúspěchem dotýkajícím se jí tím více, poněvadž churaví, kašle a slábne.

Tajně, bez vědomí své rodiny, jde k slavnému lékaři, chtíc znáti nepokrytě pravdu. Známý vědátor jí řekne bezohledně: je souchotinářka, ale může dlouho žíti a nemoc nemusí pokračovati. Závoj však, který je mezi ní a světem, bude houstnouti: ohluchne...

Mladá malířka smiřuje se se svým neštěstím s ruskou trpělivostí.

Ví nyní jistě, že pravá strana plic je nemocna již dvě až tři leta zdlouhavou chorobou. A není ani stínu naděje, že by se uzdravila, a není to zlý sen, — v plném životě a mládí, — nýbrž nezvratná skutečnost. Musí to tiše nésti jeho velkou ránu i když je jí těžko věřiti, že navždy, pro věčnost, — nikdy, nikdy! Bůh nemůže býti přece spravedliv!...

Ale nevzdá se, chce vzdorovati. Bude se léčiti a vyvázne ze všech pohrom: chce ještě žíti a malovat.

A přece vzpomíná-li nyní minulých dob, kdy byla ještě zdráva, zdá se jí, že jí bylo předurčeno brzy zemříti. Měla ohromné tužby a stálou žízeň po velikosti již za prvého mládí, kdy ani nevěděla, čeho je jí třeba. Osud jí mnohé dal, — ale jiní mají více — a neumírají. Kdyby jí dopřál slávy a lásky, zemřela by ráda za deset let, ve kterých by žila.

(Pokračování.)

ELISABET BARRETT-BROWNING:

BÁJ O VÉVODKYNI MAY.

Ke zvonici zvonů hlas od slunce se vrací zas.
Zvoň zvolna.
Nejstarší zvon mluví k ní: „Naše hudba mrtvým zní,
když vše jiné ztišil čas.“

Šest je v řadě topolů na hřbitově pospolu.
Zvoň zvolna.
Na travnatých hrobů řad zachvívavě stín se klad’
vysokých jich vrcholů.

V jižní straně, na západ, malá říčka běží v chvat,
Zvoň zvolna,
a jak tady říčka běží, zelené se stromy věží,
mrtví lehli v klidu spát.

Na východ, pod vrby kmen, usedla jsem v onen den,
Zvoň zvolna.
A skrz větví vrby pršku mohu řady nízkých vršků
a běh říčky vidět jen.

A jak tu pod stromem sním, zvon zněl hlasem slavnostním,
Zvoň zvolna,
a co stromů, řeky zvuk ve slavnostní splýval zvuk,
hlasitěj' smrt slyšet mním.

Zde jsem četla starou báj zatím, co zvon volal v kraj
Zvoň zvolna.
V báj, v níž hřích a život pěl, umíráček slavně zněl,
rytmický jak sudby taj.

*

B Á J.

Lintegedských po horách lesů širý pruh se táh';
Zvoň zvolna,
po let tři sta němě stál omšelých těch lesů val
jak ve vroucích modlitbách.

Z východu zpěv ptáčků zněl, ze západu sbor jich pěl,
Zvoň zvolna,
a v těch tichých, dávných dnech jedno pták měl v úmyslech:
jak by hnízdo vystavěl.

Rudé velké slunce níž na Linteged padá již,
Zvoň zvolna.
na výšinách kopí strou ježky své v zář ohnivou,
zatím, co hrad v stínu zříš.

Tak hrad tyčí černé zdi, s rudým sluncem v pozadí.
Zvoň zvolna.
Chmutná vatra kouřící, s vrškem, jenž se rozsvící,
když oň vítr zavadí.

Luků houf (pět set) zde stál, valů hradu dobýval,
Zvoň zvolna.
a hrad v krvi potopen, čtrnáctkrát zřel noc a den,
leč dnes blízký pád svůj znal.

Nezděšena ortelem, mladá žena přišla sem,
Zvoň zvolna,
jež jdouc pyšně po síních, sladce šeptla v každé z nich
„Bůh náš domov v klín svůj vem!“

Ach, má oči královen, síly rys v ní zpodoben,
Zvoň zvolna,
a na ústech upřímných neunavný mládí smích
vlastní vzdechy rodí jen.

Sirotek to krásný byl, jenž u strýce earla žil.
Zvoň zvolna.
Ten ji starou dvanáct jar, pro zlatého věna dar
synu svému zasnoubil.

Leč, jak kvapem míjel čas, dospívajíc v ženu v ráz,
Zvoň zvolna,
lordům řekla oběma: „Jak má krev je vůle má!
Nedám vám ji na pospas.

A jak ta krev proudící barví tepny v pravici,
Zvoň zvolna,
tak jak volná paní dím: Lord nebude mužem mým.
Z Lintegedu Víta chci!“

Starý earl se klidně smál, jen nad mládím zavzdychal
Zvoň zvolna.
„Dobře, neti,“ pravil pak. „Pro tak velkou vůli však
Bůh ti malou ruku dal.“

Usmála se, když lord ztich'; jemný, chladný byl to smích.
Zvoň zvolna.
„Malou, ale drží zlato! Vždyť přec, ujče, jenom zato
chceš dát syna do pout mých.“

Tu lord mladý ztajil dech, zaklel, skřípal na zubech.
Zvoň zvolna.
„Budeš mou! A tím se řiď, miluj mne či nenáviď!
Smrt či život buď v mých dnech!“

Vyskočila, v očích hněv, nezapřela otce krev.
Zvoň zvolna.
„Lorde, patou rytířskou, zkrvavíš-li fenu svou,
ztají všude bolný řev.

Leč vzav vůli ženy v plen, usmrtíš ji těžko jen!
Zvoň zvolna.
Při hrobu, jenž otce vzal mi, sirobu a zlato dal mi,
z poroby chci Vaši ven!“ —

Ukláni se, kolem nich jde pak v krocích vznešených.
Zvoň zvolna.
Půlnoční zvon když pak zní, Lintegeda choť je z ní,
oddává ji v kapli mnich.

Noční bouří průvod jel, vesele a rychle spěl,
Zvoň zvolna,
koně pánů, sluhů v zem těžce bijí kopytem,
v přestávkách co dešť se chvěl.

Vesele a rychle jel, s mladým párkem uháněl,
Zvoň zvolna,
kůň šel koně ve stopě, v noh a kopyt zátopě,
v přestávkách co dešť se chvěl.

Ženich vede tento cval (ryzáka si osedlal),
Zvoň zvolna.
Nevěstu má v náručí, bázeň, strach ji nemučí,
usmívá se v noční dál.

Bojíš se? on posléz děl. „Ne,“ v odpověď uslyšel.
Zvoň zvolna.
„Ne snad smrti za proradu, života však s oním vzadu.
Chci, bys rychle, jak strach, jel!“

Do kopců kůň letí v chvat, hříva vlaje, řemen spaď;
Zvoň zvolna,
supá a se chvěje v bocích, přes překážky, v divých skocích,
v Lintegedský cválá hrad,

Malý man i nejvyšší s pochodněmi pospíší;
Zvoň zvolna,
nádvořím slyš jásot znít: „Vivat paní i pan Vít!“
May však jak když neslyší.

Ke koni svou sklání líc, šíj a hřívu líbajíc.
Zvoň zvolna.
„Než si Lorda Leighe vzít, raděj s tebou na smrt jít!“
Prvně je ji slyšet říc'.

... Mezi dneškem, dobou tou, tři měsíce štěstí jsou,
Zvoň zvolna,
a dnes pět set luků zříš k valům hradu vnikat blíž,
paní May se zmocnit jdou.

A hrad tyčí černé zdi s rudým sluncem v pozadí;
Zvoň zvolna.
čtrnáct dní jsa obléhán, že dnes zkáze v pospas dán,
kromě May už každý dí.

Tu kapitán, mladý Leigh, s okem jako z oceli,
Zvoň zvolna,
s tenkým rtem, jenž sotva skrýval chladnou zubů běl, jež svíral,
v zrůdném smíchu poveli:

„V slunce v posled popatříž! Neuzříš jej zítra již!
Zvoň zvolna.
Přišel den! A potichu, vévodkyně ženichu,
na sáh v hlíně zítra spíš!“

„Sličná paní, zda-li dnes slyšíš jen, jak vyje pes?
Zvoň zvolna.
Já se s tebou rozešel, leč slib pomsty nepřešel;
na řadě je druhý, věz!

K vzdoru pevnou vůli máš, staré s novým srovnáváš,
Zvoň zvolna,
leč jak vůle krásná paní, těžce i můj vzdor se sklání,
v tom svou starou lásku znáš.

Zobej slepě, ptáčku, dál. Kdo si jména ženy přál,
Zvoň zvolna,
mít je může zítra již, nové, bludné lásky tíž
dřív než ve hrob pochoval.

Nad rtem jeho utichlým znovu mou jsi a já tvým,
Zvoň zvolna,
jak před knězem, u oltáře. A on ani nepokáře,
nezakáže právem svým.

Sevru bledé prsty tvé v obrněné ruce své;
Zvoň zvolna,
malá ruka a v ní zlato spočívati budou nato
tam, kde meč měl místo své.“

Z východu zpěv ptáčků zněl, ze západu sbor jich pěl,
Zvoň zvolna,
vévodkyně May se smála, chloubu jeho odmítala,
jak by to jen žert v sluch zněl.

V jizbě sedí, přemýšlí, na rtech slabý úsměv dlí.
Zvoň zvolna.
„Volnáť vůle, pevná věž! Chlub se, pane, jak jen chceš,
vtip tvé chlouby je však mdlý.“

K zrcadlu pak dosahá, ruměnec ji zasahá,
Zvoň zvolna,
zpola rdí se studu vlnou, zpola nad svou krásou plnou.
„Za přísahu přísaha!“

✠

Dívky svolá, mluví k nim: „Želely jste, pokud vím.
Zvoň zvolna,
„že mé svatbě k plné kráse, lesk a přepych scházet zdál se;
pojďte, hřích ten odčiním.

Tři měsíce dnes to jsou, co jsem dala ruku svou.
Zvoň zvolna.
Šperky, zlato dejte sem, svatebně se zdobit chcem,
nepřítel co před branou.

Rozpustím vám v ruce vlas, učeste jej do okras.
Zvoň zvolna.
V purpurovém plášti svém hledět budu mříží sem,
zhrdati jím zas a zas!“

... Z východu zpěv ptáčků zněl, ze západu sbor jich pěl,
Zvoň zvolna,
na věži pán hradu stál, o svůj meč se opíral,
úzkost, bázeň v prsou měl.

Hleděl dolů, v mysli tíž; vášnivě se skláněl níž.
Zvoň zvolna.
Nepřítel již stékal val a aniž by zaklepal,
do bran hradu vstoupí již!

O meč pán jak opřen byl, chvěl se, v kámen prsty vryl.
Zvoň zvolna.
„Meči,“ s vnitřním smíchem děl, „což bys za hůl sloužit měl,
vznešený svůj ztrativ cíl?“

„Meči, lepší ztratil's cíl! Hanby čas by nyní byl!
Zvoň zvolna.
V průlomu když budem v seči, tváří v tvář, meč proti meči,
kdo z nás všech by ještě žil?

V seč půjdem-li ke hradbám, mnozí marně padnou tam,
Zvoň zvolna,
zemru-li však, jak zde jsem, zemru jen já samoten,
za všecky svůj život dám.

Pro mne dole pod hradem pět mých přátel kryje zem.
Zvoň zvolna.
Třináct hochů s ranou v hrudi — víckrát se neprobudí —
v spánku leží smrtelném.

(Pokračování.)

HUDBA.

Boris Godunov, zpěvohra Modesta Petroviče Musorgského, byla po víceleté přestávce opět provedena operou Národního divadla. Vítáme vřele na našem jevišti toto dílo tak zvláštní, s ničím nesrovnatelné a zcela podmaňující, které má s vrcholnými díly světovými jen jedinou vlastnost společnou: vnitřní pravdivost. To jest hlavní charakteristická známka této opery a výsledni její dojem: cítíte po jejím vyslechnutí, že v duši jest vám vtištěna pečeť hluboké pravdy, ryzím uměním posvěcené pravdy. Přes všechno zdání není zde toho, s čím se v jiných operách pracuje; není tu sborů otvírajících operu, není tu velikých arií, duet a všech těch operních rekvisit, jak je známe odjinud. Jsou zde zajisté veliké sbory, jsou tu arie, písně, dueta, ale to vše je s takovou pravdivostí zapuštěno v kadlub zpěvoherního děje a podáno s takovou vskutku ohromivou přesvědčivostí, že všecky paralely s jinými operami rozplývají se prostě v nic a zbývá jediné vědomí, že promluvil tu jedinečnou řečí člověk hluboký a umělec geniální. Boris Godunov jest opera, jež ve své době (r. 1874) stojí zcela osamocena; nemá ničeho společného ani s naivní machou velké opery, ani s chytrou machou wagnerovskou. Jde svou drahou, jde cestou vnitřní pravdy a tedy cestou neomylnou. Musorgskij se neohlíží na to, jak píší opery jiní skladatelé, jemu jde jen a jen o to, aby jeho dílo ztělesňovalo jeho přesvědčení. Nestará se o to, umí-li hodně či málo; on ví, že zná lidskou duši jako sotva kdo jiný, že jest naplněn vnitřním žárem tvůrčím a že z této žhoucí pece musí vzejíti dílo dobré. Proto nepíše „operu“, nýbrž vyjímá za pomoci Puškinova dramatu z dějin řadu obrazů, které nezhudebňuje (t. j. nekoloruje hudbou), nýbrž na základě hudebního materiálu prostě z tónů vytváří. Proto jeho osoby jsou tak hudebně životné, jeho obrazy tak hudbou přímo napojené. Boris Godunov není tedy „opera“ v běžném slova smyslu (to jest: není to zpívaná činohra), nýbrž jest to drama vystupňované do té výše stylové, kde se již nemluví ani hudebně nedeklamuje, nýbrž prostě zpívá. Odtud ona vnitřní pravdivost a moc tohoto díla. Škála výrazových možností Borise Godunova jest nesmírně bohata; jde od naivního veselí dětského k těžkosti žití a odtud přes zlobu vášní až k mystice umírání. Tu stojí Musorgskij snad nejvýše; bez vzorů, tvoře sám ze sebe, napsal hudbu, před jejíž evangelickou silou možno jen se skloniti. — Bylo velikým přesvědčením Dostojevského, že Rusko to bude, jež řekne jednou celé Evropě, ba celému světu „nové, veliké slovo“. Věřím tomuto proroctví; jsem však přesvědčen, že Rusko již několikráte řeklo Evropě veliké slovo: řeklo je veršem Puškinovým, řeklo je románem Dostojevského a řeklo je i hudbou Modesta Petroviče Musorgského. A zato vřelý, nehynoucí dík této zemi, veliké v slávě i ponížení. — Provedení opery bylo celkem velmi dobré; zejména orchestr pod taktovkou Kovařovicovou zněl dokonale.

Jsme povděčni Národnímu divadlu, že s pietou nastudovalo znovu i Gluckova „Orfea a Euridiku“, dílo mající veliký význam v dějinách opery. Při něm uvědomujeme si opět a opět, že v opeře styl jest všecko. Jen to dílo operní, jehož kredem jest stylisovanost, má právo na název uměleckého díla. Jinak

každá opera, směřující k „realismu" a opouštějící půdu stylisující koncepce, sama sebou se odsuzuje a jest prostě uměleckým nesmyslem. Realismus a zpěv nelze při představě dokonalé opery nikdy spojovati znaménkem pravděpodobnosti nebo dokonce rovnosti, za to však zajisté pojmy stylisovanost a zpěv. Glückův Orfeus poučuje nás o tom jakožto jeden z nejnázornějších příkladů.

Z koncertních novinek mladších autorů uvádím jakožto nejhodnotnější dílo „Melancholickou pout" Otty Zítka, symfonii pro baryton a orchestr. Skladatel zprvu zhudebnil celou Tomanovu sbírku pro zpěv a klavír, později však přepracoval své dílo, zaměniv klavír orchestrem a z původních dvaceti písní vybrav jen osm. Ačkoli jest znáti na díle ještě tu a tam ruku začátečníkovu (skladba jest formálně nedosti soustředěna), má dílo svá dobrá plus. Hlavní předností jest umělecká prožitost symfonie Zítkovy, jejíž melancholie jest vskutku až bolestně žitá, jako na druhé straně místa víry a čisté touhy skutečně zahřejí srdce. Jinou předností jest krásný zvuk orchestru a výraznost dramatického zpěvu. To jsou známky, jež nejen chválí dílo, ale jež také zavazují skladatele do budoucna. Barytonové solo, kladoucí značné požadavky zvláště na inteligenci zpěvákovu, z nedostatku takových našich barytonistů zapěl znamenitě tenorista pan V. Wuršer.

Lad. Vycpálek.

◎ ◎ ◎ UMĚNÍ VÝTVARNÉ. ◎ ◎ ◎

Dvě „staropražské" výstavy se vystřídaly v Rubešově galerii: V. Röhlinga a J. Minaříka. Oba zlákalo nevyčerpatelné bohatství pražských architektur ulic a domů s patinou malebného stáří. Röhling si vybírá pro své lepty spíše typicky historickou Prahu, jako Hradčany, Týn, Prašnou bránu, a podává ji kreslířsky věcně s povrchní pittoresknosti pouhých mass, bez osobní citové resonance. Na nejednom listě přemáhá těžce desku, že působí tupě a stroze. I perspektivní poměry a vzdušná prostorovost jsou leckde velice chatrné. Barevné lepty Röhlingovy také nehrají měkkými stupnicemi půltónů a rozplývavých ploch; jejich barva jen mdle koloruje suše rytou kresbu. Ale co jim nejvíce chybí, jest kouzlo náladové lyričnosti, tak vlastní tomuto druhu grafiky, a jímž jímají na př. pražské lepty Šimonovy a Strettiho-Zamponiho.

Malířská práce J. Minaříka jest záslužná se stanoviska archaeologického: zachycuje mizející Prahu nejzapadlejších zákoutí a nevšímaných, všedních prospektů objektivně podrobným způsobem. Na umělecké hodnocení je však příliš mělká a neosobitá.

Také dvě nová jména se objevila: B. Hradečný (v Rudolfinu) a J. Heřman (u Rubše), oba krajináři. Oba nejsou již nováčky, mají určitou technickou zručnost i svůj okruh tvárných představ. B. Hradečný vychází z německého náladového realismu takové düsseldorfské školy. Jakási Gretchen-Sentimentalität přeslazuje v osnově i koloritu svěžejší a přímější postřeh, který tu a tam se ozve v drobnějších náčrtech. To se Jiří Heřman představuje sympatičtěji, třeba že přichází téměř se samými studiemi. Ale má tradici staré impresionistické methody krajinářské, která si rozkládá svět na barevnou mosaiku a dbá více skladu a souhry barev, než tvarové svébytnosti určitého typu krajiny. Ve vý-

razu nemá dosud osobní noty, jež by svědčila, že prožívá svým způsobem krajinu. Nejcelistvější z jeho prací, motivy ze „Zbirovska v zimě“ a „Podzimní pastva“, lehce lyrického dechu, ukazují na dobrý vzor — Chittussiho. A Chittussim k sobě by nebyla špatná cesta pro J. Heřmana, jde-li mu o opravdový a hluboký umělecký čin.

II. výstava výtvarného odboru Ú. S. Č. Ž. není zrovna horší obdobných výstav mužských, škoda jen, že není ženštější. Aby byla projevem umění ryze ženských kvalit, na to se výtvarnému odboru nedostává silných tvůrčích osobností. Převaha vnějšně impressionistických krajin se zřejmými úmysly dekorativními, trochu stejně pojatých zátiší a ještě řidčeji figur, více méně obratného realistního traktamentu — vesměs práce, jež nikde, až na podobiznu sl. A. S. od M. Kálalové, neklesají pod úroveň zaníceného amatérství, ale také se nad ni příliš vysoko nevybírají. Jediné v krajinách M. Chodounské zračí se prudčí malířský temperament, který usiluje prolnouti se pod malebný povrch krajiny. Sice výrazem spíše než povahou podlehají ještě její pohorské motivy Slavíčkovi, jsou však napojeny zbystřenou smyslovostí a měkkou, a vřelou citovostí, což jest vždy slibem i zárukou talentu.

*

Dvě veřejné soutěže již vynesla naše politická samostatnost: pomník Svatopluka Čecha a poštovní známky. Pomník Čechův byl sice projektován před převratem, ale právě svoboda dala ideovou volnost i náplň oslavě památky tohoto pěvce ryzího nacionalismu. V tomto smyslu pak byly pojaty návrhy i umělecky nejhodnotnější. Škoda jen, že výtvarné řešení bylo vázáno ne příliš vhodným místem: nevzrostlým, protáhlým sadem ve fádní vinohradské ulici, který má však přece alespoň tu výhodu, že správně určuje intimitu pomníku básníka, občansky tak skromného. Obojí požadavek, národního nadšení i lidské prostoty, slučuje nejlépe vítězný návrh F. Štursy. Básník si na něm kráčí zadumán, jako by někde ve svém trojském zátiší, a jemu po boku ztělesněná jeho nejhoroucnější vidina — svobodný národ, křepký junák, rozbivší pouta, rozpřahuje náruč vstříc radostnému příští. Občanská postava i alegorický genius jsou seskupeni plynule a družně, bez rušivých efektů a staromodních rekvisit; tvář básníkova i ve skizze nese pečeť charakterisační schopnosti Štursovy a svěží a jarý akt patří k nejlepším prácem tohoto opěvatele mladých těl. Běžněji řeší úlohu návrh Kofránkův, získavši druhou cenu — básník sedí na jakémsi skalisku zahalen široce drapovaným pláštěm; proti měkkému a živému poprsí je dolejší část pomníku nepoměrně těžká a úhrnná. Zajímavý, ač trochu patheticky nadsazený, jest návrh s heslem „Síla a odvaha“, který na prostý, jemně profilovaný hranol podstavce s medailonem Čechovým, staví figuru „Lešetinského kováře“, rozkročivšího se a rozmáchnuvšího k osudné ráně. Plasticky bohatý, až barokně přeplněný návrh s heslem „Dagmar“, sám se vyřazuje ze soutěže, ježto nedbaje místa, počítá obrovským sousoším na volný, daleký pohled se všech stran. Ostatní soutěžné práce jsou buď příliš náhrobkové, nebo zase oficielně slavnostní a více méně konvenční a nesamostatné.

Soutěž na poštovní známky nepřinesla definitivního zisku. Většina náčrtů, jako by zaspala svou dobu a s ní celou velikou epochu lidství, jest pojata ve smyslu senti-

mentálního historismu, bez zřetele k nesporně politické a obchodní hodnotě známky. Takové jsou právě zúmyslně archaisující návrhy Kyselovy, uznané na prvním místě snad jen pro svou uměleckou cenu, jíž jim docela neupírám, a stejně i skizzy M. Vejvodové a A. Kotíka, mnohem slabší a ještě méně „známkovitější". Ti všichni středověcí bojovníci koňmo i pěšky by mohli spíše zdobiti knihu, nebo „svaté obrázky", jak jsou čiře illustrační a dekorativní, ba nápis i číslici přímo ledabyle odbývají. Jediné návrhy Bendovy mají opravdu charakter známky: promlouvají jasnými, zřetelnými symboly — lípovým čtyřlistem, sokolem, holubicí — a velkými, ráznými, až trochu drsnými rysy komponují figurální námět s písmem i číslem v hutný a výrazný celek. Mají všechnu jednoduchost i výraznou typičnost reklamní značky i osobitost státní pečeti a v koncertu poštovních známek by si čestně uhájily originalitu. Ale jury dala před nimi přednost prázdné, uhlazené dívčí hlavince Muchově a heraldickému lvu Mudruňkovu, studené a neosobní stilisace. Z ostatní záplavy návrhů bylo těžko vyloviti práci myšlenkově hodnotnou, natož umělecky. Bylo viděti, že se o soutěž zajímají spíše diletanti, než umělci.

*

Topičův salon připravil vítané osvěžení — francouzské válečné plakáty. Po trapných a urážlivých zkušenostech s válečnými plakáty rakouskými a německými skoro jste se obávali, aby vás Francie také nezklamala. Ale Francie nezklamala, jako nikdy nezklame francouzský esprit. Soucitem a nadšením volají všechny ty hořké a plamenné výzvy k soucitu a k nadšení. Nikde ani stopy po opilém šílenství zpupnosti a nebezpečné pýchy, surovosti a jízlivého výsměchu vší lidskosti, jimiž překypovala návěští germánského ducha. Steinlen, malíř uražených a ponížených, kreslí zmučené, ztupělé tváře ruských zajatců nebo horečně planoucí a přísné zraky srbského vojáka, nebo strašlivou tragiku oslepleho otce s monumentální prostotou a vznešeným klidem. A Faivre, žíravý satyrik lékařů a stárnoucích žen, je ve svém junáckém „poilu", i v galském kohoutu, vyskočivším z líce louisdoru, který nelítostně klove uděšeného Prušáka, nebo ve Vilémovi, prchajícím před drtivým mrakem spojeneckých praporů, stejně vtipný a švižný, jako jadrně mužný Poulbot nezapřel svou lásku k pařížským gaminům a nedozrálým děvčátkům ani ve válečných plakátech: tu si hrají „gosses" na vojáky, tu půvabné pikantní děvčátko se mazlí s loutkou — raněným vojáčkem. Ale nejen v těchto, ve všech návěštích je tolik kultury srdce i ducha, kolik je v ní víry ve vítězství. „On les aura" volá Faivrův voják — a dostali je. I v krvavé válce zvítězila Francie — jako již dávno vítězí v umění.

Josef Marek.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 11·—, na celý rok K 22·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelinek.
Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 16. dubna 1919.

R. XLVII. LUMÍR ČÍSLO 5.

MILOSLAV HÝSEK:

REYMONTOVA HISTORICKÁ TRILOGIE.

K belletrii historické, na níž spočívala sláva nejlepšího zástupce předcházející romanopisecké generace Henryka Sienkiewicze, postavila se polská moderna nepřátelsky; zaujata heslem životní pravdy a ostrým nožíkem psychologické analysy se dopátrávajíc kořenů nervové soustavy společenského dění, odvracela se s nechutí a podceňováním od mrtvých epoch minulosti, jejíž hybné síly dávno vyhasly a z níž moderní spisovatel mohl převzíti jen dědictví nehybného archeologického materiálu. A jestliže dramatický básník tohoto pokolení Stan. Wyspiański ve scénických poematech přece křísil dávné zjevy z polských dějin, lišilo se jeho umění od dějepisných tragedií Felińského nebo Szujského celou podstatou: zde rušná a patetická dramata silných historických jednotlivců na barvitém dobovém pozadí, tam náladový pel melancholií zašlé slávy národní, jež tajemnými vlákny prostupují ještě dnešní polskou atmosféru. Divadelní technika Wyspiańského, jenž měňavou hru této melancholie obrážel legendární vůní lyrismu v malířské výpravě a melodickým kouzlem smutku v mluveném slově, nebyla možná v románě; a tak vraceli-li se po letech jednotliví dramatikové opět k historickým látkám, uchovávajícím si básněmi Wyspiańského domovské právo na novém jevišti, román historický ležel ladem, zpracováván jen bezvýznamnými pery druhořadých epigonů Sienkiewiczových.

Tvůrčí básnický duch však nesnese na dlouho programových omezení a nové směry, i když zdánlivě slibovaly slovesné umění přetvořiti od základů, vyčerpají časem své formální i obsahové oblasti a vracejí se k zavrženým básnickým druhům a látkám, aby na nich vyzkoušely plodnou sílu svých prostředků a method, pojaly je nově a splynuly se staletou tradicí ve východisko dalšího vývoje. Tak tomu bylo i s románem historickým, jenž od doby Scottovy prošel výhní všech evolučních stupňů, jež charakterisují devatenácté století evropských literatur. Vrátila se k němu již záhy

moderní literatura ruská, jež ze všech nejvíce se vyčerpávala bolestnými aktualitami dne, ale vrátila se k němu právě svým způsobem: Merežkovského v „Alexandru I.“ nezajímaly válečné osudy významné epochy carské říše ani skvělý život a kulturní rozmach tehdejší společnosti s nezbytnými těžkými stíny, nýbrž hlavně duševní utrpení velkého imperátora, a jeho román, třebas nutně obsahuje výhledy do tehdejších událostí, jest neúprosnou pathologickou studií, jaké jest schopen jen krajan Dostojevského. A vrací-li se k historickému románu i polská moderna, nebude nezajímavo pokusiti se na trilogii Rok 1794, jíž v letech 1913—1917 psal a vydal Wlad. St. Reymont, největší její romanopisec a opětovný kandidát Nobelovy ceny, o kritické vymezení jejího významu pro možnost dalšího rozvoje odpovědí na otázku, čím se liší od typu historického románu Sienkiewiczova, co přináší nového v pojetí i methodě a jak Reymont své prostředky básnicky zvládl.

Historický román Sienkiewiczův byl výslednicí románové techniky, již určil historický román scottovský a dumasovský se společenským románem Flaubertovým a Dickensovým: barvitá fantasie a dějová napínavost pojí se v něm se smyslem pro skutečnost a vroucí láskou k lidem, umění překvapujících zápletek a rušných episod podává si ruku se schopností realistické malby dějinného prostředí, vypravěcí dovednost a stilistický vkus jsou doplňovány architektonickým smyslem pro dějovou stavbu. V popředí zájmu jest vždy postavena milostná zápletka, řešená s idealismem bojovníka za krásu v životě i v umění, a orchestrální doprovod její dojímavé písně zvučí válečnou slávou vítězných bitev nejrušnější doby polské historie; bývalo obé Sienkiewiczovi vytýkáno jako hřích na pravdě života, jenž je drsný a v přítomnosti ani v minulosti se nevyvíjel podle potřeby něžných srdcí, i na pravdě historie, v níž jeho velebená šlechta nejednou hrála smutnou roli škůdců vlasti.

Wlad. St. Reymont, mistr drobné povídky, působí jako umělec dojmem siláka, jenž v mramorových lomech se odvažuje na největší balvany; to, v čem je mistr, napsat hluboký obrázek ze života, přestalo ho lákat, chce stále cosi daleko více, chtěl by duši zaplavit prudkou vlnou moře, jež ovládnout a jehož nekonečnou moc přelít v románový útvar jako by bylo jeho ctižádostí. Jest umělecký zápasník neumdlévající síly, jenž se musí vyrovnávati s úkoly stále novými a volí si vždy látky krajně protilehlé; byl to nejprve tulácký život umělecký, při němž účtoval s vlastní svou pestrou minulostí, pak nerovný boj polské obchodní houževnatosti

s německo-židovským kapitálem v průmyslové Lodži, při němž se odvážil verví kritiky národní polské povahy, a později selská pudová láska k půdě a tradici, k níž se hlásil jako k základu národní existence. A vždy to byla celá náplň života s otázkami národními, náboženskými, sociálními i erotickými, jež na něho působila a probouzela v něm plodnou chuť ovládnout je v celé osudové podstatě hned nelítostným naturalismem a zase horečnou visí nebo jásavou fanfárou. Z tvůrčího zápasu jako vítěz vyšel jen čtyřdílnými „Chłopy", nabitými zemitou vůní polské vesnice a dusnou atmosférou živelné erotiky; jimi doma dosáhl plného uznání, a když na počátku války o starším, zapadlém německém jejich překladu napsal pro utužení německo-polského styku berlínský filolog Wilamowitz-Moellendorff nadšený referát, také slávy ve střední Evropě.*) Ostatní jeho velké romány jsou vnitřně rozlomeny: pravidelně se mu nepodařilo plně zvládnouti jejich bohatého a sytého děje, vystupňovati životnost v něm skrytou a povznésti jeho závažnost k absolutní platnosti; a tak se rozpadají v dlouhé kapitoly, jednotlivě dokonalé, v celku však neúměrné a v přechodech nezřídka zarážející plochostí a nehybností.

Také látka historické trilogie Rok 1794, jejíž první díl „Poslední sněm republiky" maluje prohnilé prostředí, v němž se rozklad odehrává, druhý „Nil desperandum" líčí sbírání sil k ozbrojenému odporu a třetí „Povstání" zoufalý pokus zachrániti, co je neodvratně ztraceno, jest takové váhy a obsažnosti, že po ní se zdarem může sáhnouti jen umělec velké tvůrčí potence a pokorného, vroucího srdce. V polské literatuře se jí dotkli již zejména Rzewuski a Kaczkowski, ale na pravého básníka teprve čekala. Reymontovi, jenž věřil své síle a poslání, je třeba přiznati, že si práce neulehčoval: polští historikové od slavné školy krakovské až po Kutrzebu a Askenazyho s vášnivou opravdovostí, jež se neostýchala ani krutého a hořkého sebeobviňování, hledali a určovali příčiny polského rozvratu a poslední kritický přehled těžkého tohoto problému, jejž odvážně provedli opět krakovští badatelé v cyklu přednášek r. 1917 (knižně „Przyczyny upadku Polski" r. 1918) ukazuje, jak rozmanitá a jemná jest jejich osudná spleť. Reymont se důkladně obeznámil s touto rozsáhlou literaturou a jeho trilogie budovaná na sopečné půdě vrcholných událostí, v jejichž trpké plody právě dozrály jedovaté šťávy nevyléčených ran minulosti, chce býti básnickým horečným snem smrtelné agonie,

*) Srovn. můj článek Polská selská epopej v Hlídce Času 1909 č. 21.

zaviněné otravou krve národního těla. Toto fysiologické pojetí historického románu jest v literatuře nové; Reymont se nepouští ve filosofické hloubání o příčinách a následcích, jemuž podlehl ve „Vojně a míru“ Tolstoj, Reymont nikdy nebyl ve svých dílech filosofem, jenž se dovede zamysliti a hodnotiti: Reymont vždy se života jen zmocňoval, talent jeho jest sochařsky tvárný, a spodní proudy, které podemílají a určují osud lidí, poznával jen živočišným instinktem, ostře reagujícím na každý zápach. A puch rozkladu jest cítiti z atmosféry jeho trilogie.

Pokud se týče románové techniky, nedovedl se však vybaviti ze Sienkiewiczova vlivu. Události, jež líčí od grodenského sněmu po varšavskou velikonoční řež, jsou vzaty ze skutečnosti i s osobami, jež na jejich vývoji měly činnou účast. Vystupují zde poslední král Stanislav August, oba ruští vyslanci Sievers a Igelström, pruský vyslanec Buchholtz a zaprodaní nebo krátkozrací členové polské vlády, šlechty a sněmu s neblahým Pulaským a biskupem Kossakowským v čele, na druhé straně vystupují Kościuszko s oběma dnes legendárními lidovými hrdinami Kilińským a Bartoszem Glowackým a zejména polský lid, ale všichni se ztrácejí v pozadí vedle hlavního reka trilogie, mladého důstojníka Sewera Zaręby. I Reymont jako Sienkiewicz obraz dějinných událostí namaloval jako doprovod osobního milostného příběhu romantického jednotlivce, jehož portrét se leskne ve známých Sienkiewiczovských barvách; Sewer je opožděný bratr Kmicićův a Wolodyjowského, má s nimi stejné vlastnosti a hraje s nimi stejnou roli v obdobných poměrech a situacích, jest mladý a hezký, je nebojácný a statečný, je vroucí Polák a čestný kavalír. Jen stará scottovská fantasie, třebas její lehká křídla jsou zde zatížena hustou krví naturalistického talentu, mohla jeho hrdou hlavu ověnčiti tolika vavříny a v jeho duši vdechnouti tolik ctností: není kruté válečné vřavy, ať pod Zieleńcami, u Raclawic nebo na varšavských ulicích, aby na slavném vítězství neměl největších zásluh; není tajné spiklenecké diplomatiky, aby ochotně se neuvázal v nejnebezpečnější úkol, ať je to poslání do Paříže k Robespierrovi nebo vysvobození nevinného Volanga ze spárů Igelströmových; a není konečně situace, na jejímž ostří nože je třeba jednati se srdnatou rozhodností, aby jí nerozřešil na prospěch společné věci, ať to jest záchrana věrného sluhy Kacpera u Merecze, kontroverse s Martinem Zakrzewským nebo zákeřné přepadení von Blumem. Je oddaný a uctivý syn, ale dovede opustiti nemocnou matku, poněvadž volá vlast, a za cenu zavržení otcem Kacpera vysvoboditi z hanebného týrání; jest toli-

krát zrazen nevěrnou sestřenicí Izou, ale v rozhodné chvíli s nasazením cti se stará o její záchranu; bolavé jeho nervy má v moci Iza, ale zachraňuje se čistotou srdce v zasnoubení s prostou, vroucí a vlasteneckou Ceśkou; stojí v popředí spiknutí, ale neváhá zachovati zednářskou disciplinu při nočním setkání s králem a ujmouti se nešťastného vladaře v tajné schůzi, jež ho ze sebe vyhošťuje. Jest jen samozřejmé, že si naráz i v Paříži získá důvěry Couthonovy, přijde do blízkosti Robespierrovy, je svědkem popravy Filipa Orleanského, neužívá šlechtických výsad a u Raclawic se do první řady hlásí jako prostý voják. Zde Reymont šel vyšlapanou a osvědčenou cestou, ale Sewer přes to není pouhé schema, nýbrž opravdový člověk, není loutka, nýbrž dokonalý muž: barvy, jež autor na svého reka nanášel, nejsou již připraveny Matejkou nebo Kossakem, bral je přímo s palety Jacka Malczewského.

Šablonovitou onu fabuli Reymont totiž překonává důsledným realismem zemité vůně, jejž známe z „Chłopů". Trilogie jeho jest osobami i událostmi historická, ale vyvolává je z říše stínů básnický mág, jenž prošel školou Zolovou a rodné půdě odposlouchal tajemný hovor skrytých sil a porozuměl zázraku jejího jarního omlazování. Město a venkov, Grodno, Varšava i Krakov a rodný Sewerův Grabów, Stoki a všechny ty dřevěné a k zemi přikrčené vesnice, z nichž se chłopi sbíhali pod korouhev bílého orla, hluboké lesy a širá pole i řeky splývají v celek, rozechvělý jedinou společnou bolestí a jednou vznešenou myšlenkou: svoboda vlasti je v nebezpečí! Umění evokace tohoto podvědomého hlasu v románě neselhalo; jeho neslyšený zvuk zaléhá do grodenské sněmovní síně, do botanické zahrady na Horodnici, do varšavských salonů i audienčního sálu králova, chvěje se vzduchem nad celou Polskou a svým nedefinovatelným timbrem se ozývá v duších všech osob. Reymont věnoval velkou péči malbě prostředí, jež jest největší předností trilogie. Autor „Země zaslíbené" zná dobře skvělé domy společenské smetánky i její zkažené srdce, básník „Chłopů" vidí až na dno selské duše, prosté jako pohled děcka a silné jako lidská vášeň; tyto obrazy, robustně malované širokým štětcem a přezírající detaily, mají všechny znaky naturalistické belletrie, vycházející z fakt a přece prudce osvětlující nitra.

Polská vyšší společnost! V množství scén z jejího života jest jedna, jež její mravní niveau odhaluje v celé nahotě. V paláci Kossakowských Zaręba byl náhodou neviděným svědkem rozmluvy jejích předáků. Carevna žádala, aby jí byla odstoupena část polských vojsk, a členové sněmu se radili o cestách a podmínkách,

za jakých jí vyhovět. Myslili na sebe a svůj prospěch, třebas mluvili o vlasti. A tu Ankwicz přerušil biskupa: „Vše se dá vybílit jako plátno na dešti — ale proč se máme obelhávat tak pompaticky? Prodejte, nestavím se proti tomu, jenom platí-li hotovými penězi. Právě dnešní noci jsem prohrál se Zubovem a na rychlo potřebuji několik tisíc dukátů. Maršálek je v podobné situaci, není-li pravda?" A maršálek vyndal dýmku z úst a řekl vážně: „Hlasuji pro odstoupení třeba všeho vojska."

Naprostý nedostatek cti, požitkářství a egoismus nejhrubšího zrna, nestydatost vůči druhým i k sobě. Bacily této zkázy, jež dobrodružné jednotlivce úplně již schvátila, dýchaly se s parfumem dámských budoárů a s hudbou, hrající při hostinách a na plesech. Byly jich plny všechny salony, a neprojevovaly-li se s takovou prudkostí, jako na oné poradě, znamenalo to pouze, že druzí jsou větší pokrytci a obratnější diplomaté. Manželská nevěra a erotická zvrhlost zapustily kořeny již v každém srdci, a bránil-li se kdo jejich útoku, podlehl záhy. Reymont je příliš umělcem a znalcem duší, aby pod touto mravní špínou nedovedl nalézti i lidské tóny a chtěl působiti jen jejím jednotvárným nakupením: dovede býti i diskretním a soucitným psychologem, jenž pozoruje, jak se morální skvrna houbovitě v duši rozplemeňuje, jak se sladká žádost lísá k lenivému tělu a jak se oněmělý cit krčí kdesi ze srdce téměř vypuzen, aby náhle vlnou stoupl do hrdla a slzami do hezkých očí. Šambelánová Iza jest studie ženy, společností zkažené a závratně lehkomyslné, jak ji známe z nejlepších románů francouzských; i když při povaze Sewerově a jeho zkušenostech jest nepochopitelno jeho dlouhé kolísání, jehož nemožnost cítí i autor, glosuje je a vysvětluje zcela vnějším způsobem, není to přece jen všední bytost a má i jistý půvab onou horoucností, s jakou poslouchá každého hnutí svého rozmazleného srdce. Malá Terunia ještě nedostihla její oslnivosti, ale pomalu se stává rozkošnou koketkou, již stěží zachrání ženich tak směšně počestný, jako je Martin. Jestliže Reymont oběma, neodolatelné světačce i rozkošnému žabci, dal hledět očima, půvabnýma právě kouzlem hladové zvídavosti, našel poesii i pod vráskami a nevrlostí stáří: jen opravdový znalec lidí dovedl pouhou nápovědí vysvětliti ono nepříjemné ovzduší, jež pohltilo každou čistou radost v rodném domě Sewerově. Ten zarputilý, nevlídný a sobecký stařec, vedle něhož celý život vadla nevyrovnatelná matka mladého hrdiny, ptal se na paní kastelánovou jakoby lhostejně, ale s krvácejícím srdcem: sladkost její lásky a krutost její zrady cítil ještě před smrtí.

Sewerův otec je typ drobného venkovského šlechtice: raději by se ďáblu poklonil, než by uznal chlopa za svého bližního, a raději vidí dceru i ženu v neustálém pláči, nežli by dal svolení ke sňatku, jehož sám neurčil. Tyto kapitoly s tolika zajímavými postavami bezvýznamných lidí, kteří na venkově žijí a živoří, jsou z knihy nejlepší: napsal je autor „Chłopů", skvělý malíř lidových mass. Zde není třeba zvláštní psychologie, vše je přímočaré a jasné: strýc Onufry, Ceška, Marynia, páter Hyacinth, otec Albín, adlatus Brzozowski, teta Bisia, zamilovaná Dosia a jak se všichni jmenují, každý jest individualita a přece typ, v každém se obráží kus národní polské povahy. Z grabowského života Reymont odhrnul jen malou clonu, ale co zde napověděl, dokreslil na stranách líčících, jak Kościuszkova vojska stále přibývá. „Promluvili šlechtičtí kšefťaři. Lidstvo a dobro celku jim nic neznamená. Ať zhyne vlast, jen když mé privileje zůstanou!" správně charakterisuje šlechtu otec Albín. „Že by sprostí chámi měli tolik citu pro vlast! Svět se převrací vzhůru nohama," myslil plukovník Kczewski, když jeho vojákům sedláci ze vsi přivezli vozy s vepři a berany. Reymont se otevřeně přihlásil k demokratickému názoru na polské dějiny. Vojáci Kościuszkovi uvažovali o vojně, a jeden myslil, že se zase bijí za pány, kteří v nebezpečí volají „Chłope ratuj!" ale potom s ním jednají jako dříve. Jiný, starý chlap, mu odporuje: „Nejdeme pánů hájit, nýbrž jen své země, svaté víry a sebe samých." A Kościuszko ve svých úvahách dospěl k závěru: „Chłop volný, to i Polska volná, to je fundamentum její moci a samostatnosti. Neboť kdo se postaví proti celému národu?"

Lid, bezejmenní oni vojáčci, kteří na Moskaly šli s kosami, neznali válečné moudrosti, ale uměli se bíti, když bylo potřeba, oni otroci pánů, kteří utekli z domova a věřili Kościuszkovi jako Mesiáši, a ti z nich, jimž autor věnoval více pozornosti, Bartosz, Kacper, Stasz, Kuba, Matusz, Hlasko a jak se jmenovali, byli hrdinami tragedie r. 1794. A k nim se připojili varšavští řemeslníci, švec Kiliński, Barani Kożuszek, Krieger a druzí, drobné kněžstvo, Meier, Hyacint, měšťané — jejich láskou k vlasti a obětavostí jest popsán nejslavnější list polských dějin.

Reymont však správně viděl, že ani v těchto vrstvách nebylo jednolitosti a souladu. Byli mnozí, kteří v osudné chvíli republiky podezřívali a osočovali vedoucí osoby a nezastavili se ani před zbožňovaným Kościuszkou; jiní chtěli loviti v kalných vodách a bylo jim příjemné šířiti zmatek; ale nejvážnější neshody byly v intelligentních kruzích, jež byly upřímně oddány revoluci.

Uvolněná doba, nedostatek autority, vlastní velikášství a zejména horoucí ideálnost, jež správnou cestu k cíli viděla jen jednu, tu, již sama naznačila, a nesouhlasila s míněním druhých. Ctitelé Kollątajovi žárlili na Kościuszku, z něhož by rádi udělali jen nástroj svého mistra; horkokrevné hlavy popouzely Dzialyńského, aby on převzal vedení; sotva do Paříže odejel Sewer, poslalo k Robespierrovi jiné sdružení Brasse a znesnadňovalo jednání. Ale zejména proti ryze vlastenecké skupině, jež chtěla z vlasti vyhnati nepřátele, osvoboditi sedláka a společnými silami budovati šťastnou budoucnost, stáli nesmiřitelní jakobíni, kteří chtěli vraždit, zavádět komunismus, odstranit náboženství. Byli zde antisemité, chystající pogromy na židy, a druzí, kteří připouštěli i židy k práci za vlast. V tajných družstvech a zednářských lóžích se prudce debatovalo a hlasovalo, a málem by byla i Sewerovi vyslovena nedůvěra.

Všechen tento ruch, jehož životnost můžeme zejména dnes dobře posouditi, pokouší se Reymont zachytiti ve své trilogii. Neidealisuje poměrů ani jednotlivých osob. Woyna na př., nejlepší přítel Sewerův, je hráč, piják a cynik, hetman Kaczanowski rovněž, paní Brassová, žena předního spiklence a sama dobrá vlastenka, milkuje se s jakobínem Konopkou, paní podkomořina Grabowska, napudrovaná a navoněná stárnoucí kráska a pomocnice spiklenců, koketuje s každým důstojníkem a snaží se ho vlákati do svých erotických osidel — Reymont realista ani zde svým čtenářům nepodává zkresleného obrazu. Ale právě jeho realistický smysl opět objevuje hluboké lidské rysy, Woyna se celou duší zamiloval do nešťastné Zośky, Kaczanowski do panny Maciejowské — je revoluce, jež nešetří zamilovaných srdcí, a životy jejich byly z prvních obětí na oltář vlasti.

Reymont vynaložil všechno svoje umění a užil všech prostředků, aby jeho trilogie byla věrná a životná. Je tu množství kulturně historických detailů, jsou sem vsunuty časové pouliční popěvky a pijácké písně, řeč jest charakteristicky zabarvena dialektickými drobty a salonními gallismy, vpletena jsou do ní přísloví; zasedání sněmu a hlasování i schůzky zednářských lóží jsou líčeny na základě pramenného materiálu; stilisticky se přizpůsobuje ději, v líčení ruchu užívá stručných vět a všech pomůcek římských historiků, slavnostní momenty popisuje s hymnickou okázalostí a jinde se nerozpakuje sáhnouti po básnickém symbolu. Kapitola o pochodu selských zástupů k Raclawicům a památném vítězném boji, jenž již starým lidovým kusem Anczycovým a jeho poda-

řeným zfilmováním nadchl miliony srdcí, má místa strhující síly a dokonalé plastiky; hoří v ní láska a nenávist tisíců a psala ji ruka, vedená pýchou a obdivem duševního bratra. „Vítězství nebo smrt!“ heslo, jež zvučelo z úst odhodlaných mužů a kdesi nad hvězdami splývalo se zmlklou modlitbou nešťastného kanonýra Tarkowského, zničivšího děla zrádně zaprodaná Moskalům, a jemu podobných vojáků, kteří první se vzepřeli cizáckému panství, toto smrtelně krásné heslo tvořilo hrdiny a mučedníky; „scházeli jen nejbohatší, jasně velmožní, jako vždy nepřítomní v podobných okolnostech“. Hle, z líčení „jak vesele zpívali chłopi, táhnoucí do krvavých bojů“:

— To naši! Chłopi! Jezu milosrdný! Chłopi jdou na vojnu! — zvučely zpyšnělé výkřiky.

Stanuli nehybně! Ženy vybuchaly v pláč, vzlykala děvčata, vždyť poznávaly nejednoho ze svých v řadách.

— A kam to jdete, kam? — ptali se užaslí starci.

— Na velkou vojnu! Za svobodu se jdem bít, za Polsku! — odkřikli hrdě, junácky, potřásajíce zbraní i pyšně patříce očima.

A mašírovali dál uprostřed žehnání, pláče a obdivu.“

Stejně stateční a krásní byli později drobní Varšavané, kteří se nemohli dočkat, kdy zazvučí znamení zvonem k povstání, a zatím co panstvo hodovalo a prohrávalo svých třicet stříbrných, dávali poslední šperk do společné pokladny. Lid poznal a cítil, že si musí pomoci sám; jen části intelligence se zdálo, že pařížskou hrůzovládu, jejíž vylíčení u Reymonta se hlásí k románu „Bohové žízní“ od Anatola France, možno napodobiti i doma a že Francouzi přijdou na pomoc. Sewer věděl, že „Francouzům záleží na druhých národech jen tehdy, mohou-li z nich míti zisk.“

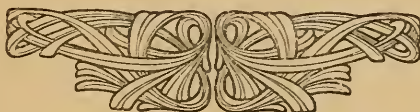
Při četbě těchto krásných kapitol bolestně pocítíte, že trilogie jako básnický celek opět zklamala. I v jednotlivostech Reymonta někde opustila síla, zvláště při obou význačných postavách krále a Kościuszky. Král Stanislav August působí dojmem bezduché mrtvoly a zdálo by se, že autoru běželo právě o tuto charakteristiku; ale při audienci paní kastelánové, bývalé a nyní již neznané jeho milenky, náhle slyšíte z jeho úst tak smutná slova, že se v jeho nitru musilo dít cosi velmi bolestného; a v nočním hovoru se Sewerem stává se z něho přímo životní mudřec, jenž si utvoří vlastní mínění o Polsce a jejích lidech a odzbrojuje i Sewera. Stál královský majestát tak vysoko, že Reymont se nemohl zahledět

hlouběji do jeho duše a chtěl jej vylíčit jako loutku v rukách svých nepřátel, či se mu portrét nepodařil? Také Kościuszko je v románě spíše nastrčenou figurou než náčelníkem vzpoury. V jeho rozesnění, rozjímání a stálém odkladu není cítit vojevůdcovské prozíravosti; je to do Polska zatoulaný hrdina sentimentálního románu, půl schema a půl stín, do jehož duše rovněž nevidíme.

A tento nedostatek důsledně provedené jednolitosti jest opět hlavní vadou celého románu. Některé partie se Reymontovi vymykaly z rukou, tu se zachycoval lhostejnými obraty, jako že „nelze ani vylíčiti“, nebo příliš podrobnými a umělecky málo nutnými popisy, rušivými vysvětlivkami, zbytečně obšírným rozváděním scén. Na četných místech jest cítiti, s jakou námahou byly situace k sobě řazeny a jaké obtíže autorovu mozku působila komposice díla; z toho nepoměr některých částí, různý způsob jejich vypracování, nedostatečné zření k psychologii ruského a německého panstva a vojáků a mosaikový konečný dojem trilogie, zvýšený náhlým a neúměrným koncem ve chvíli vítězství, po němž následuje jen několik suchých vět poznámkových o dalších osudech říše. Osoby, jimž autor věnoval tolik lásky a péče, vykonaly svou povinnost a ztrácejí se náhle; třebas právě na tomto románě cítíte, jak v osudné chvíli národa zájmy a city jednotlivců víří jen jako obtížný prach v horkém vzduchu a přímo vás znepokojuje stálé mazlení se Sewerovou chlapeckou vášní, přece po jeho vítězství měli byste radostný zájem na osudech těch milých a obětavých lidí, kteří k němu pracovali. Soudím, že tento rys čtenářovy povahy není v odporu s uměleckými požadavky.

Reymontovi, básnickému siláku a zápasníku, scházela, zdá se, ona druhá vlastnost, jen se kterou je možno beztrestně se přiblížiti k veliké a posvátné látce: pokora srdce. Tato vlastnost by byla v rozporu s celou jeho uměleckou povahou. Trpět v duši bolestí národní, nebránit se její palčivosti, vzít na sebe kříž, na němž jest národ mučen, a čekat chvíle, kdy srdce jest zralé bít vstříc všemu, co bylo, jest a bude, a žít krví nešťastné vlasti — Reymontův pohled je příliš kritický, v jeho žilách a svalech je příliš mnoho chuti k životu, zájem jeho na látkách je příliš literární, aby v jeho pracích nevítězily nad citem sebe vroucnějším. Tak básnicky vtěliti rok 1794, aby jej jako hlas svědomí cítily generace po staletích, zůstává i po Reymontovi úkolem budoucnosti.

Ale tím, co v jeho trilogii je nového a cenného, ukazuje cestu k cíli: po něm nebude již možno historický děj pouze oživovati; jen fantasie, která minulost dovede vyvolati s bezprostřední životností současna, a jen nejjemnější psychologie, která pronikne oživené stíny stejně přesně jako dnešní živé bytosti, mohou se odvážiti velkého umění evokace zaniklých dob, které v nás stále žijí. A ztroskotal-li ve své trilogii Reymont, platí po něm jeho Nil desperandum!

L. PŘIMDA:

SÍŤ.

Někde v přízemí plakalo dítě.
Smutné myšlenky ovinuly mne
provazy husté a těžké sitě.

Zaslechl jsem chlácholivá slova,
pak pomalé, houpavé kroky,
jako když někdo chodí a chová.

Ukolébavka ke mně dolétla.
Síť stala se těžší,
pevněji mne opletla.

Skryl jsem oči do dlaní.
Výčitka přišla a zůstala u mne,
šeptala o dětském pláči, o dětském zasmání.

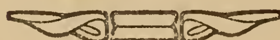
L. P. VLADYKA:

CHLAPCI.

Fialkami voněl vzduch.
Tvrdá země zvonila
pravidelným dupotem.
S retů písně slétaly,
zapadaly do lesů,
zroseny a voníci
vracely se ozvěnou

*

na hřebeny nízkých střech.
Zvolna vyšla do vrátek
nahrbená stařenka,
vyhublýma rukama
nakreslila malý kříž.
Zaplakala zlomeně.
Chlapci zvučně zpívali,
silněji a silněji,
aby neslyšeli pláč.
Nechápavě, zvědavě
pohlíželi do lesů,
jak jsou svěží, zelené.

JIRÍ SVOBODA:

PÁN JEŽÍŠ CHODÍ PO NAŠICH HORÁCH.

Rok co rok v zimě sem přijíždívám a vánoce nebyly by mně vánocemi, kdybych toho neučinil. A rok co rok znovu prožívám podivuhodný zázrak, že, vystoupiv z vlaku na hostýnském nádraží, v krátku zabočím do údolí Březné, a již jako bych zaměnil skutečnost báchorkou. Ale i sebe sám jako bych zaměnil: mé uši, které ještě před chvilkou bez odporu naslouchaly dusotu vlaku, jsou nyní dokonale způsobily chápati ladně nerytmický šumot těchto lesů. Oči nelační již po překotu barev a světel, kterým se sytily za posledních předvánočních dnů ve městě — jiskrnatá bělostnost i zelenavá šeď mého údolí zcela je ukojí. Já pak celý — do posledka hovorný a neupouštějící od jediné příležitosti ke zvědavému povídání s kýmkoli — těším se nyní zamyšlenou mlčelivostí, jež jest mezi mnou a těmito horami, které rok co rok navštěvuji jako svoje příbuzné.

Ano, pro tyto požitky sluchu, zraku, pro toto vzácné zamyšlení jezdíval jsem vždy ve vás, milé hory. Proč však, slibuje se příště opět k vám se uchýliti, pociťuji více nežli prosté rozradostnění? Proč mění se mi v knize bývalá útěšnost představy, že stanu kdysi opětně tam, kde se rozcházejí cesty: jedna přímo vzhůru k Drozdovu, druhá pak dále údolím k Janoušovu, Jedlí? Proč jest mi — vzpomenu-li toho — jako bych se chystal s nedovolenou smělostí odhrnouti závoj tajemného obrazu saidského?

Proto jest mi tak, poněvadž trpím touhou, abych opětně potkal na tomto místě jej, dobrotivého poutníka, jenž naposledy vešel

mi tu v cestu nepoznán. Poznal bych jej nyní, zachytil jeho plášť a nepustil, pokud bych nezvěděl jeho odpovědi na otázky, které mi rozežírají duši po té, co naleznuv stopy jeho poklidného pohledu v srdcích svých milých lidí na horách, neporozuměl jsem jejich trpnému odevzdání.

O minulém štědrém dnu odpoledne putoval jsem jako obvykle svým údolím a spěchal jsem, hodlaje ještě před večerem dospěti na pilu ke strýci. A právě na rozcestí, o němž jsem učinil zmínku, udála se ta setkaná, která mi však v této chvíli nepřipadla nikterak podivuhodnou. Byli tu dva muži, na nichž jen podle značné sešlosti bylo znáti, že přicházejí z daleka. Prvý byl hodně nad šedesát roků, bylo mu však, možná, i dobrých sedmdesát. Byl to rozložitý, nepříliš přívětivý stařec. Netrpělivost zřejmě jej roztrpčovala. Jeho druh snášel tyto rozmary s milou shovívavostí. Byl mužem ve statné síle třiceti pěti roků, byl rusých vlasů i jemného plnovousu. Poznal jsem, že čekají na moji radu. Mladší již z dálky kynul mi vlídným úsměvem, jaký však lidem mého druhu nebývá právě nejpříjemnější: jeť v něm převaha, která — aniž by čeho zamýšlela — chystá se tě zmocniti. Pod takovým pohledem zakolísáš jako pod nepřátelským útokem. Myslím tudíž, že jsem nevyhlížel příliš přátelsky, blíže se jim. Zachtělo se mi dáti jim na jevo, že, čině jim úsluhu, nepotřebuji k tomu býti získáván blahovolností, že však ji učiním z vlastní ušlechtilosti mysli. Ale zdá se, že nepozorovali mého rozladění a, jakmile jsem se k nim přiblížil, přistoupil ke mně mladší a pravil hlasem, který byl nejiný nežli jeho pohled: „Pane, řekněte nám laskavě, jdeme-li správně ke Drozdovu?"

„Správně jdete," odvětil jsem nehrubě zdvořile a vida, že ničeho dále nepotřebují, neodvětil jsem slovem na poděkování tazatelovo. Rozešli jsme se, oni vzhůru, já dále údolím, přidávaje kroku.

Bylo již zcela temno, když jsem došel k strýci na pilu. Zabývali se právě přípravami ke štědrovečerní večeři, a i já našel si tu zaměstnání, které mě mile zabavilo. Tyto chvíle jsou, jak známo, nejrozkošnější částí štědrého dne. I já přinesl v tlumoku tajemství své štědrosti. I bylo potřebí obzvláštní ostražitosti, aby Lidka a Jenda předčasně nepronikli věci na kloub a neprohlédli pozemskost dárků, o nichž pak večer měli uvěřiti, že jim byly přineseny rovnou s nebe Jezulátkem.

A když potom minul i tento okamžik, ukájející dětskou nedočkavost sladkou odměnou, když přešla i obřadná večeře a provedeny též všecky každoroční zvyklosti, proroctví jablek, ořechů i svíčiček, když děti, zmoženy radostí, pousínaly na hromadách dárků, sesedli jsme se úže kolem širokých kamen, a tu teprve došlo i na důvěrný rozhovor, kterým vzpomenuto všech drobných událostí, jež postihly nás i naše známé. Letos bylo jich více než jindy a nebyly to vždy ani události nejdrobnější; bylť již třetí válečný rok, a lidé žili v něm intensivně: Ten byl v létě odveden a nyní píše již lístky z fronty. Onen vrátil se před měsícem domů z Karpat, kde přestál nejtěžší boje, aby hned druhého dne po příjezdu ulehl na smrt. Překvapilo mě, že to právě bylo osudem drozdovského Josefa, muže mojí sestřenice Bětky. Teta vyprávěla mi příběh, stěží přemáhajíc lítost, neboť neteř Bětka byla jí blízka jako mladší sestra. Také mě událost mocně dojala, protože jsme si s Bětkou bývali dobrými přáteli a protože míval jsem ji tím raději, čím méně rozuměl jsem způsobu, jakým upravovala a volila si život: sotva opustila učitelský ústav, neceléno půl roku učitelovala v Drozdově, když nenadále a pro nás všechny, kteří jsme ji znali, zcela nepochopitelně provdala se za drozdovského rolníka. Josef, její muž, byl nejvzácnější a nejinteligentnější muž v místě. Za těchto okolností bylo na věci nejpodivnější, jak málo porozumění měli tito dva úctyhodní lidé navzájem od prvního dne svého manželství. Důvod jejich vzájemné lhostejnosti (nebylo však ani vzájemného zášti ani opovržení) byl nám neznám právě jako důvod jich překotného sňatku. Šest roků žili pospolu a měli dokonce dvě dítky, jež oba stejně milovali. Věděl jsem, že Josef v loni v zimě narukoval do Olomouce. Co však dále se dělo, zhola jsem nevěděl. Bětka bývala vždy přecitlivělá pro radost i bolest. Kterak asi prožívá tyto události? Při své dobrotě srdce a přirozené vášnivosti nevystačila asi — zatušil jsem — s lhostejností až do konce. Teta vskutku vyprávěla mi nyní dole, že Bětku navštěvuje dvakrát v týdnu, čehož je svrchovaně třeba, nemají-li děti nadobro sejíti. Mohu si prý pomyslit, jaká jest její bolest, jestliže pro ni Bětka zapomíná dětí: tu sedává dny i noci za stolem v koutě beze slova i bez hlesu. Tu opět ji přistihli, že píše polní lístky mrtvému muži. Tu zmizí z domova i na dva dny a vrací se bezduchá. Útěšných řečí neslyší. Je strašno pomyslit, že by osnovala záměry.

Nazítří — rozhodl jsem se — navštívím sestřenku. Snad setkaná s dávným přítelem dá ubohé jasnou chvíli, v níž ujme se i leckteré potěšivé slovo. Přiznávám se, že na okamžik prošel mnou příjemný

a neušlechtilý pocit potěšení z toho, že chystám se k činu na výsost dobrému, k činu přeplodného milosrdenství.

*

Nazejtří byl skvělý den, naše hory upravily se božíhodově. Vzduch byl čirý a břitký, až zazníval, a to sňalo se mne tíseň, ve kterou dnes ráno bylo se proměnilo moje včerejší sebevědomí utěšitele trpících. Pustiv s mysli účel své pouti, poklusával jsem přes tu chvíli cestou se vší bezstarostností, ale zato tíha úkolu dolehla na mě dvojnásob, jakmile jsem uzřel drozdovské střechy.

Bylo by však hanebno přespříliš otáleti, i přikročil jsem po chvíli k Bětčinu statku. Patrně pro mé představy o jejím zármutku připadalo mi tu vše — kdysi tak známé — cizím a nemilým. Jak zpustla zahrádka pod okny, jak smutný byl pohled do vymeteného dvoru. Síňka — zdálo se mi — je hrobky chladnější. To vše nanovo ničilo mé odhodlání.

Kterak jsem tedy užasl, když tu najednou ze světnice vyletěl jásavý dětský smích a v zápětí hned Bětčin konejšivý hlas se vší bývalou měkkostí a ohebností, ač něco — ne smutek, spíše únava z poctivě složeného břemene — jako by jej zladila. A, aby můj údiv byl dovršen, rozevřely se dveře a z nich vyřítila se, vřískajíc, drobná cháska. Stáli jsme proti sobě, obě strany, navzájem se měříce; tu však již Bětka vycházela, vidouc mě zevnitř, a vítala mě po starém, vlídném způsobu.

Tak jsem se dostal velmi do nesnází, z nichž jsem už nevybředl po celou další dobu. Neboť ničeho nemohl jsem uplatnit z toho, čím jsem se chystal ji utěšovati. Bylot zřejmo, že není jí třeba mojí potěchy. Nejvíce pak mně znepokojilo, že jsem neznal okolnosti, která mě předešla s úspěchem tak očividným. Překonala-li Bětka svoji bolest již povýšenou odevzdaností, zbývala mi jen otázka, čím dosáhla tohoto uklidnění. Leč tázat se přímo bylo by hrubstvím ne menším, nežli jitřit rány sotva zacelené.

Ponechal jsem tedy sestřence rozhodnouti, má-li řeč přejíti na tento předmět, ona pak měla dosti odvahy, aby ji k němu zavedla: Zvěděvši, že přicházím přímo od tety, vzpomněla pečlivé soustrasti tetiny v posledních týdnech a bez váhání pak počala hovořit o svých osudech. Vyprávěla je pevně, nepřerývaně sama, nečinil jsem dotázek ani o podrobnostech.

Josef, odveden při přehlídkách, nastoupil v zimě vojenskou službu. Tato událost nezměnila ničeho na jejich poměru. Nebyla

pohnuta, doprovázejíc jej v den narukování do Olomouce a on byl o málo zachmuřenější nežli jindy. Po celý pak čas, co byl v posádce, dojížděla za ním a přinášela mu zprávy o hospodářství a domácnosti. Také on byl po dvakráte doma ke krátkému pobytu. Na jaře odejel do pole. Tu, když se loučili, přišel okamžik, že Josef zřejmě se snažil říci něco velmi vřelého. Nenahlížela však toho potřebu, a on, vida ji takto, zesmutněl v mžiku. Beze slova zaslzel a, stisknuv jí ruku, rychle ji opustil. Tento stisk ruky — vyprávěla mi sestřenka — projel mnou jako strašlivé uvědomění. Čemusi ve mně zachtělo se pojednou horoucího objetí. Rozeběhla jsem se za ním, ale bylo vše promeškáno. Zmizel mi s očí a nedopustili mně již vyhledati jej. Tak jsem se tehdy vracela domů a nevím dnes ničeho o té cestě.

Po třech dnech přišel od něho list, který mi dal poznati, že jeho důvěra je opět ta tam. Nadobro jsem ji zaplašila v oné chvíli: psalť mi nyní po starém způsobu starostlivého hospodáře. Teď však ani já neodvažovala se již psáti mu jinak. A tak, zatím co jsme po sobě zaprahli nebývalou touhou, byly naše listy co možno nejstručnější. Jaká byla to muka! Jaká trýzeň z pomyšlení, že krutá náhoda zahubí jej dříve, nežli nás dorozumí nepředstavitelná událost.

Pak — v červnu — asi tři týdny nepsal ničeho. A potom poslal dlouhý list o všem, co za těch dnů zakusil; ten list končil slovy: „Poznal jsem to nyní zase, že tě mám rád a že bych učinil zle, kdybych ti toho nenapsal. Možná, že tomu neporozumíš. Ale mně by se těžko někdy umíralo u vědomí, že o tom ničeho nevíš.“ Odepsala jsem mu na to listem, ve kterém jsem si konečně i já našla slova. A tak jsme se konečně dorozuměli za cenu neustálého strachu o své nové štěstí, a této naší úzkostiplné lásce — toužili jsme — bude osvobozením, až Josef na podzim přijede na dovolenou. Dočká-li se jí? Na nic jiného netázala jsem se naší světničky, zahrádky, širokého nebe i svých bezesných nocí.

Dočkal se jí. Koncem října psal, že přijede začátkem listopadu, a přijel pak v krátku. Co tu bylo tehdy radosti! V srdci měli jsme stále plno. A děti nechápaly, co se děje a proč jsme my oba veselí, jako jsme nikdy nebývali. Na konec daly se však i ony strhnouti a dováděli jsme pak všichni dohromady. Nosil je na ramenou, čemuž nebyly zvykly, a po zemi s nimi lozil, a to jim bylo zcela nové.

Pozdě na večer prosil mě, abychom vyšli na zahrádku. Vyšli jsme, byla čistá noc. Vím, to byla chvíle k tomu, abychom si řekli šťastná slova. — Zatím ale jsem uviděla, že pojednou přemáhá ne-

volno. Když pak jeho nevolnost byla již příliš patrna, a viděl, že ji pozoruji, pravil, že si půjde ulehnout. Vešli jsme spěšně do světnice. Usadila jsem jej na lůžko, v té však mi již padl naznak a přišly křeče. To bylo jako v okamžiku, i to všecko další.“

Sestřenka, vyprávějíc, neuchylovala se z nepochopitelného klidu. Pouze nyní zakolísala hlasem a zaslzela v očích, ale již opět pokračovala a, pokračujíc uklidňovala se:

„Teta ti asi vyprávěla, co jsem po té činila. Já o tom ničeho nevím. Až včera stalo se cosi — podivuhodného.

Bylo asi po třetí hodině odpoledne; sousedka zde trochu poklízela, topila a připravovala večeři, aby děti věděly o štědrém dnu. Při tom jim vyprávěla o Pánu Ježíši i svatém Petru, jak dnes chodí světem a mají pro každého něco dobrého. Po chvíli Jozéfek i Bětuška vyběhli si před zahrádku a skotačili tam. Ne však dlouho; záhy byli tu celí vyjevení a oznamovali, že viděli, jak Pán Ježíš i svatý Petr jdou polní cestou. Přikrčili se ke kamnům, ale nedalo jim a hned zase vyběhli ven. A po několika okamžicích slyšela jsem na síni podupávání. Sousedka otevřela a do světnice vcházeli dva pocestní, vedouce obě děti za ruce. Prvý, muž asi pětatřicetiletý, byl laskavého pohledu, s rusým plnovousem. Druhý, statný bílý stařec — zdálo se — byl by mrzut, kdyby se ho Jozéfek nedržel za kabát. Ale takto se poněkud rozpačitě usmíval a hladil hocha po vláscích.

Nevěděla jsem ovšem, co se děje. Tu však již mladší přišel ke mně a pravil mi: „Hospodyně, neseme vám pokoj.“ A podal mi obě ruce. Vstala jsem a náhle naplnila mě nevýslovná pokora. Byla bych učinila, cokoli by mně byl naporučil. On však řekl toliko: „Bětuško a Jozéfku, ukažte, jak rádi máte maměnku.“ Děti učinily, co činí všecky děti na tato slova: vskočily mi kolem krku a škrtily mě objímajíce. Kterak to jen, že jsem jich neodháněla, jako bych byla učinila ještě před chvílí, ba, že mně naprosto nebyly nepříjemny jejich hlučné polibky? Kterak to, že jsem pojednou zjihla v srdci, spokojněla v duši?

Pocestní s námi poté povečeřeli, ale pak nebylo lze již ničím jich zadržeti. Vykročili do noci. Vím: šli dále do světa, majíce pro každého něco dobrého.“

Sestřenka skončila a já si uvědomil, kdo byli včera oni dva muži, kterým jsem ukazoval cestu ke Drozdovu. A tu jsem se zastyděl celou bytostí za to, s jak lehkou myslí šel jsem utěšovat velikou bolest, kterou umírnit jest dáno jen utěšitelům oddaným věrně a neustále svému utěšitelskému poslání.

●

Zprvu jedině tento stud mě zaměstnával cestou, když jsem se vracel zpět z Drozdova ke strýci, a pro stud nebylo pro mne již božíhodových hor ani skvělého dne. Ale i v tomto studu bylo cosi ne nepříjemného, a pravím směle, že měl jsem pohodu v duši. V půli cesty však přidružila se mi zprudka myšlenka, která mě zburcovala, jako lupič osamělého chodce. Zapudil-li jsem ji, chtěje vždy své srdce osvěžovati ostýchavou pokorou, vracela se opět, neodbytnější. Bolestný a hlučný zápas započal v mém nitru. Marně pokusil jsem se potlačiti jej veselím ve strýcově domě. Naopak, i ono zhořklo mi ve chvíli. A tak vše hořkne mi od toho okamžiku pro rozpor mezi pokorným sebezapřením, jež bych rád sdílel se svými horskými krajany, a mezi myšlenkou, která se vrací a roste den ode dne a která jest: proč neuvolnit, utržím-li ránu, zcela cestu své bolesti, ať vede k šílenství, vzdoru či čemukoliv? Čeho všeho mohla by býti podnícením! Zatím však ji potlačuji, vraceje se ke svým dětem a denní práci.

Vše mi hořkne a celý život zhořkl mi již z toho rozporu. A proto slibuji si napříště k vám uchýliti se pro poklid duše, milé hory. Trpím touhou, abych jej opětně potkal na onom místě, dobrotivého poutníka. Poznal bych jej nyní, uchopil za plášť a nepustil, pokud by mi neodpověděl na tuto otázku. Ať i mě naplní pokorou horských lidí, anebo — dá-li za pravdu mé kruté námitce — ať ustane ve svých utěšivých poutích. Potkám jej opětně? A nepotkám-li, jaký bude celý můj další život?

ELISABET BARRETT-BROWNING:

BÁJ O VÉVODKYNI MAY.

(Konec.)

Kdo by dál se takto bil? Srdce krev jsem těžce lil.
Zvoň zvolna.
Jaký měl bych v hrobě klid, statečný a věrný lid
kdyby kol se nakupil?

Mladý Clarc má matku přec, mladý Ralph je snoubenec,
Zvoň zvolna.
bledá sestra má se rdí, Ronalda když uvidí,
ač chce ztajit tuto věc.

A ti nesmí padnout již! Těla krev má velkou tíž ...
Zvoň zvolna.
Kdybych jen j á sám zde pad', nad mým mrtvým srdcem snad
zachránění vyjdou spíš.

Nepřítel se doví hned: ‚Smrt našel Vít Liateged.‘
Zvoň zvolna.
A tu mrtvý v boje vír vnese opět nový smír.
— V můj hrob upřou vděčný hled.

Druzi moji volni jdou, v srdcích s mojí památkou;
Zvoň zvolna.
nepřátelé pýchu sklání, lichotíce mojí paní,
hřešivší jen láskou svou.

S hladkou, sladkou řečí k ní přijdou potom lichotní,
Zvoň zvolna.
z purpuru plášť ustelou pod hlavu jí omdlelou,
setrou slzy pohřební.

Ona žensky bude lkát a žensky se modlívat.
Zvoň zvolna.
Leč má mladé srdce v hrudi, a naděj se zase vzbudí,
jak čas bude uplývat.

„Sladká May! Můj sladký's žal! — Víš, jak jsem se domníval,
Zvoň zvolna.
že tvé jméno sladkost tají, jež tak plná, krásná v máji!
Leč los krátký máj mi dal!“

V mysli vše před zrakem měl, jenž se zcizil, potemněl,
Zvoň zvolna.[1]
až si jeho věrní přáli místo něho, aby stáli
tváří v tvář, kde nepřítel.

„Poslední chci přísahu, znaje váš čin, rozvahu.
Zvoň zvolna.
„Padne věž! Však bez mé ženy! Slibte službu hodnou ceny!“
Smělí stáli v dosahu.

„Ruku dejtež v přísahu, ctíce činu odvahu.“
Zvoň zvolna.
„Z práva ne, ne z pomsty líté jednu ránu zasadíte!“
Bledí stáli v dosahu.

„Z milosti to ránu dáš, Ralphe, Clare! Přisaháš?
Zvoň zvolna.
Vyveďte ven koně mého, jí před vámi zlíbaného,
doveďte jej na věž až.

Nejlepší mu dejte strůj, sem jej veďte stůj co stůj.
Zvoň zvolna.
Jednou k lásce, dvakrát k boji daleko mne nesl v znoji,
daleký i dnes cíl můj.

V rozpacích je jeho lid, slyše takto promluvit.
Zvoň zvolna.
„Ach! Vždyť druh náš ušlechtilý doopravdy žalem šílí:
nepřítele tady mít!

Z oka jeho šlehl plam v odpověď jich myšlenkám.
Zvoň zvolna.
„Máte času nazbyt teď? Kdo z nás jezdec, rychle jeď,
jak sám vrah by prchal nám!“

Dali koni řemení, jež v svém slavném nosil dni,
Zvoň zvolna.
Dvorem v dveře s koněm vešli, přes podlahy s sítím přešli,
až na schody poslední.

Leč v siň dupot koně zní. Vévodkyně May jde z ní.
Zvoň zvolna.
„Proč sem koně vedete, do nezvyklé výše té,
až na schody poslední?“

Klidně stála, volný vlas v černých proudech kryl jí pás,
Zvoň zvolna,
a úsměv, jenž ze zrcadla zbyl, když toto z ruky kladla,
neměl času zmizet zas.

„Sladká pani, nechoď ven! Marno vše, jak zašlý den!
Zvoň zvolna.
K pánu hradu vše již pílí, tvůj lord mluví, jak když šílí.
Paní, jdi se modlit jen!

Na nejvyšší věži stál, koně vyvést tam si přál,
Zvoň zvolna.
Daleko chce na něm jet, jak když s láskou v boj jel v svět,
ač jen jede v hradní val.

Prvně zazní koně cval tam, kam vést jej rozkaz dal.
Zvoň zvolna.
Úzkost splyne s modlitbou! Bůh nechť slyší prosbu tvou,
pojede-li v hradní val.“

Paní sklání hlavu níž, po zemi vlas plouží již.
Zvoň zvolna.
Slza padá za slzou. Zřejmější to zvuky jsou,
než když slova uslyšíš.

„Vrať se, paní, v jizby své! Není pro tě místa zde!
Zvoň zvolna.
Zapleť vlas a zapni šat, by Leigh nemoh' odolat
nářku tvému, kráse tvé.“

Vstala, žal ji naplnil, v zbledlou tvář však klid se vryl,
Zvoň zvolna.
je jak socha v ohromení, jež se chvějíc, mocna není
jinam zřít, než hrom kam bil.

V kámen, jak v ní pýcha vzplá, vlastní slzy zašlápla.
Zvoň zvolna.
Jděte, jděte, věrní páni! Nesuďte však skutků paní,
ni zda pánů jízda zlá!

Koně vzala za uzdu, šíj mu líbá v sladkou mzdu.
Zvoň zvolna.
V odpověď kůň zařehtal, po schodech pak vést se dal,
jak by chtěl říc: z lásky jdu!

Příkré, příkré schody jdou v východní věž vysokou,
Zvoň zvolna
těsně, těsně vedle kráčí, krok za krokem jak jí stačí,
jako pes za paní svou.

Na věži, kde pan Vít stál, jíž se netknul koně cval,
Zvoň zvolna
zjevili se znenadání krásný kůň a sladká paní,
aniž kdo by z nich se bál.

V mžik u nohou chotě jest, tiše vzhlédne zrakem hvězd,
Zvoň zvolna.
On jí třikrát políbil pro pohled, jenž v očích byl,
kterého však nemoh' snést.

Řekl: „Jdi, co pro tě zde! Bůh nechť žehná žití tvé!
Zvoň zvolna.
Třeba mně do boje zlého vzácného jen koně mého,
ne již vzácné ženy mé.“

Řekla: „Vždycky s pokorou plnila jsem vůli tvou,
Zvoň zvolna.
Leč při věrném ženství svém, vyzkoušeném, oddaném,
provedu dnes vůli svou!

Při vší pravdě ženině, důstojnosti panině,
Zvoň zvolna,
třeba-li do boje zlého vzácného ti koně tvého,
je ti třeba také mě!

Při tom zlatém prstenu, jak zříš ruku zdviženu,
Zvoň zvolna,
je-li v boje úkoně dost zde místa pro koně,
místo zde i pro ženu.

A Bůh svědkem budiž mně," prohlásila obřadně —
Zvoň zvolna,
„kdyby muž si přeci přál jeti s koněm v hradní val,
vezme na kůň také mě!"

K sedlu pán se naklání a dí v hořkém usmání:
Zvoň zvolna
„Jako kdysi snad i dnes měli bychom jeti v les
poslouchati klekání?"

Ke kolenům lne mu blíž. „Ano, tamto pod cypřiš!
Zvoň zvolna.
Nač se smát? Vždyť cestou jinou, než kde se jen stromy vinou,
cválala jsem s tebou již!

Prchnouc s čerstvým slibem svým rozhněvaným příbuzným.
Zvoň zvolna.
Což tys chtěl, by řekli jiní, nevěsta co z lásky činí,
že co žena neumím?

Což bys chtěl, by lid se smál, zbabělou že ženu znal,
Zvoň zvolna,
jež po boku tobě jede, pokud cesta ve hrad vede,
nikoli však v hradní val?"

Ha! Tu průlom ve hrad zel a hluk divý vzhůru zněl,
Zvoň zvolna,
se spleteným křikem, jekem, strašným, přehlušivým skřekem,
jenž, co činit, vybízel.

Dvakráte ji odstrčil, bránila se ze všech sil,
Zvoň zvolna.
koně nazpět odváděl, ale hned ji v patách měl,
zoufalý to zápas byl.

Stále proudil nepřítel, kde jen jaký otvor zel,
Zvoň zvolna
v hluku jasně slyšet je: „Utecte!" a „Zabte je!"
a jak Leighův jásot zněl.

Po třetí ji odstrčil, vzpíná ruce ze všech sil,
Zvoň zvolna.
tělem svým jej zatíží, jsouc jak Kristus na kříži,
v smrtelných když křečích byl.

Zmítá sebou tam a sem, přivřený ret je však něm,
Zvoň zvolna.
jako v mdlobě hlavu stáčí, kolena a vlasy vláčí,
jak se věší na třemen.

Po zpátku lord s koněm jel, kluzký kámen všude měl.
Zvoň zvolna.
Pod železným kopytem drtivě se chvěla zem,
jak dav sta noh kdyby šel.

Paty stiskl k slabinám, k závratným jel hlubinám,
Zvoň zvolna.
„Druzi, bratří, spaste ženu! — Odpusť, — za života cenu, —
leč já k Bohu chci jet sám!“

Slovo „Bůh“ moc plamennou jak když prostře nad ženou,
Zvoň zvolna.
vyskočila, vzpřímila se, v mžik do sedla vyšvihla se,
ovládnuta láskou svou.

A hlavu mu k rameni tulí v smíchu, jak když sní.
Zvoň zvolna.
Volá: „Zazni, klekání, z lesní kaple ústraní,
umíráček líp však zní!“

Chytli uzdu ke spáse, již lord pustil v zápase:
Zvoň zvolna.
Kůň jak hrůzou pojat byl, přední nohy ve vzduch ryl,
v samém kraji vzepjal se.

Visí, spásy nezočí, chřípím chvěje po oči,
Zvoň zvolna.
hlavou chvěje, kopytem, vločky pěny kanou rtem,
tvář mu vpadá, divočí.

Vytřeštěný jeho zrak lidskou bolest jeví však.
Zvoň zvolna.
Ostrý křik vryl do duše v smrtelných muk předtuše
krkolomné smrti pak.

„Umíráček zazniž dnes z kaple staré, kol níž les!“
Zvoň zvolna.
Zvolala a kůň se vzpjal, pod jich tíží vrávoral,
a pak s nimi v hloubku kles’.

Z východu zpěv ptáčků zněl, ze západu sbor jich pěl,
Zvoň zvolna.
a já čtla tu starou báj, na hřbitově, v jehož taj,
umíráček komus zněl.

Topolů řad v slunci stál, říčka spěla klidně dál,
Zvoň zvolna.
stará báj zde zvláště zněla, s vášní, zradou, o níž pěla,
zde, kde nad vším mír už vlál.

A pod vrbou, mezi kři, malý hrobek zrak můj zří,
Zvoň zvolna.
čtu: „Po žití tříletém malá Maud zde spí svým snem.
Osmnáct set třicettři.“

„Duchové,“ pak dím, „zda v den, kdy jste jeli rychle jen,
Zvoň zvolna.
vlánim křídel andělských, průvodem hvězd nebeských,
zda váš spěch byl provázen?

Těžkým, slepým nárazem ve vášnivém vzplání svém
Zvoň zvolna.
mínili jste prorazit božích soudů mocný štít,
poblouženi, v hoři zlém —

Vaše vůle? Není jí. Vaše tepny? Nebijí.
Zvoň zvolna.
Ležíte tak klidně tiše, jak Maud, o níž nápis píše,
v hrůbku, který dali jí.

Srdce tlukot, mozku pal — trpělivým teď se stal.
Zvoň zvolna.
Děti mohou bázně prosté trhat květ, jenž z hlíny roste,
kterou na vás hrobník dal.

Pěnkavka teď smí si pět z blízké olše v jarní svět,
Zvoň zvolna
stavět smí si hnízdo v sněti, tři týdny v něm vyseděti,
nezareptá již váš ret.

Trpělivě spite zde, léto ať či zima jde,
Zvoň zvolna.
a než trouba anděla v boží soud vás zavolá,
čas vám dlouhým nebude.

Z východu zpěv ptáčků zněl, ze západu sbor jich pěl,
Zvoň zvolna.
a mně na rtech povzdech visí: Se smrtí se život mísí,
co líp přát si za úděl?

Z východu zpěv ptáčků zněl, ze západu sbor jich pěl,
Zvoň zvolna.
usmívám se: velkost Boží naši malost v náruč složí,
pro náš neklid Bůh klid sel.

Přel. Žofie Pohorecká.

EVA JURCINOVA:

MARIE BAŠKIRCEVOVÁ.

(Konec.)

IX.

Pravidelný chod života se zvíří občasně politickou nebo společenskou událostí, která vyruší na chvíli dívku v práci.

Potom však následují opětně dny vyplněné malbou a tiché večery v jejím bytě, kdy se obléká jen pro sebe do bílých šatů, kdy čte Shakespeara anebo hraje piano neb harfu.

Bílý měsíc hledí jí do oken a báseň Chopinova nebo Rossiniho tiše doznívá. Marie se zasní: . . .

Vidí již a cítí svůj obraz svatých žen. Odehrává se ve chvíli hlubokého ticha. Všichni odešli od hrobu Kristova, — od hrobu boha-člověka, vždy blízkého lidskému utrpení a lidské malosti, když Bůh, dárce velikosti a síly zmizel v oblacích, — a zůstaly pouze dvě ženy, pohroužené v hoře. Magdalena, kreslená z profilu, klečící na levém koleně, s okem bez pohledu, upřeným ke vchodu hrobky; malířka zná dobře oko bez pohledu, — hledívalo na ni vždy, kdykoli maně stanula před zrcadlem, po hodinách vyčerpávajícího pláče.

Druhou Marii umístí poněkud vzadu, a její tvář bude skryta ve dlaních. Budou viděti pouze ruce a držení těla, prozrazující zoufalství a prázdno v nitru, — když láska zemřela, když všecko je ukončeno, — samotu duše, přijímající bez reptání velké utrpení . . .

Ostatní myšlenky vyjádří skulpturou. Bude to Ariadna, opuštěná milencem a jiná ženská postava, druhá Marie s obrazu, zlomená bolem, v hlíně, nahá: Nausicaa, rozkošná dcera krále Phéakův, hledící s břehu na vzdalující se bílou plachtu korábu, který odnáší Odyssea, jenž se zmocnil jejího srdce, — a když zmizí v mlze na obzoru, spouští hlavu do dlaní a pláče.

A později bude malovati Markétku a Ofelii, květy a smrt, lásku poznanou ve snu, nenaplněnou lásku s rysem šílenství, — mnoho životů jiných žen, prožitých i procítěných ve své imaginaci, s krutou krásou bolesti vtělí potom v uměleckou formu.

Dokáže-li toho, však aniž by ztroskotala před veřejností? . . . Bude vlastně pracovati tyto obrazy jen pro sebe, pro opojení svým snem i silou svých křídel. Pro Salon bude malovati skupinu

dětí, „meeting" pařížských hochů z ulice, která ji tak dojímá se svým ruchem, barvou a chvějícím se ovzduším. Bude ovšem napodobovati. Koho? Mistry, které viděla a — Bastiena-Lepagea. Podivuje se mu, jeho zdraví a eleganci. Zdá se jí, že zahrnuje ve svém díle všechno, čeho je třeba, by byl králem mezi malíři ne pouze zázračným výkonem, ale i citovou mohutností... Přála by si býti Bastienem ulice!

Je tak zaujata jeho obrazy, že se jí zdá býti krásný tento malý, ošklivý muž, jejž vítá zmateně a neobratně za jeho návštěv v matčině saloně, — ona, sebevědomá dáma ve společnosti.

Někdy přává si míti jeho přátelství, třeba není dosti slavný ve vznešeném světě, není Wagner — bůh — a neuspokojuje její ješitnosti.

Mohla-li by ho však milovati? Nikdy. Chtěla by mu ukázati pouze svůj obraz, který by ji pozvedl v jeho očích jako umělkyni, neboť zůstává stále pozadu, poněvadž ho sleduje. Nepodává vlastních citů a dojmů a marně se snaží stmeliti všechny tužby i životví energii ve svůj výrazný prostředek. Nemá velikosti, poněvadž dosud neodkryla svého vnitřního hlasu a její umění neexistuje. Tuší je ve „svatých ženách", v bolestech marné, neuskutečnitelné lásky...

Ve dvanácti letech, když milovala, její duch jiskřil zralými a původními myšlenkami. Ve dvaceti třech, kdy chce tvořiti velká díla, její srdce hyne nudou a prázdnotou.

Láska naplnila by její duši jistě novým obsahem a netušeným poznáním, láska, jež nepřichází. Četla knihy básníků a ve své samotě procítila zmatky i blaženství mnohých srdcí. Bude-li však milovati v životě?

Je tak plna rozporů a její ruce se vztahují po fantasmagoriích v dálce, blednoucích v šedou mlhu za jasného pohledu. A je možno rozštěpiti své síly v několik směrů, aniž by se zlomily a roztříštily, když je dala cele umění?...

Ví, pravda, že bude musiti se vdáti, pro společenské postavení, pro vnější klid, — a je souchotinářka, jež musí mnohé promíjeti se svou nezaviněnou skvrnou na životě, jež bude musiti žádati ohledy, — ona hrdá, která chtěla býti královnou...

A není vůbec šťastna, třeba Julien i Robert Fleury chtěli výsledky její práce. Vždyť vidí život jakoby mikroskopem a tisíceré ukryté bolesti jitří její nitro: je sama, je nepochopena.

Ví ovšem, že pravý umělec nemůže býti pochopen všemi, — ale jí nikdo nerozumí; nesetkala se s blízkým člověkem. Neměla štěstí, by poznala vládce vyšších světů, ve kterých žila: potkala pouze lidi bez významu — a tři umělce, kteří šli mimo ni.

X.

Její „meeting" vzbudil pozornost na výstavě. V divadle obrací se na ní lorgnetty, vážní kritikové píší o ní ve velkých žurnálech, ruské časopisy žádají o reprodukční práce jejích obrazů.

Začíná pronikati, když s jejím zdravím je stále hůře.

Zevnějškem se ovšem nezměnila. Za večerů, po práci, když se obléká k obědu, pozoruje v zrcadle svou tvář: má stále svěží pleť, půvabné rysy a hedvábný vlas, — třeba kašle krev, a smrt, jak se zdá, se přibližuje jistým krokem.

Kdyby aspoň věřila v Boha, který může se smilovati! Kdyby měla tuto útěchu, — neboť svého abstraktního boha, filosofické tajemství vesmíru, svého boha-zákona nemůže uprositi . . .

Její poslední velký úspěch jí také neuspokojuje: kdo ví, není-li náhodný? Kdo ví, má-li opravdový talent a zemře-li, nepřejde-li jako stín? Dala umění celý život, celou bytost a všechny naděje a kdo ví, nebyla-li to pouhá prohra?

Neboť třeba maluje, modeluje, píše a hraje, třeba oheň jejího nitra ztravuje její síly, její srdce zůstalo pusté. Snila o nesmírných výších a radosti, jichž se jí dostalo, byly jen pozlacená divadelní nádhera, klam, neodpovídající vítězstvím a slastem, které prožila v obraznosti. Marně milovala všecko tak intensivně: umění, knihy, společnost, hluk i ticho, smích i bolest, chlad i žár, slunce i hvězdy. Marně chtěla všecko míti i obejmouti, marně chtěla splynouti s vesmírem a zemříti v nadšení posledního tajemství, pro konec země a začátek božství. Nicota se šklebí na ni za zářivým povrchem všech věcí a lidská duše je zde vždy jen sama s matkou, bratrem nebo přítelem, — a jediné dokonalé illuse duševního spojení — lásky — vůbec nenalezla.

XI.

Je začátek podzimu. Listí žloutne, hustá mlha leží ráno nad Seinou a bledé paprsky chladnoucího slunce zlatí dláždění.

Marie nemůže mnoho pracovati. Unavuje ji hledání modelů a musí ustavičně odpočívati, neboť je velmi zesláblá horečkami.

Někdy pozoruje v zrcadle svou postavu a tvář: je dosud krásná, i když velmi zhubeněla, i když často kašle krev.

Do společnosti již nechodí. Pouze za krásného počasí vyjíždí s rodinou do Boulognského lesíka, anebo navštěvuje nemocného přítele Bastiena-Lepagea, jenž nemůže opustiti své chaise-longue, jenž ji netrpělivě očekává a zahrnuje výčitkami, nepřišla-li po dva dny.

Dívka ví, že Bastien zemře a je jí to lhostejné: nemiluje ho a jediné přání, které jí dosud zbylo z odcházejícího života, je: moci pracovati.

Její síla však mizí denně; jako by opravdu všechno bylo skončeno. Třeba neleží, nemůže již ani vyjížděti nebo sejíti se schodů. Tráví den v lenošce, oblečena v bílých krajkách a kožišinách. Sestřenice Dina, tichá a oddaná, předčítá jí z francouzských románů. Poněvadž nemůže vycházeti, Bastien-Lepage přijíždí nyní k ní, sám těžce nemocen. Jeho bratr, ušlechtilý a oddaný jako Dina, přináší téměř v náručí jeho slabé, zničené tělo a ukládá je do křesla, vedle ní.

Malíř radostně přivírá oko: — Kdybych mohl malovati!

— A já, odpovídá Marie.

Tuší oba, že nemoc je zlomila navždy? Velký umělec, umírající vedle mladé dívky, — jediné ženy, jíž nesetře již jiná událost s jeho nitra, lesk zhasínajícího slunce i poslední slast země, jíž si odnáší do neznámých dálek tajemného vesmíru — a mladá dívka, hynoucí na počátku uměleckého rozletu vedle nejoddanějšího přítele, — nejkrásnější lásky, kterou vzbudila za svého krátkého života?

XII.

Byla by dostihla svého vrcholu malbou? V plátnech, která zanechala, nezazněly tóny jejího umění; zůstala v nich žakyní, závislou na cizích mistrech. Ztratila se v nich její slovanská individualita, ze které zbyl pouze ruský smysl pro skutečnost, jenž může i mýliti v době, kdy realism vládl v umění. Ale rasové sklony její osobnosti promluvily jinde ryze a mohutně: v literatuře. Což není bodu, kde se stýkají všechna umění? Nemá Tolstoj ve svých bitevních líčeních plastičnost Vereščaginovu? Nemá Balzac barevnost palety Delacroixovy? Jiná dívka než Marie Baškircevová, Francouzka anebo Angličanka, mohla právě tak malovati jako malovala ona, a její obrazy nikterak se neodlišují v dobré vý-

tvarné produkci osmdesátých let; jejího „Deníku“ však nemohl psáti nikdo jiný a lze ho zařaditi mezi velké knihy jejích proslulých krajanův. Zůstala vždy Ruskou, když líčila svůj domov, maloruskou vesnici, kyjevské kláštery i život venkovské šlechty, zůstala evropsky vychovanou Ruskou, když mluvila o Madridu, Nizze, Římě i pařížské společnosti, když kreslila stejně dokonale jako Gogol i Gončarov několika slovy lidi, se kterými se sešla, když vtiskla svým řádkům vůni a poesii svého nitra. Vůni a poesii své ženské sensibility, když řekla jasně a upřímně všecko, čím trpěla i čím se radovala, žena, vyslovující svou duši, jež mlčela po staletí. Byla tak dalece spisovatelkou, že i své malířské náměty myslila literárně. Její svaté ženy i ostatní zamýšlené obrazy jsou romány komponované na plátně, a zatím co zoufale zápasí s technickými prostředky malby, vyjadřuje bez námahy své dojmy slovy s podvědomou lehkostí tvůrčí intuice.

Byla by později zapadla ve své pravé těžiště, v ruskou literaturu? Byla by nalezla k tomu popud v životě? Byla by tam nenápadně přesunuta mužem, jehož by milovala?

Nemohla milovati žádného z mužů, se kterými se setkávala v saloně své matky. Cítila jejich prostřednost — cizokrajná rajka nenalézá domova mezi domácí drůbeží — a mužů, kteří by zaujali jejího ducha, znala málo.

Bastien-Lepage, umírající u její lenošky, je umělec, jemuž se podivuje, jenž měl vliv na její práci, — ale není to hlas volající v jejím nitru, není to oheň, který by roztavil její osobnost v definitivní útvar a definitivní projev.

Z mladých spisovatelů ji zajímal Maupassant a poslala mu anonymně k posouzení své literární pokusy. O deset let starší Maupassant, mladý, krásný, elegantní muž, opojený slávou, podivovaný ženami, mohl jistě rozvlniti sny Marie Baškircevové, — duchaplné a marnivé dámy ze společnosti. Ale dívka nepoznala ho osobně a jejich korespondence se brzy skončila. Maupassant pojímající ženu orientálně, okouzlený Phrynou, Manonou Lescaut a Ninonou de Lenclos nemohl přiblížiti se malířce „svatých žen“, duši-ženě, přetížené poznatkem marností, ukrytých za skvělostí oslňujících jevů. Byl by jí snad porozuměl později autor „Života“? Byl mužem, který mohl rozezvučeti její nitro tóny jeho hlubin, mohl vyvrcholiti její osobnost a doplniti její dílo?

Marie Baškircevová nemohla přece milovati každého, zatím co jiné ženy uspokojoval bezpečný klid hřejícího krbu, vycházela do temné noci, kde vichřice přinášela bouře anebo mlha maskovala

propasti. Její duše toužila po nebezpečné kráse závratných výhledů a mužem jejího snu by byl, kdo by jí následoval do bouřlivých pásem, nad jícny prohlubní, pro věčnou krásu silného vzrůstu i neutuchajícího zápasu. Vždyť země není než stanovištěm rozletu velkých duší a láska, její zmatky a utrpení, není než přípravou k jiným duchovějším vznětům, jedině mocným povznésti duši v zenit její síly a odvahy, kde slábne přitažlivost půdy. Všecko jarní teplo a vůni lidského žití musila položiti kněžka na oltář, by mohla hodně vstoupiti do zástupu zasvěcených, by mohla stmeliti plaché radosti i úzkostné výkřiky srdce, jeho víru i beznaděj — marný prach pozemských cest, — v duhový palác v oblacích, v nepomíjející dílo umění. Neboť přejdou staletí, vychladnou srdce a tráva zaroste rovy odešlých pokolení, ale verš bude stále zníti a bílá krása řeckých mramorův bude stále zářiti do tmy příštích otázek i bolestí nových pokolení.*)

JOSEF PELÍŠEK:

KLID . . .

Klid zákonem je muži,
když sny mu osud smete.
Zas jaro v keřích růži
a v srdcích úsměv kvete,
a vy už nepřijdete.
Vy nikdy nepřijdete.

Dán muži zákon klidu,
leč vzpomínkám dán jiný.
Když na výsluní vyjdu,
proč zahalí je stíny,
proč lkají doubraviny?
Proč pláčí doubraviny?

Chlad jejich zavál v skráně,
jdu jimi jako loni.
A náhle stanu maně:
— Čí smích to vstříc mi zvoní?
Ne, šum jen monotonní.
Šum listí monotonní.

Sám sobě smát se prahnu,
rychleji kráčím dále.
Než náhle v prázdno sáhnu
po vaší ručce malé,
a cosi zvoní stále.
Tak sladce zvoní stále.

A s kroky mými vaše
tak neodstupně spějí.
Koruny dubů plaše
„... vlas ... oči ... rtíky její ...“
cosi mi vyprávějí.
Tolik mi vyprávějí.

Klid zákonem je muži,
když sny mu osud smete.
Zas jaro v keřích růží
a v srdcích úsměv kvete,
a vy už nepřijdete.
Proč, bože, nepřijdete?

*) Denník Marie Baškircevové v překladu M. Gebauerové vyšel ve „Světové knihovně“ (Díl I. a II.).

PO NÁVRATU Z POLE.

Růžově, rudě rozkvetly hlohy,
tráva zrak laská, zrosena.
Bolesti den se převlekl mnohý,
přišla mi radost bez jména.

Mnohou jsem prošel děsivou strží,
volný jsem bratr teď a syn.
Javory, buky nade mnou drží
zelených větví baldachýn.

Písni má ptačí! Slunce mé bílé!
Neznámí, kteří blízci jsou!
Malé jsem dítě pokory v síle,
veliký Bůh je nade mnou.

KAREL SEZIMA:

KNIHY O SRDCÍCH OSAMĚLÝCH.

Autorka povídkových sbírek „Bílá a rudá“ (nákl. Jos. R. Vilímkovým) a „U božího oka“ (knihy „Zvonu“, nákl. „Unie“), píšící se Felix Téver, miluje výjimečné zjevy a náměty. Vábná tajemství a dráždivé záhady, nevšední a skryté děje v prostředí palácovém nebo v ovzduší klášterním; cizokrajná kouzla vlašské scenerie a zasněné půvaby Malé strany. Ráda vyvolává náladová přítmí, suggesci hudby nebo světelné účiny, jež ostatně v titulní povídce prvnější knihy na př. jsou zvlášť dobře zdůvodněny výtvarnickým oborem jedné z hlavních postav. Nejednou, v nejšťastnějších partiích, projeví i citlivý smysl pro ztajenou řeč věcí, jíž k pozornému sluchu hovoří šerý život hmoty, zduševnělá její melancholie, lacrimae rerum.

Kreslí nejčastěji postavy, jež v nitru strádají rozladem skutečnosti a snu. Duše roztržené mezi drsnou realitu, která „neumí lháti“ — jako neselže autorčin kostrbatý malíř Severin z novely, po níž řečená kniha nazvána — a snění, jež nedovede odpouštěti — jako neumí prominout Severinovi její Hella z téže povídky. Utopie a přeludy zvedají tyto bytosti nad průměr a nad zraňující všednost. Ukájejí je, aspoň pokud samotářských fikcí neuhasí plný průvan života. Anebo ještě osudněji, pokavad nezasáhne nejposupnější nepřítel snů a jejich čistoty, uskutečnění samo. Hella hlavně proto tuším ruší poměr k Severinovi, že se jí objevil příliš vzdáleným jejího idolu. Jediná touha je krásná: tím úzkostněji jest se jí proto chránit od ztělesnění. Palácové noturno „Vůně nedostupna“

v tom směru nejkarakterističtěji z celé sbírky vyjadřuje spisovatelčino vyznání víry.

Ale ovšem věčné a samotářské roztoužení, jež se stalo samo sobě účelem, jest s to, aby oslabilo energii k činnosti a uspalo ji až v dokonalé ochrnutí vůle pod hypnotisující zornicí snu. Činí ji nezpůsobilou i k nejprostším úkolům, které na člověka klade život. Neboť choulostivé Téverovy bytosti popírají život právě v jeho celku. Vybírají si ze světa jen, co odpovídá jejich romantickým zálibám a co s nimi souzní. Eliminují ze skutečnosti jenom určitě vymezené živly a prvky: ony, jimiž svrchu jsem se snažil letmo vystihnouti převládající sklon autorčiny obraznosti. — Připadá nicméně, jako by se nejen těmto křehkým stvořením samým, ale také jejich tvůrkyni nejednou z nepřiznané nutnosti protikladu, ano z potřeby jistého vnitřního ventilu a uvolnění neodolatelně zachtělo, přiblížiti se nepřátelské skutečnosti až na neselhávající dosah. Okem zbystřeným a pronikavým pozoruje potom střízlivé rozlaďující okolí, zvídavě a ne bez sebemučivé rozkoše pátrá zrovna po nejdrsnější pravdě reality, po nejdrásavějších jejích úhlech a hranách. A třebaže v zápětí před vulgárností světa teskně unikala do sebe a opět se nedůtklivě před kalnými vodami vnějšími tarasila na suchém ostrově své intimity, také kořist přímých a srostitých poznatků, kterou odtamtud si odnesla, volá po přísnějším uměleckém vytěžení.

Roztržka mezi skutečností a snem, dualism života a fikce projevuje se ne pouze v námětech, ale i ve skladbě a podání prací Téverových. Pseudonymní autor, dáma vybrané kultury slovesné a umělecké, při tom zřejmě velkých společenských znalostí a rutiny, vládne spolu bezpečným i vytříbeným vkusem, jenž vždycky jí chrání před banálností. Ne tak zcela též před jistou měrou konvenčnosti. Ta proniká často znatelně do psychologie jejích postav, jež je nejednou spíš logická, než básnicky intuitivná. Ohrozila dojmem konstruovanosti zejména účin zmíněné úvodní povídky. V ní nejcitelněji rozestoupil se spor mezi svěže odporovaným detailem, rozvedeným tu a tam v realistickou, ba naturalistickou drobnokresbu (anebo místy aspoň podškrtnutým s jistou schvální buršikosností), aby v zápětí zase byl přitlumen a jakoby distinguovanou dlaní přicloněn — a mezi náchylností k schematisující režii, založené na romaneskních protikladech a antithesách. (Tady hlavně v kresbě obou postav dívčích, příkře kontrastovaných až do těch barev, bílé s rudou.) Mimo to i povídkářská plynulost maupassantovská někdy u Tévera sjíždí v přílišnou fabulační

hladkost, jíž se obrušuje a snadno otupí i zřejmá odvaha prvotního plánu. Zato výpravná linie a logika příběhová bývá u něho značně spádnější, nežli u jiných našich píšících žen.

Nejucelenější intonaci má „Model“. Kresba jadrně a plnokrevně realistická není jenom po ctihodném figurkářském střihu rázovým obrázkem šáreckého kolovrátkáře, který se pošetil za zámeckou slečnou. Působí ne pouhou povrchovou „přirozeností“ a běžnou opakovaností, ale plnou přesvědčivostí a pravdou vnitřní, dušeslovnou i širší svou příznačností. Obměňuje týž Téverův vůdčí motiv roztržky snu a skutečnosti, na který sehrána celá tato kniha; transponuje jej však do polohy ku podivu blízké autorčiným orgánům umělecké reprodukce. Do oblasti polokomiky, polosoucitu, k níž jako by tíhly a v níž jako by dotepávaly i jiné impulsy skutečných spisovatelčiných zážitků, kdykoli dostoupily jisté síly a určitého stupně pronikavosti. Někdy se pak její obraznost i reflexe, jenom lehce zatížena vzpomínkovým fondem romantických tradic a pietních zkazek, patrné z nejrannějšího mládí, vznese k laskavé, zpola elegicky zpola humorně shovívavé pohodě, rozestřené též nad úvodním číslem druhé z knih Téverových, jejichž společný vnitřní ráz snažil jsem se zde vystihnout, nad starosvětskou, románově založenou povídkou „U božího oka“.

Knihou tří prós, shrnutých pod název „Agonie léta“ (nákl. A. Hynkovým), Karel Žák odhodlal se k úzkému a soudně omezenému výběru svých prací, jež dávno diskretně na sebe upozorňovaly v ročnících staré „Vesny“, „Rozhledů“ a jiných listů literárního pokolení let devadesátých; nověji též v „Lumíru“, ve „Květech“ a j. Má také význačné vlastnosti řečeného pokolení „impressionistů a ironiků“. Především převahu intelektu nad citem, tlumeným a potlačovaným časnou schopností rozboru, pronikavost vnitrozření i apartnost postřehu vnějškového; citlivý smysl nálady a odstíněnou škálu barevných prostředků výrazových k malbě společenského prostředí a povaholičného portretu. Po stránce názorové zásadně záporné hledisko této generace na světové divadlo: hlubokou nedůvěru k životu přes horečnou touhu po vezdejších jeho darech. Ilusionistický nihilism a přesvědčená skepse o svobodě vůle, o její schopnosti odpoutat se duchem od hmoty, přirozeně pak jeví sklonnost k determinismu. Avšak zrovna v nejbdělejších chvílích prohlubuje se v uvědomělý fata-

lismus, jehož nevypočitatelně temné, neúprosně lhostejné logice marně se vzpírají jedinci takto křehce uzpůsobení.

Specifické noty tuším od počátku dodávala zajímavým ukázkám tvoření autorova jeho zvídavost ve psychofysickém okrsku duševního pohlaví. Tady Karel Žák vyvíjel zejména ostrou a citlivou pozornost pro záhady milostné polarity. Pro působení individuální oblasti pohlavní na obdobnou, rovně však jedinečnou sféru jiné bytosti — se znatelným příklonem k Hanssonovi, k jeho sexuálnímu a krevnímu mysticismu, chlazenému přesností přímo naukově střízlivou a lékařsky odbornickou. Ale specialisační suchost u Žáka vždy zavlažoval roztoužený smysl živočišného tepla, rozechvělý hmat pudových tykadel po animální vřelosti v lidských vztazích. Ustavičně podrývána neumdlévající činností rozboru, veškera smyslova žízeň a horoucnost nejčastěji ovšem vyzněla zrazeným roztoužením a bezútěšnou ztrátou naděje v splynutí celých bytostí. Odhmotňuje se k témuž melancholickému smutku odříkání i na nejvýraznějších stránkách jeho pozdní prvotiny.

V resignovaný stesk ústí již úvodní „Zastávka", nejrozměrnější a zároveň nejepičtější skladba knihy. Poutá spíše podrobnou finesou motivační a pronikavostí dušeslovního vnitrozření, než dramatičností akce, ač jí nechybí ani scén rušnějších a dobře vystavěných. Útlý takt a novost sensitivního odstínu v podání zachraňuje námět, o sobě ne zrovna nevšední; snaha generalisovati určitý pozorovaný a zpodobený případ zřetelně se jeví v řadě zevšeobecňujících vývodů a závěrů etických, jimiž spisovatel rád prokládá hovory anebo vzpomínkové zápisky svých lidí. Nelze upřít zajímavosti ani původnosti na př. spisovatelovu výkladu o tom, „kterak moderní Pygmalion proměnil živou ženu v kámen": proč nejvášnivější růst lásky a nejžárnější milostné roztoužení v mladé domácí buržoasii nejčastěji upadá v šedý kalný společenský zvyk, až posléze ztrne v naprostém „desinteressementu sexuálním". — V jiném směru zajímá „Zastávka" pozorováním vnější tvářnosti i kulturního skladu a společenského zvrstvení našeho jediného tehdy velkoměsta — a to mediem distinguované cizinky. Širší světoobčanský obzor a vzduch, volně rozklenutý nad těmito poznatky, dovolil spisovateli nejednou rozvinouti živou vlohu společenské satiry a povýšené ironie, patrnou již z jeho starších prací. Ale příkrost prvních dojmů hrdinčiných v zápětí bezděky jihne: návštěvnice tkví v Pražské půdě rodnými kořeny a přímé zdejší suggesce na její nitro, zprvu neúčastné, ano ironicky podjaté, mimovolně podbarvuje tlumený hlas krve, který

procitl a zcitlivěl za milostného zaujetí jejího k muži z lepší pražské společnosti. Několik měsíců beznadějné lásky navodí v ní i přihořklou touhu porozuměti národnímu našemu problému, k jehož osvětlení Karel Žák přispěl nejednou bystře zodpověděnou otázkou, nepohřešující dnes ani v retrospektivě jistého významu dokladového.

Druhé dvě prósy jsou již ryze niterného interesu. Odvrhly téměř úplně dějový aparát a omezily se jenom na studium uzavřeného úseku duševního. Prostřední práce knihy, „Vůle k životu", vyšetřuje morální a rodinné ovzduší, z něhož vyrůstají podlomené bytosti, neschopné činného zasažení v život. Sama takto determinuje už práci poslední, jež je v celku intimní krajinomalbou, zalidněnou jen matnými odrazy vnějších styků s okolím. Živoucí prostředí je tady nazíráno jako „skrze opocené sklo" a nejednou bizarně se znetvořuje pošklebnými sdruženinami představ z minula nebo vzrušenými halucinačními vidinami.

Tato vlastní „Agonie léta" tedy předvádí teprve samo nejtruchlejší divadlo pozvolného vadnutí a upadání subtilně rozvitého mozku a chátrání porušené nervové soustavy. Chvíle vědomí, unikajícího s místa fysického pobytu a přece nemohoucího se vzdáliti; častá samovznícení obraznosti, která pracuje sic nesrovnatelně intensivněji než průměrná, přece však na prázdno: stále těká po podrobnostech bloudíc po vedlejších stezkách, aniž dochází skladnosti a synthesy. Zážehy horečných přeludů a smyslných vidin a zas představy svrchovaného hnusu. Krátké marné naděje rekonvalescentovy za blahodárného opojení únavou z toulek v lesích; chvíle povzletu do čistšího a řidšího vzduchu, ano okamžiky pyšné závrati ze síly a dosahu své myšlenky a zas osudná hrknutí v porušeném stroji a tím střemhlavější a hlubší pády s výše, tím bezútěšnější a mučivější deprese. Vše dohromady skládá stav, jejž hrdina sám za svého sebepozorování nazývá eufemisticky „nemocí noci". Příznaky její v jasných chvílích shrnuje v poznání, že „má jeden smysl zraněný, zřejmě zeslabený": lidé ho proto přezírají, nepočítají s ním a jenom jej t r p í jako kohosi, kdo jim není roven. Je to, tuším, nevyléčitelně ochořelý smysl d r u ž n o s t i.

Nad pouhé podání klinického případu pozvedá práci mocný subjektivní lyrism spisovatele těchto zápisek, který od krajinomalby jako vlastní odrazové půdy vzlétá k meditativní básnické reflexi a místy i k smělým odtažitým spekulacím filosofickým. Poloodborná fysiologická pozorování spínaje s bolestnou notou

citovou, sceluje tolik různorodých prvků v elegii o hynoucí mladosti, jež se kochá ve svém bolu. V tesknou píseň o melancholickém odumírání sil, šťav a neplodně vyvřelé mužné mízy na sklonku léta — až k podzimnímu puchření a rozkladu, odehrávajícímu se v smutné bytosti, jež věčně zůstane sama.

Totéž nevyléčitelné osamocení, nepromítnuté však široko do kosmu, nýbrž zpodobené na živých stycích a vnějších společenských poměrech, je i motivem, jejž A. M. Tilschová obměňuje ve svém dosavadním slovesném díle. Nejen v trpné „Fany“ a drobnějších pracích předchozích, ale nejvýznačněji právě v potomní obsáhlé románové skladbě o rozpadu v atomy staré měšťanské rodiny pražské i v jejím druhém dílu „Synové“ (nákl. F. Topičovým). Ano, slibovala-li ještě „Stará rodina“ tím oním momentem vykoupení ze samotářského rodinného zakletí a rozkladu — snad obětavou pomocí zvenčí, jež by aspoň v některém z předurčených byla vznítila schopnost spolutvořit na rodinné sudbě anebo spolupracovat o širším společenském údělu — „Synové“ neúprosně rozptylují každou ilusi, vzbuzenou o družnějším příští. Ukazují, kterak tvrdý osamocený dům na Florenci stal se žalářem, jehož vězňové neodvolatelně jsou odsouzeni k vnitřní samovazbě již na doživotí.

Despotický otec, sám založen jako nenasytný požitkář a hledající rovnováhy v asketické službě tomu, co si vytkl životním cílem, zdárnému rozkvětu a upevnění starého rodinného podniku, spartansky tuhou kázní chce též ostatním vnukat sobeckou pracovní energii za hmotným výtěžkem. Nutí syny k práci bez lásky k ní, ale snaže se zmechanisovat veškeren domácí život, neblaze zbavuje pokrevenské svazky vší hřejivé důvěrnosti. A tak místo pomníku rodového úsilí a houževnatosti buduje studenou hrobku pro živoucí; utlačil v synech schopnost žíti šťastně a vyrovnaně, odňav jim citovou oporu v soudržnosti a vespolné lásce.

Nejstarší z nich, Karel, nejrozvitějšího rozumu i schopností srdce, marně navazuje pásmo lásky k ženě přítelově, jehož přervaný rozvoj jsme sledovali v prvé části tohoto dvoudílného románového obrazu. Hamletovsky přemítavý, ale i hamletovsky nerozhodný nedochází nežli k uvědomění, že marně se probíjí ze začarovaného kruhu a že se svým nitrem věčně zůstane sám. Druhorozený, Jiří, přes sílu svalů bezradný slaboch, mimosovitě

přejemnělý a duševně choulostivý, předem se vzdává marných pokusů; zlou zavilou láskou miluje svou bezmoc, kochá se v ní a bičuje se jí s trpnou rozkoší flagelanta; do úmoru se analysuje, netýkavě se nechtěje dát vyrušit ze sebemučení ani žádnou prací a zájmy vnějšími. Zato praktický Gustav sobecky se včas odstředí, přiženiv se do cizí rodiny, aby budoval nové egoistické bydlo, osamostatnělý organismus, jenž však v samém zárodku již nese prvek rozkladu a tlení: blahobytnické houstnutí krve. V rozhodné chvíli odepře i starému pánu pomocné ruky k záchraně otcovského domu. Benjamin rodiny, Viktor, je půl hýřil a půl posér, bohémský cynik s neotesaností výrostka, jakýsi zduřelý i pichlavý výhon kaktusu, jakému jedině by se soběstačně mohlo dařit v půdě tak písečně sterilní a bez prsti.

Není vzájemného pochopení a porozumění mezi bratry; osaměle vegetují i uvadají vedle sebe,. každý po svém způsobu, jako by ani neměli společného kořání. Vše je tak podivné mezi těmi lidmi. Autorka mistrně zachycuje zmrazující závany citového oddálení i v tak neprodyšné rodinné uzavřenosti a také v tak osudových chvílích, jako při odchodu jednoho z nich do pole, nebo když starý pán se doví o smrti nejstaršího a „sdílí" to se syny ostatními. Pokusy vzájemně si ulevit dušeny jsou nepřekonatelným studem. Co bratry na čas k sobě poutávalo, býval leda společný vzdor proti otci; ale když postupem událostí jeho moc popouští a slábne, také záporné ono souručenství se zvrací ve vespolnou nedůvěru, ano v slídivou nenávist: všecky šťávy, které druhým mohly býti lékem, nakonec se rozkládají v jed.

Tím osudnější jsou tyto vztahy, že venkoncem všichni jimi trpí, bezděky či uvědoměle, pronikavěji či lehčeji . . . každý podle vnitřní své hloubky. A že marně hledají zadostučinění v těžce navazovaných stycích vně rodinné domácnosti. Neboť číkoli dráha se protne s jejich kolejemi, kdožkoli cizí vstoupí v jejich tísnivý kruh, nejen prohlubuje jejich rozpory, ale jako by si odtud odnášel a dále šířil touž nákazu. Gustav svou Marinu uprostřed pohodlí a přepychu věru nepovede k soucitu a pochopení ani pro nejbližší okolí. A paní Nina, dočasná milenka Jiřího i Karla, ženskost bezohledná a krutá ve svých choutkách, poloexotický pestrý pták — a přes domácké rysy, nemýlím-li se, po nejedné názorové i karakterisační stránce kořist autorčina z imaginárního výletu do Staré Indie — seznámivši se s oběma sourozenci, nenajde ovšem v jejich srdcích než úhor, zvlášť vhodný, aby na něm v cynickém rozmaru dala vzejít otravnému býlí bratrské žárlivosti až

na krev. I žena něhy tak hluboké a tak nezužité jako Hedvika vědomím viny sice se vytrhla z hříšného poměru ke Karlovi, ale zůstala na polovic cesty mezi mužem a milencem. V kolisi manželky a matky s milenkou odříkavě se rozhodla podle pudu k záchraně ohrožené domácnosti proti blahu osobnímu; neuhájila však ani štěstí rodinného. Proto i po manželově smrti, když směla od přetvářky přejít k pravdivosti, vyčítá si nevěru; cítí se přímo odpovědnou strůjkyní rozvratu a tím osamělejší si připadá ve své vině. Přijdou-li přes to také slastné okamžiky v novém jejím poměru ke Karlovi, jsou to právě pouze ojedinělé chvíle, po nichž jen palčivěji zamrazí stesk obapolné samoty.

Jako ona, i nejlepší z mužů, Karel, jítří v sobě bolestné poznání odpovědnosti a to již bez podnětu zevního. Jaksi zděděné a bezděčnou tuchou viny rodové, kterou/ pokorně bere na se, hotov nésti její důsledky. Svědčí o jemné psychologické intuici spisovatelčině, že této mravní přísnosti dala d o r ů s t i k uvědomění právě za první nálady válečné — jako projevila naopak též mnoho uměleckého taktu, že odolala časovému svodu a nedovolila do svých dějů rušivě zasáhnout samému bitevnímu ryku. I mobilisační shon vystihla jen několika skoupými, ale sytými vrhy štětce, jež nicméně sugestivně zachytily všecku úzkostně napiatou atmosféru, významnou pro důvěrná její dějstva. — Karel mravním poznáním vyspěje tedy nad sebe a odchod do pole mu rozváže pouta mužné upřímnosti, k jaké se neodhodlával za bezprostředního styku s ovdovělou milenkou. Píše Hedvice svou zpověď, která vrcholí v poselství, zvěstovaném takřka již ze zásvětí: „Žijte jinak. Pro někoho a pro něco — jen tak je možný a snesitelný život!“ Ale padne a zůstaví Hedviku zoufaleji osamělou, než před tím, takže ovdovělá dvojnásob, nepomýšlí pak už nežli s opravdovou závistí na klid obou svých mrtvých, mužův i milencův.

Takový byl odkaz umírajícího, jemuž svitlo vykoupení aspoň v posledních dnech a alespoň v blahé představě. Avšak s druhého pólu díla chmuří se jiný umírající, tragický otec, který odcházeje se světa, vidí rozvrat všeho životného svého díla. Sám velebná ruina zmarněného žití, přes chvilkové zakolísání před skonem — „Kam jdu? Kam pospíchám tak sám?“ — nakonec přece opět napřímen s nedůtklivou vášní i okázalou pýchou oddává se svému osamocení a prudkým gestem odsunuje paže, jež by mu chtěla být oporou.

Tím narýsovány o b ě rozbíhající se trati: po j e d n é z nich dáno jest jedinci šinouti se životem k smrti — jistě valnou měrou

podle svého rozhodnutí a napiatého úsilí volního, ale též po nezlomné osudové nutnosti, proti níž možno se jen čestně vzpírat. Že A. M. Tilschová v „Synech" na Karlovi — přímým pendantem k Hedviččiným krisím svědomí ze „Staré rodiny" — zpodobila toto mučivé napětí vůle se zvláště naléhavou výrazností i že ukázala, jak bolí osamocení na pohled sobecké a jak z nutnosti se stává tuhou kázní, povznáší také tento díl románové dvojice A. M. Tilschové nad pouhé trpné podání deterministického thematu. Otázku však, ke které z obou cest bylo více schopnosti, ne-li výlučná možnost v rodině Kučerů za daných disposic, rozhodují „Synové" s tesknou, ale mužnou neúprosností. A je opět spisovatelčinou ctí, že proti proudu doby nekonstruovala násilných kladů z daných předpokladů, jež dovedla zato vysledovat s bezpečným duševznaleckým vnitrozřením a výjimečnou pozorovatelskou bezprostředností.

(Pokračování.)

FRANT. RYBÁŘ:

PÍSEŇ Z JARA.

Mladé dívky v bílých šatech
v březovém jdou, v tichém háji.
Jako rosa na poupatech,
jako píseň na šalmaji.

Melancholické své touhy
vynesl jsem na vzduch svěží.
Člověka jsem syn jen pouhý.
Budu bohem? Nevím. Stěží.

A ty dívky? Bezstarostné
v mužů náruč dorůstají.
Mladé dny, ach, jak jsou skvostné!
Jako píseň na šalmaji.

Broskví květy, modré nebe,
a v mém srdci nové tuchy.
Jak to duši ukolébe!
Jaký problém jednoduchý!

STAŘEC A VÍNO.

Stařec když číši pozvedne vína,
svadlé jak listí když zapálí.
Smrt stoupne si stranou, v povzdálí
svou přítomnost nepřipomíná.

V oko mu hledím, jiskra v něm chytá.
Žili jsme, žili, povzdechne.
Otázky nadhodí povšechné,
v nichž žijících zájem a nálada skryta.

Přiťukne se mnou a stulíme hlavy,
vtip staré mince prohodí.
Úsměv mu zpětný lahodí.
Ach, říká, jen zdraví, jen zdraví!

Myslím — ta hlava toužila taky
a stavěla zámky větrné;
základy mělké, chatrné,
však obrovské věže až v mraky!

Stařec, můj stařec. — Zrak v zákoutí hledí.
Poslední krůpěj dopíjí.
Hodiny dvanáctou odbíjí.
Smrt chystá se k rozhodné odpovědi.

LITERATURA.

Stanislav K. Neumann: HORKÝ VAN A JINÉ BÁSNĚ. Nákl. L. Bradáče na Kr. Vinohradech 1918. Str. 39. — Týž: TŘICET ZPĚVŮ Z ROZVRATU. „Zlatokvětu“ kniha VIII. Nákl. Fr. Borového v Praze 1918. Str. 89.

Po bohatě rozvětveném svazku „Nových zpěvů“, které vedle celé osobnosti přinášely promyšlený program a vedle důsledné koncepce „civilního umění“ výraznou manifestaci nového básnického slohu, Stanislav K. Neumann podává nyní dvě sbírky mnohem méně náročné a vývojově významné: v „Horkém vanu“ paralipomena své lyriky z let 1910—1914, v „Třiceti zpěvech z rozvratu“ jakýsi výbor své poesie z doby válečné. A přece tyto dvě různorodé knihy, vzniknuvší stranou básníkových výbojů za novými tvary české myšlenky lyrické, vyprávějí o nestárnoucím novotáři a zešedivělém bouřliváku mnoho karakteristického; první z nich, strakatá a vonná kytice milostného rozkošnictví Neumannova, ukazuje, kolik rétorického živlu, nezvládnutého a neroztaveného, vzpíná se pod jeho lyrismem i nejdůvěrnějším, kdežto druhá, kinematografický skizzář básníkův z etap, nemocnic a ze zápolí, odhaluje způsobem hodnověrným základní povahu jeho útočně prudkého a barbarsky svěžího života dojmového.

Jádrem „Horkého vanu“ jest několik erotických básní, žhoucích krevnatým a pleťovým sensualismem, jemuž ženino hebké a kvetoucí tělo přináší rozkoš a požitek jako dokonalý plod rdící se v hustém větvoví života; naturalistická selanka chtěně nevinná a úmyslně pohanská, poskytuje barvitý rámec těmto milostným hrám rozpálených těl, při nichž duše úplně mlčí; pravidelná rytmika uzavřených slok zaskřípne občas naprostou nemelodičností a násilně nalepenými rýmy. V druhé části sbírky tato témata, která ve vlastním amorosu básník prožíval, mění se v rétorické náměty skladeb symfoničtějších, volných rytmů, a nepatrný prvek

poznání smyslového a citového mizí pod hlučnými invektivami společenského polemika, aneb pod hlasnými dityramby opojeného vitalisty, milujícího nekonečný rej a neúnavný sled páření a porodů ve vesmíru. A teprve tu ocitá se St. K. Neumann, nejvýmluvnější mezi lyriky své generace, ve svém živlu: myšlenka velmi hubená a průměrná dává mu podnět k slavnostní tirádě širokého dechu; o citovém vznětu, jenž není ani jemný ani zvláště původní, dovede deklamovati velice působivě; ideová samozřejmost a mravně osvoboditelská trivialita vystačí mu na báseň, která dojímá, uchvacuje, podmaňuje. Čtu-li básně „U gotické trosky“, „Zpěv na hoře“, „Letní rozhovor ženy s mužem“, nemohu si nevzpomenouti na Viktora Huga, ovšem nikoliv jakožto na vzor, nýbrž jakožto na typ — a rázem vyslovuji své námitky proti básnické metodě Neumannově shovívavěji.

„Třicet zpěvů z rozvratu“ potlačilo Neumannův mocný sklon rétorický ve prospěch ryzího živlu smyslového do té míry, že tento válečný deník rakousko-uherského vojáčka, jenž se zaťatými zuby se tloukl v nenáviděné své uniformě po Uhrách a v Albanii, mezi makedonskými horami a pod štyrskou Raxalpou, náleží k nejpravdivějším a nejprostším Neumannovým knihám vůbec. Básník zachvácený válečnou lavinou a poddavší se jejímu surovému imperativu s nevinnou trpností děcka, vzdorujícího jen v koutku a potají, rozvíjí zde na každé straně nesmírnou intensitu smyslovou a svěřuje se bez výhrady netoliko svému vzácně bystrému zraku školenému výtvarně, ale i tělovému pocitu, drážděnému krutými a nadobro nezvyklémi skutečnostmi. Valná většina Neumannových básní nejsou než tlumy požitků seskupené s bezděčnou neb úmyslnou disymetrií, namnoze pouhá surovina impresionistická dožadující se dotvoření a komposice a jen nedostatečně sjednocená slabou linií rytmickou, ale taková již jest Neumannova estetika. Postřehy samy však, nehledíc ani k látkové novosti prostředí křiklavě eksotických, jsou namnoze tak původní a smělé, že čtenář prochází horečnou galerií smyslových dobrodružství jako ve snu neb v pohádce. Nemohu si odepříti, abych necitoval několik dokladů. Hebká uherská noc roztáhla široce nikoliv temná křídla, jen pel jejích všude, řídký a třpytící se v panenském svitu. V Albanii svítí a vzněcují laskominy v pekařských krámech zlaté kukuřičné chleby: „všude zříš je, zlatý den, válají na zlatých koních v strakaté východní davy, jsou zlatý hřích a zlatý sen, lačného sytý sen“. V zimě v Elbasanu modrý večer zhoustl trochou olejné mlhy, jako kdyby zemi unikalo mléko z hrudi mateří. V Drugovu makedonském oblaka mlhy přeřezávají hory a za hradbou hnědavých kopců v zeleni měkkého sedla bělá se monastýr, odkud se právě třepotá dolů vyzvánění. A kousek krajiny štyrské: Raxalpa nakukuje sem na pestré hody jeseně, zastřené šerým závojem jak starý gobelin na stěně; pastviny s bravem a útesem, domky a mlýny pod lesem a Ukřižovaný. Konečně dojem návratu domů: ticho domova je bílá vaselina na rány těla, na rány mysli. Ticho domova je vodorovný obzor, jediný předmět na něm svislý.

Ovšem takový detail smyslový a postřehový, budiž sebe originálnější a sebe útočněji vyjádřen, netvoří ještě dokonalé básně, zvláště je-li zasut hluchým štěrkem jednotlivostí šedivých, plochých a bezvýznamných, o něž skoro v žádném z Neumannových impresionistických zpěvů není nouze. Skutečná báseň počíná se te-

prve tam, kde se ujme jednotící princip myšlenkový neb citový výstavby básně z tohoto dojmového materiálu. Výjimečně, ale přece jsou k tomu náběhy i v Neumannově válečné poesii, ano snad bylo by možno vystopovati červenou nit, na níž navlečeny jsou tyto barevné korálky, nasbírané po křivolakých cestách českého básníka, odsouzeného k rakouskému vojáctví. Od prvních příznaků válečné litice v idylickém úžlabí lesů za Brnem postřehuje St. K. Neumann, jak surovou její mocí jest vykořeňován ze svého základního vztahu k domovu, k rodině, k přírodě, ze své bytostné harmonie života a důsledný protest citu, vzpomínky, touhy, naděje a důvěry proti tomu tvoří ústřední téma knihy, do níž stesk po ženě a dcerce pomíšený se zbožnou vděčností, horečné prahnutí po vlasti, statečný sen o osvobození domova vložily několik čísel lidsky úchvatných. Ale přede všemi opravdovými básněmi vytkl bych hlubokou a zářivou skladbu „Kukuřičné chleby", v níž socialistická myšlenka Neumannova, pojatá zcela monumentálně, se vtělila v tělo klasické. A. N.

Bohuslav Knösl: OZVĚNY A NÁPĚVY. Nákl. J. Otty v Praze 1919. Str. 41.

Název, jímž po patnáctiletém odmlčení nadepsal někdejší smyslný erotik z družiny „Moderní revue" a dnes zamyšlený strůjce zdobných meditací ve verši i v próse třetí svou lyrickou knihu, není úplně přiléhavý: právě hudební živel, zdůrazněný v titule této nevelike sbírky veršů, jest pro básnickou tvorbu Knöslovu nejméně příznačný. Kdybych pro jeho vyzrálý parnasism již hledal obdobu v některé ze spřízněných umění — a Bohuslav Knösl hlásí se ve svém horoucím estetství sám velmi často k tomuto příbuzenství — pak bych řekl spíše, že jeho úsilí se nese ke kráse plastické. Neúnavný formální smysl tohoto žáka Vrchlického neustává dříve v hledání a v experimentu, dokud v básnické inspiraci, řinoucí se v hlubokých zřídel života citového a meditačního, neodhalí prvků schopných ne-li úplně sochařského, tedy alespoň reliefního zpracování plným, přesným až mramorovým veršem. Uměleckým paradoksem Bohuslava Knösla však jest, že vybroušenými svými slokami bezvadné kultury jazykové a dokonalého ústrojenství rytmického nemodeluje námětů domáhajících se bezděky této vypouklé a tuhé formy, nýbrž naopak že jimi zvládá motivy na pohled vzpírající se takovým slohovým možnostem. A tak v Knöslových výmluvných apostrofách, symfonicky ustrojených kancónách a nejčastěji v akademicky pravidelných znělkách rozvíjejí se před námi v ladných, melodických, symetriích tato hlavní lyrická temata, značící skoro veskrze útěk kultivovaného ducha a ušlechtilého srdce samotářova z křižovatek přítomných dnů a zájmů: opojení věčnou ilusí krásy, posvěcující milost inspirační chvíle tvůrcovy i poživatelovy, náhlé okouzlení ženským půvabem a uměleckým dílem, sen ukrytý na mlčelivém dně uzavřených duší, polovědomá irisace touhy, pozvolné šeření se snové vidiny v mysli odvrácené od skutečna, osudný a neodolatelný úsměv Musy, vznik a záhada echa, pohyb a moudrost letících oblaků a vod ženoucích se přes bradla, hlavně však nyvý stesk nad odsvěcením přírody v podzimu a života básníkova i milencova za odchodu mladosti. Ladě do klasických linií tyto prchavé stavy ducha velmi melancholického a vytříbeného, neodnímá jim B. Knösl přece nic z jejich bolestně osobního přízvuku, který podmaňuje svou unylou vášni-

vostí, svým toužebným steskem srdce seveřanova snícího pod mlhami u šedivých řek o plastické kráse jižní. Tedy každým coulem básník nečasový bez aktualit látkových a beze vztahu k formovým problémům vrstevnických literátů, umělec, jenž nepohrdá akademičností a parnasismem, nýbrž se subtilním smyslem pro odstín v nich nachází další plodné možnosti, uprostřed vášnivých milenců země a jejích horkých, kvasivých a divokých darů do sebe soustředěný ctitel neskutečna, iluse, fantómu. A především mezi tolika raby chvíle, jimž k veršovanému projevu postačí var improvisace, a kteří proto spokojují se pouhou dojmovou skizzou, zase jednou svědomitý a soustředěný vládce nad slokou, nad básnickou stavbou, nad uzavřenou formou, raději staromistr než novotář, třeba za cenu zřejmého epigonství. V tom vidím umělecké etos „Ozvěn a nápěvů", jejich mravní nárok na pozornost a úctu mezi milovníky a znalci poesie, kteří nemohou zůstati lhostejnými k básníku, jemuž obsahem, smyslem a posvěcením života jest kult krásy povýšené nade vše.

A. N.

Josef Pelíšek: TĚSNOU BRANOU. Nákl. St. Minaříka na Smíchově, 1919. Str. 89.

Základní dojem z Pelíškova lidsky opravdového a básnicky upřímného debutu je rozpolcený: krvavé zkušenosti hlubokého citu a přesvědčivého názoru, k nimž těsnou branou hromadného utrpení a tisícihlavé smrti bylo možno dospěti právě jen na prahu mezi dneškem a včerejškem omývaném krví, tlumočí tu mladý, nikoliv entusiastický, ale zato lyrik výraznou mluvou předvčerejška. Nadán spíše útlým a neumdlévajícím soucítěním než rozvitým životem smyslovým, protrpěl daleko od milovaného domova světovou válku a z jejích ran i slz, ukrutenství i bludů, kleteb i nadějí si vynesl dvojí poznání, jemuž statečně dával projev již za nejkrutějšího útisku. Pochopil, že lidstvo, znepřátelené a pobloudilé, podstupuje zkoušku svého člověčenství, aby po vysilující oklice upřílišeného individualismu nalezlo pevnou jednotu v utrpení, v smutku a v něze a aby ve vědomí tohoto společenství naklonilo se s nebývalou účastí ke všem uraženým a poníženým. Ujistil se, že jednotlivec pouze tehdy stojí na bezpečné půdě, jestliže zapustí vědomé a hrdé kořeny do hloubek národa, plemene, domova a odtud vyssaje živné a zdravé šťávy: pro Josefa Pelíška nekončí se tato jistota češstvím, nýbrž stupňuje se příslušností slovanskou, která však nikdy nesmí se ocitnouti v rozporu se zákony humanity. Jsou to tedy hlavně hodnoty nadosobní, jež tendenčně zaujatý lyrik hlásá v první své knize a jimž podřizuje citový obsah svého teskného, zádumčivého a namnoze elegického já, sotva dotčeného dobrodružstvím smyslů a jižjiž resignujícího na životní štěstí lásky: oč vniterně bohatší jsou v jeho sbírce první a třetí oddíl nadepsané „Vlasti" a „Člověk" než ryze subjektivní prostinká část „Jsem . . ."!

Josef Pelíšek se může mezi současnými poety honositi výsadou, že etickým zkušenostem obrozeného lidství a vítězného češství i slovanství dal výraz zvláště názorný a důrazný, ať jsou to polobaladické obrázky z hlubokosti lidského ponížení nebo programní básně z rozhraní lyriky vlastenecké a poesie politické. Co u jeho složitějších druhů odstíněné organisace myšlenkové a smyslové zápasí, namnoze nejasně, trhaně a náznakově o básnický tvar, to má v jadrných a průzračných verších Pelíškových hutnou formu říkadla neb

uzavřenou plastiku chansony, takže bez ironie možno tu citovati jeho vlastní označení „báseň do čítanky“ (srov. na př. „Češství“, „Básnička do čítanky“, „Pozdrav“, „Od severu k jihu“, „Pod starým praporem“, „Báseň do mluvnice“, „Moje majko“, „Daleký dech“, „Má písni“). Tato střízlivá jasnost a sporá věcnost Peliškova verše, který přes všecek svůj kult hudebního živlu v básnictví i v životě nevyniká právě melodickým bohatstvím, vyvěrá z jeho racionalistické střízlivosti výrazové, jež se na podiv snáší s vlahým citovým založením. Josef Pelíšek, osobní i literární ctitel Herbenův, naučil se mnohému od Machara a, nemýlím-li se, právě od Machara mladistvé periody, kdy básník knih „Bez názvu“ a „Pêle-mêle“ s jakousi okázalostí hledal valeury v šedi a půvab ve střízlivosti, potlačuje úmyslně obrazivé prvky své vlohy; leccíms zdá se býti básník sbírky. „Těsnou branou“ zavázán i Viktoru Dykovi, mistru věty co nejúsečnější, verše co nejslehlejšího, zříkajícího se každé příkrasy a arabesky. Budiž však výslovně připomenuto, že toto Pelíškovo přimknutí se k oběma mistrům střídmého a lineárního slohu v naší lyrice není pouhým epigonstvím: vnitřně poctivý básník hledal prostě tradiční oporu pro své výrazové sklony podmíněné celou duchovní organisací a opřel o ně svůj sloh veršový, jenž se vědomě a dobrovolně pozdí za lyrickým uměním nejslibnějších Pelíškových vrstevníků. A. N.

Řada sebraných spisů, jež vydává Česká grafická společnost „Unie“, rozmnožena byla nověji současným téměř zahájením několika souborů. O „Spisech Jana Liera“, vydávaných drem V. Brtníkem, stala se zde nedávno zmínka v obšírné karakteristice tohoto brillantního causeristy a obratného vypravěče, i dnes zajímavého nejedním vážnějším náběhem myšlenkovým a nejednou nápovědí uvědomělejších snah pozdějších o umělecký výraz a tvar. První dva svazky „Unií“ vydané přinesly obsáhlejší a autora celkem dobře, ač nikoli zvlášť příznivě vystihující práce novelistické, „Román Lutnových“ ve svazku prvém a „Kvas“ (původně „V před?“) ve druhém, který pod titul „Vidiny a pravda“ zahrnul i znovelisovanou frašku „Heros a Leander“ z nejstarší Lierovy tvorby a satiru „V pohnuté době“, poslední snad belletrii Lierovu (z r. 1893), ostatně příliš povrchně schematisující, aby mohla profilu spisovatelovu dodati rysu závažnějšího. K významným svazkům ještě se vrátíme — jako se nám bude vraceti též k jednotlivým kusům ostatních souborných edicí téhož nakladatelství, dnes jen zběžně tuto registrovaným. Z nich časovým pořadím nejbližší Lierovu je „Dílo Boženy Vikové-Kunětické“. Dosud se představuje románem „Minulost“, první z feministické románové serie této zapálené bojovnice za rovnoprávnost ženinu s mužem a za očistu jejich poměru, u níž zájem propagátorský nejčastěji převládl nad uměleckým, ale jíž nebylo lze upříti horké odvahy jak v námětech, tak v projevu: pro ni nejednou možno i zapomenout, jak jednoduše a přímočaře spisovatelka sleduje položené these. Prudký, až exotický pathos přenáší také přes mnohomluvnou neurčitost některých jejích úvah o umění, o věcech politických a společenských, o náboženství a ženské otázce, i přes zevšeobecňující mátožnost jejích zpovědí, protestů a feuilletonních i přednáškových improvisací, pod titulem „Vyznání“ skládajících druhý svazek jejího zahájeného souboru. Umění pro umění nikdy nebylo heslem

této spisovatelky, která s agitační útočností slouží především poslání, jehož se podjala. Není jím ani „Dílo Fr. S. Procházky“, v jehož čele s literárně-historicky zajímavým úvodem umístěna křepká rapsodie „Píseň o Činu“, dnes již populární málem jako hojné autorovy vlastenecké popěvky, hanácky zabarvené písničky v tónu lidovém nebo břitké básnické kuplety nezastřené, ale působivé tendence. Tato apotheosa národní i lidské aktivity pracuje příznačným pro autora jinotajem, na jehož vítěznou pravdu básník nyní se zadostiučiněním ukazuje. Ne neprávem shledává časové obdoby svých fikcí s dnešní skutečností také u obou skladeb, jež v „Písni o Činu“ vyplňují první svazek jeho „Díla“: u veršované vesnické povídky s protifeudálním přihrocením i jinými čipernými satirickými šlehy, „Na úrodné půdě“, a zejména u příkré protisvatojanské fantasie a alegorické protijesuitské invektivy „Jazyk“. — Týmž nákladem nejnověji zahájeny „Sebrané spisy Josefa Thomayera“, proslulého odborníka medicinského i oblíbeného beletristy, vychovatele celého domácího mladšího lékařského pokolení a výrazného představitele idealismu přešlé generace, jemuž otázky národního zdraví a obrody nade vše leží na srdci. První díl, „Pestré kapitoly“, objal vzpomínkové paběrky života, bohatého zkušenostmi a pozorováním, dojmy ze společnosti a rázovité poznámky na okraj veřejných i soukromých událostí, samorostlé filosofické úvahy a aforismy lidumilné nebo pedagogické tendence. Vše se vyznačuje prostotou a lakonickou pádností slova i pevností a přísností soudu, nejednou až škarohlídského, ale po vědcově zvyku podepřeného střízlivostí dokladů, i dokresluje tak podobiznu milence přírody, jak ji známe z nejpopulárnějších spisů Jamotových: „Příroda a lidé“ nebo „Vedle cesty“. Ze speciálnějšího hlediska zlidovělé vědy zajímají lékařské rozbory, jimiž tady Thomayer komentuje příčiny chorob a úmrtí několika historických nebo proslulých osobností domácích.

K. S.

HUDBA.

„Starý král“, opera předčasně zemřelého Jaroslava Jeremiáše, může býti považována za doklad uměleckého díla, typický pro dobu vzniku a věk autorův. Byla skládána asi tři léta před válkou a psal ji mladík dvaadvacetiletý. Jeho duševní zrak, žíznící po víně silném, toužící po nejnovějším z nového, hledal a nalézal, co chtěl, jen v projevu odstředivém, výjimečném, ba přímo chorobném. Nelákalo tehdy to, co bylo zdravé, co bylo naše, neboť to se jevilo tak na dosah ruky, že ani nestálo za to, vztáhnouti ji. Jen co vonělo exotičností, imaginární sensací a nervovým předrážděním, zdálo se býti hodno uměleckého zpracování, a dle pevného přesvědčení umělcova bylo nutno i vytvářeti dílo tak, aby prostředky tvárné měly pečeť nezvyklosti, ba umělecké sensačnosti. To byl typický názor pro nejednoho mladého umělce v době před válkou a opera Jeremiášova jest dle mého mínění ztělesněním takového názoru. Pro operní látku bylo nutno sáhnouti k dramatické nicůtce Gourmontově, neboť ona měla gesto čehosi nadprůměrného; pro hudební výraz bylo třeba jíti k Salome a Elektře Straussově, neboť zde právě bylo

zhudebněno ono nadprůměrné; a hudební projev bylo nezbytno podávati orchestrem nad míru zesíleným, neboť byl přece zvyk neobyčejně sesilovati orchestr pro podání toho, co mělo býti nevšední. To jsou tragické omyly, jež ležely v době a jimž nevyhnul se ani J. Jeremiáš. Jeho opera jest vlastně jediným omylem a přece ani zdaleka nelze ji odsuzovati. Nesmíme zapomenouti, kdo ji psal; že to byl jinoch sotva konservatoři odrostlý a že tu běží o dílo prvního uměleckého kvasu a při tom všem zároveň o dílo pozoruhodné. Jeremiášovi nelze upříti smyslu pro dramatičnost, pro velkou formu a pro krásu zvukovou. Jeho osoby přes všechnu schematičnost libretta přece jen žijí svým různým životem, jejich charaktery jsou odlišeny, byť i dosti patheticky. Celek, ač se poněkud vleče, má své veliké gradace a svůj vrchol, třeba že po výtce jen zvukový. Stavěno jest hlavně melodikou, a v tom právě spočívá zdravost projevu Jeremiášova, že se nedal svésti mechaničností příznačných motivů. Zvuk orchestru, ač jest nástroji zbytečně přetížen, jest neobyčejně zladěný a vyrovnaný vůči zpěvu na jevišti. Jest tu zkrátka při všech námitkách tolik projevů významného talentu, že jest hořko, vzpomeneme-li, že nit života skladatelova byla náhle přervána a všecky naděje předčasně pochovány. Věřím, že by se byl Jeremiáš vypracoval na vynikajícího skladatele; odvaha k velkým činům a vážný názor na umění, jevící se nejen v hudebním díle, ale i v jeho krásných dopisech, o tom hovoří přesvědčivě. Osud tomu nechtěl a tak tu zbývá torso, obklopené smutkem a hořkostí.

Lad. Vycpálek.

◎ ◎ ◎ UMĚNÍ VÝTVARNÉ. ◎ ◎ ◎

Tak skoro anachronismem působí výstava Ad. Liebschera (v Rudolfinu). Z prací této výstavy byste sotva uvěřili, že jejich autor měl také účast na skvělém činu výzdoby Národního divadla. Kdežto jeho druzi stoupali a rozvíjeli se, utkvěl Liebscher na výrazu i tendenci let sedmdesátých a osmdesátých. Jeho domainou je genre, více méně obratně upravená illustrace nějakého výjevu z běžného života, ať soudobého, ať z historie. I tragické momenty, které si žádají ohromného rozpětí ducha i srdce, pojímá Liebscher se sladkým genrovitým idealismem, s patřičným použitím allegorických figurin. Nejlepší je tam, kde se omezí na nenáročný, intimní obrázek, jako „Kouřící Valašky“, nebo „Ve stínu lípy“, nebo z velkého cyklu „České elegie“ čísla: „Strážcové zemských desk“, „Po třicetileté válce“, nebo „Poslední útulek českého jazyka“. Jsou to práce vesměs měkkého idyllismu, čistotně a zevrubně propracované, trochu ne právě živé, přes všechny realistické efekty; od genrů z let sedmdesátých se liší jen kladením čistých barev, hlavně modří do stínů, jež se utápěly v galeriové černi a hnědi. Podobně idealisuje krajinu lineárně i barevně.

Krajiny architekta Ad. Liebschera jsou spíše vkusné dojmové záznamy z cest, než hluboké krajinné zážitky. Vyhlédne si vždy malebný pohled, nejvíce s nějakou tradiční architekturou, vymýtí z ní všechnu naturalistní syrovost a drsnost, čím se snad chce vyhnouti všednosti, ale upadne do druhé krajnosti, neživotnosti. Poněkud stejnoměrně pestrý kolorit nuancuje pečlivou kresbu.

Karikatury a kresby jsou forcí talentu Huga Boettingra (vystavoval u Topiče). Boettingrovy karikatury však nemají břitké a jízlivé moralisující tendence satirické, i tam, kde pouštějí uzdu své nenávisti, jako v cyklu „Album monarchů“, je to vždy především smích pro smích, radost viděti. Boettinger má bystrý pohled pro charakteristické osobité zvláštnosti, jež s usměvavou bonhomií vyzdvihuje a zesměšňuje. Tímto pojetím i pružností linie a litografickou měkkostí modelace, kresby vždy pohotové, řadí se ke klassickým francouzským humoristům, zvláště ke Gavarnimu. Nejvtipnější je Boettinger tam, kde popisuje protivnou lidskou odrůdu, maloměšťáka, jejž znamenitě podává v jeho obmezenosti, poťouchlosti, i nebetyčné domýšlivosti. Dokumenty jeho charakterisační schopnosti zachytiti člověka v jeho nejvýraznějším gestu, jsou kresby literátů, hudebníků i výtvarníků. Znáte-li třeba určité a výmluvné pohyby Kovařovice u kapelnického pultu, nebo Švabinského lehce houpavou chůzi, oceníte ostrost Boettingrových postřehů.

Ačkoli se F. X. Procházka představuje převahou jako malíř zvířat, zdá se, že jeho naturel táhne spíše k naturalisticko-impressionistní krajině, se sklonem k barevné dekorativnosti, jako „Zima“ a „Náves české vsi“, nebo k nasládlému intimismu „Českého mlýna“ a „Městečka“. Kozy a krávy i lidé, pokud oživují jeho krajiny, jsou v ní pouhými statisty, nevyrůstají z ní, ani nemají její nálady; také drsný přednes širokých, tvrdých tahů nepřispívá zrovna k jejich životnosti. Nejzralejší práce Procházkovy jsou akvarely „Z Blatenska“, temných, sytých tint.

Po nedávném debutu ve výstavě „Manesa“ vystupuje S. Tonderová-Zátková (v Topičově salonu) s vývojovým souborem prací. Po zátiších všedních věcí — ovoce, kořenáč, láhev — pojatých čistě barevně, a krajinách povrchového impressionismu, jako je „Zelí“, „Cesta Starým Táborem“. „Ve vsi v zimě“, dostala se k plošnému nazírání přírody, jako barevného koberce, na př. „Ze zahrady“, „Kvetoucí stromy v Schönbornské zahradě“, nebo „V parku za deštivého dne“. Posléze se od nahodilých výseků krajinných propracovává ke krajině rozmyslně stavěné, tvarově i koloristicky, „Partii u vody“ a „Části Krumlova“; prvá je harmoničtější než druhá, jež není zcela prostorově zvládnuta. Jako portretistka ukázala se zejména v „Portrétu spis. J. H.“ malířkou psychologické bystrosti i techniky při vší lehkosti solidní.

Jan Trampota, vystavující spolu se sochařem Józou Kubíčkem u Weinerta, začíná svou malířskou dráhu u posledních vývojových etap moderního malířství. Buď z mladické nestálosti a zvídavosti, nebo že v sobě dosud nezakotvil, hledá se tu v Munchovi, jinde v Cézannovi, nebo Derainovi, a přejímá jejich výraz více méně doslovně. Nespokojuje se pouhým optickým dojmem, jde mu o svémyslné osobité přehodnocení přírody, a zmáhá houževnatě týž motiv několikrát. Jinde však pracuje příliš snadně a vypůjčenou technikou, hlavně v kresbách, koncipovaných tu japonsky plošně, tam zase až geometricky prostorově.

Józa Kubíček přichází již s vyhraněným světem představ, v němž se pohybují postavy románsky rozložité a těžké, aby unesly tíhu osudu. Zřídka se kmitne na jejich tvářích úsměv a ještě jaksi plaše a také jejich postoje jsou až slavnostně vážné a prosté. V Kubíčkově „Mládí“ není útlé křepkosti a pružnosti nedozrálého těla, jest hranaté, neohrabané,

tápající. Jeho „Judita“, nebo „Sv. Václav“ i „Anděl smrti“ jsou mohutnými hrdiny, ať vítěznými, nebo přemoženými. Kubíčkova forma připomíná velkorysou naivitu a těžkost ranné skulptury řecké i pozdní plastiky románské, částečně i úmyslně deformující primitivism řezeb Gauguinových. Při tom je však plná života, za vší pevnosti jasná a vláčná.

*

Tři mrtvé malíře starší generace zaznamenáváme v této kronice: Emila Holárka, Františka Urbana a Josefa Bártu.

Emil Holárek byl české veřejnosti autorem hořkých sociálních cyklů „Reflexe z katechismu“ a „Noci“. Pero jeho kreseb vede spíše šlechetný apoštolský zápal nežli původní horoucnost inspirace. Líčí mravní i sociální bídu scénami, viděnými ve víru každodenního života, vždy však očima idealisty, jenž raději shovívá a upozorňuje, než vyčítá a tepe. Idealistickému a idealisujícímu pathosu myšlenky odpovídala i kresba umírněné koncepce i střízlivě stejnoměrné techniky.

Životním dílem Františka Urbana byly veliké nástěnné dekorace ušlechtilého vznosu. Určitá a plynulá čára rozdělovala i spojovala mu plošné celky, aniž vrstvila komposici prostorově. Měkce lyrický kolorit ladil Urban zpravidla na celkový základní tón, čím docílil dojmu řídké soudržnosti. Také jeho talentu svědčilo více tiché zanícení chrámových maleb než dramatický naturalismus allegorií, kde jeho výtvarné gesto bylo příliš chtěné a zevně pathetické.

Josef Bárta se ozval před nějakými osmnácti lety velkým leptem Malé Strany a od té doby jste zahlédli jen zřídka jeho obraz na výstavě. Jako žák Pirnerův začal pečlivým a úpravným realismem, potemnělého koloritu, a později teprve se vybral k luministickému názoru impressionistickému, jemuž zůstal věren až do smrti. Byl převahou krajinářem rušných koutů vsí, dvorů, nebo labských břehů, ponejvíce v plném letním slunci, kdy vše ve vzduchu duhově hraje. Tehdy se mu také podařily nejhutnější práce: „Partie z Polabí“, „Přívoz“ nebo „Dvůr v slunci“, vkusné a švižné osnovy a plné teplých podrobností. Jaksi nesvůj byl ve figurálních komposicích, jež jako třeba „Hutě v Holoubově“ nesvedl v jediný dramatický akt. J. Marek.

OPRAVA: V balladě Elizabeth Barret-Browningové ve 4. čís. „Lumíra“, str. 184. třetí sloka shora má zníti:

A pod stromem jak tu sním, zvon zněl hlasem slavnostním;
Zvoň zvolna,
a co stromů, řeky hluk ve slavnostní splýval zvuk,
hlasitěj smrt slyšet umím.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 11·—, na celý rok K 22·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelínek.
Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 28. května 1919.

R. XLVII. LUMÍR ČÍSLO 6.

VIKTOR DYK:

DVĚ BÁSNĚ.

MÁM TAKÉ CTIŽÁDOST . . .

Mám také ctižádost . . . či to, co takto zovou,
leč trochu podivnou, tak trochu nečasovou:

Když přišlo břímě nést, tož vzít si podíl větší,
když přišlo bíti se, být prvním v nebezpečí.

Mám touhu sít a sít . . . leč nemám touhy sklízet.
Když zle je, s vámi jsem. Když dobře, tož smím zmizet.

Září 1918.

ČERVEN 1919.

A v srdci mém, kdys blouznivém a chorém,
v mém srdci opovržení.
Ztracené kampaně.

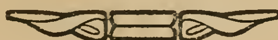
To bylo. Hrdě kdysi měřil jsem
úspěchy bědné, čestné ztráty.
A nenávisti vzkvetl v srdci mém
květ jedovatý.

To bylo kdysi. Mohu stejné zlo
a stejnou bídu v lidských očích čísti.
Leč přehlížím dnes vše, co zhřešilo
bez nenávisti.

Bez nenávisti. Ale cos jak strach,
cos jako úzkost jas vždy znovu halí.
Ptát musím se: Což jsme my po Čechách
nedozráli?

A svoboda jen jako děcku nůž,
jímž pořeže se, ale neubrání.
A navždy mrtvo v rodné zemi už
lásky vzplání?

Psi rvou se o kost, vlky slyším výt
a ďábel, ten se potměšile směje.
Chtěl by tu s vámi ještě chvíli být,
neboť zle je.

ZDENKA HÁSKOVA:

CVRČEK.

Před čtrnácti lety otiskly Besedy Času literární pokusy maloskalských (vranovských) dětí, jež měly vydati svědectví o úspěšné umělecké výchově učitele Bakule. Nejnadanějšímu z nich, Josefu Cvrčkovi, bylo tenkrát třináct let. Suchá, realistická pozorování v jeho črtkách, to byl učitel; chorobně jemný a bolestný subjektivism, schopný skutečného uměleckého výrazu, to byl žák sám. Byl jediným talentem mezi všemi, jichž práce byly otištěny, a nenáležel nikterak do učitelovy velkovýroby umělců, ale na to se tenkrát nepřišlo. Vychovatelé mládeže sledovali s žárlivou pozorností umělecké úspěchy Bakulových dětí, umělci však měli pocit trapný. Redaktor Besed Času vystihl dobře podstatu uměleckého zjevu Cvrčkova, nazvav jej hlavou neobyčejně nadanou, nad svůj věk zralou, důsledků však z toho nevyvodil, a tak se stalo, že nikdo nezamyslil se nad tragikou dítěte nad svůj věk zralého. I byl dán na studie.

Ježto byl chud, sehnali mu knihy, opatřili stravu a byt, neboť šlo o veliký triumf paedagogiky. Ale hoch pobyl na reálce půl roku a utekl. Vlna posměchu proběhla veřejností. Měla postihnouti učitele, ale stihla i žáka. Nestálo za to, zamýšleti se soucitně nad tím, co se asi dělo v duši dítěte než dospělo k takovému rozhodnutí. O učitele nebylo obav: nedal se nikterak zastrašiti a poslal Cvrčka příštího roku do školy umělecko-průmyslové. Ale věc se opakovala a Cvrček odešel ještě před půl rokem s pevným rozhodnutím, jíti na řemeslo. Tím byla u konce historie zázračného dítěte, nebo spíše zázračného učitele.

Mne zajímal jen žák. Proč utekl? Neměl nadání? Vždyť i tak mohl studovati! Že toho neučinil, že dovedl zpřetrhati pouta vůle učitelovy, že jej opravil, to budilo úctu a především soucit: byla to přece krutá podívaná na žáčka, který byl silnější učitele! Jeho nevyřčené utrpení zůstalo ve mně podvědomou mukou, jakou trpívame za bytosti neznámé, nikdy neviděné, ale zcela jistě nešťastné.

Po letech žila jsem několik týdnů v Cvrčkově rodné vesnici. (Vždycky přicházíme na místa, nebo se sejdeme s lidmi, kteří se silně dotkli našeho citu.) Cvrček byl už mrtev, ale to nebylo divné. Což mohl žíti? Byl mrtev a také sláva jeho učitele byla mrtva, to jest, rozvíjela se v novém prostředí, v nových experimentech. Ale to mne nezajímalo. Mluvila jsem se známými a příbuznými Cvrčkovými, četla jsem úryvky jeho deníku, drobné literární črty, které zanechal, a přemýšlela jsem o krátkém jeho životě a osudu.

Krajina, v níž se narodil a žil, má v sobě neklidnou romantiku Podkrkonoší. K nebi ční předivné, zvětralé skály na vysokých vrchách a svírají duši v bizarní těsné prostoře, nutíce ji ponořiti se do sebe nebo vznášeti se k oblakům, plujícím jako sen po modré obloze. Dole plyne Jizera, hnědá a průzračná jako dívčí oko; vidíš jí na dno, ale její vlny letí po čistém kamení rychloletým, znepokojujícím tajemstvím. Tato příroda činí z nejprostších zdejších lidí básníky, aspoň v dětství, než tvrdý život setře s nich pel poesie. Takového romantického, básnického dětství, jako v horách a pod horami, není v rovině. Zvlášť děti slabší, náchylné k hloubání, podléhají tomuto kouzlu. Tak i Cvrček. Byl to slabý hoch z chudé rodiny, jejíž plíce nedosti živené pro silný horský vzduch byly již i v něm nahlodány. Choroba, skrytá dosud, pomáhala romantické přírodě: budila neklid, urychlovala schopnosti, dávala v dítěti předčasně uzrávati plodům, jež by byly měly zráti po celý dlouhý lidský život. Nebyl to jen Cvrček; také ostatní nejnadanější žáci, druhové jeho, byli hoši slabí. Jak jsi je to charakterisoval, malý Cvrčku? „F u k á r e k je přibledlý, dobrý hoch. Vzdělání svého velice dbá. Prací literárních nemá mnoho. Někdy, když jeden druhému své duše otvíráme, říká, že teprve až bude mít dostatečný základ, pak že bude psát. Však mi také Mareš pověděl, že u Fukárků blikává světlo do půlnoci.“ „P l á t e k je žlutý, na pohled churavý chlapec. Když se na něj podívám, vždy mi v duši vyvstane obraz prosícího žebráčka. Je nervosní. Píše dobré věci, dumavé i humorné.“ „M y l e r e k je také krňavý, jako já. Hlubiny jeho duše sáhají, — nevím kam. Někdy, oba vážní občánci, mluvíme o něčem opravdovém. A z toho teprve poznáš jeho duši. Ne z povrchní mluvy, ale sáhnutím do nejtajemnějších strun jeho nitra.“

Bylo by bývalo potřeba, odvraceti toto hloubavé dětství od věcí příliš vážných, od práce v noci, k radostem dětským. Ale učitel rozumí tomu jinak: mluví s dětmi jako s dospělými, vybízí je k literární práci dávaje jim návod, jak sbírati materiál realistickým pozorováním a vyptáváním se dospělých, učí je posuzovati umělecké výtvory, a netoliko že jim dává čísti dospělé knihy (což by ještě nebylo tak zlé), ale žádá od nich také — aby k nim měli určitý vztah. Leč jaký vztah může míti dítě k Turgeněvovu, na příklad, nihilistu Bazarovovi? Ale ovšem, děti učitele Bakule nejsou jako jiné d ě t i.

Nejsou opravdu?

Přihlédněme j e š t ě k historii Cvrčkově. Je z chudé rodiny, zatížený chorobou; neklidný, rozdvojený, má neodůvodněné přechody z nej-

*

čistší dětské veselosti k nechmurnějšímu nedětskému zoufalství; má talent bez vytrvalosti. Vážný a citlivý, cítí dobře, že studuje-li na cizí útraty, je za to povinen dělati zázraky, cítí také dobře, že s ně není. Je příliš snílek, příliš složitý a nevyrovnaný, než aby mohl představovati s úspěchem pilného žáčka. Zodpovědnost za čest školy a učitele tíží nesnesitelně útlá jeho ramena. Pro pana učitele je dospělým mužem. Ale když jej učitel pošle před zkouškou do reálky honem ještě do musea „dotvrdit se v přírodopise“ — dítě chodí po Praze a ani ho nenapadne jít se dívat na „opelichané lvy“. Se zkouškou to ostatně není tak zlé; hoch praví o tom s humorem: „— Jde to dobře. Pan rada Metelka vstrčí hlavu do dveří, mrkne na profesora a povídá, že by si jako přál, abych byl přijat. Teď to jde ještě lépe, a profesor je se mnou náramně brzy hotov —“. Cvrček chodí tedy do reálky; je chytrý a prohlíží brzy slabé stránky profesorů, ale při tom je citliv jako mimosa, každé slovo, každý pohled jej zraňuje, v každé výtce tuší výsměch „zázračnému dítěti“. Jen v přítomnosti profesora náboženství je mu volno, neboť ten snímá s něho kletbu výjimečnosti a jedná s ním jako s ostatními, jako s dítětem. Učitel si vyžádal každý týden dopis. Ale hoch nepíše, nemá co psáti; není zázraků, ba ani zvláštních úspěchů není, naopak, tíseň a nedůvěra k sobě vzrůstají a mučí jej; a o těch přece nemůže psáti učiteli, který zná jen pojmy: rozum a vůle. Učitel se pohoršuje. Jakže, ani takové maličkosti, jako je pravidelné dopisování, nelze žádati? „Přijedu do Prahy, ale nechci tě vidět,“ píše dítěti. Hoch, třeba učiteli nepodobný, nebo právě proto, je na něm závislý; nyní, když cítí se zcela opuštěn, sám sobě ponechán, obklopen drobnými neúspěchy, klesá na mysli. „Všechno je mi jedno,“ píše. Ale mučí se a trpí, až přijde pohroma, která jej úplně ždrtí. Neuvěřitelná, strašná věc: Josef Cvrček, vynikající žák učitele Bakule, který má povznésti slávu svého učitele a vranovské školy, dostane dostatečnou z německého úkolu! Poslední zbytek sebevědomí spadne s ubohého dítěte. Pláče ve třídě. A ještě po schodech pláče. Všechno je ztraceno. Myslili, že je mimořádný talent. Ale jak je vidět, není nic. Nezbývá, než odejíti a skrýti se někam se svou hanbou, se svým pokořením. Odejít! Jakmile se v něm ta myšlenka zdvihla, není už pro něj školy, není Prahy. Rázem zmizelo všecko, s čím nesrostl, k čemu nenáležel. S nikým se nerozloučiv, ani se školou, ani s dobrodinci, vsedne do vlaku a odjíždí k domovu, nemysle však na domov. Tam přece nemůže jíti. Co by řekli rodiče? Co lidé? A přece jede. Vyšed z vlaku, zamíří do polí. Nepůjde domů. Ztráví tu noc. Uléhá kdesi za kro-

vím, ale listopadová zem je příliš studená. Vstává, jde domů. Doma jsou vyděšeni. Co se stalo? Cvrček propuká v pláč. Neví. Nemá, co by řekl. C í t í pouze, co utrpěl. Co o tom má říci dospělým, rozumným lidem? Namluví jim cosi. Nemá zaplaceno školné — —, proto nemůže do školy. Ráno, v očekávání učitele „onemocní". Učitel přijde, je rozrušen, zlobí se. Nechápe, a ani se nesnaží chápati. Neuznává citových důvodů. Domlouvá hochovi, působí na jeho rozum, na rozum dospělého . . . Cvrček o tom poznamenává: „Co byly platny ty vážné domluvy s tuze vážnými obličeji k tomuto d í t ě t i? Stačilo pohladiti ho a zasmáti se. Byl by snad letěl zpět. Takto zdálo se mu to vše hrozným přečinem proti škole a proti těm, u kterých bydlil. A bylo potřeba hrozné odvahy vrátiti se." Za tři dny dovezl jej učitel přece zase do Prahy. V bytě přijali jej vlídně. Ale nazejtří, v pondělí ráno, ví hoch bezpečně, že do školy nepůjde. Nevydá se posměchu! Toulá se Prahou, potom jde na nádraží. A zase to jde zpět. Tentokráte však jistě nepůjde domů. Nechce viděti zármutku a starosti rodičů, jejich hanby. Bude se toulati po polích, až umře hladem. Skutečně jde do polí a spí tam, schoulen jako hlemýžď na listopadové zemi, třesa se zimou a probouzeje se každou chvili. A vždycky vidí nad sebou hvězdy. K ránu vstává celý zdřevěnělý, aby se skryl před lidmi. Zalezl do houští, je hladov, a je mu divně. Odpoledne si jde lehnout na břeh Jizery. Je podmračný den a má se k dešti. Na hlavu ulehá mu cosi těžkého; dívá se k domovu, a myslí na učitele. A k večeru, když se stmívá, zvolna, zvolna šourá se k domovu. Pláče, koktá cosi. Všichni pláčí. Má slabou horečku, uloží ho do postele. Přijde i pan učitel, je zmaten. Všechny jeho rozumné výpočty a důvody rozbily se o cit dítěte. To je nepochopitelné. Ale učitel se nevzdává. „Počkáme na příští rok." praví, A protože hoch má na neštěstí také talent ke kreslení, pošle jej za rok do uměleckoprůmyslové školy. Ale Cvrček ani tu nemá úspěchů, nedostává se mu chuti ani trpělivosti k deskriptivě, a každá výtka profesorů budí v něm týž mučivý pocit studu, jako na reálce. „To je slabé," řekne profesor nad výkresem, a hocha zamrazí. Výtky — snad zcela bezvýznamné, jakými profesoři vůbec častují žáky — jsou časté, a hoch je zoufalý. Zase cítí, že „jeho osud je zpečetěn". Dříve, než uplyne semestr, je Cvrček doma pevně rozhodnut jíti na řemeslo. Nesnese těchto pokusů, nesnese toho, aby stále za ním stál kdosi a čekal na úspěchy. Nechce býti nikomu na obtíž.

Vyučí se krejčím, šije v Praze. Rád? Ne. Ale pracuje proto, že je pánem své vůle, že nikdo od něho nečeká zázraků, a proto

posléze, že je to železná nutnost. Nemůže býti na obtíž rodičům. Otec ostatně zemřel a maminka, „shrbená, třesoucí se maminka“ je stálým a tichým žalem hochova srdce. Tu hlásí se nemoc. Cvrček mívá ráno závratě. Už hodně nemocen odjíždí na vandr do Německa. Kdesi v magdeburském okresu přijme ho český krejčí, ale hned třetího dne mu řekne: „Vy jste souchotinář, hned jsem to na vás poznal. Takové lidi zdejší krajina buď uzdravuje, nebo dočista zabíjí.“ V Cvrčkovi se cosi zastavilo. Nevyslovená skutečnost dá žíti, ale vyslovená často vraždí. Strašný strach před smrtí v cizině, daleko od rodných hor, jej zachvátí. Ale smí domů? Býti rodině na obtíž? Nerad, stručně a nedbale, jako vždycky, táže se bratra. „Jen přijeď,“ odpovídá laskavě tento, a Cvrček se vrátí. Aby měl zdravější povolání, udělají jej listonošem. Chodí nějaký čas, chodí stále obtížnější, až nemůže. Umírá v druhém roce války, třiadvacetiletý, mlád.

Ale byl někdy mlád? Rozum předčasně ustárlý a ještě uměle překultivovaný, cit pečlivě skrývaný a neustále zjitřený, nemoc neustále temně hrozící a věčný strach z toho, „býti někomu na obtíž“, nedovolily mu, aby byl mlád. Díval se, jak jiní tančí a se milují, krev v něm vřela, ale zmrazen jarním jakýmsi mrazem, velel si býti rozumným. Nežil vlastně. Mám jeho fotografii: veliké a zářivé oči jako by se za cosi omlouvaly, obličej usmívá se v dojemné směsici úsměvu a žalu.

Byl umělcem? Snad jím byl skutečně, ale jeho umění bylo tak úzce spiato s jeho chorobou, že nevíte, kde končí nemoc a kde začíná umění. Zbylo po něm něco zápisků a črt, a já bych si přála, abyste si přečetli jeho „Bouři“ jednak proto, že je to věc zajímavá a lidská, jednak proto, aby se dostalo aspoň duši jeho porozumění a lásky, jichž nedostatkem strádalo bezmocné, uboze dětské, osamělé a nezázračné jeho mládí.

JOSEF CVRČEK:

BOUŘE.

Tenkrát jsme vstávali o půl šesté. Bylo to v pátek a mnoho práce. Necítil jsem se jako jindy. Všecko mě tísnilo, sezení bylo tak nepohodlné a každý ostřejší zvuk ve mně vzbuzoval horko.

Seděli jsme beze slova. Mně do řeči nebylo a hoši ještě skoro spali. Chvílemi některý sykavě zasakroval, to se píchl. Mistr kouřil cigaretu a žehlil. Venku byl krásný jarní den. Dodělal jsem kabát a pověsil jej. V tom okamžiku jsem se rozhodl, že se už nevrátím. Šel jsem domů k snídaní jako jindy. Cosi se ve mně schoulilo, ruce mi stydly a zbledl jsem. Loučil jsem se ve dveřích se vším, co mi bylo milé i protivné.

Snídal jsem málo, mluvil jsem s Bohoušem a tvářil se velice klidným. Oblékl jsem kabát, posadil si širák na hlavu a bylo mi při tom sakramentsky divně. Nechtěl jsem se už vrátit. Svůj odchod jsem před našimi odůvodnil slovy „jdu do vsi, nepotřejete něco z krámu"? Vyběhl jsem jako pes, zdálo se mi, že všichni v domě vědí o mých úmyslech a zadrží mě. Oddechl jsem si teprve u řeky. Náš dům už vidět nebylo. Řekl jsem si, že půjdu pořád, až únavou zůstanu někde ležet. Můj zevnějšek nebyl právě „akorát". Kabát po otci, který mi byl všude velký, roztrhaná perka a široký klobouk, hodný už pořádného petrolejníka. V kapse jsem měl 2 krejcary, 4 cigarety a asi 3 zápalky. Když jsem došel za ves, zapálil jsem si a vykračoval, jako bych měl tak lákavý cíl. Obloha byla bez mráčku a nad Sokolem se jasně zlatila. Záborčí se už protahovalo v rudých paprscích ranního slunce. Jizera byla rozvodněna, až krvavě zkalena. Šel jsem „Poříčím", „šlukoval" a uklidňoval se. Vešel jsem do lesa a už hluboko v něm v houští na stráni jsem usedl.

Bylo mi zase tak úzko, potřeboval jsem se nalapat vzduchu. Cigareta mne štípala v nose, ruce se mi chvěly. Chtělo se mi plakat a nemohl jsem. — Nahoře ve Chlevišťatech někdo odměřeně bušil do dříví buch, buch a Záborčí odpovídalo. Vtom jsem se strašně lekl — Ah, to kos zašustil a zapískal zrovna nade mnou! Znovu jsem zapálil a kousnuv se do pysků drápal se houštím výš a výš k Hořením Zbirohům.

Hlava se mi točila od kouření, větvičky šlehaly a ohlížel jsem se na všecky strany. Každý šust mě lekal. Aby za mnou neběželi a nechytili mne. Vyšel jsem nahoru a naposled jsem se podíval na Vranov. Jizera se šinula těžce, země se zdála po jaru jakoby shnilá, rudá záplava slunce se šířila dál a dál. — Po polích jezdí lidé s hovady, křičí, od Křížek jede těžký vůz a skřípe, a pod tou shnilou vrstvou vidíš, čicháš a slyšíš něco nového a chtěl bys se skřivanem letět anebo aspoň tak hróózně křiknout — ale tam je náš dům — ano tam a já jsem právě v takové situaci!

Šel jsem dolů k Vrchhůře a Rakousům. I v Rakousích už bude jaro — začíná tam být krásně. Pozdravuji lidi běhající po polích, křičím, stavím se sám sobě bodrým člověkem. Kráčím tak důležitě, ani napadnout ty lidi nemůže, že jsem utekl — utekl? — V Rakousích a na Loužku kohouti zpívají, ano vidím jak třepetají křídly a blýskají svýma očima. Psi jsou sami doma. Štěkají na mě zuřivě a pláčí žalostně. Je tak hezky a oni jsou uvězněni. Já nejsem. Mohu letět, kam chci.

Tady je „Hutmut“ a „Šandovsko“. Vzpomněl jsem si na Lojzu a usmál se. Co tam asi dělají? Shánějí se — nehoní mne? Ohlédl jsem se plaše, přidal do kroku a běžel k betlemskému mlýnu. Mlýn stojí. Snad vůbec nemelou, ale říkají „Betlemský mlýn“. No, zde přejdu přes lávku a půjdu ke „Koze“. Teď opatrně. Řeka zalila pěšinu a skály se drtí. Nebo nebylo by lip utopit se hned? Snad ne, ale ne, byl bych blázen. A domů? To se nevrátím.

Široká luka poříčí rozryta krticemi. Na druhém břehu řady shnilých vrb. Strejc ve slamňáku rozhrabuje hlínu a kouří při tom z fajfky a jeho červený obličej je jak náleží spokojen.

„Pomáhej Pámbu!“ křičím. „Topámbů“ povídá strejc a čumí za mnou. Abych si dodal vážnosti, zapaluji si cigaretu.

Poslední zápalka zhasla — tři cigarety zůstaly v kapse — poslední přítel, který konejšil — je pryč! Spolkl jsem sliny a trochu zamračenější ubíhal dál. U Dolaneckého jezu se zastavuji. Jez řve, nadává, láká a zpívá. Stříká špinavé pěny do výše a ta voda teče klidně jako bahno, kus od jezu si poněkud pospíší a konečně běží úprkem, letí a v krásném oblouku skáče dolů. A v tom oblouku se zrcadlí modrá obloha, mráčky a slunce. Pod jezem je ještě kus života, snad si vody sdělují dojmy — ale tam dál je už zase tak těžkopádná. — Jez hučí a uspává, dívám se na nic, přestávám vůbec myslit. Ale pojď pryč, snad bys tam skočil. Jez mi zůstal v uších, hlava se zamyslila. Přešel jsem malou lávku, velkou (zde pozbývám krejcaru) a uháním silnicí k Hrubému Rohozci, abych se nesešel s někým od nás. Hned by se ptal, vyzvídal a já bych se červenal — ne, to ne.

Slunce hřeje, skoro pálí. Je tak jasno, i Bezděz a Ralsko je vidět a Ještěd. A Sokol s dvěma skalami na hlavě — tak vypadá domácně ten dědek. Kozákov vzbuzuje vážnost. Je také vyšší a celý zamračenější. — A tam za kopcem pláče maminka. Jsou to už dvě hodiny, co jsem pryč. Tatínek neví nic, tomu je dobře. Fuj, budu se raději k Turnovu dívat. Tak maličké je to město. Přes most přejíždí vůz. Kočí sedí na kozlíku, koně pokyvují hla-

vami jako hračička. Zámek rohozecký je oprýskaný a park s tou rozválenou zdí mi připoměl Paradou. Divné přirovnání! Nu ano, půjdu po silnici k Ungrovsku. Právě jede přede mnou člověk. Táhne velký pes a on. Strejček si svlékl kabát a dal na vozejk. Fajfka se mu klátí, potí se, ruce má napjaté. A pes s otevřenou tlamou táhne a táhne a dívá se na pána. Oba se pozastavili. Rozmlouvají spolu. Člověk sedá a cpe fajfku, pes si leh s otevřenou tlamou a jazykem vyplazeným — olizuje se. I já jsem unaven. Natahuji se v příkopě. — Cvak, cvak, ťuk. Dědeček tamhle tluče kamení. Na očích síta, v příkopě kabát a kořalku. — Kouřit nemohu, budu aspoň žvýkat tabák. Brr, ne, nejde to. Po chvíli jdu kolem Ungrovska. Pivovar furiantsky čudí, v zámku jsou žaluzie staženy, na dvoře zapřahají voly.

Na podzim jsem tudy také šel. Ale jak — a dnes —. Vrátit se? Teď už nemohu. Budu zapomínat, zatvrdím se a nepůjdu. Nejdříve by mi nadali, snad zbili a pak vysmáli, a lidé ve vsi? Tady je Červený dvůr s velikým erbem nad vraty. Chtěl bych zde bydlet. Daleko od vesnic, v samotě s voláky. — Aá zde vozová cesta — kam? Snad do Paceřic. Půjdu po ní. Široká pole, vzadu les, a chlapi se vláčejí po nich s voly, křičí, nadávají, tahají za opratě a řídí pluh. Ohlížejí se za mnou, děkují za pozdrav.

Na vršku Jenšovický kostelík. Slunce mi bije do zad, slyším, jak se mi směje. Ale to nic! Krajina je nevlídná, cizí. Nikdy jsem tady nebyl. Snad mě nevidí nikdo? Tedy poběžím.

Běžím, letím, ale nohy klesají. — Hlad. Potvora vrtá v žaludku, zeslabuje mne a donutí naposledy ke kapitulaci, myslím si.

Vozovka se ztrácí. Jsem skoro v Paceřicích. Ale tam nepůjdu, do vsi ne! Raději vpravo k Hvězdě. Vyšel jsem na vršek. Turnov je daleko! Kouří se tam ze dvou komínů a ty vypadají odsud jako vlásky. A Hvězda je malý kousek odsud. Usmál jsem se, jak daleko mi hlad dovoloval, agrární idyllce tady přede mnou. Mladík silný, vysoký oře, na koních se blýští mosaz, nad nimi zpívá skřivan a vzadu svítí slunce. Třeba ještě, aby mladík zpíval písně, ale on sakruje. Zasakroval jsem taky. Zlatá Hvězda. Několik tichých velikých domů a v příkopě pomník.

„Zde v Pánu odpočívají 2 pruští a 3 rakouští huláni.“ Spí jeden na druhém, tiši, a sní o svých domovech. Vzpomněl jsem na ty hochy a zaplakal. — I sám nad sebou.

Alej Sychrovská je tu nedaleko. Čtyři řady lip (jak budou šumět za letních nocí!) od silnice k zámeckému parku. Páni si zahráli.

Na východě končí perspektivu průčelí Jenišovického kostela, na západě zámek. Zul jsem perka, svázal a jdu k zámku. Park je zavřen. Nevadí. Jen zas na pravo — tady, okolo obory. Jedné ženské jsem se optal na cestu do Sedlovic. Proč, co tam? A čert ví, já sám nevím. Někam přece jít musím. Cesta jde lesem se stráně dolů. Vrhám se na studenou zem — je to tak milé! Mám v kapse kousek papíru, kousek nějaké povídky. Čtu, směju se, rozmlouvám nahlas a chci se rozveseliti svými vtipy, ale nejde to. Přicházím k první chalupě sedlovické, hned za lesem. Několik domků leží v hlubokém údolí na potoce. Na protější stráni několik roztrhaných chalup. Vesnička byla pustá, asi dva psi dali se do štěkání na mne, na trhana. Na mou duši, nevypadám příliš poctivě. Potkat mne četník, á! A což kdyby mě naši dali hledat četníky! Bohouš pláče, maminka pláče, Marek hromuje a já v Sedlovicích. Fuj, ošklivá věc!

Pryč! Vozovka jde kus lesem, kus vedle. Na pasece lidi štípají pařezy. Tady je kříž. Usedám na jeho podstavec. Obloha se potahuje šedými mráčky, vzduch se tetelí. Bude brzy poledne. Podemnou je údolí s několika mlýny. Mezi vrbami černá se potok. Utíká, chce něčemu ujít. Já sedím a čekám, až něco přijde, něco, co by mně dobilo, sám nemám té síly, cítím to. Zahleděl jsem se na zamračeného Krista. Nepohnul svými pažemi, neotevřel svých očí, neusmál se. Vyhání mne. Právě zvonilo poledne, když jsem ležel na mezi u Hodkovic. Tak mizerné městečko! Domky, radnice, škola, kostel, fara. Hotová stavebnice. — A lidé z továren běhají za město, sedají po mezích a obědvají. A já neobědvám, nemám hladu a nemám co. Ještěd se kaboní, a tamhle strejci si povídají, že když má Ještěd čepici, tak nebejvá dlouho hezky. Ten výrok mě trochu zarazil. Já přece počítal na suché vandrování.

Sebral jsem se. Jak jsem lehký. A přece tak těžko se mi jde. Svůj dosavadní směr pryč jsem změnil k Vranovu. Přes Jílové (blbá vesnička a dvůr) ke Ždárku. Pomaličku s hlavou skiopenou. Dole v kraji pije slunce vodu. Celá obloha je potažena bledým závojem. Slunce vypadá jako nový krejcar. Hluboko na dně vznikal ve mě nepokoj. Kam půjdu, bude-li pršet? Zalezu do lesa do houštiny. Bude to ve Vodavách u Frýdštejna. Poněvadž je cíl, kráčím rychle od Žďárku přes meze k Vodnovicům. Jdu vedle jakési brusírny. Okna jsou otevřená, brusy šumí. Holky si na mne ukazují, volají a řehtají se. Je mi hrozně. Sbírám všecku energii, aby můj obličej zůstal nezměněn. A přece mě zaštípalo v nose a ztratil jsem dvě slzy. Ve Vodnovicích — jako vymeteno. Tak

stísněně působí ta náves. Jen jedna babka sedí s dítětem před domem. Dítě se ještě sotva drží na nohou. Babka ho drží levou rukou kolem pasu a pravou ukazuje na mne. Snad mu vštěpuje, jak nemá jednou vypadat. A dítě natahuje ručky a křičí. Jen rychle dál! K Vodavám je silnice s řadou vysokých topolů. Les hustý, neprořezaný. Ohléd jsem se, nevidí-li mne tam vcházet, vzpomněl jsem si při tom na několik zde oběšených chlapů a plazím se po čtyřech houštím.

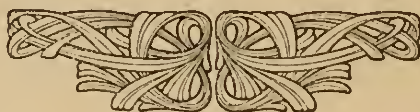
Když jsem uznal, že teď nemohu být odnikud viděn, schoulil jsem se já a ještě něco ve mně, zavřel oči a hleděl usnout. Jehličí vonělo a píchalo. Hlava pálila a oči štípaly. Smrky šumí a v polích, daleko zpívá skřivan — — — A zdá se mi, že stojím u široké, šedé silnice ještě s někým. Cítím ho po levé straně, ale nevím, kdo by to byl. Vidím jen tu silnici, všecko ostatní je jakoby vymazáno. A pojednou jedou plnou silnicí černí vojáci. Je tak horko a tak jsou zaprášeni. A stále a stále se valí nové zástupy a tu jeden se ke mě do příkopu sehne. Je to můj nebožtík otec. Políbil mne na čelo a neřekl nic a splynul s ostatními — probudil jsem se. Stromy stojí nyní nehybně, po silnici hrčí vůz, jede úprkem. V Jenšovicích zvoní, jsou tři hodiny — pátek. A v dáli něco hrozně hučí. Je tady hrozně těsno, chci ven, chci pole. Něco mi leží na hlavě, ale i v poli, stále to tíží. Obloha je žlutá, dole se blýská a tak ticho kolem. Stojí všecko a čeká. A hrom se vzteká tam vzadu, jako by hledal cestu k nám. Utíkám podle lesa . . . dál někam, kde bych se před deštěm ukryl — bezpečněji. Konečně přicházím do Rokle, kde visí se stráně několik hrozných skal — černých, tajemných. Nabízí přístřeší a snad by mne pohltily. A všecko je zde tak černé. — Vždyť bych tu zahynul! Půjdu raději v dešti. A už leje — Špinavě žluté provazy vody polévají rozehřatou zem a tlučou mi do klobouku. Jdu Roklí, jsem úplně promoklý. Ale musím jít, neboť stojím-li, chce se mi plakat a je mi hrozně! Všude je mi zima. Ale hlava — ta pálí — a hrom bije ráz na ráz. Setmělo se skoro docela a já procházím rychle Chlum, Rokle. Vypadám jako vodník. Lidé za mnou čumí z oken. Jak hrozná vesnice ten Chlum. Na dně hluboké šeredné rokle domky, vidět odsud jen nad hlavu. V perkách (ty jsem už dávno obul) mi čvachtá, vlasy se slepují. A přece mi hlava jen, jen hoří. Zatím přicházím do Trhovky. Cesta vede kolem sbořeného Finkova mlýna. Působí tak zádumčivě ty trosky. Uprostřed lesa ani hlásku, jen rány hromu. Ohromné kolo stojí tiše a hnije. Voda kape z jeho koles. Otevřela se přede mnou dlouhá lesní alej.

*

Viděl jsem ji někde na obrázku. Až tam vzadu byl namalován párek lidí. — Alejí nejdu, jdu lesem, vedle ní, abych ji neporušil svým zjevem. Konečně se světlí a jsem venku — ve Vazovcích. Déšť ustává, hrom se vzteká kdesi dál. Po prvé začínám litovat své cesty. Ale bylo to tak nutné, nemohu si to zazlívat. Teď jsem už vyhas. „To“ vyprchlo s deštěm a hromem. Ocítám se opět u Rohozce.

Na tomto místě stál jsem před několika hodinami s tak strašlivými úmysly. A teď? Jsem zas tak ubohý, třesu se zimou a nezbývá než prosit za odpuštění. Přestalo pršet a západ se barví červánky. Vzduch je vlahý, trávníky se zelenají a hory dýmají. Z Jizery se kouří. Tak docela jinýma očima dívám se teď na cesty, kterými jsem šel ráno.

Je po bouřce!

ADOLF VESELÝ:

VESMÍREM HŘMÍ A PROUDÍ . . .

Stroj zpívá, u něho dělník přemýšlí:
Byla to v dávnu skalní sluj, z níž nevyšli
pravěcí lidé slunce před východem.
A je to stroj, letadlo-pták,
jímž do oblak
se letcem vznáší pěšec rodem.

Byla to kdysi úzkost, děs
za noci dávné pod hvězdami —
a je to tvůrčí dravost, jež je s námi,
výbojná vůle lidská dnes.

Bolestná, životy placená cesto!
Kolik jich na tobě kleslo, kolik se zvedlo jich přes to?
Ty moře slz! Ty ráji snů!
Ty hoře práce nocí, dnů!
Svět tebou změněný bouří a hlučí, tvůrčí sílo.
Jenom ty, srdce, ses nezměnilo!
Bušíš a toužíš,
pro tisíc starostí marně se soužíš,
věčnému biješ vstříc jaru,
v obrozujícím chceš hořeti žáru.

Obklopen vesmíru mrazivou netečností
nicotný život svůj promítáš do věčnosti,
přikován k zemi
nad hvězdy chceš se vznést,
člověče-duchu!
Z vesmíru obrovská trčí pěst.
Vyšlehne meč z ní plamenný,
z ráje aby tě vyštval přes bolestí kameny?
Ruku tu vidíš zdviženou:
Bude ti vůdkyní kýženou?
Ruku tu vidíš: Uhodí? Polaská?
Mučivá otázka.

Pracujem, tvoříme. Sami?
Či někdo cizí hýbá a jeví se námi?
Vládne to vůle naší pěstí?
Jest ona nástrojem cizího štěstí?
Vládne tu člověk či vládne bůh?
Pánem je nebo otrokem lidský duch?
Co pravdou je? To, ono, oboje?
Nezkrotná síla nás pudí do práce, do boje.

Přeměnit svět!
Jen stálý výboj
a stálý útok
a stále vpřed,
statečné srdce, statečný hled!

Vesmírem hřmí a proudí života divoká řeka.
Člověče, vesmír se dívá na tebe ztrnule, čeká . . .
Zda ruka tvá vítězná za noci jedné
za červencového léta
výbojně k němu se pro kořist zvedne,
s jásotem duchu a s hukotem strojů
vtrhne do hvězdného světa?
Zemská nás posud živila hlína:
Chceme se napít z nekonečna zdrojů,
živote, stokrát tvého věčného vína!
Člověče-duchu,
že vesmír je rozpiatou náručí pro tebe, nevíš-li?

Stroj zpívá. Dělník přemýšlí . . .

Doc. Dr. KAR. KAVINA:

DUŠE ROSTLIN.

Úvaha botanicko-filosofická.

Boerhavius: Planta est corpus organicum, alteri cuidam corpori cohaerens per aliquam partem sui, per quam nutrimenti et incrementi et vitae materiam capit et trahit.

O duši rostlin mluvívají skoro výhradně jen básníci, kteří dobře tuší, že v rostlinách tají se daleko více než obdivovaná krása a vůně, jež přísný vědec snaží se spoutati v mez obvyklých zákonů fysických a mathematických; z vědy však, jež přiznává si namnoze i přívlastek moderní, a která vlastně ještě úplně stojí pod vlivem mechanisticko-materialistických názorů odbyté již filosofie z konce minulého století, jest úplně pojem „duše rostlin" vyškrtnut. Domníváme se totiž, že celý život rostlinný není nic jiného než zákonný sousled fysikálních a chemických pochodů, jež odehrávají se dle těchže zákonů jako v přírodě neživé, od níž se liší jedině a hlavně svojí mnohostí a složitostí; ani živočich, natož rostlina, není nic jiného než přeumělý stroj, akkumulátor, nádržka síly, jež pracuje dle přísných zákonů fysicko-chemikálních, dokud se nevyčerpá. A tak zdálo by se, že pojem rostliny, jako bytosti oduševnělé, náleží jen do říše fantasii a bájek, že jest jen pěknou parabolou básnickou —. Přehlédněme však, zdali tento názor jest úplně tak odůvodněn, jak všeobecně bývá vykládáno.

Buňka, jež jest základním stavebním kamenem celého nekonečného bohatství tvarového velké říše rostlinné, jeví sice značné odchylky od buňky živočišné, ale rozdíly ty jsou nápadny jen při význačných příslušnících obou říší; jeden z nejhlavnějších rozdílů mezi živočichem a rostlinou, tkvící v samostatné autotrofní výživě této, odpadá již v ohromné říši hub. Rostlina dovede ze základních prvků, jež buď v podobě plynné přijímá ze vzduchu, anebo v roztoku solí čerpá ze země, budovati složité látky organické, z nichž tvoří si svoje tělo, a jež slouží opět živočichům k témuž účelu; živočich musí potravu dostati již ve formě organických sloučenin (uhlohydrátů, tuků, bílkovin), aby mohl opět svoje tělo z nich budovat a potřebné energie k životním svým pochodům nabýti. A v základním tomto rozdílu ve výživě tkví všechny ostatní rozdíly, jež ostře buňku rostlinnou od živočišné oddělují; a není proto divu, že jestliže některé rostliny (jako na př. houby) ztratily schopnost vyživovati se samostatně, autotroficky, jeví jich buňka mnoho obdob v organisaci s buňkou živočišnou. Není pochyby, že v prvních svých začátcích nejeví říše rostlinná ani živo-

čišná žádných ostrých hranic, a že rozdíly mezi nimi vyvstaly teprve během dlouhověkého vývoje; původ obou říší jest společný, vývoj ovšem dál se různými cestami.

Již život buňky samotné poskytuje řadu nevybadatelných problémů biologických, které stěží lze všeobecnými methodami fysicko-chemikálními řešiti. Zdálo se, že všechny obtíže ve snaze spoutati bujný život mikroskopického kousku živé hmoty, jemuž dáváme název protoplasma, byly odstraněny objevením enzymů; a hrdý rozmach materialistické literatury, jejž objev tento měl v zápětí, snažil se zplna očekávání toto odůvodňovati. Není k životu naprosto zapotřebí živé buňky, i buňka rozdrcená, neživá, úplně funkce životní vykonává, jen když její fermenty*) jsou zachovány; mluveno tehdá o naprostém mechanismu života, ale zatím nedovedeme ještě ani dnes říci, jakým způsobem vlastně se řídí činnost jednotlivých enzymů, jichž přítomnost theoreticky předpokládáme za dokázanou; v buňce jest celá řada enzymů o působnosti namnoze úplně protichůdné, a jak si tedy vysvětlíme, že v buňce panuje dokonalá harmonie, kdo ovládá a řídí důmyslný a složitý stroj buněčný? —

Všechny úkony buňky řízeny jsou zákony účelnosti, které třeba že vymykají se úplně z mathematických pojmů přísných materialistů, přece jimi jako samozřejmé jsou přijímány; všechny vlastnosti živé hmoty, dráždivost, pohyb, rozmnožování, růst, tvar jsou účelnými částmi celku. Ale s obdivem prohlížíme nádherné tvary buňky řasové; buňka rozsivky obdána pevným pancířkem křemičitým skvostného tvaru, zdobí si svoji schránku lištnami a ryhami skládajícími přesné obrazce geometrické, jež naprosto nejsou v žádném vztahu k účelnému zřízení celé stavby. Ozdobné tvary a zdánlivě bezúčelné výzdoby, jimiž se zdobí příslušníci říše živočišné (na př. brouci, motýli, ptáci!), vykládají materialisté darwinistickým přirozeným výběrem pohlavním. U řas však stěží možno o tomto principu evolučním (ostatně i pro živočišnou říši jen uměle udržovaném) hovořiti, neboť řasy tyto povětšině jen nepohlavně se rozmnožují, a tam, kde se děje pohlavní kopulace, těžko lze

*) Enzymy čili fermenty jsou látky neznámé chemické konstituce, vylučované buňkou, jež prostou svojí přítomností jsou příčinou nejrůznějších pochodů chemických odehrávajících se uvnitř buňky, nebo i zevně v prostředí, v němž buňka žije. Jsou hlavně dvojí: jedny, pomocí nichž získává si buňka patřičných látek živných (— enzymy živné), a druhé, jimiž buňka nabývá potřebné energie k pochodům životním (t. zv. enzymy síly čili energetické). Působnost enzymů jest specifická.

předpokládati u buňky esthetický smysl, byť přirozeným výběrem vystupňovaný.

Skoro všechny tvary, které obdivujeme u vyšších rostlin, přicházejí také u rostlin jednobuněčných, rovněž i pochody životní jeví se ve stejné obdobě; analogii tuto nacházíme ostatně též i v říši živočišné, a moderní americká škola psychologů, vytknuvších si za cíl bádati tajemné záhady duše zvířecí, učinila předmětem svým stejně jednoduchou buňku prvoka, jako inteligentního, znamenitými vlastnosti duševními nadaného ssavce.

Jsou-li nám úkony poměrně jednoduché buňky v mnohých svých příčinách nepochopitelny a obyčejnou cestou fysiologickou (t. j. fysikálně-chemicky) nevysvětlitelny, tím častěji musíme se k pečlivým úvahám utíkati, pozorujeme-li rozmanitou stavbu a život vyšších rostlin mnohobuněčných. V celé říši rostlinné panuje v organisaci tělesné stejně jako u jednobuněčných organismů princip účelnosti; každá rostlina jest co nejúčelněji přizpůsobena svému okolí, v němž žije. Od samotného kořene až po květ můžeme sledovati ve vnější i vnitřní stavbě úzkostlivou snahu, co nejlépe a daným poměrům nejdokonaleji upraviti svoje orgány. Princip účelnosti jest dneska všeobecně od badatelů všech směrů uznáván; uvádějí-li někteří, jako na př. Hildebrandt, celou řadu orgánů, jež po jejich názoru u rostlin nemají pro život žádného významu, stačí poukázati prostě na nápadnou subjektivitu nazírání takových botaniků, aby důvody jich neobstály před soudnou úvahou zdravého rozumu. Avšak zavedením principu účelnosti se ještě naprosto nevykládá příčina důmyslné organisace tělesné; účelné uspořádání stavby rostlinného těla nelze vyložiti žádnými zákony fysickými ani chemickými, jak materialistická theorie vyžaduje. Přiznáváme-li, že tělo rostliny jest účelně uspořádáno, musíme také přiznati, že stavba jeho dála se dle určitého plánu, jejž by ani nejzkušenější technik lépe nevypracoval a jenž předpokládá jednání na podkladě zkušenosti; kdo tedy jest ten, jenž řídí obdivuhodnou tuto stavbu? Zajímavo jest, že rostlina užívá často k témuž účeli nejrozmanitějších orgánů; tak se stává, že jeden a týž orgán prochází u různých druhů rostlinných nejrozmanitějšími proměnami. Úponky, jimiž popínavé rostliny se zachycují a přidržují, jsou jednou přeměněnými větvičkami, jako jest tomu na př. u révy vinné, jindy listy (jako u některých tropických lian z čel. Bignoniaceae), jindy kořeny (u aronovitých lijan r. Philodendron), ano někdy i chlupy, jak shledáváme u sarsaparily (Smilax). Někdy mění se v trn list (na př. u dřišťálu), jindy jest trn

přeměněnou větévkou (ku př. u trnky), někdy kořenem (ku př. u palmy Acanthorrhiza), nejčastěji ale chlupem (růže, ostružník); mocné trny akátu jsou vlastně přeměněnými palisty. Studiem takovýchto přeměn a stanovením jich homologií zabývá se nejzajímavější část nauky botanické, srovnávací morfologie, jež jest hlavní a nejzákladnější oporou moderní fylogenetické systematiky rostlinné.

Překvapujícím zjevem v říši rostlinné jest úkaz, že totéž zařízení nalézáme zhusta u rostlin často velmi příbuzensky vzdálených; jest obecným zjevem, že rostliny nižší, tajnosnubné, jeví nejrozmanitější analogie účelných zařízení, které u vyšších, jevnosnubných nalézáme. Nejnápadnějším jest pro svoji ojedinělost příklad následující. V pralesích indoaustralských rostou lijany r. Dischidia (z čel. klejichovitých), jež mají na větévkách podivné vakovité konvice; útvary tyto jsou, jak Treub dokázal, přeměněnými listy a slouží za nádržky pro dešťovou vodu. Skutečně pozoruje se také, že do konvic těchto zalézají vzdušné kořínky, jimiž rostlina nashromážděnou vodu vyssává. Docela stejné vaky tvoří ještě dva druhy tropických osladičů, a pak podivuhodné tyto orgány nalézáme jedině u jatrovek r. Frullania, Physotium, Colurolejeunea a příbuzných, kde podobnou funkci zastávají. Rostliny, u nichž tyto vaky nacházíme, jsou z daleko odlišných skupin, nejsou naprosto příbuzny, takže pozastaviti se musíme nad podivnou náhodou, jež stejný orgán k témuž účeli u značně odlišných rostlin byla vytvořila. Podobně překvapuje nás, že podivuhodné zařízení, sloužící u hlenek k rozhazování jemných výtrusů a sestávající z hygroskopických, spirálkami vytužených vláken, mají i jatrovky (elatery) a orchideje, jichž jemná, drobounká semena ve velmi mnohém se podobají výtrusům rostlin tajnosnubných.

Vyskytuje-li se obdivuhodné nějaké zařízení u celé řady rostlin blízce příbuzných anebo u rostlin v stejných podmínkách žijících a pro typ flory určitého okrsku charakteristických, lehce si vztahy a příčiny úkazu tohoto dle všeobecně platných zkušeností oekologických vysvětlíme; avšak nalézáme-li totéž zařízení, jež sleduje účel, k němuž v říši rostlinné lze pozorovati jiná, všeobecně rozšířená řešení, u rozmanitých rostlin vyvinuté, pak stěží hledáme uspokojivé vysvětlení této náhody. Zdá se nám, jako by skutečně byla rostlina tvorem uvažujícím a přemýšlejícím, jenž dovede realisovati nějakou myšlenku způsobem rozmanitým, naprosto nezávislým.

Velmi mnoho látky k úvaze poskytují nám rostliny masožravé. Jest celá řada takových rostlin, které příležitostně pochutnávají si na bílkovině živočišné, již aby si opatřily, vymýšlejí — čtenář odpustiž pisateli toto snad vědecky nepřesné slovo — nejrozmanitější prostředky k chytání a lapání živočichů, hlavně drobného hmyzu; zajímavo, že jsou to vesměs rostliny žijící na místech, ne právě velkou výživností půdy se vyznamenávajících. Rostliny masožravé (karnivorné) vyskytují se celkem jen v pěti čeledích (Lentibulariaceae, Sarraceniaceae, Cephalotaceae, Nepenthaceae a Droseraceae), a také vlast naše se několika zástupci podivné této čeládky honosí; nejznámější z nich jest rosnatka (D r o s e r a), rostoucí na rašelinách a bažinných mechatinách u nás ve 3 druzích, méně známou jest na podobných místech rostoucí tučnice (P i n g u i c u l a) a vodní bublinatka (U t r i c u l a r i a). Rosnatky a tučnice chytají hmyz na žlaznaté lepkavé svoje listy, bublinatka má zvláštní důmyslně stavěné měchýřky lapací. U ostatních čeledí setkáváme se s více nebo méně dokonale vyvinutými zvláštními konvicemi, do nichž hmyz jest lákán, chytán; masité sousto jest zažíváno pomocí zvláštních žlázek, proteolytický ferment vylučujících a na vnitřní stěně konvice se nalézajících. Nejkrásněji vyvinuté konvice má bez odporu r. Nepenthes, rostoucí asi v 50 druzích v pralesích starého světa; podlouhlé listy těchto polokeřů nesou na konci džbánovitou, elegantní konvičku, plochým víčkem nad ústím opatřenou, buď zrádně při zemi ukrytou, nebo na větvi kývající. Ústí konvičky lemováno jest žlaznatým valem med vylučujícím a silně se lesknoucím; mimo to konvice sama jest obyčejně červeně strakatá, takže hmyz jest na sladkou pastvu z dálky lákán. Ale běda důvěřivému! Omámen výpary tekutiny, která uvnitř konvice jest vylučována a to vždy ve značném množství (aby nebyla tekutina zbytečně zřeďována dešťovou vodou, zabraňuje ochranné víčko), sklouzne snadno po hladkém okraji dovnitř, a nikdy již z obětí rostliny nevyvázne. A nebývá to vždy jen hmyz, který se stává kořistí chytré a důmyslné rostliny; N e p e n t h e s R a j a h, rostoucí na Borneu, chytá dokonce do obrovských svých konvic i menší obratlovce. — Množství nachytaného hmyzu v konvicích Nepenthesových bývá vždy velmi značné; to jest dobře známo i některým malým ssavcům, kteří chodí děliti se s rostlinou o její lup a z kořisti její se přiživují. Avšak ne každý druh r. N e p e n t h e s chová se dobrotivě k loupeživým návštěvníkům a poskytuje jim laciného pohoštění; některé, jako na př. N. b i c a l c a r a t a, ozbrojily se ostrými ostny na víčku, jež úplně znemožňují vy-

táhnouti zevnitř konvice napadané hmyzy. Není tedy Nepenthes jen důvtipnou rostlinou vůči hmyzu, nýbrž předčí vtipem i drobné ssavce; a nedovedu si nijak představiti, jak by bylo lze obdivuhodná zařízení tato vysvětliti cestou materialisticko-mechanickou.

Nejlépe cítíme duši rostlinnou, když nalézá se rostlina v rozkvětu. Úkolem květu jest zajistiti potomstvo; aby květ přinesl plod obsahující semena s mladou rostlinkou, klíčkem, musí býti vajíčko v pestíku oplodněno pylem s tyčinek. Ve většině případů musí býti pyl na bliznu přenešen z květu cizího, co možná hodně vzdáleného, aby pohlavní elementy byly co nejméně si příbuzny, neboť klíček vzniknuvší spojením pohlavních buněk téhož jedince nebývá nikdy tak zdatným, jako klíček křížením povstalý; jen v málo případech uchyluje se rostlina k samoopylení (autogamie). Srovnávací morfologie a fytopalaeontologie nás učí, že v nejstarších dobách vývoje rostlinstva byl styk pohlavních buněk umožněn vodou (tajnosnubné), ale později, když objevily se první květonosné rostliny jevnosnubné, dokonale již přizpůsobené životu pozemnímu, svěřován nejprve pyl větru, jenž měl jej na blizny dopraviti. Takovéto rostliny větrosnubné jsou tedy prvotní; ale poněvadž vítr jest dopravním prostředkem velmi nespolehlivým, nastala záhy nutnost řešiti jiným způsobem problém přenášení pylu. Dnes opyluje se jen sotva desetina všech rostlin na celé zeměkouli větrem (z našich rostlin na př. lísky, topoly, smrky, borovice, trávy); přirozeně, že volba přenašeče pylu padla v první řadě na hmyz, jenž hojně navštěvuje květy, hledaje v nich úkrytu i obživy pylem. Jindy však použito k témuž účelu i jiných živočichů, kteří přijdou ve styk s květem, plžů, ptáků (kolibříků), netopýrů (kaloňů), rostliny vodní svěřují pyl svůj vodním vlnám (ku př. řečanka, růžkatec, vocha). Aby ale návštěva poslíčků lásky byla květu zajištěna, musí hmyzosnubná rostlina postarati se o odměnu, která kyne hmyzu za jeho službu; neboť hmyz ještě dodnes nenavštěvuje květu z ideální příčiny zprostředkovat opylení, nýbrž proto, aby se nassál sladké šťávy medové, a rostlina musí nepozorovaně přidati mu výslužku, posypati jej pylem, jenž v následujícím květu má býti odevzdán blizně. Proto jsou medové žlázky vždy tak uloženy, že hmyz musí nezbytně o tyčinky i bliznu — jež nejčastěji v různých květech různě, nikoli současně zrávají — zavaditi; aby však přece nebyla rostlina hmyzem opomenuta a tak k staropanenství odsouzena, snaží se již z daleka na sebe upozorniti. Tak vzniká v rostlinstvu čilá konku-

rence v reklamě, jež odtud podmiňuje nesmírnou onu rozmanitost barev, tvarů i vůní květních, ale tak jako mezi lidmi jsou obchodníci poctiví a podvodní, tak i rostliny snaží se nejen poctivou reklamou, avšak i lstí, některé dokonce i násilím získati návštěvníky, kterým svěřují sladké své poselství lásky. Medovou hostinu, přichystanou hmyzu, který přenáší pyl, musí rostlina ve velmi mnohých případech skrývati před nepovolanými zraky loupežných hmyzů a živočichů jiných, kteří naprosto nejsou způsobilými přenašeči pylu. Způsoby, kterými rostlina řeší problém přenosu pylu a současně i ochrany a obrany, jsou nesmírně rozmanité a vždy vzbuzují v bedlivém a soudném pozorovateli obdiv. Opět a opět jeví se nám myšlenka, pokládati rostliny za bezduché mechanismy, velmi nedostatečnou; problémy rostlinného života cestou touto nikdy vysvětleny nebudou. Neboť jak vyložiti vznik hmyzosnubnosti, záhadný často význam vůně a jejího upravování a celou řadu jiných okolností zákony mathematicko-fysikálními či chemickými?

Květ však není jediným, jenž nám nemohoucnost „moderní vědy" připomíná; pozorujeme-li způsoby, jimiž se rostliny snaží rozšiřovati svá semena a plody, by dostala do vhodné půdy, kde by zdárně ve vývoji svém mohla pokračovati, setkáváme se s týmiž výsledky. Úvahy úplně stejného rázu provázejí nás, sledujeme-li i jiné vztahy rostlin k říši živočišné, než jsme v květu učinili, ať již je to obrana či soužití, symbiosa pokojná, či ať jsou to vztahy rostlin mezi sebou. Všechny možné prostředky obranné, jimiž moderní válečník chrání se před útokem nepřítelovým, nalézáme již v nejmožnějších obměnách uskutečněny v říši rostlinné, obdobu všech stránek společenského života našeho shledáme ve vztazích rostliny k ostatním organismům.

Případ, v němž exaktní věda mechanická triumfovala, byl objev zákonů fyllotaktických, dle nichž listy nejsou na rostlině bez ladu a skladu rozestaveny, nýbrž sousled jich jest naprosto zákonný, takže můžeme jej v úplně přesných formulích mathematických číselně vyjádřiti. Pátráme-li však po příčinné souvislosti mathematických těchto zákonů, musíme doznati, že mechanická theorie Schwendenerova, jež prostým tlakem a fysikálními zákony na první pohled jasně a jednoduše rozložení listů vykládá, naprosto nedostačí; příčiny podmiňující harmonickou tuto zákonnost jsou docela jiné, než mechanisté předpokládají.

Shrneme-li kusé a jen letmo načrtnuté episody ze života rostlinného, jež ani zdaleka nevyčerpávají úplně thematu námi vytče-

ného, vidíme jasně, že materialistický názor, hlásající o ústrojencích, že vše jest hmota, životní jevy jsou jen děním fysicko-chemickým, naprosto nepodává uspokojivého výkladu odpovídajícího novodobým zkušenostem, nabytým pečlivým badáním mnohostranného života rostlinného. Vidíme i cítíme jasně, že rostlina právě tak jako i živočich není žádným mechanismem. Musíme také rostlinám přiznati subjektivní život jako člověku přisuzujeme. V dnešní době, kdy studium zvířecí psychologie nabývá stále většího a většího rozmachu, kdy v Americe a Anglii celé školy otázkám duše zvířecí se věnují, bylo by ohromnou křivdou chtíti rostliny pokládati za duševně méně cenné než ostatní ústrojence. Dnes víme a řadou badatelů bylo přesně dokázáno, že rostlina žije svým duševním a smyslovým životem právě tak jako živočich. Ovšem těžko chápeme a sotva kdy vnikneme do vniterného života rostlin, neboť celková stavba i složení jich jest naprosto odchylné od živočišného, u něhož máme aspoň jakési zkušenosti; špatně-li rozumíme psychickým momentům u živočicha daleko systematicky člověka vzdáleného, jakž musíme tápati ve tmách, snažíme-li se vniknouti do života rostliny, jež jest naprosto z jiné, parallelní, během věkového vývoje nesmírně se odlišivší větve!! Proto také zdá se býti pisateli těchto řádků snaha některých badatelů, narážeti duševní život v schemata psychologická jedině u lidí a snad částečně i u živočichů platná, vyhledávati smyslové orgány specifické téže neb analogické konstrukce jako u živočichů, jen vyhledáváním duchaplných, leč žel, že příliš odvážných domněnek. Vždyť již slavný zakladatel psychofysiky Gustav Theodor Fechner přičítá ve své snaze oduševněti celý vesmír také rostlinám duši, stěžoval si, že vniterný život rostlin jest nám pochopitelný, neboť „duševní život rostlin jest mnohem více citový než u zvířat.“ (Nanna 1848, p. 399.)

A mluví-li se, že člověk a živočichové mají duši, t. j. podklad dění duševního, proč by mělo býti nevědecké mluviti o duši rostlinné? Nač označovati vniternou tuto složku rostlinné bytosti jinými, učeně znějícími jmény? Že rostliny žijí také subjektivním životem, že mají duši, jest dnes jediným positivním poznatkem, na kterém se biologie a oekologie rostlinná po této stránce dopracovala. Můžeme-li se vykázati ohromnými úspěchy ve studiu samozřejmých fysikálních a chemických vztazích rostliny k okolí anebo k podmínkám životním, jest nám vniterní život rostliny, o jehož existenci jsme přesvědčeni a jejž dobře vyciťujeme, dosud velmi tajemnou záhadou. Proto nesnadno jest uvažovati o pod-

statě duše rostlinné a konstruovati si nějakou představu, neboť obraz každý nesl by příliš subjektivní ráz dle nás samých. Ostatně úvahy takové jsou předmětem soustavy filosofické, a přírodopisci stačí úplně, přizná-li si, že dosavadní názor mechanistický jest neudržitelný a nevystačitelný; pravý přírodopisec nikdy nepohybuje se ve zbytečných úvahách filosofických. Moderní vitalismus není pouhé spekulování a filosofování o „duši“ nebo „životní síle“, nýbrž přesně vědecky opřená theorie.

JARMIL KRECAR:

LEGENDA O SESTŘE VALERIANĚ.

Rukopisná kniha Svatého Písma, o níž zmiňuje se tato legenda, je v knihovně kláštera na Strahově, jenž jako spona složitě z karneolu řezaná stojí na rozhraní pahrbků hradčanských a petřínských a spíná jejich svahy, zakvétající dvakrát do roka, bíle a růžově na jaře, zlatě a brunátně na podzim. Psala ji sestra Jaroslava, a to jest jediná jistota, neboť latinská podoba jejího jména Valeriana je pouze větší pravděpodobností středověkého klášterního života. Více než prozrazuje kniha sama, nedovedou o ní pověděti bílí mniši, žijící v přísné klausuře mezi knihami, zděděnými po vymřelých rodech a zrušených kongregacích. Leda to, že v knize chybí poslední pergamenový list. Snad zvěděl by více poutník, jenž by se vydal do sesterského kláštera v Doksanech. Tam sny a tužby, jež bytovaly v panenských tělech, dávno rozpadlých v teskném soumraku románské krypty, doposud poletují pod křížovým klenutím chrámu a plaše se zachycují na hlavicích pilířů a sloupů, jako duše ptáků, zhynulých žízní po hvězdné rose.

Letní slunovrat míjel nad pokojnou krajinou kolem doksanského kláštera. V oslnivém lesku jeho dní stékaly zardělé proudy ovoce po sehnutých větvích stromů do zahrad, nivy šuměly zčeřeny vanem a bzukotem včel, obletujících rozkolísané květy, pole znehybněla tíhou zrání, jejímž nárazem drolila se zrna z praskajících klasův, na slunečných stráních bobtnaly révové hrozny.

Od té doby, co z městečka Mur na ostrově sv. Klimenta na Ohři zazněly první trojzpěvy cepů, pozbývala sestra Valeriana klidu,

který jako veliké a jasné ticho rozložil se jejím nitrem a v němž volně vznášela se její duše, zcizená vnějšímu životu a posvěcená pablesky, sprchajícími z tajemných rozloh, jež náhle a sotva pomyslitelně se nad ní rozevíraly, když pracovala o svém díle.

Třetí rok již psala Svaté Písmo svým drobným rukopisem na čtyřikrát přeložené pergamenové blány a zdobila stránky dvojitých sloupců iniciálami, podkládanými plátky roztepaného zlata a dokreslenými barvami jemných odstínů.

Předsevzala si tuto práci, když jí bylo patnáct let, a ona pěstujíc v klášterní zahradě růže pro sochu Panny Marie, jíž byla opatrovnicí, přistihla se, jak v odpoledních chvílích poddává se měkkým a lichotným objetím země, prožehnuté sluncem. Nemyslila, že by hřešila, ale zdálo se jí, jako by nějaká neznámá a těžká vina náhle na ní spočinula. Tou dobou pohynulo morem stádo ovcí novodvorskému zemanu, jenž byl příznivcem kláštera, a proto dal kůže vydělati na pergamen a daroval jej k potřebě klášteru. Sestra Valeriana rozhodla se sama ze sebe k pokání a vyprosila si na převorce, aby směla napsati na darovaný pergamen ke cti blahoslavené Panny, jejíž socha stála nad oltářem v postranní lodi klášterního chrámu, vlastní rukou dějiny Evina hříchu od počátku po jeho vykoupení utrpením a smutkem.

Obdrževši svolení, podjala se ihned zaujatě vytčeného úkolu, že s počátku přeslechla mnohdy hlas zvonku, nesoucí se táhlou ozvěnou po chodbách a vyzývající sestry ke společnému sejítí, a přicházela poslední ze všech. Převorka však, když spatřila po několika dnech první listy, byla dojata vytrvalostí a nábožností, která se jevila v čistých a prostých tazích drobného písma, a byla překvapena dovedností, s jakou sestra Valeriana skládala barvy na iniciálách v líbezný soulad. Připadlo jí, že voskově bílé stránky, pokryté drobnými, vyrovnanými vlnami černých řádek a prosvícené cudným zářením barevných iniciál, je sama modlitba, jediná, nepřetržitá a vroucí, z jaké nemá se vyrušiti. Proto vykázala sestře Valerianě malou celu s výhledem do širého kraje, kde duše nesená v tajemné volnosti mohla se dotýkati krásy oblačných vidin všemi smysly.

S počátku klášterní zahrada, rozkládající se pod oknem cely, plná zádumčivého šumu ve stromech a v křovinách, kde nyvě zazníval ptačí zpěv, byla těžkým pokušením sestře Valerianě, ale překonávala je s pokornou vděčností i za ně a síla jejího odhodlání vzrůstala tou měrou, jak přibývalo stránek jejího rukopisu. Vytrvale skláněla se nad svým dílem a na její tváři, která jedině vyhlédala

ze žlutavě bílého řeholního roucha, splývajícího chladnými záhyby po jejím protáhlém a útlém těle, jako by tanul slonově bílý odlesk pergamenu a opálové odstíny barev iniciál, i když pozvedla hluboké oči k obloze a hledala tam ve chvíli odpočinutí nového sdružení tónů pro kresbu.

Když však dílo blížilo se ke konci, cosi rozptylujícího vnikalo do její soustředěné mysli. Marně dbala, aby se vyvarovala všeho rušivého, a s bolestí pozorovala, že je na škodu jejímu dílu, usiluje-li přes vše přiměti se k práci.

Bylo to v pokojné době. Neobyčejná úroda udržovala dobromyslnost lidu při každém počínání, že neminulo téměř téhodne, aby se nezastavily u klášterní brány selky i vinařky, jež přinášely velké hnědé bochníky chleba, tvrdě uhnětené hroudy másla, med v plástvích a koše hroznů. A těžká spřežení volů přivážela desátky nejrůznějších věcí denní potřeby. Sestra Valeriana slyšela kroky zavalitých nohou po cestě podél zahradní zdi, skřípání vozů a hrkot kol, hlasy a smích, oznívající sytým názvukem plecí nadýchaných volného vzduchu a plných ňader. Vše to doléhalo do její samoty a pojilo se s ruchem přírody, která se tím zdála býti vnitřně oživena.

V tom také hledala sestra Valeriana příčiny svého neklidu. Upouštěla od své práce dříve, než ozvaly se večerním soumrakem dva zvony naladěné na měkké tercii a odcházela do chrámu, aby se oddala modlitbě před sochou Panny Marie.

Byla to socha vytvořená ze vzácného vonného dřeva, kterou prý přivezl krátce po dostavění kláštera vladyka ředhoštské tvrzi, jenž se zúčastnil se zakladatelem knížetem Vladislavem válečného tažení na Milán. Patrně jen proto, že na jeho tvrzi nebylo kaple, daroval překrásnou sochu klášteru. Po kraji vyprávělo se o zázraku, který se u sochy stal asi za rok po návratu vítězných vojsk.

Sestra sakristianka, když procházela chrámem, aby zavřela dubová vrata, zaslechla za štíhlým sloupovím, nesoucím křížové klenby, tiché zakvílení. Šla po hlase do postranní lodi, kdež na stupních oltáře bohorodičina našla neznámou mrtvou ženu, oděnou zchátralými šaty cizího rázu. V jejím náručí spočívalo děvčátko, jehož zakvílení zaslechla. Přivolané sestry, zdvihnuvše mrtvou, užasly nad podobou její k soše blahoslavené Panny, neboť byla tak úplná a dokonalá, jak jen může lidská tvář podobati se božskému obrazu.

Tehdejší převorka řekla: „Matka boží vtiskla svou podobu ženě na znamení slitování, jehož se jí dostalo na nebesích, když jí bylo odepřeno na zemi.“ Pohřbily ženu v klášterní kryptě mezi prvními sestrami. Děvčátko bylo po přání ředhoštského vladyky, jenž se ho

vpravdě otecky ujal, vychováno v klášteře a přijato do řádu. Dostalo se mu jména Valeriana, neboť sestra sakristianka řekla, že zakvílení dítěte znělo jako tón ptačího zpěvu na oslavu jara.

Rovněž sestru Valerianu našly kdysi řeholnice opuštěnou na stupních oltáře. Vychovaly ji jako klášterní dítě, daly jí ono památné jméno a ustanovily ji opatrovnicí milostné sochy.

Sestra Valeriana lnula k soše horoucí láskou. Vypěstovala v zahradě tolik druhů růží, že kvetly od jara do podzimu a každého jitra přinášela svěží květy, jimiž sochu ověnčila. Třesouce se a měníce v pološeru chrámových oken, obestíraly věnce sochu lomenými odlesky v barvě nachové, bílé, žluté i zamodralé, šíříce vůni splývaly s beder milostné postavy, jejíž tajemné mateřství vystupovalo z posunu štíhlého těla, vrhaly živoucí nádech na ubledlou pleť obličeje a rukou, zažehaly vlahý přísvit v užaslých nadzemských očích a slučovaly se souladně s rusými vlnami vlasů a se záhyby šatu.

Sestra Valeriana proklečela dlouhé hodiny před ní v němém zbožňování a zdávalo se jí, že rty sevřené před váním nevyřknutého slova se pootevírají a šepotné ticho bytostí zajatých v snu stává se srozumitelným. V těchto chvílích zanícení vstupovala sestře Valerianě do mysli vzpomínka něčeho, co se událo a z čeho by mohla pochopiti, kdyby se jasně rozpomenula, významný smysl tohoto dění do budoucnosti.

V den, kdy ukončila své dílo, cítila sestra Valeriana, že vysílení zmáhá její duši a mučivá tíseň ji sevřela. Nepůsobila ji radosti dokonaná práce, silný svazek rukopisu, jenž plnil sestry němým podivem, připadal jí pochybeným a marným. Jako by nejmocnější vznět, jímž ve své práci žila, se rozplynul a pouze zatuchlé sledy zbyly po něm na popsaných stránkách. Příběhy ovanuté posvátným tajemstvím, jejichž velikost ji podmaňovala, prudké blesky do běla rozžhavených myšlenek, jimiž se chvěla u vytržení, zmrtvěly a zšedly, jsouce zachyceny písmem její lidské ruky.

Ač pročítala vždy bedlivě napsané stránky, měla pocit, že v rukopise cosi chybí, snad jediné slovo, které opomenula, ale které jako mocné zaklinadlo soustřeďovalo v sobě smysl všeho. Slovo, bez něhož celek pozbýval smyslu a stával se bezcenným, odmítnutou obětí.

V zanícených modlitbách hledala sestra Valeriana upokojení před sochou Panny Marie. Nesouc čerstvě natrhané růže vešla do chrámu, ozdobila sochu, poklekla před ní a pozvedla očí. Hledala blahého úsměvu, jenž jindy skrápěl její duši jako vonný balšám. Ale v obli-

čeji bohorodičině, ač zářil láskyplným klidem, byl utajen žal neviditelných slz a na rtech dlel obojetný úsměv prahnoucí touhy bolestného srdce.

Hořké slzy vedraly se sestře Valerianě do očí a horkými krůpějemi kanuly jí po lících. Úpěnlivě upiala se bezeslovnou modlitbou, čirým žitím svého ducha k blahoslavené Panně. A náhle jí připadlo, že si uvědomuje slovo, jehož ztráta ji mučila. Či spíše, že pociťuje jeho jsoucnosti veškerou svou bytostí a poznává, že nechybí v knize, ale zůstalo ztajeno v jejím podvědomí. Že je to slovo, které značí vtěliti vůli boží v sebe jako pravdu. Nabývala jistoty, že to, co opomenula, čeho nepochopila, bylo to, co ve Svatém Písmě bylo nevysloveno. Slovo, které člověk ovládal před pádem, vysvobozovací slovo, jež luští osud, bez něhož člověk tápá v zaslepenosti, jež je cílem a branou veliké spásy k jasnosti, klidu a štěstí.

Byl již hustý soumrak a chrám byl uzavřen. Světlo věčné lampy padalo na tvář Panny Marie. Omámena modlitbou a jejím vyslyšením, pozvedla sestra Valeriana zaslzené oči s vroucím díkem k bohorodici. A viděla, že teskný úsměv její zmizel, změniv se ve výraz slitovné něhy, umdlené snivosti, těžkomyslné oddanosti, blaženosti plodícího utrpení. Jemná záře linula se z postavy, sílila a obestírala ji světelným oblakem.

U dveří chrámových ozvaly se tiché kročeje. Sestru Valerianu ovládlo určité vědomí, jež jí ukládalo otevříti je. Pohledla znovu k Panně Marii a v jejím výraze tanulo cosi jako vlídné opětování příkazu.

Sestra Valeriana se zdvihla, šla a odsunula závoru dubových vrat, jež se v zápětí otevřela. Ztrnula však úžasem, když v otevřených dveřích uzřela státi krásného světáka, jehož jméno samo nemělo jí ani vstoupiti na mysl, neboť znamenalo potřísnění hříchem.

I do kláštera pronikly pověsti, kolující o něm po kraji a dotýkající se jeho nevázaného života, svodův, úskokův i násilí, jichž se dopustil na dívkách a ženách občanů, požívaje stejně radostně a neúčastně rozkoší i bolestí, jimiž poplenil jejich těla i duše.

Příval zlatorudé záře červánků prolomil se ze soumračné modři nebes a vřinul se otevřenými vraty do chrámu. V něm jako by přeletnou směsí vanuly a plály kolem štíhlé postavy sličného jinocha nyvé sny, dusné touhy, žádostivé vzněty, zžíravé rozkoše a vzduté vlny vášně, které rozpoutával s výbojnou nestoudností, nad níž ženy žasly a po níž prahly. V proudech a prstencích vlasů, jež mu spadávaly kol táhlého, bílého hrdla na límec šafránově žlutého

pláště krumplovaného zlatem, kmitaly se zlaté odlesky, jako by v nich byla uvězněna vichřice lásky jeho divokých nocí.

I jeho plamenné zraky utkvívaly na sestře Valerianě v okamžiku, kdy stanul na prahu a zpola rozkošnický, zpola úsměšný rys tkvěl kol jeho rtů.

Sestra Valeriana stála ztrnulá, neboť přítomnost neřestného světáka v posvátné chrámové samotě připadala jí znesvěcením. Ale jistý, násilně přemáhaný ostych v jeho zjevu zdál se prozrazovati, že i jemu pravil vnitřní hlas, aby vstoupil.

Bezděky pohlédla sestra Valeriana k oltáři Panny Marie, očekávajíc, že její tvář bude zachmuřena božským hněvem. Ale viděla, že bohorodice v oblačném hávu světelného jasu hledí přímo na ni, usmívá se a že zástupy andělských bytostí se jí koří. Zároveň rozpoutaly se sladké hlasy zpěvu a jemné zvuky hudby, jež zesilovaly a šířily se, až naplnily chrámové prostory úchvatným chorálem. Náhle jí Panna Maria pokynula hlavou, družina andělů vyšla jí vstříc a než sestra Valeriana byla s to, aby sama učinila krok, cítila, že mladý muž ujal ji za ruku a vede ji k oltáři. Stoupali po stupních stříbrných oblakův až k bohorodici, jež pozvedla cípy svého pláště, utkaného z modravých stínův a záře noci a zahalila je jím, vinouc je do svého náručí.

Srdce sestry Valeriany bylo naplněno sladkostí, že nemohla pronésti ani slova zbožné a vroucí odevzdanosti, cítila se pohrouženu v záplavě růžově a zlatě zanícené záře, z níž se šířila vůně jako z jádra myrrhového stromu. Duchovní sladkost, jíž nitro její přetékalo, rozlévala se po celém jejím těle a sdělovala mu slastnou mdlobu, v níž zemská hmotnost a tíha jeho se roztavily. V horoucím přimknutí pocítila odpoutání od země a oblakem vznášela se k výšinám. Závrať obestřela jí smysly, vědomí rozplývalo se stříbrnou mlhou, z níž náhle tryskla hvězda. Změnila se celá v bílý zářivý květ, jenž žíznivě vpíjel se do temnot věčnosti.

— —

Když sestra Valeriana procitla, seznala, že leží sama, v prázdném chrámě na stupních oltáře Panny Marie. Za ranního rozbřesku, jenž vnikal duhovými barvami oken do chrámu, poznala převorku, jež se k ní skláněla a pozvedala ji.

Neměla jistoty, co se ní dálo. Měla však neurčité vědomí, že trvá bíle rozzářený cit neznámého blaha v jejím nitru. Ale zároveň pociťovala, že jest jí potřebí naprosté samoty, aby ho nepozbyla.

Ještě téhož dne vyžádala si, aby směla vydati se do samoty sv. Klimenta a tam žíti v opuštěné poustevničí chyši, jak dlouho by

sama chtěla. Tam žila po celý rok životem, jenž zůstal celkem neznámý sestrám, k nimž do kláštera stále řidčeji docházela, i obyvatelům Mur, kteří jí chyši znovu sroubili a donášeli jí potraviny. Aby ji nerušili z modlitby, navykli si skládati své dary u pat sloupu, který s kapličkou Panny Marie stál vytyčen opodál na pískovcové skalině.

Naposledy spatřily ji sestry v den narození Páně, kdy přišla do chrámu zřejmě churavá. Marně přemlouvala ji převorka, aby zůstala již v klášteře, vrátila se opět do své samoty, vzavši s sebou rukopis Svatého Písma, aby jej čímsi doplnila. Lidé říkali, že ji navštěvují andělé a že slyšeli, jak s nimi rozmlouvá. Prý jí přinášeli i pokrmy, neboť vícekrát nechala darů jí skytnutých nedotčených.

Na jaře, v téže době, kdy král Jan opustil Čechy a markrabě Karel ujal se správy země, vystoupila Ohře v noci z břehů a zaplavila ostrov sv. Klimenta a zničila celé Mury. Po tři dny ozýval se rachot zbroucených domů, praskot vazův a hrází, výkřiky tonoucích, nářek zubožených a žalostné hlasy dobytka. Když voda opadla, uděšení lidé vzpomněli i sestry Valeriany, a znepokojeni o její osud přišli k pobořené chatrči, kolem níž nakupily se naplavené trosky.

Našli ji mrtvou na jejím mechovém lůžku a na jejích ňadrech spočívalo dítě, zlatovlasý hošík, spící u rozhaleného prsu, bílého a chladného jako mramor.

Našli i rukopis Svatého Písma, napsaný sestrou Valerianou. Převorka, jíž byl odevzdán, našla na posledním listě přípis. Přečtla jej a po krátkém váhání jej vytrhla. Bylo tam napsáno:

Stanu se matkou. Nepociťuji potřeby lásky, ale zůstávám pod svým řeholním rouchem ženou, jejíž lůna a ňadra jsou stvořena, aby vydala lásku a život. Jest nutno říci vše: v ženě spočívá věčný zákon, ona sama je vtělením zákona, z jehož osudného „staň se“ vzchází život. Každá žena nese v sobě své dítě, dříve než poznala muže, v základech svého předurčení, aby se znovu počala Genesis. Já, jež jsem nebyla ani ženou ani milenkou, pocítila jsem, že přichází z hloubi mého života. Co se stalo potom, nedovedu říci. Božství drží ve svém objetí všecky matky a dává jim zroditi život, jenž je přežije a vyjeví všecko, co zůstalo uzavřeno v jejich duši. U něho se počíná veškeré tajemství, jež nemůže býti odhaleno, a jeho vůlí zřízena jest země, jež byla přede vším. Muž dovrší posvátné dílo, jež samo o sobě jest jediným hodnotným znamením věčnosti. A žena, vzdavši se zdání a lži,

přijme prostý, velký a čistý zákon, jako přijímala v bílém rouchu u svatého stolu, majíc ruce skryté pod krajkami antipendia.

Odvažuji-li se připojiti slovo, dotýkající se mne samé, činím tak proto, že nacházím ospravedlnění ve své víře v nesmírnou milost, jejíhož příchodu očekávám. Nutné, nepřemožitelné, neodvratné ždání mých útrob ztělesnilo z nekonečnosti vidinu, jíž jsem obětovala celý život, všecku sílu a tvornou schopnost, své mládí, své dny a noci, tratící se v bojích a strádáních, v zanícení a mdlobě, v očekávání a zklamání, v radostech a slzách. Neboť jsem poznala, že je to nejvyšší cíl mého života, posvěcující příčina života a účel smrti, která mne před svým vstupem na svět naplňuje blažeností

KAREL SEZIMA:

KNIHA O SRDCÍCH OSAMĚLÝCH.

(Konec.)

Vše je u této spisovatelky dokonale přirozené onou poctivou vnitřní přirozeností, ano přírodností postihu a reprodukce, jež nezřídka nedbá ani rozvojové spojitosti a mosaikově řadí podrobnost ku podrobnosti beze snahy o linii synthetičtější. Romanciérka v celku úspěšně spoléhá jen na výslední dojem úhrnu, zřejmě soudíc jako její Karel: „— vidím hory, pokojné údolí, skály, propasti, zaprášenou silnici nebo zase zelenou zahrádku s domkem u cesty, a to všecko dohromady je život...“ Přetržitý přednes, zbavený všech předsudků, konstruktivních, nicméně chvílemi oslabil sugesci nutnosti, jež by neomylně překonávala každou pochybnost a námitku. Odmocňuje některé partie i této skladby A. M. Tilschové, jinak jako celek nadobyčej silně koncipované. Zejména kde celistvost dušeslovných pochodův a jednolitost toku vývojového tu onde byla by vymáhala spíše pohledů na odstup i zhuštěnějšího a soustředěnějšího podání. A kde pravda přesných, ale kusých podrobností nezřídka pak působí jen pravdou sněhových vloček, které o sobě sic krystalisují v typických hvězdách, ale monotonním, byť sebe vytrvalejším padáním neskládají nežli návěj bez tvarů a než plochy jeho rozmělněného mramoru. Po této stránce „Synové“ značí do jisté míry ústup proti „Staré rodině“ a návrat k dřívější metodě autorčině — ač-li

okolnost, že „Stará rodina“ jako první díl skladby odsunovala komposiční zavrcholení až do části druhé, tehdy sama slibně nepodporovala zdání účelněji členěné stavby poměrové.

Se zřetelem k celkovému pojetí nelze ostatně nespatřovati v tom kus úzkostlivě šetřeného paralelismu mezi látkou a jejím výrazovým zhodnocením. Látkově jde právě o nezastavitelný rozklad společenského útvaru, o zvětrávání a rozpadávání krevních svazků; ne o srážky vášní a uvědomělých činorodých vůlí s vyššími zájmy obecně lidskými, nýbrž o drama v podstatě passionelní. O procesy a krise nejednotných podvrácených egoismů, modelovaných okolnostmi, daných přírodou a jen v nejprobudilejších obětech, z bolestných podnětů ryze vnitřních a také jen vnitřně většinou se vzpouzejících drtící tíze svého údělu. Tedy spíš o přírodní positivní poměrnost, než o tragický absolutism a pathos — slovem o námět, jenž umění osudotvornému ukládá meze zvlášť těsné a delikátní. Nad myšlenkovou perspektivací a ideovou průbojnost a tím již nad typickou výraznost a plastiku vyvstává tu požadavek útlého vystižení karakterových disposic a subtilního vyvážení úzkých vztahů jedinečných; rozboru vyhražen je tady širší rozsah a v psychologické pitvě nezbytný je řez podélnější. V tom směru A. M. Tilschová osvědčila nesporné mistrovství již ve „Staré rodině“ a stupňovanou měrou je prokazuje též v „Synech“. Nachází tady pro své hlavy nové odstíny vadnutí, jež odlišuje s portrétní dovedností mimořádně obtížnou, ježto veskrz opět běží o povahokresby na podkladě psychologie rodinné, takže určité dědičné a rodové znaky bylo jí pozorně vyzvedat k osobité výraznosti a rysům právě karakterovým.

V samém výpravném podání důvodně nedbala jistých omezujících klausulí, překročujíc zejména zákaz přímého povahopisu, důslednost v podstatě krajně naturalistickou, jako ji přestupovali také největší pěstitelé téhož románového typu. Neboť přímá karakteristika za určitých okolností může býti, tuším, též básníkovým prostředkem, osvobodit se přes sebe důvěrnější vcítění se v život a podstatu svých figur od jejich omezeného stanoviště. Může se stát zkratkou svého druhu, křídlem elevace a lyrického vznosu ne k suchým sférám psychologických vzorců a retorických odtažitostí, ale k vyvolání zmocněnější skutečnosti niterné i vnější; odrazištěm pro vzestup na povýšený bod jedinečné básnické optiky i akustiky, s něhož ani nejprůměrnější skutečnost se nejeví a neozývá nicotně, nýbrž — jak už dříve kdesi jsem formuloval — také za sebe důvěrnějšího proniknutí v ni, ano zrovna za takového mentálního

a citového proniknutí je s to, aby nic neztrácela ze sladkosti ani hrůzy života, ale jímala naopak zvýšeným jeho smutkem i rozkoší. A tedy stupněm, byť o sobě jenom rudimentárním, k jednotnějšímu i hlubšímu, „objektivnějšímu" nazírání na celek, k svobodnější disposici všemi částmi díla a vyššího hodnocení zobrazeného světa jak básnickým soudem, tak zejména uměleckým výrazem: oním posledním Slovem, jež si vyhrazuje básník, aby zmocněněji sugeroval obraz života, který rozžehl svým slovem na počátku. — Záleží právě jen na nenásilnosti přechodů, které v „Synech" zdají se mi většinou šťastnější, než tu i tam ve „Staré rodině", aniž také tady A. M. Tilschová čeho vzdala ze své vlohy, soudit partnery prostřednictvím 'figur ostatních nebo zjednávati si k nim přístup mediem věcí neživých, melancholických rodinných památek a domáckých koutů, souznějících s rozezvučelými nitry jako jejich rozšířená oblast komplementární.

Jestliže tedy základní slovesnou formulí autorčinou zůstal dosavadní její objektivní impresionism, který kdysi u ní po své vnější stránce neměl příliš daleko ani k suché realistické genrovitosti, nutno také upozornit, jak už čím dál citelněji je prochvíván její notou personelní. Jak se i jím umělkyně dovede vyjadřovati ne již s indiferentností a trpnou popisností, ne pouze s neosvobozenou kaleidoskopickou náruživostí pozorovací a ostrým smyslem pro vnější i duševnaleckou skutečnost, ale velmi často také s uměním výrazu vskutku konkretního a smyslného. Jak zejména vnější svět a realitu chytá ne již jako doslovnou a opakovanou průměrnost, ale jako látku prošlou mediem tvůrčí osobnosti a temperamentu, přepodstatněnou v ní a jí přetvořenou, slovem zladěnou na její výšku. To již potom není pouhá matná odlika a někdejší odmocněný pablesk světa, ztápějící v neutrální osvětlení obzory a tvary starších, drobnějších prací A. M. Tilschové. Její nový román přes kapitoly zdánlivé nonchalance v nejsvěžejších částech přináší i tvarovou žeň, která, třeba zkvetlá nad závratným bezdnem nirvanistické propasti, jest s to, aby vykupovala rozryvný stesk osamocení, básnířkou procítěný tak intimně a vtělený i odstupňovaný v tolik odlišných podob příbuzenských.

Jak A. M. Tilschová ke svým větším skladbám zkoušela paletu, vláčnost i obliny štětce, kolorit nebo mlhu slova a pevnost i jistotu kresebné kontury, vděčno sledovati na její novelové knize „Hříšnice" (nákl. J. R. Vilímkovým). Převahou čísel je to stu-

dijní sbírka listů z autorčiny mapy, napiatých skizz a letmých pohledů do duší i příbytků nejednou až dráždivé nepropracovanosti, ale prohloubených touž zetmělou spisovatelčinou perspektivou názorovou, chvílemi tady zjihlou do shovívavě zatrpklého humoru. Zajímají, jak řečeno, i technickými prostředky výrazovými, pod povrchovou prostotou namnoze značně složitými a jemnými; nezapírají zejména ani vlivů a dojmů výtvarnických, navoděných také nejnovějšími snahami.

Vyjmouti dlužno z tohoto rázu knihy obsáhlejší prósu, po níž kniha nazvána. Ta je sama dobře osnovaným, uceleným a uzavřeným románem opožděné vášně z polonevinné potřeby a bez výběru, tím tíže však odpykané mravně i fysicky. Žena chirurga Schmitta již za prvého odkvětu půvabů polobezděky bere útočiště k průměrnému muži, který se jí namanul v tesknotě; ale pozná, že mu není nežli jednou z mnohých. Obě drobné její děti naivními, básnířkou jímavě chycenými intrikami marně snaží se podplatit osud a uvolnit napětí mezi rodiči, jež bolestně vyciťují a za něž se instinktivně hanbí. Matka odcizena jim a s mužem znepřátelena ochuraví ze své rozčarované náruživosti, jíž upíjela jako jedu a která v ní jen živila dřímající zárodek těžkého neduhu. Protrpěvši se i mukami duševními, odporem k životu i hrůzou před smrtí, umírá po operaci. Muž cítí, že jí nedal, čeho jí bylo třeba, jsa vedle ní příliš usedlý a vážný. Ale přes tento provinilý pocit odpuštění nezdaří se mu sblížit se s ní ani před smrtí. — Tichá vyrovnaná hořkost je výslední sugescí také této práce, kterou autorčina tuhá škola reálného studia a přísného dušeslovného pozorování uchránila od sebe slabšího stínu literární konvenčnosti ve zmožení látky, tak často již zpracované. Vybavivši skladbu z brusu novými odstíny motivace a původními psychologickými nálezy, nadala ji pravdivostí životní i společenskou zvlášť vtíravou a neodolatelnou. (Prosinec 1918—březen 1919.)

JAROSLAV PASOVSKÝ:

PŘIPOUTANÍ.

Dopis třásl se Jirákovi v rukou. Tupě na něj upíral oči, před nimiž se teď písmena slévala v jedinou směsici beze smyslu. A přece smysl tohoto psaní, jež právě obdržel, pevně již byl zaryt v jeho mozku od chvíle, kdy list po prvé přečetl — ten hrozný

list, který ho na okamžik proměnil v nehybný, vztyčený kámen, zatím co v jeho nitru cosi překotně rostlo, co nakonec hrozilo rozervati hruď a prolomit si cestu ven.

Bylo mu pojednou k zalknutí. Prudce otevřel okno a vydechl. Ale mocný ten výdech dozněl zasténáním. Zasténáním tak hlasitým, že uslyšev je, vzpamatoval se rázem.

Uvědomil si, že je sám, i co se s ním děje.

Obvykle klidný, až netečný, citům nepřístupný, byl nyní v takovém vzrušení, že několikrát rychle přešel pokojem.

„To není možná. To není možná," opakoval si pořád.

Ale psaní, které držel v zaťaté pěsti, to byla skutečnost, jíž nebylo lze popříti. Četl je znova, strašné ono psaní, a zase si říkal:

„To není možná!..."

— Není možná, aby bylo pravdou, nač ho neznámý pisatel „přátelsky upozorňoval", že totiž jeho žena má již delší dobu milostný poměr.

„„Nelze věřit! Ne!"

Vzpíral se nenadálému útoku podezření ze všech sil. Nikdy nic takového mu ani nevstoupilo na mysl. Jeho žena že by — —! Ne, ne!

Než přece — pochybnost již v něm započala svoji leptavou práci.

— Proč by nemohl míti pravdu anonym? Obvinění bylo ostatně vysloveno velmi určitě. Jméno milencovo tu nebylo jen naznačeno, napověděno, nýbrž ukázáno na něj přímo prstem. Karel Mikeš.

— Je to možné... připustil konečně, klesaje pod tíhou té myšlenky.

— Je to jisté! — křičel mu v nitru zlobný hlas a srážel ho, opakuje nesčetněkrát, zarputile, výsměšně a vražedně: Je to jisté! Ano, jisté!...

„Důkazy! Důkazy!" — namítl vztekle, vyjeknuv nahlas.

— Hledej! — vyzval ho dráždivě onen hlas v nitru, s chladnou krutostí.

Bylo mu, jako by se kdosi kovově nepohnutelný díval s krvelačným zalíbením na jeho úzkost, na jeho bezradnost, do níž jej před chvílí uvrhl.

— Hledej tedy!...

Nebyla doma.

— Co počít?...

— Vyčkat, až přijde, a rovnou na ni udeřit?...

— Hledej! — znovu ho pobízel vnitřní hlas.

Vrhl se k jejímu stolku a vytrhl zásuvku. Třesoucími se, nedočkavými prsty ji prohrabával, vše, co v ní bylo, zpřevracel, pátraje po nějakém dopisu, nějakém lístku ... hledaje vůbec něco, co by ji usvědčovalo.

Nikde nic.

Posedl ho vztek, a hned zas jej hladila naděje, že to všechno je smyšlenka, pomluva, lež.

Prohledal i skříň, šicí stroj, skřínku s vyšíváním.

Nikde ani řádky — nic ... pranic ...

Zastyděl se sám před sebou, že se dal tak uchvátit, i jal se ukládati a rovnati, co prve zpřeházel, zase na dřívější místa.

— Ne, není to pravda!

Ale přece jen — nařčení bylo tak určité!

Maně otevřel ještě prádelník. Silná vůně naň dýchla odtamtud.

— Ah! Ta vůně! ...

Vrhl se na bělostné, provoněné ženské prádlo, pečlivě tam složené, vyhazoval je, rval krajkoví, škubal a mačkal divoce v pěstech. Ta pronikavá vůně ho dusila a jitřila tím více, čím větší byla u jeho nohou oslnivě bílá kupa, dráždivě protkaná žlutými a rudými háďaty stužek.

— Má milence! Má! ... Tohle všecko — jest pro něho ... Pro něho! ...

Opojná, dravá vůně hříchu k němu stoupala a vyvolávala mu před oči obrazy nejpustší prostopášnosti. A tu se rozpomenul na leckteré objetí, na leckterý pocel, jehož se mu od ní dostalo. Teď chápal, odkud je znala, ony chtivé, vzrušující polibky! ...

— Nač ještě písemných důkazů? Oh, našel věru důkazy, které přesvědčují lépe! Takové, že jeho přímo zdrtily!

Jako člověk, jehož nenadále ze zadu střelili a který ještě nechce uvěřit, přece však již si uvědomuje, že má v těle smrtelnou ránu, až náhle to pochopí s plnou, hroznou jistotou — tak stál tu teď Jirák, s očima vytřeštěnýma na ten bělostný oblak, vzdouvající se před ním na koberci.

Ztrnulý. Němý.

Avšak v jeho prsou už rostl, rostl divoký vztek podvedeného mužství, které se v něm zvedlo jako raněný býk.

„Zabít ji! ... Zabít! ...“

V tu chvíli raněné zvíře bylo by se jistě vrhlo na ty, kteří je zranili. Ale nebylo jich na blízku, a z dálky k němu doléhal leda jejich smích.

„Zabít ji! Zabít!“ opakoval neústupně.

Než v následujícím okamžiku mu vytanula živě představa toho, co zamýšlel učinit. Všechno mu rudlo před očima. Ucítil krev na svých rukou. Pojala jej hrůza, že by měl vraždit — on, který nesnesl pohledu na zabíjené zvíře. A mlčení, uprostřed něhož tu zkameněl, ho naplnilo úděsem: Propast takovéhoto ticha, a ještě strašnějšího, by se tu rozevřela potom!...

Vyrazil z pokoje.

Bez síly klesl na židli, a okamžik hrozná prázdnota ovládla jeho mozkem. Pak, po těžkém napětí předchozích chvil, zmocnila se ho neskonalá únava.

„Zrazen... Zrazen..."

Ne již ono raněné zvíře — teď prosté lidské srdce v něm zaúpělo, jako by je nějaká nelítostná ruka zvolna a trýznivě svírala.

Lítost... lítost, které v tu chvíli nebyl schopen postaviti hráz, drala se mu širokým proudem do duše, lítost oklamaného, podvedeného a pokořeného člověka.

A byť by ji i zabil — dobude tím zpět toho, oč byl oloupen?... tázal se v duchu.

Seděl tak dlouho, sám se rozrývaje svým zarputile opakovaným: „Zrazen... Zrazen!"

— Podivno: Nikdy si neuvědomoval existence své ženy tak jasně jako teď, kdy vlastně jí už ani zplna nebyla! Nikdy se jí v mysli nezabýval s takovou intensitou jako nyní, kdy ho zradila!

S kým že ho to zrazovala?... Mikeš byl pro něho téměř jen prázdným jménem. Znal ho jen povrchně. Věděl o něm tak málo, a to jej nyní dráždilo.

Čím ji asi podmanil ten člověk? Ano: podmanil, to jest možná pravé slovo! Vzpomněl si, kterak říkali, že Mikeš má skutečně cosi, co podmaňuje ženy.

Viděl jej před sebou, zajímavě bledého, s pohrdavým úsměvem na rtech. Tento člověk mu tedy urval ženu! Podmanil ji!

— Ale pak je vinen on! On je vinen, on především!

Byl zviklán ve své dřívější jistotě. Teď tu byli dva, jimiž bylo třeba se zabývati: ona a milenec. Kdo z nich nese vlastně vinu? Kdo nese vinu?

Nyní, když se poněkud již uklidnil, tato otázka se před ním zdvihla s prudkou dotíravostí, vymáhajíc si určité, jasné odpovědi.

Ale on byl neschopen dáti ji okamžitě, neboť cítil, že nesmírně mnoho — snad všechno závisí na té odpovědi.

A tak se posléz rozhodl — vyčkat. Vyčkat a ještě pátrat. Bezpečně všecko vyšetřit. A potom teprve jednat.

*

Jak bude pátrat a vyšetřovat, jak bude pak jednat — o tom neměl doposud jasné představy. Ale teď již chladněji uvažujícímu se zdálo, že toto rozhodnutí je nejsprávnější.

— Ano, je skutečně již klidný. Ovládá se zase. Slovem si nikomu neposteskne. Nikomu nedá nahlédnouti v sebe.

— Je opět ten, jaký byl doposud vždy! . . . Ale uvnitř . . . uvnitř nový olověný mrak se přidružil k těm dřívějším, k těm dávným těžkým mračnům — —

Vstal a vrátil se do ložnice. Před otevřenou skříní bílá závěj tvrdě svítila. Zdálo se mu, jako by z ní stoupalo nahé ženské tělo. Zaťal rty, a mlčky strádaje představou, která jej posedla, bral do rukou kus po kuse a ukládal je opět, jak dovedl nejlépe, do skříně. Pak prudce přirazil obě její křídla, s jakýmsi odporem pohlédl na svoje ruce a vyšel z bytu.

Vzduchu — vzduchu bylo mu potřebí.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Vraceje se navečer, těžce stoupal po schodech. Třeba že se již zcela ovládl, jímala ho přece jen bázeň z prvního setkání se ženou.

— Budu míti tolik síly, bych ani pohledem nedal najevo, že vím . . .? uvažoval.

Přivítala ho prostě a klidně jako vždy. Za večeře pak mluvili o běžných věcech, obvyklým způsobem.

Nic netuší, — zjišťoval si s uspokojením.

Ale když dojedl, pohřížil se rychle do svých novin, aby zastřel rozechvění, které se ho zmocňovalo. Neboť, dívaje se na ženu, přemítal, byla-li odpoledne u milence. Zdálo se mu, že na rtech ještě ji pálí jeho polibky, a když se čemusi zasmála, připadalo mu, jako by nějaká blahá vzpomínka v ní procítala.

— Byla u něho — počínal věřit. — Byla u něho a jest jím všecka ještě prolnuta. Myslí na něho. V duchu s ním dále hovoří. Líbá jej a objímají se, bezuzdně a dravě, zde před mýma očima . . .

Přemáhal se úsilně, aby nevyskočil se židle a nevrhl se na ni s výkřikem: Vím všechno! Máš milence! . . .

„Co je ti?“ slyšel pojednou její hlas, trochu ulekaný, a ženina ruka se chopila jeho ruky, v níž držel noviny. Postřehl teprve teď, že zatíná prsty tak křečovitě, až papír se pod nimi bortil a trhal.

„Taková křeč znenadání . . .“ vypravil ze sebe a vstal. „Už to přešlo.“

Uklidnila se tou výmluvou, ale Jirák byl znepokojen: — Takhle se prozradí sám a dříve, než by si přál!

Chodil chvíli pokojem, ochladil si čelo o sklo v okně a konečně prohlásil, že půjde do kavárny. Nebyl jeho den, ale věděl, že známé tam nalezne vždy.

„Přijdeš brzy?“ tázala se ho, když oblékal zimník.

„Jako obvykle — to víš.“

Zdvihl si límec, neboť venku sněžilo, a vyšel...

Vrátil se až ráno — proseděv celou noc u karet — znaven, všecek popelavý a nemluvný. Převlékl se, s odporem se zbavuje šatstva i prádla prosyceného tabákovým kouřem, posnídal a odešel do kanceláře.

•

Paní Jiráková prožívala v sobě hořké chvíle.

Mikeš se vrátil z Prahy a byl doma již několik dní. Věděla to, ale bála se hodiny setkání a nemohla se odhodlat jíti k němu.

— Ne. Dnes ještě ne. Až zítra, — odkládala osudný ten okamžik.

Konečně kteréhosi podvečera, všecka se chvějíc vnitřním nepokojem, stanula přede dveřmi jeho bytu.

Přivítal ji vlídně, s úsměvem, za nějž mu byla z hloubi duše povděčna, neboť toho se nejvíce obávala: nepřátelského pohledu, kterým ji tvrdě odstrčí. Ale on se usmíval a zval ji dále.

„Jak se máte?“ odvážila se posléze.

„Dnes už dobře. Avšak předešlé dni... měl jsem se asi tak, jako mrtvý první noc pod zemí...“

„Jak tomu mám rozumět?“

„Než totiž uvykne tmě, těsnu a nudě.“

Zasmála se, ale nebylo jí do smíchu.

Vařil čaj, a ona zatím vyprávěla, jak trávila svátky. Rostla v ní zvolna radost, že není zcela opuštěna, že on je zase na blízku a že jest k ní milý. Všechno se jí zdálo světlejší a veselejší, než jak si to zprvu představovala.

Na jedno by se ho byla ráda zeptala: Jak žil v Praze?... Ale neodvažovala se vysloviti tuto otázku — a on mlčel. Snažila se vyčísti mu z očí to, o čem tak vytrvale mlčel, avšak oči jeho ji mátly svým výrazem.

Usedli vedle sebe k čaji. Nabídl jí cigaretu i sám si zažehl.

Zmlkli na okamžik,

Přimkla se k němu, objala ho a pocelovala na ústa.

„Myslil jste trochu také na mne?“ děla zadýchávajíc se.

„Což na vás mohu zapomenout?“ řekl, usmívaje se dvojsmyslně; toho však ona nepostřehla.

Její rty hořely na jeho líci.

„A ,.. líbal jste tam mnoho žen? ...“

„Líbal,“ přisvědčil klidně.

„Byly krásné? ... Byly opojné?“ naléhala vzrušena.

„Byly ...“

„Byly mladé a opojné, viď?“

„I takové. Budu vám tedy o tom vyprávět ...“

„Vyprávět?“

„Všechno, chcete-li to slyšet. Nuže, nalezl jsem jednoho večera mladou, vášnivou židovku ... Bylo jí teprve sedmnáct let ...“

A přivíraje oči jal se jí líčit dobrodružství, které prožil s tou dívkou, nic nepomíjeje, ničeho jí neušetřuje, vše před ní odhaluje, do podrobností, jež ji pobuřovaly a urážely její ženství.

„Mlčte ... mlčte ...

Znamenal, kterak ji trýzní, kterak ji pokořují jeho slova, nestačící dost životně, dost plasticky vystihnout skutečnost, slova zaníceného milence.

„Ustaňte — — Nechci už nic slyšet — —“ zavírala mu ústa, ale on pokračoval náruživě, dokud jí neprovedl celou to opojnou nocí, až do posledního výkřiku, do posledního polibku.

„Pusťte mě! Pusťte!“

Vymkla se mu konečně z rukou, jimiž ji spoutal na tomto mučidle, a prchla od něho. — — —

To bylo horší a trýznivější než chlad a odcizení, jehož se obávala. Viděla, že nyní bude jí zápasiti ne s jeho únavou a přesycením, nýbrž s tlumem přeludných stínů, jež víří kol něho tam v šeru pokoje a uvlékají ho ve svůj kruh.

Těžký bude to zápas, bez naděje, že ona zvítězí. A přece nutno jej podstoupiti. Neboť, jestliže chvílemi klesala, známý hlas v nitru ji hned bičoval, že se znovu zdvíhala. A hlas ten volal: „Žij, dokud slunce plane! Toto jest poslední opojení tvého života!“

Trud těžší olova ulehl jí na duši. Od jitra do noci jej nosila po svém nehostinném domově.

A k tomu ještě přistoupila jiná trýzeň. Kteréhosi jitra nalezla své prádlo ve skříni pomačkané a zpřeházené.

Ztrnula.

— Čí ruce se to v něm probíraly? ...

— To mohly být jen jediné ruce!

— Ale co chtěly? Co hledaly? ...

Vtom pochopila jasně:

— On cosi ví! . . . Tuší . . . Hledal . . . Hledal nějaké dopisy! . . .

Neměla ničeho. Nemohl tedy ničeho nalézti. Odtud nehrozilo nebezpečí, i mohla by býti klidna. Ale podezření tu bylo. Jirák něco patrně tuší.

Cosi nepřátelského, cosi lstivého válo od něho. Pod jeho věčným chladem mohlo se skrývat něco strašného. Nevěděla, jaké černé hlubiny třeba se tají za jeho unavenýma, lhostejnýma očima . . .

Chodili teď kolem sebe, podobni dvěma zápasníkům, kteří se dlouho a vytrvale obcházejí se všech stran, v zatvrzelém mlčení, paže přichystány, pátravě číhajíce jenom na příhodný okamžik, aby se utkali.

— Kdyby aspoň něco řekl! — přála si někdy, vyčerpána napětím. — Kdyby se už konečně na mne vrhl! . . .

Ale Jirák zarputile mlčel. A když časem na ní zastavil svůj těžký, studený pohled, zachvěla se a nabývala jistoty, že muž ví všecko. — —

Také v Jirákovi se ustálilo pevné přesvědčení, že jej žena klame, i že si jest vědoma toho, že on o tom ví. Ví a zatím mlčí.

Nepátral vůbec dále. Nedověděl se více, ale znal dosti, aby po celé dny a noci se nezaměstnával nežli tím. I otázka viny se mu zas a zas vracela, a on strádal.

Nejtrudněji bývalo v noci. Probouzel se náhle a již nemohl spáti.

Ženin dech klidně se nesl tmou. Naslouchával mu dlouho, zatajuje svůj vlastní.

— Je šťastna, — přemítal. — Je šťastna ve své lásce . . .

Jindy rozsvěcel, — a zacláněje světlo dlaní, aby jí neprobudil díval se dlouho do její tváře.

— Sní o své lásce . . . Je šťastna . . . Sní o něm . . .

Tu kterési noci zaskočila ho nenadálá otázka:

— Proč ty nejsi ten, o němž by snila?

A tu se před ním otevřela hloubka minulosti: Celý svůj život uzřel vnitřním zrakem:

. . . Viděl bledého nesmělého chlapce, jak záhy, příliš záhy pozbývá rodičů, stojí samoten a bojácně přivírá oči před životem s nímž se bude musit od té chvíle rváti sám. Není zbytí — jde tedy a rve se. Probíjí se rameny skoro ještě dětskými, dere se ku předu. Jak rád by se prodral hodně daleko, hodně vysoko. Miluje od dětství stroje, dech se mu tají při myšlence, jak ohromné síly v nich zvládl lidský mozek; sní o studiích: — — reálka, pak technika — —

cesta za moře. — — Podařilo by se mu ledaco zdokonalit, vlastními vynálezy by se proslavil, jména i peněz by si dobyl. — — Ale k tomu ke všemu je potřebí mnoha roků — kdežto on musí hleděti jen jak by se uživil, jak by co nejdříve vydělával. A tak si opatřuje skrovné obchodní vzdělání a spokojuje se pak podřízeným místem kdesi v kanceláři. Prozatím! — ujišťuje sama sebe ... Míjejí roky, místa se střídají; konečně přichází do P***. Pracuje vytrvale. Oceňují ho. Zvyšují mu plat. Připoutávají si jej. Prozatím! — říká si. Avšak léta jdou a on pozoruje, že již není té mladické odhodlanosti, toho zápalu a té síly jako bývalo. Ale doposud sní o studiích, cítí v sobě ty neprobuzené schopnosti, ty nerozvité možnosti — a ještě doufá.

Setkává se s ženou, která ho zaujme. Žena je cosi nového v jeho životě. Spojuje svůj život s touto záhadnou, cizí bytostí, zatouživ po teplém lidském štěstí. Ale hned první její polibky jsou jako náhrobní kameny jeho minulosti, plné velkých předsevzetí. Prozatím? — ptá se nedůvěřivě. A sám si přiznává: Sotva již!...

Žena mu nedává štěstí, jaké očekával. Je zhořklé, jest otrávené. Podivno, že právě ona mu vždy připomíná jeho životní definitivum, s nímž se den ze dne více spřáteluje. Je mu těžko — ale smiřuje se.. sklání... podrobuje. A nesdílný, plachý, uzavřený, jaký už jest — nedovede, nemůže se svěřit se svým životním zklamáním jí, která je mu nejblíže, a přece nejvzdálenější. Ženská bytost zůstává mu stále záhadným temným hvozdem; nedůvěřiv, bojí se k němu přiblížit — zavolat v něj — vejíti. I v objetí žena mu je cizinkou, jejíž duše nezná. Za nic by nedopustil, aby v něj nahlédla. Zavírá se před ní, rdousí své nitro, aby ani slůvkem, ani vzdechem netryskl nahý cit. Někdy by chtěl zaštkat, zaúpět, zatesknit nad svým životem — ale ne! ... před ní — nikdy! A tak jen v sobě nese své hoře, a ono roste a roste, těžké — přetěžké tomu, kdo je nese samoten.

Léta jdou — a oni dva jsou si cizejší a cizejší. Stárne a vidí vždy jasněji, že kruh života se zvolna uzavírá a že před ním není již krásné, neznámé, vábivé budoucnosti. Jeho život půjde už jen pravidelným, jednotvárným chodem, po kolejích, s nichž není vyšinutí.

Valí svůj balvan dále, den ze dne, rok za rokem. Ale smutek oklamaného života je časem tak nevýslovný, že nutno rychle postavit stěnu mezi ním a sebou, aby člověk nezešílel z toho pohledu. Nalézá zapomenutí ve hře, a karty se stávají pro něho vášní, jedinou skutečnou vášní — —

Teď je mu čtyřicet sedm roků, z nichž dvanáct prožil vedle své ženy.

— Skutečně ... jen vedle ní ... A tato žena — jak ona žila vedle něho?

Toho ... toho on neví. Toho on neví! Neboť, zaujat stále sebou, o její duši nikdy nepřemýšlel! ... (Pokračování.)

 LITERATURA.

Jaroslav Haasz: JEŘABINY. Verše. Nákl. F. Topiče. Hovory básníků sv. 7. Str. 112.

Autor této sbírky není neznám čtenáři našeho časopisu: čítá zde i jeho původní verše, vyznačující se vzácným uměním plastického výrazu a metrické invence i jeho překladů francouzských básníků, těch, kteří původnost myšlenky slučují s vynalézavostí rytmickou. Leč jen velmi pilný a pozorný čtenář ví, že J. Haasz náleží mezi naše starší básníky, že vstoupil do literatury současně s Herbenem, Jar. Vlčkem a j., uveřejniv své první verše v almanachu „Slavie". Od té doby objevoval se téměř ve všech časopisech, v „Ruchu", „Lumíru", „Zlaté Praze", „Máji", „Zvonu", „Květech", zachovávaje si vždy svěží zájem, vždy mladou vnímavost pro vývoj lyrický, čímž si vysvětlíme i jeho vřelý poměr k našemu příteli Otakaru Theerovi, jehož experimenty i theorie o volném verši, ale verši zákonné struktury, nalezly u něho sympatickou pozornost.

„Jeřabiny", rozdělené ve čtyři cykly („Zašlé obrazy", „Láska", „Moudrost dědů" a „Adrie"), jsou sice první opožděnou knižní publikací básníkovou, ale nemají nikterak programového a výbojného rázu debutu básníka, který si dobývá svého místa, nýbrž jsou spíše výborem přísného autokritika a ciseléra, přesvědčeného, že jediné forma dodává básnické myšlence kovové trvalosti. Snad tato přísná kritičnost zdržovala jej po léta od radosti skládati básně v knihy, ale jistě i zaneprázdnění úřední. Tak mu zbývaly jen ony „líbezné chvíle navečerní" k snivému soustředění, kdy se mohl oddati vlídné Víle oné fantasie, která spřádá dávné i nedávné dojmy a zážitky. A konečně i hrdá a mužná zdrželivost jej omezovala, nedovolujíc našemu parnassistickému objektivistovi vykládati své příliš soukromé vzněty; poučný jest v tom směru cyklus „Láska", hrst básní, které bys s úsměvem mohl označiti jako snoubenecké a novomanželské, ale které nemají nic z coppéovského lyrického zdůvěrňování rodinné všednosti, z poesie trepek a županu, odeuru ložnice nebo dětského pokoje. Těžko představiti si diskrétnější erotiku, než je Haazsova, která se projevuje plachou vzpomínkou za šumění jarního deště, nebo za tichého sněžení, či na cestách, kdy by rád se dělil o svěží krajinný dojem se vzdálenou drahou bytostí; nebo která se halí v milé přirovnání jako v „Pokladu", či v jinotaj, jako v „Norské legendě" — erotiku, zbavenou vší subjektivní egoistické vtíravosti, snad až příliš nedůtklivě cudnou a uzavřenou a přece prozra-

zující hloubku a energii citovou. Z takového pramene pak vytryskne něco tak krásného, jako je třístrofová báseň, nadepsaná „Hrob“ a zařazená do cyklu „Moudrosti otců“, v níž bolest otcova, rána po letech nezacelená, zamlčovaná a tím živější a posvěcenější, prozrazuje se sporým povzdechem, který náleží k anthologickým číslům o smrti a rodičovské lásce.

Poesie Jaroslava Haasze má vůbec ráz vzpomínkové obnovy: obrazy krajin, parků, architektur, s ovzduším nálady, s fikcí minulosti, v níž romantik vidí se galantním abbéem nebo menestrelem, oslavujícím svou krásnou paní verši velmi umělkovanými, nebo opět žárlivým a hrubým dožetem, aby se probudil úsměvem dělnice... „již v rusém vlasu plá zář staré generace“... stávají se básněmi teprve, když vzpomínka je znovu staví před zrak duševní, ba tehdy teprve, za oněch líbezných chvil tvůrčího zasnění nabývají smyslu a představové plnosti. Formalista, školený na mistrech francouzských od Gautiera a Banvilla k Moréasovi a H. de Régnier, dovede vzbuditi obraz krajiny, parku, architektury, města s podivuhodnou schopností zachytiti v změti forem i podivnou podrobnost i oživiti je přízračným životem šeření a noci (tak již „Neptun“ z r. 1878); vřelý ctitel Vrchlického, jenž zasněného mistra se neodváží vyrušiti pozdravem („Básníkovi“), z dojmu krajinného se povznáší k těžkomyslné reflexi o osudu člověka-myslitele, jehož „den jest na sklonu a cíl ještě zamlžen“, nebo ke krásné symfonické hymně na zoufalou marnost lidského úsilí, jež si uvědomí uprostřed bouře, v níž se děsně zjevuje ohromnost kosmických sil („Varhany“). Stesk marné snahy po vzletu, poznání, pochopení, neustále mařené trudem všedního dne jest vůdčím motivem nejkrásnějších reflexivních čísel (jako „Modlitba“, „Těm, kteří umlkli“), ale jemu odpovídá hlas nezmarné vůle cítit, zvídat, rozdávat, i tichá tužba, býti pochopenu i za hrobem, nejen za to, co dal, ale i za to, co dáti chtěl, co byť nevysloveno jest součástí žijící a toužící bytosti: tak v překrásné písni sládkovsky zhuštěného výrazu „Za sto let.“

„Jeřabiny“ jsou ovoce trpké, marné, poněvadž jsou efemerní dekorací zaprášených cest na sklonu léta, ale „Jeřabiny“ Jaroslava Haasze nedozrály k podzimu pro efemerní dekoraci určenou zmaru, a básník sám ví, jak je dovedl uchovati. V jeho zásobě nejsou také pouze „Jeřabiny“ — čítali jsme verše i jiné a právem se dožadujeme i jejich publikování v knize. O. Šimek.

Josef Holý: SKALNÉ PLÁNĚ. „Hovorů básníků“ sv. IX. Nákl. Fr. Topiče v Praze 1919. Str. 96.

Od r. 1912, kdy vyšlo „Černé moře“, nevydal Josef Holý básnické knihy. Jak rozvila se jeho meditační vloha a jeho lyrické umění v tomto pohnutém sedmiletí, které nemohlo nevzbouřiti právě jeho naturel, „bědami života rvaný, touhou bohatý, větry ovátý, k zemi přissátý?“ K tomu odpovídá neveliká sice, ale velmi sporá sbírka „Skalné pláně“ zcela určitě, podávajíc v jadrném výběru všecky básnické druhy, jichž se kdy dotkl lyrik i epik Holý, od důvěrných zpovědí neklidného srdce až po metafysické dumy vzdorného čela, od trpkých i obžalobných obrázků společenského živoření až po tvrdé a statečné úvahy i pobídky vlastenecké, od prostoduchých a věrných ohlasů lidové písně až po baladu zhuštěné, zaokrouhlené formy. Všecky tyto genry zastoupeny jsou již ve starších svazcích Josefa Holého, ale nezabral-li v poslední době houževnatý pluh

poetův dalších lánů noviny, přeoral v těžkých letech válečných svou roli tak pronikavě a úporně, že často narazil na skalní dno, až ocelová radlice zaskřípala novým nevítaným zubem, aby se tím prudčeji zahryzla do nepoddajné půdy, kouříci se nejen vlahou, ale i dusivým dýmem zbylým po jiskřivém nárazu ocele na křemelí. Tento tvrdošijný zápas nabývá u Josefa Holého přímo dramatického rázu, neboť znepřátelené síly, které jej v jeho lidském nitru i v jeho umělecké povaze nepřetržitě svádějí, jsou vesměs hnány přesvědčenou a osudnou nutností, nepřipouštějící smíru a klidného vyrovnání. Jest tu několik bájetvorných básní metafysického záměru („Tvoření", „Bůh rod", „Lud", „Člověk boží", „Kněz" a některé reflexivní vsuvky vampyrské balady „Ulijánka"), kde barbarská síla strohé plodivosti samčí se tak divě a marně zžírá touhou po ženské něze a očistném dechu božím, že se sama znetvořuje v pitvornou křeč. Jest tu několik sociálních balad drsné techniky dřevorytové („V cihelně", „Balada hladová", „Změt"), v nichž horká slza mužné soustrasti mění se na rozšklebené plotně útočného posměchu v páru a dým. Ani růženec válečných a vlasteneckých motivů Josefa Holého („Jarní", „Saní satba", „Hoch na stráži", „Na poli", „Národu", „Česká", „Vlk") není vyňat z tohoto básníkova tvůrčího pravidla, dle něhož vzniká osobitá báseň teprve tehdy, když v duši dva znesvářené živly popadnou se v křížku: z husté a černé krve prolité se zaťatými zuby vyklíčila víra v svobodné žití národa, které však si hranatý básník nepředstavuje jako selanku klidného občana, nýbrž spíše přírodní volnost vlka: „rozervu svůj provaz rabčí v ráz, zdávím psy a volný, volný zas, volný ve svých lesích budu žiti."

Lyrické umění Josefa Holého, jemuž jest nadobro odepřen jak dar plynulé melodie, tak štěstí teplého koloritu, spočívá v tom, že básník si dovedl pro posupné a urputné drama své duše, která „nosí v hlavě orla a nohama vězí v blátě", vytvořiti sourodou scenerii krajinnou a že dravčím pohledem odhaluje vždy nový rys nelíbivé krásy tohoto zvláštního kraje, připomínajícího Českomoravskou vysočinu za nevlídného jara, kdy z nízkého, zataženého nebe pomalu krouží ledový poprašek na břízy již bledě olistěné nad žulovými útesy, postříkanými zlatem petrklíčů a chumáči pěny rozvodněné bystřiny. A další přednost básnického procesu tohoto svéhlavého primitiva, tvořícího těžce a bez gracie: Josef Holý usiluje o to, aby řeč jeho básní byla jeho nejosobitějším majetkem, raději drsná a syrová než otřelá a konvenční, spíše selsky hranatá než literárně mdlá. Občerstvuje ji vydatně výrazy z nářečí a z lidomluvy, školí její frasistickou ohebnost na lidové písni, kterou místy („U Moravy", „Stařeček a stařenka", „Semanínská", „Kadeř") napodobí až virtuosně, vkládá do veršů jadrná úsloví a obraty. Není sporu, že tyto prvky jeho básnický sloh obohacují svérázem a zdravou životností, která jest pravým opakem běžného jazyka literárního, ale nedaří se Josefu Holému vždycky sloučiti je v ústrojnou jednotu stilovou, tím méně vytříbiti z této zemité rudy ryzí, zvonivý kov. Nevím, zda bych po „Skalných pláních", které náleží k jeho knihám nejzralejším, shrnul vývojový význam Josefa Holého v heslo „zpět k přírodě!", citované i v karakteristice vydavatelově na konci svazku, správněji asi by zněla proň formule poněkud pozměněná: „zpět k zemi!"

A. N.

✠

Teréza Dubrovská: KDYŽ SLUNCE ZAPADLO. „Hovorů básníků“ sv. VIII. Nákl. Fr. Topiče 1919. Str. 102.

Svazek lyriky Terézy Dubrovské: „Když slunce zapadlo“, nepoměrně bohatší a rozmanitější než básnířčiny dvě starší sbírky písní z r. 1903 a 1906, náleží k těm knihám veršů, o nichž kritik odmítavý svůj úsudek vyslovuje s jakýmisi rozpaky. Není tu čísla, které by nemluvilo o značném citovém fondu, o jemné vnímavosti a ušlechtilé sensibilitě mysli umělecky kultivované, jíž příroda jest nevysýchajícím pramenem čistých vznětů a krása stálou potřebou životní. Až na skrovné výjimky mají tyto písně a nálady korektní formu veršovou vytříbené uhlazenosti a zdrželivé gracie; vyhýbajíce se složitějším útvarům, vzlétají zpěvně na lehkém křídle a zachovávajíce v oblasti metaforické umírněnou středmost, nehřeší nikde proti obrazové logice: tato Musa podobá se mladé dámě ze společnosti v nenápadném a decentním úboru, jejíž lehký krok přešumí mimo nás, aniž bychom byli nějak upoutáni, tím méně vzrušeni. Mluveno bez obrazu, verše Terézy Dubrovské nezanechávají v čtenáři dojmu ani nejmenšího. Čím to? Celé toto lyrické umění jest čiré epigonství, ven a ven závislé na básnických vzorech a jejich výrazové konvenci, která neustále nahrazuje osobitý sloh a svéráznou formulaci vnitřních zkušeností autorčiných. Teréza Dubrovská, jež sama se přihlašuje nadšeně za žačku Jar. Vrchlického, překládá zažitky vlastní zádumčivé hlavy a elegického srdce skoro vždy do hotové mluvy literárních vzpomínek; nedovede krajinu, která ji roztoužila neb rozesknila, namalovati jinak, než ve způsobu svých oblíbených mistrů; vybírá pro svůj vnitřní, málo vzrušený svět dané, namnoze již sevšednělé obrazy a metafory, spokojujíc se místo skutečného tvoření většinou jen pouhým skládáním a seskupováním přejatých prvků. Ze školy Jar. Vrchlického přejala zvláště ony ustrnulé a duté výplně veršové, jimiž se tak usnadňuje rýmový mechanism, a při nichž básník již praničeho neciti, na nic nemyslí; kdo miluje v básni především organičnost, trpí přímo těmito lesklými plombami v děravých verších („touha znikne prázdnotou kdes v hluši“, „že v květy lehá si, má snivá duše soudí“, „temný stín se v klín váš věsí“ rýmem na „lesy, moje rodné lesy“, „zpívej, zpívej, moje duše, smrt už kolem kluše“, „do nočního ticha zvučí zvonů ave“, „sama se svou duší v mlžných závojích se koupám“ atd.).

Kniha „Když slunce zapadlo“ má tři oddíly: cyklus rodinných elegií „in memoriam“, posvěcený hlavně památce rodičů, „Slezské vzpomínky“, jichž ženská sentimentalita jest přímo protikladem Bezručovy prahorské mužnosti, a posléze náladové a intimní „Písně“, psychologicky ze sbírky nejhodnotnější. Jestliže vůbec kde, tedy v několika erotických kusech, na př. „Tak dávno...“ „Zda vzpomínám?“ „V tom šeru podzimním...“ pověděla Teréza Dubrovská o sobě něco osobitého; míním onen nyvý a přece odevzdaný stesk nad láskou nedožitou, která teprve ve vzpomínce prozradí nevyčerpané možnosti štěstí, když dávno zapadla do temných vod minulosti, aby po letech zahořela palčivě jako výčitka zmatenému osudu. A. N.

Otakar Štorch-Marien: ČERVENÉ MILOVÁNÍ. V Praze, nákl. Al. Srdce 1919. Str. 71.

Na jediné struně zahrál debutant Ot. Štorch-Marien svých sedm vý-

pravných skladbiček, které nedopatřením sám jmenuje písněmi. Ve všech propuká jako výhradní hybná síla primitivní pudová láska, strhuje mladé muže i ženy nejprve ke krevnatému rozvášnění, pak k rozkoši slepě opojné, posléze k divoké žárlivosti a rudé mstě, přecházející v násilný zločin. Básník, který i v krajinných sceneriích, buď zmítaných bouří neb propadajících se do hluboké noci, nejraději používá krutých protikladů rudé a černé barvy, nezná a prozatím nechce znáti středních poloh mezi pudem blažícím a pudem vraždícím a, rozuměje milováním málo více než požár krve, dešť polibků, bouře tělesného splynutí, zaměňuje v krátkozrakosti puberty pouhý instikt za skutečný cit. Tedy primitiv, škoda že bez útočné původnosti barbarské. Primitivní jsou také jeho hrdinové a hrdinky, prudké to děti přírody, sourozenci živlů, jimž se oddávají samozřejmě: venkovští svůdci a tanečnice divoké až k zběsilosti, pohorští zbojníci a žháři ze žárlivosti a msty, blázniví muzikanti a dravé milenky polibků a pocelů, které dusí, svalnatí kováři kdykoliv ochotní k ráně a proradní necitové z mlýna — však je znáte z prostonárodních epických skladeb, od nichž se Ot. Štorch učil tomu, co má nejlepšího. Své figury podává chvatným veršem jen ve všeobecných obrysech, bez národopisného koloritu a názorného svérázu, takže se čtenář chvílemi ptá, zda jsou to opravdu pohádky z naší vesnice, nač mu nedovede odpověděti nelogická nomenklatura, částečně česká, částečně slovenská, částečně jihoslovanská.

Prostoduchá pudovost a jednoduchost citu těchto prudkých improvisací ukazují v českém básnictví spíše zpět než vpřed, jako by zde náhle po desetiletích ožívala hálkovská a heydukovská tradice. V jejím duchu projevuje Ot. Štorch-Marien odvahu zjednodušovati drama lidské vášně co nejvíce, ale nikdy nepřehlížeti spojitosti jeho s přírodou, tvořící trvalý doprovod k člověkovu osudu, v němž není nadpřirozených živlů, ale kde neodvratná, jednosměrná vášeň nahrazuje krystalisační prvek baladický. Také formálně zdá se mně Ot. Štorch-Marien býti blízek Heydukovi a Hálkovi, těmto zlyričtělým žákům Erbenovým. Na nejlepších místech svých epických příběhů strhne prudkým spádem představ a slov valících se kaskadicky a občas opakujících se úmyslně; sem tam upoutá lidovou jadrností nešlechtěného výrazu; ale příliš často svědčí zvláštní směs něhy a triviálnosti, nadsazeného vzletu a ploché všednosti, povrchního lyrismu a mluvy úplně prosaické, že si zcela prominul vlastní slohové tvoření. Jeho vývoji rozhodně by bylo na prospěch, kdyby si vyvolil učitele kázně přísnější.

A. N.

Théophile Gautier: CHARLES BAUDELAIRE. Přel. Ot. Levý. Nákl. Al. Srdce v Praze 1919. Stran 85.

Brzy po Baudelairově smrti, počátkem r. 1868, napsal dávný a důvěrný přítel básníkův, Th. Gautier, jemuž byly „Květy zla“ věnovány, obsáhlou studii o zemřelém druhu a svolil, aby byla postavena v čelo hlavního díla Baudelairova, kde se od té doby po padesát let znovu otiskuje jako autentický úvod a zároveň věrná podobizna složitého a temného pěvce „spleenu a ideálu“. Proto může býti vitán též opožděný její český překlad poslaný do světa nedlouho před stým výročím Baudelairova narození: kdokoliv touží porozuměti praotci moderní lyriky francouzské, měl by se svěřiti bezpečnému průvodu výmluvného, barvitého a vroucího Gautiera, jenž zneuznávaného ge-

nia netoliko znal a chápal, ale především miloval. Na osmdesáti stránkách tohoto bohatého essaye kříží se několik záměrů uskutečněných veskměs pouze částečně: jest tu pokus o psychologický životopis Baudelairův, několikerý náběh k povahokresbě záhadného člověka a umělce, zárodek jakéhosi komentáře k básním i prosám mistrovým, náčrtek Baudelairovy estetiky a metriky, výklad o jeho vztahu k soudobým proudům výtvarným, ale vždycky rozmarný a překypující duch příležitostného kritika jenž jest umělcem od hlavy k patě, opouští po několika stránkách načaté téma, vkládá osobní vsuvky a libovolné meditace. Po všech těch stranách víme dnes o Baudelairovi mnohem více než mohl znáti jeho vrstevník, a jmenovitě to čím se zrádný parnasista lišil od umění svých současníků, zahajuje dráhy nadobro nové, jest teprve nyní jasno; filologie baudelairovská poskytla literární psychologii mnoho cenných poznatků. Přes to nepozbyly Gautierovy vzpomínky a poznámky, nehledě ani k jejich vysoké hodnotě výrazové, v ničem svého kouzla. Umělecké ovzduší, v němž Gautier s Baudelairem v Paříži žil, zakleto jest se svými vůněmi, stíny a odlesky do těchto odstavců s celou smyslovou ba smyslnou názorností, která dodnes oslňuje jako dobrodružná kapitola životního románu. A proto vítáme překlad Ot. Levého, třebaže lze i po česku o Baudelairovi čísti stránky analysy pronikavější. Jazykově snažil se překladatel býti práv těžké a barvité dikci originálu, ale věcně není jeho překlad bez chyb. Tak na př. na str. 22. překládá „le plafond du Guide" „stropem Průvodcovým", ač jde patrně o nástropní malbu Guidovu, t. j. Guida Reniho. Na str. 47. vynechal vedle „neporušené Palmyry" pro Baudelaira tak karakteristickou „zachovanou Palenquu", na str. 50 mluví o rymech plochých místo sdružených („rimes plates") a j. v. A. N.

André Gide: OSCAR WILDE. IN MEMORIAM. Přel. Ot. Levý. Nákl. Al. Srdce v Praze 1918. Str. 38.

Z tragické dvojice proslulých přátel Andréa Gida a Oscara Wilda, v nichž nevypočitatelně vynalézavý osud takřka křížem přemístil povahové znaky národní, byl u nás dlouho znám skoro výhradně Wilde, kdežto složitá osobnost Gidova zůstávala českému čtenáři matným jménem. Avšak v posledních letech přeložena byla u nás hlavní románová i scenická díla subtilního dušezkumce francouzského, zachycující stříbrnou šedí velasquezovskou mravní krise bytosti nakloněných nad temné vlny tragična, a kdo z útlého i ostrého pera tohoto velikého dialektika pročetl jen několik stran, přilne k němu jako k jedinečnému zpovědníku duší, k němuž možno každému statečnému muži se přivinouti v plné důvěře. Čtenář takto zasvěcený teprve dovede oceniti etickou povýšenost a psychologický význam překrásného epitafu, jejž A. Gide poslal za Sebastianem Melmothem krátce po jeho skonu a který se k nám nyní v překladě O. Levého uvádí. Na rozdíl od většiny posuzovatelů staví A. Gide v popředí nikoliv Wilda spisovatele, jemuž přisuzuje hodnotu jen prostřední, nýbrž Wilda člověka, kterého znal v zenitu kouzla, v dusném tušení katastrofy i po pádu — miloval-li jej nejprve silou obdivu, byla posléze jeho láska posvěcena onou svrchovanou soustrastí jejíž moc Wilde na sobě poznal v žaláři. Z každé doby vypráví Gide o příteli nezapomenutelně výrazné příběhy a výroky, v nichž jest vždy zhuštěno jádro paradoksní povahy básnického Ira; pak prostota vážného přednesu Gidova, v níž není ani stopy po koketnosti, za to však krásná čisto-

ta linie, uchvacuje srdce čtenáře, zvláště zná-li celou složitost vztahu vnuka Pascalova k nápadníku slávy Heliogabalovy, „který vložil svého genia do svého života, do svých děl však pouze své nadání". Není třeba býti zvláště nadšenu pro překlad každé výlučné knihy francouzské, ale tomuto essayi rozhodně náleží přednost před různými odpadky Wildovy dílny, jež se u nás nyní objevují.

A. N.

ZPRÁVY.

Válečnou literární kuriositou je májové dvojčíslo „Prúdů", revue mladého Slovenska. Na srpnové číslo roku 1914 připravovaly „Prúdy" anketu o československej vzájemnosti. Za války však bylo nemožno obsáhlou anketu — vyznivajíci vesměs ve prospěch vzájemnosti — publikovatí. Vychází tedy nyní anketa z roku 1914 roku 1919. Velmi mnoho změnilo se za pět let; a původní anketa vůči tomu, co dosaženo, může připadati namnoze až nesmělá. Dr. Ivan Markovič naznačuje to ve svém „Doslovu": „Slovo stalo se živým telom". Češi a Slováci jsou jednotní. Sešit „Prúdov" s anketou o československej vzájemnosti, připravovaný pred piatimi rokmi a zadržaný vypuknutím války, dostáva sa pred verejnost v slobodnej republike československého národa i politicky sjednoteného. Keď slovenski a česki národni pracovníci na výzvu redakcie „Prúdov" formulovali svoje názory o československej vzájemnosti — ve všeobecnosti len kultúrnej a hospodárskej — netušili ako blízko je doba, ktora uskutoční mnohými len cítené, ale nevyslovené, niekoľkými (Ugoš Boor, Igor Štefánik, dr. J. Salaba, dr. A. Pražák, dr. Ďuro Slávik, dr. J. Gallas, dr. H. Jelínek, Ladislav Moyš a j.) opatrne, zabalene načrtané snahy po jednote politickej, po úplnom splynutí dvoch větví jednoho národa..." A Markovič píše, že právě anketa je důkazem, že veliká část myslící československé veřejnosti byla připravena na události, které přinesla světová válka. Ukazuje, že v mysli a srdci mnohých slovenských a českých lidí byla už tehdy jasná cesta, kterou v „přihodný čas daly by se docíliti i další úspěchy 10milionového národa československého (U. Boor na str. 468). Dvojčíslo „Prúdů", ač opožděné, není zbytečné; a čtouce jednotlivé projevy tužeb a stesků předválečných, s povděkem konstatujeme, že v mnohém směru nastala u nás náprava tehdy pociťovaných nedostatků. Není snad dnes v Čechách nikoho, kdo by si nebyl vědom, co Slovensko znamená pro nás politicky, hospodářsky a především kulturně. A vidíme, že se vzájemnost, jež byla roku 1914 programem, roku 1919 stala něčím, co je samozřejmým. To vše cítili jsme zvláště intensivně v nedávných kritických dnech.

V. D.

Ministerstvo umění. Člen Národního shromáždění J. S. Machar a druhové podali návrh na zřízení ministerstva umění. Návrh byl podán ve chvíli, kdy každé rozmnožování počtu ministerstev v očích širší veřejnosti bylo nepopulární a kdy z ministerských lavic ozýval se vážný a varovný hlas, nabádající k šetrnosti. Přes to vše konstatujeme, že návrh považujeme za věcně odůvodněný. Je zajisté v československé republice dost zbytečných ministerstev. Ministerstvo umění zbytečným by nebylo. Nepříznivá politická konstelace, kdy mnohem méně padá na

váhu věcná oprávněnost nežli příslušenství k politické straně, jež je favoritem dne, zavinila, že v ústavním výboru Národního shromáždění návrh zamítnut a referent výboru Dr. Franke navrhoval také plenu N. S. zamítnutí; ale plenum přece jen se rozpakovalo popravit návrh, jenž vytryskl z poznání, co právě pro nás umění znamenalo a znamená. Národní shromáždění vrátilo návrh výboru k novému jednání. Doufejme, že tentokráte zvítězí věc umělecké kultury. V. D.

Úprava honorářů. Jednání „Syndikátu českých spisovatelů“ se zástupci nakladatelů vedlo k cíli — bude-li akceptován návrh přijatý plenem „Syndikátu“ a pokud se týče prací původních prósou; pokud se týče veršovaných prací a především překladů, k dohodě nedošlo. Ozval se hlas („Moderní Revue“), který výsledek projektovaný prohlásil za nepříznivý. „Syndikát českých spisovatelů“ byl při svém jednání veden zřetelem k autorům začátečníkům nebo autorům širší veřejnosti méně známým. Stanovení vyššího minimálního honoráře mohlo by míti v zápětí poškození právě této značné části členstva „Syndikátu“. Přirozeně „Syndikát“ trvá na tom, že smluvený minimální honorář bude považován za opravdu minimální. Jinak nutno protestovati, že projektovaná úmluva by aspoň zavedla přesnost a pořádek tam, kde namoze jich nebylo. Aniž bychom prohlašovali docílené úmluvy za ideál spisovatelstva, jsme si vědomi, že přece znamenají pokrok. Bude na „Syndikátu“, aby tento pokrok pokračoval s dobou. V. D.

Šikmá plocha. Poslední dobou stranická rozvášněnost neušetřila ani projevů literárních. V „červnu“ otiskl A. Sova své „Slovo spisovatelům“, což bylo jeho právo. Reagoval jsem na verše Sovovy v „Národních listech“, což bylo mé právo, tím spíše, že „Večerník Práva lidu“ prohlásil verše Sovovy za „druhý manifest českého spisovatelstva“. Ale k projevům zmíněným navázány různé komentáře. Jaké, budiž mi dovoleno doložiti. Psal jsem v své odpovědi: „Chci, aby prapor náš vlál hrdě, bezpráví mstitel, aby mluvil k trpícím měkce, k tvrdým tvrdě. A nechci, aby náš prapor vlál rudě. To proto, že jsem příliš poznal barvu rudou. A že ji znám, chci věrným být své půdě. A vím, že byl tu spáchán mnohý hřích a smrtelný chrapot geniův jsem slyšel, jenž o ubitých mluvil nadějích. Vždy byl jsem ten, jenž varuje a káře. Nebude bohdá, aby básník náš klonit se radil biči otrokáře. Leč je váš rudý prapor účinný?“ Myšlenkový pochod je jasný: odpor proti sociálnímu bezpráví, odpor proti biči a zároveň skepse vůči účinnosti rudého praporu. Ale vášeň politického straníka vyrvala z kontextu „bič otrokářův“ a prohlásila, že mně tímto otrokářem je lid. Jsme na šikmé ploše, budeme-li ne pouze kárati vady skutečné, ale násilně konstruovat proti rozumu a právu hříchy domnělé. Méně stranické vášně a více spravedlnosti! V. D.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 11·—, na celý rok K 22·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelinek.
Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie“ v Praze.
Číslo toto vydáno dne 9. července 1919.

R. XLVII. LUMÍR ČÍSLO 7.

GASTON PICARD:

SPISOVATELÉ FRANCOUZŠTÍ PADLÍ NA POLI CTI.*)

Přes čtyři sta spisovatelů francouzských padlo německými kulemi. Mírová smlouva zabezpečuje náhradu škod, jež způsobili naši nepřátelé v départementech obsazených. Ale jakou náhradu mohla by přinésti za škody řádu intellektuálního? Mladé, nové myšlenky, z nichž mnoho ohlašovalo skvělý talent, byly vyvražděny a jejich vzkříšení není možno. Jestliže takovému Charles Péguy nechybělo mnoho, aby dokončil vývoj svého tak překypujícího díla, kolik mladičkých básníků teprve počalo koktati prvé noty toho, co by se bylo stalo krásnou písní? Bulletin spisovatelů, o němž se zmínil nedávno pan president v řeči pronesené v Sorbonně na počest autorů padlých v boji, uvedl jména těch, kdož odložili knihu sotva počatou a kteří nedokonali svůj vzestup ke kýžené slávě. Nabyli kolektivní slávy. Nezapomeneme bratří, pro nás dále žijících. Zde chceme pozdravit některé z nich, vybrané z pohřební listiny Bulletinu spisovatelů.

* * *

Gabriel-Tristan Franconi má svou legendu. A tato legenda má tu zvláštnost, že je skutečnou historií. Povězme ji celou.

Franconi narukuje k artilerii. Chce být pěšákem. Proč? Vykládá nám to v jednom řádku: „Abych byl blíže nebezpečí.“ Přání jeho se vyplní — ne hned — a jenerál Dubail obejme jej před jeho kamarády. Je raněn do prsou. Sotva je vyléčen, touží jíti znovu. Chce se dostati k tankům. Není přijat. V zoufalství chce k aviatice. Je odmítnut. Oh! jak je sklíčen. Je časné ráno. Buší na naše dveře. Má beznadějný výraz člověka, který má být pověšen.

„Jak? Co se děje?“

Vykládá, že Pan Ouřada ho posílá slavnostně k jeho první službě: k dělostřelectvu.

Nikdy jsme ho neviděli ve špatném rozmaru. Teprve teď.

*) Psáno pro „Lumír“ a tištěno jako originál.

Prosí nás, abychom intervenovali u kteréhos poslance, aby mu bylo dovoleno vzíti opět svůj bajonet.

K čemu jsou poslanci dobří! Vymůže to.

Odchází jako voják druhé třídy a je jmenován poddůstojníkem několik dní před svým koncem. Devětkráte byl jmenován v denním rozkaze, dostal vojenskou medailli, kříž svatého Jiří. Je navržen pro Čestnou legii. Má rád tato svědectví hrdinských ctností. Nosí je stále. Domníval se, snad naivně, neboť lidé zůstanou lidmi, že jsou Sesamem, který otvírá všechny brány. Ne. Mám ho v paměti, jak v métro vyvolil, chtěje býti rychleji na nástupišti, směr odporující zákonům určujícím naše demokratické cesty. Zřízenec vědomý své povinnosti — povinnost je různého druhu — přikázal mu vrátit se. Náš přítel položil vážně prst na řadů svých stuh a křížů. Řekl:

„Já přece mohu projít?“

Ale zřízenec setrval na svém odporu. Slibme našim mrtvým, že nebudeme jednat vůči jejich památce, jako bychom byli zřízenci métra.

Bylo to v Bois de Sauviller, v červenci minulého roku, tehdy, když se počínalo Vítězství proklubávat na úlevu našich vojáků, kde padl. Ještě jednou vyžádala si Salome hlavy svatého Jana. Krutá Germanie zabila Franconiho, robustního tohoto muže. A rázem naše mladé literární hnutí pozbylo toho, co bych nazval středem jeho směrnic. V onen červencový den byla pohoda, život byl krásný — pro ostatní, pro nás. Jeho vojáci plakali. A také my jsme ztratili svého poručíka.

Logický konec toho, jenž toužil vždy tam, kde vykonání povinnosti bylo by úplnější, poněvadž bylo nesnadnější.

Literární dílo Franconiho skládá se z ‚nevydaného románu „La rue des Canettes“, z básní vyšlých v revuích, a z knihy „Un Tel de l'armée Française“, vydané u Payota v roce jeho skonu.

V rue de Canettes číslo 13 bydlil Franconi po léta; miloval tuto ulici, která spojuje la Place St. Sulpice s Rue du Four. Díval se na Rue de Canettes jako na příslušenství svého domova. Miloval její dlažbu, její domy a její obyvatele. Z tohoto domu studoval ve vybraných stránkách, vonících prašným parfumem vlastním starým příbytkům, srdce, duši, celé bytí. Vypravuje o svátku štědrovečerním, jeho hodech, jeho radostech, zároveň tak naivních, labužnických a idylických, končil:

„Dům žil intensivně.“

On je mrtev.

Přál bych si, aby tento román vyšel. Zamilovali byste si v ní pouť, kterou vykonávají děti, vycházejíce ze školy, okolo krámků — podle Huysmanse, odporných, rozkošných, smíme-li věřiti Coppéovi — jež v měsíci prosinci naplňují výkladní skříně obchodů na Place St. Sulpice. Vedou se spory o svatého Josefa, o maličké Jezulátko a mírumilovná domácí zvířata, jež jsou jejich druhy. Děti mají své záliby a žárlivost slečinek pro toho a toho, poněkud strakatého krále, pro osla s ušima naprosto svatýma. Malý Gabriel, malý Tristan byl z dětí vzrušených vším tím mysticismem, který nesli sádroví tři králové s hvězdou.

Shledal se s tímto tak katolickým duchem o posledním Božím Těle, na nádvoří před chrámem svatého Sulpicia, mezi davem, drže v své ruce ruku své dcerušky Iseult, když na kolenou se modlil modlitbu, již můžete uhádnout na rtech vojáka, který může zítra umříti a zítra umře.

Jeho básně jsou plné síly, výrazově přesné. Citujme tuto, kterou otiskl roku 1907 v revue La Foire aux Chimères.

GARGOUILLE.

Jsem ta, jež směje se, když vážně zvony zvoní,
když umíráček teskní nad mrtvými.
A mohu dociliti pohledy uřknuvšími
kamennou slzu že i Panna roní.

Před Kristem dřevěným, kam král klek' jedenkráte,
s hlavou svou krvavou kdys dávno usedla jsem,
své Miserere brebentit už mdlá jsem,
při vlažnu svícnů stříbrných, jež mate.

Kdys, kdesi daleko, vím, poblíž tekla voda:
já v krvi viděla jsem syna Quasimoda. —
Až k slunci mroucímu jsem den ten zavyla.

A noci sandály když utichaly vůkol,
já ďáblům slíbila, že jediný teď úkol:
bych ve věřících srdce jedu nalila.

Tyto verše najdete v sbírce Básní Gabriela-Tristana Franconi, jež připravuje pietně jeho vdova. Verše z války nejsou méně krásné.

Ten a ten voják francouzské armády je historie našeho přítele. Aniž by zatajoval něco z krvavého bláta bojišť, nechává nad nimi zahrávat něco slunce. Podivuhodné sklonění se vojáka před velikostí bitvy! Dílo ohromující velikostí a élanem! Dílo vskutku pařížské ne ovšem v smyslu hloupě ležerním, který se do těchto dvou slov vkládá, ale proto jasně pařížské, poněvadž má v sobě silného a veselého ducha, který od předměstí v okolí

St. Sulpice přes celé hlavní město oživuje obyvatele Paříže, Paříže, onoho německého snu, z něhož naši vojáci, naši Franconiové učinili německou můru.

Ale v díle Gabriela-Tristana Franconiho najde se snad ještě pozoruhodnější kniha. Najde-li se, třeba ji ještě složiti. Míním tím sbírku, která bude jistě utvořena z dopisů, a lístků z fronty, kde čekal čtyři roky na vítězství a smrt, jež adresoval Franconi své rodině, svým přátelům a druhům. On realisoval onoho chlupáče, který nepochybně ne bez důvodů bývá považován za výplod tisku, ale jehož opravdu dokonalým typem byl Franconi. Jaký odvahyplný humor, jaký veliký svobodný smích oživuje tuto korespondenci! Zde několik řádek z dopisů, který nám poslal v lednu 1915:

„Moji váleční kamarádi jsou dobří chlapi. Máme se vzájemně rádi. Nic není krásnějšího než býti bratry před Dějinami, které soudí přísně slabé; mohutnější síla vzniká ze společného enthusiasmu a vzájemné oddanosti. Není už tříd, sociálního rozvrstvení. Prsa vyzdobená krajkami nebo pokryta hrubou košilí jsou stejně statečná před bajonety, je-li v nich francouzské srdce.

Spím, kde mohu, v stájích, kde je nečistá sláma a děravá střecha. Mrzne a mne ráno probudila bludná stáda ovcí bez pastýře, jejichž hlasy zlomeného křišťálu jakoby plakaly nad osudem kraje. Nade mnou fičí granáty.

Ne, život je krásný a já cítím, jak ledovým vzduchem proniká rozechvívající vůně jara. Křídla Vítězství dotknou se nás záhy, ať stojíme kdekoli ve vřavě stojící nebo ležíme v zemi, kterou jsme hájili, poněvadž nám byla drahá, poněvadž nám byla matkou a poněvadž měla pro nás květy."

* * *

Olivier Hourcade chystal se vstoupiti do semináře, když vypukla válka. Je to vliv p. Francise Jammes, který jej vedl k hluboké zbožnosti. V literárním hnutí znamenal přední stráž úžasné aktivity. S Larrondem po prvé vnesl na scénu dramatický fragment p. Paula Claudela. V své revue Les Marches du Sud-Ouest bránil kubism před posměchem. Vzpomínám, jak v červnu nebo červenci 1914 měl na Théâtre Idéaliste konferenci o díle p. Saint-Pol-Roux. Přišel, maje jako voják čtyřiadvacetihodinovou dovolenou a v červeném pantalonu, ve vojenské čapce projevil svůj podiv autoru La Dame à la Faux.

Les Ombres Tremblantes jsou jeho prvým dílem. Opěvuje v nich nevinné staré ženy našeho venkova. André Lafon,

který zemřel ve válce, napsal předmluvu k této knize. Svěže psané Chansons du pays de gascogne byly připraveny k tisku. Ukázka z nich:

NEVĚRNÉ.*)

„Má lásko, má lásko, kam jdeš? Opouštíš mne?

Jsem květ, který chce čerstvou vodu, aby žil a kvetl; nechci sklonit hlavu a uschnout.

Tvůj květ opadá a ty umřeš, ošklivá.

Mám svůj růženec, svou dýmku, své hory a opravdu už nevím, měl-li jsem tě rád.“

Olivier Hourcade byl zasažen 13. září 1914 výbuchem granátu do srdce. Kamarádům, kteří se seskupili kolem něho, pravil:

„Řekněte doma, že jsem umřel statečně.“

A tato naivnost ve velikosti podává dokonalý jeho obraz.

* * *

Jean Le Roy byl spolupracovníkem revue Guillaume Apollinaira Soirées de Paris, jež přinesla jeho plaquettu „Le prisonnier des Mendes“, tak hluboce původní. Citujeme:

PERSPEKTIVY.**)

Tam dál, kde končí kolejnice,
červená tramway civí na mne.

Je doposud jen na obzoru
obrys její
na koleji
je doposud jen na obzoru,
a není větší nežli kostka.

Je doposud jen na obzoru
a hle, jak
míří ke mně.

Čára hřebenu
pohybem volným
  se šíří
tak jako pružec,
jejž natahujem'
vpravo a vlevo
pohybem volným.

---

*) Anthologie spisovatelů francouzských zemřelých za vlast, sv. IV. Carlos Larronde. (Vydal Larousse.)

**) Société d'Editions Mansi et Cie.

A linie ta paralelní
jakoby se zemí srostlá
v týž čas
činí totéž,
čtyři strany tramwaye
zároveň se dlouží.

Červená tramway zpředu jedouc
pozvolna k domům ulice se přitře,
koleje tykadly napiatými hltá.

Oh! zvláštní rozpínání —
ohnivá krychle jdoucí ke mně,
oh! zvláštní rozpínání,
šíleně rychlé!

Oh! zvláštní rozpínání
linie vzrostlé, aniž zatřásla se,
oh, zvláštní rozpínání
krychle, jež žene se a nadýmá se.

Mé oči teplé jsou, mé srdce žhne
(tramway skáče, klouže se a blíží),
v mých prsou, v nichž tolik síly je,
hoří plamen, jiskra v nich se směje.
Mé oči teplé jsou, mé srdce žhne
(v kolejích dlabe, škrabe žhoucí krychle),
mé srdce teplé je a oheň v zraku mém,
a proto krychle, když se blíží sem
k ohnisku, jímž jsem, rozpíná se rychle
ke mně blíž!
Toť zrní úžasné, jež růsti uvidíš
ta těžká tramway, živá čtyrnásobně,
Ke mně blíž!
Můj teplý pohled rázem oživí ji,
mé oči žhavé oživí ji, zvětší
dle zákona perspektivy,
jež obrazí se v očích mých
ve velkých paprscích zázračných.

Mladíček, který pojal a realisoval — mohlo by se říci skonstruoval — tuto báseň, bránil svůj oddíl kulometů s revolverem v ruce až do chvíle, kdy klesl s dírou v čele. Měl půvab mladé dívky. Zbožňoval život.

✠ ✠
✠

Také Lucien Rolmer ho zbožňoval, ale s expansí zcela vnější, protože jižní. Jeho dílo je skok k sluni. Byl zabit u Douaumontu, tento muž drobné postavy, který neměl žádnou z fysických

vlastností vojáka. Založil, paralelně se svou revuí La Flora Školu Milosti, kde se tyčil jako vášnivý milenec krásy. Přes to měl sloh časem drsný. Citujem tuto stránku z posledního jeho románu Les amours ennemies:*)

„Tři hodiny odpoledne: vzduch žhavý, ani van. Ze strávené zahrady plápolá plamen. Cvrčkové cvrkají v křoví.

Markýz vstoupil jako vichr do pokoje, kde chůva Brunova jej ukolébávala, s kloboukem vtisknutým do čela, ohromuje ji žhoucím pohledem a třesoucí se čelistí.

— Virginie! —

— Pane! —

Pozdvihla se, slyšíc tento kovový hlas, upravujíc svou košili, a klopíc víčka, dívala se naň po očku zvědavě pozorujíc, jak sebou obě ruce Trévalasovy zmítají.

Pohyboval rukama ve vzduchu, jako by se chystal k letu, a skočiv na samičku s rozpučelými rty, přitiskl ji na svá prsa, líbaje její zuby.

Koktala slova pohoršena a snažila se pána shoditi.

Pozvedl ji jako pírko a už už ji nesl na starodávnou postel, ale ve chvíli, kdy padala na ni, dokázala mu Virginie, že má zobák a drápy. Poškrábán a pokousán pustil ji markýz a krásná kojná, volajíc Maria, spustila se zpocena na židli, ruce na ňadrech, která ji bolela.

P. de Trévalas, který otíral si stopy po zubech na svých tvářích, usmíval se na ni, aby skryl svůj vztek.

Odvrátila hlavu. Nenávist zalila její tvář.

Aby ji utišil, blížil se k ní, mávaje šátkem na znamení spojenectví, pádným krokem.

Virginie vyskočila, nevyčkavši, až dojde, a běžela k oknu, z něhož bylo viděti větev růžového keře, jehož parfum naplňoval vzduch."

✠ ✠
✠

André Pujet padl dne 10. května 1915 u Neuville St. Vaast při bodákovém útoku. Jeho spolupráce omezila se, napsal Remy de Gourmont, na „zázračný list prósy zvláště živou kresbou v barvách v luxusním modním žurnále „Le bon ton". Bylo by možno mnoho vytýkati. Úhrnem byl z raçy Flaubertovy, chtěl býti dokonalým a nevěděl, že jím už jest."

✠ ✠
✠

*) Vydání Pana, Eugène Figuière et Cie.

V své knize „Oheň a popel“*) André Biquet, který našel smrt na Východě, uctil těmito delikátními verši ženu p. Henri de Régnier, paní Gérard d' Houville:

Království vaše něžné zahradou je snu
melancholického, jak ho Watteau snil,
zní scénou lehký smích a ztajovaný kvil
bez konce a vůně lásky se ve všem prostře tu...

Při starých nápěvech, kulisách přeludu
ohební rekové tu tančí, masky kryjí
tvář jasnou, žhoucí se smutkem či fantasií
nestálou, značenou už smutkem osudu!

Pro Raoula pláče Laurette... Vizte nevolnici...
Zde Gillette... Všichni jsou tu půvabní a snící
co kytic nádherných se při nich rozvírá!

A Sláva, slyšíc vřít v těch hlasech křehoučkých
ukrutné lásky kouzlo, prostírá
nad čelem mladistvým stín zlatý křídel svých.

* * *

Bych mohl mluvit jak třeba o Sylvainovi Royé, cituji z Divanu, revue p. Henri Martineau, jež po dobu války zasvětila svá čísla spisovatelům padlým pro Francii:

„Jsme v posledních dnech července 1914. Sylvain Royé, ačkoli voják, je té doby přidělen kabinetu ministra války jako sekretář.

Přichází však mobilisace. Chce jít do války. Chce se bíti. On a ostatní sekretáři podpisují za tím cílem žádost. Píše nám:

„Nebudeme-li míti válku, jaké zklamání. To bude nejhorší pohroma. Leč co nevidět, chci tomu věřit, budou ji provolávat, zde, v ulici, pod našimi okny. A my odejdeme, jako odešli této noci kyrysníci a tohoto rána pěšáci. Nevrátíme-li se, nebudeme toho litovat.“

Na rub lístku s těmito netrpělivými řádkami připsal triumfální P. S.

„8 h. Odcházím do jenerálního kvartýru do ***. Ať žije armáda.“

Jenerální kvartýr nepochybně není zákop. Ale byl při nejmenším cestou do něho.

Pobyl tam nějaký čas. Bere nepřímý, ale vášnivý podíl na zápase. Granát zabije bezprostředně před ním jeho plukovníka a málem porazí jeho samého.

Touží po činech. Ale marně. Je poslán do S***, kde zůstane řadu měsíců skloněn nad psacím strojem. Poznává na frontě ale v celé jeho každodennosti pařížské život v úřadě a jeho me-

*) Vydal Crès.

lancholii. Aby se z něho vybavil, píše básně a samozřejmě válečné básně, ale nepozbyl v nich ničeho z půvabu, který vkládal uměle do svých prací z nejlepší doby. Otiskuje je skoro všecky v malém žurnále drobného formátu, který neexistuje než v dvou až třech exemplářích. Píše ho ve volných chvílích na psacím stroji.

Avšak oběžník Gallieniho nařizuje, aby sekretáři, mezi nimi Sylvain Royė, byli nahrazeni jinými. Je to kýžené osvobození. A seznamuje se brzo s životem pěšáka.

Dostav dovolenou, prochází se Paříží, se svou rodinou a svými přáteli, s výrazem poněkud smutným. Řádky svrchu citované ukazují dosti jasně, že se nebojí ani bitvy ani jejího risika. Ale nepraví též, že jasně tuší smutnou budoucnost? Píše na příklad tyto verše. Jsou statečné, ale jejich statečnost označuje blízkost nebezpečí.

Nevrátím-li se, pomyslete si
že já, jenž poznal stín en, obraz jen
den přijde-li, tím aspoň býti chci,
nž přímo v tvář je smrtí udeřen;

Chtěl aspoň bych já, jemuž za živa
nic nedáno než metamorfós řada,
být ten, jenž najde se a poznává
a který pro věc aspoň padá.

Mně vyčtli jste, já mám to v paměti,
co drzost pýchy mojí vzplání.
Nejkrásnějšího čas že rozpětí
číms jiným chci být aspoň než je zdání.

Leč věřte také, když se nevrátím,
že horeček jsem musil nechat žár tu
a že jsem nesl v boji posledním
svou mladost jako růži na rtu.

Ví, že nezadržitelně přijde okamžik, kde bude musit snad, jako mnoho drahých druhů jeho mládí, padnout do bláta zákopu, z něhož se zvedne slavný pro jiné, ale pro sebe uzavřen navždy světu, který miloval.

Dává nám s bohem. Má hrdinný stud před vyjádřením svých obav; příštího dne nám píše, že našel opět sílu se smát. A několik dnů po té píše nám ještě:

„Jsem v klidu a jako pozorovatel setniny provádím kabalistické posunky. Každého dne čekáme na hodinu odchodu; čas je překrásný, ať zasvitne slunce na naše gestě válečné!“

Dopis je datován 18. května 1916. Dne 24. zmizí u Douaumontu.

Sylvain Roýé napsa stránky prósy. Ale ten, který přál si slunce pro svůj krvavý křest, byl především básník. To se jevilo dokonce i v jeho zevnějšku a držení. Měl tvář podlouhlou, mandlovité formy s krátkým knírem nad drobnými rty. Jeho tělo houpalo se harmonicky.. Měl eleganci jistě diskretní, ale v detailu raffinovanou. Miloval zahrady ve Versailles; rovněž tak miloval koberce u Martina a ruský balet. Četl p. Henri de Régnier a p. Jeana Cocteau a aniž by si vypůjčoval od nich měl od jednoho dokonalou přesnost prosodickou, od druhého preciositu fantasie.

Jeho premiéra literární? V roce 1910 hlásí se ke skupině mladých spisovatelů „L' Oasis", u níž čaj chutná jen v chvíli opojení recitovanými verši. Později je spolupracovníkem revuí: „La Revue Indèpendante (nové serie) Pan, L'heure qui sonne atd. Louis Tiercelin, p. Jean de Bonnefon, pomáhají mu při jeho počátcích. S přítelem p. Lucien-Claude Lafontaine založí jako každý revui „Le quadrige". Sám hraje v „Roi de Rêve", předvedeném na scéně Athénéa Saint germainského. Posléze publikuje sbírku básní psaných v letech 1908—1914 L'âme sans Miroir. *) Kniha je rozkošná, kouzelně mladá, zábavná i ve výrazu dětinských bolestí, jimiž básník zaměstnává svou duši zhýčkaného dítěte. Verše jsou velmi značné techniky, výrazu velmi čistého. Nutno říci, že takové dílo mělo by býti známo, dobře známo od literárního publika, jež miluje krásné verše? Často jsem slyšel recitovat verše Sylvaina Royé před osobami, jež ho vůbec neznaly. Jejich tváře staly se brzo pozornými a poslední verš vyzníval za potlesku tlumeného, ale upřímně nadšeného, kterým se odměňuje jindy poslední věta krásné hudební komposice."

Končil jsem tyto stránky „Divanu" se slovy přátelské naděje. Sylvain Royè byl pouze pohřešován. Ale nevrací se. Nevrátí se už nikdy. Na jeho památce bude vždy ležeti tajemství konce, jemuž pochybnost dává větší hořkost. S jinými je tomu stejně! Kritik Andrè du Fresnoi, Alain-Fournier, jehož „Le Grand Meaulnes" razil dráhu dobrodružnému románu, tomuto tak půvabnému žánru naší literatury, který illustrují knihy p. Pierre Benoit, Koeñigsmark a L'Atlantide, Louis Pergaud, jehož „Histoires de Bêtes" Goncourtové poctili cenou, Jean Loew, redaktor časopisu Temps Présent, Jules Leroux, Albert Malet a J. Raymond Quasco. Nemohli jsme vyjmenovat všechny spisovatele padlé nebo pohřešované. Bylo by nutno zmíniti se také o těchto, kteří neumřeli, konajíce službu vojenskou, jako Guillaume Apollinaire, duch více

*) Vydal Eugène Figuière et Cie.

než evropský, světový, universální, Paul Acker, barrésovský romanopisec Vojáka Bernarda, Piere Jobbé-Duval, spolupracovník „Cri de Paris“, Pierre Fons, autor hudby„ L'offrande au mystère, Roger Eng, básník Plourants du St. Michel, Maurice Mareil, Paul Cornu a Albert Joannet.

Jsme zavázáni věčnou vděčností těmto spisovatelům. Jsou mrtvi. Jejich dílo je torsem. Povinnost káže nám, abychom dali znovu žíti tomuto dílu.

Říkejme si bolestný růženec jejich jmen bez tváří, citujme jejich prósy a jejich verše, kupujme, čtěme jejich knihy, vyhledávejme revue, jejichž byli spolupracovníky. Zveme je, jak zve p. Jean Vignaud všechny vojáky vůbec, Spasiteli světa a poněvadž, dle lyrického proroctví Sylvaina Royè: „Vítězství zářilo na poslední zápas“, doufejme se zmizelým básníkem, že „ti, kteří poznali tyto hodiny“,

vzpomenou na ty, již se nevrátí.

(Přeložil Viktor Dyk.)

OTOKAR FISCHER:

PÍSEŇ.

Chtěl jsem ti přinésti protěž.
Vracím se mdlý a zdrán.
Pohlaď mne, pomiluj, potěš;
nebude hoře ni ran.

Podej mi bílou a malou
ruku a rámě a ret.
Nad vodou, lesem a skalou,
na srázu roste květ,

na nízkém rozsypán stvolu
jak loni napadlý sníh.
Půjdem oba dva spolu
hledat ho po stráních.

Cesta jde po úbočí.
Závrať tě pojímá?
Můžeš mít zavřeny oči —
Přec vím, že veden jsem já.

Nech oči jen přimhouřeny.
Elfi nad tebou bdí.
Dali ti něhu ženy
a lehkost kamzičí;

blaženou nálezkyní
zvolili družku svou.
Je dobré, co ruce tvé činí.
Květ bílý snad přinesou.

Však dojdem-li k němu, není
to zásluha má ni tvá.
Najdou ho vyvolení.
Dojde, kdo víru má.

Co duch ti do rukou vloží,
vem darem, ne za objev.
Co najdeš, je z milosti boží:
květ hor i prsou zpěv.

PŘÍPAD JOSEFA FELIXE.

I.

POSLEDNÍ VOLBY V ČECHÁCH PŘED VÁLKOU.

Na počátku roku 1914 dvě strany, při volbách roku 1911 zkartelované, strana mladočeská a národně sociální, ocitly se v nejprudším boji, viníce se vzájemně z všeho, co by mohlo zbavit odpůrce důvěry voličstva. Zápas tento vyvrcholil aférou Švihovou. Poslanec národněsociální za volební skupinu vysokomýtskou obviněn Národními Listy z placeného konfidentství. Ne pouze to: sbor zástupců všech stran, jemuž předložen veškerý materiál průvodní, uznal, že doklady pro vinu Švihovu jsou přesvědčující. Šviha vzdal se mandátu a žaloval. Došlo k doplňovací volbě a k procesu.

Vlny stranické vášně dmuly se vysoko. Až úzko bylo žíti v Čechách, kde největším nepřítelem Čecha myslícího byl Čech jinak myslící a kde devadesát procent z rozvášněných nemyslilo vůbec. Strana sociálnědemokratická doufala, že případ Švihův konečně zdrtí jejího konkurenta mezi dělnictvem. Strana mladočeská doufala získat v nedělnických vrstvách. Za nejobtížnějších podmínek vedla tehdy strana národně sociální boj o bytí a nebytí. Trudno a žalostno bylo čísti tehdejší tisk; mluvil z něho duch nenávisti, který bije hlava nehlava, nehledě k tomu, koho a co zabije. Profesor Masaryk hájil tehdy Švihu proti obžalobě z placeného konfidentství; v živé paměti je útok, který proti nedávnému spojenci podniklo tehdy „Právo lidu".

V květnu došlo k procesu. Národní areopag, o jehož oprávněnosti vznikla pochybnost, nahrazen dvanácti muži z lidu. Byl jsem svědkem celého procesu Švihova; bylo to bolestné a ošklivé divadlo. Byl jsem jistě divákem, který neměl politického zájmu na vině ani na nevině Švihově. Dokonce vzbuzoval ve mně melancholický soucit bývalý druh L. K. Hofmana, jeden z prvých, s nimiž jsem se setkal v životě studentském. Ale morálně byla věc Švihova prohrána od počátku a prohrála se nutně také před porotou. Mohlo býti dle průběhu procesu pochybno, byl-li Šviha placeným konfidentem; nemohlo býti pochybno, že jednal tak, jak nemohl a nesměl jednati bez těžké úhony poslanec strany oposiční, ba radikální.

Otázkou bylo, jaký bude důsledek toho pro stranu národněsociální. Odpověď na ni přinesla doplňovací volba v bývalém okrese Švihově. V prvé chvíli pokládal se mandát téměř všeobecně

za ztracený pro ni; i mnozí čelní stoupenci uvažovali o tom, nebylo-li by vhodno nabídnouti kandidaturu osobnosti v konfliktu švihovském neutrální a jim přijatelné. Strana sociálnědemokratická měla ve volební skupině už v roce 1911 dosti silnou posici. Nyní postavila jako kandidáta spisovatele F. V. Krejčího, rodáka z České Třebové, osobnost, která byla sympatická i mnohým, kteří nepřijímali program. Méně výhodná byla posice strany mladočeské; v některých místech volební skupiny neměla půdy. Méně šťastný byl také její kandidát; nechtíc pravděpodobně exponovat čelnější osobnost, kandidovala osobnost politicky skoro neznámou a bezvýznamnou. Ale také strana mladočeská činila si naději na úspěch aspoň čestný. Mandát vysokomýtský hájil pro stranu národně-sociální Netolický.

I to posilovalo naději odpůrců, nepokládalať se kandidatura tato za šťastnou. Nemělť Netolický ani místní přízně ani osobních vlastností a schopností, jež by strhovaly. Klerikálové nepřicházeli celkem v úvahu. Strana pokroková byla početně slabá a role Masarykova v Švihově procesu vylučovala možnost úspěšné vlastní kandidatury. Také posice strany státoprávně-pokrokové nebyla zvlášť příznivá. Měla ve volební skupině pouze tři místní organisace: v Litomyšli, v Třebové a Vysokém Mýtě. Zdálo se však, že jí bude na prospěch její objektivita v Švihově aféře a její zdrželivost vůči oběma rozvášněným táborům. Kromě toho projevila strana pokroková, sama nekandidujíc, ochotu postupovati společně se stranou státoprávně-pokrokovou, dojde-li k dohodě o kandidátu.

K dohodě došlo. Společným kandidátem obou pokrokových stran stal se Josef Felix, profesor v České Třebové.

II.

KANDIDÁT POKROKOVÝCH STRAN.

Mladý muž, jehož jsme jmenovali, hlásil se od studentských let, kdy pracoval v „Čížku", ke straně státoprávně-pokrokové. Tehdejší mladá generace této strany měla těžký, ale čestný úkol: v suchopáru tehdejšího militarismu a positivismu hájiti politický ideál české samostatnosti. Státoprávní Liguriáni, jak je nazval Dr. Chalupný, obstáli v těžkém boji. Věc, kterou hájili, nezvítězila v massách; ale pozvolna bylo nutno ostatní mládeži přijímati její hledisko. Jmenovitě v mládeži realistické — přes to že s realismem bylo vésti tak prudké půtky — nastával přerod a docházelo zvláště po volbách kartelových ke sblížení. Přicházelo

pochopení, že je zbytečná a pošetilá snaha, vykonstruovati rozpor mezi historickým a přirozeným právem, který dříve nabyl tak vášnivých forem. Profesor Masaryk usedl ve Vídni s A. Kalinou v témže klubu a také tam došlo k postupu společnému. Zvláště však znatelný byl převrat v politice komunální: byla řada měst, v nichž obě strany postupovaly společně. V České Třebové došlo rovněž k společnému postupu, který vedl k úspěchu při obecních volbách. Mladý profesor, nedlouho teprve na třebovské reálce vyučující, zaujal čelné místo v této akci a v celém politickém i kulturním životě třebovském.

Josef Felix narodil se dne 29. prosince 1882 v Německém Brodě. Byl horlivým spolupracovníkem Časopisu pokrokového studentstva a zajímal se zvláště o umění výtvarné. Jako posluchač filosofie přeložil Lili Braunové „Ženskou otázku". Dostudovav, působil jako profesor moderních jazyků na Král. Vinohradech, v Kolíně, v Kyjově a v České Třebové. Na podzim roku 1910 se oženil. Jeho choť, žena jemná, ale zdraví křehkého, byla jeho dávnou láskou. Manželství jejich bylo bezdětné, ale šťastné.

Jako všechny jeho druhy, vyznačoval Felixe a jeho činnost rys aktivity. Působil všestranně. Byl horlivý Sokol a vydal propagační brožuru: „Význam Tyršova učení". Usiloval o to, aby z kaluží učinil bystřinu. Měl fysické i duševní vlastnosti, které ho činily sympatickým a nezneužíval jich k činnosti demagogické. Jeho hlas uměl se hudebně rozechvěti i nabýti přesvědčivého pathosu. Myslil i mluvil jasně. Byl statný muž; v každém jeho pohybu byl lad a vkus. Měl neefektovaný odpor k všemu hrubému, nízkému a ošklivému. Miloval krásu. Miloval velikost. Miloval ideál. Miloval ho s úsměvem, který měl trochu jemné ironie.

Tento muž, který pracoval do úmoru organisačně, politicky a populárně, který absolvoval za nepoměrně dlouhý pobyt v Třebové bezpočet přednášek v městě a širém okolí, našel dosti času, aby četl a maloval. Jako by se obával důsledků zúženého, jen a jen politického obzoru, snažil se obsáhnouti celý život. Jeho deník svědčí o tom, jak intensivně pracoval při tom jeho duch.

Když padl Felix, napsal jsem pro „Lumír" prosu „Film," kde jsem líčil — tak jak bylo možno tehdy — historii Felixovu. Vzpomněl jsem tam a vzpomínám dosud na svou návštěvu v Třebové koncem března 1914. Měl jsem tehdy volný žurnalistický lístek na cestu do Vídně, platící do 30. března. Skutečně jsem dojel do Vídně a pobyl tam půl dne. Vraceje se, zastavil jsem se v Třebové. Měl jsem

Felixe k tomu, aby přijal kandidaturu. Živě se pamatuji na prvý dojem tehdejší rozmluvy: představa kandidatury přitahovala mladou energii, žádostivou boje, a odpuzovala znatele místních poměrů a beznadějnosti úkolu. Nerozhodl se tehdy; ale chvílemi, po srpnu 1916, kladl jsem si melancholickou otázku, nespolupůsobil-li jsem také na osudu kandidáta pokrokových stran v posledních předválečných volbách. A tu mi byla bolestnou vzpomínka na svah nad Třebovou, na němž jsme tehdy spolu hovořili.

III.

KVĚTEN 1914.

Takový je nadpis notýsku Felixova, který leží přede mnou; drobňoučké jeho stránky zachycují náznakovými, mnohdy cizímu nesrozumitelnými slovy hlavní fakta a zažitky ještě jedné z četných českých „prohraných kampaní". Svědčí o vážnosti, s kterou pojímal Felix úkol, jednou přijatý. Svědčí o nadějích a o zklamání,

V popředí volebního zápasu ve volební skupině vysokomýtské zůstávala aféra Švihova. Opět a opět přesvědčoval se Felix i ti, kteří zúčastnili se tohoto zápasu, že marno podškrtávati a v popředí stavěti zájmy ideovější a všeobecnější. Aktualita procesu zatlačovala vše ostatní. Veliké myšlenky, základní problémy politické zůstávaly posluchačům lhostejnými; poslouchali a neslyšeli. 7. května též Felix do zápisníku o schůzi třebovské píše; mluvím as hodinu o moci idei. Moc idei a volba z roku 1914! Ale jaké napětí, jaká pozornost, jaké rozrušení, zavadilo-li se o Švihovu aféru! Posluchačstvo jako by procitalo ze sna; a s jeho pozorností dostavovala se stranická vášeň.

Volby tehdejší přinesly podivuhodný a zajímavý zjev: důsledek aféry Švihovy pro jeho stranu nebyl žádný. Nedostala ani o hlas méně, než by byla dostala jinak. Její stoupenci šli věrně a oddaně za Netolickým, a kdyby byla strana umínila si držet Švihu, ani tehdy pravděpodobně by to nebylo změnilo mnoho na počtu jejích hlasů. I tak značná část národních socialistů pokládala tažení proti Švihovi jen a jen za intriku, kterou nutno stůj co stůj zmařiti, a přečetní stoupenci přisahali na dokonalou nevinu Švihovu.

Ale Josef Felix, společný kandidát pokrokových stran, byl postižen procesem Švihovým. Vrstvy, na které mohl počítati, neměly nepochybující disciplinovanosti straníků národněsociálních. Podlehali dojmům chvíle a ty nebyly pro okamžik nejpříznivější. Velmi mnoho indiferentních voličů neschvalovalo postup Masa-

ryků̊v za Švihova procesu. Co dím, indiferentních! Na schůzce pokrokové strany v Žamberce stoupenci pokrokové strany mluvili s rozhořčením o Masarykovi a právě došlý „Čas“ budil zlost nebo resignaci. „Mnoho chuti nemají. Sami realisté,“ píše Felix 13. května v deníku.

Pocit spoluzodpovědnosti za Felixovu kandidaturu neopustil mne za jeho zápasu. A tak se stalo, že má účast na něm byla větší, než by byla za okolností normálních. Felix stěžuje si ve svých denících trpce na stranu, že ho nepodporuje; píše dne 16. května do svého zápisníku: „Jinak vzrůstá hněv na bídné chování ústředí, jež mi vůbec nepomáhá.“ Do tohoto 16. opravdu za stranu státoprávně pokrokovou zúčastnil jsem se volebních schůzí jedině já: 4. května v Chocni a 9. května ve Vysokém Mýtě. Za stranu pokrokovou přijeli Rosol a Alois Hajn. 19. května přijel jsem do Žamberka („Mluvím obstojně, Dyk trochu zdá se mi unaven, ale nálada mrtvá,“ píše Felix). 20. května jel jsem s Felixem do Třebové. Jízda krásným jarním dnem nás osvěžila. Ale doma „Smutné zprávy: Masaryk v „Čase“ hájí Švihu, Stránský odřek' atd. K Habermannovi. Pak domů. Děsně unaven, lehám si na chvíli do postele.“ Tak píše Felix. Ale hned po té vrací se optimismus. „Večer báječné vítězství na Skále. Předsednictvo naše, uvítal jsem na své schůzi mladočechy. V. Dyk mluvil — — — na konec ještě mlč. Kučera hrozným způsobem. Dlouho veselo u Habrmanů.“ 21. v Chocni: „je Dr. Matoušek, jenž mluví pěkně a věcně, pak hřímá Dušek,“ 23. přijel Kalina, zúčastnil se Felixovy schůze ve Vysokém Mýtě, 24. dopoledne Kramářovy schůze, odpoledne schůze v Litomyšli, večer v Poličce („Škoda, že Kal. musí už domů,“ píše Felix, „Dovede zjednávat přátelství.“ 25. mluvil na schůzi v Skuči Sokol a Al. Hajn. 26. zúčastnili se poslední schůze třebonské docent Dr. Beneš, Dr. Machač, Sokol a já. Schůze (byla velmi bouřlivá) končí asi ve $^3/_4$1.

Do zápasu, který měl málo ideálního, vnesla kandidatura Felixova nový tón — i osobností kandidátovou i motivem, který hrál pak v životě Felixově roli osudnou. V květnu 1914 sjezd strany státoprávně-pokrokové po referátu posl. A. Kaliny a Dr. L. Borského přijal projev, který konstatuje, že ničeho už nečeká od Rakouska, apeloval na dohodu, čekaje od ní uspokojení českých požadavků. Projev tento otištěn česky i francouzsky v „Samostatnosti“. Felix postavil se za tento program, cele jeho smýšlení odpovídající. A tak v poslední české kampani mluvilo se vedle Švihy také trochu o naší samostatnosti, o postavení k rakouskému státu

a k rakouskému militarismu a o mezinárodnosti české otázky. Ale ovšem také tu platilo: aktualita procesu zatlačila vše ostatní. Dva měsíce před válkou málokdo z voličů měl zájem o hrozící válečný konflikt, který jsem avisoval v řeči vysokomýtské.

Kampaň blížila se ke konci. Dne 27. píše Felix: „Večer poslední volební schůze u Habra. Ale jsme brzo hotovi a asi v 11 jdu domů. Je člověku jako před bitvou.“ A nad zápisem připsáno: „Mluvil jsem do dneška 27krát.“ Ale těchto 27 řečí neznamenalo celou volební námahu; Felix objížděl město po městě, představoval se, vydupával volební komise, četl, studoval, seznamuje se i s těmi detaily politického a hospodářského života, jež jeho pozornosti dosud unikaly. Byla to úmorná a vysilující práce. O výsledku mluví zápis z 28. května: „Dopoledne v Ústí. Nemají tu ani volební kancelář. Nováček sedí na úřadě, Kučera si odvolil a dost. Karásek mne vyprovodil až na nádraží. V Č. Třebové prvá zlá zvěst: Žamberk pro mne pouze 32 hlasů, Venclovi 116, Netol. 213. Nálada začíná být smutná. Odp. u Habrmana. To už je Polička a doráží nás Vysoké Mýto. Pak Skuč a Choceň se svými 8 a 9 hlasy jsou již pouze ironií. Za tolik práce a víry pouze 663 hlasů, toť příliš velké zklamání.“

Došlo k užší volbě mezi Krejčím a Netolickým, který zvolen.

Tak skončila kampaň, v níž Felix získal sice posluchače, nikoli však hlasy. Přinesla mu příliš velké zklamání. Ale nebylo to bohužel jediné, co mu přinesla.

IV.

PŘÍPAD FELIXŮV.

Až posud neliší se případ Felixův příliš mnoho od tuctu jiných příběhů: tak se dálo všem, kdož vstupovali do veřejného života, jdouce jen a jen za svým přesvědčením, „čekajíce ještě červánky v bažinách domova“. Čechy nemilovávaly, věřilo-li se v ně, a spěchávaly tento zločin pomstíti; 663 hlasů, které dostal Felix, bylo ještě dosti mnoho proti cifrám z roku 1911. Ale třeba volby kartelové nebyly vzorem zápasu gentlemanů, nemohly se, pokud se vzplanutí vášní týče, s rokem 1914 měřiti. A tož se bilo kolem beze skrupulí a beze studu. Snad se také roku 1911 leckde udávalo. Ale tehdy nepřišel 23. červen a 28. červenec 1914.

Pět let uplynulo a vášně stranické planou jako tehdy; jsme svobodní, ne však lepší nežli za Švihovy aféry. Odpůrce neštítí se

nijaké zbraně, je-li jen schopna zraňovati. V takovou chvíli není snad nevhodno vzpomenout minula a rozvinouti neradostnou historii mladého idealisty. Snad mine se pozornosti, jako tak mnoho věcí u nás; snad nepolepší nikoho a neuvaruje ničí vášně před výbuchem. Ale buď jak buď, příběh Felixův poví aspoň těm, kdo chtějí slyšeti, že tam, kde chceme zraniti, můžeme také zabíti.

Počátkem tohoto roku četl jsem Felixův fascikl: soubor všech akt, týkajících se jeho případu. Četl jsem je, na požádání těch, kteří byli Felixovi blízci a chtěli zjistit, co pravdy bylo na různých kombinacích, jež kolovaly a kolují. Byly to úřední listiny, dosti suché. Byly to úřední listiny a bylo to drama. Vypsal jsem z nich úryvky, které podávají snad dost úplný obraz. Obraz úplný, ale neutěšený. Co snad nebude přece dost jasné ze suché mluvy úředních listin, doplní Felixův deník z vězení chrudimského, který přináší „Lumír" současně. „Svoboda si vždycky v Čechách vyžádala obětí," čteme ke konci tohoto deníku — lépe řečeno, posledního jeho úryvku —; nelze ničeho namítnouti proti tomu. Oběti byly, jsou a budou, poslední jejich akt bude časem krvavý. Ale ať nejsou aspoň zbytečny! Ať svévolně se neláme a nešlape, co mohlo růst, kvést a zrát! Ať z vášně stranické neubíjíme spolnou věc, neboť ta trpí vždycky, kdykoli jsme ubili někoho, kdo jí sloužil a za ni bojoval.

Dosti reflexí; hle, zde úřední akta. Připomínám k nim, že data schůzí v nich neshodují se plně s daty, uvedenými ve Felixově deníku. V aktech se mluví o volební schůzi v Poličce, konané 20. května 1914. Nenecházím ji v zápisníku, který mluví onoho dne o schůzi v Třebové. Za to — dle zápisníku — konána schůze v Poličce 18. května. Felix o ní píše: „Večer jedu do Poličky, zároveň s posl. Čechem. Schůze velmi zábavná. Vencl: předchůdce Šviha, lžiradikalismus atd., pak Čech se mne vyptával na vlajku a nesouvislý program, sem tam žert. Odpovídám, proti taktice obcházení (jsem-li reservní důstojník?) stavím taktiku z operety Gerolštýnské (smích). Uvítán starostou, děkuji. Ještě jedna replika. Pak sedíme u Klánů. V půl 1 k Jílkům, sedíme do 3 hod. Jsem velmi vesel a spokojen."

„Jsem velmi vesel a spokojen." Felix nenapíše to už v zápisníku příliš často.

V.

AKTA.

Okresní hejtman vysokomýtský referuje dne 25. května 1914 pod heslem: „Felix Josef, c. k. profesor reálky v České Třebové, výroky na volebních schůzích“.*)

„U příležitosti doplňovací volby v 26. volebním okresu konané vystupuje mezi jinými také svrchu jmenovaný jakožto kandidát státoprávní**) a pokrokové strany. Výroky dle přiložených zpráv novinářských („Národní Listy“, jež citovaly v referátu výrok Felixův, „Stráž východu“, jež v notickách „Státoprávní kandidát a Rakousko“ a „Pan Josef Felix profesorem cizího státu“ Felixe pro výrok prudce napadla — Felix píše o tom 23. května: „Čtu ničemnosti ve Stráži východu“ a 24. „Mluvím po Kram., dávám mu exemplář Stráže a vzpomínám na slovo, dané v Žamberce) v různých volebních schůzích učiněné, dle nichž mluví o Rakousko-Uhersku jako o cizím státě, pohnuly mne, že jsem poslal do schůze, kterou zde konal Felix 23. t. m., úředníka (c. k. okresního kom. Plavce) v občanském oděvu, aby kontroloval řeč jmenovaného vzdělavatele mládeže.

Dle zprávy, jmenovaným úředníkem podané, Felix sice nemluvil o cizím státě, zpráva novinářská ho asi právě zarazila, za to si dovolil toto tvrzení: „Školství v Čechách je zle na tom. Máme sice schopné učitelské síly, ale jejich činnost poškozují centrální školské úřady různými výnosy, v ne poslední řadě těmi, v kterých se ukládá učiteli, pěstovati mezi mládeží školní lásku k širší vlasti.“

Vůči uvedeným novinářským notickám Felix ve volební schůzi Dr. Kramáře, včera konané, neuvedl nic jiného, co říci, než že chtějí ho tím denuncovati.

Takové výroky c. k. učitele středních škol samozřejmě musí způsobiti velmi trapně, a to se také stalo.

Dovoluji si v důsledcích toho oznámiti to c. k. presidiu místodržitelství.“

Hejtmanství v Poličce podává referát dne 27. května 1914.

„— — Zvláště nutno uvésti, že prof. Felix ve své řeči mluvil skutečně o Rakousku jako o cizím státě, což se stalo přibližně v této souvislosti:

Řečník mluvil o důvodech, pro které jeho strana je v oposici a poznamenal, že jeho strana nemůže provozovat politiku posi-

*) Úřední listiny ovšem psány německy.

**) Správně státoprávně pokrokové.

tivní, nýbrž oposiční, poněvadž žijeme v cizím a nepřátelském státě, s kterým nemůžeme cítit společně.

Tento pasus učinil, jak jsem vyšetřil, na přítomnou inteligenci podivný dojem, poněvadž nedovedla chápat, jak rakouský, třeba radikálně smýšlející c. k. profesor může veřejně takové výroky činiti.

Posléze sděluje se ještě, že Felix na plakátech, zde vyvěšených, je uveden jako profesor a ne jako c. k. a sám se tak uvádí.

Schůze, které ještě se zde budou konat resp. jejich průběh a řeči budou pod vhodnou a nenápadnou dohlídkou a o nezákonnostech, jež by se po případě v nich udály bude v daném případě ihned referováno."

Praesidium místodržitelství odvětilo 28./5. 1914 správci hejtmanství poličského: „Vzhledem k správě ze dne 27. t. m. č. 109 vyzýváte se, abyste uvážil, nedopustil-li se jmenovaný c. k. profesor Felix řečí 18. t. m. v Poličce konanou zločinu, po případě přečinu dle § 65 a 300 trestního zákona.

V případě kladném nutno okamžitě učinit udání v směru uvedeného deliktu a podat mi zprávu."

Ale zdálo se, že neutěšený tento případ z rozvášněné politické kampaně skončí idylicky. Bylo po volbách a vášně utuchly. A správce hejtmanství poličského hledal marně svědky. Referuje o bezvýslednosti své námahy a o jejích důvodech dne 9. července r. 1914 praesidiu místodržitelství:

„Oznamuji vzhledem k uvedenému předmětu, že jsem nemohl na profesora Felixe vzhledem k jeho řeči ze dne 18. května 1914 v Poličce učiniti trestní udání v směru deliktu, jehož se dopustil, ježto jsem při nejbedlivějším pátrání nemohl zjistiti svědka deliktu, což lze připsati okolnosti, že každý se obává nepřátelství různých politických protivníků.

Dále konají se v městě Poličce průběhem srpna tohoto roku obecní volby, na něž se pohlíží jako na další závadnou příčinu, že nezjistili se svědkové. Kandidáty do obecního zastupitelstva jsou příslušníci mladočeské strany, jež je sice proti straně profesora Felixe, ale zdá se, že je odkázána na hlasy různých ostatních politických příslušníků."

To bylo 9. července. Zdálo se, že idyla už je tu. Ale něco se přihodilo před 9. červencem — vražda v Sarajevě — a něco se přihodito po něm: 28. července 1914 počala velká světová válka, na kterou tolika lidem v květnu roku onoho až z míry směšno bylo pomýšleti.

VI.

NOVÉ UDÁNÍ.

Dne 17. srpna 1914 posílalo c. k. okresní hejtmanství lanškrounské praesidiu c. k. místodržitelství tento přípis:

„Vzhledem k výnosu ze dne 13. srpna jakož i dodatkem ke své zprávě z 10. srpna dovoluji si podat doplňující zprávu:

Dne 2. t. m. byl jsem upozorněn osobností v České Třebové a okolí známou, jež mne však zavázala k zatajení jejího jména, na některé pány v České Třebové, kteří dle udání této osoby jsou smýšlení srbofilského a v tom směru prý se vyjádřily.

Ačkoli mi tento důvěrník nemohl podati důkazů, uložil jsem přes to veliteli četnické stanice v České Třebové, aby konal nutná zjištění v naznačeném směru. Výsledek těchto šetření nechať je vyňat z přiložené relace četnické stanice 26. srpna, z nichž plyne, že učiněné udání není zcela odůvodněno.

Četnictvo obdrželo rozkaz označené osobnosti dále pozorovati.

K tomu přiloženo nepodepsané psaní (německé).

„Patrioticky smýšlející z Českého Třebova upozorňují zdvořile, nížepsaní pánové propagují protidynastické rejdy, důkladná hlídka nad těmi pány byla by s velkou výhodou

Rybička purkmistr
Kožený Pater
Felix c. k. profesor.“

Přiložen také referát Josefa Knížka, velitele četnické stanice v České Třebové, hejtmanství lanškrounskému.

„K ústnímu příkazu c. k. okresního hejtmanství z 4. srpna 1914 oznamuji, že ohledně osob, hostinec Stanislava Habrmana v České Třebové navštěvujících a mně jmenovitě označených mohl, jsem doposud zjistiti toto:

Profesor zdejší c. k. reálky Josef Felix dlí v přítomné době a asi od 18. července 1914 na letních prázdninách a toho času bydlí v Kr. Vinohradech. Jak jsem vyzvěděl, byl za příčinou vyzvednutí platu dne 2. srpna přes to v městě Česká Třebová a pravděpodobně také v hostinci pachtýře Habrmana. Ale vyjádřil se prý v té době, že nyní — pro nejistou dobu — raději odtud zmizí, poněvadž kdyby se něco přihodilo, zcela určitě by se připsalo jemu.

Katecheta Leonard Kožený stojí jako klerikál příkře proti státoprávně pokrokové straně, k níž se hlásí společnost, navště-

vující Habrmana, — kromě zdejšího purkmistra Otty Rybičky, obchodník s dřívím, Josef Rebec z č. 229, Josef Přibyl č. 198, František Kubíček a jiných více — a nenavštěvuje tudíž Habrmana. Stravuje se a je stálým hostem u Václava Vostrčila.

Alois Rybička, agent s uhlím, není v České Třebové znám a je pravděpodobně totožný s Aloisem Röslerem, který je jakožto agent s uhlím hornoslezským zde činný.

Tento Rösler chodí rovněž k Habrmanovi, jehož hostí však jako lepší společnost, tvoří tak zvanou uzavřenou společnost. Je velmi pravděpodobno, že když byli tito pánové mezi sebou, některých ze slov, jež se mnou pan c. k. okresní hejtman sdělil, bylo užito, ale byl to asi obyčejný hospodský hovor. Rozhodně však — pokud mne mohl můj důvěrník informovati, mohou být podobné výroky označeny pouze jako výroky jednotlivcovy. Spolkové činnosti dle udání rozhodně zatím není.

Také nesvědčí nic proto, že by v městě se pěstovala srbofilská nebo rusofilská agitace.

Přímého svědka hovorů u Habrmana snad vedených zjistit se mi nepodařilo. Společnost v tomto hostinci se scházející bude nenápadně pozorována a závadná pozorování po případě učiněná oznámí se ihned panu c. k. okresnímu hejtmanu."

VII.

„TO JE VŠE?"

Tak zní zpráva Josefa Knížka. Nemohla uškoditi ani Felixovi, ani nikomu z obviněných. A tak zdálo se, že případ skončí i za války nevinně. Byl ovšem oznámen také zemské školní radě. A bylo zjevno, že vynese Felixovi důtku, po případě přesazení.

Skutečně také dostalo se Felixovi tohoto přípisu c. k. zemské školní rady ze 6. září 1914.

„— úředním vyšetřováním se zjistilo, že ucházeje se v květnu t. r. na voličských schůzích o poslanecký mandát na říšskou radu, mluvil jste veřejně způsobem oddanost a úctu k státu rakouskému hrubě urážejícím; to zejména platí o výroku, jejž jste dle vlastního protokolárního doznání ze dne 30. června 1914 učinil na voličské schůzi v Poličce dne 23. května o obmezování učitelských sil na školách středních tím, že jsou nuceny hlásati lásku k širší vlasti; i jest vůči Vašemu dotyčnému ospravedlnění pro posouzení výroku toho bez významu, v jaké souvislosti jste výrok ten

pronesl. Podav takovým způsobem na jevo smýšlení s povinnostmi vychovatele jakož i státního úředníka naprosto neslučitelné a způsobiv tím oprávněné veřejné pohoršení, porušil jste nadmíru vážně své povinnosti jako vychovatel a státní úředník; i vyslovuje vám c. k. zemská školní rada za jednání to důtku ve smyslu § 2, odstavec 3. zákona ze dne 19. září 1898 číslo 173 říšského zákona, připomínajíc vám obsah služební přísahy a žádajíc s důrazem, abyste veškeré chování své zařizoval tak, jak to povinnost Vašeho úřadu učitelského právem vyžadují.

V případě opětného porušení povinnosti bylo by proti Vám přísněji zakročeno.

Z nálezu tohoto můžete se odvolati do 14 dnů atd."

Za slovy „jak to povinnosti Vašeho úřadu učitelského právem vyžadují" připsán — v praesidiu místodržitelství zjevně — tři německá slova: „Das ist Alles?"

Pisateli tří německých slov na textu přípisu c. k. zemské školní rady zdálo se, že Josef Felix není dost potrestán pouhopouhou důtkou, kterou pravděpodobně nebude bráti příliš tragicky.

Kdo byl pisatel oněch tří slov? Nevím. Místodržitelem byl Fr. Thun. Víme, že místodržitel měl zájem spíše ututlávati vše, co by svědčilo, že v Čechách je duch protirakouský a protidynastický. Jaký zájem mohl by míti na politickém procesu Felixově? A neměl-li tento zájem místodržitel, kdo byl nešťastný pisatel tří slov?

Buď jak buď, tři slova nebyla nadarmo psána. Další dokument Felixova fasciklu datuje se ze dne 12. září. A obsahuje rozkaz, aby byl Felix zatčen.

VIII.

„DO VLASTNÍCH RUKOU — DŮVĚRNÉ."

„Do vlastních rukou — důvěrné" připsáno na listině ze dne 12. září 1914. Do vlastních rukou c. k. okresního hejtmana lanškrounského.

Rozkaz zatýkací zněl:

„Profesor Felix budiž pro místo z jeho řeči v Poličce ze dne 18. května:

„Pokud se týče taktiky, rozchází se koalice radikální s Mladočechy, neboť radikálové prý chtějí radikalismus zásad, jelikož žijeme v cizím státě a nemůžeme nikdy s tímto státem cítit („Ná-

rodní Listy" z 20. května 1914) a dále pro místo provolání, od něho podepsaného v „Samostatnosti" z 24. ledna otištěného a „Voličové" nadepsaného:

„Jen ve vlastním svobodném státě může též národ být šťasten a jen tam může řešiti své poměry hospodářské, kulturní a sociální po svém, ve smyslu demokratickém a pokrokovém" okamžitě zatčen a s doprovodem četnickým příslušnému krajskému soudu dodán. K tomuto krajskému soudu budiž zároveň podáno trestní oznámení v směru § 58 po případě § 65 trestního zákona. V jeho bytě budiž ihned vykonána domovní prohlídka. O nařízeném budiž ihned podána telegrafická, o stavu trestního řízení nepřetržitě písemná zpráva."

Rozkaz došel a vykonán. Ve fasciklu Felixově čteme o tom suchý telegram:

„Profesor Felix zatčen a dodán domovní prohlídka vykonána. Zpráva následuje. Okresní hejtman."

IX.

SPRAVEDLNOST ZA VÁLKY.

Paragrafy za války měly zvláštní osud: rozšiřovaly se nebo zanikaly. Dostávalo se jim výkladu netušeného nejzkušenějšími juristy. Našly se, bylo-li jich třeba; bylo-li třeba zmizely.

Ve velkém prohlásil to světu kancléř německý. Ano, právo bylo porušeno, mezinárodní závazky nedodrženy, pošlapala se garantovaná neutralita Belgie za války. Ale bylo to nutno. Bylo to nutno k úspěchu a úspěchu bylo třeba stůj co stůj.

V malém reprodukována tisíckrát a statisíckrát theorie německého kancléře. O svobodě a životě občanů rozhodovali lidé bez skrupulí, lidé opilí svou mocí chvíle a pustě ji zneužívající. Viděli jsme, že před válkou stíhání Felixe pokládalo se za beznadějné a materiál proti němu za nedostatečný k prostému vyšetřování; viděli jsme, že pokud praesidium místodržitelství mělo vůbec stíhání na mysli, bralo v úvahu § 65 po případě pouhý přečin dle § 300.

Za války delikty postupovaly rychle; přečiny stávaly se zločiny obratem ruky a § 65 postoupil na velezrádu. Ostatně měl § 58 nepochybnou výhodu, neboť měl za důsledek vazbu, aniž bylo nutno hlavu důvody si lámati.

Rozkaz c. k. praesidia, jež si tak náhle po čtyřech měsících uvědomilo celý dosah viny Felixovy, vykonán. A 17. září poslána c. k. presidu místodržitelství telegraficky avisovaná podrobná zdě-

lení. Felíx zatčen v poledne 16. září a dopraven osobním vlakem, ve 2 hod. 16 odjíždějícím, krajskému soudu v Chrudimi. Trestní oznámení učiněno a soudu dodány příslušné výstřižky z novin a předměty při domovní prohlídce v bytě Felixově zabavené. Při prohlídce zabavené korespondence a poznámek zjištěno, že korespondence, pokud bylo možno zjistiti, je nezávadná, zato však různé zabavené koncepty a poznámky k Felixovým řečem obsahují materiál přitěžující. Dle přiloženého protokolu zabaveno:

36 obálek s dopisy a poznámkami,
6 sešitů s výňatky z novin,
2 notesy,
mapa s poznámkami,
obálka s 35 koncepty a skizzami řečí, poznámky v deníku
sešit s kalendářovým vedením korespondence.

Protokol končí slovy: privátní korespondence ponechána doma a byt předán dohledu manželky Felixovy.

Ale duch, který poznamenal „to je vše“ k důtce, udělené c. k. zemskou školní radou, nevymizel v praesidiu místodržitelství. Okresnímu hejtmanství lanškrounskému dostalo se nosu, datovaného 21. září 1914.

— — předpokládám, že při prohlídce v bytě svrchu jmenovaného, konané 15. t. m., byla také privátní korespondence podrobena nejpřísnější prohlídce, přitěžující materiál zabaven a jenom zcela nezávadné spisy, korespondence atd. v bytu ponechány. Nestalo-li se zcela přesně tak, budiž u Felixe podniknuta co nejdůkladnější prohlídka a tentokrát budiž zabavena všecka (tedy také soukromá) korespondence a všecek materiál dodán c. k. navladnictví v Chrudimi. Budiž o tom podána zpráva —

Okresní hejtmanství lanškrounské nařídilo četnictvu vykonání nové domovní prohlídky v bytě Felixově. Prohlídka vykonána — dle zprávy praesidiu místodržitelství ze dne 26. září — den před tím a zabavená korespondence dodána c. k. krajskému soudu v Chrudimi.

Prohlídka vykonána dne 25. září. Choť Felixova zemřela odpoledne téhož dne.

X.
SMRT.

Jemná bytost, jež byla láskou Felixovou od jeho studentských let a po čtyři roky jeho družkou, nebyla zdráva. Trpěla těžkou srdeční chorobou, která už před tím ohrožovala její život. Za vo-

lební kampaně Felixovy rozrušením jistě se zhoršil její zdravotní stav. V lakonickém zápisníku Felixově z té doby čteme toho doklady. 7. května píše Felix „odpol. domů, v 7. hod. več. na nádraží čeká žena a vypravuje, co se stalo na elektrice v Praze, jak spadla". A 26. května, po bouřlivé poslední volební schůzi v České Třebové, konané na Skále, uzavírá den lakonickou a tím bolestnější větou: „A doma nacházím ležet na zemi."

Zhoršila-li volební kampaň nutným rozrušením, jež přinášela nepochybně zdravotní stav choti, jíž měl „celý život rád", bylo zatčení Felixovo dovršením katastrofy. S krajním napětím sil dovedla paní Felixova ovlásti se při samém zatčení. „Ani nezaplakala," poznamenává Felix. Ale po odchodu Felixově byly její fysické síly u konce. Felix — a to byla poslední snaha jemné bytosti, klesající pod brutální ranou — odcházel do vězení s uklidňujícím a bolným vědomím její pevnosti. Ale zatím dny osamělé byly už sečteny.

V deníku Felixově ozývá se celá jeho strašná bolest nad ranou, které mohl se naditi a nenadál. V zápisu ze dne 24. října 1814 píše: „Ráno jsem nespal od 2 h. a přemýšlel, mám-li vinu, že jsem od jara nebyl bdělejší a že jsem aspoň o prázdninách ji nevezl do Prahy k lékaři. Bohužel ona stonala tolik, že jsem vždy si uvykl doufat, že bude zase dobře — a pak teprve jsem moudřejší, když už je pozdě. Odpol. jsem přišel zase na myšlenku, kdybych ji moh' navštívit aspoň den před tím — zda by byla odolala?" Celé myšlení Felixovo ve vězení chrudimském bere se dvojím směrem, zde naznačeným: sebemučivě vyčítá si, že zanedbal svou povinnost vůči své ženě, že mohl býti pozornější, starostlivější a lepší. Každý okamžik bezvýznamného a chvilkového naladění denního života tíží ho balvanem. A pak mu připadá, že nebylo vše nutno: že jeho žena mohla žíti, kdyby nebylo přišlo jeho zatčení anebo kdyby aspoň byl po prvých dnech propuštěn k loži umírající.

To vše je stupňováno vědomím bezmoci. Uzavřen ve své cele, obmezen na své procházky po chodbě, popadne-li ho záchvat bolesti, propadá zvláštnímu duchovnímu stavu; připadá mu, že, ježto neviděl svou choť mrtvou, jest dosud živá. Vyvolává si představy minulosti, štěstí, jehož si nevážil, domácnosti, dnes rozmetené, a také tyto všechny představy jsou jako živy: a tak vší mocí popírá v sobě její smrt. Jeho měkká citovost propuká plnou silou. Ale popírat nelze věčně a illuse nočních snů vybledne pod drsným dotekem skutečnosti, kterou značí ranní zvonek jeho vězení.

Deník, jehož zlomky „Lumír“ přináší, je ne pouze zajímavým dokumentem doby, která přešla, aniž by přinesla mnohým z nás poučení, které měla dát; podává také obraz osobnosti ne pouze Felixovy, ale také mrtvé jeho choti. Je to jakýsi literární pomník, který jí bezděčně staví. A právě tato bezděčnost je po mém soudu předností tohoto deníku. Literát dovedl by retušovati; uhladil by to, vyhrotil ono. Uvaroval by se míst, kdy v hluboké bolesti náhle ozve se naivní a neuvědomělý egoismus lidský. Vše bylo by zladěnější, mělo by svou pointu, effektnost — ale vše by také bylo méně přirozeným a méně jímavým.

Buďme tedy rádi, že intimní drama, jež se odehrálo na podzim 1914 v Třebové u Chrudimě, bylo zachyceno v plné své nevypočítavé bezprostřednosti; že tu nebyla distance, s níž by bylo možno upravovati a opravovati. Nevím, počítal-li Felix kdy s publicitou deníku; vím však, že ji pouštěl úplně se zřetele mezi psaním. Nezatajuje nic, co by mohlo postavit ho v špatné světlo; právě naopak. „Všechny viny a černé dny dávno sešlých dob“ tu jsou. Felix nehraje hrdinu. Budou, kdož řeknou, že v jeho deníku je více slz a pláče, než dovoleno muži — ale za jakých okolností tyto slzy tekly! A s jak ďábelskou režií osud inscenoval intimní drama Felixovo! Sedmapadesát dní vězení Felixova v Chrudimi, šestnáct dní jeho vězení v Lanškrouně není mnoho: bylo mnoho těch, kdož poznali žalář delší a méně idylický. Ale při všech výhodách byl to žalář, do něhož nebyl uvězněn na neštěstí sám: jeho výčitky byly s ním, jeho bolest ho neopouštěla. V deníku pod datem 27. září dočte se čtenář o martyriu jeho očekávání, bude-li puštěn pod policejním dohledem na pohřeb své ženy. A pod datem 7. XI. nachází Felix mezi akty svého procesu tyto bolestné dokumenty: vysvědčení lékařovo o ženě z 22. září, telegram městské rady třebovské, podaný ve čtyři hodiny téhož dne, že je choť Feilxova smrtelně nemocna, aby Felixe propustili. Propadlý sebevyčítavému hloubání, sně o minulosti a nutě se uvěřit v její skutečnost přechází Felix svou chodbou: a v pozadí počíná se neurčitě ještě, ale přece rýsovati jeho osud budoucí. I o tom najde čtenář v deníku výkřik.

XI.
NÁVRAT.

Krajský soud v Chrudimi Felixe osvobodil; ale jak věděl Felix už předem, neznamenalo to ještě svobodu: Vazba chrudimská zaměněna pouze za vazbu v Lanškrouně. Důvod této vazby v úřed-

ním aktu: „byl nebezpečný pro vedení války“. Ovšem v mnohém směru byl tam volnější. „Chodbu mám k disposici,“ píše. „Ovšem že menší než v Chrudimi, ale zato veselejší, okna vedou do ulice, a když vystoupím na židli, vidím kostel, továrnu, v dáli hory, jež nás dělí od Třebové, dole lidi, psy, koně — časem zamračeno, časem vše zasypáno sněhem. Odpoledne i večer sedím v kuchyni a povídáme si s ženou dozorcovou, jež je mladá ještě, Češka z Hradce a hodná. Káva na tácu, oběd též. Ale později chodím již i na oběd dolů do kuchyně. Vždyť mi to i pan rada Schrabal v pátek dovolil.“ Večer přichází menšinový pracovník lanškrounský Lorenc „vždy chodil jako Mikuláš a nadělil černé pivo, jabka, cukroví, cigára, punš, jednou mi celou bábovku přinesl. A vykládá, vykládá, člověk zapomíná a směje se. Do půldvanácté. Pak jdu nahoru, kde je zima a zdá se mi, že svým smíchem se prohřešuji proti té, jež odpočívá v zemi a na niž padá sníh.“ Dvůr je „malá prostora. Kolikrát jsem jí proběhl kolem do kola. Jenom zdi někde přesahují sousední domky, je tu pěkně slyšet obojí věžné hodiny, někdy holubi si vylítli, někdy slepice a kočka Minda skáče po kůlech nebo číhá na holuby. Také Zdeňka se svými kamarádkami a kamarády sem přijde a klouzají se a křičí a dovádí. Ale jindy je tu ticho, což potřebuji.“ Dne 22. listopadu, v neděli „radostná zpráva z Chrudimě, že státní návladní odvolal zmateční činnost.“

28. listopadu 1914 Felix propuštěn i z vazby lanškrounské. „Konečně konec nejistoty, jež zde byla nejhorší,“ má poslední věta zápisku onoho dne. A s touhou a obavami odjíždí Felix neprodleně do České Třebové. Jde do opuštěného svého bytu a pak nejdřív na hřbitov. Nachází hrob: „Ale přece ten kopeček hlíny je mi tak neznám a cizí. Nelze tomu uvěřit, že by v něm byla Ona. — Po dvou měsících jsem konečně zde, kde jsem si tolik přál být a teď je mi divně, s tímto místem jsem neprožil nic, sem se neváží vzpomínky a přec Ona tu je, kam nikdy ani nevkročila. Z té nešťastné Třebové se již nedostala. — — Nespal jsem vůbec, jen chvílemi horečné sny, i o Ní. Marně ji volám, marně podávám ruku — tak po tom toužila na Hrádku a už se toho nedočkala.“ A zápis přištího dne začíná: Je tu tak pěkně u nás, ale zima, zima. Její modrý župan visí na stěně za skříní, na nočním stolku ještě cukr, můj šálek na kávu, láhvičky, prášky a ve skříních vše, jako by čekalo jen na ni, až se začne strojit. —“ A večer „přišla Anežka, všecko mi vykládá z posledních dnů. Jak si Anča sedla po mém odchodu u psacího stolku a děsně plakala.

A já si myslel, že byla klidná a tak jsem se málo o ni staral. Sedím s Anežkou v ložnici, vždy se mne bávala a teď mi vykládá, vykládá a — pláčeme oba!“ A stará sebeobžaloba z Chrudimě se vrací: „Od Vyskočila k Dru Böhmovi na nádraží. Ale neuspokojuje mne. Výčítám si, že jsem nepomyslil, jak je nemocná, že jsem měl pochopit, jak děsně ten krutý osud na Ni dolehne, snad povolání Dra z Prahy by jí bylo ulevilo. Snad.“

Ale v rámec melancholické kapitoly o bolestiplném návratu patří ještě jeden úřední akt. Okresní hejtmanství lanškrounské, vyšetřujíc případ Felixův, obrátilo se na c. a k. vojenské velitelství v Litoměřicích s dotazem, datovaným 12. listopadu 1914, žádá-li zadržení Felixe z vojenských důvodů. Dopisem ze dne 15. XI. odpovídá vojenské velitelství hejtmanství, že „na základě úředních sdělení o osobě profesora Felixe učiněných pokládá jej vojenské velitelství za individuum, vedení války nepřímo škodící, jež bude bez výhrady nutno po jeho propuštění ponechati pod nejpřísnějším politickým dohledem!“

Po prvé vmísily se vojenské orgány v život Felixův; nikoli naposled.

XII.
GEEIGNET.

Pobytu Felixova v České Třebové nebylo na dlouho. Byl zproštěn obžaloby krajským soudem, ale nebyl, jak jsme viděli, proto ještě nevinen v očích úředních orgánů. Bezprostředně po svém příchodu (28. listopadu) mohl se Felix přesvědčiti o neudržitelnosti svého postavení v Třebové. „Jdu k řediteli, radí jet do Prahy. Jako bych už do školy nepatřil.“ Od počátku druhého semestru 1914—1915 přeložen Felix „ze služebních ohledů“ na státní reálku do Loun.

Odcházel nepochybně z Třebové s těžkými pocity. Ale nebyla to už Třebová jeho vězeňských snů; byla to už nešťastná Třebová.

V Lounech žil samotářsky. Nebylo možno jinak. 2. května 1915 podává o něm hejtmanství lounské vyžádanou zprávu: politicky nic závadného nezjištěno. Žije v ústraní a styká se výhradně se svými kolegy. Je stále pod přísným dohledem.

Nové jaro přicházelo; prvé jaro po smrti milované choti. Rána uzavírala se ještě, ale přece se hojila.

Byl to podivný květen 1915, který přinesl tak mnoho závažných událostí. Přinesl průlom u Gorlice a zhroucení haličské ruské

fronty. A přinesl zatčení Dr. Kramáře a Dr. Rašína. Po odchodu Thunově přituhlo v Čechách. Přispěly k tomu vojenské úspěchy, po kterých neostýchavě odkryty karty.

Neutěšené zprávy z východní fronty skličovaly; ale zato přišla událost, jež mohla vyvážiti tento dojem. S tajeným uspokojením přijato vypovězení války Italií. Čekalo se dlouho, tak dlouho, že už se počínalo pochybovati. Pozdě, ale přec, valka vypovězena. Ne příliš slavně v ní pokračováno. Čekané rozhodnutí ani ona nepřinesla a tak volky nevolky bylo nutno smiřovati se s theorií vyčerpávací války . . .

Vyčerpávací válka žádá vojáky. A tak konal se odvod po odvodu. Pokračovalo se rychle v abecedě.

Zápolí se vylidňovalo, aby se nevylidnila fronta. Nezpůsobilí včera stávali se dnes způsobilými; dnes nezpůsobilí věděli, že se stanou způsobilými zítra. Ale jenom získat čas, něco času. Několik měsíců, jež je mezi dvojím odvodem, může přinést rozhodnutí.

Kroužek známých tichl. Společnosti se scvrkaly. Lidé odcházeli; místo nich objevovaly se růžové lístky. A kteréhosi dne přestaly také lístky docházeti.

Felix byl u prvního odvodu v Broumově. Nebyl odveden. V červnu 1915 šel v Lounech k odvodu po druhé.

Tentokráte byl geeignet.

Věc nebyla tragického rázu. Byl jediným profesorem němčiny na ústavě a měl všechny předpoklady pro osvobození. Ústav podal také za něho žádost.

Dne 14. června 1915 podává c. k. hejtmanství v Lounech znovu povinnou zprávu o Felixovi. Byl při odvodech „klasifikován jakožto způsobilý“. Vojenské velitelství v Litoměřicích bylo o tom současně zpraveno.

Žádosti profesorů středních škol vyřizovány v celku příznivě. Bylo jich zamítnuto velmi málo.

Mezi tou hrstkou zamítnutých osvobození bylo osvobození Felixovo.

XIII.

POLITICKY PODEZŘELÝ.

Za války existovalo Kainovo znamení: p. v. Politisch verdächtig.

Osud toho, kdo nenesl toto znamení Kainovo, byl nejistý. Voják bez p. v. byl podroben všem náhodám války, byl ohrožen

všemi jejími nebezpečenstvími. Ale nesl stejné břemeno, jako miliony jiných; jeho osud byl krutý, ale nebyla to promyšlena a předem rozvážená krutost. Padl, ale mohl míti před tím naději.

Osud toho, kdo nesl znamení Kainovo, byl jistý. Nebude pro něho úlevy. Od prvého dne dopadne na něho zdrcující tíha dvou neblahých písmen. Bude prašivou českou ovcí mezi německým stádem; p. v. bude ho sledovati z místa na místo. P. v. zaujme proti němu všechny, kdož budou rozhodovat o jeho osudu. P. v. bude štvancem, štvaným bez milosti smrti vstříc a neráčila-li ho po prvé přijmout, zítra, pozítří, kdykoli. Jiným je zle, ale sem tam dočekají se úlevy: pro p. v. nebude úlevy ani asylu. P. v. může štvanici uniknout jediným způsobem: smrtí.

V Erckmann-Chatrianově „Historii proskribovaného z roku 1813" vede hrdinu tohoto románu s jinými rekonvalescenty starý fournier Poitevin z Lipska do Wartsenu. Je říjnový den a nečas v pravém slova smyslu. Lije, voda teče s čáky na šíji; vítr otřásá topoly jejichž žluté listí, poletující kolem francouzských vojáků, ohlašuje brzkou zimu. Všichni mlčí; pouze Poitevin, když dešť se zdvojnásobuje, volá s bizzarním smíchem: „Ano, Poitevine, ano, tohle to tě naučí hvízdat." Když to říká opětovně, ptá se ho Josef: „Jaké to čertovské úsloví máte? Rád bych věděl, jak dešť naučí hvízdat."

„To není úsloví, mladý muži," odvětí Poitevin, „to je myšlenka, která se mi vrací, když se bavím . . . Víte, roku 1806, v době, kdy jsem studoval v Rouen, vypískal jsem s jinými mladými muži divadelní kus. Jedni hvízdali, druzí tleskali byla z toho rvačka a policie nás zavřela na tucty do basy. Císař, dozvěděv se o tom, pravil: když se bijí tak statečně, ať jsou zařazeni do armády! Mohou uspokojit svou zálibu. A stalo se ovšem tak, nikdo ani nepípl — —"

P. v. mělo stejnou intenci: naučit hvízdat. „Žijeme v cizím a nepřátelském státě, s kterým nemůžeme cítit společně," řekl kdysi Felix. P. v. mělo jej patrně poučit, že stát, v němž žije, není cizí a nepřátelský. Felix nastoupil službu v Chomutově u pěšího pluku č. 92. Samozřejmě nepřijat do důstojnické školy: p. v. nebyl hoden státi se c. k. důstojníkem. A tak žil v cizím, nepřátelském prostředí, v postavení výlučném, pozorován, šikanován. Úmyslně vybírali ho k prácem nejnepříjemnějším a nejpotupnějším. Ano, bylo třeba, aby „Franzose von der Moldau" naučil se hvízdat.

Felix nečinil si illusí o perspektivě, která se otvírá p. v. Řada dopisů a lístků z této doby prozrazuje melancholii a možno říci melancholii tím smutnější, poněvadž je úplně resignovaná. Zjevně pozo-

ruje Felix ve všem, co se přihodilo od září 1914, osud, který s pečlivou promyšleností účinků aranžoval jeho drama. A nepochybuje o jeho posledním aktu.

S výcvikem vojenským za války se příliš nepiplali. Ježto nebyl přijat do důstojnické školy, opustil brzo Felix Chomutov. S prvními pochodovými bataillony odebral se na jih, nejprvé na etapu, poté na frontu. 16. května 1916 zahájena velká ofensiva proti Italii: Felix se jí účastnil. Je známo, že tato ofensiva vedla k velikým počátečním úspěchům, k zatlačení fronty italské až na italskou půdu, k dobytí Arsiera a Asiaga. Dalším úspěchům zabránila tehdy ofensiva Brusilovova. Felixův pluk byl při této ofensivě tak zdecimován, že musil být vzat z fronty. Felix sám zůstal přes tolikerá nebezpečí bez pohromy. Jeho chladnokrevnost v ohni imponovala a získala mu přízeň jeho velitelů, kteří jej poslali dodatečně do důstojnické školy do Chomutova. To byla perspektiva na několik klidných měsíců: a ve válce několik měsíců bylo jako věčnost. Po prvé se zdálo, že nelítostně svírající ruce osudu, rdousícího hrdlo, povolují. Felix vracel se do Čech skorem radostně, s dojmy člověka, který vstal z mrtvých, který unikl peklu.

P. v. zdálo se býti smazáno, ale smazáno nebylo.

XIV.

V KAVÁRNĚ.

V červenci 1916 dostal jsem od Felixe lístek: nikoli z fronty, nýbrž z Prahy. Zval mne na dopoledne do „Pařížské kavárny“ v Žitné ulici. Rychle načrtaný lístek mne velice překvapil; šel jsem na místo schůzky, Felixem určené. Sešlo se několik druhů na besedu s Felixem. Felix sám překvapil mne svým vzezřením; byl hodně opálen, zmužnělý, sebou jistější. Stín v jeho očích, melancholický, těžký stín, zmizel.

Hovořil o podrobnostech ofensivy, o svých příhodách, o nebezpečenstvích, kterým unikl. Načrtl nám, leží Monte Pasubio a kde je fronta nynější — kde *byla* fronta, opravil se, když jsem odtamtud odjížděl. Značně ironicky mluvil o svých *statečných činech*. Říkal, že bude v Jablonci; já se chystal odjet do Navarova a smluvili jsme setkání. Mluvil o budoucnosti — jak tomu bylo dávno, co už nemluvil o budoucnosti? Teprve nyní cítil se se schopen býti tím, čím chtěl. Válka ho otužila fysicky a duševně. Ale jeho ideál zůstal stejným a jeho odhodlanost jíti za ním se stupňovala. Ne, to už nebyl Felix smutných lístků kdesi u tábo-

rovského ohně načrtnutých; to byl Felix, jak jsme spolu jeli v květnu 1914 ze Žamberku do Ústí, Felix veselý, usměvavý, důvěřující v budoucnost. To, co zažil Felix v dvou letech 1914—1916, zlomí člověka anebo mu to dodá sil.

A právě proto, že jsem se obával tolikrát před tím, že Felix bude a je zlomen, byl jsem tak rád, že se vrací silný. A pak, onoho července tak růžově jevily se věci. Na Václavském náměstí chodívali jsme se dívat na zprávy jenerálního štábu; množství čekajících svědčilo jasně, jaké naděje se kladly v ofensivu Brusilovovu, než její slavný postup červnový v červenci byl zaražen. Říkali jsme si, že je to pouze pausa, po níž budou následovat nové úspěchy. A očekávali jsme, že vstup Rumunska po bok dohodových mocností přivodí konec... tak jako jsme čekali rychlý konec kdysi od vypovězení válkou Italií.

Pobesedovali jsme, kladli otázky a odpovídali na dotazy; pak se Felix ubíral na nádraží a já ho vyprovodil na Václavské náměstí až k Museu. U Musea zastavili jsme se ještě; znova rozmluvil se Felix o svých budoucích politických plánech. Pak jsme se rozešli; a já už ho neuviděl.

Po týdnu setkal jsem se s účastníkem besedy v pařížské kavárně — ohromil mne zprávou, že se Felix zase vrátil na frontu. Přijel do Chomutova a tam dostal prostě drsný rozkaz vrátit se zpět. Byla to pouze hra kočky s myší. Čím větší byly naděje Felixovy na jízdy domů, tím krutější bylo zklamání cestou do Tyrol, cestou, která byla Felixovi poslední cestou.

To vše událo se v červenci 1916. Poslední naděje Felixova byla, že se mu podaří přejíti na italskou frontu. Ale p. v. nepřebíhal tak lehko. 22. srpna 1916 padl Felix, zasažen italským granátem do hlavy u Cima di Bocciha. Ironický detail: byl to zabloudilý granát, maně padlý tam, kde se vůbec nebojovalo.

XV.

EPILOG.

Kratičko před svým ochuravěním byl jsem v České Třebové. „Sokol" českotřebovský pořádal večírek Felixův. Hojná účast svědčila o tom, že paměť Felixova žije ještě. Mluvili o Felixovi řečníci, také já. Náhle, mezi dvěma větami, jsem se zarazil. Neviděl jsem prostorný sál; neviděl jsem obecenstvo na sedadlech. Rychle a násilně vetřela se v mou mysl věta deníku Felixova.

„Dnes báječné vítězství na Skále."

Stál jsem na místě, kde jsme stáli a mluvili za květnové kampaně roku 1914. Stál jsem před mnohými, kteří pamatovali na onu schůzi, kteří se pamatovali — ale což se pamatovali ještě na to co tehdy bylo „báječným vítězstvím“ a dnes je pouze bolestnou a ironickou vzpomínkou?

Bylo nutno mluvit dál a já mluvil dále o aktech případu Felixova. Jak, ví bůh: těžko mi vždycky bývalo mluvit nad mrtvými. Teprve pozdě v noci mohl jsem se v chladném hotelovém pokoji — byl to týž hotel, v němž jsem spal za kampaně r. 1914 — teprve tehdy mohl jsem vzpomenout vášnivých a bouřlivých schůzí, vysilujícího a marného boje. Jak illusorní jsou ta vítězství chvíle a jak znamená stavět na písku stavět na nich. A přece, nebýti růžové iluse, trochy naivní víry, jak těžká byla by práce tady, jak těžká byla by práce vůbec! Kdyby byl Felix tušil, jaké bude ovoce jeho kampaně, stěží byl by se odhodlal převzít kandidaturu. A přece také toho bylo třeba! A přece krev mučenníků stejně připravuje budoucnost, jako triumfy vítězů!

Oh, iluse, říkal jsem si v chladné noci, neopouštej nás docela!

Bez tebe nebylo by sil, učiniti něco dobrého, bez tebe nepouštěli bychom se do zápasu beznadějného. Bez tebe složili bychom ruce v klín.

A přece nelze ruce v klín složit. A čeká-li martyrium, také martyrium nutno přijímati. Před pěti lety jako dnes — neboť víme kdy, kam dojdeme na cestě, na niž jsme se pustili? Oh, iluse! Stojíme všichni kteréhosi dne nerozhodni nad Třebovou! Budeme rádi, neuvidíme-li příliš brzo všechna zastavení křížové své cesty!

Vmísil jsem se v březnový den roku 1914 v život Felixův; nebylo mi možno nezadumati se nad jeho smrtí! Bylo pozdě, dávno po půlnoci. A chodě chladným podlouhlým pokojem teprve nyní jsem si uvědomoval, proč tenkrát, v době, kdy v onom domě žily dvě jemné bytosti, jež byly z prvých obětí, rozpomněl jsem, vida blýskat se nad krámem misku holičovu, na ubohou přílbu Dona Quijota.

FRANT. RYBÁŘ:

DVANÁCTILETÁ.

Dvanáctiletou něhu jsem slyšel, když pěla.
Když pěla — však slyšel jsem víc, neb nadpozemský byl hlas.
Zjevením matným byla, pleť průhlednou měla,
na bělostné šíji dětské nad eben černý vlas.

Rasy to cizí dítě, ratolest v degeneraci,
co tělem být kvetoucím mělo, jak předčasně zralý byl list.
Nám život se tehdy vzdával, sil vlastní byli jsme vládci,
a uprostřed projevů světa náš byl nám jedině jist.

A zraky když hýřily a ústa se vlnila v smíchu,
a jenom život nám byl a kolotající krev,
kdos k pianu sed' a akkordem přiměl nás k tichu,
a dětský se vyřinul zpěv, jak melancholický zpěv!

Smutku, jenž vyplul jsi z duše netknuté všednem,
z temného mysteria, sám sobě jenž formu jsi dal,
tak absolutní a mocný a těhotný zkázou a bědnem,
z radostí našich růží jsi rdící se okvětí rval.

Nám víno v hltanu ztrpklo, ztemněly číše.
Jen melancholické písně nás ovanul mrazivý stín — —
Zalkala v teskném vzlyku a dopěla tiše, tak tiše,
a kdosi ji políbil dlouze a ve svůj ji přivinul klín.

Hruď olovem ztuhla. — Slabounké bylo to dítě,
ratolest v degeneraci, již v lůno své pojala zem.
Však smutek z podivných tónů mi hovoří v vzpomínkách skrytě,
dvanáctileté něhy, již v tajemství pochoval svém.

KRÁSNÁ CHVÍLE.

Když vzpomenu, vždy srdce zaplane,
jak čistý blankyt byl a sluncem smavý!
Fuchsií květy dechem houpané
se dotýkaly milované hlavy.

Že svět je, v té jsem chvíli nevěděl,
že krása je, jsem všemi smysly cítil.
Vždy znova jsem se v obraz zahleděl,
bych nejvíc dojmů v duši pozachytil.

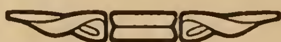
V nejrozkošnější snila pohově.
Vlas ozářený směl jsem mlčky hladit. —
Tak v pokladnici ani královĕ
bych bohatství si nemoh' nahromadit,

*

tak v nejsvěžejším lesa prameni
bych žízeň touhy nemoh' douškem zkojit,
tak v čarovných všech hudeb souznění
bych tóny lásky vroucně nemoh' spojit.

A chvíli život léty oddálil,
v hluboko skrytých upomínkách leží.
Však v touze teskných, samotářských chvil
jak září mi, jak zas je jarně svěží!

Své srdce tiším mlčky toužící
a do vzpomínek obrazů se dívám. —
Zas skláním se nad stuhu vonící,
co v očích čistých s nesmrtelnem splývám.

LUCIE SOVOVÁ:

L E T.

Jest tomu šest let a od oné chvíle každodenně, v každém ročním čase, když dětské přírodě narůstají první trávové vlásky, když ze stařeckých, obraných alejí rozprchne se do okolí dobrá žeň posledních jablek, růžolících vnoučat, když záhony květin dorůstají šťastných lidí, jimž kvete láska jako bohaté červnové meze i když za osamělým plotem zahrady leží země bílá a chladná, hrob místo útočiště, každodenně v smíchu vyrůstajících dcerek bělovlasých i v starostech domáckých přichází poctivá chvíle, přichází ne jako hodina jídla neb hodina spánku, ale jako neodbytný žebrák a zaklepe i několikrát za den a zahalí nejsmutnější mlhou Věřiny mateřské oči. Je tomu šest let a Věra Baroková slyší denně to, co jí nahrazuje uniklý, přátelský život, slyší zoufalý, srdce rozdírající Hedviččin výkřik: „Věro, jsem nízká, jsem bídná. On se zabil. On se pro mne zastřelil.“

Třikrát za ono zimní předzvěstné dopoledne rozlétly se dveře jako větrem a objevila se v nich Hedvika, poděšená, udýchaná. Utrhla se od plotny v proužkované zástěrce, s vlajícím šátkem, s hrůzou a utrpením v dobráckých, hnědých očích. A všechno na ní v pláči naříkalo: „Věro, Věro, jsem hříšná.“ A každé dechnutí sepiatě prosilo: „Pro Boha, on se zabil. Věruško, jdi se podívat!“

A denně slyší Věra jek domovního zvonku. Nemá odvahy vyrvat mu srdečko, nebo jej složit v komoře. Zvonek ohlašuje příchod a činí bdělým člověka. Vítá a čeká návštěvu, s dětmi je vždycky veselý a připomíná a nahrazuje nenávratné. Tenkráte, za čtrnáct dní na to, zvonek hřmotně zaječel jako když se dveřmi proženou

děti, ale nikdo nevstoupil, jen jakýs hlas z ulice zaplakal, až úzkost zalila celou duši vytrysklou krví. Hlas oznámil: Hedvička Májovská.

Víc nic. Hlas letěl po celém městě, vnikal do domů, stoupal mrazem k lidem, bodal a vyrušoval ze spánku. Neboť spí, kdož chodí, a oči všech jsou propadlé slepotě.

Za celých šest let nešla Věra Děkanskou ulicí mimo Hedviččin domov jinak, než jako mimo pomník ušlechtilého a nejlepšího ženského srdce. Na hřbitov k ní nechodila, tam, kam ji uložili dozadu za hrobku rodinnou, nenavštěvovala její nicotné schrány, protože ji pamatovala a přítomně cítila stále zde na světelné předměstské ulici a v zahradě, kde spolu nejsvorněji od pěti let vyrůstaly prostřed starších sourozenců a laskavých přátel všeho stvoření. Ale jak ji hned cítila a nalézala v těch hodinách neodbytnosti, kdy Hedvička andělsky přicházela, tak ji hned ztrácela už v dalekém nemohoucnu kdesi, ve věčnosti, v tom oceánu, kam život Hedviččin veplul jako krásná, světlá, čistá řeka. Cestou dotkl se lidí na kvetoucích březích a přijal pokorně svůj bouřlivý osud z rukou určení.

V řece je věčná práce. Hedvičce byla práce počátkem, smyslem i cílem nepovědomých dnů. Dřina byla jí udělena výsadou. Od provdání dvou sester vedla domácnost, vařila, uklízela, prala, nebe by byla snesla oběma bratrům, matku poslouchala a pečovala o svěřenky, jež u nich bydlily. Práce a obětavost ji vyžadovaly celou a propouštěly ji jen na odskok ve dne k Věře, svému blahu. Ale odpočinkové podvečery, protahující se rozhovory někdy dlouho do tmy, trávila už navykle s Věrou, přítelkyní i lepší svou sestrou, neboť stará matka málo upřímná, přejíc více synovi, vysedávala celičké dni v jeho řeznickém krámě v domě sousedním. Hedvička plála, plála jako svíce a spalovala se, osvětlujíc jiné, sebe nenalézajíc, odstrkujíc svých dvacetpět let do koutka.

Ale jsme sourozenci všeho tvorstva, děti jedné matky, přírody a ta na nás vždycky vzpomene svým nejzázračnějším darem k rodnému dni. Láskou. Celý život, kdy hoří a září láska, odehrál se ve dvou zimních měsících, v letu a kvapu. Jako by divoký, povětrný vozataj zavezl své vyvolené dva lidi v minutě kolem světa, dojmy a poznatky jim smíchal, myšlenky jim zatemnil a skutky jejich omotal tajemstvím nikdy nevysvětleným.

Životy přicházejí, aby odešly a neřeknou svého jediného přání a nezjeví svého bolu, jenž zadusil. Životy umírají pro osamocenost, neboť v ní jest jejich rzivý nepřítel. Životy zoufají pro neporozumění, neboť člověk bývá na světě docela sám se svým chladem

a zimou a přítulné myšlenky druha ho zraňují noži na holém těle. Prokletím rajským, údělem lidským je osamocení, věčná hrůza tmy nad sopkou, kterou nikdo nevzburcuje.

Duše od duše, zrak od zraku otáčí se. A není znamení, po němž by srdce se poznala, a není klíče, jímž by se otevřela tajemství niter. Kolem jsou jen hluché stěny domů a slepá okna, za nimiž poletuje veselý bílý šat a černé sukno světa. Leč životy nejsou ani výhradně bílé ani černé, ukazují lomem celá spektra a nejsložitější vlastnosti. Za lesklou hrou barev skrývají se dobře utajované propasti a v smutném políbení dívčím celá krásná, trpělivá duše se vylévá pro první a poslední radost.

Je léto. Jdeš po lese, myšlenko krásná, myšlenko na lásku, na jedinou možnou lásku na tomto světě, proplétáš se jako zlatá křídla perleťovců mezi kmeny, kladeš na vonnou zemi své věčně stopy tajemných, hvězdovitých tvarů, líbáš omlazující se špičky lesů, objímáš vroucím rozpětím sluneční cesty, očekávající vysněné milence — a přec, myšlenko, sama jsi v sobě, marná, zbytečná, k ničemu. Sama jsi krunýřem oddělena od skutečného světa. Kdo ti rozumí, kolik síly v tobě ztraceně útočí na brány sama sebe, kolik dnů se potopí nenávratně v tobě, touho po lásce!

Chodíš údolím, myšlenko, všechny květy se k tobě sestersky sklánějí, veliké fialové zvonce důvěrně a libě šeptají ti o slunci. Nehlaď jich, aby nezvadly! Netrhej jich, aby nezhynuly! Jejich život zajde v tobě.

Jdeš městečkem, myšlenko svatá, a náhle tě halí vycházející tma. Potkáváš známé, kteří se usmívají a uhýbají se ti falešnými zraky. Všechny milé, dávné tváře poznáváš, ale jak se ti vzdalují! Vymykáš se jim. Soudí tě, a neosvětlí.

Myšlenko nejkrásnější — cite svatý! Bylo to ke konci prosince, odpoledne. Prosinec je měsíc příchodu. U Věry je jeho tušení. U Věry jsou ráje. Kuchyň teplá a živá ohníčkem a čistotou všeho bílého nábytku a květovaného nádobí, usmívá se na své lidi. Stůl je nejpyšnější. Proměnil se v kolébku. Zkypřuje svou desku peřinkami, natahuje se jako plachta, neboť opatruje dvě holčičky. Věra rozbaluje malinké nemluvňátko, nekřtěňátko. Roční Aninka se s ním mazlí. Líže mu patičky a vytlačuje prstem růžové důlky po těle. Muž běhá kolem stolu, slouží hned plínkou, hned hračkou a lásky je v něm jako v Bohu. A Hedvička prosí:

„Věro, dáš mi ji? Prosím tě, dej mi ji! Všechno pro ni udělám. Vychovám ti ji vzorně. Jen pro ni budu živa. Ale, dej mi ji, Aninku, nech si druhé bílé děťátko. Třeba z města odejdete, já

zde zůstanu mezi svými, ale cizími. Dej mi ji a nebudu opuštěna. Budu ji opatrovat jako oko. Budu ji vozit za vámi a chlubit se s ní. Bude má i vaše. Ale dej mi ji, Aninku!"

Sbírá Aninku na rozradostněném stole, tiskne ji k sobě a poletuje v smíchu a houkání kuchyní. Má houževnatou prosbu v celé své zdravé, plné postavičce. Několik dní již neumlkává. Mluví rychle, překotně, nezadržitelně a Věra shovívavě jí domlouvá: „Počkej ještě, až bude větší!" A ví, že je-li kdo na světě, že je to Hedvika se svým skrytým požárem lásky, se svou zachvácenou touhou po lásce, která je teprve nápovědí velikého, vznešeného citu božího.

Před kuchyní je krám, vzorný krám kupecký. Dostaneš tam pomyšlení a neodejdeš odtamtud nikdy zklamán. Takový krám je dobrý svět v drobném, svět bezpečný. Nad pultem plove mořská panna, půl tlamaté obludy s šupinatým ocasem, půl růžová líc a oblé paže ovinuté provázky, tkanicemi a žíněmi. Lehce a srdnatě vrhá svou kotvu do toho moře nejpestřejší směsice. Rozhrnuje kartáče, smetáky, boty, ohromná klubka, pytlíky, kouzelné obálky a sladké kornoutky a ochraňuje podmořskou, vysoko nádobím, lahvemi, mýdlem a homolemi vyzděnou kobku. Sta přihrádek, skleněných krabic, okének, zásuvek naplněných sýrem, kakaem, fíky a vším kořením z dalekých cest, stále vydychují své vytrvalé lahodné vůně a nejdříve přivítají kupce. Na oknech stojí soudky okurek, rajských jablíček, se zelím nakládaných ryb. Mezi těmi velikány proskakují hrnečky s hořčicí, dětské hrkálky, panenky s opravdovými vlásky. U dveří visí opona bičů, rýžových košťat a v koutě jako pán stojí snop žlutého rákosu. Před pultem z pytlů s oblým okružím vykukují semena, sůl a cvočky a u vah zlatých jako prsten strakatí se sklenice plné růžových, žlutých, modrých a žíhaných cukrových hůlčiček.

Pánem tohoto světa je Věřin ušlechtilý, hodný muž. Když cinkne zvonek, znamená to: host vstoupil, potřebuje potěšení. Barok spěchá, aby posloužil, aby drobnůstkou vyhověl. Dětem prodá za krejcar mejdýlko nebo perník, chudé hospodyni za pět kafe, za dva cukr, za jeden cikorku a doprovodí je usměvavým pozdravem. Zámožní sousedé skupují zásoby od všeho a utrácejí najednou dvacet korun. A za láhev jemné kmínky obilní utratí neočekávaný hostitel pět korunek, aby svým přátelům způsobil hřejivý večer ve vonných výparech.

Dnes Věřin muž, odskočivší od štěstí v kuchyni na hlas zvonku, dlouho se nevrací. Domlouvá se v krámě s neznámým příchozím,

mladým, světlovlasým mužem, který praví: „Jsem váš nový soused. Pracuji u ovdovělého strýce v dřevařském závodě. Nikoho zde k sobě neznám.“ A rozhovořují ae o zdejších poměrech.

„Zavedu vás do Sokola, do hospody nechodím,“ říká Barok a rozvazují dlouhou rozmluvu.

Vedle se ženy o závod veselí s dětmi. Ale jen aby otec nepřišel o čtvrthodinku štěstí. Hedvika, Aninku na ruce, letí do krámu a chce volat příkazně.

Na prahu ji cosi zaráží, stane rozpačita a pošedlá na svých lícních růžičkách a prchá s tichým zvoláním o pomoc: „Věro!“

A jak prchá? Jako před blížícím se ohněm. Utíká jako před bleskem — před bleskem v sobě, před doutnákem, který zapaluje nebezpečně vnitř.

„Věro, v krámě je ten nezpůsobný člověk. Kdo to asi je? V krámě je ten neslušný člověk, který chroupal tak nahlas tuhle v divadle cukroví. Víš, jak jsme si od něho přesedly! Kdo to je?“

„Neotesanec,“ dodává Věra. „Asi nějaký venkovský. Co tě tak rozčiluje?“

„Já — já jsem na něho už myslila. Kdo to jen je! Pro Boha tě prosím, Věro, kde se tu vzal?“

„Neznám ho. Přespolní, říkám ti. Zastavil se pro mazadlo nebo pro bič. A třeba si kupuje i bonbony, mlsný!“

Vcházející Barok trhá jim otázky i domysly. „Mám nového kamaráda,“ praví.

„Kamaráda?“ vyhrknou obě udiveně.

„Je to Miloslav Pěknic. Národovec. Upřímný hoch.“

„Kde se zde vzal?“

„Je u Holasů v dílně. Jistě obchod povznese. Zítra sem přijde, představím vás,“ nabízel Barok.

„Věro, Věro,“ zaúpěla horečně mladá, rozechvělá dívka, „ten člověk je můj osud. Sotva jsem se na něho podívala, vždyť jsem ho ani dobře neviděla. Věro, já ho miluji!“

Od té chvíle celý pilný, pracovitý svět Hedviččin zalilo posvěcení a velikost lásky zahořela vysokým plamenem. Hnala se do něho jako objevitelka, vrhala se slepě v náruč plně rozkvetlému, očekávanému citu. Scházívali se vždy u Věry. Večer besedovali společně. Hedvika byla zářící ohnivý květ. „Víš, Věro, miluji ho šíleně. Letím, letím. Nevím o ničem jiném než o něm. Já se bojím, co se jednou stane, až se zastavím. Ale nezastavíme se. On půjde stále se mnou.“

V lednu už si umlouvali svatbu. Hedva spěchala bouřlivě. Svatbu

na leden. Utíkala k vdavkám jako k slitování. Chtěla pracovat pro svého muže.

„Strýc nám prodá obchod. Budeme žít skromně, ale nejšťastněji," říkávala a doma pak usilovala o věno.

„Jen budu-li mít dost?" tázávala se sama sebe a útočila na matku. „Kolik asi stojí dřevařství?" Matka, často tajně uplakaná a nepřístupně utonulá v jakémsi divném, opakovaném nářku, vymlouvala se dceři a slibovala donuceně.

Hedvika počítala s Miloslavem, přehlíželi každou položku, srovnávali a uvažovali. Uskromní se. Půjde to. Založí nový život. Velký. Spěchali, aby byli svoji. Měli se rádi.

Ale i v nejpočestnějším srdci ozve se někdy vrtoch, i na slunci objeví se skvrny. A za okamžik slabosti — hodiny zármutku. Takové je na světě vyrovnání. Váhy života jdou ustavičně a nikterak spravedlivě. Štěstí tak mámivý závoj, tak prchavý dým — a váží jako zlato, a smutek — popel a prach. A nanáší se ho hory na rovnováhu. Co se vyplýtvá marnosti na jediný úsměv, co vody uteče přes křiklavý, vrtošivý jez a na hřebínku vlny zatřpytí se jen jediná kapka duhová. Jediná vyvolená kapka.

Čtrnáct dní před tím byla merenda. Do Hedviky vjel rozmar, jediný rozmar života jaksi nepochopitelný. Tancovala umíněně, na zlost a omamovala se bouřlivou zábavou. Miloslav věrně a prostě seděl v sále u oken a bez jakékoliv falše v srdci pozoroval tanec. Hedviku prováděli nějací cizí mladíci. Kdykoliv horký vír ji nesl mimo Pěknice, úmyslně, sveřepěji, až bláznivě byla veselá. „Schválně se všem budu dívat do očí. Pěkně na zlost!" dováděla. Nebyla to ona, bylo to nízké podvědomí vyplašené kolovým tancem.

O půlnoci šla domů. Jaká byla noc, ví jen svědomí. Svědomí, které si všechno poctivě do kapky vypije a které doráží na nás v dnech vnitřních porážek vytrvale.

Po oné noci nastal zmatený den. Ráno Hedva jako rozumu zbavená pobíhala po domě a všechno jí padalo z rukou. Dostrojit se nemohla, douklízet nestačila, nedovařila. Sotva zatopila, utekla přes dvě dlouhé ulice k Věře. Vykřikla ve dveřích, až zafičelo zimním větrem:

„On se zabil. Urážela jsem ho. Jsem špatná, bídná!"

Stále ten zoufalý zvuk zní Věře životem, až sklání před ním hlavu. Ale tehdy v smíchu odpověděla:

„Ale, prosím tě, Hedvičko, Co si myslíš? Teď se lidé pro lásku nezabíjejí. Už to není v módě."

Hedva si zakryla oči rukama a v neporozumění letěla domů.

Za půl hodiny přišla zas, o rok starší, vzrušenější: „Ne, já to vím. Zoufal si. Zklamala jsem ho. Tajně jsem ho pozorovala. Byl zničen. Věro, on se mi zastřelil. Já nízká, já nízká."

Polekaná Věra ji trpělivě chlácholila: „Hedvičko, upokoj se. Sestřičko, vždyť to není pravda. Znám ho. Má před svatbou. Věří ti, má tě rád." A hladila ji po hořícím líčku a zahřívala studené ruce. „Hedvičko, Hedvičko, uklidni se."

A zas Hedva spěchala k plotně poručené dnes pánubohu. Nalévala lívanečky, obracela, do zlatova osmažené mazala povidlím. Ale nedovařila. Jako blesk najednou projela domem, ulicemi a stanula před Věrou — přízrak.

„Co to děláš, co to provádíš, Hedvičko?" domlouvala jí Věra.

„Prosím tě, máš-li mne ráda, jdi tam, k Holasovům. Jdi se zeptat."

Pro ni, pro její klid a útěchu běžela Věra už beze slova k sousedovi. Přivedla Pěknice, svěžího, zdravého.

Oba se chytli úzkostně za ruce a nepromluvili. Svaté, čisté hříchy jim svítily z očí. Pozorná Věra jim rozuměla. I osaměli ve své zpovědi.

Ve chvilce za ní přišli do kuchyně znovunarozeni, s největším bohatstvím v zracích a v duších: s mírem. Hedvička objímala Věru k udušení, tancovala s ní, děti líbala a výskala.

„Jak ti děkuji!" mluvila přerývaně. „Děkuji ti." Radost z ní vyskakovala proudem. „Jak tě mám ráda! Všechno mám ráda. Celý svět. Oblaka, ropuchy, žebráky, nemocnice. Všechno mám ráda pro Mílu. Naučil mne viděti. Svět je krásný, není v něm samoty. Opravdu pro lásku se lidé nezabíjejí. Pro opuštěnost ano, ale pro sdružení ne! A jen blázni jsou samotni, lidé ne!"

Od té doby blížila se svatba jasněji a průzračněji. Dopočítávali se. Únor byl jako slunná, zářivá věčnost. Nic nekalilo pohody, nic nezastíralo lásky. Bylo dobře žít a chystat se. Velká je doba nadějí, větší doba čeká. Čeká je pokora boží. Březen, duben — dvě horoucí písně. První pondělí padne na třetího května, slavný den. Hedvičko, Hedvičko má! Mílo můj dobrý!

Dvacátéhočtvrtého února besedovali velmi pěkně. Věřiny děti sladce spaly na postýlce, jejich dech nadzdvihoval bílá, ochranná křídla milosti, čaj v kotlíku šuměl, čtyři šťastní lidé skláněli k sobě vyvolené hlavy a nad nimi vznášela se svatozáře. Je-li co od bohů, je to pochopení, je to zření bolesti a smutku k vyhojení, je to otevřený zrak do tajemných hloubek lidských. Zdá se, že všichni čtyři si rozuměli, neboť byli spokojeni. Jejich myšlenky byly zevně

jako jejich ruce — zářivé a obohacující ušlechtilosti. Nebylo zde co skrývat, viděli neviděné. Láska sjednocovala a skrývala vrásky, láska mluvila jedněmi slovy skrze čtverá ústa.

Po večeři muži odešli do Sokola. Ženy osaměly s láskou v hojnosti. Věra došívala Anince kabátek.

„Jak je ten den krásný! Teprve teď žiji a cítím. Nikdy jsem nevěděla, že je tolik krásy na světě,“ blouznila Hedvička Májovská. „Jak se ráno probudím, už to vím, už se těším. Přijde žebračka. Janiško, Janiško, směji se na ni, hluchou, snesu jí všecko možné a potajmu jí líbám šátek. Velkému Hafanovi se pověsím na krk, do vody v umyvadle tleskám a čím dál den roste, tím jsem nemírnější. Všechno zpívá, všechno tančí. Věro, Věro!“ A tulila se k přítelkyni, zasypávajíc ji drobnými polibky. „Věro, jako má maminko, jak je krásně! V sněhu je máj. Lásko, lásko!“

„A ani už nebudeš potřebovat mé Aninky,“ vzpomněla Věra a smály se, dováděly s hračkami, až rozbily malou stříkačku. „E, však ji dám zítra spravit,“ upokojovala se Věra.

Starostlivá Hedva umlouvala: „Ale stav se potom k nám. Jsem strašně zvědava. Nezapomeň, až půjdeš z města. Zítra bude zase krásný, dobrý den, pokračování a přibližování.“

V deset hodin vrátili se muži, Pěknic pro Hedvičku.

Zavěsila se chvatně na něho: „Mílo.“ A za Věrou volala: „Nezapomeň, ráno!“ Odcházeli blaženi, známí je potkávali veselé a smějící se, u domu jen chvilku postáli, hovoříce polohlasně, rozkládajíce. Při rozchodu políbil Míla svou dívku dlouze a laskavě, bezvášnivě. Odtrhla se mu opilá sama sebou —

A tu přišla ta noc příliš krutá. Hedva ulehla neodstrojená, tak jak přišla v kabátě, v šedivém šátečku. Nerozčesala si vlasů, nepřipravila si na zítřek nic. Hlava jí běsnila.

Celou noc sebou tloukla o postel. Bolel ji dotek polštářů. Vstala a šla k matce: „Mami, já půjdu sloužit.“

Hodila sebou otrle zas do peřin a v horečce prokřičela noc: „Co tomu jen lidé řeknou.“

Tohle opakovala bez přestání. Matka na ni vyjela zlostně: „To máš z toho scházení. To máš z Věry. Jen se vdej. Víš, co je z Márinky. Zeť ji utrápil.“

„Ale ta učitelova, ta učitelova!“ vedla Hedvička svou a všechno se jí pletlo. „Ta se pro něho utopila. Ne, Věro, Věro, pomoz! Já se nikdy nevdám. To je peklo. Ta ubohá Márinka. A měla ho ráda jako já. Ne já víc, víc. Ty učitelova, ty učitelova.“

*

A pak už vyrážela unaveně nesrozumitelná, bezduchá slova, jež umlčel až první úsvit —

Ráno bylo jiskřivé, štípavě mrzlo. Hedva se vzpamatovala, připravila snídani. Schovanky odešly, matka spěchala prodávat v krámě, služka šla nakupovat. Dům osamotněl s Hedvičkou. Šedý, věrný dům jako hlídací pes.

Věra v tu chvíli vkročila do ulice, nezastavila se, proběhla jen mimo dům vracejíc se s rozbitou stříkačkou. Spěchala, obchodníka nezastihla, přijde později a pak to oznámí Hedvě.

V tu chvíli jede Miloslav Pěknic Děkanskou ulicí s těžkým nákladem. Hedvička zná rolničky jeho koní; vždycky se podívá oknem. Dnes nevyhlíží. Dům je šedý, ale věrný. Hlídací pes nad svou paní.

Pozdě vrací se služka z města. Všude je ticho, otevřeno, dveře do kuchyně, do pokojů, na půdu. Hedvička nezpívá.

„Slečno, slečno naše," křičí služka.

Hedvička se neozývá, jako by ani neslyšela.

„Slečnooo," zní naříkavě po celém domě. „To odešla k paní Barohové," domýšlí se služka. „Ale je teď ta slečna neopatrná!"

Ale Hedva se nevrací. Dlouho nejde. „Snad je na půdě, že jsou dveře dokořán? Někde vzadu!" rozpomíná se služka. Vyběhla nahoru, brala přes tři schody. „Slečno!" zajásala, „musíme už vařit." Spatřila ji v přítmí, zahlédla její šáteček, žlutavou suknici. Spatřila ji hluboce skloněnou, odevzdaně sepiaté ruce, sehnutou příliš těžce a pokorně.

„Slečno, trápí vás něco? Vy se modlíte?" zašeptala jako v kostele a přistoupila soucitně k ní, oddaná služebná.

Jak se jí dotkla, blekotajíc, třesouc se běžela pryč, běžela domem, narážela všude, nemohla najít dveří. Stoupla do okna, mávala divoce rukama, v očích děs. Dovedla jen křičet jedno: „Na půdě, na půdě."

Přivolala lidi. Sběhli se zvědavě a nelítostně z celé ulice, hnali se k domu. „Hoří," hulákali. „Na půdě u Májovských hoří." Svolali velký houf a vpadli do domu. Ale nevyvalil se na ně kouř, neolízl je plamen. V studeném tichu půdy se modlila mladá dívka, věčná služtička, s hlavou na provaze, který tlačil méně než podušky.

Hedvička Májovská byla už ledová.

Začli nad ní hádku. Poslední vpadla sem matka — šílená, nešťastná. „Kde je ten vrah?" vyrážela. Přišel lékař, Hedvičky nevzkřísili. I Věra přišla pozdě. Přišla až na zděšený výkřik celého zahrabaného městečka: Hedvička Májovská.

Příbuzní, sestry, bratři hned ji obstoupili a doléhali na ni: „Vymluvte to naší mamince. Zblázní se. Bude to její smrt. Už si dává sama vinu. Nezaslouží toho na stará kolena. Sveďte to na Pěknice. Ta ostuda!“

Věra nedokázala lhát a tak všechen těžký, bolestný kříž svalil se na její bedra. V srdci rodných nebylo pro mrtvolu porozumění, všichni ji nemilosrdně odsoudili, hanbu a zkázu uvalovali na zmateného jejího ducha.

Miloslav Pěknic potácel se v mlžinách nevysvětlitelna, když jejich zářivý let náhle byl přestřižen nůžkami záhady. Ztráta štvala ho s místa na místo, hledal zoufale, bloudil, neodvažoval se na lidi. Večer se přivlékl mezi stíny k Věře, na kolena padl. Prosil o radu, o útěchu, o pomoc.

„Řekněte mi, co bylo včera mezi vámi?“ tázala se ho.

„Nic, nic, Bože, opravdu, v dobrém jsme se rozešli. Ničím jsem jí neublížil.“

„Ale snad jste jí jen řekl málo. Pouhé slůvko stačilo. Snad jste chtěl odložit svatbu na později. To by ji zabilo.“

„Ne, přisahám vám, nic jsem neřekl. Veselí jsme byli. Ubohá Hedvička. Takový ráj jsme si slibovali,“ — a plakal nemužně poctivými, horkými slzami.

„Byl to snad její hrozný osud,“ uklidňovala ho Věra.

„Myslil jsem to s ní nejlépe. Šetřil jsem po krejcarech. Chtěl jsem jí koupit k svátku dárek. Přinesl jsem vám peníze. Kupte ji, kupte jí — věnec,“ lkal a několik korun jí tiskl v dlaně.

Věra koupila bílý, stříbřitý věnec z hedvábných růží a lístků. Položila jej za Miloslava na hrob. Ale věnec byl sešlapán, odhozen ke zdi, svatební lupínky rozváty po celém okolí —

Miloslav dočkav se, půl blázna, hrozného, smrtelného dne pohřbu v háječku dvacet minut za hřbitovem — odjel druhého dne ze smutného městečka, z bezútěšné atmosféry nářku, z morového dechu zosobněné lítosti. Neboť všichni tam bědovali nad tajemným odchodem Hedvičky Májovské, jež byla domáckým, prostým skřítkem rodiště. Odjel, zmizel. Cestu zpět má zapovězenou.

Věra zde zůstala s tíží nezaviněnou a dni k ní přicházejí každý se znamením prázdnoty, jíž musíme trpělivě vyžíti a podrobiti se i zkouškám smrti.

KAREL PITTICH:

JARO 1919.

Jakoby před sto lety byla válka.
Dívám se: sladce bleděmodrá dálka

se na obzoru v obláčků šeď ztrácí.
Ve vzduchu kolem štiřikají ptáci,

nahoře slunce, krásná země dole,
v pravo i v levo zeleňoučká pole.

Kdež jsou ty děsné, nekonečné boje!

V mé ruce tiše odpočívá tvoje,
tvé i mé srdce kvete všemi květy.

Válka, ta byla před mnoha sty lety.

Ta leda spánek hrůznými sny ruší.
Však teď jsem zalit štěstí sladkou vlnou,
hlavu mám plánů krásných, drahých, plnou
a pod mou dlaní tvoje srdce buší.

JAKÁ RADOST!

Sluníčko mé vyšlo ze mraků,
svítí, září na pěšinu moji.
Prožívám teď slávu zázraků,
slunce zrovna v zenitu mém stojí.

Jaká krása!

V dálce za mnou nebezpečný vír,
kde se člun můj těžce zakolíbal.
V nitru mém je přeradostný mír,
všechno tvorstvo světa bych dnes zlíbal —

Jaké štěstí!

Ty jdeš se mnou, krásná, blažená,
zrak můj chmurný dřív je jasný, slunný.
Harfa v srdci mém je zladěna,
hudbou šumí její ztichlé struny.

HUDBA.

Ostrčilovo Poupě bylo po víceleté přestávce znovu provedeno operou Národního divadla. Zpěvohra tato, složená na realistickou jednoaktovku F. X. Svobodovu, prošla tedy opětně kritickým ohněm bezprostředního nazírání a ukázala zase, co jest v ní dobrého a cenného. Jest to dílo komponované s lehkostí mistrovskou a takořka samozřejmou, kde vše se podává nenuceně a hravě, jak výstižná charakteristika osob, tak i plynné členění hudební fráse. Posluchač ani nepozoruje, že to není hudba jednoduchá, netuší, že se tu naopak jedná o výraz v podstatě dosti složitý. Skvělá instrumentace plasticky tříbí hutný proud zvuku, jenž se konec konců zdá býti lehkým předivem několika vláken. Dějový proud jde při tom bystře vpřed, takže tento pastelový, usměvavý obrázek z všedního života na statku jen se přesune jevištěm.

Přes to však, že Poupě jakožto typ realistické zpěvohry jest významným dílem, nemohu se přece jen smířiti s takovým druhem opery. Vadí mi v prvé řadě a hlavně sám základ její, slovný podklad, z něhož pak ovšem vyrůstá hudba a celý její sloh. Pro odůvodnění jest třeba jíti poněkud hlouběji. Opera, jakožto určitý stylový projev umění hudebního, jest drama povýšené až do té sféry stylisační, ve které člověk již nemluví, ale zpívá. Úsilí stylisační jest tedy v opeře nejvyšší hybnou pákou, která pošinuje veškerý výraz jediným směrem a která se přirozeně nemůže zastaviti ani u pouhého zpěvu, první to etapy v operní stylisaci. Toto stylisační úsilí jde nutně dále a dochází i k formové stylisaci, v tom smyslu, že zpěvní výraz jednak se vtěluje v určité útvary hudebních forem, jednak, na místech citově vzrušených neb jinak důležitých, se dokonce znásobuje ve vícehlasost zpěvu. Tento druh stylisace jest v celé oblasti umění výhradním právem jenom opery a jest jejím svatým právem, jehož se opera nemůže a nemá vzdávati. Aby mu učinila zadost, musí si za slovný podklad voliti texty již tímto směrem uzpůsobené, ovšem že logicky myšlené a budované vždy s uměleckým vkusem; tedy nijaké schválnosti za každou cenu! — Jak se však máme dívati na opery typu Poupěte? Mně nejsou ničím více než zpívanými činohrami, typem, jenž má v sobě zásadní trhlinu. Mluvená hra, stvořená na základě určitých esthetických předpokladů, má splniti tím, že se zpívá, požadavky esthetických předpokladů operních! Stačí k opeře jen to málo, aby se činohra zpívala s doprovodem? Jest tím typ opery umělecky vyřešen? Jistě že ne, neboť v tom případě by bylo velmi snadno docházeti k typu opernímu, jenž ovšem v podstatě není typem opery. Činohra dle mého přesvědčení nemá tedy vůbec sloužiti tak, jak byla napsána, za slovní podklad opery, a nejméně již ne činohra realistická. Zde jest totiž stylová trhlina nejpatrnější; neboť realistická činohra míří celým svým založením k životnímu realismu, opera celým svým založením k umělecké stylisaci. Snad by to bylo možno při činohrách, které již samy jsou stylisovány, jako na příklad Salome, Peleas (ač i tu byla nutná předběžná úprava pro komposici!), avšak při činohrách realistických by mělo býti bezprostřední použití jich za libreto a priori vyloučeno. Leoš Janáček zcela

správně si upravil text Pastorkyně než jej zhudebňoval, neboť dobře vycítil, že požadavky dobrého libreta a dobré činohry jsou jiné. Říkalo se kdysi: ta opera má tak dobré libreto, že by se mohlo provozovati samo o sobě jako činohra. Myslím, že toto tvrzení jest zcela mylné, ba že lze naopak prohlásiti, že to libreto, jež by bylo lze samostatně činoherně provozovati, jest špatné, neboť v něm nejsou uplatněny požadavky operního stylu. Takové libreto vůbec hudby nepotřebuje, nač ji tedy k němu psáti, je-li soběstačné? V něm neproudí krev opery, nýbrž krev činohry. — Opera jest stylisovanost sama. Nezbavujme jí těch výsad, jež jí, jedině jí příslušejí. Opera chce vyzpívati svůj obsah ve svých formách, svým způsobem, odlišným od ostatních forem divadelních a zvláště od činohry. Základ naší operní tvorby, Smetana (studujme sloh „Dvou vdov"!), může nám býti i tu skvělým příkladem, nechceme-li jíti k věčným pramenům operního stylu, ke Gluckovi a Mozartovi.

Provedení Poupěte bylo velmi dobré, zvláště v části orchestrální, zásluhou kapelníka p. Winklera. Za to režie byla přímo ubohá, jak v celku, tak i v jednotlivostech. Kdy konečně přijde do divadla dramaturg-režisér, jenž svoji úlohu bude pokládati za životní vášeň a dá operám to, čeho dnes nemají — stylové provedení?

Z koncertů bylo významnou událostí provedení Smetanovy „Vlasti" pod Ostrčilem. Ani ne tím, že orchestr byl neobyčejně zvětšen (i dechové nástroje byly — ač ne vždy k prospěchu výrazu — zdvojeny), jakospíše proto, že duch provedení se kryl zase jednou zplna s duchem díla nám tak drahého. Mám dojem, že Ostrčil vždy znovu se probojovává k tomuto dílu, vždy znovu se hledí přiblížiti k jeho duši a to ne vnějším tříbením zvuku, nýbrž jedině tím, že jde k samým kořenům, z nichž dílo vyrostlo. Odkrývá ne krásu zvukovou, nýbrž přímo češství jeho. Jisto jest, že pro nastudování Vlasti neřekne dirigentu ani tak mnoho studium nějaké nauky o instrumentaci, jako spíše čtení — Palackého Dějin. V nich jest nejlepší příprava k Smetanovu kongeniálnímu dílu.

Koncerty České Filharmonie ocitly se v letošní sezóně úplně pod vedením Václava Talicha. Lze míti největší důvěru v tohoto seriosního umělce, jejž charakterisuje neúmorná píle ve studiu partitury, čistý zápal pro skladbu samu a vzletnost provedení. Dobrým znamením jest, že se mu zejména daří skladby ryze duchového založení. Symfonie Césara Francka, jíž zahájil sezónu, dílo vroucí, duchovní, ba přímo nábožensky vznícené, vyzněla pod jeho taktovkou velkolepě, nezapomenutelně.

L. Vycpálek.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 11·—, na celý rok K 22·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelínek.

Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 5. listopadu 1919.

R. XLVII. **LUMÍR** ČÍSLO 8.

P. M. HAŠKOVEC:

ČEŠI A FRANCIE.

Tato stať nechce postihnouti všechny složité a zase kusé styky Cechův s Francií. Nemohla by ani narýsovati dějiny styků officielních, neboť ani tu nenašla by historickou nit nepřetrženu, neboť právě století vysokého osvětného vzrůstu českého, století šestnácté, nechalo by nejednu mezeru.

Nad to běží tu hlavně o duševní styky, intellektuální vlivy ducha francouzského na náš národ a znalost i ohlasy našeho života osvětného v širokých síních ducha gallského. Ale tu nejen že je nejvýš obtížno vynajíti všechny drobné cestičky, jimiž se takový styk obapolný dál, nýbrž nemožno i v hlavních liniích jej podati s jistotou konstatujícího dějepisce, neboť toto pole badání leželo ladem nevšímáno, ač se ukazuje, že v něm bude dobrá půda pro zkoumání a poznávání.

Jest nám tedy omeziti se na zaznamenání toho, co o takových vzájemných stycích připomíná literatura. Žel, i tu však zůstanou místa prázdná z nedostatku naší informovanosti, ale nad to bude nutno některé doklady jich označiti toliko za otázky, které teprve čekají svého dokonalého rozřešení.

Francie dnešní se tvořila už v době velkého dobyvatele Karla Velikého, jejž potom učinily hrdinské zpěvy francouzské středem svých válečných, rodinných i národních událostí a hrdinou národně křesťanské a světové myšlenky. Není tedy divu, že se tyto zpěvy rozpomínají na západní Slovany, s nimiž moc císaře Karla a jeho potomkův přišla do státních sporův. Kronikářské zprávy však znají více jednotlivostí o našem národě než tyto pozdní legendy, v nichž literární dějepis bude teprve musiti se odvážiti časem naznačiti aspoň možná ztotožnění! Chválu statečnosti pod strojeným pohrdáním, obdiv pro nedobytelný hrad Mojmírův, to jsou nejvýznačnější dva rysy, jež v kronikách čteme. Ale ty nebyly bez vlivu na básnictví. Kdo ví tedy, zda Thiebaud starofrancouzských chansons de geste (Folque de Candie) svými vlastnostmi tolik připomínající velkomoravského Svatopluka (Zventibaldus) nechová v sobě reminiscence na tohoto panovníka, jak jej byly vylíčily kroniky?

Zdá se, že spíše bude přisvědčiti, i lze tím měřiti znalost nebo povědomí. A přinášejí-li střetnutí válečná mnoho pro vzájemné poznání národův, pak nelze upříti, že už od dob VIII.—IX. století spolubojovníci od Vogastisburgu se prvně seznámili hromadně. Sotva však lze říci, že by také už tehdy byl silnější paprsek osvěty přišel od západu francouzského do Čech.

To bylo vyhraženo době, kdy už se vytvořila říše římská, jejíž neúnavné usilování o kolébku starého imperia římského ponechalo tolik v pokoji starou Neustrii, že se zorganisovala státně a vyspěla osvětně. A tak už někdy v témž XI. stol., kdy na pařížský dvůr Jindřicha I. přichází jeho choť Anna z Kijeva, potomní slavný kronikář český Kosmas naplňuje svého ducha humanistickými znalostmi v románském prostředí města Liège. A zajisté nejeden mladý muž z Čech po něm šel podobnou cestou na západ, třebaže se nezastavil v témže městě; studovali pak někteří v stol. XII. už v Paříži. Arci v době přemyslovské, kdy četnými pouty dvůr český byl přitahován k vládnoucím dvorům německým, vliv civilisace západní, jak ji zpracoval románský duch ve Francii nebo v Italii, nepůsobil v Čechách ani šířeji drže se kruhů dvorských ani tak přímo, nýbrž skoro pouze prostřednictvím německým. Nicméně odpůrce českého zněmčování, Dalimil, ví v století, které po německu oslavilo vítězství pana Michalovice na jeho turnajích, jimiž se proslavil až i v Paříži, o Rolandovi, a přísloví „Bys vedl osla do Paříže, komoň z něho nebude“ ukazuje, čím již ve středověku bylo hlavní město nad Sekvanou i našim předkům. To už v chvíli, kdy se česká duše začala obraceti víc a více k Francii, aby se o ni opírala jakožto o protiváhu k výbojnému Německu. V tu dobu sám kněžic Konrád místo po starém obyčeji do Bologně chvátá studovat do Orléansu. A vlivy francouzské se jeví ještě i jiným způsobem na jiných polích.

Tak doba posledních Přemyslovců konce století XIII. a počátkem XIV. stala se přirozeně toliko přípravou a přechodem pro dobu utužení vztahů s Francií a valného přílivu její osvěty k nám. I kdo ví, zda starý skladatel Alexandreidy jda v stopách Gautiera z Chatillonu nevyvolil tuto látku, aby hrdinným příkladem macedonského výbojce poukázal k statečnému nápadníku, rytířskému Janovi, aspoň jeho povzdech po takovém králi pro jeho vlast by tomu svědčil; a básně v té době mívaly na mysli propagaci. Janem Lucemburským, který byl přítelem Francie, otevírají se čilejší styky a uplatňují vlivy francouzské. Při jeho dvoře pobývá básník Guillaume de Machaut stoupaje v hodnostech potulného krále až na

tajemníka. Vypsal veršem jeho výpravy, stejně nakreslil jeho belgický zámek, čině jej ve své fikci literární, jakož jej vůbec často uváděl do svých veršův, rozhodčím v těžké otázce milostné, sotva však, jako jeho pán, prodlel déle v Čechách. Nicméně zanechal stopu. Po ní jda snad jako hudebník a řídě se jeho chansons balladées jako veršovec složil mistr Záviše svoji proslulou píseň, jedinou to památku, kterou prošedši už tolikerým prostředím dala také našemu písemnictví první umělá poesie národní Evropy středověké, poesie trubadúrská, neboť ta je v posledních kořenech východiskem poesie machautovské. Nebyl však Machaut sám, kdo vzpomněl literárně Jana, také belgický kronikář Jean des Prez d'Outremeuse a jiní s větší či menší pozorností připomenou svým sourodákům krále, který za Francii položil život. Ba, po stu letech přejímaje zprávy kronikářův, oživí památku slepého krále, „který měl rád všechny Francouze", tklivými slovy Antoine de la Sale ve svém románě Histoire du Petit Jehan de Saintréet de la jeune Dame des Belles Cousines; tamže u něho paní svému rytíři čestným darem podá „český pás". Že pak za doby lucemburské počet českých studujících v Paříži stoupá, že se vyskytnou i, kdož vyhledávají studia lékařská až v dalekém Montpellieru, nepřekvapuje. Ale o tom vlastní přesné doklady jsou až z doby Karlovy.

Václav, syn Elišky Přemyslovny, nazvaný Karlem po svém strýci, králi francouzském, u něhož byl vychován, takže Francie se mu stala druhou vlastí, moudrý vládce, jeden z nejznamenitějších své doby, spojil Čechy s Francií právě kulturně na tolik, že vlastně za jeho vlády otevřela se zúplna brána západoevropské osvětě křesťanské do Čech, probudila národ k plnému a ovšem i samostatnému životu duševnímu. Jen za tohoto předpokladu také lze pochopiti náhle vytrysknuvší velikost doby husitské; tu jsou její první kořeny. A Karel vepsal se v mysli spisovatelův francouzských. Básník a kronikář Froissart stejně jako Christine de Pisan, veršovci, prosaikové, dějepisci, státníci, všichni velebí moc a schopnosti tohoto českého krále, jehož pečlivost o jeho zemi byla neúnavná, přenášejíc, co se dalo, z drahé mu Francie sem. Dal budovati svůj hrad podle královského zámku pařížského, ba také nepřipomene-li staroměstská radnice poněkud pařížskou Conciergerie, svatováclavská kaple tamže Sainte Chapelle, kamenný most velký most avignonský přes Rhône, třebaže nejsou nějakými kopiemi? Praha se měla státi Paříží nad Vltavou; zatím si ji mohla vzíti zářivým příkladem a vůdcem. Jestliže již r. 1292 nakoupeno pro Čechy v Paříži za dvě stě hřiven knih, patrně i mimotheolo-

gických, tím spíše vedle Avignona a jiných dodala také Paříž duševní stravy, když se založením university tu zřizována i knihovna, která do posledních desetiletí století XIV. dosáhla počtu svazků, že byla v Evropě jednou z nejpřednějších, neboť obě tato města francouzská vedle Bologne a Oxfordu byla hlavními světlonoši tehdejší vědy.

A tento proud se obráží jasně i v literatuře. Neboť až na menší počet děl všechna ta četná tvorba století ukazuje svým původem ať přímo ať prostřednictvím k Francii. Jsou některé drobné úkazy zvláštní. Uvedeny jsou k nám cestopisy, jichž spisovatelé uznali za vhodno pořiditi originál po francouzsku; stará kniha o šachu je později převedena v moralizující podobě, do jaké ji nastrojil praktický duch francouzský, a ku podivu přeložena teprve potom, když už z latiny si ji upravili též do rodného jazyka francouzského, jako to je s kronikou trojanskou; kronikářské romány, třebaže mají tvary německé, jdou cestami, jaké si heraldický a rytířský román právě v době přelomu jeho podstaty a forem vypracovával ve Francii. Než to vše daleko nevyčerpá doklady o tom, jak oplodňujícím zdá se tu být právě duch písemnictví francouzského, z jehož studen u nás bylo patrně čerpáno skoro výlučně. Vždyť i drama, jež obyčejně roste ze života, zašlo pro podněty do Francie. Jejímu vlivu tedy bude asi připsati onen náhlý výkvět a rozrost naší literatury doby lucemburské a s tohoto hlediště o nejednom zjevu literárním bude třeba nově uvažovati a znovu badati.

Je to přirozené. V Paříži století XIV. stojí Hôtel de Bohême, představitele země, českého krále, velebí allegorie básnické, jimž je brzy orlem, brzy lvem, ba pamatují naň i lidové písně, jichž poznamenání se nám dochovalo však až ze století následujícího, a s otcem pak vzpomínává literatura přehojně i syna, Václava IV., oddaného přítele Francie; toť ukazatelé intensity styků. A i jazyk český století lucemburského nejenom že má něco slov, jichž původ francouzský je nesporný a jichž počet další zkoumání snad rozhojní, nýbrž také i něco výrazů, rčení, úsloví a obratů, které podivuhodně se podobou řadí podle obdobných rázovitých obratů vlastních francouzštině, a o nichž by tedy bylo uvažovati, právě protože do novočeštiny se některé z nich neudržely, pokud mohly vzniknouti snad pod vlivem francouzským.

Literatura pod ním stojí v této době, i když se to děje druhdy prostřednictvím vědeckého jazyka tehdejšího, latiny, nebo i němčiny, ač řidčeji. Vždyť jsou památky, které jednou ukazují blíže k tradici francouzské, než se za to dosud má, protože tyto vztahy

nebyly přesně zkoumány, jindy zase hlásí se do dlouhověké tradice románské, ač dosavadní zkoumání neprávem je spojovalo toliko s písemnictvím sousedův. Posléze prameny Štítného nejoblíbenější jsou právě z okruhu bohoslovných spisovatelů francouzských a „pařížský" mistr Matěj z Janova, jako počáteční projev písmem českého ducha reformního, svědčí jasně o prvním zdroji či spíše podnětu nového myšlení českého. A literární vlivy francouzské u nás i osobně prokazuje žák Machautův, veršovec Eustache Morel řečený Deschamps, který v diplomatických poselstvích zvláště dvora orléanského nejednou zavítal do Čech. Jeho technika spisovatelská mluví z básně „Podkoní a žák", jež se literárně hlásí do tradice starofrancouzských sporů o rytíře a klerika, jeho dvě rozsáhlá „dits" mají nespornou souvislost s „Novou radou" pana Smila Flašky z Pardubic, s nímž se nepochybně za své návštěvy v Praze r. 1397 Deschamps sešel a domluvil.

Husitské hnutí, které zatím dorůstá a posléze se probojuje počátkem století XV., má arci nejeden hlubší vztah k Francii. Rostlo jsouc ve stycích s Valdenskými, ač nikoli hned přímo ve Francii, a když vyzrálo, třebaže mu ve Francii přemnozí nerozuměli, neboť zachovávajíce vnější příslušnost k církvi, jež jim nikdy jako celku nebývala macechou, žili a upravovali si život celkem dosti volně po svém, nutnosti však změniti i formy podle nového obsahu zatím necítili, neboť se byly různé ty zvyklosti a instituce církevní vytvořily u nich a také žily jiným smyslem, než mohly jinde. Nicméně široký byl ohlas, jejž rozvířený tehdy ideový, politický i sociální život Čech vyvolal ve Francii; nesblížil však národův, ač se i mezi Francouzi vyskytli, kdož k novému proudu pohlíželi bez odporu, skoro jakoby s tajeným souhlasem. Nebylo jich však tolik a tak důsledných jako v Anglii.

A politika Jiřího Poděbradského, nástupce Ladislava, jenž slul Francouzům Lancelot a který se nedočkal své nevěsty francouzské, chtěla zavrcholit dílo sympathií, ba spojenectví téměř dvou století, a na něm vybudovati svaz panovníků křesťanských, jenž by byl záštitou slabých, než katolické intriky a obojetnost Ludvíka XI., zdá se, překazily mu velkolepý a krásný ten plán.

Velikým zjevem Husovým a hlubokým Chelčickým, neznámým tehdejší cizině, nábožensky i sociálně, státnickými koncepcemi Jiřího zase politicky a strategií i organisací Žižkovou a Prokopovou vojensky — stanul český národ v XV. století v čele evropského pokroku a osvěty. Jeho duševní činnost se tehdy vyčerpávala v budování životního programu na základě evangelií, a to ovšem ne-

prošlo bez pozornosti literárního světa francouzského. Tak svědčí na př. ze současníkův náčrt řeči básníka Alaina Chartiera k Pražanům, aby je uvedl v poslušnost církevní, snaha Guillauma Chastellaina vyložiti si hnutí a jeho boj se Zikmundem prostě po kronikářsku i jemu připisovaná scéna o „Sněmu basilejském", jež se mírní proti kacířům, nepřipomínáme-li děl latinských, jako na př. Jac. Jacquiera o hádání s Rokycanou, některá svědectví drobnější a obvyklé zprávy kronikářské. A ovšem vedle těch, kdo se z cizinců zdržovali při dvorech českých, nebylo už toho hojného styku učeného, za to tím častější styk lidu, prostých horlivců náboženských. A než za Lucemburků ještě snad větší a důležitější poselstva chodila do Francie, zvláště za Jiřího, jehož svak, pan Lev z Rožmitála, chtě mu získati přízně západní Evropy, sjel ji takměř celou.

Literárních vlivů průběhem XV. století nelze konstatovati tolik jako z doby lucemburské. Česká literatura, hovíc lačné touze ducha českého pro budování základů nového života vnitřního, ač bohužel nevíme, kolik nám z ní zničili nadobro vyhlazovatelé „kacířstva", k nimž v první řadě patřili jezuité, nevyhledává tolik útvarů písemnictví krásného. Snad tu a tam najde se dalším zkoumáním nějaký literární podnět vyšlý z půdy francouzské a přesazený do Čech, jistě nejedna knížka lidového čtení z doby konce století a počátku století XVI. svůj první původ má v produkci francouzské. Jedině v allegorické poesii tu moralizující, tu smyslně rozechvělé, jíž dal vzor už starý Roman de la rose a kterouž v XV. století u nás poutá k sobě jméno Hynka z Poděbrad, bude lze najíti kus tradice literatury francouzské, ne-li přímo i předlohy. Za to však tím více jméno české jakožto jméno husitské připomenou si té doby ve Francii historikové, kteří dotčeni již humanismem lépe pozorují věci politické a šíře o nich uvažují, a podobně i básníci, jejichž touhy se nesou k myšlenkovým i formálním rozletům antickým, tak mimo jiné na na př. Grand rhetoriqueur a historik André de la Vigne koncem století, na přechodu k století renaisančnímu lidový veršovec Pierre Gringore a první humanistický básník francouzský Jean Lemaire de Belges.

Než to je právě již v době, kdy dozrává k plné organisaci nejlepší květ české reformace, vypučelý také z jihu českého, z učení zemana Petra Chelčického, Jednota českých bratří. A ta záhy posílá své členy nejen za hledáním zbytků nebo stop po prvních křesťanech — jak se mýlil náboženský politik Bossuet, mysle, že hledali toliko spojence! — nýbrž i ke všem známým sektám, aby

podle jich vzorů zařídila co nejdokonaleji svůj řád. Hluboké a pevné pouto ideové vázalo tedy oba směry, valdenství i husitství, a to nejen odporem k zbahnělosti římské, nýbrž i ryzím úsilím o nový život, jejž budovali stejně; toto duševní spojenectví mělo důsledky literární. Velký organisátor Jednoty bratr Lukáš na své cestě do Italie (1497—1498) vešel ve styk s Valdenskými; i máme potom mimo jiné v jihofrancouzské provençalštině, jazyce trubadúrův, i překlad bratrského listu králi Vladislavovi (al serenissimo princi Rey Lancelao), jakož i sledujeme u nich vůbec stopy vlivů literatury bratrské, jejíž odmítavé stanovisko k církvi římské působilo patrně na větší rozhodnost valdenských, než ukazovali před tím, zvláště od doby, kdy vešli i ve styky s theology švýcarskými — už protestantskými, r. 1530, a to patrně právě pod těmito vlivy.

S reformními snahami na územích francouzských ve Švýcarsku i ve Francii také vešli Bratří ve styky. Bratr Matěj Červenka seznámil se s Kalvínem (1540), posílá k němu o devět let později s doporučujícím listem bratry Blahoslava a Rokytu.Ký div, že propagační literatura hugenotská z konce první třetiny XVI. století má několik pojednání a výkladů, jež příliš výmluvně připomínají literární činnost Husovu podobných cílů, a že je mezi nimi i knížka plné obdoby s nejoriginálnějším spisem našeho reformátora, Dcerkou. Ale jinak nelze říci, že by literární styky českofrancouzské v století XVI. tak, jak se nám literatura dochovala a pokud ji známe, byly příliš živé. Namnoze jistě se přiblížily Čechy Německu, v němž lutherství získávalo půdy, mnohým Čechům jevíc se pokračovatelem a dovršitelem starých reformních snah českých. Než byla to právě sama Jednota českých bratří, která stále víc a více tíhla k reformaci francouzské, v ní tušila i hledala více vnitřního příbuzenství než v lutherství, a tak ona v neposlední řadě přispěla k volbě kalvínského Bedřicha Falckého za krále. Nicméně vlivy literární i mimonáboženské byly. Aspoň povídková i jiná literatura epická vychází ze zdrojů francouzských a nezůstala jim vzdálena patrně ani vypravování humoristická a jiné kusy literatury groteskní, jež stály v oblibě doby.

Daleko více však sbližoval Čechy a Francii mezinárodní proud humanistický, jehož kultu Čech Zikmund Hrubý z Jelení (Gelenius) zasvětil život, usadiv se trvale v Basileji v proslulé tiskárně Frobeniově, která byla právě v ustavičném styku s humanisty románskými. A Gelenius patrně byl nezřídka pojítkem mezi humanisty českými a západoevropskými, až nejeden z našich navštívil

také jiné země evropské arci mimo sousední Německo. Tyto styky humanistické umožnily, že plodný i plochý François de Belleforest do svých Histoires tragiques pojal trojí vyprávění ze starých dějin českých, o dívčí válce, o Václavu a Boleslavovi i o dobrodružství Břetislavově, jež po něm znovu novellisticky vyprávěl B. Poissenot. A nenadaný i netvořivý spolupracovník Bellforestův Boaistuau nejspíše vyšed ze Šlechtova ztraceného Mikrokosmu sestavil svoji kompilaci Théâtre du monde, kteroužto z latinského překladu uvedl do češtiny Nathanael Vodňanský z Uračova, staroměstský primas, jemuž při popravách r. 1621 vyhražen zvláštní trest, býti pověšenu s druhy na samém náměstí na šibenici. Spisy proslulého Rama našly v zpracování logiky a rhetoriky ohlas u Šimona Gelenia Sušického. Arciť sotva jsou veškerou žní tyto vlivy. A v dusnu před bouří, jež u nás udeřila na Bílé hoře (1620), v době ke konci století XV. a počátkem XVI., kdy se k té ráně tady zvolna strana katolická připravovala, zatím co Francie tonula až do Jindřicha IV. ve zmatcích občanských válek náboženských, nevybízejí k povšimnutí drobounké zmínky o naší vlasti nebo vynikajících lidech, jednak že mívají více ráz legendární, jednak že přes své svědectví jasného povědomí o nás u spisovatelův francouzských nezaprou své příchuti exotické. Jako by se byl národ český, žijící výlučně slávou doby husitské a zapadající se svými zeměmi v rámec držav habsburských, zvolna ztrácel.

Ovšem velké úsilí Komenského v první polovině století XVII. nemohlo nenajíti přátel i ve Francii. K velkým ideám učitele národův mimo jiné stál tam Saint-Roman de Senève, přítelem i vydavatelem děl posledního biskupa bratrského byl tu Jean Doujat, jenž svým přátelům zprostředkoval zásilky knih francouzských. Než stejně byl znám také ve Francii a to v Paříži i bratrský kněz, duch prorocký, Mik. Drabík, který marně čekal pomoc a zasažení ve prospěch svého národa od mocného Ludvíka XIV., pro nějž o tom sepsal velký memorial, jako ji byl nadarmo se dožadoval u ostatní Evropy evangelické Komenský. V případě francouzském to nepřekvapuje přes politiku protihabsburskou, neboť tam byli i historikové, kteří nechápajíce významu událostí, v českém povstání viděli jedině rebelii.

Ale století Ludvíkovo v jeho vlasti vznítilo hlubší život náboženský; přetřásány tu vztahy různých věr, probírány dějiny reformních církví, celá řada historisujících theologův nutně se tedy dotkla i českých snah reformačních. Většinou však to byli theologové vyšlí z řádů, jež zasvětily svou činnost práci protirefor-

mační, i nemohli býti příznivi husitství odsuzujíce je jako odboj nebo snižujíce jeho význam, kdyžtě přihlíželi výlučně k theoretickým základům a nedospěli k tomu, aby změřili hloubku hnutí životními výsledky, přeměnou duší. A tomuto stanovisku podstatně se nevzdálil ani nejvážnější z nich, mohutný orátor, který se vážně poučoval, aby si utvořil pro svou knihu o dějinách protestantských církví soud spravedlivý, Jacques Bénigne Bossuet. Toliko dějepisci protestantští vřele posoudili skvělý příklad statečnosti a mučednické prvenství české, v tomto jako předešlém století, kdy zvláště pěkný pomník Husovi i Jeronymovi zbudoval ve svých pevně znících verších skladatel Tragik a kronikář Agrippa d'Aubigné. A ovšem velcí bojovníci za svobodu svědomí, jako byl anticky přísný zjev Václava Budovce, byli v písemném spojení se spolubojovníky francouzskými; tak nejenom Budovec s úctyhodným Theodorem Bezou a Filipem du Plessis-Mornayem, nýbrž i jiní s dosti četnými a ovšem i ten, jenž byl věřitelem Jindřicha Navarrského a pod jeho prapory se přiučoval válečnictví pro příští potřebu, Karel Žerotínský. Když však většina těch hlav padla (1621), tu postupujícím stoletím znalosti, ba vědomí o nás ve Francii mizí a už v poslední čtvrtině jeho lékař a cestovatel Ch. Patin i známý Bouhours vyznačují naše jméno národní, aby vystřehli čtenáře před záměnou s cikány, čehož dříve nebývalo potřebí. Arci byli lidé z Čech a Češi rodilí, kteří jako učení nebo umělci přišli do ciziny a též do Francie, ale duch jejich byl změněn, nepřišli jako Čechové, římský jed jim otrávil duše; věrní pak drželi se jen v sousedství nejbližším, aby se snad mohli vrátit, aby udržovali styk s vlastí, nebo aby aspoň v rodné půdě mohli spočinout v pokojné smrti.

Neboť od míru vestfálského slunce české zapadalo rychle a do druhého desetiletí osvícenského století jeho matné světlo ustoupilo plné tmě. Národ toliko v spánku oddychoval, jediné to znamení, že nezemřel; jen chvílemi z těžkého sna bylo slyšeti jeho povzdech: modlitbou úzkosti nebo v odezvě spravedlivé vzpoury. A tou dobou klassicistické slávy literární ve Francii nemohlo být mezi národem českým a francouzským spojení, neboť u nás právě utlačující aristokracie na zámcích českých žila sice osvětným životem francouzským, národ český, lid, byl jí však předmětem. Tu a tam pouze osvětlenými okny zábav zámeckých dostaly se do jeho písní nápěvy i rozměry menuettové a jiné, z pohrdlivých úst „pánů" zachytli nadutí úředníci i sluhové a mezi něj zanesli několik výrazů francouzského původu, které vojáci válek o dě-

dictví rakouské nebo později válek napoleonských ještě poněkud rozhojnili, druhá to vrstvička jazykových ohlasů francouzských v češtině.

Sama ta šlechta však posléze dotčena osvícenstvím, jehož projevem je též ryzí humanita, mění se vůči lidu. Rostou z ní lidumilové, osvícení probuzenci, ba průkopníci, a ti mají nemalý vliv na vývoj. Osvícenství zachvátí i kruhy vědecké, jimž Montesquieu a Voltaire, Marmontel i Crébillon jakož i Rousseau jsou vítanými podněty úvah, a známi arci všichni čelnější spisovatelé francouzští té doby. Když pak se evropskému lidstvu dostane po theoretické průpravě i velkého příkladu přeměny duševní v revoluci francouzské, obrodí se i náš národ. Ale nebylo by to možno, kdyby velký odkaz otců nebyl mu dal základ, z něhož jako fénix z ohně mohla jeho duše vyjíti znovuzrozena. Tak možno říci, že francouzská myšlenka a oběť osvobodivše starého ducha husitského a českobratrského povolaly s ním český národ k novému životu. Týž duch revoluční tryskající z novověkého racionalismu vzbudil však také ve Francii kritické dějepisce, kteří tradiční názor katolickými spisovateli tam rozšířený o husitském odboji, jeho neoprávněnosti a zvrhlostech, opravovali, vyvracejíce mylné domněnky a nesoudné legendy a to řidčeji a méně kriticky, ač ve větších pracích, J. Lenfant, za to se zvláštním bystrozrakem a hlouběji J. de Beausobre. Tu lze vzpomenout též slavného Voltaira, jenž sice odsoudil inkvisiční skutek církve vykonaný nad velkými syny naší země, ale mravní výše a hloubky jich nepochopil, i nepronikl také k smyslu hnutí. Soud o husitství však od té doby a zvláště od revoluce se mění; velká revoluce osvobozujíc člověka politicky a částečně i sociálně nutně našla a ocenila i Husa, jenž jej osvobodil nábožensky, v jeho svědomí. Jeden z básníků jejích, J. M. Chénier, napsal prý o něm tragedii.

Revoluce arci měla po celé Evropě, a tedy i u nás větší vliv na život nežli hned na literaturu. Ta v době napoleonské a dlouho ještě do století XIX. žila ideály klassickými. A tento směr, officiálný směr, nezůstal bez ohlasů ideových i v Čechách, vždyť vlastní ideál školy, velká báseň po způsobu antickém, le grand poème, nejen vedl Vojtěcha Nejedlého, Jana Hollého, nýbrž pozatanul na mysli i mladému Palackému, a až teprve u J. E. Vocela rozlomil se zcela po způsobu prvních romantikův v cyklus drobných básní. A ohlasem bojů právě ve Francii bouřících byly i jiné půtky toho druhu v tehdejší malé naší obci literární, bude třeba je jednou vyložiti s tohoto hlediště a pak účasti některých

našich spisovatelů v nich dostane se více ideovosti a hlubšího podkladu, než se v nich vídělo dosud, pokud nebyly pozorovány ty a takové boje v tomto širším obzoru. A protože vliv německý byl nejbližší a přicházel nejsnazší cestou a silný tím spíše, že kulturní Německo tu stálo na své výši svými klassiky i prvními romantiky, zapomíná se lehko, že revoluční Francie, světlonoš Evropy, vítězně jdoucí zeměmi a jako kuropěním svou písní budící národy, nemohla zůstati bez vlivu. Jeho záhy užívali jako protiváhy, tak jistě Jungmann stejně jako Miltonem i Chateaubriandem vyvažuje jednostranné přijímání literatury německé. Ale vůbec až do roku 1848 překládalo se z literatury francouzské více, než se na první pohled zdává, jeť podle Jungmanna, který si ostatně v jednom listě r. 1846 stěžuje na „nemírné oblibování francouzštiny“, takových převodů řada velmi značná. A nejen snad spisovatelé soudobí, pak velcí myslitelé století rozumu, nýbrž i klassikové našli oblibu, tak Molière, třeba mu romantická nálada doby a vliv kritiky schleglovské nebyly příznivy. Ve své literární produkci pak Puchmajer, Kramerius, Klicpera, Vocel, Havlíček dotčeni jsou vlivy francouzskými ať přímo či nějakým prostředním, tedy spisovatelé z nejlepších a nejzajímavějších, a ovšem nejen oni sami; neušel mu docela ani sám J. Kollár, ostatně budeme jednou na př. jistě uvažovati i o Hněvkovském a jiných.

Obrozený národ budí znovu pozornost velké Francie. Dumont de Florgy vydává r. 1806 ve dvou svazcích dějiny české až do vymření Přemyslovců, anonymní bojovník protidespotický posuzuje říši habsburskou v břitké knížce „Rakousko tak, jak jest“ (1828) prodchl své řádky teplou sympathií pro osud českého národa, slavný Edgar Quinet, ač si zřejmě ani neuvědomoval našeho slovanství, dlouze se rozepisuje o národní epice domněle starých rukopisův, které měly také ve Francii obdobu v apokryfní poesii paní Marguerite de Surville; r. 1839 vycházejí tam Eichhoffovy dějiny literatur slovanských, mezi nimi arciť také část věnována „Bohèmes“, brzy potom nadšená Sandová studuje literaturu o husitství, navštíví proto i r. 1845 zemi, kudy před tím již projeli oba velcí předchůdci romantismu, Chateaubriand, který si o tom zapsal dojmy, i slavná paní de Staël, jež, bohužel, dost povrchně byla seznámena s dějinami národa. A romanopisec George Sand pak zabarvuje svá díla českým exotismem i vydává tu knížku o Žižkovi, tu rozpravu o Prokopovi, obou velkých vůdcích husitských. Ovšem dobré poučení o nás přinesl i nový profesor slovanských jazyků na Collège de France, velký básník polský, Adam

Mickiewicz, jehož výklady o Slovanech vyšly potom v pěti svazcích (1845-1849). A to arci ani nevzpomínáme styků osobních, zvláště těch, které se navázaly, když Karel X. po svém pádu se uchýliv pod ochranná křídla vídeňské reakce, sídlil na čas v pražském hradě, nebo žurnalistických drobností, jako když do Almanach de Carlsbad o našich věcech se píše (Vinařický a j.).

Ale sotvaže po revolučním roce 1848 překročíme první léta, kdy rakouská tma tísnila a dusila náš život národní, nastává nová orientace ve vztazích k Francii, jejímž viditelným znamením je i slyšení Riegrovo u Napoleona, jemuž předložil při tom pamětní spis, ale ještě významnějším prohlášení a memorandum českého sněmu předložené 8. prosince 1870 rakouskému kancléři, který je s ironickou odpovědí do týdne vrátil. Je to tím zajímavější, že národ český, padlý bojovník za svobodu lidskou, v jehož šlépěje pak mohutně vstoupil národ velké revoluce, sotvaže povstal a obrodil se také politicky, hned se i přihlásil k velkým ideám práva, lidskosti volnosti a sbratření. Tu oba národové téhož duševního základu lidského se našli. Jak by bylo lze vylíčiti to vše, čím více a více dále byli sbližováni? Literární školy druhé poloviny století XIX. v Čechách čím dále tím hlouběji i šířeji učí se na dílech francouzských a začasto i spisovatelé neznající vůbec francouzsky jevili více příbuznosti s uměleckým vkusem francouzským vlivem hojných překladů, vlivem kritik a celého ovzduší, než s jinými. Tak prvně silněji škola „Lumírovců"; mezi těmi pak na prvém místě neúnavný Jaroslav Vrchlický, který k nám v závratné plodnosti přenesl všechna veledíla románská i přeložil si též četné výbory z poesie francouzské, po Italii nacházel prameny své inspirace přehojně ve Francii, po něm pak jeho četní žáci, napodobitelé i nohsledové. A vedle něho hlavně jemný Julius Zeyer, obratný skladatel „Karolinské epopeje", básník „Letopisů lásky" a „Obnovených obrazů", ve většině této své epiky tu v básnickém zdroji buď výlučně nebo převahou, tu procítěním a podáním z valné části, jeví hluboké pochopení pro ducha francouzského. A co vše bylo přeloženo, stačí jen nahlédnouti do seznamu J. U. Jarníka z Památníku České Akademie (1848-1898) nebo do seznamu převodů, jejž pořídila Alliance Française a který jde časově až po nejplodnější údobí, abychom uznali, že vedle literatury ruské, jež vzbudila zvláštní zájem a ohlas, a německé, vliv francouzské byl nejsilnější, nepředčí-li jich. A neubylo ho ani, když od poslední čtvrtiny století XIX. a počátkem XX. obzor český znovu se rozšířil, aby přijímal poučení se všech stran a zvláště také hojněji než dříve od ducha anglosaského. Ba v té době právě

některým skupinám básnickým hvězda umělecké tvorby francouzské byla jedinou vůdkyní. Důvodně, právě tehdy poesie francouzská vyšinula se ve světě na místo průkopnické...

Kterak možno vylíčiti a stručně shrnouti vše to, co se stalo v těch dobách pro poznání českého světa, jeho dějin a života ve Francii? Když teď sami Čechové usilovali co nejvíce zpravovati Francii o tom o všem? Když čím dále k přechodu obou století a za dnešní doby víc a více studentův ubíralo se do universitních měst francouzských ať jen na prázdniny ať na delší pobyt? Když umění opět navázalo tak srdečné a hluboké styky okřívajíc a radujíc se, že může se učiti u své lepé sestry francouzské? Když myšlenka sokolská od průbojnického zájezdu z r. 1889 navázala přátelství, které znovu a opět je od té doby projevováno tak, jako přátelství obou hlavních měst utužované vzájemnými návštěvami a pozornostmi, což vše trvá ještě v čerstvé paměti?

Stačí jen připomenouti z četných pěstitelů těch stykův jména Frič, Pinkas, Čenkov, Hantich, Jelínek a s druhé strany zase Mme Adam, Sansboeuf, Chéradame, Ritter, Regamey, Pichon, hlavně však Louis Leger, jenž je široce znám z přečetných informací vědeckých, a Ernest Denis, jehož skvělá díla „Konec samostatnosti české“ a „Čechy po Bílé hoře“ patří k pilířům české vědy historické. Vedle článků revuálních, příležitostních a souborných publikací dostalo se francouzskému čtenáři ještě též Legerových statí „O obrození českém“ a souborných statí Jelínkových „O současné literatuře české“.

Ale jak vše to vyčísti, přehlédnouti, když za živých styků dnes více mluví touha než chtivé poznávání matené tolika dojmy, rozrušované tolika událostmi a pozorováními? A zda nitro naplněné sympathiemi k podivuhodnému, tvořivému a plodnému duchu francouzskému není spíše unášeno přáními vidouc, že se vrací staré spojenectví lucemburské? Čeho si přáti více, než aby i dnes přineslo ono tolik našemu národu jako ve století XIV.? Aby z plodného vlivu za spolupůsobení jiných přišla našemu národu nová doba husitská úměrná změněným věkům? Opět teplé a zářivé slunce by to vyšlo nad svobodnými Čechami...

Z NOVÉ FRANCOUZSKÉ POESIE.

THÉO VARLET:

ETHIKA.

Způsobná bílá kočko, spánek pitomý
když já tu popírám pod lampou alchymisty
a zpychlý mozek můj když po krůpěji čistí
tu hodinu, a noc! než vplyne do nirvany,
ty dřímáš pod lampou, můj macku ulízaný.

Ty spíš, má kočko, tiše:
zda někdy ti přijde do hlavy
tak trochu zvěčniti ten život prchavý?
A na to nemyslíš,
důvěrná sfingo nocí, když nejasně a v taji
duše nás obou v sebe zapadají,
že prvním lůnem máme stejnou temnotu,
a někdy, trochu dřív či déle, jednou
pro pyšný mozek i pro duši němou
se skončí hra na nadhmotu?

Ty spíš, má milá, již a bez výčitek tíže:
ty si jen hovíš,
ty nevíš.

Dnů tisíc nebo dva přeběhnou v kalendáři,
a ty zůstaneš na polštáři
těžká a tuhá, chladná,
jak starý krtek, kterého v koutě zapomenou,
studená až do dna.

(A co se mnou?)

Zdalí pak za to stojí ti
být bílý macek, způsobný a hezký,
v stodole chytat rejsky
a v dubů korunách na ptáčky číhati?

Ty vstáváš, sfingo důvěrná. Co bys tak řekla ráda?
— Já, já jsem pěkná čiča; protáhnu si záda;
to slunce příliš teplé; knížky tvrdé; spalo
by se mi líp tam v klíně, mně se zdá.

...I potom budeš vědět stejně málo,
neb řešiti ty taje není práce tvoje
(a vím já nebo někdo, k čemu vůbec to je?)
o duši, smrti, nicotě, o Velké Díře:
ty's, bílá kočko způsobná, ty's jenom zvíře.

Naučit se žít
osudu na klíně,
čekaje . . . na co? — na nic,
příst jen a spát, nos v prchající vteřině.

HENRI ALIÈS:

MUŽ.

Když přijde mi, můj příteli, blaženě na vás pomníti,
vidím vás zase v domě jasném prostřed rodiny, vaši paní
čistou a čilou jako jehla, jež se jí v prstech zatřpytí,
a vaše hezké děti s pohledem jako len, jež se vám podobají.

Tak tedy zase vidím vás: velkého, selského ve vzhledu,
s těžkými rameny, jež jsou jak určena pro krunýře,
záda klenutá trochu, hlavu schýlenou kupředu
ve tvrdošijném postoji zamyšlení a píle,

obličej váš, kde rozrůstá se ryšavé, vrásčité strniště,
pootevřená ústa vkládají mu dětský výraz hocha,
a poctivé, modré, průhledné vaše oči vidím obzvláště,
jež prozařují klidné paprsky jasného ducha.

Skromný a trpělivý jako velicí umělci dob bývalých,
konaje denní práci zbožně a obřadně jako oni,
nemáte nosných, bláznivých křídel víry, jež oni mívali,
a žijete raději svou báseň, bez hluku, než byste mluvil o ní.

(Přel. Karel Čapek.)

KAREL SEZIMA:

POJETÍ A PODÁNÍ.*)

Duševzpytné a filosofující povídky Richarda Weinera „Škleb“ (nákl. A. Srdce) značí mi v úhrnu nový psychologický i tvarový experiment. Pokus, obdobný onomu, jakým už „Netečný divák a jiné prósy“ téhož spisovatele razily cestu horečně zvídavé

*) Otázku koncepce a skladby, vzájemného jich poměru a nedílnosti, pokusil jsem se v tomto listě (roč. XLVI. str. 453 a n.: „Zásady románové komposice“) názorně řešit na několika knihách románových. (Srv. i články „Román impresionistický“, „Román monografický“ a j. v souboru „Podobizny a reliefy“, Praha u B. Kočího 1919.) Co tam šíře studováno, lze mi dnes aspoň mimochodem demonstrovati též na několika sbírkách povídkových a novelistických.

snaze, ozářit lidské srdce v jeho nejdůvěrnějších vztazích a nejvnitřnějších rozporech; především ve srážkách jedinečného sebecitu s hromadnějšími sympatiemi i v bezděkém tíhnutí za konečným souladem. A je nejen zajímavé, ale též pro autora příznačné, že se východiskem této nové pokusné pouti nestala stanice, k níž dospěl svou knihou předchozí. Není jí ani napiatá a subtilní rovnováha vespolných náklonností ani postoj věřícího, jenž přisvědčuje k družným kladům životním, ke kterým starší jeho sbírka — více méně analyticky a rozumově — proklestila si již dráhu od stanoviska lhostejného „podivínského záporu". Je to naopak zase počáteční hledisko netečného diváka, od něhož nová publikace Weinerova oklikou zprvu aspoň opět rozbíravou a dialektickou uvědoměle spěje k témuž slunnějšímu a citově vřelejšímu pólu, k utěšené družnosti a zvroucnělé pospolitosti.

V jistém smyslu lze tudíž zde říci, že zlo se vrací. Nepřekonatelný sklon k myšlenkovému a duševnímu paradoxu, plodný po stránce čiře umělecké jako znepokojivý ve směru společenském a přímo osudný ve vzhledě osobním: vnitřní zlo, jež ze záliby obratem se stává mukou.

Pokus léčit tuto recidivu děje se tentokrát, jak naznačeno, opět homeopaticky. Jenže prostředky mnohem odvážnějšími, protože nepoměrně pronikavějšími a radikálnějšími. Samotářská logická práce rozumová a rozryvná složitost rozboru, zabořilé sebepozorování, stupňované k úžasné až bystrosti i upřímnosti a znásobené hereckou dvojakostí, v níž si spisovatel vždy vedl nejsměleji i nejpůvodněji, hnány tu s krutě vrtošivou schválností do takových hloubek, že osudně zasahují i nejtmavší pole a nejspodnější vrstvy bytosti. Vše je zryto, zpřevraceno, rozkopáno a rozoráno, až se zdá, jako by nezůstalo střízlivému pohledu utajeno nic — než samo konečné tajemství bytí. Ale tady posléz vystrmí vždy úskalí, o něž se rozbíjí sebe důmyslnější spekulace a nevyhnutelně se trhá myšlenkové předivo, napiaté do tak tenkých vláken. Odtud zavane vždy tmou, jež obestře mozek mrákotami a srdce zalije děsem. Logika, dovedená ve svých možnostech do absurdnosti, nejen zadrhuje uzly myšlení, jakých sama nerozplete, ale dospívá i k tomu, že nejprostší věci se zatemňují, nabývajíce záhadného pozadí a tajemného významu. Zcela běžné denní události, které prostnému oku jsou průhlednější než studánka, na psychické sítnici tak složité se pojednou obrážejí přízrakově; v mozku vyznívají znepokojivými halucinacemi sluchovými a osamocené srdce mučí jako nerozřešitelné osudové symboly. Taková nepojatelná fysiognomie nezná-

mého na př., jež nicméně zdá se vám rozhodnou pro všechen váš život („Smazaný obličej"); nebo takový slibný pozev ženy, která však sama nikdy se nezjeví způsobem, jenž by vás nenechal v bolestné a zahanbující nejistotě („Hlas v telefonu"). Anebo aková prázdná židle v příběhu po ní nazvaném, uchystaná pro dávného přítele, který byl již na cestě k vám a záhadně přec nedošel . . .

Celá složitost rozvratu obráží se pak hned ve způsobu, jímž rozvíjeny tyto náměty, přes sebe intelektualističtější řešení konec konců vybíhající jen ve vyděšenou otázku. Neboť ani napovrch nemůže se zjevit jinak, než naprostým nezvládnutím rysů, zmučenou tragikomickou grimasou nebo bezděčným mefistofelským úšklebkem onen pocit hluboké, až dětinné bezradnosti, k němuž vede postup od samolibé, soustavně kázněné, ale rozkladné rutiny myšlenkové přes svévolné rozkolísání všech základních jistot až ke konečnému uvědomění, že individuum takto si nepomůže z běd osamocení. Že homeopatií lze vů éčit jen íznaky choroby, kdežto prapříčina její že tkví již v bytostném ustrojení, ať si vrozena či chtěně přivoděna. Že jedinec stupňovanou samotářskou sebeanalysou a vrtošivou stínohrou spekulačních pochodů a nervosních útlostí transcendentních ještě dokonaleji se samotňuje a jen nenávratněji se vzdaluje zdroje, po němž prahl: družného tepla a širší soudržnosti. Že posléze nedovedl-li si takto sám pomoci, ještě méně může se teď dovolati přispění zvenčí, protože vztahů k vnějšku a okolí nelze do takové míry porušiti beztrestně.

A tak ze všeho zmatku a rozladu, jenž mrazivým příbojem se vzdouvá proti srdci, nemůže nakonec vytonout než poznání, že pro širší život zachrániti se lze jen za cenu smrti. Jenom odumřením, v němž tak rafinovaně odstředěný jedinec musí zavřít umdlené oči, přežít se, překonat sebe sama; popřít se a usmrtit, aby se stal mrvou radostnější žně a obrody. Tomuto příští odkazuje a jako obět předává, čím svůj mozek i smysly, své nervy i svůj intelekt obohatil volky nevolky též na obecný prospěch kulturní, ale čím zároveň nenapravitelně rozrušil subjektivní své bytí, protože svou složitost nedovedl opět svésti v nutnou základní prostotu a jednoduchost.

Může-li po této záporné jistotě, k níž kniha Weinerova tuším dochází na své psychologické kulminaci, v povídce „Obnova", a to přímou intuicí básníkovou, tím bezpečnější, čím nezprostředkovanější a po všech finesách pokusné zvídavosti překvapivější — může nyní následovat kdy ještě vzkříšení, a to v mezích téhož vezdejšího individuálního údělu? Otázka, byť méně naléhavě, ozvala

se ve vás otatně již po „Netečném diváku“. Jakého strašného němého a úsilného chtění, ale i jaké úžasné, pokorně málomluvné víry — a hlavně jakého neutlačeného a vznosného vnitřního lyrismu, nenahraditelného ani essayistickou dialektikou a rétorismem, jímž hledí jeho nedostatek vyrovnati nebo zastřít jiní, bylo by třeba k takovému samovzkříšení Lazara! Jakého neuhasitelného citového žáru, aby přetavil veškeru křehkou slitinu a zlomkovitou směs; jakého plodného jarního větru, aby rozdmychal živé teplo v popelu, tak osudně vychladlém!

Výraz, traktování oněch n e g a t i v n í c h pochodů dospívá u Weinera, jak již napověděno, ke zvlášť těsné přiléhavosti a tvarové příznačnosti. Neklid rozborné reflexe, ustavičně posedající spisovatele, rozleptává a rozptyluje slohové útvary jeho „příběhův“ až k zdánlivé amorfnosti obrysu, aniž dikci odnímá nadobyčej silné průbojnosti. Autor hustě v ní mísí šeď odbornického názvosloví dušezpytného, často s odva[illegible]u, zacházeje až do zámezí poetického podání. Ve svém bdělém hybu duševním však usiluje o reprodukci tak pohotovou a úměrnou, že mu pro ni nejednou jest rozvíjeti i zcela nové sensitivní a vyvolací schopnosti. Snaží se pak názornými učiniti neviditelné stránky věcí, jak je znázorňují kubisté výtvarničtí: pohledy úhrnné rozkládá v plošky a naopak sdružuje a pohromadě chytá znaky, které průměrnému oku lze nazírat jenom odděleně. Jindy, jako tu a tam již v knize předešlé, vyzvedá situace viděné „z každého úhlu zvlášť a celé zároveň“ nebo unanimistickým pojetím i expresí šťastně vyjadřuje hromadné cítění lidí i věcí, davů a shluků, souznění nitra s interieurem, jednotu jeho s prostředím. Jak takovými prostředky invence úmyslně nebohaté, ba všední zbavit dovede posledních stop opakovanosti a dodati jim zcela svěžího a chutného zájmu, skvěle ukazuje zejména „Uhranuté město“. — Poslední dvě čísla, jež vyzněla „smířlivým akordem“, nepodávají, zdá se mi, dosud plných tvarových rovnomocnin svých ideových záměrů. Přes účinné, složitě prostné vystižení patriarchální rodinné velebnosti a konservativní družnosti jako nejbezpečnější základny života v „Zvěstování“, právě tam, kde spějí ke kladnému pólu, chybí těmto kusům plastičtější a objektivnější formace. Mají silný vdech, ale výdech jejich, posud trhavý a přerývaný, zbraňuje jim rozvlniti širší horizonty, k nimž se rozletěly. Proto mají stále spíš ráz slibných programových improvisací.

Jiného druhu grimassa, než je úšklebek bezradnosti z ustavičného uvědomování vlastního podvědomí z přemiry rozkladné hlou-

bavosti v prósách Weinerových, vyzývavě civí z posmrtné knihy záhy zesnulého erotika Karla Šarliha „Úšklebky sexu" („Žatva", nákl. F. Borového). Je to holá, nezastřená smyslnost, ničím nevykládaná ani neomlouvaná, ano přímo s jistou okázalou nonchalancí, ne-li s cynickým důrazem přiznávaná.

Nelze trvám spisovateli upříti práva na jednostrannost, s níž své reky exponuje jedině pohlavně a s níž je i rafinuje, sváděje na toto pole veškeren jejich vnitřní život, třebaže od prvotní živočišné prostnosti dospěli už k větší menší složitosti intelektuální. Omlouvati lze však jenom u knihy, která se dnes málem jeví jako opožděná prvotina, jsoucpodle dodatečného upozornění jejího vydavatelstva původem starší obou dříve vydaných spisovatelových publikací, co jsem na těchto místech vytkl již povídkám Šarlihovým z vojenského prostředí: že se autor zcela staví do stínu svých reků. Že přijímá jejich hmotný hedonism s rubem bezcílné nudy a prázdnoty, aniž se pokoušel v jejich osudech či vlastním bezprostředním hodnocením tuto životní praxi ocenit. Nemyslím, že by bylo tak naprosto nezbytno pro umělecké dílo, aby srdcem utušené rozpory a poznaný životní rozlad svádělo v optimistní harmonii stůj co stůj, i za cenu zapřené a znásilněné zkušenosti subjektivní, proti předpokladům žitým a konkretním. Jistě však právě básnická duše, také když umělec výsadou své typicky rozvité sensibility do jisté míry snad pro smyslovou stránku zanedbá ostatních oblastí lidské existence, nemůže se stavěti k erotismu indiferentně. Nemůže jej bráti čiře popisně jako vnější fakt, nad jehož závažným významem netřeba se již pozastavit a zahloubat. Nemůže jej traktovati samoúčelně jako pouhý daný zjev, jenž sám sebou už je hodnotnou látkou poetisace, aniž se s ním vyrovnal jako s osudovým součinitelem, aniž vyzvedal ho v širší zákonnější sféru názorovou, atsi sebe chmurnější a pro jedince sebe bolestnější. Slovem i když nezaměňuje rozšafně (či po laichtrovsku z holé nemohoucnosti a s využitím poválečné konjunktury) mravouky za umění, jest mu osvobozovat se od smyslné omezenosti: neviděti v ní konečného cíle básnického podání, nýbrž látkový a demonstrační prostředek obzíravější světové a životní koncepce.

Další vývoj spisovatelův, tuším, nejedním momentem zdál se již ukazovat k tomu, jak do tohoto úzkého podání světa, byť tlumeně a zapíraně, vtrhovala bolest. Prosakovala tu a tam neprodyšným, erotickým dusnem a otvírala již chvílemi spisovatelovy smysly i srdce také pro jiné zájmy lidské bytosti. (Vzpomínám zejména krásné balady prósou „Smutný husar Jaon Vala-

sescu“ z druhé knihy Šarlihovy.) Ve sbírce přítomné dosud jí ovšem valně necítit, aspoň nikoli v jiné způsobě, leč snad jako tupou melancholii živočišnou po vyčerpanosti z fysického milování. Není tu zejména uvědomělejší touhy vymanit se ze zakletí zápasem, úsilím, třeba marným a proto tragickým; a to zaráží v těchto prósách, lak lehce osnovaných. (Výjimku v jistém smyslu činí pouze povídka o jemném a bázlivém srdci kadeta Kamilla.) Snad že právě proto fabulace je všude tak hladká a bez křečí, tak virtuosní, až překvapuje u prací z ranného období spisovatelova. Jistě však proto jednotlivé kusy působily příznivěji v časopisech, kdežto v souboru ohrožuje dojem nejen jednotvárnost námětová, ale zřetelně již sama vyčerpanost invence. Neokolkující vypravěč, který měl zřejmě mnoho vrozeného smyslu skladebného a přece neulpíval na formuli (ač „Pastell“ vyhovuje na př. ve vší formě novoklasickému schematu vzorné novely), nedovedl nahraditi všeho, co příběhům zůstal dlužen básník. Líp, než kde si vedl čiře epicky nebo kronikářsky, pochodil tam, kde účastný lyrism přednesu nutkal jej přiznati barvu citovou. Zejména „Chanteusa“ je o sobě dobrý povídkový kus, psychologicky jemné motivace vášnivé hudební něhy a prudkých vznětů, determinovaných také sytější lokální vůní, jaká tanula nad autorovými povídkami z uherských a haličských posádek. O jiných možnostech Šarlihova talentu poví snad více ještě ostatní jeho odkaz slovesný.

„Jde-li o ženu, je především požadavkem upřímnost.“ Postulátu Remy de Gourmontovu v plné míře a s odvahou hoví povídková kniha Marie Majerové „Dcery země“ (nákl. J. R. Vilímkovým). Nepředstírá duchovějších cílů a zájmů všech přirozených životních hnutí svých hrdinek, jež si oblibuje předváděti v rozmanitých dějištích a situacích, ve dvoranách s přilehlými chambry, v šeru zákulisí, na plovárnách, v kancelářích, ve vlakovém coupé: všude objevují se jí stvořeny především pro život. to jest pro tělesnost, pro hmotnost. Jejich „city plazí se nízko“, jejich vášně „táhnou je do hlubin, kde myšlenka umírá“; žijí „beze vzletu, jenž očišťuje, bez úsilí, které bystří“. Ženy proto svazují a strhují též vzlet muže, jenž se snaží dostati se nad jejich sféru, protože pro něho právě toto úsilí člověka teprve činí člověkem. Sama touha mužská však bývá někdy scestná; tříští se a zpovrchňuje, obrací se proti přírodě, sklouzá ve vrtochy a zvrácené chtíče, které vyvolávají zmocněný ozvuk i v citovém a smyslovém žití ženině. Znásobují pak jen úpadek družky, s níž Adamu býti

je nemožno — ale bez níž rovněž nemožno! Nejčastěji zapomíná muž bráti v počet zrovna ono živelné, živočišné, čím žena úžeji souvisí s přírodou, než on a co nutno přijmouti jako osudně neodčinitelnou skutečnost, jako kořeny, od nichž nelze se člověku nadobro odervat. Lze na tom ovšem uvědoměle pěstovati vztahy široko zapiaté a rozložitě družné, vztahy, jež tkvějíce v temných bytostných základech člověkových, spínají jej s rodnou půdou a pokrevenstvem, s domovinou a pospolitostí národní.

Takovému pojetí přisvědčuje tuším nyní, v „Dcerách země“, spisovatelka, která ještě v „Náměstí republiky“ na př. vykládala myšlenkové hnutí komunistické zájmy rovněž čiře fysiologickými a smyslovým sobectvím, avšak s ironií, namnoze velmi bodavou a působivou. Dnes dochází tedy konců kladnějších, alespoň v posledním povídkovém čísle knihy „Kořenech“, jež M. Majerová spatřuje zapuštěny v živném základě rodné půdy a smyslném blahu náruče ženiny a od nichž rek její neblaze se odpoutal, aby v cizině dosáhl chladné důstojnosti a moci, nikoli však osobního štěstí.

Škoda, že toto povídkové číslo o sobě je více abstraktně zjednodušujícím plánem a programovým schematem bez sytější výplně, než živým činem slovesným. Destiluje jaksi výtěžky poznatků, jež se podávají z kusů předchozích, ale stanovisko „dcer země“ překonává jenom slovně a retoricky; nestrhuje onou přesvědčivostí, kterou měl zmíněný velký román M. Majerové, nebo kterou nesporně vládnou jiné kusy svazku, kde autorka od empirických předpokladů nepřešla ještě ke kladům své these. Jinak v práci této nejen se vracejí osoby a letmo se rekapitulují i docelují některé děje dřívějších příběhů, nýbrž pozoruhodně se tu sbírají a resumují jednotlivé koncepční složky knihy, jež takto zřejmě sleduje jednotnější cíl skladebný.

Také v ostatních kusech přejímáním motivů z povídky do povídky, účelnými protiklady, foliemi a obměnami záměrně se pracuje k této vnitřní jednotě. Spisovatelka stopuje tak své dcery země od časných trnů smyslnosti, od naivného pudového procitání i prvého zmrazení raně rozkvetlých žádostí až k vývoji ve zralé nebo přezrálé svůdnice, v tragické heroiny nebo — jako v umělkované bizarerii „Lovkyně vznětů“ — v neupřímné herečky a afektované komediantky života. Všude ukazuje, jak na hmotnost, tělesnost a pozemskost lze zapomínat, jak lze si ji neuvědomovat či tlumit ji a vědomě obětovat snahám duchovým; ale jak zdrávo jest nezapírati si právě za zobecňujícího snadně optimistic-

kého naladění dnešku, že nezřídka ničivě se prodere na povrch jako dravý proud. Lze zušlechťovat, krotit, poutat tento element, aby sloužil jako blahodárná složka kulturotvorná vzestupu jedince i společnosti, ale nikoli neblaze jej přezírat, sice strhá hráze a rozmetá, odplaví sebe tvrdší, sebe rozšafnější předsevzetí. Zvláště ženy musí býti ve svých touhách vedeny spolehlivou a čestnou mužskou inteligencí. Nepodá-li jim pevné ruky vyvolený jejich srdce mladé, překypělé síly si hledají satisfakce třeba u zdatného stáří mužského („Ztajený úsměv"). Neboť „ženy jsou dravci ušlechtilí, vše páchne jim mršinou, co nepodněcuje jejich zvědavost čerstvou krví."

Ve většině povídek demonstruje autorka tyto názory s nevšední znalostí srdce, se šťastnou plností svěžích bezprostředních postřehův a podrobností a proti dřívějším svým knihám i s citelným uklidněním, zjemněním a odstupňováním prostředků výrazových, z nichž místy zejména přiléhavě zná dnes užívati příměru a psychologického obrazu. Mistrovským kusem jejím také po této stránce je „Zpozdilá", zároveň karakteristicky nejpesimističtější povídka knihy, historie ženy, která zachovávala věrnost lhostejnému manželu, čestně bojujíc se svou smyslností — až poznavši, že promarnila život a promeškala příležitost, vyhnána už z ráje smyslů a nechtíc se tím spokojit, groteskně dohání, oč se připravila vlažným manželstvím. Ale vše má svůj čas, květ i plod. Když prchlo zdraví i mládí, opadla také jímavá naivita náruživosti a zbyla jen vášeň, odporná a směšná, protože stařecká a uměle vybičovaná. Povídka, ironicky končící posupnou symbolickou scénu odpudivého pozdního třeštění pohlavního, zrovna svou konkretní plností a životní hutností (srovnej jen s briem podané vylíčení zábavy po automobilových dostihách) udeřila několik zvláště silných tónů a daleko tak přeznívá jiné, důvěřivější názvuky knihy.

V obou nových povídkových knihách Jana Vrby, „Sázava" (nákl. J. R. Vilímkovým) i „Nespokojená srdce" (nákl. J. Ottovým) vidím v nejednom směru vzestup od dosavadní tvorby spisovatelovy. Ukazují, jak mladý talent nejen se vymaňuje z různorodých vlivů, ale jak vybírá se i z mlh, které stíraly dosud a rozkolísávaly rysy jeho vlastní literární fysiognomie. Znatelně rozšířil svou klávesnici, ale snaží se ji zvládnouti s rostoucí sebezpytavostí. Zvláště v první knize potlačuje rušivé zasahování kazatelské didaxe, jíž trpívaly některé jeho práce starší. Je tu vůbec méně schematičnosti (jen ještě v prvém poli triptychu „Ze zámecké

galerie“ se jí neuvarovala ani „Sázava“) a více intuice; autor také v dušemalbě dobře se obchází bez odtažitých výkladů a nerýsuje již tak často suchých psychologických vzorců, nýbrž vnitřní děje promítá v živé akce a ztělesňuje fabulací. Také význačné krajinné rysy chytá v „Sázavě“ nejčastěji vlhkou a svěží evokací, spínaje poesii hmoty nenápadně se záměry myšlenkovými, bez jinotajných spádův a duté deskriptivní výpravnosti, hojně přesto využívaje svých znalostí předmětných a odbornických. Na figurách snaží se zpodobiti typické vlastnosti lidu sázavského (na př. sudičství na sedláku, který se soudil jenom proto, aby vyhrál, a který se oběsil, když se mu to konečně podařilo; velikášství a lačnost přepychu; milosrdí k nepříteli, neodporování zlému a snímání cizích vin; ženské poddanství a trpnost k osudu) a po svém deterministickém materialismu je vysvětluje z rázu krajiny. Neunikl-li tak všude nebezpečí unáhlené generalisace, vylovil i několik postav, napříč běžnosti a obecnosti pojatých, povahově rázovitých a reliefních, jakož vůbec rozhodněji než dosud koncipuje tady proti konvenci. Celkem tak vytvořil řadu všedních. ale syrově a drsně traktovaných dramat, které tu a tam nepohrdnou ani překvapivou romantickou zápletkou ani drobnou skladebnou bravurou, avšak nepohřešují nesporných účinů básnických a mravní přesvědčivosti. Jeho mluva se tu hojněji i vybíravěji než v „Dolině“ napájí z pramenů lidových, usilujíc o kořenný výraz nejsrostitější a sama tak hutnějíc a stávajíc se jadrnější.

V „Nespokojených srdcích“ spisovatel rozvíjí flirtující milostné poměry, hned selankovitě lyrisující, hned zas od banálního prostředí stůj co stůj se hledící odlišit třeba dětinskými schválnostmi a malichernostmi. Jistá prostosrdečnost, až prostoduchost prozařuje teple i zpod sarkasmu, v němž si libuje přednes, tu a tam trochu těžkopádně nastavovaný reflexí, rozpředenou neúměrně k životnímu a dějovému obsahu. Proto příznivěji než románek „Zlatý oheň“, rozleptaný takovými nadsazenými digresemi, působí dobrá podobizna hazardního a zároveň analytického srdce mladického v „Hráči“.

E. Sokol: Tulákovy lásky (knihy „Zvonu“ sv. 18., nákl. České grafické spol. Unie). Turistické črty z výletů do různých končin světa od Slovenska až k mořským břehům dalmatským, které autorovi zvláště učarovaly. Úrovní vynikají značně nad obvyklé příležitostné cestopisy i literárnějších aspirací. Nepopěrné je tu zejména napětí stylové a tvárné úsilí spisovatelovo, které po moravsku rádo se rozhýří v barvách, až pastósně nanášených a tone

v temperamentní koloristické hře, jež neztlumena záměrnějším odstíněním a citlivějšími zřetely náladové sugesce, tu a tam vyšumí naprázdno.

Jinak E. Sokol celkem šťastně živel popisný sdružuje s fabulačním, s lehkými povídkovými náměty nebo i s vložkami pohádkovými až k symbolisaci, ano i vyložené alegoričnosti. Někdy toto sepětí ruší, protože není zcela organické; a tak vrch v knize podržují čísla bezprostředních postřehů a dojmů krajinářských, proložených přímými osobitými úvahami a byštrými cestopisnými poznámkami spisovatelovými.

Také sbírka obrazů z Tater „Hore Váhom“ (nákl. J. Ottovým), jíž Alois Mrštík po prvé od smrti svého bratra překvapil veřejnost, podává řadu ukázek koloristického rozmaru a malířské virtuosity, vybavených všemi přednostmi, kterými oba Mrštíkové podstatně přispěli k poetisaci české prósy. Po stránce předmětné nepostrádají jistého rázu propagačního a leccos v nich zrovna dnes, třeba již za poměrů změněných, a kdy už vyvanul z nich přídech beznadějné trpkosti, činí črty tyto aktuelními, varovnými i nabádavými. Ukazují nenápadně, mimochodem a jen zastřenými pointami nebezpečí, ohrožující naši rozšířenou domácnost v nově získaných krajích po stránce národnostní, hospodářské, kulturní. Na pozadí plein-airových maleb dávají zejména vystupovat tvrdým stínům cizího, nám nepřátelského kapitálu i pouhého okázalého přepychu, jímž převládající společnost maďarsko-židovská ohromuje vykořisťovaného domorodce i deprimuje ostýchavého našince v horských lázních tatranských a v bodech významných pro turistiku i pro representaci naší síly a moci.

Positivně, pro poznání psychologie a proniknutí mentality lidu domácího, přinášejí Mrštíkovy náčrty celkem méně. Autor má mnoho smyslu pro syrový, věky střádaný život naturální a pro primitivní notu plemennou, pro svéráz krojový i písňový, chytá však spíše jeho vnější kouzlo a malebný líc. Jinak proces pozorovací a postup hodnocení je u něho příkrý až k unáhlenosti, diktovaný letorou a vždy spíše citově pohnutý než intelektem podepřený. Nejsou to vůbec výtěžky podrobnějších lidopisných studií a badání, nýbrž v úhrnu umělecký skizzář z několikahodinových výletů; kytka horského kvítí, z níž leccos perně zavoní, ale jež žehne a láká oko a ze srdce vábí touhu, poznat přímo a zevrubněji svahy, na nichž natrhána. Všude vládne pohoda jasné umělecké smyslnosti; pathos barvy, zvuku, výrazu; snaha po

prudkých účinech světelných i zvukomalebných, která nicméně nezanedbává pevného obrysu základního. Do očí bije záliba ve sněhu a purpuru, v plápolu barevného ohňostroje, neznajícím téměř tónů neutrálních; bystrý rytmus chvílemi až rozežene krev, místy však sklouzne i v manýru, jež častěji znásilní slovosled a zatíží četbu („bělostná rouška košilky nesměle se zdvíhala vlnami do zlata a stříbra ukrytých ňader"). Sloh hovorný až k pleonasmům („řasami silně obrvené oči"), hrající si se svými postřehy, zamilovaný do nich a mazlící se s nimi a zas koncisní až k brachylogii, dovede v nejlepších partiích jediným šťastně voleným termínem pronikat k jádru věcí a zvroucnit se k vřelosti přímo palčivé.

Beletristické práce Rudolfa Richarda Hofmeistra o námětech z předhistorických pradnů světa budily zaslouženou pozornost už když se objevovaly po časopisech. Shrnuty ve svazek „Život v pravěku" (nákl. J. Otty, s kresbami J. Konůpkovými) ukazují, jak spisovatel jda po stopách Jennsenových, Rosnyových a j., působivě využívá novějších výtěžků badání archeologického, antropologického a přírodovědného, aby skládal poutavé mosaiky větších menších rozměrů a nejednou i nepoměrné dramatické vypuklosti. Osvědčuje při tom jemný vkus a čilou vlohu kombinační, ale i bystrý psychologický čich a intuici. Stejně bohatou škálou prostředků výrazových zpívá píseň o koloběhu věčné hmoty jako s pozoruhodnou silou představivosti utušuje a vyvolává mysterium lidského vývoje.

S živým smyslem pro velkolepost i grotesknost zjevů křísí rozpuk tvarů, předvádí divy pravěké flory i fauny, zpodobuje tvory, v nichž vyvrcholila barbarská tvůrčí síla přírody, olbřímí havěť veleještěrů a býložravých i masožravých kolosů; ale názorně též ukazuje, jak se rozvíjely formy stále méně obludné a obrovité, zato tím dokonalejší; a jak monstra života rostlinného i živočišného zatlačována byla tvorstvem ladnějším, ušlechtilejším. Vývoj bytosti lidské sleduje od polotvaru mezi veleopy přes tvora, se vzpřímenou páteří, byť neobratně chodícího, k vyšším stupňům evolučním: chytá chvění temných závitů tupého mozku polozvířecího, probíjení se z pudové tmy k světlu myšlenky, procitání žádostí a potřeb, jež generace vkládaly do šťav těla a vláken masa pračlověkova, střádání dojmův a zhušťování zkušeností v podvědomé paměti, vytváření jeho heredity, předurčení, osudového údělu. Píše odvěkou historii pomsty a moci, bojů o bytí, prvních vynálezův a radostného štěstí z nich; naslouchá prvnímu smíchu lid-

skému a luští záhadu o vzniku mluvy. Maluje dekadenci kmene pokořeného dokonalejším pokolením, nenávist autochtonů k cizím' vetřelcům i pomalé křížení plemen; změny typu od surového kanibala krátkolebého k loveckému nomádu dlouholebci, jemuž složitější práce mozkové pozvedly již klenbu čela, až po poklidného pastýře, u něhož fysický vývoj na tisíciletí se zastavil. Stopuje duševní vzestup primitiva lidského od prostého podivu nad přírodou k polobezděké snaze napodobiti ji: k první neurčité touze umělecké, vzbuzené v předhistorickém snílku — zároveň s tisíciletým vnitřním procesem od pověrečné hrůzy z děsivých zjevů okolí k uvědomění záhady smrti, od pověry a prvních matných nástinů báje k tuše božství a života posmrtného, k víře a náboženství ...

Látková kuriosa sama pojišťují R. B. Hofmeistrovi nesporně originelní notu aspoň v naší literatuře, pro niž spisovatel „Života v pravěku“ v oblasti námětové získává nové obzory. Vládna, jak řečeno, značnou silou vyvolací a popisnou, maje paletu žhavou i odstíněnou (jaké noblesy výrazové je schopen, srv. jen na př. něhu, s níž vystihl položivočišné procitnutí ženy Bezejmenného) a nepohřešuje ani smyslu pro rytmiku a melodičnost široko rozpiate fráze, pro její slavný vznos a kadenci, vytváří celé strany opravdových deskriptivních básní v próse a feerií pozoruhodné evokační síly a skvělosti.

Jistá popisná statika pod vnější rušností méně je tu na závadu básnickému účinu, než jiná spisovatelova sklonnost, která jej ovšem nebezpečněji odmocňuje. B. R. Hofmeister fabuluje totiž příliš přímočaře, povšechně a neindividuálně; generalisace, nepřítel všeho jedinečného jako uměleckého po výtce ohrožuje zrovna nejsvěžejší partie jeho svazku. Uznávám, že bylo mimořádně obtížno obeplouti její úskalí při dramatech druhů a rodů, z nichž na př. primitivní stupeň dějstvujících téměř navesrz vyloučil užití karakteristisačního a dramatického dialogie. Ale autor úskalí tomu nejen se nevyhýbá, nýbrž naráží na ně přímo svévolně. Míním jeho příliš hojné, byť nejednou věcně velmi zajímavé dedukce mimo výpravný tok a spád; jeho závěry, jež měly býti ponechány čtenáři, parenthese, těžkopádné úvody a doslovy, promluvy k obecenstvu a jinou soběstačnou naučnost, vyvrcholující až v psychologicky nemožné zarámování kresby „Býk“ nekonečnou řečnickou apostrofou, pronesenou tváří v tvář bezprostřednímu nebezpečí smrti pod rohy a kopyty apostrofované obludy. A stejně ovšem i rozvíjení různých hypothes, nevtělených v děj, postavy a život;

různá ona **snad a možná**: neboť pro básníka není neurčitostí, nýbrž jedině jistota všech jistot, subjektivní skutečnost nad běžnou, skutečnější, svézákonný svět, který sám svým Slovem vytváří.

Pro ony mrzuté suchosti, jež rozptylují sugesci, ruší uměleckou pohodu a citelně do ní vnášejí ducha tíže, Hofmeistrovy obrazy z pravěku zůstávají většinou polotvarými ve smyslu slohovém, roztrženy mezi ryze básnickou fikci a stať vědecky popularisující. Pro výpravné vlohy spisovatelovy, které svrchu jsem vyzvedl, bylo by opravdu škoda, kdyby docela tak mělo tomu být i napříště.

(Červen—srpen 1919.)

JOSEF FELIX:

ÚRYVKY Z DENNÍKU Z ROKU 1914.

(„VE VĚZENÍ.“)

18. září 1914.

Jaroslav dobře poznamenal, že bych mohl psát, co dělám celý den — ušla by aspoň chvíle a přišlo trochu jiných myšlenek, jichž mám tak tuze zapotřebí. Když mně na nádraží četník oznámil, že mám jíti domů, věděl jsem již, co, ale myslil jsem jen na nějakou nepříjemnost, na prohlídku. Až když komisař oznámil zatčení, hrklo ve mně — ale přece jsem si nedovedl plně uvědomiti dosahu toho slova, ba bral jsem je lehkovážně a skoro jsem se divil, že A. je téměř bez ducha. Teprve pak, když už po prohlídce a po intermezzu s reise-passem jsem zůstal sám a četník strážmistr hlídal každý můj krok, díval se na nás upřeně, když mi A. přišívala knoflík — pak začal smutek. A přišel druhý a zeptal se tak prostě — jsem-li připraven k odjezdu. Tu němý polibek a to, že A. ani nezaplakala, mě zchvátilo.

V domě jsem stihl dole starostu a oznámil mu to, pak 10 kroků za četníkem v svém hnědém, starém plášti a s kufříkem na nádraží. Odjíždí plno raněných, mluvím s Dr. Šetinou a dělám si ještě polo vtipy — bylo v tom poslední mé furiantství. Jeli jsme prvou třídou, kouřil jsem poslední kuba a četl noviny, jež jsem si ještě na nádraží koupil. A Třebová zmizela, viděl jsem v Ústí Šmejkaly, otce i syna, pak Martinů přišel do kupé, ač jsem se schovával, a tomu jsem řek', že už syna učit nebudu — — —

*

— V Moravanech přesedáme a v Chrudimi naposled vidím širý svět. Po schodech jde to příliš rychle a kolem Kornela ze Všehrd se jen mihneme. Jsem ve vazbě.

Správce mne přijal a zděsil se. Pak jim vykládám svou historii. Musím se svléci, prohlédnou mne a změří, 177, a pak mne zavedou nahoru do mé cely číslo 20. Zámek zapadne a je konec.

25. září 1914.

Každé ráno trochu osvěží. Připadám si jako ten bohatýr v pohádce, jenž dotykem se zemí nabyl vždy nových sil. Mně dodává vždy nové schopnosti žít ta ranní doba. Dnes svítilo již slunce od 7. na dvůr, jehož úzký prostor mně vykázán, stál jsem v něm a šel za ním, až za půl hodinky a snad dřív mi uteklo za zeď. Za to nohy studí. Je úplně jasno a zima. Venku je teplo a krásně a co špačků! vykládal Kirschner. Také bych chtěl tak aspoň na chvilku na valy za naší uhelnou. Och, jen na chvilku, na půl hodinky. Z chodby sousední, kam jsem teď zaskočil při návratu, je vidět košatý ořech v arciděkanské zahradě — celý zlatý a zeleň a za ním a vzadu jakási vížka dřevěná — aspoň tam kdyby bylo okno. Pozoruji, že se stávám již netrpělivým, k ničemu nemám zde chuti a pořád teď ta nejistota, rozšíří se vyšetřování nebo mne pustí? Správce mi slíbil, že mne pustí na dvůr i odpoledne. Přece nebudu pak zimou tolik trpět, jako teď.

Sobota 26. září.

Byl jsem včera odpoledne na dvoře, kdy volán nahoru a tam sjela ta rána jako blesk.

Večer spím u správce — ovšem spím! Dnes od rána v zoufalém očekávání: budu moci jet? Byl tu Kňourek Václav, pak o 1/4 7 ještě nahoru. Radní komora rozhodne zítra. Budu spát sám, dal jsem vyklidit druhou postel, svíčku mám, teď si zakouřím z fajfčičky od ní — nač teď bych už se měl bát temnot? Teď už ránu nemohou přinést žádnou. A budu vzpomínat, jsem sám klidnější. Má zlatá dušičko, ach, několik dní ještě kdybys byla počkala.

27. září.

Čtyři hodiny odpoledne. Teď za chvíli vyjde pohřeb. Jsem úplně kliden — je mi zima. Od 8 do 12 poslední mučení, stále ještě paprsek naděje, byl tu Dr. Novák s kočárem, až ve 12 definitivně konec. Marná námaha. Poslal jsem jí list a teď čekám, až dozorce mi sem už nepůjde, rozsvítím svíčku a pomodlím se k matce zemi, aby ji přijala. Jsem kliden, poněvadž tomu ani nemohu ještě věřit.

Vždyť jsem tu již tak dlouho a prvé dny jsem jí neviděl a dokonce se tu už i smál. Ale až přijdu domů — co tam budu dělat? Vydržím to sám? Mnoho jsem tu vytrpěl — ale Anči, Anino, aspoň shlédnouti naposled kdybych Tě byl moh'.

5 hod. odpoledne. Byl tu Dr. Kočí mne navštívit; as do $^{3}/_{4}$. Pak jsem chtěl být sám. Rozsvítil jsem a klekl a poprosil matku zemi — teď si přečtu ještě ten její dopis — a pak bude pohřební hostina — sním to jablko, jež mi poslední zůstalo a jež ona snad včera týden měla v rukou.

1. října.

4 hod. odpoledne, Ona týden tuto chvíli byla ještě mezi živými a naposled na mne vzpomněla. Och, že jsme se už nemohli domluvit. Tu chvíli, co to píši, jsem kliden, ale co jsem od rána vytrpěl! Jak jsem vstal, chodil jsem po chodbě a plakal. Pak tu byl Vyskočil a i před ním div slzy nevyhrkly. Mluvil s ní také, ó, ti šťastní! Hrozně jsem spal. Jakési úzké díry, jimiž se žene vzduch do mé cely, mne děsily. Rozebíral jsem otázku: Byla-li mým štěstím úplným, pak bych neměl býti dále živ. A také žal ty prvé dny byl zoufalý. Myslil jsem, že se s tím vyrovnám, byl to protest proti skutečnu, tou zoufalou bolestí jsem vše popíral. Teď se snad uklidním a pak není ta ztráta vůbec k nepřečkání. Ale možno-li zapomínat, nač jsme vlastně ten život žili a proč to vše bylo? ali, že mohu počít život nový — teď? A pak, jak nový, buď ten starý byl tak krásný, že už není možno žít znova, nebo nebyl a pak začne rozebírání a přijdou záhady. Vždyť se budu musit přemýšlet a hledět zapomínat, to jest ubírat ceny a krásy. — Pak chvíli nastal klid.a mír. Milan psal, že netrpíme nadarmo. Teď tomu rozumím jinak. Za vinu trpíme. A Mařka píše, že byla se mnou šťastna a že jsem jí ani slovem nikdy neublížil. Ó, kdyby to byla pravda! — A nyní rozebírám vše, zdá se mi, že Erinye přicházejí, nemohu ležet, nemohu chodit po chodbě. Jen abych nezešílel zde — to myšlenka, jež začíná pronásledovat.

Teď jsem trochu klidnější. Četl jsem Rousseaua, zas jedno místo, jež mi ukázala. Nyní vypiji kávu, ale pak? A večer? A noc? Pak mne vzal starý Kirschner na dvůr, za chvíli šel jsem k soudci pro dopisy i pro útěchu. V 6 jsem klečel u postele a myslil na ni.

Dnes večer svítí luna — jako před měsícem. To jsem se vracel z Třebové a bloudil a pozdě přišel uhnán. Jak mne ošetřovala A jaké přivítání. Kdo mne přivítá, až se teď vrátím domů — domů?

5. října.

— Večer. Chodil jsem po chodbě a pochopil, že to bude celému světu lhostejno, zahynu-li. Nepřestane se točit, jako zůstal klidný, když teď umřela Anča. A co pomohla všechna má bolest, mé zoufalé těkání po chodbě? Nic. Zemru-li, řekne pár dobrých lidí: je ho škoda. A nic, nestane se nic. Se mnou klesne celý můj vlastní svět, jako klesl její. Snad Goethe zanechal zde kus své duše — ale není to jen klam? Je předmětem studia, ale jeho svět je plně mrtev. A tak žít je největší sobectví — těšíme se jen, že jsme ostatní přežili — všecky soustrasti, útěchy, co je to? Oni jsou živí — Ona je mrtva. A já nyní s hrůzou pozoruji, že jsem také živ. Jsem mlád? Už asi sotva, ale přece ještě jsem příliš zbabělý, abych se podíval odhodlaně smrti vstříc. Uhýbám a nechci o tom myslit. Ale což nastane-li ta nutnost, ať chci či nechci. Nebude-li již možno se s tím jen bavit, hrát divadlo. Co zbude pak? Naleznu aspoň hrdost, abych neumíral trhaje sebou v posledním zoufalství jako postřelený zajíc? A ještě, teď kdy to píši, nevěřím tomu a nemyslím vážně. Ale což, nevíte dne ani hodiny. Jen ať aspoň zbaběle neumru! — —

10. října.

Dostojevského čtu stále a ani mi nepřipadal tak strašným, snad proto, že sám jsem ve vězení. Ač vše jsem to musel zavřít a běžet na chodbu; toť jediný prostředek se uklidnit. Líčí umírání v nemocnici a tu jsem vzpomněl, že Ona též umřela. Myslím na to denně, ráno, jakmile nabudu vědomí, i večer, a přeci se mi zdá chvílemi, že žiju jako ve snu. Jako bych stále něco dělal, jako by se něco mělo stát — až najednou bleskne myšlenka, že Ona již není, že Jí už nikdy neuvidím. Toť chvílemi, jak by mi to teprve teď někdo řekl, a vzpomenu, jak mi Její smrt oznámili, jak na mne účinkovala najednou a nemohl jsem to jaksi pochopit. Šel jsem k oknu a kousal se do ruky, abych neplakal, ale to pro uvědomění si toho fakta bylo hrozné. A zrovna tak se to ještě teď přihází. Jako bych to po prvé slyšel a směl teprve pochopit a tu se ptám, je-li to vůbec možné, když jsem ji opustil živou a nic netušící a teď se mám spřátelit s myšlenkou, že zmizela navždy a zatím je to už čtrnáct dní.

Odpoledne tu byli Rösslerovi. Už jsem se nemohl dočkat. Přivezli mi papíry, kravaty a tužtičky — — A pak mi vypravovali, že vlastně byli u Anči celou neděli a pondělí. Nezdržel jsem se slz, vždyť i tím fantasírováním jsem byl vinen. Zdálo se jí o kniho-

rách, jež přišly v poledne a s nimi zlo, jako jsme tehdy v poledne byli v lese. Nevím už, co jsem Jí vypravoval, snad, že knihory chodí na lidi, když jsme slyšeli v lese něco pískat. A ona chudák v horečce brala to vážně a trpěla tím. Připadá mi, že v leččem byla jako dítě a vzpomínám — to už dávno, kdy jsem jednou přijel z Prahy a ona též stonala, byla velmi malátná. V ruce měla z papíru na čtyři prsty jako čepičky a otvíralo se to a zavíralo a ona si též říkala: kvá, kvá, kvá. Tehdy mne to děsně dojalo, snad viděla ubohé vrány a tvář byla tak naivně krásná a smutná, že nezapomenu nikdy. Jistě že i teď, kdy ležela, měla podobné chvíle. Spala prý chvílemi a zase jí vykládala o Jarůškové koze a co musila říkat, kdy mne zlobila — a co jsem se jí často natrápil. Tolik bych Jí toho chtěl říci. Mnohdy jsem žertoval a třeba to skončilo smutně. A přece jsem ji tolik miloval — a vlastně celý život.

Pak zase viděla stále četníky, v poledne a večer Alois musel jít kolikrát ven. Pomyslím-li, že snad bez toho leknutí by tu dnes ještě byla, že mi ji vlastně zabili — —

Paní R. mi dala čokoládu a kytičku a tu jsem poslal na hrob a viděl jsem, že jí je líto, aby příště přijel jen Lojzík. I ona má srdce a měla Annu jistě také ráda. A tak mne trochu potěšili — ale u mne útěcha je teď nerozlučně spojena s bolem a slzami.

15. října, čtvrtek.

Včera jsem ani nepsal. V poledne jsem dočetl I. díl České politiky, 200 stránek denně, a to mne tak zabavilo, že jsem ani nemyslil na nic jiného. Připadám si tyto dny jako preparát zbavený všeho, kde vidět jen kostru. Také můj mozek pracuje přesně, čtu o věcech i nezáživných, ale jinak jako bych přestal cítit. Hledím ani nemyslet na Ni a také nerozvažovat o tom, kde jsem. Odpoledne tu byli Rösslerovi, přivezli hlavně franc. učebnici, to bude ještě lepší prostředek k umrtvení citů. Expedoval jsem spoustu dopisů.

Velmi jsem se těšil na tu návštěvu a při tom jsem měl zbožné přání, kdyby tak Ona s nimi přišla. Jak je člověk zvláštní. Přítomného si nedovede vážit a teprve ztrátou poznává cenu štěstí.

Dnes jsem byl dopol. i odpol. u konečného protokolu a teď už to jde do Prahy. Nejdéle do 6 dnů musí býti žaloba. Tak se přece přibliží konec. Ani nepozoruji, jak čas jde. Ráno v pět jsem již obyčejně vzhůru, je ještě tma, a pak pomalu je šero a zazvoní a mě mrzí, že nastává opět nový, marný den a večer přijde ani se nenaději, zapadnou dveře a jsem tu opět sám a sám. Dnes už

3 neděle tomu! A já opravdu nevím, jak ten čas minul. Žil jsem vůbec?

16. X.

Včera večer mne zas zachvátily vzpomínky a tu je nemožno se zdržet slz. A ta rána a večery. Nikdo nepřeje dobrý den. A Anča tak na to dbala; pamatuji, jak se dožadovala, abych jí řekl dobrýtro, a večer, byl-li jsem doma, vždy přišla dát dobrou noc. Byly bohužel i večery, kdy jsem se na ni zlobil. Jak mi je nyní všeho líto, všech těch chvil, kdy byla smutná. A zde nic — bez pozdravu ubíhá den za dnem, dnes právě měsíc, ale to byla středa, jsem sem přišel. Měsíc! Jaký bude sled jeho v mém životě! Nešťastný měsíc! Černý den po dni! Dopol. byl tu Geisebreiter a odpol. br. Burghauser, přinesl mi zase jablka. Mluvili jsme o válce a věru v tom nešťastném pokoji jsem se ještě nic pěkného nedozvěděl. Také jsem to ráno řekl Dr. Kočímu, třeba že tam rád jdu — aspoň na chvíli se tam cítím zas člověkem mezi volnými. A odpol, ve mně hrklo, když jsem byl volán nahoru. Návštěva — ale i tak zlo přišlo. Bude prý nový odvod až do 36 let. Mě vezmou jistě a tak i mého žití se budou počítat už jenom dny. Vzpomínám, co jsem napsal zde. Zda aspoň nebudu zbaběle umírat? Té ironie osudu. Z vězení mne tedy přece vysvobodí válka — z vězení do fronty a na smrt. Jediná útěcha, že aspoň ještě jednou uvidím ten krásný širý svět. Kdyby tak A. byla ještě na živu. Vůbec se mi nechtělo domů: i na našem dvoře bylo vlaho jako na jaře. Kolik ještě takových večerů?

17. října sobota.

Ten proklatý zvonek, jenž ráno ve čtvrt na sedm ohlašuje nový marný den! Jak jej nenávidím, že ruší tu noc, jež ve své neurčitosti je přece jen krásnější, než neodvratná skutečnost. Dnes se mi o Ní zase zdálo. Přinesli dvě rakve a tu jednu mi pak otevřeli. Měla hlavu stranou, že jsem se ulekl. Vzal jsem ji za ruku jako led a tu počaly se chvět rty i oči jakoby nerady rušeny ze spánku, a pak promluvila asi tak: Nechte mne, teď, když se mám pokořit před pánembohem. Její oči byly jiné, černé, velké, celá byla žlutší — Uchvátil jsem ji za ruce a počal naříkati, proč mne opouští. A procitl jsem.

Tyto dny byl jsem jaksi lhostejný, ale teď, co to píši, zase ten hrozný pocit. Jako bych se opravdu probudil ze sna, jako bych to opravdu po prvé slyšel, že zemřela, a ta myšlenka jako by přišla po prvé, že mne už neuvítá. Nikdy! To děsné slovo, jako bych dosah jeho teprve tuto chvíli pochopil. Nikdy už jí neuvidím. Proč já?

Není logického důvodu, abych byl vyňat, tak jako až poletí kulka, nebudu moci pochopit, že trefila zrovna mne. Není možná popsat tu okamžitou hrůzu a děs — jsem tu již hodně dlouho a zvykl takřka té samotě — ale teď, mám-li pomyslit, že jsem se loučil s Ní a přece jsem už sám, že Ona se mnou už nikdy nepromluví — vždyť to teprve na mne padne, až se vrátím tam, kde jsem Ji ještě viděl! Och, kdyby mne aspoň byli pustili! Byl bych tomu nucen uvěřit — ale takhle to stále jen povídají cizí lidé — a Ji jsem neviděl mrtvou. Och, bože, vždyť to jde o rozum. Musím chvílemi na chodbu a kdybych aspoň mohl plakat do bezvědomí. Kdysi jsem si do denníku poznamenal, že žíti znamená upouštět od jednoho ideálu po druhém. Pokud jsme mladí, myslíme, bůhví co se s námi stane a nevšímáme si těch drobných požitků a krás všedního dne. Čekáme na neděli, ta však nepřichází. A tak míjí čas a poznáváme, že to, co bylo jen jako drobty, to ve vzpomínkách roste a čeho jsme si nevážili, je nyní bohužel už nedosažitelné.

Po čem jsem toužil na jaře a jaké měl plány! Pak zklamán a poražen uskrovnil jsem se na Hrádku a těšil se, že prožijeme podzim klidně a šťastně svou domácností, knihami, malbou, fotografiemi. Pak mne zatkli a toužil a těšil jsem se na den, kdy poletím ji obejmout. Jak najednou se vše změnilo a jak ten klid domova vzrostl v ceně. Doufal jsem, že se brzy vrátím a nevšímaje si veřejnosti uvědomím si, jak je možno být šťasten doma. A pak přišly ty dny smutku. Když jsem se opět vzpamatoval, počal jsem opět toužit ven, vrátit se do Třebové a prožít tam tu zimu, třeba nešťasten a zlomen, ale v tichu, v našem bytě — ve vzpomínkách.

A co mi zbývá teď? Naděje klesla po naději — ještě by se chtělo v něco věřit, v něco doufat, ale po těch strašných zklamáních! To byly zoufalé pokusy o naději, kde jsem toužil se s ní rozloučit. Marně. Pak aspoň žít tu zimu v těch místech. Zase marně. A teď už toužím jen po tom, než mne pošlou někam na bojiště, abych aspoň několik dní, týden, dva mohl žíti jako volný člověk.

Tak hluboko jsem klesl — a mám málo chuti věřit, že by se mi aspoň to vyplnilo. Buď mne odsoudí anebo zavezou do Lanškrouna. Pak mne pustí jenom na ten den k odvodu a pak už pomašíruju. Kolik jsem již od jara slevil ve svých životních požadavcích a kolik odpadlo nadějí ve štěstí od té doby, kdy jsem hoření věty psal! Ale tak to bývá. Napíše se pravda, ale člověk jí v skrytu neuvěří, proč zrovna mne? A lhostejný osud si zrovna mne vybral!

Protivný den! Myli mi tu cimru — i chodbu, chodil jsem venku i před obědem. Také jsem se zvážil. (84) tedy o $4^1/_2$ kg méně než

posledně, bůh ví, co by na mne musilo přijít, abych zhubeněl. A pak jsem se vrhl jak vlk na hrozné knedlíky se zelím. Dnes jsem také nepřečetl ani řádky z Politiky, a i francouzské článečky nejdou. Je po tom vynuceném klidu, jenž plynul ze soustředění veškeré mysli k práci. Ale jak přemýšlet a chápat, když možná za nedlouho potáhneme do Haliče. Je to přece jen děsné — snad poslední měsíc mého žití — a jsem ve vězení. Je po klidu a nervosně čekám, kdy přijde žaloba nebo co bude. Ale jen už ven, ven.

Strašný den dneska. Večer přišlo několik psaní, mezi nimi i z Hořic a v něm Její podobizna. Asi před 5—6 lety, stojí za Mařkou a usmívá se. Je mi děsně. Musím se na ni dívat a mám věřit, že ta tvář už neexistuje — a já ji ani na rozloučenou nemohl políbit. A přece už v druhém dopise se dělíme o její pozůstalost — Je to nesnesitelné a je už večer, nemohu ven.

Je to vůbec pravda, že už jsem měl takové chvilky, když to přišlo, anebo teprve dnes všecko chápu?

Jako zvíře jsem tu v té cele. Udělám sotva osm kroků kolem — a já bych potřeboval ven, ven — kam? Och, to bude děsné, až se vrátím domů. Mám tu podobiznu na stole, tato se usmívá, je to ona a není to ona. Teď se jinak česala a trochu byla jiná, ale ten úsměv, jak se mohu dívat na ten úsměv teď? Teď? A nemohu z proklatých zdí.

Pondělí 19. října.

Den po jejím pohřbu jsem napsal na obal Rousseaua tyto verše Byl večer a na chodbě tma.

Teď konečně jsem našel veršů pravý spád,
když mrtvo vše, co měl jsem rád,
sem tam, sem tam.
Patery dveře, u každých zámek visí.
Teď jenom slzy v ohlas kročejů se mísí.

Oh, jak jsem toužil z děsné chodby ven,
zaletět domů — Ji vidět jen.
Teď pozdě již.
Sem tam, sem tam.
Dvacet pět kroků tam a tolik zpět
můj celý svět.

Kdys před týdnem, kdy vítr stejně v okna bil,
to o návratu k Ní jsem ještě snil.
Teď marný již.
Však rýmy mám.
Sem tam, sem tam.

20. X.

Dnes opět svítí slunce. Je tak teplo, jako asi před rokem, kdy jsme spolu šli na hory. Jen jedenkrát tam byla. Jak svítí ten den v mé paměti. Přišel jsem jak obyčejně pozdě a čekal na listonoše a ona již zatím kdesi u pivovaru. Pak pomalu kolem rybníčka ke Křivolíku až tam k cestě na levo jak vede na hory. Tam jsme se usadili, teplo a červené zlaté listí kolem. Zde jsme obědvali a maloval jsem ji v jejím žlutě zeleném podzimním kloboučku s motýlem a za ní keř bukový. Doma je ten obrázek nepovšimnut a nepodařený, jako všechny. Pak pomalu, pomalu do kopce. Divím se, že jej vyšla. Kus cesty napřed used' jsem a jedl ze zásob. I nějakou ženskou jsme potkali. Pak konečně se zjevily lázně, šli jsme ke kapličce a v březové boudě jsem maloval kapli a žluté moře listí před ní. Nikdo kolem, jen za boudou lámali větve. Potom čekali v hostinci snad na kávu. Klaska v kuchyni komusi vyhrožoval zabitím, a také ten drzý Němec z nádraží přišel se psem. Byl to zvláštní výlet, zvlášť pro ni, že došla tak daleko a pomalu domů, snad jsme ještě někoho potkali — nevím již. Jen tolik vím, že jsem dělal plány do budoucna, jak podobně zažijem' více stejných dnů — ale ten výlet zůstal jediný.

Už s ní nepůjdu na Hory — a kdož ví, zda je kdy uzřím ještě sám. V kráse letošního podzimu už sotva.

Dnes se mi o Ní zdálo, zas jako jindy. Věděl jsem, že je mrtva a přece jsme byli spolu a těšil jsem se, že na nějaký čas mi ještě zůstane.

28. října.

Zase mne nevolají nahoru. Žaloba nejde. Jsem už děsně rozčilen a duševně utýrán. Pracovat nemohu nic. II. díl Politiky načínám už kolik dní marně. III. jsem sice též četl pomalu, ale přece stále. Odpoledne jsem si sám topil, poněvadž to zhaslo, jsem jako otráven kouřem, jenž se z kamen v kotoučích žene. A svítilo slunce, jsou šťastni lidé, již v něm mohou se procházet. Tak svítilo i nám kdysi. Ženou se upomínky na to, co bylo před 4 roky. A nedovedl jsem toho užít, mohlo vše býti mnohem krásnější a plnější. Už to tu nemohu vydržet a nic — žádná naděje. Po čtvrté jdu nahoru — žaloba je tu, ale vyšňořená a omaštěná. Přišel dr. G. — podáme asi námitky, jež ovšem nebudou nic platny. A i kdybych byl osvobozen, Lanškroun mne nemine, toť už dnes je jisto. Sbohem všecky plány a naděje, z vězení se již asi nedostanu — až leda po válce a ta může dobře trvat rok.

+

V žalobě je též slovo vdovec. Po prvé to o sobě čtu. Jak mne zarazilo, musil jsem se na ně chvilku dívat. Ale kdo mne jím učinil? Och, míti moc a sílu!

29. října.

Zamračeno. Odpoledne mi myl Hlavsa celu, pak rada na visitě. V kamnech nechce hořet, běhám po chodbě, je mi děsně. Odpoledne je tu holič, mám dnes dřív kávu a teď si popřeji dýmčičky. A vzpomínám na čtyři léta přešlá. Co bylo dnes před čtyřmi roky? Jak večer před tím jsme byli s Jaroslavem (myslím aspoň) a matkou a Dr. v kabaretu Lucerna. Ten den ráno (matka bydlila na Smetance) přijel pro mne kočár, pak Františk doběhl, aby byl kočár lepší. Pak v kostele vím, jak jí svatební šaty slušely, před vchodem nám ještě gratulovala Božena, jež přišla pozdě. Pak jsme jeli k fotografovi, kde bylo neuklizeno a kde nás ovšem nečekali. Pak oběd v Národním domě, dala odstranit nepříjemné mi obrazy, bavili jsme se dobře (až na návštěvu, jež Jaroslavovi přišla a v níž jsem neviděl dobré znamení). Rozmluva s Kamilou, jež seděla vedle nalevo tuším. Skoro jsem litoval, že jsme odpoledne odjížděli. Rychle domů, jen tak že jsme nezmeškali vlak. Plno. Sedí uprostřed venkovských žen ve své šedé toilettě a kloboukem převinutým bílým závojem a já mezi dveřmi dívám se na ni. Och, milé ty obrazy! A již je to mrtvá minulost! Dnes po čtyřech letech čekám na obhájce, abychom podali námitky proti žalobě, dnes běhám zoufale po chodbě a přemýšlím, nebylo-li by lépe pro mne neexistovat již též. V životě se vítězí nebo podléhá. Já jsem poražen úplně, docela ve všem. Proč nemám odvahy zemřít též? Nač ještě čekám? Přijde-li co, bude to jen ještě nové a stupňované trápení. Co člověk vše snese.

Odpoledne tu byl Hlavsa z Třebové zase jako svědek, pak přišel Dr. G., radili jsme se, máme-li podat námitky. V pět jsem šel se soudcem hlavním vchodem a odevzdal mne na bráně, viděl jsem tedy zas jednou kus světa. Kdybych byl doma, jak bychom asi byli dnešek oslavili — a letos jistě krásněji, než jiná léta. Zde jsem měl v poledne bramborovou kaši a teď večer zbytek sýra od předvčerejška, zbytek salámu od včera a dnes jsem si dal přinést liptavské pivní — — Zapálím si nyní cigáro a budu vzpomínat.

Na chodbě vagonu se mnou mluvil — — všiml si nového prstenu, přiznal jsem se mu. Jakýsi úsměv přeletěl mu tváří a doporučil mi Kaisera Wilhelma v Chebu. Tam jsme přijeli již večer, a myslím, že jsme večeřeli nahoře. Ráno bylo kalné a deštivé. Sám

jsem šel několika ulicemi v Chebu — dole v hotelu byla čítárna, a pak jsme jeli pohodlným vozem pomalu bavorskou krajinou. Tak začínala ta cesta bez plánu, zcela dle mého zvyku, cesta do neznáma, za krásou — za štěstím.

Mohli jsme jí více využít, více vidět, více získat — ale ovšem teď jsem moudřejší než tehdy. A chtěl bych ji prožít ještě jednou. Ten prvý večer u Stählerky, kdy už jsme byli usazeni a má zlatá dušinka mohla prostříti čistý ubrus a příbory rozestavit. Prvá večeře v naší domácnosti. A tak to bylo vždy! Čisto, útulno — krásně — jenom že já jsem si toho nedovedl vážit. Cesta za štěstím — a skončilo vše jako jindy. Zbylo pár vzpomínek a Ona si schovávala několik kamének z nábřeží v Lampierdareně.

Cesta za štěstím — kde je?

31. října.

Odpoledne tu byl Alois s paní, nemohl jsem se jich už dočkat. Svěřil jsem jim ovšem plno komisí. A pak přišel Jaroslav, kterého jsem očekával až zítra. Potěšil jsem se — ale mluvili jsme většinou o mém případě. Až hodně po páté jsme sešli hlavním vchodem a odevzdali mě na bráně. Ale pak! Ptal jsem se ho, proč mi tehdy neoznámili, že je to s A. zlé. On ovšem za to nemůže, ani Rösslerovi, neznali přece té nemoci, ale proč dr. B. nic neřekl? Mohl se přece pozvati Svoboda z Prahy. A jedno proč přichází za druhým — ale na konec vidím, že já sám jsem mohl jednat. Znal jsem ji a viděl jsem už na Hrádku, jak scházela. Ovšem psali: buď úplně bez starosti, ale také tam byla věta: Dr. B. měl s počátku strach. Och, že jsem nepřemýšlel o té větě a nezařídil sám psaní do Prahy. Té mé liknavosti a nedovtipnosti a neschopnosti jednati — teď obviňuji jiné a zatím jsem sám na nic nepřipadl'. Byl jsem odjakživa takový packal a nesvedl nikdy nic kloudného. Och, mám-li si myslit, že snad ještě mohla žít, že bychom se třeba přece ještě byli shledali — pak je to prostě děsné.

Ta má chodba! Ale ta nedovede vyprávět a kdyby, Anča by už ani toho neslyšela. A tak nezbývá mi pro útěchu nic, nic.

1. listopadu neděle.

$^3/_4$ na 12 a už jsem po obědě. Dnešní dopoledne jsem opravdu utlouk' a co zbývá? Je jedno, pracuji-li něco nebo ne, ven beztak nepůjdu, tož k čemu to vše? Ráno jsem déle snídal, poněvadž Jar. včera přivezl výbornou buchtu makovou. Pak jsem v posteli ještě přečetl nějakou tu Čechovu povídku a po 8. šel na dvůr. Zustal jsem tam, i když šly ženské, jsou tu dvě teď starší. A Kirschner

udělal nepodařený vtip o vdovečku. Jak mne to zabolelo! A nemohu teď ani dědka vidět, ač jistě nic ani si nepomyslil. A vzpomínám — jak dávno tomu již — když mě A. přijela do Kolína navštívit, viděl nás prof. Mach, a poněvadž Mrázkův dům, v němž jsem bydlil, slul vulgo vrabčárna, ptal se mne, jakou vrabčici jsem si přivez'. Od těch dob jsem s ním nerad mluvil —

— V Politice jsem již šťastně na sté stránce, ale dál to zase nejde. Po obědě jsem si zapálil doutník a procházel se po chodbě. Jeho kouř a větrný podmračný den mně připomněly neděli v Mnichově, když jsme zajeli do největší snad pivnice (už nevím jméno). Tam bylo veselo, hudba řinčela do všeobecného šumu, studenti jacísi zpívali u našeho stolu a dušinka měla chuť zpívat s nimi — —

Ráno přišel dopis od Karla z Přemyšlu, že se nám prý asi čte pěkně v teple o té šlamastice a ruky políbení milostpaní. A zatím to slovo milostpaní je už jenom prázdný zvuk. Mnoho známých to asi neví — on si myslí, jak se nám vede dobře a zatím —

Ale přemýšlím-li o všem a bylo-li opravdu souzeno zemříti brzy, pak zemřela důstojně. Padla jako opravdová hrdinka. Když jsem jí dal poslední políbení, neuronila slzy a také před Jaroslavem byla statečná. A to jsem ji zanechal úplně samu, opuštěnou. Co vytrpěla a jaké duševní síly bylo potřebí se přemoci! Ale ona dovedla trpět a snášet bolest. Kolikráte stonala a co vše musila podstoupit a téměř bez vzdechu a jediného zaúpění. V tom jsem proti Ní byl vždy zbabělec a nedoveď' bych tak klidně snášet bolest. Přála si kdysi, aby aspoň několik let se mnou byla živa. To se vyplnilo sic, ale v jaké malé míře! A přála si umřít najednou, rychle bez dlouhého trápení. Snad i to se Jí vyplnilo. Zemřela jako hrdinka. Bil jsem se o volbách ovšem pro sebe — ale také pro něco víc, za ideu svobody. Byl jsem poražen a platím teď pokutu válečnou. Stála mi věrně po boku. Jenom že sama to zaplatila smrtí. V Čechách Svoboda žádala vždycky tolik obětí — zda aspoň z Její něco krásnějšího vykvete? Ale zemřela jako hrdinka a jistě jsem nemiloval ženu všední.

DOSLOV.

Mám opět, po čem jsem toužíval v těchto zápiscích. Jsem doma, spal jsem pohodlně v našich peřinách, nasnídal jsem se a co zatím Šivinská uklízí, sedím u svého psacího stolu, ve své pletené židli, kolem své knihy, obrázky a pokuřuji si. Je zde dnes i trochu teplo a dívá se to tak pěkně ven do zimy a sněhu. Pokoje uklizeny,

čisty, mám vánočku, jablka, ořechy, fíky — vše je, jak bývalo a přece není nic — neboť není Ona.

Jsem už měsíc na svobodě. Nedoufal jsem už vůbec, že milý ten svět ještě uzřím. A nyní jsem navštívil všechny příbuzné v Praze, v Černošicích, Úpici, Hořicích, všude jsem si o Ní popovídal, někde víc, někde míň. V Praze mne přátelé uvítali, jsem nyní svého druhu skoro znamenitost — ješitnost mohla by být ukojena — ale nyní již o to nedbám. Žiju v ústraní a jsem skoro nejraději, když ani nikoho nevidím. U Rösslerů jsem byl v Hradci a pěkně tam bylo — než i tam jsem musil vzpomínat a vyčítat si, proč Ona nemohla žíti v takovém příjemném městě. Dlouho jsem musil mlčet, nyní jsem se přece trochu rozmluvil — ale nebylo to, co jsem čekal. Přešly už měsíce od Její smrti, je to fakt, s nímž se už počítá. A každý má své starosti, mají děti, mají život svůj, své obavy do budoucna i své zájmy a smutky. U Bártů mi bylo jistě zle, když mi otec vyčítal a musil jsem si přiznati, že má do jisté míry pravdu. Snad jindy bych mu vyprávěl o něm, čím se sám proti ní prohřešoval, ale změnil jsem se naprosto. Změnil bych čímkoliv, aspoň trochu to, co se stalo? A pak je to její otec, jejž měla v úctě. Jinak zdá se mi, že na vší bolesti leží už čas. I na mé? A skoro mi připadá, že nejlíp jsem si popovídal a nejvíc poplakal s Anežkou.

Také Police leží už za mnou. Našel jsem tam dobré lidi, jako v Náchodě. Chodil jsem sněhem i blátem na výlety, přehlídka v Broumově dopadla dobře. Jsem nyní prost zase na nějaký měsíc a válka je čímsi, co teď právě osobně se netýče mne. Měl-li jsem z toho radost, že jsem nicht geeignet, nevím, jistě přátelé aspoň měli ze mne větší. Cesty na Hvězdu byly překrásné, když jsem po prvé, po tak dlouhé době za Náchodským zámkem přišel do lesa, jak mi bylo podivně! Ticho a smutno, nic se nehnulo, den jako podzimní. Jak mi to bylo vzácné. A pak procházky na Ostaš a Hvězdu, ve sněhu, velkolepá příroda, skály, lesy, nic nebylo tu z jásavých paprsků lesních, smutná zimní nálada a pak zasněžený les, sníh po větvích až dolů k zemi, něco, co jsem ani v Třebové neviděl. Sanice z Broumova — jak jsem vzpomínal na ni, jen jednou jsme tak jeli do Litomyšle, což kdyby mohla zde tímto lesem se mnou! Cizí prostředí mne uklidňovalo. Několik dnů v Polici velmi příjemných, dlouho jsem spal, dobře jeď, na náměstí se nic ani nehnulo — celý ten život šel kolem mne, já se pouze dívám z okna a pokuřuji si, ale žiji-li sebou, to se neví určitě.

V Třebové pracuji. Nečtu sice, nemohu, ale prohlédl jsem obsah beden na půdě, snesl obrázky a nyní kopíruji její fotografie. Platinuji celé půldne a potřebuji papíru na tucty. Ale den uteče a při práci se jaksi nemyslí tak intensivně. Večer sedám u Habrmanů, společnost stále táž, mluvím tak, že se po případě ani nemusí mluvit. Také karty jsem si několikrát zahrál. Vše je stejné, jenom že kdysi maje tolik krásy doma jsem sem pospíchával, teď, maje doma pusto a smutek, jdu sem jen proto, že tato společnost, i když po ní netoužím, aspoň mi nepřekáží. A pak přicházím domů, jsem tu úplně sám, často musím sáhnout rukou vedle, ale nikdo zde. Jsou noci už klidné, spím a ráno dlouho nevstávám — nemám proč. Není práce a i když je, je lhostejno, udělá-li se. Nemá nyní pro nikoho významu, dělám-li co či nic. Myslíval jsem, že mi bude děsně v pokoji, v němž umřela, nechal jsem vše dosud tak, jak jsem to nalezl. Nahlédl jsem do skříní, prohlédl některé její věci, ale bojím se takřka čímkoli hnout. A nečetl jsem dosud ani její psaní — jen zápisník z doby před čtyřmi lety. A mám-li otevřít skříň s prádlem, omlouvám se jí v duchu, neboť šlapu na tom místě, nad kterým odpočívala její hlava v rakvi.

K večeru chodívám na hřbitov. Je to nejpříhodnější doba pro mne. Pavlištovi nechávají otevřeny dveře dvorku a jimi projdu na hřbitov, kde jsem úplně sám. Byly bouřlivé, tmavé večery, sotva vidět v pět i šest hodin, později. Rozsvítím svíčku a zkouším ji vsunouti do lampičky, je to často jediné světýlko, jež hoří. A jindy, jak o Štědrý večer nebo dnes hoří světel po hrobech víc — nepřipadá to pak nijak opuštěno. Dívám se do žlutého plamene a vzpomínám. Nebo kleknu k hlavě a rozmlouvám s ní. Sděluji jí, co se nového stalo, co je se mnou, lituji ji, prosím, by mi odpustila že jsem často nedoveď' život jí učinit krásnějším. A loučím se s ní odcházeje a často se musím po několika krocích vrátit. Ale ona neodpovídá, ani když pláči. Chudáček! Jak se bránila na Hrádku tomuto slovu. A teď, ať bych řekl cokoli — ani slůvkem nemůže mi odpovědět. A pak odcházím, klobouk v ruce a ještě z konce cesty se ohlížím nahoru a vidím slabé světélko. Někdy bylo samojediné na celém hřbitově a je mi to skoro jakousi útěchou, že Ona jediná má zde hosta. Dnes svítil překrásně měsíc a u Ní hořela už lampička. Ve větru jsem přece konečně zapálil svíčku, jež plane prudce — asi ne dlouho. A tichem a světlem měsíčním domů. Ale věru, že by bylo krásné zůstat tam přes celou noc. Zde všude tolik všedních starostí, tak prázdný a pustý všechen ten shon a ruch, prázdné věci, marné námahy — a tam tak ticho, klid a mír.

Jsem u konce. Je to vše vůbec pravda, co v tom denníku psáno? Když jsem před asi 14 dny v Chrudimi se díval ještě jednou na ten prokletý dvůr a ta okna, bylo to už za mnou jako sen. A teď už i ten měsíc svobody vrácené je minulostí. Vše se to změnilo rázem, bez mého hnutí téměř prstem — a nemohu dosud pochopit, že Ona se nevrací. Či byl to jen krásný sen, že jsme žili spolu? Jak tomu všemu věřit, když vše to, co se stalo, týká se mne! Kdybych o tom četl snad, ale byla to moje žena, která zemřela! Jak tomu uvěřit, jak to pochopit?

Mám zase vše, nač jsem myslíval, svůj byt, všechny ty milé věci — ale již nežijí, smutně stojí a nepřinášejí svou harmonii radosti — neboť duch jim chybí, mrtva je domácnost a marně si namlouvám, že jsem doma. Ona odešla. Všechny mé denníky končí vírou v budoucnost a vírou v sebe — ale snad také všechny mluví o Ní. Več by bylo možno doufat, ještě dnes, kdy o Ní již nebudu moci psát?

(V České Třebové, dne 31. prosince 1914.)

JAROSLAV PASOVSKÝ:

PŘIPOUTANÍ.

(Konec.)

Co se s ní dělo po těch dlouhých dvanáct let? . . .

Toho on nezná — —

— Co se s ní asi dělo, než došlo k tomu, co jím teprve zatřáslo a co mu ji teprve uvědomilo?

— Milovala jej — kdysi . . .? Ó ano, tehdy, tehdy jej milovala! Tehdy — jistě! . . Ale čeho on jí kdy poskytl? Dal jí lásku? Dal jí štěstí? Dal jí vůbec něco . . . za ta všechna léta?

Prázdno a hlucho místo odpovědi — —

Prázdno a hlucho — —

— A ona přec čekala, toužila, dychtila . . . Stále čekala. Ale nic nepřicházelo. Nic nepřicházelo.

— Ó, čekání je hrozné . . . To věděl dobře a znal jeho muka, avšak nikdy si neujasnil, že také ona snad čeká, a že také ona trpí — když stále nic nepřicházelo.

— Čí jest vina? Čí je to vina, že konečně zatoužila býti také šťastna?! Že se rozběhla za štěstím, které na ni zavolalo pojednou z cizích zahrad, vonících růžemi? — —

Ničeho jí nedovedl dáti. Ani dítě jí nezplodil, jako by — sám osamělý — i ji chtěl zaklít v hrůzu samoty...

Avšak onen druhý, onen druhý — je z rodu zcela jiného. Ten dovedl dát jí opojení, dovedl dát jí blaho, dovedl dát jí štěstí!

— Zdá se jí o něm... Zdá se jí o něm...

Hořkost bezmocného, nad nímž jiný vítězně se vztyčuje, zalila nitro Jirákovo. Ale z té hořkosti sladce počala se dnít myšlenka, jež jako by čekala teprve na tuto chvíli, aby tím úžasněji, tím slavnostněji, tím krásněji promluvila:

— Zapři se. Překonej sebe. Odpusť jí — aby i tobě bylo odpuštěno. Zůstaň tiše opodál, s dechem zatajeným, abys nepoplašil jejího štěstí. Každá duše lidská má právo být šťastna — a každá duše má povinnost dávati štěstí, byť sama strádala. Dal's je?... Zapři se tedy — stůj jen tiše opodál — a vykoupíš všecko, svou vinu usmíříš i sebe očistíš a vykoupíš!...

Ach, krásně, nevýslovně krásně mu pojednou bylo — tak světle a teple a lehce! Jako by tma noci náhle se projasňovala... Jako by hyacinty k němu zavoněly...

Cítil, že to jest nejvyšší hodina jeho života, a znamenal slzy na řasách.

Pozdvihl se na loži.

— Je šťastna!...

A jako by chtěl vyposlouchat to štěstí z klidné, rytmické vlny ženiných prsou — skláněl se nad ní, sluch maje zbystřený hlubokým tichem zimní noci...

*

Od oné noci, kdykoliv se podíval na ženu, viděl ji obklopenu svatozáří štěstí. A jako by odlesk jeho i na něho padal, prožíval Jirák zvláštní, bolestně kouzelný stav: Byl šťasten jejím štěstím. Byl šťasten svým sebezapíráním. Ba, dospíval v úvahách až k tomu, že vlastně teprve teď jeho život nabývá smyslu...

Byl přesvědčen, že ona dobře ví o tom všem. Že mu rozumí. Že mu jest povděčna za jeho mlčení. Nechtěl slyšet slova díků neb uznání. Cítil, že jediné slovo by ho strhlo s výšin jeho těžce dosaženého štěstí. Ale přece jen zatoužil někdy, aby z jejího pohledu, z jejího úsměvu promluvila vděčnost.

Marně čekal. Neboť to, co se zračilo v jejích očích a čemu on nerozuměl, čemu nemohl rozuměti — bylo cosi naprosto protilehlého vděčnosti a díku.

Paní Jíráková pojala jeho mlčení zcela jinak, než se domníval. Když dny míjely a on se k ničemu neodhodlával, ba dokonce zdál se vlídnější — docházela den ze dne určitěji k přesvědčení, že je zbabělec, anebo již tak lhostejný a otupělý, že mu vůbec nesejde na tom, co ona dělá.

Pohrdala jím, pohrdala jím bezmezně, a její pohrdání rostlo časem až v nenávist. Mívala opět chvíle, kdy se jí chtělo zahrnout jej výsměchem a všecko na sebe povědět — jen aby vydráždila tu jeho lhostejnost a tupost!

Ale mlčela, a byla nešťastna více než kdy jindy. —

I Jirák míval někdy chvíle, kdy mu bývalo těžko a bezútěšno. Tu sahal zase po svém morfiu — při kartách a cigaretě hledaje zapomenutí.

Přihodilo se několikrát, že „u slunce“ nebo ve vinárně se střetl s Mikešem. Po prvé, když shlédli druh druha, oba upadli do rozpaků, a jejich oči se sobě vyhýbaly. Jirák se bál pohledu milence své ženy, aby v něm nečetl vítězného pohrdání nebo posměchu. Ale u Mikeše nebylo nic takového a on prostě byl rozpačitý, jako vždy, kdykoliv mu bylo potkati tohoto muže, jejž podváděl. Naopak, sám měl pocit zahanbení a čehosi nedůstojného.

Potom však sobě jaksi uvykali. Jirák překonal své vzrušení a ovládl záchvat hněvu, jenž v něm hrozil vybuchnouti. Mikeš zase zbyl se svých rozpaků a nalézal rovnováhu. Jirák vídal jej nyní často, kterak též se chápe karet, kterak hra jej rozpaluje a pohlcuje. Tváře, jindy tak bledé, nabíhaly mu krví, oči jeho se leskly, prsty třásly, hlas chvěl vzrušením. Hrával o značné peníze, a přálo-li mu štěstí, objednal víno a pil, pil bez rozvahy, podléhaje rychle jeho účinkům . . .

Konečně kteréhosi večera se stalo, že zasedl k témuž stolku, kde hrál Jirák. Pozvali jej, aby zastupoval kohosi nepřítomného, a tak se Mikeš ocitl tváří v tvář muži své milenky.

Po prvé byli si tak blízko, po prvé spolu hráli. A zatím co karty pleštěly o stůl, v Jirákově mysli sunul se proud představ, jež v něm vzbouřil onen mladý muž sedící naproti.

Necítil k němu již hněvu — ale záviděl mu, z hloubi nitra záviděl mu j e h o š t ě s t í ! . . .

A Mikeš, obíraje se týmiž myšlenkami jako Jirák, záviděl zase jemu. Záviděl mu, že nepohnut ničím a lhostejný ke všemu bere se životem, mimo lásku i nenávist, necitlivý a chladný — a konec konců patrně šťastnější takto nežli on, Mikeš, který jest rozerván a zoufalý . . .

*

Od té doby častěji spolu sedávali při kartách. Do pozdní noci. Do úsvitu. Někdy náhle shledali, že všichni již odešli a oni dva že zbyli samotni. Tu jako by se zalekli, že jsou zde sami spolu, a jako by se báli, teď že na sebe vzkřiknou to, čeho před ostatními nemohli a nesměli si říci — vrhali se do hry mlčky, ale se zdvojenou úporností, aby nepopřáli druh druhu ani vteřiny k tomu, čím se cítili ohroženi.

A když dohráli, opouštěli rychle poloshaslou hernu, a stisknuvše si krátce a plaše venku před domem ruce, spěšně se rozešli, s pocitem úlevy, že každý z nich je konečně zase sám. —

V kartách a ve víně hledal teď Mikeš zapomenutí častěji a častěji. Svůdná vidina mocného, rušného života ho mučila, a on strádal šedivou skutečností, v níž mu bylo žíti.

Den ze dne určitěji cítil, jak jeho schopnost odporu mizí a on se stává čímsi bezmocně vlečeným.

— Nic nezadržím. Nic neodvrátím. Nic nezměním — říkal si.

Uvykal dívat se na sebe a na svůj osud bez účasti, jen jako lhostejný divák, pohlížející na nudnou, rozlaďující hru, kterou kdosi před ním provádí.

Jeho život se stával řadou nevýznamných dějů, opakujících se den co den, od rána do noci, se zoufalou pravidelností a nezměnitelností: úřad, oběd, pak zase úřad, malá procházka městem, večeře, partie kulečníku v kavárně. Nezdržel-li se u karet, chodil záhy domů, a tam, vykouřiv ještě cigaretu, uléhal, z nudy a nechuti k čemukoliv, ve vychladlém, nehostinném pokoji.

Paní Jiráková mu nebyla než jednou z těch zvyklostí. Přicházela, a on ji vítal lhostejně. Z jakési setrvačnosti, ze zvyku, z nudy ji přijímal a dával se pohnout k polibkům a k objetí, po nichž ona stále ještě dychtila.

A přitom oba cítili, že se nemilují — ba, že se nenávidí.

Vidouc, jak je bezmocna vůči své vášni, která ji k němu přiváděla zas a zas, proti její vůli, sama teď násilně kácela svoje iluse o jeho lásce . . .

Měsíce, které přešly, nedovedly jich od sebe odtrhnouti. Propast hlubší a hlubší se šířila mezi nimi; duchem, touhami, srdcem byli vždy dál a dál od sebe — zatím co jejich zotročená těla k sobě poutal proklínaný, ale nezlomitelný zvyk.

Nenáviděli druh druha pociťujíce, že nemají dosti zmužilosti a že jsou slábi, aby přervali to vše, aby roztrhli tyto okovy.

Více trpěli než zakoušeli rozkoše. Již nenalézali ani odvahy lháti si lásku, lháti si štěstí . . .

A zase minuly měsíce. Nebylo lásky mezi nimi, ale i nenávist se otřela. Než cosi strašlivějšího se vetřelo mezi milence: lhostejnost, zmrtvění citů, živoření místo života.

Přicházela k němu občas. Ze zvyku téměř. Poddávala se ze zvyku a on ji ze zvyku bral. A opět se rozcházeli — chladni, nevzrušeni, ničím se nepodarovavše . . .

Doma nacházela paní Jiráková pokorného a mlčelivého muže. Býval k ní vlídný i hořce něžný. Ji však jeho vlídnost, jeho pokora a jeho něžnost jenom jitřily. Někdy se bolestně vyrvala z jejího nitra prudká touha, by se na ni rozkřikl, by se rozlítil, by ji ztýral... jen aby se něco dělo!

Ale Jirák byl tichý a zamlklý, a díval se na ni tesknýma, obdivnýma očima.

Nerozuměla jim.

Jen ji drážd‌ily.

A nenáviděla ho. (Z románu „Stojaté vody")

IVO DARAN:

SMÍŘENÍ.

Nad hlavou námi duní bouře, v údolí pod námi leží město v oblacích hnědého dýmu. S klenby větvoví stékají krůpěje do našich vlasů a smáčejí nám tváře. Kdykoli se zableskne, šlehne světlo tvýma očima, kdykoli burácí hrom, zatemní se mé oči. Kdykoli se zableskne, nenávidíš mne, kdykoli burácí hrom, chtěl bych tě rozdrtit. Ale krůpěje deště jako by byly slzami bouře, v neobsáhlé něze a rozkoši stékají po našich tvářích, a my nevědouce, proč jsme se nenáviděli, odpouštíme si políbením, nevědouce proč.

NA MOŘE!

Zatoužil jsem po zelených řasách a pohyblivých vlnách. Zprotivila se mi země pevná a bezpečná, odpuzují mne její určité a tvrdé tvary.

Zatoužil jsem po spoustách vodních, měnících barvy z rána do noci, od jara do zimy; po spoustách neklidných, prostoupených

hltavými víry, po vlnách vždy znovu a znovu objímajících i neumdlévajících v ráně a úderu, po vlnách nevyčerpatelně něžných i krutých zatoužil jsem.

Zatoužil jsem po zelených řasách, po záclonách jejich, kobercích a poduškách vlhkých jako zlíbaná ústa, pružných jako ňadra, zapletených do sebe jak vlasy, jež rozplétat jest blaho.

Po řasách zatoužil jsem, v jichž záhybech skrývají se úlomky lastur ostré a zraňující jako střepiny skla, v jichž záhybech hvězdice mořské se tají, aby bodly jedovatým ostnem.

Proto opouštím zemi, chtěje být vlnami objímán, mořem milován, chtěje hlavu dát na zrádné podušky zelených řas.

 DIVADLO.

Plné dva měsíce je zaměstnána česká veřejnost vinohradským divadelním sporem. Byl jsem ještě v Paříži na mírové konferenci, kde naši mysl a všecky síly upoutávaly horké dny rozhodování o Těšín, Spiš a Oravu, a už tehdy stříkala mi ze sloupců českých listů do tváře kalná špína nechutně vedených polemik a zaslán. Vrátil jsem se do vlasti. Jsem tu bezmála šest neděl a aféra není u konce Nebudu vzpomínati jejího průběhu, ale řešení, k němuž spěje, a k němuž dojít musí, je správné, je logické a jedině možné: opereta s činohrou nemohou zůstat pod jednou střechou. Vinohradské divadlo musí se konečně věnovati tomu, proč bylo stavěno: české činohře.

Než došlo k otevření Městského Divadla, byla otázka tato důkladně probírána a po všech stránkách uvažována, a nám literátům, kteří jsme se účastnili dlouhé řady schůzí a porad tomu věnovaných, byla věc už tehdy jasna: vinohradské divadlo má být divadlem činoherním. Zastávali jsme jednomyslně toto stanovisko všichni: Jaroslav Kamper, Václav Štech, F. A. Šubert, Viktor Dyk i já a v tomto předpokladu jsme také pracovali, s tímto morálním závazkem také přijala Společnost vedení divadla.

Ale jakmile byly porady skončeny a funkce v novém divadle rozděleny, byl princip činoherního divadla opuštěn. Kde se vzal, tu se vzal v přípravné kanceláři divadelní L. V. Čelanský. Že se tak nestalo proti vůli F. A. Šuberta, bylo nám jasno. Šubert, který tehdy ještě těžce nesl svůj odchod z Národního Divadla, snil stále o tom, mít svoje konkurenční divadlo, a nepřivedl-li Čelanského sám, jistě se příliš nebránil a dal si operu a operetu „vnutit". Naše protesty byly marné. Marno bylo poukazovat na to, že samy rozměry divadla, které cenami bylo myšleno jako lidové, vylučují vybudování řádné opery, že za krátko opereta nabude převahy nad operou, pokazí vkus obecenstva a zatlačí operu i činohru na druhé místo. Bylo marno připomínati, že, má-li zpěvohra větší příjmy, má za

to nepoměrně větší vydání, a že při malých rozměrech domu nemohou ty příjmy nikdy být takové, aby zaplatila síly opravdu vynikající, že bude vždycky odsouzena k živoření — hybridní forma byla podržena Zůstala během desetiletí vlastní podstatou vnitřních krisí, jimiž mladý ústav byl ochromován. Nechci tím tvrdit, že by deset let vinohradské opery bylo bez významu pro náš hudební život: první doba působení Čelanského a řada výkonů Ostrčilových mají jistě svoji váhu i cenu, ale konec konců je dnes každému jasno, že jedině správné léčení choroby, jíž divadlo trpí od samého počátku, je definitivní rozluka.

Mluvme zřetelně: Co je dnes vinohradská opera? Umělecky je tu jediné jméno: Ostrčil. Jeho místo je dnes v Národním divadle. Národní divadlo hledá právě operního dramaturga. Nemůže nalézt osoby vhodnější a umělecky lépe kvalifikované. V Národním divadle pomalu, ale jistě, zraje stejný problém rozluky. Dřív či později, se stavovským divadlem či bez něho, se k němu dojde. Je to nevyhnutelné.

A toho dne bude tu vedle Kovařovice Ostrčil. Odporné rozeštvání našeho hudebního života nepotrvá věčně. Praví umělci si vždycky porozumějí a sejdou se. To je moje přesvědčení. Těch několik dobrých solistů vinohradské opery Národní divadlo snadno a ve vlastním prospěchu zaměstná a opera Národního divadla vyjde z vinohradského sporu umělecky i mravně posílena. Tím se problém podstatně zjednoduší. Na jedné straně činohra — na druhé opereta s orchestrem. Dvě tělesa s protichůdnými zájmy. Zde nelze déle prováděti matení pojmů. Bude nyní záležeti na podnikavosti operetního ensemblu, aby si nalezl vhodnou místnost. Že by toho při dobré vůli, s jakou mu správa divadla přese všechno vstříc vychází, nedokázal, není pravděpodobno. V zásadě je spor rozřešen a jde jen o praktickou a rozumnou formu rozvodu. Mohl býti proveden dávno a hladčeji, kdyby nebylo bývalo sáhnuto s počátku ke kanibalským formám boje, k nejpustšímu terroru, k nejsurovějšímu na cti utrhání. To se nesmí v českém uměleckém životě opakovat. Naproti tomu potěšitelným zjevem byla jednomyslnost, s jakou se literatura postavila za požadavky činohry, aby odčiněna byla chyba, spáchaná při samém založení divadla, a aby celý spor skončil ku prospěchu českého umění divadelního.

Hanuš Jelínek.

PREMIÉRY.

Národní divadlo zahájilo sezónu večerem aktovek dne 18. září. První z nich, Primo vere, je prvotinou Jana Bartoše, autora Souboje. Má těžkou slovní nádheru, má dusně smyslnou náladu jižní noci, v níž opojně voní květy, kdy jeptišky v klášterní zahradě jsou zneklidněny temným varem mladé krve a prchají se stříbrnými rytíři vstříc lásce, zatím co opuštěné lesbické družky tesklivě vzpínají ruce za odcházejícími. Dramatického napětí ovšem v básni není, ale jako legitimace literární znalosti a vážných aspirací mladého autora měla aktovka, kdysi zakázaná rakouskou censurou, svoje dobré oprávnění. Nestylová a příliš různorodá deklamace většiny interpretek působila místy rušivě.

Druhá aktovka byla posmrtnou vzpomínkou na Karla Šarliha, v němž Lumír ztratil věrného spolupracovníka a česká novelistika jednu z nejvýraznějších svých hlav. Jeho force ovšem byla novela, a Dohra, dramatický pokus z důstojnického prostředí, trpí příliš chtěnou divadelností a napínavostí, nemá oné lyrické nálado-

vosti a živelnosti, která byla hlavním půvabem prós Šarlihových.

Třetí díl večera věnován byl Courtelinovi. Spletitý případ (přel. Zd. Schmoranz) Un Client sérieux z knihy Marionettes de la Vie je klasickou ukázkou satirické vervy autora Boubouroche. Tentokrát smolièrovskou nemilosrdností obrací se proti tomu, čemu se ve francouzské republice říká spravedlnost. Naše obecenstvo, které při skvělém Boubourochovi loni dokonale propadlo, projevilo tentokrát více porozumění, o něž se ovšem zasloužili také všichni účinkující, zejména pp. Deyl, Hurt, Wiesner i Kollár, vedení zkušenou rukou řed. Schmoranze.

Dne 3. října hráno bylo na Nár. divadle tříaktové drama Mrak od Karla Scheinpfluga. Je to vážná, poctivá práce zralých mužných let, pečlivá drobnokresba realistické faktury, ale prozářená při všem nesmlouvavém naturalismu čistou idealistní věrou ve vítězství ušlechtilosti, která z ní činí víc než průměrný a dobře pozorovaný „úsek života", jak se vyjadřovala naturalistická theorie.

Obraz rodinného života: ploché, ale klidné soužití staré, ochrnuté matky, tří dcer a syna studenta je náhle rozbito zprávou, že má se vrátiti z vězení syn Jan, provinivší se před dvanácti lety loupežnou vraždou. Zdánlivý soulad rodiny je porušen. Obě mladší dcery i syn prohlašují, že s vrahem, jejž považovali za mrtvého, pod jednou střechou nezůstanou. Je to úžasné a nelítostné vzbouření drobných egoismů, tvrdé výčitky dopadají na hlavu matčinu i nejstarší sestry Anny, jež byla s Janem po celá léta ve styku a svou dobrotou a svým odpuštěním jej morálně zachránila. Scény kruté pravdivosti a hořkého pessimismu, které hrozí rozvratem celé rodiny. Matka sama již kolísá, ale Anna hrdinně stojí na svém. Nejen že se rozešla se ženichem, je odhodlána i z domu odejíti, aby bratru byla dále oporou. Její morální síla působí na mladšího bratra, obrátí jej, ale v tom, když Anna je již odhodlána k odchodu z domu, přichází zpráva o smrti Janově. A Anna, odmítnuvši hrdě smír se ženichem, znovu se ujme své úlohy bezejmenné hrdinky všedního života.

Technicky svědčí drama Scheinpflugovo o dobré znalosti jeviště i dialogu i o bystrém pozorovacím talentu. Nových cest autor nerazí, ale po té, kterou jde, kráčí bezpečným, pevným krokem zkušeného chodce.

V režii p. Hurtově bylo drama zahráno s vervou a opravdovostí, a výkon paní Hübnerové v úloze matky byl prostě nedostižný životní pravdou: to byla zas nová tvářnost sedmibolestného mateřství, jemuž naše veliká umělkyně zasvětila všechny síly svých jedinečně tvárných schopností. Velmi krásně a důstojně, prostě a přesvědčivě vyjádřila pí. Rydlová samozřejmou čestnost a vroucnost Anninu. Dobře charakterisovány byly i druhé sestry pí. Kronbauerovou a pí. Suchánkovou.

Hanuš Jelínek.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 11·—, na celý rok K 22·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelínek.
Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 5. listopadu 1919.

R. XLVII. LUMÍR ČÍSLO 9.

PETR KŘIČKA:

Z BÁSNÍ.

NEŠŤASTNÝ JANO.

Když mne objímala,
oči přivírala,
košiličku bílou
rozpínala.

Zapomnět nemohu,
hoře nepřebudu,
světem se rozejdu,
žalovati budu.

Kamenům, kamenům
požaluji, povím,
koho zabít musím
nožem ocelovým.

Pro lásku-děťátko
mrtvé, mrtvé ve mně
zaplač, zahořekuj,
němá, černá země!

A já ji zabiju.
ocelí kalenou.
Ocelí kalenou
do srdce vraženou.

ZAVRŽENÝ MILÝ.

Mraky se ženou nad vrchy skal,
blesk sinavý rozťal nebe.
Jak nebe je temný a bezdný žal,
jenž na žití kořenu střebe.

Jak pod bičem zaúpěl, chvěje se les,
déšť, vichr do tváře bodá.
Týž němá bolest, včera i dnes
jak hlodala, hlodá.

I zítra. I zítra. Přiléhám,
ústy tisknu se k zemi.
Slyším se sténat. Žasnu sám,
co bolest ze hrudi rve mi.

Chop, vichřice, rozmeť jak pustý pýr
žalu divoké bylí!
Bij, blesku, v dům těžký a kalný vír,
jenž hlavou ubohou šílí,

do prsou udeř, ušláplý plod
v nich poslední doraz ranou:
velikou lásku na život,
ubitou, ubodanou.

LÁSKA.

Na lavičce u kamen seděli jsme spolu.
Do svých rukou vzala mé ruce,
na klín je položila,
zamyšleně je pohladila
a řekla vážně a pevně:
„Mám vás ráda."

Já mlčel. Já nemohl. Jen srdce moje
bušilo těžce a prudce.
Veliké blaženství zalehlo je,
tak velké až podobné muce.
I ustalo bíti. Hluboko v něm,
hluboko, mlčky přisáhl jsem,
muž muži zaklel se sobě:
že já, hrst prachu, u cesty květ,
že já duše z Boha, větší než svět,
v tom životě patřím tobě.

NA ULICI.

Šel jsem dnes ulicí zamyšlen,
k večeru chýlil se zimní den.
Na konci ulice chodník se sklání.
Tam klouzačka byla. Jak jsem ji zhleď,
šel jsem, sklouzl se na ní.

Poblíže děvčátko devíti let
ručky v kožíšku skrývá.
Vesele, mile na mne se dívá,
jasně a dobrotivě.
Myslí si: „Hele, sklouzl se pán."

Před chvílí v starostech, zadumán,
pán také dívá se přívětivě.
Rádi jsme na sebe pohleděli:
Usmáli jsme se.
V tu chvíli my dva jsme si rozuměli.
Jdeš. Nenaděješ se. Proletí Anděl. Radost nese.

KAREL ČAPEK

PENÍZE.

Zase, zase to na něj tak přišlo: sotva snědl několik lžic jídla, udělalo se mu těžko a nevolno a čelo mu zvlhlo potem mdloby. Musel nechat oběda a opřel hlavu o dlaně, zarytě uhýbaje okázalým starostem paní bytné. Konečně odešla vzdychajíc, i ulehl na pohovku, aby si odpočinul, to jest aby s hrůzou a pozorností naslouchal trýznivým hlasům svého těla. Mrákoty ještě nepominuly, zdálo se mu, že v něm kamení žaludek, srdce mu tlouklo rychle a nepravidelně; byl tak vysílen, že i v leže ho zaléval pot. Ach, kdyby mohl usnouti!

Za hodinu zaklepala bytná; nesla mu telegram. Otevřel jej ulekán; četl: „19. 10. 7 h. + 34 prijedu vecer ruza“ Naprosto nechápal, co to znamená; vstal s hlavou zmotanou a znovu četl čísla a slova, až konečně pochopil: to telegrafuje Růžena, vdaná sestra; přijede dnes večer, mám jí patrně přijít naproti. Snad jede nakupovat; a tu se rozmrzel na ženskou splašenost a bezohlednost, která pro nic za nic člověka vyruší. Nyní přecházel po pokoji a zlobil se, že má zkažený večer. Myslil na to, jak by ležel na své věčné pohovce vedle důvěrné bzučící lampy a měl v ruce knížku; bývaly to chvíle těžké a předlouhé, ale teď, bůhví proč, mu připadaly obzvlášť lákavé, plné moudrosti a míru. Ztracený večer. Konec pokoje. Pln dětinské a vyčítavé hořkosti rozškubal nešťastný telegram na kousky.

Ale když večer čekal ve vysoké, sychravé nádražní síni na zpožděný vlak, přepadl jej širší stesk: stesk špíny a bídy, kterou viděl kolem, únava lidí, kteří přijeli, zklamání těch, kteří čekali nadarmo. Stěží našel svou drobnou, útlou sestru v hrnoucím se davu; měla ulekané oči a vlekla těžký kufřík, i bylo mu rázem pochopiti, že se stalo něco vážného. Vsadil ji do drožky a vezl domů; teprve cestou si vzpomněl, že zapomněl pro ni vyhledat byt; ptal se jí, chce-li do hotelu, ale dostal z ní jen záchvat pláče. V takovém stavu ovšem s ní nemohl nikam; i resignoval, vzal její nervosní, hubenou ruku do své a potěšil se nesmírně, když konečně na něj pohlédla s úsměvem.

Teprve doma se na ni pozorně podíval a zděsil se. Zmučená, chvějící se, podivně rozčilená, s očima planoucíma a vyprahlými rty, tak tu seděla na jeho pohovce, obklopená polštáři, které kolem ní nahrnul, a mluvila . . . Prosil ji, aby mluvila tiše; byla už noc. „Utekla jsem od muže,“ drtila rychle, „ach, kdybys věděl, Jiří,

*

kdybys věděl, co jsem zkusila! Kdybys věděl, jak mně je protivný! Utekla jsem k tobě, abys mi poradil," a tu se rozplakala.

Zamračen přecházel Jiří po pokoji. Slovo za slovem mu rýsovalo obraz jejího života po boku manžela vyžraného, chamtivého a sprostého, který ji urážel před služkou, zneuctíval v ložnici a otravoval věčnými výstupy pro nic, který hloupě utratil její věno, doma lakotil a zároveň nákladně pěstoval svou pitomou hypochondrii... Slyšel historii odpočítaných soust, výčitek, ponížení a surovostí, špinavých velkomyslností, vzteklých a brutálních hádek, vymáhané lásky, hloupého a povýšeného špičkování... Jiří přecházel po pokoji duse se hnusem a soustrastí; trpěl nesmírně, nemohl už snésti ten nekonečný příval hanby a bolesti. A tu, hle, sedí to drobné, potřeštěné děvče, kterého nikdy dobře neznal, pyšná a prudká sestřička; jak bývala vždycky bojovná, jak si nedala říci, jak zle jí svítily oči, když bývala maličká! Tu, hle, jak se jí chvěje brada vzlykáním a nezadržitelnými slovy, jak je strhaná, jak je palčivá! Jiří chtěl by ji pohladit, ale bojí se skoro: „Přestaň," říká jí drsně, „to stačí, já už vím všechno." Ale kdež by ji mohl zadržet! „Nech mne," pláče Růžena, „vždyť mám jen tebe!" A znovu řine se proud žalob, teď už přerývanější, vleklý, tišší; podrobnosti se opakují, události se rozestupují, a náhle Růžena umlká a táže se: „A co ty, Jiří, jak ty se máš?"

„Což já," bručí Jiří, „nemohu si naříkat. Ale ty, řekni, ty se už k němu nevrátíš?"

„Nikdy," káže Růžena vzrušeně. „To není možno. Spíš umřít než to... Kdybys věděl jaký je!"

„Počkej," uhýbal Jiří, „ale co si takhle počneš?"

Na tu otázku Růžena čekala. „To už jsem se dávno rozhodla," povídá horlivě. „Budu dávat hodiny nebo půjdu někam za vychovatelku, do kanceláře nebo vůbec... Uvidíš, že dovedu pracovat. Budu se živit sama, a jak ráda, Bože, jak ráda budu dělat cokoliv! Ty mi poradíš... Najdu si tady někde pokoj, něco malého... Já už se ti tak těším na svou práci! Řekni, že se něco najde?" Nemohla vzrušením sedět, vyskočila a chodila po pokoji vedle bratra s planoucí tváří: „To už jsem si všecko rozmyslila. Vezmu si sem ten nábytek, víš, ten starý, co máme po našich; počkej, jak to bude pěkné. Vždyť já nic jiného nechci, než abych už měla pokoj, abych byla třeba chudá, ale jen abych už nemusela... Vždyť nic, nic, nic od života nechci, mně stačí to nejmenší, spokojím se se ... jen když budu daleko... od toho všeho... Já se tak těším, ...du pracovat, sama si budu všechno šít, zpívat si při tom

budu . . . Vždyť už jsem si po léta nezazpívala! Ach, Jiříku, kdybys věděl!“

— „Pracovat,“ přemýšlel Jiří pln pochybnosti, „já nevím, snad se i něco najde, ale . . . Ty na to nejsi zvyklá, Růžičko, bude ti těžko, bude ti těžko . . .“

„Ne,“ bránila se Růža s očima svítícíma, „ty nevíš, co to je, nechat si vyčítat každé sousto, každý hadřík a všechno . . . Muset poslouchat, že nepracuješ, že jen vyhazuješ . . . Všechno bych se sebe strhala, jak mně to zhořklo. Ne, Jirko, uvidíš, jak ráda budu pracovat, jak ráda budu žít! Každé sousto mne bude těšit, kdyby to jenom suchý chleba byl; budu na ně pyšná . . . S hrdostí budu spát, do kartounu se obléknu, sama si uvařím . . . Řekni, nemohla bych být dělnice? Nenajde-li se nic, půjdu i do továrny . . . Já se tak těším!“

Jiří na ni pohlížel s radostným úžasem. Pane Bože, tolik jiskřivosti, tolik statečnosti v životě tak pošlapaném! Sám se zastyděl za svou chabost a únavu; s náhlou láskou i radostí pomyslil na svou práci, nakažen planoucí živostí toho podivného, horečného děvčete. Vždyť zmládla jako panenka, zardělá, roznícená, dětsky naivní — Ah, půjde to! jak by to mohlo nejít?

„Půjde to, uvidíš,“ mluví Růžena. „Od nikoho nic nechci, sama se uživím, a tolik jistě vydělám, řekni, aspoň tolik, abych se najedla a měla kytičku na stole! A kdybych ani na tu kytičku neměla, půjdu na ulici a budu se jenom dívat . . . Kdybys věděl, jakou radost mně všechno dělá od té chvíle, co jsem se . . . rozhodla utéci! Jak se mi všechno docela jinak líbí! Začal mně nový život . . . Vždyť jsem dosud neměla ponětí, jak je všechno krásné! Ach, Jirko,“ volala plačíc, „já jsem tak ráda!“

„Hloupá,“ usmál se na ni Jiřík pln radosti „nebude to . . . tak snadné. Jdi, zkusíme to. Ale teď si půjdeš lehnout, nesmíš se rozstonat. Prosím tě, nech mne teď; musím něco rozvážit, a ráno ti povím . . . Spi teď a nech mne.“

Žádnou mocí jí nepřinutil, aby šla do postele; položila se oblečena na pohovku, přikryl ji vším, co měl teplého, a stáhl plamen lampy. Bylo ticho, jen její rychlý, dětský dech se dovolával soustrasti boží. Jiří potichu otevřel okno do chladné říjnové noci.

Pokojná, vysoká oblaka jiskřila hvězdami. Tak kdysi v otcovském domě stáli u okna dokořán, on a malička Růžena; třásla se chladem a tiskla se k němu, neboť čekali na padání létavic. „Až spadne hvězda,“ šeptá Růžena, „budu si přát, abych se stala chlapcem a udělala něco slavného.“ Ach, tatínek spí, silný jako strom;

až sem je slyšet, jak praská postel pod jeho mohutnou únavou. A Jiřímu je slavnostně, i on myslí na něco velikého a s mužskou vážností chrání drobnou Růženu, která se chvěje chladem a rozčilením . . ,

Nad zahradou letí hvězda.

„Jiří," volá ho z pokoje slabý hlas Růženčin.

„Hned, hned," odpovídá Jiří a chvěje se chladem a nadšením. Ano, udělat něco velikého; není jiného vysvobození. Bláhovče, co velikého jsi chtěl učinit? Zvedni své břímě; ale chceš-li učinit něco velikého, zvedni více; jak velikou tíhu uneseš, tak veliký jsi. Slabochu, klesáš pod vlastním břemenem? vztyč se, abys mohl zvednouti klesajícího (!), jiného udělat nemůžeš, nechceš-li sám padnouti!

„Jiří," volá Růžena polohlasem.

Jiří se u okna obrátil. „Poslyš," začal váhavě, „přemýšlel jsem o tom . . . Myslím, že . . . že nenajdeš takovou práci . . . Totiž práce je dost, ale nedostaneš takový plat, abys mohla. . . To jsou hlouposti."

„Já se spokojím se vším," řekla Růžena tiše.

„Ne, jen počkej. Vždyť nevíš co to je. Hleď, já mám teď, chvála bohu, takový plat, a mohl bych si vzít práci i na odpoledne. Vždyť někdy nevím, co bych dělal . . . Mně to docela stačí. A tobě bych nechal peníze . . . "

„Jaké peníze?" vydechla Růžena.

„Ten podíl, co mám po rodičích a co k tomu přibylo; dělá to . . . dělá to asi pět tisíc ročně. Ani ne pět tisíc, jenom čtyři . . . To jsou jen úroky, rozumíš? Tak mě napadlo, že bych ty úroky mohl nechat tobě, abys něco měla."

Růžena vyskočila s pohovky. „To není možno," vykřikla.

„Nekřič," bručel Jiří. „Říkám ti, že to jsou jen úroky. Až nebudeš potřebovat, nemusíš vybírat. Ale teď, pro první čas . . ."

Růžena stála jako užaslá holčička. „Ale to nejde, co bys ty měl?"

„O to se nestarej," bránil se; chtěl jsem si už dávno vzít dopolední práci, ale . . . styděl jsem se, že bych ubíral práci kolegům. Vždyť vidíš, jak tady žiju; budu rád, když budu mít co dělat. Tak je to, rozumíš? Mně ty peníze jen překážely. Tak co, chceš nebo nechceš?"

„Chci," vydechla Růžena, přiblížila se k němu po špičkách, vzala ho kolem krku a přitiskla k jeho tváři své vlhké líčko. „Jiří," šeptala, „to jsem ani ve snu nečekala; já ti přisahám, že jsem od tebe nic nechtěla, ale když jsi tak hodný!"

„Pusť," prosil rozechvěn, „to není to. Vždyť mně na těch penězích nezáleží. Růženo, když má člověk života až potud, musí něco udělat . . Ale co může udělat, když je sám? Ať dělá co chce, na konci všeho najde zas jen sebe; víš, jako by byl živ mezi samými zrcadly, a kam se podívá, našel jen vlastní tvář, vlastní nudu, svou vlastní samotu . . . Kdybys věděla, co to je! Ne, Růženo, já ti nechci povídat o sobě, ale jsem tak rád, že jsi tu! jsem tak rád, že se to stalo! Podívej se, co tam je hvězd; pamatuješ se, jak jsme jednou doma čekali na padání hvězd?"

„Už nevím," řekla Růžena zvedajíc k němu bledou tvář; v mrazivém přítmí viděl zářiti její oči jako hvězdy. „Proč jsi takový?"

Třásl se mrazením úchvatu a hladil ji po vlasech. „Nemluv již o těch penězích. Jsi tak hodná, že jsi ke mně přišla! Ó bože, jak jsem rád! jako by mě okno otevřel . . . mezi zrcadly! Dovedeš si to představit? vždyť jsem se zabýval pořád jen sám sebou! Už jsem byl nemocný ze sebe, unavil jsem se nad sebou, neměl jsem nic jiného . . . Ah, nebyl v tom už žádný smysl! Vzpomínáš si, jak tehdy padaly hvězdy a co si's při tom přála? Co by si's přála dnes, kdyby padala hvězda?"

„Co bych si přála," zasmála se Růžena sladce. „Něco pro sebe . . ." Ne, a pro tebe něco, aby se tobě něco splnilo."

„Nemám co chtít, Růženo, jsem tak rád, že jsem se zbavil . . . Řekni, jak se zařídíš? Počkej, zítra ti najdu pěkný pokoj, s vyhlídkou, viď? Odtud je vidět jen na dvůr; ve dne, když nesvítí hvězdy, je to trochu smutné. Ale ty musíš mít vyhlídku ven, abys to měla lepší . . . „Docela se rozohnil a běhaje po pokoji určoval budoucnost, nadšen každou novou podrobností, smál se, žvanil, sliboval kde co . . . Ah což byt! práce! peníze! to všechno půjde; hlavní je, že tu je nový život! Cítil, jak její oči po tmě září, usmívají se, sledují ho svým prudkým jasem; byl by se smál radostí na celé kolo, a neustal, až vyčerpáni, umdleni štěstím, umluveni zmlkali v dlouhých přestávkách únavy a srozumění.

Konečně ji uložil; nebránila se, jeho mateřsky směšné starostlivosti, nemohla už děkovat; ale když zvedl hlavu od balíku novin, v jejichž anoncích hledal byty a bytové kanceláře, našel její oči upřeny na sobě s nadšeným a strašným jasem, a jeho srdce se sevřelo štěstím. Tak ho zastihlo jitro.

Ano, byl to nový život. Jeho hrozné nevolnosti ho opustily, když rychle polykal svůj oběd, aby běhal po nesčíslných patrech hledaje pokoj, když se vracel uřícen jako lovecký pes a blažený jako ženich, když v noci hltal akta nadpočetné práce, až konečně

usínal ubit a nadšen bohatým dnem. Nicméně musil se spokojit, ach, pokojem bez vyhlídky, sametovým a hnusným pokojem hříšně drahým, kde zatím uložil Růženu. Někdy ho sice uprostřed práce přepadala mdlobná slabost, víčka se mu chvěla, pot závrati zaléval mu čelo, náhle sinalé; ale dovedl se překonat, sevřel zuby a položil čelo na chladnou stolní desku říkaje si umíněně: unes! musíš unést! vždyť nežiješ jen pro sebe! — Opravdu, okříval den za dnem. Byl to nový život.

Až jednou dostal nečekanou návštěvu. Přišla jeho druhá sestra, Tylda, vdaná někde blízko za malého průmyslníka, kterému se nevedlo. Navštěvovala ho vždycky, když přijela pro něco do Prahy, — dělala obchodní cesty, starala se o všechno; vždy poseděla s očima sklopenýma a uhýbavýma a mluvila sporými, tichými slovy o svých třech dětech a tisíci starostech, jako by na světě nebylo nic jiného. Dnes však se jí zděsil; dýchala těžce, stírala si stále pavučiny starostí a její prsty, znetvořené psaním a šitím, se dotýkaly jeho srdce drsnou soustrastí. Chvála bohu, vypravila ze sebe po částech, děti jsou zdravé a hodné; ale dílna stojí, stroje už nejsou k potřebě, právě na ně hledá kupce . . .

„A Růžena je tady," řekla náhle polootázkou a marně se pokoušela zvednout oči. Ku podivu, kamkoliv se zahleděla, byla nějaká díra v koberci, protržený povlak nábytku, ubohé a nespravované stárnutí věcí . . . Skutečně, ani on ani Růžena si takových věcí nikdy jaksi nevšimli. Tísnilo ho to, díval se stranou; styděl se jejích očí, pilných jako jehla a pomalých jako nekonečná starost.

„Utekla svému muži," začala bezcílně, „říká, že ji trápil. Snad trápil, ale . . . všechno má svou příčinu . . ."

„I on měl příčinu," šla dále, když se nedočkala otázky. „Víš, Růžena je . . . já nevím." Umlkla, stehujíc těžkýma očima velikou díru v koberci. „Růžena je nehospodyně," začala po chvíli. „Ovšem, nemá děti, nemusí pracovat, o nic se nestará, ale . . ."

Jiří se mračně díval oknem.

„Růžena utrácela," soukala ze sebe Tylda, „dělala mu dluhy, a to víš . . . Všimnul sis, jaké má prádlo?"

„Ne."

Tylda vzdychla a něco si stírala s čela. „Ty nevíš, co to stojí . . . Koupí si třeba kožišiny . . . za tisíce; pak je prodá za pár set, aby zaplatila boty. Účty před ním schovávala; pak chodily žaloby . . . Ty o tom nevíš?"

„Ne. Já s ním nemluvím."

Tylda kývala hlavou. „Víš, on je divný, já neříkám ... Ale když mu nespraví kousek prádla, že z něho všude padají nitě, a když sama chodí jako vévodkyně ... A lže mu ... A běhá s jinými ...“

„Přestaň,“ prosil Jiří zmučen.

Tylda spravovala smutnýma očima potrhanou pokrývku na posteli. „Nenabídla ti ... snad,“ ptala se nejistě, „že by ti vedla domácnost? Že bys najal větší byt ... že by ti vařila ...“

Jiřímu se bolestně sevřelo srdce. To ho dosud nenapadlo. Ale Růženu také ne! Bože, jak by byl šťasten! „Já bych toho ani nechtěl,“ řekl příkře, přemáhaje se ze všech sil.

Tyldě se podařilo zvednout oči. „Ona by snad také nechtěla. Má tady ... svého důstojníka. Přesadili ho do Prahy. Proto utekla ... za ženatým. To ti jistě neřekla.“

„Tyldo,“ řekl chraptivě, sežehuje ji očima, „ty lžeš!“

Tyldě se třásly ruce a tváře, ale ještě se nevzdávala. „Uvidíš sám,“ koktala. „Ty jsi takový dobrák. Neříkala bych ti to, kdyby ... kdyby mi tě nebylo líto. Růžena tě nikdy neměla ráda. Říkala o tobě, že jsi —“

„Jdi pryč,“ křikl bez sebe vztekem. „pro Krista, dej mi pokoj!“

Tylda pomalu vstávala. „Měl bys ... měl by sis nalézt lepší byt, Jirko,“ řekla s hrdinným klidem, „podívej se, co je tu špíny. Nechtěl bys košíček hrušek?“

„Nic nechci.“

„Musím už jít ... Tady máš tak temno ... Ah bože, Jiří, tak na shledanou.“

Krev mu bušila ve spáncích, hrdlo měl sevřené; pokusil se o práci, ale sotva usedl, rozlámal vzteky držátko, vyskočil a běžel k Růženě. Vyběhl k ní uřícen a zazvonil; přišla otevřít paní bytná, a že prý mladá paní už od rána je venku; má snad něco vyřídit?

„Není třeba,“ zahučel Jiří a vlekl se domů, jako by nesl nesmírnou tíhu. Doma usedl nad akty, opřel hlavu o dlaně a začal studovat; ale míjela hodina, a on neobrátil ani stránku; přišel soumrak, setmělo se, a nerozsvěcel. Tu svěže, radostně zařinčel zvonek, v předsíni zašustěla sukně a do pokoje vtrhla Růžena. „Ty spíš, Jirko?“ smála se líbezně. „Bože, jak je tu tma! Kde jsi?“

„Ne, pracoval jsem,“ vypravil ze sebe zaschle. Pokoj zavoněl chladem a nesmírně jemnou vůní.

„Poslyš,“ začala vesele.

„Chtěl jsem jít k tobě,“ přerušil ji, „ale myslil jsem, že třeba nejsi doma.“

„Kde bych byla?“ podivila se upřímně. „Ah, tady je pěkně! Jirko, já jsem tak ráda u tebe!“ Dýchala z ní radost a mládí, jiskřila štěstím. „Pojď si sednout ke mně,“ prosila, a když usedl vedle ní na pohovce, vzala ho kolem krku a opakovala: „Já jsem tak ráda, Jirko!“ Opřel tvář o její chladnou kožišinku, zrosenou podzimním mžením, nechal se slabě kolébat a myslil si: Ať byla kdekoliv — co mně je konečně po tom? aspoň že přišla hned pak ke mně. Ale jeho srdce mřelo a svíralo se podivnou směsí pronikavé bolesti a sladké vůně.

„Co je ti, Jiříku?“ vykřikla ulekaně.

„Nic,“ řekl ukolébán. „Byla tu Tylda.“

„Tylda!“ opakovala a ztrnula. „Pusť,“ ozvala se po chvíli. „Co říkala?“

„Nic.“

„Viď, mluvila o mně? Říkala něco zlého?“

„Tak — trochu.“

Růžena se dala do zlostného pláče. „Ta špinavá ženská! Nic, nic mně nepřeje! Co pak já za to mohu, že se jim vede špatně? Přišla jistě jen proto, že ... že ... že nějak zvěděla, co's pro mne udělal! Kdyby se jim vedlo lépe, ani by si na tebe nevzpomněla! Je to tak hnusné! Všechno by chtěla pro sebe ... pro své děti ... ty protivné děti!“

„Nemluv už o tom,“ prosil Jiří.

Ale Růžena plakala dále: „Chce mně všechno zkazit! Sotva jsem začala žít trochu lépe, už je tu, pomlouvá a chce mně vzít ... Řekni, ty věříš, co ti napovídala?“

„Ne.“

„Vždyť já jistě nic nechci než být svobodná! Copak nemám právo, abych byla trochu šťastnější? Já chci tak málo, byla jsem tady tak šťastná, Jirko, a teď přijde ona —“

„Neboj se,“ řekl a šel rozsvítit lampu. Růžena ihned přestala plakat. Díval se na ni pozorně, jako by ji viděl po prvé. Hledí k zemi, rty se jí chvějí; ah, jak je hezká a mladistvá! Má nové šaty, na rukou malé rukavičky napjaté k prasknutí, pod sukní vyhlížejí hedvábné punčochy ... Maličké nervosní prsty si hrají s nitmi roztrhaného povlaku na pohovce.

„Odpusť,“ řekl s povzdechem, „mám teď nějakou práci.“

Poslušně vstala. „Ach, Jirko,“ začala a nevěděla dále. S rukama sepjatýma na prsou, rychlým a zmučeným pohledem, bledými rty stála tu jako obraz strachu. „Buď bez starosti,“ řekl krátce a sedl si ke své práci.

Den na to seděl nad svými akty až do soumraku. Snažil se hladce a bezvědomě zapadnouti do mechanismu práce, nutil se dělati rychleji a rychleji, ale každým okamžikem se v jeho práci otvírala a šířila živá trhlinka bolesti. V tom přišla Růžena. „Jen piš," zašeptala, „já tě nebudu vyrušovat." Seděla tichounce na pohovce, ale cítil stále na sobě její vášnivé a vybdělé oči.

„Proč's ke mně nepřišel?" vyhrkla náhle. „Byla jsem dnes doma." Vycítil v tom doznání, které ho dojalo. Položil péro a obrátil se k ní; byla oblečena černě jako kajícnice, bledší než jindy, s ubohýma ručkama sepiatýma na klíně, jež z dálky cítil chladnouti. „Je tu skoro zima," zabručel omluvně, a pokusil se hovořiti jako jindy, nedotýkaje se včerejšku. Odpovídala pokorně a sladce jako vděčné děvčátko.

„Víš, ona Tylda," vydralo se jí z čista jasna. „Proto se jim vede tak špatně, že její muž je hlupák. Ručil za někoho a pak musil platit... Je tím sám vinen, měl myslit na děti; ale když ničemu nerozumí! Měl agenta, který ho okradl, a vůbec každému uvěří... Víš, že ho žalují pro zaviněný úpadek?"

„Nevím nic," uhýbal Jiří; viděl, že na tohle myslila po celou noc, a bylo mu jaksi stydno. Růžena necítila jeho tichý odpor; přišla do ráže, celá se rozpálila a hned se vytasila se svými největšími kartami: „Chtěli už na mém muži, aby jim pomohl; ale on si opatřil zprávy a vysmál se... Tam prý dát peníze, řekl, to je rovnou vyhodit je; mají na tři sta tisíc passiv... Blázen, kdo by tam strčil jediný halíř; přišel by o všechno."

„Proč mi to říkáš?"

„Abys to věděl," nutila se do lehkého tónu. „Víš, ty jsi takový dobrák, nechal by se's třeba o všechno připravit..."

„To jsi hodná," řekl nespouštěje s ní očí. Byla napiatá jako luk, hořela chutí říci ještě něco více, ale jeho pozornost ji tísnila; počala se báti, aby nešla příliš daleko. Prosila, aby jí našel nějaké místo, že nikomu, nikomu nechce být na obtíž, že se omezí ve všem, že by nemusila mít tak drahý byt... Teď, teď snad navrhne, že by mu vedla domácnost! Čekal s tlukoucím srdcem, ale ona odvrátila oči do okna a začala s jiného konce.

Den na to přišlo psaní od Tyldy.

„Milý Jiří,

lituji, že jsme se rozešli v takovém nedorozumění. Kdybys věděl vše, vím, že bys četl jinak tento dopis. Jsme v zoufalém postavení. Kdyby se nám podařilo zaplatit teď padesát tisíc, byli bychom zachráněni, neb náš průmysl má budoucnost a do dvou

let počne se vypláceti. Dali bychom ti všechny záruky pro budoucnost, kdybys nám teď půjčil peníze. Byl bys spolumajitelem závodu a bral bys podíl z výnosu, až se začne vypláceti. Přijď se podívat na náš závod, uvidíš sám, že má budoucnost. Poznáš také naše děti, jak jsou milé a hodné, pilně se učí a nepřeneseš přes srdce, abys jim zničil celou budoucnost. Aspoň pro ty děti to udělej, neb je to naše krev, a Karel je už velký a chytrý a má velkou budoucnost. Odpusť, že tak píši, jsme celí rozčileni a věříme, že nás zachráníš a že budeš mít rád naše děti, neb máš dobré srdce. Přijď určitě. Až Tyldička vyroste, šla by ráda k strýčkovi za hospodyni, uvidíš, jak je milá. Nepomůžeš-li nám, můj muž to nepřežije a ty děti budou žebráci. Zdraví Tě, drahý Jiří, Tvá nešťastná sestra Tylda.

P. S. Stran Růženy jsi říkal, že jsem lhala. Až přijede můj muž do Prahy, přinese Ti doklady. Růžena si nezasluhuje Tvé podpory a šlechetnosti, neb dělá nám hanbu. Může se raději vrátit k svému muži, on jí odpustí, a ona nemusí ujídat chleba nevinným dětem."

Jiří odhodil dopis. Bylo mu hořko a ošklivo. Z rozdělané práce na stole zavála na něj zoufalá prázdnota, těžká koule hnusu stoupala mu do hrdla; i nechal všeho a šel k Růženě. Byl již na schodech před jejími dveřmi, ale tu mávl rukou, sestoupil a coural sám po ulicích. Viděl z dálky mladou ženu v kožišinách, zavěšenou do důstojníka; rozběhl se za nimi jako žárlivec, ale Růžena to nebyla. Viděl jasné ženské oči, slyšel smích na růžových rtech; viděl ženy zářící, zvonící štěstím, důvěrné, plné radosti a krásy. Unaven vrátil se konečně domů. Na jeho pohovce ležela Růžena a plakala. Tyldin dopis válel se otevřen na zemi.

„Ta skrblice," vzlykala vášnivě, „že se nestydí! Chce tě okrást, Jirko, o všechno okrást; nedej se, nevěř jí ani slovo! Ty nemáš ponětí, jaká to je prohnaná a lakomá ženská! Proč mne pronásleduje? Co jsem jí udělala? K vůli tvým penězům ... mne ... tak ostouzet! Jde jí jen ... jen o tvé peníze! Vždyť je to hanba!"

„Má děti, Růženo," namítal Jiří tiše.

„Nemusela si je udělat," vykřikla drsně, dusíc se pláčem. „Vždycky nás okrádala, má ráda jen peníze! Pro peníze se vdávala, od malička se chlubila, že bude bohatá ... Vždyť je hnusná, nízká, hloupá, — řekni, Jirko, co na ní je? Víš, jaká byla, když se jim vedlo lépe! Tlustá, nadutá, nepřátelská ... A teď by si chtěla ... vzít na mně ... Jiří, ty bys to dovolil? Ty mne zas vyženeš? Spíš se utopím, než bych šla zpátky!"

Jiří poslouchal s hlavou skloněnou k zemi. Ano, teď to děvče bojuje o všechno, o svou lásku, o své štěstí; pláče vztekem, její hlas zní vášnivou nenávistí ke všemu ostatnímu, k Tyldě, ale i k němu, který jí může vše vzíti. Peníze! to slovo jako bičem švihlo Jiřího, kdykoliv je řekla; připadalo mu nestoudné, špinavé, urážlivé...

„...Bylo to pro mne jako zázrak, když's mně nabídl peníze," plakala Růžena. „Vždyť je to pro mne svoboda a všechno! Sám's mně je nabídl, Jirko, neměls je vůbec nabízet, kdybys mně je chtěl zase brát! — Teď, když na ně počítám..."

Jiří už neposlouchal. Z dálky slyšel žaloby, výkřiky, pláč... Cítil se bezmezně ponížen. Peníze, peníze, — ale co pak šlo jenom o peníze? Kriste Pane, co se to stalo? Proč zhrubla ustaraná a mateřská Tylda, proč křičí ta druhá, proč zhrublo a znechutilo se mé vlastní srdce? Co pak šlo vůbec o peníze? Pocítil divnou schopnost a skoro chuť urazit Růženu, říci jí něco surového, ponižujícího, pánovitého...

Vstal s jakousi lehkostí. „Počkej," řekl chladně. „To jsou mé peníze. A já," dokončil s velkolepým propouštěcím gestem, „si to rozmyslím."

Růžena vyskočila s očima plnýma úleku. „Ty... ty..." koktala. „Ale ovšem... rozumí se... Prosím, tě, Jirko... ty's mně snad nerozuměl... to jsem nemínila..."

„Je dobře," uťal suše. „Říkám, že si to rozmyslím."

Blesk nenávisti šlehl očima Růženy; ale hryzla se do rtů, sklonila hlavu a odešla.

Nazítří ho čekala doma nová návštěva: Tyldin muž, těžkopádný, rudý, plný rozpaků a psí pokory. Jiří se dusil hanbou a zlostí a ani neusedl, aby přinutil návštěvu státi.

„Co si přejete," řekl netázavým tónem úředníka.

Těžkopádný muž se zachvěl a dostal ze sebe: „Já... já... totiž Tylda... posílá nějaké dokumenty... které jste si přál..." a jal se zimničně hledati po kapsách.

„Naprosto nepřál," odkývl Jiří rukou. Nastala mučivá pausa.

„Tylda vám psala... švakře..." začal nešťastný továrník rudna ještě více, „že náš závod, zkrátka. kdybyste se chtěl účastnit..."

Jiří ho úmyslně nechával tonouti.

„Totiž... věc není tak špatná, a kdybyste se účastnil, zkrátka, náš obor má budoucnost a... jako společník..."

Dveře se tiše otevřely a v nich stála Růžena. Zkameněla, když uviděla Tyldina muže.

„Co je?“ zeptal se Jiří ostře.

„Jirko,“ vydechla Růžena.

„Mám návštěvu,“ odbyl Jiří a obrátil se k svému hosti. „Prosím.“

Růžena se nehýbala.

Tyldin muž se zapotil studem a strachem. „Tady jsou... prosím... ty doklady, listy co nám psal její muž a jiné dopisy... zachycené...“

Růžena se zachytila dveří. „Ukažte,“ řekl Jiří, vzal listy, tvářil se, jako by chtěl číst první dopis, ale tu zmáčkl vše v hrsti a donesl Růženě. „Tady máš,“ řekl se zlým úsměvem, „a teď promiň. A do banky už nechoď... vybírat; šla bys marně.“ Růžena ustupovala beze slova, s tváří popelavou.

„Tedy váš závod,“ pokračoval Jiří chraptivě, zavíraje dveře.

„Ano, výhlídky jsou... nejlepší, a kdyby byl kapitál... zatím ovšem bez úroků...“

„Poslyšte,“ přerušil ho Jiří bez okolků, „já vím, že je to všechno vaše vina; mám informace, že nejste opatrný ani — ani kulantní —“

„Já bych se vynasnažil,“ koktal Tyldin muž hledě na něj psíma očima, jimž Jiří uhýbal.

„Jak bych vám mohl důvěřovat?“ krčil Jiří rameny.

„Ujišťuji vás, že... že bych si vážil vaší důvěry... a všemožně... Máme děti, švakře!“

Strašná, trapná lítost zmučila srdce Jiřího. „Přijďte si — za rok,“ zakončil posledním zbytkem své praskající vůle.

„Za rok... bože...“ vzdychl Tyldin muž, a jeho bledé oči se zalily slzami.

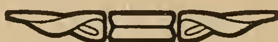
„S bohem,“ řekl Jiří podávaje mu ruku.

Tyldin muž neviděl podávané ruky. Šel ke dveřím klopýtaje o židle, hmatal do prázdna po klice... „S bohem,“ loučil se ve dveřích zlomeným hlasem, „a... děkuji vám.“

Jiří osaměl. Pot nesmírné slabosti vyvstal mu na čele. Složil ještě akta rozevřená na stole a zavolal bytnou; když přišla, přecházel po pokoji a tiskl obě ruce k srdci; zapomněl už, co na ní chtěl.

„Počkejte,“ zavolal, když odcházela. „Přijde-li sem dnes... nebo zítra, nebo kdykoliv má sestra Růžena, řekněte, že mi není dobře, a že... prosím, aby nikdo ke mně nechodil.“

Pak ulehnuv na svou starou pohovku, vyhledal očima novou pavučinu, která přibyla v koutě nad jeho hlavou.

JOSEF HOLÝ:

Z LESŮ.

V těch tuchomských hvozdech různotvárných
toulají se moje mladé sny,
letí, letí kouzlo písní jarných,
lunou bledou svítí do vesny,
zoufá, doufá v touhách věčně marných.

Žádá, prahne omámený zrak,
zornice je tužbou roznícená,
silná tiseň, sladká jako žena
pučí z prachu země do oblak.

Slunce dosáh' veliký můj květ,
světy pronik' radostný můj smích,
mrtvé živí plamenný můj vznět.

Prudkou horkostí mé srdce stoná,
na tvých nohou v lesích tuchomských
blouznivá má píseň bouří skoná.

DR. JAN LÖWENBACH:

ČESKOSLOVENSKÉ PRÁVO AUTORSKÉ PO RATIFIKACI MÍRU.

Když dne 31. prosince 1896 vyhlášen byl v Rakousku nový zákon o právu autorském, dostalo se nám rázem takové úpravy poměrů autorsko-právních, která sice proti stavu dřívějšímu i proti ostatním zemím byla zřejmým pokrokem. V jednom kuse, a to velmi závažném, znamenal však nový zákon krok nazad: v oboru mezinárodní úpravy a ochrany práv autorských. Kdežto totiž dřívějši patent z r. 1846 stál v §u 39. na stanovisku úplné materielní vzájemnosti — poskytuje ochranu i dílům, jež vyšla mimo území bývalého německého bundu, pokud díla rakouská v dotyčném území rovněž byla chráněna — stanovil § 2. nového zákona, že ochrana pro díla cizinců platí jen dle obsahu zvláštních státních smluv*), jinak že vztahuje se toliko na díla cizinců vyšlá v říši německé a na nevyšlá díla německých příslušníků státních, pokud

*) Takové smlouvy uzavřeny byly toliko s Italií, Francií, Velkou Britannii a Německem. Poměr k Uhrám byl upraven zákonem z r. 1887.

vzájemnost je zaručena, a ne déle než v Německu samém. Byl to český poslanec Dr. Josef Tuček, který při projednávání zákona v rakouském parlamentě navrhoval, aby ochrana byla poskytnuta všeobecně dílům všech cizinců, jež dosud nevyšla neb vyšla v cizině, pokud jest zaručena aspoň formální reciprocita, avšak návrh jeho pro odpor vlády propadl a reprocita zaručena toliko Německu...

Musilo dojíti ke zhroucení Rakouska, aby konečně tato rakouská zásada byla prolomena. Dle čl. 20. mírové smlouvy spojených a přidružených mocností s Československem zavázána jest naše republika, aby do roka od ratifikace míru přistoupila ke komplexu mezinárodních úmluv označovaných jako „bernská konvence“ na ochranu děl literárních a uměleckých*). Až do svého přistoupení ke konvenci jest Československo zavázáno zabezpečiti účinnými opatřeními zákonnou ochranu literárního a uměleckého vlastnictví příslušníků států spojených a přidružených. Kdyby některý stát konvence bernské dosud účasten nebyl, zabezpečí mu Československo tutéž ochranu až do té doby, kdy uzavře s ním zvláštní smlouvu. Mimo to Československo pod podmínkou vzájemnosti uzná a bude chrániti všecka práva vlastnictví literárního a uměleckého příslušníků států spojených a přidružených, která byla uznána nebo byla by uznána, kdyby bylo nedošlo k nepřátelství.

Úkolem těchto řádek jest upozorniti naši veřejnost literární, hudební a uměleckou na důležitost tohoto fakta a na to, jaké rozdíly v hlavních kusech nastanou v našem právu autorském přístupem ke konvenci bernské a v jakých směrech bude nutno autorské právo naše pozměniti.**)

*

---

*) Je to úmluva bernská z 9. září 1886, revidovaná v Berlíně 15. listopadu 1908 a doplněná v Bernu 20. března 1914. — Jednalo se sice již za Rakouska o přistoupení k bernské konvenci a vláda vyžádala si o tom posudky různých autorit a korporací, ale k přístupu nikdy nedošlo. Také „Česká Akademie“ podala vládě obšírný a pozoruhodný posudek, vypracovaný prof. Dr. Emilem Ottem, vyznívající pro přístup. Uveřejněn jest ve Věstníku Č. A., R. IX. str. 307. — Které státy, kdy a s jakými výhradami k bernské konvenci až do války přistoupili, nemá zde pro naše zájemníky významu. Lze se o tom poučiti v knize Röthlisbergerově: „Urheberrechtsgesetze und Verträge in allen Ländern“, Lipsko, G. Hedeler, 1914, na str. 381 a násl. Řada těchto států bude nyní ovšem značně rozmnožena, poněvadž všecky státy uzavírající mír — i Rakousko — budou zavázány ke konvenci přistoupiti.

**) Přihlížíme při tomto srovnávání jen k rakouskému zákonu o právu autorském z 26. prosince 1895, č. 197 ř. z., pomíjejíce prozatím pro jednoduchost a menší závažnost zákon uherský z 26. dubna 1884, který dosud

1. Pokud jde o věcný rozsah, nastane kromě důležitých podrobností, o nichž bude dále řeč (bezvýhradná ochrana překladu, gramofony, kinematografy — viz níže pod č. 5., 9. a 10.) všeobecné rozšíření ochrany proti dosavadnímu stavu, že za díla literární a umělecká bude považovati všecky výtvory literární, umělecké neb vědecké bez ohledu na způsob a formu rozmnožení, jako: knihy, brožury a jiná díla písemná, dramatická neb hudebně-dramatická, choreografická a pantomimická, pokud děj jevištní písemně neb jinak jest zachycen, díla hudební s textem i bez textu, díla kreslířská, malířská, stavitelská, sochařská, rytiny a lithografie, illustrace, mapy, plány všeho druhu, skizzy a výtvory plastické. Téže ochrany požívati budou překlady, adaptace, hudební úpravy a jiná zpracování díla literárního neb uměleckého, jakož i sbírky z různých děl. Rakouský zákon (§ 5.) vylučuje z ochrany: zákony, nařízení, veřejné spisy, řeči a přednášky přednesené v záležitostech veřejných, obchodní oznámení, vysvětlení a návody užívací, tiskové výrobky pro potřeby života domácího a napodobeniny uměleckých děl na výrobcích průmyslových. Zdálo by se na první pohled, že

platí na Slovensku. Nesrovnalosti, které se podávají z dvojího práva autorského v Československu, bude ovšem při reformě nutno také odstraniti. Jsou dosti závažné v podrobnostech i v zásadních otázkách. Hlavní rozdíly jsou: Dle zákona uherského patisk vztahuje se též na přednášky poučné a zábavné, pak na souborná vydání veřejných řečí a nedovolené přejímání sebraných a vyšlých zpráv novinářských. Právo překladu jest omezeno nejen časově, nýbrž i formalitami registrace. Doba ochranná obnáší 50 let po smrti autorově a týká se nejen děl pravojmenných, nýbrž i těch, jež vyšla s uznaným jménem spisovatelským; jinak 50 let od vyjití díla. U korporací platí lhůta 30letá. Při dílech hudebních jest jakýsi rozdíl v definici a příkladech vsáhnutí. Ochrana práva provozovacího jest poněkud ostřejší. Méně závažné jsou rozdíly v ochraně děl výtvarných a fotografických. Zákon vztahuje se i na díla uherských příslušníků, vyšlá v cizině (tedy i na díla býv. uherských Slováků vyšlá v Čechách? Sotva; neboť rak. zákon vztahuje se na všecka díla vyšlá v tuzemsku) a na díla cizinců vyšlá u uherských nakladatelů a cizinců bydlících a zdaněných v Uhrách nejméně dva roky. — Celkem — až na delší lhůtu ochrannou — nelze říci, že by autorské právo uherské bylo výhodnější než právo rakouské. Za to však právo nakladatelské jest upraveno daleko podrobněji a moderněji (obch. zákonem z r. 1875) než rakouské. Obsahuje na př. aspoň všeobecná pravidla o úpravě, počtu výtisků a ceně díla. Smlouva platí v pochybnosti jen na jedno vydání. Není-li jiné úmluvy, platí pro nové vydání tytéž podmínky jako pro prvé. Nebyl-li smluven honorář, určí jej soud vyslechna znalce. Dále jsou tu předpisy o splatnosti honoráře, o následcích nesplnění smlouvy neb náhodné nemožnosti splnění, o zrušení a zaniknutí smlouvy, více méně tedy o věcech, o nichž zákon rakouský se důkladně vymlčel.

toto omezení jest odůvodněno a vyhovuje praktické potřebě. Avšak již Ott (l. c. 309) ukázal ve svém posudku, že tato výhoda jest toliko zdánlivá a že nelze se obávati nijakého poškození našich autorů přístupem ke konvenci bernské, v níž tato omezení obsažena nejsou, poněvadž pokud jde skutečně o díla literární neb umělecká, jsou vždy v nějaké formě chráněna. Dílům umění užitého poskytnouti jest ochranu, pokud to dovoluje zákonodárství dotyčného státu.

Nedovoleným vsáhnutím v právo autorské bude zejména takové přivlastnění díla literárního neb uměleckého (na př. adaptace, hudební úprava, přeměna románu neb novelly v divadelní kus neb naopak), jež se jeví jako reprodukce díla v téže neb v jiné formě s nepodstatnými změnami, zkratkami nebo přídavky, nemajíc vlastností nového díla originálního.

Právo přejímati výtahy neb kusy z děl literárních a uměleckých do prací určených pro vyučování neb k účelům vědeckým neb do chrestomathií jest vyhrazeno vnitřnímu zákonodárství jednotlivých států neb státním smlouvám.

Tato ustanovení bernské konvence jsou podstatným pokrokem proti právu rakouskému, v němž výčet děl literárních a uměleckých, ač ve své kasuistice jest daleko četnější, přece věcně jest značně užší, poskytuje na př. ochrany toliko sbírkám listů, nikoli listům jednotlivým, byť literárně sebe význačnějším, a vylučuje vůbec z ochrany díla umění stavitelského, u nichž chrání pouze plány, a vnášeje neodbornou terminologií jednotlivých úprav hudebních úplný zmatek do pojmů úprav chráněných a nechráněných. Kromě toho otázka nedovolených úprav a dramatisace jest všeobecněji a jasněji zodpověděna.

2. Místní rozsah ochrany bude přistoupením k bernské konvenci rozšířen na všecky svazové státy v mezích úplné materiální reciprocity, takže lze říci, že českým autorům dostane se konečně téměř úplné mezinárodní ochrany. Autoři kteréhokoli svazového státu požívají totiž jak pro neuveřejněná tak i pro po prvé uveřejněná díla ve všech státech svazových (ovšem s výjimkou vlastního státu) týchž práv, jakých poskytují vlastní zákony domácím původcům jakož i všech práv stanovených bernskou konvencí. Výkon těchto práv není vázán žádnými formalitami*) a je nezávislý na

*) Takové formality předepisuje n. př. autorský zákon Severoamerické Unie, která ovšem k bernské konvenci dosud nepřistoupila. Pro docílení ochrany nutno každý v cizině provedený převod práva autorského nejprve před konsulátním neb vyslaneckým úředníkem ověřiti, čímž dosahuje se

ochraně vlastního státu původcova. Zásadně řídí se tedy rozsah ochrany práv autorských dle zákonů onoho státu, v němž dílo ochrany se domáhá. Autor svazového státu, který uveřejní dílo po prvé v jiném státě svazovém, požívá v tomto státě rovněž týchž práv, jako autoři domácí, v ostatních státech svazových toliko těch práv, jež poskytuje bernská konvence.

3. Časový rozsah ochrany byl dosud v různých státech upraven velmi nejednotně. Kdežto Rakousko a Německo přes všecky snahy o časové rozšíření ochrany držely se houževnatě lhůty třiceti let od smrti autorovy, poskytla celá řada kulturních států ochranu na dobu 50 let (Belgie, Francie, Anglie, Švédsko a j.). Kromě toho pozůstalá díla vyšlá v posledních 5 letech ochranné lhůty chrání rakouský zákon ještě dalších pět let od vyjití, díla anonymní a pseudonymní 30 let od vyjití.

Bernská konvence stanoví sice zásadně, že ochrana trvá po dobu života autorova a 50 let po jeho smrti, není-li však tato lhůta přijata všemi státy svazovými, řídí se doba ochranná dle zákona té země, v níž ochrany se domáháme, ale nemůže přesahovati dobu stanovenou ve státě autorově. Lze však doufati, že této možnosti — zavésti ochranu padesátiletou — bude nyní použito při nové úpravě našeho zákona autorského a že Československo nezůstane za ostatními státy kulturními, které ochranu padesátiletou dávno zavedly.

Pro díla fotografická neb podobně rozmnožená jakož i pro díla pozůstalá (posthumní), anonymní a pseudonymní přenechává bernská konvence stanovení ochranné lhůty zákonům jednotlivých států, v nichž ochrana se vymáhá, lhůta nesmí však přesahovati ochrannou dobu stanovenou ve vlastním státě autorově.

4. Pokud jde o definici patisku při různých zpracováních originálu, nelze mezi naším zákonem a konvencí shledati rozdílu podstatného. Zákon rakouský rozlišuje sice podrobně u každé skupiny děl (literárních, hudebních, výtvarných) co patiskem jest a co není, avšak vždy jest vlastně rozhodna všeobecná zásada, že za patisk nutno považovati takové zpracování, které nemá vlastnosti díla originálního. Tato všeobecná zásada stačí sice při znaleckém posuzování otázek patisku, avšak nebude na škodu, když do nového zákona bude výslovně též převzato všeobecnější ustanovení

prozatímní ochrany (prima facie); nato do 6 měsíců jest žádati o zápis převodu (copyright) do autorského rejstříku, který se vede ve zvláštním úřadě při kongresní bibliotéce v Kolumbii. Tam nutno založiti 1 exemplář díla a zaplatiti předepsané poplatky.

bernské konvence ohledně ochrany všech adaptací a hudebních úprav, a i specielní zápověď přeměny románů, novel neb básní v dílo divadelní neb naopak, pokud přivlastnění obsahuje toliko nepodstatné změny, zkratky nebo přídavky nemajíc vlastností nového díla původního. Tím totiž, že rakouský zákon (proti původní vládní osnově) o otázce zdramatisování vůbec mlčí, vznikala často — neprávem ovšem — domněnka, že zdramatisování, pokud neobsahovalo hrubého a nápadného zneužití, považovati lze za přípustné.

5. Podstatného rozšíření dostane se autorům děl literárních co do výhradného práva na vydání překladu. Dosavadní zákon rakouský omezuje totiž toto právo značně. Autor vydaného díla musí si právo překladu výslovně vyhraditi na listě titulním, v předmluvě neb na počátku díla, ale mimo to již po třech letech stane se výhrada ta bezúčinnou vzhledem k těm řečem, v nichž vyhrazený překlad nebyl úplně vydán. Mimo to pět let po vydání vyhrazeného překladu zanikne vůbec výlučné právo autorovo k vydání překladu. (V Uhrách musí vyhrazený překlad býti do roka začat a do 3 let vydán a obojí fakt nutno dáti úředně registrovati).

Bernská konvence rozšiřuje tato práva v tom směru, že autoři děl neuveřejněných neb uveřejněných po prvé v některém státě svazovém požívají v ostatních státech svazových po celou dobu trvání svého práva k originálu též výhradného a neomezeného práva k překladu neb k jeho povolení. Toto rozšíření práva na ochranu překladu dlužno v zájmu našich autorů co nejvřeleji vítati.

6. Také ochrana práva provozovacího dozná znamenitého rozšíření proti stavu nynějšímu, především ovšem u děl hudebních. Výlučné provozovací právo literárních děl divadelních jest rak. zákonem sice uznáno, avšak u děl hudebních omezuje se rovněž jen na díla divadelní, kdežto jiná díla hudební jsou proti bezprávnému provozování chráněna jen, pokud nebyla řádně vydána a poté, když při vydání výhrada provozovacího práva výslovně na titulním listě neb na počátku díla jest uvedena. Totéž platí i o řádně vydaných, autoru vyhrazených zpracováních díla hudebního.

Bernská konvence nerozlišuje však vůbec mezi provozovacím právem k dílům dramatickým a hudebním, nýbrž všeobecně určuje, že ochrana veřejného provozovacího práva vztahuje se na

obojí skupinu děl, ať si dílo bylo již uveřejněno čili nic a bez ohledu na to, zdali při uveřejnění autor veřejné provozování zapověděl čili nic. Právo provozovací je tedy všeobecně chráněno, aniž by autor při vydání byl povinen si je výslovně vyhraditi nebo provozování zapověděti.

7. V ochraně článků a statí novinářských není mezi bernskou konvencí a našim nynějším zákonem rozdílu příliš podstatného. Náš zákon nechrání jednotlivých článků, telegramů a denních novinek z veřejných listů, chrání však články vědecké, odborné a beletristické, když na počátku jich patisk jest výslovně zapovězen. K vědeckým a odborným (nikoli tedy ryze beletristickým) časopisům se však tato ustanovení nevztahují a jsou tedy všecky články a stati jich před patiskem chráněny.

Předpis bernské konvence je tu poněkud širší, neboť chrání ve všech státech svazových vůbec všecka díla z oboru literatury, vědy a umění, ať jest předmět jejich jakýkoli, která byla uveřejněna v novinách nebo periodických časopisech některého svazového státu, kromě denních novinek a smíšených zpráv, jež se jeví jako prosté zprávy novinářské a mohou býti volně přetiskovány. S výjimkou feuilletonových románů a novel může však každý článek z novin do jiných novin býti přetištěn, nebyl-li patisk výslovně zakázán, nutno však udati pramen. Zákaz patisku netřeba však — jako u nás v novinách — uváděti na počátku dotyčné stati, nýbrž stačí, je-li vůbec v časopise zákaz uveden. Následky patisku řídí se dle zákonů země, v níž ochrana jest žádána.

8. Za autora díla považuje se dle konvence — až do důkazu opaku — ten, jehož jméno jest obvyklým způsobem na díle udáno, a on jest touto všeobecnou právní domněnkou legitimován, aby před soudy států svazových svá práva proti vsáhnutí obhajoval. Při dílech anonymních a pseudonymních přechází toto oprávnění bez dalších důkazů na nakladatele udaného na díle. Toto ustanovení souhlasí celkem s naším zákonem, s tím jen rozdílem, že náš zákon předpisuje dosti úzkoprse, jak jméno autorovo na díle má býti udáno a že hájení práv u děl anonymních a pseudonymních svěřuje především vydavateli a teprve, kdyby ten udán nebyl, nakladateli.

9. Způsob a provádění ochrany jakož i předpisy o rozšiřování a prodeji děl, dozoru atd. přenechány jsou zákonům jednotlivých států. Závazně však jest pro všecky státy určeno, že každé dílo jevící se býti patiskem může býti zabaveno příslušnými úřady svazových zemí, v nichž originál má nárok na ochranu. V těchto

zemích může se pak zabavení vztahovati i na rozmnoženiny pocházející ze země, v níž originál ochrany nepožívá neb již jí nepožívá. Tato ochrana jest vítaným rozšířením proti dosavadnímu stavu, neboť dle našeho zákona (§ 56. a 59.) může býti žádáno toliko o zabavení exemplářů určených k odbytu.

10. Ochrana děl hudebních proti rozmnožování přístroji mechanickými (kolovrátky, gramofony, fonografy a pod.) rovnala se u nás dosud nule. Náš zákon totiž stanoví, že zhotovování a veřejné užívání nástrojů takových nezakládá vsáhnutí do práva autorského. Naproti tomu bude nyní dle bernské konvence ochranu tuto výslovně uzákoniti alespoň v tomto rozsahu: Autoru díla hudebního přísluší výhradné právo přenášeti dílo na nástroje sloužící mechanické reprodukci a dáti svolení k veřejnému provozování svého díla těmito nástroji. (Je nejvýš načase, aby tato ochrana i u nás byla zavedena, uvážíme-li, jak těží z těchto mechanických reprodukcí výrobci, zpěváci a virtuosové, kdežto skladatelé jsou bez nároků rabováni a z ochrany úplně vyloučeni.) Každý svazový stát jest sice oprávněn stanoviti při této ochraně výhrady a omezení, avšak s platností toliko pro vlastní území. Ochrana tato nemůže ovšem býti stanovena se zpětnou platností na díla, která již dříve dovoleně byla na mechanické nástroje přenesena; avšak byla-li díla přenesená na mechanické nástroje dovezena bez dovolení oprávněného do státu, v němž jsou zapovězena, mohou tam býti zabavena.

11. Podobně nemá náš zákon dosud žádného ustanovení ani o ochraně děl kinematografických, ani o ochraně děl literárních, divadelních a uměleckých před zpracováním kinematografickým. I v tomto oboru bude nutno převzíti do našeho zákona zásady bernské konvence: Autoru díla literárního, vědeckého neb uměleckého přísluší výhradné právo povoliti kinematografickou reprodukci a veřejné provozování svého díla. Samostatné výrobky kinematografické požívají téže ochrany, jako díla literární neb umělecká, pokud jich autor uspořádáním jevištního děje neb spojením předváděných událostí dodal dílu vlastností osobitého, originálního díla. Bez újmy práv autora originálu literárního, vědeckého neb uměleckého chrání se reprodukce kinematografická jako dílo originální.

12. Výhody, jichž poskytne místně, věcně a časově rozšířená ochrana na základech bernské konvence, budou platiti pro všecka díla, jimž v zemi jich vzniku ochranná lhůta dosud neuplynula. Bude-li tedy, jak důvodně lze očekávati, ochranná lhůta u nás prodloužena, bude to míti veliký význam pro díla autorů, jimž by

jinak ochranná lhůta třicetiletá v dohledné době uplynula (na př. Neruda, Stroupežnický, Zeyer, Bendl). Jestliže však dřívější, kratší ochranná lhůta již uplynula (u nás na př. u Smetany, Bozděcha a j.), nenabudou dotyčná díla přístupem k bernské konvenci znovu prodloužené ochrany ve státech svazových, v nichž platí nebo bude platiti lhůta padesátiletá.

13. Všeobecně dává bernská konvence státům svazovým na vůli, aby vydaly zákony poskytující cizincům ochrany ještě dalekosáhlejší než stanoveny jsou zásadami konvence a přenechává jim právo uzavírati mezi sebou státní smlouvy, poskytující autorům takové širší ochrany, pokud neodporují zásadám konvence.

14. Posléze důležitým důsledkem přístupu Československa k bernské konvenci bude účast naše na švýcarské „Kanceláři mezinárodního svazu k ochraně děl literárních a uměleckých“, která sbírá a uveřejňuje zprávy, týkající se ochrany autorskoprávní, koná šetření pro svaz prospěšná, dle úředních dokumentů všech zúčastněných vlád vydává francouzský časopis (Droit d'auteur) a podává úřední informace o mezinárodních otázkách ochrany autorskoprávní. —

*

Tím byly by v hlavních kusech naznačeny změny a novoty, jež ukáží se nezbytnými při nové úpravě československého práva autorského jako podmínka a důsledek přístupu k bernské konvenci. Avšak tím není nikterak řečeno, že by jimi byl vyčerpán soubor oněch podnětů, které již dnes jeví se býti naléhavými při reformě našeho autorského práva. Když již celá řada otázek zásadní důležitosti bude v novém duchu řešena (na nutnost unifikace práva českého a slovenského bylo již svrchu poukázáno), bude žádoucno, aby nebylo vytvořeno dílo kusé a aby již dnes v souhlase s odbornými kruhy literárními, hudebními, uměleckými a vědeckými bylo pamatováno na všecky reformy, jichž potřeba se v kruzích těch pociťuje (připomínám na př. ochranu básní a textů vůbec před bezprávným zhudebněním, právo na melodii a j.). Současně však bude nutno, aby též bylo přikročeno k důkladné a moderní kodifikaci práva nakladatelského, jehož dosavadní, více než stoletá, chuďoučká úprava jeví se dávno býti naprosto zastaralou, jednostrannou a nedostatečnou.

BÉŇA KLIČKA:

ZASLÍBENÍ.

Údolím plynula řeka, olšemi vroubená,
po lukách dřímalo kvítí a na stráních usínal les,
mýtina úpalem snědá a zmožená,
mateřsky radostným úsměvem oděná,
chovala vřes.

Háj březový, stulený k visce, se zasněně do dálek díval,
hluboko pod hrudou posečenou si ku práci cvrček svou písničku zpíval,
po mezích vzrušeně chvěla se tráva a voněla mateřídouška.

Nad tichým podhorským krajem se snášela šeravá rouška
srpnové noci vlahé,
červánky zemřely nad horami
a na nebe stoupaly hvězdičky nahé,
oživlé drahokamy.

Tenkráte žádala Eliška kněžna pány, jež Češi s ní vypravili
do Němec k snoubenci jejímu Janu, by stanuli chvíli.
Znavena úmornou jízdou i sluníčka palčivou mocí,
zatoužila teď sestoupiti s koně a okřáti nocí.

Když zvěděl to Markvart, pán na Zvířeticích,
zastavil komonstvo u lesů spících
a přikázav krmiti koně i mezky,
vyhledal kněžnu, jež opodál stezky
ulehla v trávě.

Šel potichu, aby ji nerušil krokem.
šel hebce a hravě
nabízet manské své služby nejkrasší z kněžen.

Leč hloubavý duch její nechtěl být střežen:
vlídně, jak vždy, kněžna, miláček Čechů,
žďála, by popřál jí samotné sníti a v heboučké trávě i mechu
přemýšlet konečně v klidu a tichu o tvrdé cestě k neznámému.

Pan Markvart se navrátil k průvodu svému
a Eliška osaměla . . .

Noc vlahá se vzdouvala, létem se chvěla,
k půlnoci skoro bylo . . .
Na nebi vzplanuly tisíce hvězd,
když kněžnino srdce se zastavilo
na těžkém rozhraní životních cest.

Byla tak sama! Vše usnulo: tvorstvo i kvítí.
Jen srpeček s hvězdami nespal; ty věčně svítí!

Na polích, v lese i v chatkách vše znaveně odpočívalo,
by k zítřejším pracím a trudům bez bázně vstalo.

Jen královna Eliška, jediná mezi všemi,
myslila o svém štěstí — o české zemi.

A pojednou cítila, že není sama se svým sněním:
tušení smavé se zjevilo smyslům jejím.

— Všemocný Srpen jsem — pravilo — bratr Síly:
hvězdy mi o tobě laskavě promluvily.
Znám tě . . . Jsi krásná a silná. Jsi poslední Přemyslovna,
na světě není ti jediná žena úkolem rovna.

Jsi královna Čechů, jsi naději umírajících,
jsi jedinou spásou neprobuzených, spících.

Jsi poslední svého rodu . . .

Já, který vládnu květu i plodu,
chci tobě žehnat a síly ti dát,
bys mohla život svůj obětovat
a půvabně kvésti i bohatě zrát.

Tvůj národ, mé dítě, je zlomená třtina,
bídou zmatený roj.
Máš povinnost královny: dáti mu syna,
čistý, horský zdroj.

Máš povinnost dáti mu v silném svém dítěti
moudrého národa vůdce,
jenž dovede dobrem zlo odměňovat,
jenž síly své nemaří v půtce.

Za to, že musíš mu obětovat mládí,
jež ženu ke snům o štěstí svádí,
bude tě vděčně lid vzpomínat.

Věz, Jan tě nemůže milovat
upřímně, s péčí a s hrdostí krále:
ohnivá mysl ho pokaždé odvede od rodinného poklidu dále.
Láska tvá čistá a beznáročná utone v tisíci náhodných nocí,
které ho svedou, ženoucího se širým světem za planou mocí.

Činorodý oheň však v srdci mu plá.
I synu, jejž zplodí ti, hojně ho dá.

Utrpení a bolestí těžkých ti nevzkvete v životě málo:
Jan bude rdousiti vlast tvou i tebe, v níž mužství jeho již po třikráte zrálo.

Krvavou válku ti vypoví pak,
by rodné tvé zemi vtisk' otroků znak,

zláme ti srdce i královský lesk,
až strašlivé zvěsti tě raní blesk,
že s chtivými paními, s havětí dívčí
byl tobě nevěren, porodivši.

Ty přeci nezoufej, jsi mízou kmene,
český lid na tebe nezapomene!

Jan se pak bude bít za cizí říše,
pohrdaje zemí tvou v pošetilé pýše.
Otčinu tvou pokoří, prodá a prokleje,
hložím i bodláčím žirnou půdu oseje!

Hřivny Hor Kutných zle po světě prohýří —
země tvá zpustne, tvé království osiří.
Města mor udáví, lid bude žalovat,
pěst bude vlásti a zloba bude královat.

V cizině zatím Václav, tvé dítě, živý dar rodné tvé zemi,
vzkvete ti pestře a vynikne nad jiné ctnostmi i moudrostmi všemi.

Tichý a veliký v prostotě srdce, vryje se navždy v zlať českého kmene
takže tvůj národ, přešťastné dítě, na tebe nezapomene.
Ač zbavena dětí a zchvácena samotou, v úzkostech zahyneš o svou zemi,
nezemřeš nikdy v srdci Čechů, žít budeš v něm!

Těžší, však čistší a krásnější úděl ti bolestná slova má věstí,
než radostný život a slasti, jež slibuje klidné pozemské štěstí:
Chceš přijmouti břímě i pomoc mou, Eliško? Rci! —

Tu královna, ruce své vysoko rozepnouc, slíbila vášnivě: — Chci! —

A právě pan Markvart se přiblížil zasněné kněžně,
sklonil se nad ní a z těžkých dum vzbudil ji něžně:

— Rač procitnout, královské dítě, již volá tě komonstvo čilé,
vstříc vedoucí tebe i království zmučené slávě a síle.
Vstaň, krásná, vstaň, ztepilá laní, ty, pohádko měkká:
tvůj bujarý mimochodník již kopytem hrabe a čeká.

Hle, hvězdičky na nebi hasnou
a vzduch se chví hodinou časnou,
již teplá se vzbouzejí hnízda
a kdejaké ptáče svou modlitbu ranní si hvízdá.

Rač procitnout, královské dítě, již toužebně čeká tě lid.
Chce pozdravit záchranu svoji, chce královnu královen zřít. —

Svěží a chrabrá i vědoucí cesty své cíl,
hroudě své zaslíbena a plna srpnových sil,
se srdcem bijícím prudce a vznešenou odhodlaností,

s očima jasnýma, zřícima do budoucnosti,
kráčela — po prvé královnou dnes —
mezi svůj lid, v němž se rozpoutal ples,
pryštící z oddaných hrudí.

Cítila, tušení sladké jak v cizinu dálnou ji pudí,

— —

Údolím plynula řeka, olšemi vroubená,
po lukách procitlo kvítí a na stráních hlaholil les,
mýtina, po noci kyprá a zrosená,
mateřským úsměvem slavnostně oděná
živila vřes.

Háj březový, stulený k vísce, se vesele do kraje díval,
hluboko pod hrudou posečenou vstřic paprskům cvrček svou písničku zpíval
na mezi smála se mateřídouška a k svízeli děla:

— Právě teď mimo mne královna jela,
aby nás všecky vykoupila,
krásná, svatá, milá . . .!

V červnu 1918.

OTOKAR ŠIMEK:

KNIHA O ČESKÉ BELETRII.*)

Počátkem století ozývaly se časté hlasy, volající po knižním vydání nejen obsáhlejších studií, ale i recensí průbojníků nové literatury v letech devadesátých. Jest pochopitelno, že v období, kdy byla nejpronikavější naše literární revoluce ukončena — revoluce, z níž vedle nového románu a nové lyriky vzešla zejména kritika jako samostatný útvar slovesného umění — kritika jako věda a jako umění — a kdy se chystala velká díla liter. dějepisná, pociťovala se potřeba retrospektivního studia, o níž také svědčí úžasná poptávka po oněch ročnících „Lit. Listů“. K takovému vydání, které mohlo býti uspořádáno s ohledem na stěžejné otázky estetické, dosud aktuální, nedošlo; a já nepřestávám toho želeti, že recense F. X. Šaldy, které nebyly pouze školou nám, ale které by měly a mohly býti školou i nového pokolení, jsou dnes téměř ztraceny, že celá pilná a bohatá činnost Jindřicha Vodáka je zasuta v starých ročnících denních novin. Víc než kdy jindy jest potřebí této staré poctivé školy analytické dnes, kdy pojmy jsou znovu zatemněny, kdy opět se vzmáhá retorika a spekulace apriorní,

*) Karel Sezima: Pobobizny a reliefy. Studie o domácí próse soudobé. Nákladem B. Kočího v Praze.

snad jako pitvorný ohlas velkých kritiků, kteří po údobí hledání a zkoumání dospěli k synthese, ale jistě solidně založené.

Čím dále vzácnějším zjevem je kritik, který k dílu přistupuje bez předsudků, objektivně, soudě je metodicky, a zaujat nejen jejich co, ale především jejich jak, nalézá v nich odpovědi k problémům tvorby a tvůrce, myšlenky a stavby.

Karel Sezima, věkem a duševním ustrojením blízký oněm kritikům doby přerodu, upravil z kapitol, do nichž po deset let v tomto listě řadí své posudky o české beletrii, řídě se hledisky esteticko-psychologickými, neobsáhlý, ale velmi obsažný výběr ve sporém, elegantním svazečku, jejž nazval „Podobiznami a reliefy". Pokud se autora týče, neznamenáme v knize, jež obsáhla jeho kritické stati z let 1909—1917, vývojových změn (stati ovšem jsou pečlivě zredigovány a překomponovány), již proto, že třicetiletý Sezima vstoupil do „Lumíru" jako sebevědomý vyspělý umělec, opírající své soudy o vlastní tvorbu románovou a novelistickou, takže Sezima čtyřicátník zůstává v podstatě touž osobností, jemným sensualistou bystrého a mnohostranně rozvitého intelektu, jenž těží dnes z bohatější zkušenosti, stupňované skeptické zvídavosti a vypěstěnějšího stylu než před desíti lety. S tím rozvojem snad souvisí i úzkostlivější a obzíravější objektivnost: jest z těch kritiků, kteří se domnívají, že jest třeba dílo posuzovati jako organismus svých zákonů, i hledí vniknouti do duchovního ústrojí nejrozmanitějších individualit — a kolika cestami zároveň! — aniž považuje za účelné vyvažovati z choulostivých tajů soukromého života nediskretní dokumenty, ba aniž věnuje pozornosti materielním okolnostem života toho onoho autora. Předmětem jeho rozboru jest jen dílo a ono mu poskytuje prvky, z nichž konstruuje duchovní postavy básníků. Pokud jest soudcem, posuzuje takto z vnitra zákonnost, organičnost, uměleckou výraznost díla, po případě jeho poruchy a pukliny. Nelze říci, že by se mu dařilo hůře tam, kde zkoumá bytosti sobě cizí, ba protichůdné: to jsou právě zkušební kameny jeho intuitivní, básnické chápavosti. Pro nás, kteří známe Sezimu dvacet let, v jednom se změnil nejméně: v sensibilitě, svěže a citlivě reagující na každý popud, jež má vždy pohotově šťastný, odstíněný výraz, útlý dialektickou volbou a dušezpytnou zkušeností, barvitý slovesnou kulturou impresionisty: tuto prodlouženou mladickost jedinečně doplňuje pružná, skeptická rozumovost, jež se nesnáší s jakoukoli dogmatičností, byť měla všechna kouzla výmluvného idealismu.

* * *

Výbor svých studií rozvrhl K. Sezima ve dvě části: v „portrety a silhuety“, které mají ráz syntetických studií o díle klasiků mladé české literatury, ač vycházejí z některého díla vydaného v tomto desítiletí, a v „románové reliefy“, které jsou ukázkami analytických schopností a vůbec kritické metody Sezimovy. Ale mezi oběma druhy nalézáme pot-pourri autorů a děl, nadepsané „Mimo tradiční vzorec“, jichž zájmovým ústředím i pojítkem jest krise impresionistického realismu, zejména vzhledem k teoriím o t. zv. novoklasické novele, které vzrušovaly písemnictví let bezprostředně před válkou. Stať tato, připojená k „podobiznám“, jest metodicky příbuznější „reliefům“ — ale to konečně jest vedlejší. — Vstupem i závěrem souboru Sezimova jest dvojí studie o předčasně zemřelém důvěrném příteli našeho kritika, Josefu Matějkovi, který tak příznačně pro celé pokolení v pravdě tragické (Matějka-Marten-Theer!) vyšlo z kosmopolitického exotismu, uvědomilo si kletbu svého vytržení z domácí půdy a kmenových tradic a jalo se pátrati po pramenech, výživných české duši, ale podlehlo přírodě a osudu na samém prahu obrození a spásy. První jest elegicky ovanutý portrét, druhá rozbor jeho pohrobního díla; v obou však podařilo se Sezimovi ve zjevu Matějkově nakresliti typického zástupce tohoto pokolení, bořícího své vzdušné stavby, spíš sněné než opravdu stavěné z cizího duchovního materiálu, z nichž žádná neobstála vůči vrtošivému, v pravdě česky mudráckému skepticismu těchto kosmopolitů, pokud nestanuli u problému svého poblouzení a nepochopili, že jest jim otázkou života a smrti, dovedou-li nalézti cestu ke kořání svého života duchovního, který jest kmenový, nikoli individuální.

Kritický soubor takto zarámovaný bylo by dobře možno nazvati „Zkoumáním o českém románě a české novele“, o literárních útvarech, které vedle lyriky byly nejvíce pěstěny trojím pokolením, mezi F. X. Svobodou a Fráňou Šrámkem nebo bratry Čapky: jest v tom vpravdě čtvrt století české beletrie. Skladba knihy není — a nemůže býti — historická, její zájem je spíš esteticko-biologický, možno-li spojiti tyto oba pojmy, ale poskytuje i literárnímu dějepisci věcnějšího poučení, než ukvapená, apriorně pojatá historie doby, jejíž náplň dosud je tak žhavá vší aktualitou, v níž autor nebyl neúčastným divákem; již proto jeho inspirace ani jeho intence nemohly býti historické, že kritik uvažuje o problémech tvorby slovesné, vychází ze své praxe a k ní i směřuje. Pak jest přirozeno, že výběr děl a osobností podřizuje zájmu o tvárné problémy přítomnosti a budoucnosti, o problémy, které mu nejsou

lhostejnými záležitostmi řemeslné techniky nebo umělecké doktriny, ale záležitostmi horoucí osobnosti umělecké. Na rozdíl od mnohého z mladých dnešních obrazoborců a studených konstrukterů umění zítřka nerozčiluje se nejnovějším literárním střihem zahraničním, ani se nestaví na povznesené stanoviště exklusivního soudce, měřícího současná díla estetickým měřítkem odvozeným z doktriny, nebo z některých autorů, kýmsi prohlášených za normy. Jako málokdo, tento kritik za svým úsměvným skepticismem chová onu oddanou úctyplnou lásku k dílu, která jest vzpruhou každé činnosti kritické, má-li býti kladnou.

Velká je doba, která nám dala Svobodu a Šlejhara, R. Svobodovou, Sovu i Čapka-Choda v dějinách románu; plodné období, v němž jsme prožívali proces přerodu z naturalismu a impresionismu v duchově vyšší útvary koncepční. Portréty F. X. Svobody, jenž ač „básník mírných pásem" (bez příhany neb ironie), „první u nás šel důsledně cestami umění dušemalebného", i „pudového mystika a visionáře" J. K. Šlejhara jsou prodchnuty uznalou vděčností. Ale stať o Růženě Svobodové, soustředěná kolem „Černých myslivců", jest triumfální písní o práci ducha, přepodstatnivšího skutečnost k svému podobenství, o tvůrci duchovního světa, řízeného svými zákony; chvalozpěvem na zduchovělé, oproštěné umění, které ze všeho podá poslední tresť, vyloupne podstatné jádro; na tuto poesii, v níž zpívá vzduch, světlo i mlhy. Krásněji než kde jinde ukázal zde Sezima, jak tento proces tvárný byl podmíněn procesem duchovního růstu, samým procesem světového názoru a životné víry. Neméně láskyplně jest kreslena postava Ant. Sovy, autorovi „Passiflory" až pokrevně příbuzného; ale právě na rozboru „Tómy Bojara" jako na rozboru Wojkowiczovy „Gerdy" ukázal kritik též na úskalí impresionistické metody, lámající skladbu, na vady, které nedovede každý vyvážiti kouzly tak neodolatelného lyrismu jako Sova. Podobně tvůrčí metodě Viktora Dyka, jeho stylu i inspiraci („Sebeironie zrazeného srdce") dostalo se jemného rozboru a intimního pochopení spřízněného vrstevníka. Méně blízký jest našemu kritikovi básník groteskních epopejí K. M. Čapek-Chod, ale právě na studiích jemu věnovaných, v nichž sleduje evoluční proces Vondrejcovy historie od novelistických prvků a pathologicko groteskních črt k rozsáhlému, fatalisticky pojatému románu, v němž lidskost, soucit, zlidšťující pesimistův úšklebek nad marným bojem ducha proti determinované skutečnosti působí téměř poradoxně, jest dokladem, do jaké míry dovede Sezima se vžíti do dějství ducha jemu nesourodého. A tu mne zvlášť naplňuje po-

divem postřeh souvislosti Čapka žurnalisty vášnivě stranného s Čapkem básníkem, jehož inspirace naprosto není objektivisující, nýbrž krajně subjektivistická.

Již ve statích věnovaných Sovovi ocitáme se u horkého středu Sezimovy knihy; tu jde o vlastní záležitost kritikovy bytosti, srdce a vůle — o růst či chorobu současné krásné prósy. Realism a naturalism propadá rozkladnému procesu na určitém vývojovém stupni impresionismu. Tito novodobí sensualisté, kteří tolik přispěli k oduševnění jevové skutečnosti, platí daň za zjemnění své sensibility porušenou rovnováhou intelektuální a mravní bytosti; její složitá a nezřídka pathologická psychičnost, rozdvojující osobnost a ochromující vůli, ocitá se ve slepé uličce, z níž, zdá se, není jiného východu, než návrat, t. j. nějaká radikální reakce, nějaký primitivism, který bývá obyčejným důsledkem přílišné kultury. Nechci Sezimovi imputovati, co výslovně o impresionistech netvrdí; ale přečtěte si rozbory našich impresionistů, zvláště mladších — všude konstatuje zborcenost, ne-li nemožnost románové skladby. V rozboru „Křižovatek" Fráni Šrámka, zvlášť poučném po této stránce, ocitoval si z Heřmana Bahra místo o impresionistickém obraze, rozpouštějícím znázorněný zjev v množství barevných skvrn, které by měly působiti (ale nepůsobí vždy) na dálku a vidí v tom právem důsledek názoru, že viditelný svět jest námi spoluurčován, skrze nás povstává a s námi i zachází. Jest tudíž sloh impresionistický (v tomto radikálním pojetí) výsledkem čirého subjektivismu, byť nikoli idealisticky aktivistického, nýbrž sensualistického, materialistického. Vada reakce proti tomu spočívá arci v tom, že nepočítá s přirozeností dnešního kulturního člověka, která jest již tak složitá, ani s jejím výrazem v umění: hlásá primitivní prostotu, jako by dnes byla možna. Sezima, oceňující v slovesném umění vše, co kladného bylo získáno nad jiné plodnými a výbojnými metodami realismu a impresionismu, s patrnou úzkostí znamená, jaké škody mohou způsobiti nové primitivistické teorie, jejichž vliv sleduje na prose nejmladšího pokolení, zejména v kapitolách „Mimo tradiční vzorec", jež doplňují „Románové doklady o soudobém mládí". Prvnější kapitoly jsou psány zejména se zřetelem na t. zv. hnutí novoklasické.

Tento novoklasicism, t. j. „úsilí o oproštění novely od živlů subjektivních — lyrických, popisných, rozjímavých, dušezpytných — čelící trpné rafinovanosti dekadentů a samoúčelné dekorovanosti novoromantiků", jest u nás pouhým ohlasem estetických spekulací německých a dovolává se zejména Pavla Ernsta: i tu je

patrno, do jaké míry jsme byli kulturní provincií Německa. Jakým právem zde mluví němečtí vynálezci o klasicismu? Bylo by pěkné, bylo by ve shodě se současnými směry francouzskými, kdyby i oni měli na mysli příklad klasicismu francouzského, který znamená zájem o člověka a má ráz obecně-lidský, objektivistický. Takový objektivism — nešel-li by do důsledků příliš radikálních, do nichž upadá každá spekulace — byl by pochopitelný jako reakce na upřílišený subjektivism; byl by snad i plodný a přispěl by zejména k obnově společenského, družného rázu umění. Ale tito Němci, pečující přece o to, aby se dálo něco nového, zcela jiného, než dosud, mají na mysli docela prostě vzor, schéma; a to nalézají — v italské renaisanční novele, jíž přisuzují zázračné vlastnosti, léčící všechny neřestné choroby modernosti. Ale novela tato není vyvršením, není dozráním slovesného druhu, nýbrž označuje jen vývojovou jeho fasi, přechod středověkého mravního příkladu v novověký útvar umělecký, zobrazující již samoúčelně život; leží na cestě k věrnějšímu a nekonvenčnímu, samostatnému a osobitému zpodobování skutečnosti. — Taková metodická prostota, jak i Sezima podotýká, posloužila znamenitě prostředním spisovatelům historek až kalendářně sprostných; i pochybuje autor, „že by bylo opravdu zásluhou tak vynikající, uzamknout sensitivní smysly důvěrnému kouzlu scenerie ... uzavřít sluch citlivý k temným hlasům nitra ... a že by naopak bylo hříchem, zachovati si zrak jasný a daleký pro perspektivu ideovou, jež prchavé jevy povyšuje na symboly a jepicovitý dnešek daří jistým údělem věčnosti“.

Ostatně ti, kdož hlásali před nedávnem nutnost takové reakce, byli rafinovaní dekadenti, spříznění se symboliky a novoromantiky, kteří obdobně si libovali v primitivech gotických, indiánských, malajských — a nevím jakých ještě. Pokud pak jde o konkrétní české případy, není pochyby, že i tito zjednodušovatelé jsou často rafinovaní sensualisté nebo intilektuálové, virtuosové stilu, kteří vytepávají prosté věty umělosti velmi choulostivé. I úzkostlivým kultem formy někdy dospívá se k objevení myšlenky, která přesahuje intence básníkovy. — Za to rozhodně se mi nezdá oprávněným optimistický soud autorův, že novoklasicism předjímal „harmonickou duchovní atmosféru a vžitou kladnou kulturu syntetickou“: jde mimo tuto tendenci a jde i proti ní, pokud se jeví jako směr formalistický, negativní, intelektuální. Opravdová obroda poetická (a vůbec duchovní) neuskutečnila se nikdy dosud tak příliš spekulativní cestou; nedála se chladným mozkem, ale překypujícím duchem a přičlenila se, byť i mimovolně, k tomu,

co bylo získáno tvůrčí prací pokolení minulých: k tradici, kultuře, která znamená vždy pěstění a péči, aby nic nepřicházelo nazmar z toho, co již umíme. A tak i mladí primitivisté, kteří dovolávali se novoklasicismu, pokud mají povolání opravdu básnické, pozdějšími díly dospějí — a dospívají již k umění, které se organicky přičlení k tradici.

Tu se opět vnucuje otázka, kterou se kritika zabývala již tolikrát: jaký jest směr formy k myšlence a jaká jest vůbec hodnota formy? Jsou estetikové i umělci, kteří formu pokládají za cosi absolutního; jsou jiní, kteří formální stránku vůbec přezírají, buď že považují tvorbu za činnost, která by měla býti ryze spontanní, buď že mají zájem o myšlenku samotnou, nedbajíce, jak dochází svého ztělesnění. Jsou konečně i takoví, kteří se domnívají, že forma jest imanentní myšlence, která ze sebe ji vytváří jakousi kristalisací, ovšem nikoli bez vědomého úsilí tvůrčího ducha. Právě kritikové let devadesátých, jmenovitě F. X. Šalda, jehož Sezima kolikrát se dovolává, dobírali se v těchto otázkách jasna empiricky — a je věru škoda, že jsou jejich rozbory tak nepřístupny dnes, kdy se opět tolik esteticky spekuluje! Sezima náleží k těm kritikům, kteří o formu, o umělecké jak, jeví zájem vášnivý. Nikoli ovšem výlučný. Není estetickým systematikem-absolutistou, nemá nejmenší sklonnosti dogmatické, a není ani ve smyslu imanence estetickým mystikem. Při vší bedlivosti, s níž badá o nejrozmanitějších otázkách tvárných, nepovažuje formu za něco soběstačného. Idea předchází formu, ale sama nestačí k vytváření díla, které vzniká teprve tehdy, když nalezla svůj adaequátní stylový výraz. Jest tím průbojnější, čím tvarová rovnomocnina jest jí úměrnější. Domnívá-li se klasik nebo parnasista, že úkolem umění jest dosíci formy absolutní, jedinečně pravdivé, Sezima, jehož není tajno, že i mnohá nedokonalost jest půvabná a že podmiňuje leckterou hodnotu estetickou, připouští jen dokonalost relativní, v níž — a v tom tají se intimní jeho náklonnost ke klasicismu — jest i tucha absolutního zákona, ostatně nedostupného. Ale vyžaduje ovšem tuto snahu k umění, k organičnosti: opak její jest mu neuměním, nezřídka i uměleckým podvodem.

Nelze tedy Sezimovi vytýkati, že v době myšlenkově tak rušné, jako jest naše, zabývá se tolik tvárnými kvalitami díla. Bylo by snadné nahromaditi dokladů o tom, jak si všímá vývoje a obměn ideí ve třech pokoleních a jejich individuálního odstínění u jedinců, na př. otázky determinismu materialistických naturalistů

a svobody volní u idealistických aktivistů; otázky našeho „exotismu“ a plemenné příslušnosti; citu národnostního a nábožensko-kulturní determinovanosti plemenné; myšlenek ženské emancipace a vůbec sexuelního vztahu a jiných mravních důsledků filosofického nazírání. Pravda, nestaví své kritiky do služeb některého směru; neváhá ani oceniti po zásluze ideí, stigmatisovaných jakožto reakční, jsou-li i ony výrazem osobnosti a schopnosti tvůrčí, směřují-li i ony k vytvoření svého typu krásy. Neboť nejde o samospasitelný směr, ale o celý vývoj kulturní a o to, jsou-li v něm či nejsou platnou složkou. A naopak, nedá se okouzliti „pokrokářstvím“, projeví-li se nedochůdně nebo zrůdně. Není výlučně ani moralistou, ani sociologem, ani psychologem; ale jest tím vším vzhledem k umění a k určitému jedinečnému případu. Hledí se analysou i intuicí dobrati psychické struktury individuality a hodnotiti její výraz vlastními zákony jejího jedinečného organismu. Že jeho subtilní dialektická a duševědná vloha i virtuosní schopnost, nalézti barevný i odstíněný výraz obrazný jest předpokladem této metody, jest samozřejmé.

To jest objektivní stránka Sezimovy kritické vědy a kritického umění. Bylo by neúplné, bylo by marným darem, kdyby nebylo doplněno stránkou subjektivní. Přes všechen relativism, přes obezřetný skepticism, přes intelektuální mnohostrannost, jíž klikatě leckdy kontroluje svůj soud, nezapírá své radostné víry evoluční ve vítězství ducha nad osudem, krásy nad látkou; ve zdokonalení mravní, paralelní zdokonalení estetickému. Slovem ve vítězství kultury nad nekulturou. Umělecky i filosoficky odporuje fatalistickému determinismu a vyznává idealistní aktivism; odporuje mravnímu obskurantismu a pokrytectví. Jen tak je možno, aby hodnotil: ví, že bez hodnocení kritik sebe bystřejší není kritikem kladným, není tvůrčím činitelem. Ale tím charakterisuje vlastně jeho úsilí, směr vůle, nikoli dosažený cíl. Jsou-li takové podmínky ve schopnostech a vůli Sezimově, nepochybuji, že „kruh není dosud uzavřen“, že naopak časem, z jistého odstupu, dráha, kterou spěje české umění slovesné, mu bude jasná. Co nám podal v „Podobiznách a reliefech“, jest impresionistický obraz beletristické tvorby poslední čtvrti století, obraz, v němž sice nechybí genetických a kausálních náběhů, ale který přec jen ve svém celku jest roztříštěn. Postrádá perspektivy; naopak, kdykoli se mu již otvírala, uzavřel ji péčí o individuální jedinečnost a pochybnostmi o jevové sounáležitosti. Dráha, kterou jest dlužno nastoupiti, nemá-li utkvěti na přípravě tak skvělé, jest dráha od kritiky převážně

rozborné ke kritice tvořivé, jasnovidné Konstatoval jsem jeho schopnosti k této pouti. A domnívám se, že se k ní blíží s onou váhavostí, s níž básníci posledních pokolení se ubírají k tvorbě syntetické.

RICHARD BROJ:

TĚŽKÝ ZPĚV.

Nevím, proč právě tobě, slovenská zemi,
tak těžko je mi
zpívati děkovný zpěv,
když právě ty jsi mi nejprudčeji
vzrušila smysly a vzrušila krev!
Proč jsem tak zmaten a popleten,
posvátnou hrůzou proč se chvěji
a nejtišší píseň o tvém srdci proč nikdy nedopěji!
Když právě ty jsi mi nejprudčeji vzrušila mladou krev,
když pro tebe s radostným jásotem
jsem skoro pohrdl životem
mládí a lásku a budoucnost, všecko dal odvaze v plen,
oblékl zbroj
a s odvážnou chasou, zpívající a křičící,
pozdvihnuv nad tebou korouhev,
rozvátou světovou vichřicí,
vrhl se v boj!

Proto se divím, že vůbec možno mi není
vyslovit sílu své touhy a to, jak tě mám rád,
že není ani pomyšlení,
bych na místě vřelých polibků vyssál horoucí duši tvých krás,
bych mohl z bujarých, pestrých tvých tónů
i z teskných tvých bolestných stonů,
pokud by stačil můj vzrušený hlas,
z vděčnosti píseň ti zazpívat.

Neboť z řek Turec a Nitra,
Orava, Hernad Hron, Uh a Váh
hluboko k srdci mi sáh'
a letního jitra
dechem tvých panenských hor
bývám čas od času chor.
Tvá vonná příroda, ďábelsky krásná a sluncem rozžatá,
čeká jak šelma na příchod štědrých chvil,
by vášnivě a prudce
hořící radost mi vrazila v srdce,
sama jiskřící, rozčilená a napjatá,
jak kouzelný rozkoší samostříl!

A mám se snad
před její štědrostí ukrývat?
Mám zradit svůj smyslový svět,
neslyšet, necítit, nevidět
tvoje nádherné smrkové lesy,
jež celou svou hýřivou vůní se na šíj' mi věsí,
šumící, křičící potoky
a mladinké, těkavé říčky
s mělkými, pestrými, kropenatými dny,
dolů do údolí zběsilé lomozných vodopádů
ryčné útoky,
zbořeniny starých, ubitých, zmučených hradů
s ospalými víčky,
a s navždy už stejně chladnými jitry a poledny?
Dřevěné, šedé kostelíky,
naivní, vroucí prosby a díky
vysoko na stráň se drápajících, fakirských božích muk,
seníky vichřicí rozházené a rozcuchané
uprostřed rozlitých moří nepokosených luk,
trosky zbořených lávek, povodní rozmetané,
tvých modrých pastvišť svah holý
a bakchantskou úrodu planoucích vinic i plýtvavých dlaní tvých polí?

Musil bych zapřít svůj cit,
chtě-li bych rozvahu, pevný hlas
pro tvoji píseň mít,
pro horký úžas tvých krás!
Aby mne nepomátly a nezajaly
rozsochaté, zvětralé skály,
laviny kamení,
zapomenuté lomy s úsměvem bezzubé chátry,
hluboká údolí širokých řek,
jež kdesi v pralesích pramení —
a nade vším zvučné a velebné Tatry,
strmící do nebes,
zpěv slunných, sněhových výšek a samotářských orlů skřek
nad modří horských, mořských ok a zeleni zasněných ples.

A musil bych zradit svůj cit,
abych jen střízlivě přehléd' tvůj lid,
pobledlé pláteníky
s nesmělými, tkalcovskými zvyky,
umné a zchytralé sklenkáře opatrné chůze,
voraře-pltníky s těly deštěm a vichry a nečasem,
sveřepým s živly zápasem
vyhnětenými svalnatě a tuze,
pastevce sedící u ohňů se stády krav, koní, koz a ovcí,
rubače-drvoštěpy, kteří jsou zároveň pytláky a nočními lovci,
nebo — abych snad dokonce nemiloval

jejich začouzené, srdečné chaty
a nad nimi bílá oblaka, načechraná, jak z vaty,
plovoucí v modrou dál.
Nebo, aby mne neokouzlily
stříbrné, horské silničky, líbezné serpentýny,
svah — pestrý jeřáby, modříny a břízami skorem bílý,
oživlý ptactvem, motýly, ještěrkami a zmijemi nehostinný!

Vždyť všechno kolem, i široký, úrodný polí lán
s úmornou prací všedních dnů,
teplými dešti zaléván
má svoji krásu nejednu:
v rozmachu širokých, svalnatých, ramen,
v mozolech tvrdých jak kámen,
v táhlých písních láskou rozechvěných, i v rozpustilém, darebném rozmaru,
— a potom po půldenní práci a půldenním půstu
v lomozivém shluknutí se mužů kol květovaných džbánů a plucarů,
co zatím ještě děvčata a ženy
bohatýrské chůze a lepého vzrůstu,
s božskými, snědými, z bronzu modelovanými lýtky,
nad brázdami tiše nakloněny,
dorábějí . . .

A, bože můj, co pak je možno, abych byl kliden
dokonce potom, když mine široký, venkovský týden
a na věžích se zvony kymácejí,
znějí, hlučí, jásají, vždy veseleji, stále slavnostněji,
kdykoliv přijdou radostné neděle, trhy a svátky,
jejich pestrá pompésnost, jich kroje a barevné šátky,
samá pentlice dlouhá,
voničky halékajících šohajů, na kloboucích kytky
a v srdci touha,
touha a mladá krev — —!

Nevím, proč právě tobě, slovenská zemi,
tak těžko je mi,
zpívati prostý a střízlivý děkovný zpěv . . .!?

LEV BLATNÝ:

RYŠAVÝ PEDRO.

Několik životopisných poznámek.

Stavím-li se mezi vás a tohoto muže, činím tak proto, že nejsem ani individualitou ani hromadností, ale prostředníkem, okem, které prodlužovalo váš pohled a hledělo za vás tehdy, kdy

nebylo vám dáno vyhledávati v zástupu poplašených tohoto „ryšavce“ —, ne ujišťuji vás: byla to přezdívka nemístná —, snad jen proto, že jste prostě neměli zákonných dioptrií. Přiznávám se, že činím jemnou narážku na temné dny Velké války, ale buďte ubezpečeni, že se za to v hloubí duše stydím. Neboť přisahal jsem téměř, že zmlknu vždycky, bude-li řeč o tomto ohromném tažení světů, národů, minulosti a budoucnosti, jsa pamětliv urážky, kterou mně vmetla věda, sotvaže jsem se vrátil, řkouc, že o tom všem budou správně rozhodovati, vypravěti a sníti naši potomci. Nuž ano. Jsem tak bezradný, chci-li zaznamenati něco ze života ryšavého Pedra a neprotiviti se vědě zároveň. Ale třebaže jsem degradován na dědečka, který smí šesti- a sedmiletým vnoučatům otvírati své otužilé srdce podivnými báchorkami, začínajícími památnými úvody: Když jsme leželi v Karpatech: nebo: Bylo to, myslím, v šestnáctém, — nebo: To byla hrůza tenkrát v té Albánii — —, třeba je tomu tak, povídám přece s okázalým vzdorem: Nikdo mne nepřinutí, abych vyprávěl o Pedrovi teprve od oné mírové historky o překrásné herečce, neboť byste nepochopili tajemství jeho náhodného jména.

Opravdu, náhodného! Neboť Ryšavý Pedro nebyl ryšavým vpravdě ani nějakým romantickým zaoceánským cizincem, který by byl snad zatřásl idyllickou logikou našich snů a fantasií. S tohoto stanoviska mohl jsem vás ujistiti, že to byla nemístná přezdívka, ledaže budoucnost určovala rozumněji jméno než rodiče, kteří ho pojmenovali Františkem Šebestiánem. A budoucnost možná vnukla za oné noci, kdy jsme se bavili na karpatském vrchu „velmi literárně“, několika kulturním vojákům toto tajemné jméno. Ah, jak jest život spletitý, nerozsekáváme-li ho na den a noc, minulost a budoucnost! Na tomto vrchu, s něhož jsme mohli obzírati jen svou nemohoucnost, dostal darem František Šebestián ono jméno, které mu mohlo býti okénkem do budoucnosti, kdyby se uměl zamysliti. Tak se to jednoduše sběhlo, jak jednoduše padala noc na naše doupata. Mávl rukou na ruskou stranu do nížiny: „Molodci, jak mají veselé ohýnky.“ Sesbíral dříví na hranici, podpálil a poznamenal, že ty naše řeči jsou smutné a ledajaké, nemají-li světla. A jak se nakláněl nad hranici, zazářila jeho neučesaná hlava divokým odleskem, náhlou novostí barvy a zjevu. Nemohl-li jsem se vyhnouti válce, o níž nesmím mluviti, nemohu vám rovněž zatajiti, že na nás všechny v tom okamžiku (přiznali jsme později) skočila jakási bestie hrůzy, mající oprávnění pouze v bezmezném hoři oné karpatské noci, z níž nebylo východu. Hm,

zrakový dojem. Hlava přec nehořela. A bohudíky, byli jsme tam vzdělaní lidé, kteří se brzy vzpamatují. Jeden prohodil: „Ryšavý —," druhý po něm: „Ryšavý, ryšavý —," a třetí: „Ryšavý, ryšavý, ryšavý — Pedro." Shrnul jsem všechno: „Ryšavý, ryšavý, ryšavý — Pedro." A ten, jemuž to platilo, napřímil se a houkl: „Ryšavý Pedro. — Věru, pěkně to zní."

Chápete, jak jsme byli literárně vzdělaní? Oh, jak bych si přál býti vaším sluchem, nejen okem! Právě nyní, — neboť nepochopíte-li teď, nepochopíte ani, až vám řeknu, co se stalo s chaloupkou pod kopcem (a bylo to hodně daleko), když tam ryšavý Pedro přestal chodit. Hle! Kdybych byl vaším sluchem, zachvěli byste se jako já, slyšíce rytmus osudu, který zabubnoval v tomto podivném spojení dvou slov. Když jsme šli spolu druhý den na patrouille, nebylo zajisté od něho pěkné, že tak nevrle mlčel. Tak se jen stalo, že jsem ho asi po hodině cesty oslovil velmi pošetile, a tím se jen stalo, že tentokráte naše cesta neměla kouzla lyrickopathetického zadumání jako jindy.

„Ryšavý Pedro," řekl jsem tedy, „neboť věz, že tě nebudu už jinak volati než takto—, byl jsem nucen přemýšleti celou noc: hřeb, který jsi mi vrazil do lebky, aniž jsi o tom věděl, nedal spáti myšlenkam."

Učinil jsem malou pomlku, věda, že si Pedro odplivne po způsobu upřímných lidí. Potom jsem pokračoval. „Mluv si co mluv, ale jest to heslo života. Kdybys věděl, jak jest příšerné, neměl bys, pitomče, zalíbení v tomto jméně. Zdali jsi je vyslovil dvakrát, třikrát s patřičným důrazem a přednesem jako já? Ale jak pak —! Ry—šavý Pe—dro, ry—šavý Pe—dro! Tři poskoky, dva těžké pády. A přijdou tak náhle a tvrdě, bez ozvěny a bez návratu Jsou pod nimi dvě roztříštěná těla. Zajisté jsi pokrytec, jestliže to nevidíš a neslyšíš: jak někdo běží po louce, ne, dva běží, tancují, hopsasa, a než ještě dotancují, země se otevře a krrach, krrach — do propasti řítí se dvě pozemská, nicotná těla — —"

Ryšavý Pedro se zastavil a bylo to i mně velmi vhod. Nemyslete si, že mne snad překvapil, že přiložil pušku k líci dobře po vojensku podle reglementu a že namířil na mne. Jest to tak prosté, hledíte-li z vnějšku, nikoliv z vnitřku: necháváte jim alespoň, což jejich jest a svoje nemísíte s cizím. Nevystřelil ovšem, neboť jeho postoj byl velmi obrazný. Řekl pouze: „Hlupáku." A po chvíli: A což když se rozběhnu, a náhle padnou dvě těla, ale cizí? „Hlupáku," a stiskl mně jakoby mimoděk pravici.

Takový nepatrný vnějšek, a náhle měl jsem člověka na dlani. Pouhý utajený rytmus hesla, jež bylo jeho nalezeným jménem,

shrnul mi jeho minulost i budoucnost, jíž by mně neodkrylo historické badání, a učinil mne vykladačem a svědkem. Ovšem nikoliv vykladačem příčin a souvislosti, nýbrž zarputilým dogmatikem, který se nebojí říci po nejdivnějších událostech: „Ah, můj bože, tak to přece musilo být!" Je to jakýsi pevný bod, tohle sebevědomí, kterého neměli ti, kteří Pedra nazývali „žvastavou opicí". Pouhý výbuch okamžitého šprýmu, jenž se s chutí opakoval, neměl docela nic společného s lacinou literárností našeho kroužku „kulturních", tím méně s mým tajemstvím, třebaže jednou — přiznávám se — byl jsem blízko tomu, abych si svojil tuto prostomyslnou klasifikaci nevědomých vojáčků. Ale to byl opravdu nesmyslný okamžik. V oné nemocnici, kde jsme se po čase sešli, v rumunském městečku, bylo velmi útulno a v naší světnici ve třetím — pravím: ve třetím — poschodí bylo tak velebně, že to bývalo až nudné. Chybou jen bylo, že jednomu z našich kamarádů uřezali právě paži, z čehož byl velmi zarmoucen. A když tak naříkal, pravil mu Pedro: „Máš ještě druhou a dvě nohy. Hleď, co dovedou." Vyskočil na okno, vsunul jednu ruku do kapsy a v mžiku nato visel za nohy střemhlav na rampě, hledě do ulice bez bázně a strachu. —

Chtěl jsem jen říci, že nekladu váhy na to, co je mi pouze ornamentem, a že neumím užívati lstivých argumentů povahopisných břídilů, kteří volají za každým krokem, zdvíhajíce významně ukazováček: Hleďte, hleďte! Jeho jméno, při němž nutno naopak oči zavříti, zavolalo mne samo a vás mnou. Tu jest onen ukazováček a klíč k oné chaloupce, která byla v údolí za naším vrchem v údolí na přátelské straně, totiž straně, kudy nám byl dovolen přístup na podívanou smrti a úzkosti — vlastní i cizí. Tam byl pokrytecky laskavý vchod do našeho vězení. Neviděli jsme tiššího údolí dosud. Propadlé mezi lesy a vrchy, rozeklané na čtyři záludné strany, ale rozeklané, že se zdálo míti pouze vchody, nikoliv východy, vysmívalo se nám škodolibou letní idylou. Tisza se tu divila po svém početí a o překot žvatlala s úhoři, jaký že bude její život, až dospěje. Prales po levici zadržoval příval drtící moudrosti jako čelo geniovo a naproti na kopečku usadilo se slunce v plné své výbojné slávě. Což to všechno není nijak nelidské. Ale ta chaloupka tu neměla býti. „Aspoň nám uštvaným a obětovaným se neměla stavět v cestu —," zahrozil Pedro, když už jsme dávno byli na svém zakletém vrchu. Vyrostla na rozcestí tak rozpačitě, jak rozpačité bylo toto rozcestí bez života a nutnosti. Ale ona rusínská selka — ano, rusínská, i kdyby tisíckrát breptala své vý-

směšné a velkopansky uštěpačné igen, igen a nem seretem — tato selská žena nebyla nikterak rozpačitá uprostřed krav, hospodářství a válečného zmatku. Ba, pod tím strojeným povrchem byla dětsky důvěřivá a pevná, mně až bylo někdy z toho do pláče. Ovšem mně — sentimentálnímu budižkničemu! A přece — málem bych byl jednou nakopal do zadku jejímu muži, vůči němuž jsem dokonalým trpaslíkem — a to za jeho věčně ustrašenou, usměvavou poníženost, která se dobře shodovala s jeho přihlouplou dobrotou. Také tam chodíval občas nějaký muž s puškou, jenž byl asi velkým pánem a jemuž asi náležely všechny ty krávy, pole, seno, snad i chalupa, ale kdož ví, v jakém otrockém poměru k němu byli tito dva lidé! Dovedl poručiti jedním ostrým slovem, zdrtiti jedním pohledem, zvláště od té doby, co uviděl ryšavého Pedra pohromadě se selkou. Ale abych dopověděl o těch kopancích — — To mne tehdy on — Ryšavý Pedro — zadržel a řekl: „Buď noblesní i k dobytku — —.“ Rýpl mne do žeber a dodal: „— aspoň k některému.“ V tomto dodatku byl zápor, vím to, neboť v té chvíli hleděl na záhyb cesty, v němž se vynořil pán s puškou. Odešli jsme po svých.

Dělali jsme takové nemotorné příkopy v lese a naproti na Kopečku, že Pedro tvrdil zcela vážně, že „je to práce pro zasmání“. „Kdyby mne strčili do lesa,“ pravil mně, „byl by v tom styl. Tam mají alespoň pocit účelného banditství. A nečuměl bych na chalupu. No, kopej, kopej. Děláš cosi, co je příliš krásné na hrob a přespříliš ošklivé na svatební lože.“ Pozoroval jsem, že jest Pedro vlastně velmi líný, může-li tak zbytečně mluvit a hledět do údolí. Jaké pak hořkosti a tklivosti! Každé vojenské dítě přece vědělo, že tyhle příkopy nemají významu, že se zkrátka něco dělat musí a že nás čekají jiné vršky. Toť se rozumí, že jsem měl pravdu a také jsem mu to vhodil do obličeje velmi opovržlivě. Eh, kdež pak by mne poslouchal! Když jsme odcházeli ke kuchyni, řekl mně: „Kdybys nebyl mládětem a měl čistý kapesník, přikryl bys mně oči, aby se srdce nezatvrdilo. Ale to oni chtějí! Hodně vysoko nad údolí s chaloupkou! To je opravdu mistrné! Hladový pes, který ucítil kdesi slaninu — —“. Zdvihl kámen a mrštil jím do údolí: „Opravdu, to by šlo. Ale myslím, že by bylo lépe z lesa — —“

K večeru se mně ztratil a tak jsem se zabořil sám do kupy sena u dvora chaloupky. A jaký už jsem neobratný, neohrabaný a nezpůsobný, zůstal jsem tam, když vcházela selka s dojákem do chléva. Ano, viděl jsem všechno, přisámbůh, viděl jsem její život zdvižený požehnáním — nevím, proč jsem si toho teprve teď

všiml — viděl jsem její hbitou hru rukou s naplněným kravským vemenem, viděl jsem její ztrnulý úsměv, viděl jsem, viděl jsem — fi, proč jsem to také viděl? Ryšavý Pedro tu náhle stál a myslím, že jejímu úsměvu se usmíval. A svému strachu. Neboť cítil jsem, že se bojí, a nevěděl jsem, komu je třeba pomoci. A náhle jsem se zarouhal světu, člověku, myšlence a pohádce v údolí. Ach, jaký jsem byl farizej, že jsem mohl tak přivříti oči, abych viděl vše a nic, abych říkal, že je to zábavné nebo nijaké, a při tom přikusoval obrvím tento obrázek: jak Lulu sestoupila s jeviště a usedla v chlévě, aby dojila krávy. A také Schigolch přišel a jeho chlípné prsty sjíždějí po její hlavě, tváři, krku — a pravdu máte: Schigolch se nikdy nechvěl, ale Pedro se třásl, cítil jsem to. Potom nevím, nezatmělo-li se mně v očích, že jsem nic neviděl. Pán s puškou — kde se vzal, tu se vzal,— vběhl do stáje, a myslím, že se mně přece nezatmělo, ale že pán zavřel rychle dveře za sebou. Snad. Nevím určitě; ale že mne nabodlo ostré ticho a prořízl krátký šramot jako mávnutí bajonetem, na to přísahám. Než jsem se vzpamatoval, rozlétly se — zdá se — dveře a ze stáje hnal se pán s puškou, za chvíli batolila se jaksi klidně a samozřejmě selka s plným krajáčem pěnícího se mléka a naposled vyšel Pedro, otíraje si ruce o kalhoty, jako by krev stíral. Toho večera a té noci bděl jsem na kupě sena. Vidíte, s jakou nechutí zaznamenávám tuto historku, o které tvrdíte, že není válečná, kdežto já si myslím, že by nebylo Pedra ani selky ani pána s puškou, nebýti války. Činím tak skutečně s nechutí, neboť mně trne srdce, vzpomenu-li si na krásnou herečku v předměstském divadle, o níž vám ještě musím vyprávěti, abyste si zapamatovali Pedra. A přece není možno dosud opustiti údolí s chaloupkou a snad i se selkou, pánem a jejím mužem.

Když jsme se odtud odstěhovali hodně daleko a vysoko, neodcizili jsme se úplně údolí ani já ani Pedro. Často jsme jím projížděli s kopců k polní pekárně nebo k zásobárně a vraceli se bohati nákladem ztuchlého chleba. Ale milovali jsme je tajně, nikoliv pro svůj žaludek, ale pro svou duši a chvílkové bezpečí. Razil nám cestu z naší linie, která nebyla ani první ani druhou, ale prostě ztracenou linií na kopcích, nazpět do života a kdož ví, do čeho sladkého. Promiňte, že vám odpírám právo, zkoumati naše duše na těchto proslulých cestách, které uhýbaly dozadu. Ale jak Pedro miloval údolí! Jak je miloval! Když jsme jednou tak jeli s chlebem — jak tehdy voněl! — zastavil Pedro u lesa, zamával čímsi nad hlavou — a granát dopadl na chaloupku. Práskl

jsem do koní a řval jako zběsilý a zbabělý: „Kam až ten Rus zatracený střílí! Kam až — —", ač to byl holý nesmysl. Ale tak se mně všechno pomíchalo v lebce: hrůza, strach, vojenský soud, vina a nevina, že se ze mne stalo děcko, které třeští ve snu, nebo které úzkostlivě svaluje vinu na někoho jiného. Nevím také, neřval-li jsem, abych sebe ošálil. Proč tedy jsem se potom tvářil tak roztržitě veselým a breptal s dýchavičnou radostí: „Jen když tam nikdo nebyl, jen když tam nikdo — — —!?"

„Kde?" uřízl krátce Pedro.

„No, v chaloupce, myslím — — —"

„Nebyl?" Pedro na to. „A jak to víš?" — Od té doby jsem s Pedrem nemluvil. Bál jsem se, že mi duši uškrtí — — —

Když jsem přestal býti vojákem, zapomněl jsem velmi rád na Pedra a vojnu. Přišel jsem do našeho města, ale dlouho jsem stával na náměstí nebo v ulicích jako vyjevený cizinec, který by se rád mazlil a pomiloval s tolika věcmi a lidmi; a všechno se řítilo kolem mne se vznešenou, svou vlastní samozřejmostí a důležitostí, která nemá pokdy, aby se zabývala vojáčkem z karpatských hor. A jak jsem kdysi přemýšlel pod lucernou o významu úsměvu roztomilých žen a mužů a své bezcennosti, polekal jsem se úsměvu Pedrova. Hlele, kde se tu vzal? A brzy jsme si rozuměli. Inu, byl také z Karpat. Ale, bohudíky, o vojně ani muk, a věřím, jste tomu také rádi. Zprvu to bylo velmi veselé. Kotouleli jsme se širokým městem jako velikonoční řehtačky a lidé si zacpávali uši. Nebo jsme náhle trčeli jako dva pařezy, jimž je lépe vyhnouti se, není-li právě chuť sraziti si nos. Jednou jsem mu řekl, že je toho už dost, že jsem studovaný člověk a že už se svým krajanům vyrovnám. Tím jsem mínil, že už dovedu to, čemu oni říkají práce, za což berou plat a mohou se ženiti. Ale Pedro mne uchopil pod paždí a řekl: „Půjdeme do předměstského divadla." Kdybyste ho už neznali, musil bych mnoho omlouvati a vysvětlovati tuto nesouvislost, ale bohudíky, poznali jste tuto nestvůru a zvykli jste si hleděti na ni z vnějšku. Cestou blábolil velmi sentimentálně, což se neshodovalo s jeho válečným jménem, jak jsem ihned též podotkl.

„Ach, Pedro, Ryšavý Pedro," řekl jen, „už se neumí rozběhnout."

Jak jsem zajásal! Neboť do té doby nezbavil jsem se tíhy minulosti, ani jsem neměl jasno před sebou. To znamená: bál jsem se trochu, že mne může také vítr sebrat, budu-li blízko, až se Pedro rozežene. Tu mne také ujistil, že zkusil všechno na tomto podiv-

ném světě, ale nedovede prý nic, ani utéci nemůže a přiznal se, že — až na některé maličkosti — cítí se přešťasten jako dělník v provazišti v onom divadle. Pedrova melancholie mne pošimrala a já jsem vybuchl v smích.

„Ať mne peklo —, Ryšavý Pedro a herečka. Jako bych to nepoznal...“ ječel jsem darebácky.

Pohlédl na mne a řekl jaksi plačtivě: „Je to příliš směšné?“ Náhle mne ho bylo velmi líto. — —

Dával jsem si dobrý pozor, věřte mi, ale nemohl jsem zabrániti příšernému konci, ačkoliv jsem měl smutné obavy. Ah, jak byla krásná jeho herečka! Ah, jak byl bez smyslů Ryšavý Pedro! Ale, probůh, srdce moje, co bylo t o b ě po krásné Olympii? Všechno, všechno bych ti, srdce, odpustil, tvůj tichý plamen nejdříve, ale tu závist, — tu závist — nikdy, nikdy! Teď už to vím, co jsem si všechno namlouval. Chodil jsem ulicemi, jimiž bych jindy nikdy nechodil; ale chodila jimi Olympia a mně se srdce svíralo, pohlédl-li jsem šťastnou náhodou do jejích zadumaných očí, které nebyly s tohoto světa. Dělal jsem dluhy, abych vysedal v její kavárně a čekal pekelnou rozkoš z jejích vláčných, měkkých pohybů a sametového šumotu jejích slov. Ale tehdy jsem nebyl tak upřímný. Šel-li jsem s Pedrem, přepadaly mne falešné grimasy, které ubíjely pravý význam myšlenek srdce. Mumlal jsem lítostivě „ubohý Pedro“, viděl-li jsem, jak cize a ledově se Olympia odvrací, — a ví bůh, nemyslil-li jsem na sebe. Nebo jsem seděl v parteru, tam, kde byla nejhříšnější tma, skřípal jsem zuby, představuje si Pedra, kdesi v provazišti zavěšeného jako pavouka nad ní, právě nad ní snad, — a při tom jsem vzdychal s rouhavou neomaleností: u b o h ý P e d r o! Nebyl-li jsem zvíře? Ale teď? Ne, posuďte sami, mohu-li záviděti nebo mohu-li býti jiným než smutným a pokorným, já, který jsem neobětoval ani kapky krve — —!? Seděl jsem v parteru a modlil jsem se, aby byl Pedro či já, já či Pedro zbaven tohoto trápení a tohoto světa. Olympia přišla na jeviště a hrála. Nemám rád divadla, nevím tedy, co hrála, ale vím, co jsem žil já či Pedro. Potom to byla asi nějaká velká scéna, když Olympia klesla na kolena a vztáhla paže, obracejíc svou tvář vzhůru jako k nebesům. V tom okamžiku, kdy celé lidstvo řítilo se do tůně smrtelného ticha, zašumělo cosi vzduchem a z provaziště padal jakýsi předmět. Veliký, ostrý tesák zabodl se do podlahy těsně podle těla Olympie. Viděl jsem, jak strašně zbledla a s jakou tíhou odvlekla své tělo kousek do pozadí. Její ztrnulá hrůza hleděla do provaziště. A náhle:

jedna, dvě, tři kapky krve dopadly s výše na její tvář a za malou chvíli tenký potůček krve crčel a sjížděl po její mramorové kráse, jako by někdo právě nad ní žíly si přeřezal. — — —

Nevím, je-li teď Pedro v blázinci či ve věznici, nebo umřel-li, — ale o to tě prosím, velký Bože: Kéž už se nikdy v svém životě bídném nesetkám s Ryšavým Pedrem.

(Ze sbírky „Vítr“.)

LITERATURA.

Marie Majerová učinila si, zdá se, milým a půvabným pravidlem, ke každým Vánocům posledních let, v nichž to aspoň dovolily poměry v tiskárnách za války i po ní, uchystati naší drobotině překvapení. Nejraději vybírala z klenotů poesie lidové: vzpomínám zejména jejího „Čarovného světa“, dvaceti ukázek zapadlé naivní epiky různého plemene a podnebí, vysvobozených pořadatelkou z plísně starých našich beletristických časopisů. Ale sahá tu i k zapomenutým chutným plodům písemnictví umělého, které rovněž ráda zachraňuje od zetlení v starých ročnících „České včely“, „Květů“ a j. Letos otiskla z „Vlastimilu“, opatřila informativní poznámkou a jako první svazek sbírky „Holubice“ nákladem „Grafie“ vydala utěšenou „Pohádku o krásné zemance“, před osmdesáti lety podle prostonárodního podání vyprávěnou Josefem Frantou Šumavským. Básnická alegorie zajímá již osobností autora, přítele Boženy Němcové a vlasteneckého romantika. Dává symbolický výraz právě víře a naději v příští národní svobody, v dobytí „vozu samojízdného“, červeně a bíle krášleného, kol něhož se snove děj pohádky. Jinotaj jest ostatně jen velmi ostýchavý a cudný; neboří pěkně členěné příběhové struktury, nenadsazuje ladné linie kresebné, neruší plynulého výpravného rytmu. A hlavně nerozptyluje pravé citové pohody, zlaté bezprostřednosti a bezstarostné přirozenosti, jak jí rozumí zrovna poetická báchorka. Idealistovo zanícení a vlastenecká blouznivost na dvou, třech místech prošlehla živěji i pod pečlivým kostumem formy, jazykově přísně tříbené, zběhle veršující a poctivě zápasící o lidovou jednoduchost výrazovou. Rafinovaně prostnou a slohově zladěnou úpravu opatřil Slavoboj Tuzar. — Pěkný dar malým, který i velké odmění za kus zájmu a zasloužené pozornosti. K. S.

HUDBA.

Zájezd Blanche Selvy k pohostinským koncertům v našem státě jest prvým plodem navázaných styků česko-francouzských na poli hudby. A řekněme hned: plodem z nejkrásnějších, jaké jsme jen mohli sklízeti, neboť v Blanche Selvě k nám přišel umělec, jichž není mnoho ve světě. Umělec-idealista, žijící uměním a pro umění, virtuos, jemuž je dobrá

hudba radostným zvěstováním, propagátor slovem i činem všeho, co nese na sobě pečeť krásy hudební. Blanche Selva se málo podobá běžnému typu světových virtuosů; leda jen tím, že ovládá dokonale svůj nástroj. Avšak volbou programu a duchem hry se naprosto liší od běžné představy tohoto druhu umělců. Předně nechce nikdy oslňovat, nýbrž vždy jen vychovávat obecenstvo; nepředkládá mu tedy hudby virtuosní pro virtuosnost samu, nýbrž hudbu dobrou pro vítězství dobré věci, v niž slepě věří. A aby dobrá věc zvítězila, studuje ji s takovou oddaností, s takovou láskou ke skladbě i autoru, že její hra musí působiti přesvědčivě.

Blanche Selva jest umělkyně přemýšlivá. Zdokonalovala sebe i jiné ve hře klavírní a z myšlenek o tomto thematě povstalo dílo o klavírní technice (dosud vyšly dva svazky). Rozebírala však i pilně formální strukturu studovaných skladeb a z tohoto hodnocení vzniklo dílo o sonatě. Tedy díla velkých koncepcí. Blanche Selva mohla by však napsati přesný ideový i formální rozbor každé skladby a skladbičky, kterou studuje a hraje. Neboť hledí svůj repertoir obsáhnouti nejen technikou, ale i duchem. Studuje-li komposici nějakého skladatele, snaží se vniknouti nejen ve skladbu samu, nýbrž i v úhrnné komposiční dílo autorovo. A nejen to; hledí si uvědomiti také vztah díla k nitru tvůrcovu, k jeho době, k jeho zemi. a to vše činí nikoli z nějakého systému vědeckého nebo snad proto, aby ukázala svou výjimečnou inteligenci — takových záměrů jest na hony vzdálena — nýbrž pro ono radostné poselství, jímž ona hlásá dílo umělecké, to jest poznanou pravdu.

Na našich koncertech hrála umělkyně po většině díla francouzských mistrů a můžeme jí býti za to jen vděčni. Neboť znalost této hudby jest u nás minimální, protože jest nesoustavná a neúplná. My neznáme francouzské hudby ani v celistvosti jejího rozsahu, ani v rozmanitých jednotlivostech celku. Neznáme ani jednolitého komplexu jejího, ani bohatství jejích typů. Nedovedeme rozeznávati bohatost druhů, znajíce dvě tři jména. A jsme povinni tento dluh vyrovnati, již z úcty k tomu národu, jenž po celá staletí tvořil revoluce a styly v umění; jsme tak povinni i z úcty k formální dokonalosti, jakou vždy projevovali Francouzi v uměleckých dílech, a konečně z úcty k jasnému a čistému obsahu, jímž plnili své výtvory.

Blanche Selva neobjevovala na svých programech nových jmen pro nás, zato však ukázala jedinečným způsobem jinou věc: s l o h, jakým reprodukovati jednotlivé autory a skladby. V tom jest veliká, v tom jest skutečnou representantkou umělecky cítícího národa. Znali jsme Francka, d'Indyho, Debussyho, Chabriera atd. již před ní, ale teprve ona ukázala nám pravý sloh, jak jejich skladby pojímati a ztělesňovati. Z její reprodukce intensivně cítíte, jak hluboce náboženská povaha jest César Franck; duše hlubokého kreda zpívá z jeho tónů, avšak pod tímto slavnostně se vlnícím povrchem rozkvétá a kypí vášeň života, přímo Beethovensky mohutná. Vincent d'Indy jest duch aristokratický, na prvý poslech i poněkud akademický, leč z provedení Bl. Selvina vycítíte, že pod přísnou, takřka vykombinovanou prací thematickou bije vřelé srdce čistého člověka, ničím v umění nepodplatné a ničím nepodplácející. Jeho klavírní sonata, umělkyni věnovaná, jest dílo vskutku monumentální, takřka kvintesence veškeré sonaty pobeethovenské. Paul Dukas je z téhož rodu; hloubavý duch tuhé práce thematické a širokých obrysů formálních. V re-

produkci Selvině Debussy přímo opájí zvukovou krásou klavírního stylu, avšak i jeho forma, tak neklasicky pojatá a rozváděná, má rysy veliké architektoniky, v níž není stop po umělůstkách nebo schválnostech. Smysl pro slohový projev a vyrovnanou formu činí i z Debussyho klasika, třebaže byl antipodem klasicismu d'Indyho. Sévérac jest umělcem zpěvné linie, duch opěvující se zálibou zemitou vůni kraje, hudebník ne právě revoluční, ale naprosto ne všední. Zajímavý jest Chabrier, duchaplný causeur, jejž vrozený temperament chvílemi strhne z noblesní mluvy k žargonu předměstí; to však není nedostatkem, spíše naopak vzácným kořením nespoutaného genia. Ravel ve své snaze podávati stále jen hudbu exklusivní, vyvolává zato nejednou dojem strojenosti; avšak harmonistickou bohatost a formální ucelenost nelze u něho jen tak zhola přehlížeti.

Toť jenom namátkou výběr autorů, které Blanche Selva u nás hrála. Co různých snů ztělesněných v komposici i v klavírní reprodukci! Jaký obraz kultury posvěcené a podmíněné staletým vývojem, obraz reatisovaný umělcem oddaným, láskyplným a na výsost skromným! Z jejího umění cítíte, že dobře jest tvůrcům, mají-li takové zvěstovatelé radostného poselství.

Lad. Vycpálek.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Krásnou, hlubokou a čistou událostí v překotném a z valné části lichém shonu uplynulé výtvarné saisony byla posmrtná pocta umění Jana Preislera. Přátelé z „Manesa" snesli tolik z díla Preislerova, že zřetelně vynikl ryzí profil umělce, jednoho z nejvážnějších a uměním nejvášnivěji zaujatých. V každé i nepatrné studii bylo cítiti osudovou tíhu a život, zcela naplněný uměním.*)

Všecko dílo Preislerovo jeví se jako malovaná absolutní hudba. Tak ryze, důsledně a vědomě malířsky cítil a cítí málokdo z našich malířů. Barva tu není pouhým druhořadým prvkem koloristním, nezavěšuje se na hotový, již dříve viděný tvar — sama se v tvar převtěluje nejčistší trassubstanciací inspirace v malbu. U Preislera mimo nejranější začátky, kdy ještě podléhal, ač ne zplna, literárně praerafaelitnímu kouzlu, není barvy bez tvaru jako není tvaru bez barvy. Vždy se slije všechen dojem z obrazu v barevně tvarové zvlnění plochy. Postavy jsou pouhými náznaky určitých psychických stavů — nejsou napodobením skutečnosti. Reality jest v nich přesně a jen tolik, kolik je jí třeba pro dorozumění duše s duší. Neboť obraz jest partiturovou notací našich niterných schopností. Preislerovo umění stojí na opačném pólu naturalismu. Kdežto naturalista vychází od věcí vnějších a jimi končí, Preisler vytváří z nitra ven. Jemu není model alfou a omegou výtvarného tvoření a svrchovaným korrektivem práce: vidí své obrazy především a úplně v sobě, a modelem toliko doplňuje nebo upravuje svou visi, kde jemu samému je chaotická. Jde mu právě tak o přesnost a životnost vidiny, jako jde naturalistovi o přesnost a životnost modelu. Proto také jeho technika není úhledným a vypracovaným malířským krasopisem, spíše náznaková a působí vědomě neskutečně.

*) Odkazuje čtenáře na svůj článek o J. Preislerovi v loňském ročniku t. l., zaznamenávám tu jen některé rysy, jež o výstavě zvláště vynikly.

Opakem přísné a sporé cudnosti díla Preislerova je pathetická honosnost „Slovanské epopeje“ Alfonse Muchy. Vyrůstá ovšem z jiné půdy: chce býti a je literární. Jest illustrací velkých historických dějů, illustrací nikoli male a mělce myšlenou, ale zůstává právě jen illustrací. Nepřetváří kronikářský fakt ve svébytný malířský akt, který je sám sobě výtvarným světem, s vlastním životem, s vlastní prostorovou plastičností v osnově i tvárném učlenění. V těchto rozměrných plátnech jest mnoho poctivé a úctyhodné malířské práce, ale chybí jim vnitřní citová souhra i vnější barevné i tvarové zladění, které z figur činí bytosti osudově závažné a z obrazu podstatnou, horkou vidinu života.

IV. výstava „Hollara“ byla v celku mdlá, bez významných grafických činů. Snad jen pro úplnost retrospekce vystavil „Hollar“ také práce svých amerických členů Preissiga, Růžičky a Vondrouše, práce vesměs slabší, než jaké od nich známe.

Václav Radimský je neúchylným a důsledným impressionistou, přiklánějícím se k luministům, jakým byl před dvaceti lety. Jeho krajiny mají svěžest studií, malovaných prima vista v samé přírodě, a zachycujících optické zjevy přírodní v jejich určité světelné souhře. Jsou obratně, ač konvenčně, rozvrženy v ploše a solidně pracovány a plní svůj „effet mural“ o nějž jediné usilují, ne vždy s touž důrazností a jasností.

V. Souček debutoval u Rubše drobnými akvarely nevelké umělecké ctižádosti a vesměs ještě ve stadiu nevyslovených pokusů. Otto Molitor se představil jako diletantní epigon Úprkův, kterému chybí mnoho ještě do pouhého malířského řemesla, a tím více do barevné i formální jadrnosti slepě následovaného vzoru.

Posmrtná výstava Emila Holárka nepřispěla novými rysy k reliefu tohoto malíře-moralisty. Ušlechtilá tendence, křesťansko-anticky sociálního dechu, převažuje od počátku v celém jeho díle nad hodnotami čistě výtvarnými. Vypravuje a káže svými obrazy o bídě, falši a neřesti dnešní společnosti s upřímností snivce, zaujatého cele svou ideou. Jeho realistické koncepce mají měkký, přitlumený pathos mírného idealismu, který obrušuje kresbu a uhlazuje barvu, který však nemá ani nesmlouvavé žíravosti Kupkovy, ani dramatické drastičnosti Jeneweinovy, k nimž bývá přirovnáván. V jeho velkých barevných komposicích, pečlivě stavěných a svedených většinou v sládnoucí akkordy růžového krapu a asfaltu, je kompromis mezi snem a realitou ještě tužší; vidiny jsou příliš hmotné a skutečnost zase tak zidealisovaná, že pozbyla své životní přísnosti. Emil Horálek byl lyrická, přemítavá a zanícená duše, jistě světem zraňovaná a zakřikovaná, která sotva dovedla tvrdě odraziti ránu. A touto citovou nesmělostí trpí i jeho dílo.

Josef Marek.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 11·—, na celý rok K 22·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelínek.
Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 28. ledna 1920.

R. XLVII. LUMÍR ČÍSLO 10.

VIKTOR DYK:

PROLOG K „ONDŘEJI A DRAKU“.

Když na pouť vyšel jsem, já nepohlédl zpět,
hůl poutníkovu vzal a šel, že nutno jíti.
Přes vrch a dol a dál, do modra v boží svět,
ač někdy úpal byl a někdy krupobití.

Klikatá silnice a na ní bláto, prach.
A je-li zastávka, tož pouze efemérná.
V dál zřel jsem nachýlen a v těžkých myšlenkách:
hory se modrají a blízký chlum se černá.

Sen měl jsem v srdci svém, sen jako svátost nes';
a mám-li tento sen, ať reptají a klnou,
že jednou uvidím — a krásnou! — rodnou ves
od hříchů omytou a všeho kouzla plnou.

Kdys šel jsem těžko už, když hory u paty
les nějak zlověstně se nad mou hlavou zšeřil.
Na vetchém pahýlu čert zvláště chlupatý
svůj ocas hladil si a s úsměchem mne změřil:

„Mne ještě, brachu, znáš? Jsem tvého mládí ďas,
jenž krásu rozložil a demaskoval ctnosti,
jak mračno nebe kryl a zakryl slunce jas
a hučel do uší ti píseň o marnosti.

A přec ti zbýval sen, tys' unikal mi s ním,
bych moh' tě dohonit, má noha příliš chromá.
Co tomu řekneš však, když sen tvůj vyplním?
Co řekneš, poutníku, až budeš zase doma?

Oh, Ahasvere, v stín tvé vesnice
já po ukryté zavedu tě stezce.
Ji uzříš ctíti hřích a smát se tragice:
vždy špatné odmění a vždycky dobré tresce.

To bude zas tvá ves, jak zrak ji vídal tvůj,
když do ní vrátit se ti pomocí mě div dá.
Mluv k uším zavřeným, mdlá srdce rozpaluj:
co chápou, to je zlo, co činí, to je křivda.

Smrt kosou zařinčí a s bohem navždy, sny!
Toť konec tuctový v tvém romantickém kuse.
Až budeš zklamán vším, bezmocný, nemocný,
ó, rci, co učiníš?“
Já řekl: „Usměju se.“

ERNEST DENIS:

UNIVERSITA PRAŽSKÁ.

(Řeč, proslovená ve velkém amfiteatru Sorbonny dne 10. dubna 1919).*

Jsme všichni, vy i my, pod přímým, strhujícím dojmem té písně,**) tohoto výkřiku národa, jenž vyjadřuje své nekonečné úzkosti a svou nezničitelnou naději.

A přece v tento den, který by měl býti dnem radosti, když je věnován zvláště naší universitní mládeži, naše duše jsou zality především citem nezhojitelné bolesti, a závoj smutku zatemňuje naše zraky. Kolik chybí ve vašich řadách našich žáků, našich přátel, těch mladých mužů, jichž první úspěchy plnily naše srdce důvěrou a radostí, kolik chybí sil dosud netknutých, na něž jsme spoléhali, že budou pokračovati v našem díle, aby je zlepšily, aby je opravily.

Ó mrtví, klesnuvší na prahu naděje,
již srdce Francie se oslněno chvěje!

To je, pánové, zločin, jejž Německo nemůže dosti odpykati: Zabilo na dlouho radost ve světě; netroufáme si už pohlédnout do budoucna. Nahromadilo na našich bedrech takovou tíhu bolestí, že naše hlavy nemohou se vzpřímiti a že váháme pohleděti do slunce budoucnosti, které vychází z krvavého mračna.

Tyto hrdinské oběti, které zachránily Francii, nastavivše svá prsa vpádu barbarství, vkládají na nás všechny, a zvláště na vás, jinochy, nesmírné povinnosti. Nečiňte si illusí a nedomnívejte se, že vám postačí jen česati ovoce jejich úspěchů a jejich obětí; lidský vděk netrvá dlouho. Již teď je až příliš patrno, že právě mezi těmi, jež by nejmenší naše slabost byla odsoudila k zničení a k věčnému otroctví, mnozí jsou ochotni zapomínati, jak vážné

*) Přinášíme překlad řeči, proslovené při slavnosti, kterou uspořádala Universita pařížská na poctu českého studentstva za přítomnosti tehdejšího min. předsedy Dra K. Kramáře a zahr. min. Dra Beneše. Řeč vyšla v č. 23. a 24. revue Nation Tchèque.

**) Marseillaisa.

byly naše ztráty. Sotvaže jsme povalili tu dravou a krvavou šelmu, která se útokem hnala na lidstvo, a již jako by se nevzpomínalo na ohromné nebezpečí, které nepřestává nás ohrožovati.

Abychom udrželi Francii tak slavnou, tak velkou a tak mocnou, jakou ji učinili naši mrtví, potřebuje celé naší obětavosti a celé naší odvahy. Všichni se musíme dáti do práce, abychom znovu dokázali světu, že v našich žilách koluje dosud ušlechtilá krev a že naše síly nebyly vyčerpány hroznými ranami, jež máme v srdci.

Ale je také nutno, abychom dovedli nalézti a soustřediti kolem sebe přátelství, která jdou nám vstříc, abychom stiskli ruce, jež se k nám vztahují, abychom do svaté falangy, bojující za svobodu, svolali všechny národy, které bojují za stejný ideál.

Řekl jste nám právě, pane ministerský předsedo: „Přicházíme k vám bez frasí, s otevřeným srdcem; přinášíme vám svoji víru — ve vší prostotě, upřímně, úplně.“ — Víme to, pane předsedo, víme, že můžeme na vás spoléhat, poněvadž jsme sjednoceni nejen starými vzpomínkami, ale také společnými zájmy. Vy na východě, my na západě Evropy jsme stále vystaveni ranám nepřítele, který je rozdrcen, ale který se nekaje, který čeká jen na příležitost, i v té chvíli, kdy je pod naší patou, aby se znovu vztyčil a ještě nás udeřil.

Naše vítězství znamenají vaši bezpečnost, a vaše moc je naší silou. Proto jsme šťastni, že můžeme zde přijmouti pozdrav té české mládeže, která již byla spojena s naší mládeží vzpomínkami jak dojímavými a tak drahými. Jako vy, i my jsme osvobozeni od Německa; jako my, i vy jste pevně odhodláni neklesnouti už pod jařmo Germanie.

I.

Jaká je ta pražská universita, jejíž studenti nalezli tak dojaté a tak upřímné akcenty, aby vyjádřili Francii svou lásku?*)

Ta pražská universita! Mohu právem říci, že její dějiny jsou résumé dějin celého českého národa. Je věru nervovým centrem, v němž se obrážejí všechny vnější jevy; její život je odrazem samého národního života.

Je mi nemožno, načrtnouti v době, která je mi vyměřena, všechny peripetie její tragické existence. Chtěl bych jen naznačiti její hlavní období.

*) V adrese českého studentstva, která byla při slavnosti odevzdána studentstvu francouzskému.

Vidím jich patero, velmi zřetelně odlišných. — Nejprve Universita křesťanská, oekumenická, ono „studium generale", jež zakládá Karel IV. a které ve XIV. věku vrhá na celou střední a východní Evropu zářivé paprsky katolické civilisace. — Po této Universitě oekumenické, křesťanské, následuje Universita revolucionářská, universita z let 1400 do 1434. — Od r. 1454 do 1622 Universita bojující, o niž se prou vyznání a strany. Po rozdrcení Čech, po dvě století, Universita spoutaná, po níž konečně přichází Universita vítězná a tato universita nás dnes pozdravuje.

Pan rektor*) připomenul před chvíli, že již r. 1355 universita pařížská měla za rektora českého mistra; ale tento rektor Adalbertus Ranconis ab Ericinio, nikterak nebyl prvním, který přišel studovati do Paříže. Již velmi záhy Čechové, ohrožení německou infiltrací, instinktivně hledali oporu a už od XII. století, dříve ještě než Sorbonna existovala, dosti četní čeští studenti objevují se v Paříži.

City Čechů k Němcům nelišily se tehdy valně od toho, jaké jsou dnes. „Starodávná je zášť mezi Němci a Čechy," píše Ludolf de Sagan ve XIV. století, a příliš hluboko zakořeněna; neboť jako kdysi Židé nechtěli míti nic společného se Samaritány, pouhý pohled na Němce je Čechu trapný."

Čím úpornější je zápas proti Teutonům, tím četnější jsou studenti, kteří, chtějíce uniknouti jejich vlivu, rozbíhají se na tuto Universitu pařížskou, která byla uznaným střediskem vědy. Vedle mistra Vojtěcha Raňkův z Ježova setkáváme se tehdy na Sorbonně s Janem z Jenštejna, pozdějším arcibiskupem pražským, s Jeronymem Pražským, druhem Husovým v zápasu i ve smrti, a před ním, s mistrem, jehož neobyčejný význam byl teprve před několika lety uznán, s Matějem z Janova, pravým předchůdcem české Reformace. Dík těmto cestovatelům šířil se zájem pro filosofii a Čechy se připravovaly, aby i ony staly se velkým střediskem vzdělanosti, pokroku a života intelektuálního i morálního.

První polovina XIV. věku byla pro Čechy periodou anarchie, zmatků a bídy. Národní dynastie Přemyslovců právě vymřela a Němci pokusili se těžiti z toho, aby podrobili zemi svému panství. Strany se přely o moc, podporovány cizinou: šlechta se zmocnila úřadů i veřejných statků, autorita královská byla zlehčena, lid utlačen a zbídačelý, obchod ruinován; a přirozený důsledek toho, morální

*) p. Lucien Poincaré, rektor University pařížské.

zmatek, intelektuální anarchie: hlad, mor, bludařství. Mladý král Karel I. český pochopil, že je nutno utužiti svazky, které k sobě poutaly různé části koruny svatováclavské, obnoviti autoritu, spojiti národy společnou myšlenkou; chtěl shromážditi všechny své poddané pod zákonem Kristovým; založil universitu (1348).

Tato universita byla předurčena, aby se stala střediskem světla, ohniskem vzdělanosti, zářící pochodní, která by vnášela západní myšlenku do celého Orientu. A vskutku není pochyby, že hned od druhé poloviny XIV. století Čechy byly intelektuální a morální hlavou střední a východní Evropy.

Během této vlády Karla IV., která je dosud slávou a pýchou českého národa — máme právo připomenouti to s oprávněnou hrdostí — vzdělanost latinská a česká, francouzská a slovanská jsou tak těsně spojeny, že je do jisté míry nemožno říci, co náleží Čechám a co připadá Francii.

V té době zvedá se na Hradčanech královský hrad pražský dle vzoru Louvru; v té době jeden z našich architektů buduje velkolepou kathedrálu svatého Víta a celá země se ozdobuje spoustou kostelů a zámků, které se inspirují naším uměním a obrážejí naše myšlení.

Karel I. mohl být spokojen svým dílem. Když nastoupil, shledal království rozervané vnitřními spory, rozleptané revolucionářským duchem, ochuzené; odkazoval svému synu stát zkvétající, mocný, sjednocený. Němečtí historikové jsou přísní k císaři Karlu IV. Jejich výčitky jsou nespravedlivé, na dně jejich výtek pozorujeme vždycky touž hořkost: nemohou mu odpustit, že miloval český národ a že jej postavil v čelo světa.

Křesťanská vzdělanost nešířila se ve středověku v různým zemích se stejnou intensitou; střed této vzdělanosti ležel tam, kde se setkávaly kraje románské a germánské. Čechy ležely na obvodu tohoto pásma. Ze zemí pokročilejších a bohatších přicházely do krajin východních, méně lidnatých, skupiny jedinců odvážných, podnikavých, disponující značným kapitálem, které s sebou přinášely nové methody a nové myšlenky, vyvinutější formy sociální: kapitalistickou kolonisaci, spořivost penězi, uhlazenější mravy, zjemnělejší způsoby. Tito příchozí, Římané, Němci, Semité, nesplývali s masou obyvatelstva, tvořili odlišné skupiny, samostatné ostrůvky, spojené mezi sebou společnými zvyky, mezinárodními svazky, neohlížející se nikterak na politickou organisaci, která tehdy byla velmi nestálá a již tito vetřelci ještě více oslabovali. Aniž chceme popírati šťastný vliv, jejž tyto cizí živly snad měly na hospo-

dářský, sociální a mravní vývoj lidu, vidíme jasně, že znamenaly vážné ohrožení jeho nezávislosti. Ve čtrnáctém věku Čechy ztratily ethnickou jednotu a hrozilo nebezpečí, že ztratí svou národnost.

Hlavní zásluhou Karla IV. bylo to, že toto nebezpečí zpozoroval. Ostatně pokračoval jen s větší důsledností a pevností v díle národního odporu, již započatého slovanským obyvatelstvem království. Němci v Čechách tvoří a již tehdy tvořili značnou skupinu. Ale považovali se vždycky za vetřelce; nikdy nepracovali o vytvoření státu; království české bylo výlučně dílem živlu slovanského.

Karel se přirozeně opíral o skupinu národní, o stranu, která měla opravdu smysl pro jednotu a samostatnost království. Seskupil ji kolem suveréna. Zvětšil její důvěru k němu tím, že jí pojistil jakousi převahu ve střední Evropě; vychoval u ní cit národní důstojnosti a připravil probuzení patriotismu.

Jeho zbožnost byla hluboká a upřímná; jsa hlavou svaté římsko-německé říše, byl ostatně nucen opírati se o svatou stolici a byl vždy zaníceným obráncem víry. V katolictví viděl prostředek k pevnějšímu spečetění svazků, které spojovaly jeho poddané. Jeho politika dospěla brzo k výsledkům, které byly opakem těch, jež on sledoval. Na jedné straně, zahrnuje kněžstvo svou přízní, podporoval zlořády a šířil korupci; choroby, jimiž církev trpěla, zdály se tím hanebnější, čím přesvědčení bylo žhavější; bylo přirozeno, že vzpoura proti papežství vyšla právě ze země, kde křesťanská myšlenka pronikla nejhlouběji do duší.

Na druhé straně, právě tím, že obnovil národní jednotu, Karel posílil morální osobnost národa, která se projevuje nutně potřebou samostatnosti. Ač vytvořena církví, dovolávala se proti ní svého práva na osobitou existenci.

Patnáctý věk jest doba, kdy jednota křesťanská je definitivně rozbita a kdy se národní vzdělanosti oprošťují z katolické universálnosti. V Čechách se toto emancipační hnutí děje se zvláštní prudkostí, a hned nalézá svůj výraz na Universitě.

Pánové, neradil bych nikdy suverénům, kteří chtějí udržeti svou zemi v kultu tradice, aby si šli pro vzor do Paříže.

Francouzský lid je revolucionářský z temperamentu, z přirozeného pudu. Naproti Německu, konservativnímu, tradicionalistnímu, nehybnému, neschopnému vyšinouti se svobodným úsilím vůle z dráhy, jíž se jednou dalo, Francie má vkus, potřebu změny, pokroku, pohybu, neboť je to země, která žije, myslí, hledá, která se nespokojuje nikdy tím, čeho je dosaženo, která se nikdy nedomnívá, že dospěla k cíli; a tento duševní neklid, tato vůle

dosáhnouti stále rostoucí dokonalosti vysvětluje nesmírnou přitažlivost, jíž působí na duše.

Mistři a studenti, kteří se vraceli do Prahy po několikaletém pobytu v Paříži, přinášeli všichni, ani toho netušíce, revolucionářský jed; učitelé, které tam poslouchali, učili je pokrokovému nominalismu, jejž tam hlásal Vilém Occam: slyšeli ostré apostrofy Petra d'Ailly nebo Mikuláše Clemengue.

Pierre d'Ailly, sloup víry, budoucí arcibiskup v Cambrai, útočil přes to s nebezpečnou prudkostí na zlořády v kněžstvu a neřesti římské kurie; a co bylo vážnějšího, vyznával učení, v němž byly v jádře skryty nejhanebnější bludy. Nejohnivější revolucionáři nemají z počátku skoro nikdy v úmyslu povaliti režim, na který útočí; jsou upřímní, když tvrdí, že chtějí jen reformovati. Pražští mistři prohlašovali se vždycky za pokorné sluhy církve; jenže papežové shledávali jejich horlivost strašně indiskretní a jisto je, že církvi zasadili rány, z kterých se nikdy úplně nevzpamatovala.

Už čtvrt století řada kazatelů a spisovatelů, Konrád Waldhauser, Milič, Štítný, Matěj z Janova a ještě jiní odhalovali neřesti kněžstva a kázali návrat ke křesťanství, bližšímu křesťanství apoštolskému. Shromáždili kolem sebe dosti velký počet věrných, roznítili zbožnost, vytvořili jakési mystické nadšení. Taková náboženská probuzení byla ve středověku častá a papežové se jich nelekali. Hnutí nabylo skutečné váhy teprve tehdy, když nalezlo oporu a středisko na Universitě. Její zakročení mělo především ten výsledek, že dalo novotářům autoritu, které by jinak nikdy nenabyli. Ať je oddanost a výmluvnost člověka sebe větší, zůstane-li osamocen, jeho působení bude skoro vždy bezmocné a pomíjející. Universita poskytla reformátorům četné a věrné nadšení schopné posluchačstvo, které se potom rozptýlilo, aby po celém království šířilo blahou zvěst; byli jisti, že naleznou oporu svého úsilí ve spolupracovnících, kteří by je osvěcovali svými radami, kteří by je posilovali v pochybách, a to dodávalo jejich slovům cosi z oné vážnosti, z onoho téměř posvátného rázu, kterým byla její rozhodnutí provázena. Universita také dodala těmto náboženským zápasům přesnějšího, dogmatičtějšího rázu; ona je přenesla na pole věrouky.

To je, pánové, po mém soudu, jedno z nejvýznamnějších vítězství české vědy historické, že dokázala, že velké hnutí reformační, které se pro nás shrnuje ve jménech Hus a Jeronym Pražský, bylo závěrem dlouhého, kolektivního snažení celé University; byla prodchnuta stejným duchem badání, stejnou touhou po dokonalosti

a společným útokem otřásá starou budovou, která se tříští pod jejím tlakem.

Aby mohla své dílo vykonati, musila se nejprve osvoboditi od panství německých mistrů. Slavný Kutnohorský dekret (18. ledna 1409) vytvořil Universitu čistě českou; proměnil Universitu křesťanskou v Universitu národní; učinil z Karlova studium generale ohnisko českého myšlení. Nemůže nám býti lhostejno, pánové, pomyšlení, že máme jakýsi nárok na to, přivlastňovati si do jisté míry čest tohoto dekretu, který znamená důležité datum v dějinách českého národa. Ve chvíli, kdy jej Václav IV. podpisoval, měl u sebe poselstvo našeho krále Karla VI. Nevíme přesně, jaká byla úloha tohoto poselstva; ale jisto je, že na popud Karla VI. král Václav chtěl pracovati o obnovení jednoty křesťanstva, rozbité velikým Schismatem, a že odpor, s nímž se setkal u německých mistrů, jej pohnul, aby jim odňal přílišné výsady, jimž se dotud těšili.

Od té chvíle reformátoři stávají se pány University a Hus v ní nalézá potřebnou oporu.

Otázky, o nichž se tehdy rokovalo mezi pražskými mistry a které rozpoutávaly nejzuřivější vášně, se nám dnes zdají velice odpuzujícími. My ve Francii jsme všichni více nebo méně žáky Baylovými a Voltairovými a byli bychom nakloněni rozehnati ty učené hadače, kteří s použitím všech možných syllogismů se prou o rozpory, kterých my už ani nepostřehneme. Ale dejte pozor, pánové, nedejte se oklamat názvoslovím. Proniknete-li k jádru věci, zpozorujete brzo, že neběží o nic menšího, než o základní principy, na nichž je zbudována moderní společnost.

V kterou dobu stává se zápas prudším? Když arcibiskup Zbyněk nařídí, aby Wiklefovy knihy byly spáleny, poněvadž Wiklef byl odsouzen pro kacířství. Hus a jeho přátelé odmítají poslušnost. Jakých důvodů se dovolávají? — Předně toho, že spáliti knihu snad není právě ten nejlepší způsob zvěděti, co v ní jest, a pak, i když připustíme, že ta kniha je kacířská, není to ještě důvodem, aby nebyla čtena, neboť je možno, že vedle kacířství obsahuje místa užitečná.

Dvě doktriny se tu srazily, věčné a věčně nesmiřitelné: autorita a svoboda, tradice a badání, víra a vlastní zkouška. Zápas, který po staletí zmítá lidstvem, projevuje se v té chvíli v Čechách s větší určitostí než kdykoli před tím: konflikt trvá dosud, ač je dovoleno tvrditi, že jeho výsledek není už pochybný. Kterak bychom zde na Sorbonně, v této citadelle vědy, v této kathedrále duchovní

samostatnosti nepociťovali vděčnost k oněm českým mistrům z XV. věku, kteří zvedali prapor vzpoury proti absolutní autoritě a kteří připravovali emancipaci duchů a duší?

V Kostnici Sorbonna povstala proti mladické odvaze pražských vzbouřenců a mezi Husovými odpůrci, Gerson byl z nejneúprosnějších. Snad by si byl měl pomyslit, že by vlastně měl zárodek vzpoury, která jej děsila a proti níž hřímal svoje anathema, hledati v samé Paříži. Přes kruté rozpory, které je r. 1415 dělily, Paříž a Praha pracovaly vlastně společně a připravovaly vzpouru duchů a zhroucení středověku.

Revoluce, i ty nejnutnější, mívají ten přímý důsledek, že ochromují studium a nezarazí-li vědeckou práci docela, aspoň ji neobyčejně ztíží. I když basilejská kompaktáta aspoň zdánlivě ukončila krisi zahájenou odsouzením Husovým, klid se do země nevrátil a universitní život zůstal přerušen. Úpadek university byl ještě zhoršen dlouhým obdobím váhání, v němž se země zmítala déle než sto let. Mezi přívrženci Husovými bylo mnoho těch, kteří jako by se děsili při pomyšlení na definitivní rozchod s církví a do úpadu se snažili pokračovati v nemožném vyjednávání. Pomalu opouštěli ducha reformace a chytali se jen prázdných a dutých formulek. Tak se odsuzovali k bídnému a falešnému životu a zmítali se v ovzduší lži, v němž duše slábly a duchové se zužovali.

A přece toto období, právem považované za období úpadku, dokazuje, kolik intelektuální síly a životnosti si přese všechno zachoval český lid a pražská universita. Ve chvíli definitivního vítězství katolické reakce, když po bitvě na Bílé hoře se země skácela, vyčerpána a bez dechu, a Ferdinand II. ji vydal Lichtenštejnským dragonům a jesuitům, Universita doufala, že zachrání budoucnost tím, že jí odkázala dvojí dědictví.

Mezi mučedníky ze dne 21. června 1621 byl někdejší rektor university, Jesenius, proslulý lékař, slavný učenec své doby, a zároveň výmluvný řečník. Jeho sláva a jeho schopnosti jej předurčovaly pro důležitá diplomatická poslání. Soudcové císařovi jej odsoudili, aby mu byl jazyk vytržen; potom byl sťat a jeho tělo rozčtvrceno. Jesenius naslouchá rozsudku a nezachvěje se. Žel, praví, že ten jazyk, který mluvil před tolika panovníky a králi, má být zničen rukou katovou. Ale konečně, co na tom? Přes to přijde den, kdy Ferdinand II. odpyká své krutosti a kdy boží pře zvítězí.

V protivenstvích stejně jako ve vítězství Universita zůstávala takto vérnou svému národu a hrdinsky vyznávala svoji víru. Z krve mučedníků měla se jednou zroditi žeň budoucnosti. Nástupci Husovi učili svým příkladem budoucí pokolení, že konečné vítězství vždycky připadne národům, kteří nezapírají svou minulost a nesbíhají od svého praporu.

Stejně jako Jesenius, slavný pedagog Komenský, největší myslitel, kterého zplodila česká reformace, musí býti považován za odkaz University vlasti. Universita Karlova měla obecný dozor nad školami, sama jmenovala profesory, bděla nad vyučováním a řídila je. Ani ve svém největším poklesnutí nezapomínala na svůj úkol, snažila se šířiti a zlepšovati vzdělání. Přispěla k tomu, že se v národě udržel sklon k věcem duchovním; ona také přála činnosti Českých Bratří a z této sekty vyšel Komenský, křišťálová duše a nádherná inteligence, jeden z nejušlechtilejších duchů a jedno z nejšlechetnějších srdcí, které kdy byly ctí lidstva, předchůdce moderního patriotismu, jenž se žhavou láskou k své rase spojoval hlubokou víru v konečné smíření národů a jenž uprostřed hrůz třicetileté války předpovídal zoři společnosti, v níž by všichni národové, osvobození od zla a nenávisti, shromáždili se před zrakem božím, aby pracovali o zavedení zákona Kristova. Universita pražská mohla zmizeti: vykonala své dílo až do konce.

II.

V té chvíli se otvírá dlouhá perioda smutku; trvá skoro tři století, od r. 1622 do r. 1880.

Již r. 1555 zavolal císař Ferdinand I. do Čech jesuity a ti tam založili kolej, která se brzo stala baštou katolické reakce. Po Bílé hoře nastala příhodná doba shladiti s povrchu zemského a škrtnouti z historie zpupný lid, který po dvě století hájil zároveň svoji národnost proti Německu a svoje náboženství proti papežství. Šlechta, která znamenala nejživotnější, nejaktivnější část národa, byla vyhnána a proskribována; měšťanstvo přivedeno na mizinu, pastoři vypovězeni, sedláci vydáni vykořisťování cizích dobrodruhů, kteří se vrhli na mrtvolu ukřižovaných Čech. Ústava byla okleštěna, aby později byla úplně zrušena. Ale přece se zdá, že nebylo vykonáno nic, dokud trvala Universita. Universita, totiž myšlenka, duše národa.

Roku 1622 rozkázal Ferdinand, že Universita pražská má býti napříště přičleněna ke koleji jesuitů. Jen oni budou vyučovati na

fakultě theologické a filosofické. Budou jmenovati profesory na fakultu právnickou a lékařskou; rektor a kancléř budou voleni z jejich řad a budou podřízeni jen řádovým představeným. Řád převezme generální řízení školství, které náleželo Universitě Karlově, bude určovati osnovu učebnou i programy, bude udíleti povolení k vyučování. Rektor bude kárati a sesazovati podezřelé profesory. Jediní jesuité budou prováděti censuru, budou dozírati na knihkupectví a tiskárny, budou konfiskovati nebezpečné knihy. Duchovní vláda je úplně v jejich rukou.

Aby doplnil dílo svého otce, Ferdinand III. podřídí r. 1651 Universitu řediteli, vlastně policejnímu komisaři, jemuž je uloženo hlídati a udávati studenty i profesory. Pod touto dvojnásobnou tyranií, politickou i náboženskou, intelektuální život mizí. Není už ani myšlenky, ani University pražské, ani Čech. Věda je podezírána a štvána: všechno je kombinováno tak, aby profesorům nebylo dovoleno překročiti bídnou prostřednost; je jim zakázáno věnovati se odborným studiím. Odsouzeni k nevděčnému úkolu, odbýváni hladovými platy, učitelé zanedbávají své povinnosti, zrušují své přednášky; přednášky veřejné jsou tak prázdné, že žákům nezbývá než bráti soukromé lekce, které profesorům dovolují, aby zvýšili poněkud své směšně malé příjmy.

Filosofie se vláčí v nejbahnitější scholastice. Diskutuje se dlouze o tom, v kolik hodin začne poslední soud a jak dlouho potrvá.

Historii a geografii se vůbec nevyučuje; mathematice připadá půlhodina týdně během jednoho roku.

Z řádu jesuitského vyšel nejeden pozoruhodný učenec, a i v Čechách se mezi jeho členy naleznou vynikající spisovatelé a jemné duše. Jejich vliv byl přes to žalostný, poněvadž mají strach z vědy a ze života. L i b e n t e r c a r e b o p o c u l o i n q u o s u s p i c i o v e n e n i, říkal jeden z jejich nejslavnějších představitelů. Aby se vyhnuli jedu, oddalují od lidských rtů číši poznání. Myšlení, úvaha, badání jsou v jejich očích pouze léčkami, jež ďábel nastražil člověku. Jejich úsilí směřuje k tomu, aby napravili omyl, jejž Prozřetelnost spáchala, davši stvoření svobodu. Jejich dílo vyjadřují missie Koniášovy, který chodí od města k městu, ode vsi ke vsi, pořádaje štvanice na kacíře a spaluje knihy.

Jdou ve své horlivosti tak daleko, že sami jejich protektoři, Habsburkové, pociťují nad tím jakýsi neklid. Karel VI. konečně si povšiml, že jejich vyučování je snad trochu nedostatečné, a tázal se jich, zda by nepokládali za potřebno pozměniti své methody. Societas Jesu užasla nad takovými výtkami. Co se jim vyčítá?

*

Jejich methody? Už 158 let jich užívají; což nepodaly dostatečných důkazů? Žádá se na nich, aby vyučovali geometrii, algebře; ty byly vynalezeny Descartesem; což není známo, že Descartes zavání hranicí? Přes to jesuité jsou ochotni učiniti koncesse: mathematický kurs trvá půl hodiny týdně, bude trvati tři čtvrtě hodiny. Habsburkové to s liberalismem nikdy nebrali příliš přísně. Karel VI. je spokojen a vše jde dále, jako před tím. Ani zrušení řádu r. 1773 nezmění mnoho na situaci.

Roku 1791 však přece se projeví první národní reakce a pod vlivem oposice, vyvolané reformami Josefa II., vstupuje na pražskou universitu profesor češtiny. Ale jakmile se duchové uklidnili, František I. se navrací k staré praksi.

Považte, pánové, že jsme dospěli k jedné z nejžhavějších period historie: nikdy život nebyl prudčí, myšlenka smělejší; intensivní horečka zmítá lidskou duší; je to období romantismu; věda na všech stranách vyráží dobrodružně na výzvědy; staré hradby se bortí. Ale i v Praze mají Habsburkové jedinou myšlenku: utáhnout řetězy úže, a udusit ducha úplněji. Řekl bys, že je straší tajná hrůza. Jako by je pronásledovaly příšery jejich zločinů. Cítí, že se jim nepodařilo vyhladiti ten český národ, který považovali za zničený; chvějí se hrůzou, že jej uzří vycházeti z hrobu; dotazují se se šílenou úzkostí strážců, kteří hledají tělo Spasitelovo a nenalézají ho. Aby aspoň udusili myšlenku na odvetu, aby oddálili trest, který na ně čeká, nástupci Ferdinandovi zdvojnásobují horlivost a činnost. Universitní studenti jsou podrobeni nejtužším pravidlům, zachází se s nimi jako se školáky.

První rok jsou nuceni se zpovídati každé tři měsíce a poslouchati přednášky profesora theologie, který v prvním semestru vykládá náboženské pravdy s d ů v o d y a ve druhém semestru tytéž pravdy b e z d ů v o d ů. Přednášky zůstávají neplodné a nicotné, profesoři leniví a prostřední. Z koryfeů českého obrození, jako Dobrovský, Jungmann, Šafařík, Palacký, žádný není universitním profesorem. V této první polovici XIX. věku, tak živé, tak plodné, tak plné slibů do budoucna, život se soustřeďuje kolem svobodných společností, kolem podniků založených z iniciativy jednotlivců, jako Učená společnost, Musejní společnost, Matice česká. Habsburská Universita nevykonala pro zemi nic.

Tato situace má jisté výhody: především povzbuzuje vlastenectví. Studenti, ponechaní sami sobě, bez vedení, bez vůdců, opuštění od učitelů, kteří jich nemilují a jichž oni nemilují, uzavírají se do sebe, oddávají se horoucnosti svých snů, žijí v mystickém zbožnění

minulosti a v jasnozření apokalyptické budoucnosti. Česká Praha z r. 1840 je jakési svaté město, kde apoštolové propadají horečné extasi. „Je možno jen s dojetím mluviti o pražských učencích," píše Rus Pogodin; „jako křesťané, kteří v katakombách zachovávali svaté tradice, snaží se udržeti národní cit v lidu; proto snášejí všechny oběti, odhodlávají se k nejtvrdšímu odříkání, necouvají před žádnou námahou, nelekají se žádného předsudku." Studenti, jako stíny, očekávající, až je Bůh povolá, bloudí po „Sionu, kdysi slavném, nyní opuštěném. Jejich nohy se třesou radostí, když stoupají na Vyšehrad, jejich oči vlhnou slzami, když přijdou na Bílou horu".

Jsou připraveni pro oddanost a pro oběti. Ale nejsou připraveni pro život. Bylo to až příliš jasně patrno r. 1848: na první výzvu Vlasti všechno studentstvo se zvedlo a universitní posluchači měli význačnou účast na revolučních dnech. Ale když šlo o to, využít vítězství nad starým režimem, mužové selhali v úkolu, pro který nebyli připraveni. Co této generaci scházelo, byl zvyk vytrvalé a stálé práce, methoda, zkušenost, smysl pro skutečnost, totiž právě to, co si mládež má přinésti ze svých let universitních. Dala se překvapiti událostmi, a přívrženci reakce, Schwarzenbergové a Bachové, použili jejich naivnosti, aby svou autoritu znovu upevnili.

Jistá fakta však přece otřásla dušemi tak hluboce, že nebylo už v ničí moci vyhladiti vzpomínku na ně. Všechny výboje revoluce nebyly přece ztraceny. Někteří z mužů, kteří se dostali k moci po vítězství reakce, jako hrabě Thun, cítili jistou sympatii k českému národu; nesli těžce jeho zbídačení, byli ochotni povoliti mu jistou svobodu; bojácně otevřeli dveře českým profesorům. Z těch zvláště dva měli na mládež hluboký vliv: historik Tomek a právník Randa. S nimi pronikal do habsburského ústavu kritický smysl a vášeň pro pravdu, zvolna vybojovanou. Oni zahajují v pravdě novou éru.

III.

Kolem těchto mistrů počíná se sdružovati hlouček mladých mužů, s počátku dosti málo četný, ale rychle rostoucí; inspirují se jejich zásadami, dávají se proniknouti jejich duchem, a pod jejich vedením připravují se pro službu Vlasti. Po generaci romantické nastupuje pokolení stejně zanícené, ale praktičtější, schopnější vytrvalého úsilí, pokolení, které se nedá odstrašiti nezdarem a které se překážkami prodírá krok za krokem k vytčenému cíli. V té

době tvoří se mužové, kteří byli zakladateli dnešních Čech, Kaizlové, Pekařové, Kramářové, Masarykové.

Čechy žádají především úplnou, dokonalou Universitu. Již r. 1864 veliký řečník Rieger přináší do říšské rady požadavky svého národa. Nebylo nikdy stížnosti přirozenější; a přece je třeba dvacetiletého zápasu, aby byla uznána. Po dvacet let Němci, kteří vládnou Rakouskem, a kteří chtějí udržeti Slovany ve věčném dětinství, se zuřivou tvrdošíjností brání se českým požadavkům. Žádají pro německou vědu nemožné výsady. Nadarmo Rieger odhaluje stupidnost jejich sofismat. Co je to německá věda? Není německé vědy, jako není vědy francouzské, anglické nebo české; základem vědy je svobodné a poctivé badání, jejím cílem osvobození ducha a duševní vývoj. Je třeba, aby byla přístupna všem. Žádný národ, kdyby se dovolával nevím jakých výsad, nemůže pro sebe vyžadovati vědeckého monopolu; žádný národ nesmí býtí od ní odstrkován.

Němci tvrdošíjně nechtějí chápati těchto důvodů, tak jasných, tak samozřejmých. Je třeba téměř revoluce, aby se Čechům konečně povolilo; je třeba, aby Němci svou nemotorností upadli v nemilost Františka Josefa. Aby se pomstil za oposici, s níž se setkala jeho vůle, císař povolá do ministerstva Taaffa, a ten, aby získal na říšské radě podporu českých poslanců, vydá konečně nařízení, že má býti v Praze zřízena vedle University německé Universita česká. Tím počíná poslední perioda, Universita vítězná.

Vítězná jistě ne pro přízeň, kterou nalezla u vlády. Ta se snažila co nejvíce zmenšiti ústupek, k němuž ji okolnosti donutily, škrtíc na fondech, favorisujíc všemi prostředky Němce, omezujíc počet stolic na nejmenší míru, odpírajíc laboratořím nejnutnější úvěry. Co na tom? Nemohla zmenšiti hodnotu lidí ani snížiti jejich vyučování. Dík jejich vědě, spolehlivosti jejich method, jejich oddanosti, Universita pražská byla v předvečer války jednou z nejčinnějších a nejproslavenějších na světě.

Bylo by mi milo nakresliti vám zde obraz její činnosti; musím uvésti aspoň jména několika nejslavnějších učitelů: vedle právníků Randy, Tilsche a Kadlce národní hospodář Bráf, filolog Gebauer, který vskutku stvořil dějiny českého jazyka, Niederle, pokračovatel Šafaříkův, Jaroslav Vlček, který obnovil dějiny národní literatury, Pekař, jehož práce tak živě osvětlily společnost středověkou, Novotný, který obnovil historii husitství, a v exaktních vědách fysiolog Mareš, lékař Thomayer. Kolik jmen ještě tlačí se na rty! Jak dlouhý byl by seznam těch, jež měl bych uvésti!

Ale více než mužové, co charakterisuje mladou Universitu, to je jednotný duch, který ji oživuje, to je naprostá víra ve vědu, to je kult pravdy.

Četl jsem v posledních dnech obdivuhodnou pasáž velikého básníka Machara. Za temné noci skrze mříže svého žaláře Hus pozoruje třpytící se hvězdy; přichází na něho bolestná chvíle, sestra noci Getsemanské; vidí před sebou svůj čistý život, bez poskvrny, nenávistí odsouzený ke strašné smrti; myslí na nebe své Otčiny, na všechnu lásku, která jej poutá k rodné zemi, a jeho duše v úzkostech obrací se k Otci a on se modlí slovy Spasitelovými: Otče, jest-li možno, nechť odejde tento kalich od mých chvějících se rtů.

Nazejtří po této noci agonie přijdou pro něho čtyři biskupové, aby jej dovedli do sálu koncilu. Preláti jej vyzývají, aby uznal a vyzpovídal se ze svých bludů. Dříve než může odpověděti, pán z Dubé, který jej s několika českými přáteli provázel, vezme ho za ruku a praví: Vidíš, mistře Jene, my všichni zde, tvoji přátele a druzi, jsme lidé neučení; nepřísluší nám, abychom ti radili, ty sám rozhodni. Myslíš-li, že jsi v bludu, odpřisáhni a prohlaš to. Ale jsi-li nevinen, vytrvej až do smrti a do posledního dechu v poznané pravdě.

Mistr se dívá s očima plnýma slzí na pána z Dubé. Ale v duchu cítí, že jsou na něho upřeny nesčetné zraky jeho přátel tam v dáli, studentů a kněží, urozených paní a jejich služek, sedláků i pánů, rytířů i doktorů, kteří k němu chodili hledat pravdu. Ty oči, které se na něho upíraly, když k nim mluvil ve své kapli Betlemské, zraky těch naivních posluchačů, kteří přicházeli žádat jej o slovo spásy. Všem poskytoval světlo, myšlenku i život, ukazoval jim cestu, věřili a věří v něho. Je možno, aby je zradil? Odpřisáhnout! Odpřisáhnout pravdu, která nenáleží jemu samotnému, která je majetkem jich všech! — Nežli by se zřekl pravdy, mistr kráčí ke hranici.

Pánové, od University bojující Universita vítězná převzala to posvátné dědictví, naprostý, úplný kult pravdy. — To je, myslím, to, co profesor Masaryk vždycky říkal svým posluchačům: zkoumejte a suďte; suďte bez předpojatosti, řídíce se toliko svědomím, Služte pravdě, milujte ji upřímně a buďte jisti, že posloužíte Vlasti.

Jeden mladý profesor pražské University — snad pan zahraniční ministr pozná, který — napsal: kdyby počestní lidé nebyli líní, nebylo by zlých. — Je to veliké slovo a vznešená myšlenka. Kdyby počestní lidé konali plně svou povinnost, kdyby nikdy nezapomí-

nali na svoje poslání, kdyby chápali celou odpovědnost, která na nich leží, zvedli by celý svět a proměnili lidského ducha.

Pravá, živá, činorodá víra konečně vždycky zvítězí. A to je, pánové, druhé velké poučení, které nám dává pražská Universita, důvěru, optimismus, lásku, lásku k lidu, lásku k davu, k nevědomým a prostým, ke všem těm, jichž neunavná práce stvořila Vlast a ji udržuje.

Pravda, demokracie, vlast, to je, pánové, trojbarevný prapor pražské University, to je korouhev, kterou rozvinula od prvého dne a kterou zachovala netknutou v bouři, to je korouhev, která dnes vítězně vlaje nad mladou republikou československou.

Vrhneme-li zpětný pohled na dramatickou a tak vzrušující historii této University, která prošla tolika hroznými krisemi, uprostřed neklidu přítomné chvíle, zaplaví srdce cit důvěry a naděje.

Chvíle je vážná a jednání, která se vedou, působí nám krutou úzkost; divíme se, že zločiny Německa nezanechaly ve všech duších nesmiřitelné rozhořčení, a že se někdy zdá, jako by někteří k němu cítili shovívavost při nejmenším předčasnou; spravedlnost se vzrušuje a pohoršuje, když se zdá, jako by vládci této chvíle chtěli vážiti na téže váze naše nesmiřitelné nepřátele, chytráky, kteří vyčkali poslední chvíle, aby přiběhli na pomoc obětem, i věrné přátele, kteří byli s námi, když nebezpečí bylo vážné a výsledek nejistý. Nedejme se zmásti a zastrašiti. Poznali jsme hroznější okamžiky a naší odvahou to neotřáslo. Mraky se rozplynou a vítězství konečně připadne přece jen vítězům.

Připomeňme si verše Vrchlického:

> O země slzí, krve, myšlenek a činů,
> v svém velká bohatství a větší v pádu svém,
> ó s čela shrň již těžký závoj stínů,
> a staré slávy své si přitkni diadém!
> Věř v lásku dcer svých, matko, v zmužilost svých synů!
> Hle, v prvním nadšení, a s bouřným srdce plesem
> Ti myšlenky a krev, Ti sny a skutky nesem,
> bys šťastna byla zas, a veliká, všichni chcem!

Ano, Čechy budou slavné a velké, a aby jimi byly, je nutno, aby Německo bylo definitivně poraženo, aby Francie byla mocná a silná a aby východní Evropa byla reorganisována.

Universita pražská byla vždycky velikým střediskem slovanské vzájemnosti. Bude truchliti tak dlouho, dokud Universita moskevská

nebude se k ní moci připojiti, aby společně oslavily porážku germánského barbara. Vítězství Čech bylo by neúplné a zanechalo by ve všech krutou lítost, kdyby také Rusko nezaujalo v Evropě místo, které mu náleží. Je nutno, aby vítězství Čech bylo také vítězstvím celého slovanského světa. Je nutno, abychom zároveň se spojením všech zemí koruny Václavovy mohli pozdraviti jihoslovanský prapor, vlající od Soči po Vardar. Nezapomínáme toho, pánové, že ve chvíli, kdy naši vojáci lámali na Marně útok teutonského vpádu, Srbové poráželi Rakušany, Rusové zaplavovali Rakousko a Čechové desorganisovali armádu Františka Josefa. Nechceme zlehčovati ničích zásluh. Ale bylo by přece jen podivné, aby ti, kdož byli první v boji, byli poslední, jde-li o poctu.

Doufejme ve spravedlnost dějin, až spravedlivý mír pojistí budoucnost. Universita pražská po boku University pařížské pustí se do práce, aby opět stavěly, co bylo zbořeno. Bude to krušná práce, přátelé, ale jste mladí a dokázali jste, co možno očekávati od vaší odvahy. Otvírá se před vámi nesmírná budoucnost. Jen dál! jak zpívá český básník Neruda:

„Však byť měl Čech již všechno ve svém klínu,
čeho si v nejbujnějších snech svých žďál —
to lidské moře nezná odpočinu,
Ty též ho neznej, stále měj se k činu,
dál, Národe náš drahý, věčně dál!“

Přeložil Hanuš Jelínek.

RICHARD BROJ:

KOMU ZAPÁLÍM OBĚTNÍ OHEŇ SVÝCH DÍKŮ . . .?

Ne, že bych byl smuten, že bych hlavu chýlil,
sám v sobě zabloudil nebo se v lásce zmýlil,
že bych se díval na život šedými brýlemi,
málo se radoval, málo se smál, —
ne, — nejsem smuten, věřte mi,
ale přec — něco mne trápí . . . !

Anebo vlastně už jenom to mne trápí,
že život je příliš, přespříliš krásný,
— a já že opravdu nevím, komu bych za něj se poděkoval . . .!

Vidíte, — nejsem sentimentální, —
ale ta radostná jitra, rudá poledne,
modré večery, tuhová noc, jež zkrásní a vybledne
v ultramarinovém svítání,
mluví mi o čemsi svátečním, o slavném kohosi příchodu,
kohosi hlasitém vítání.

Pro zlatorudou záplavu slunečních požárů, jež štíty skalní
na jihu, severu, východu
žhavým svým lijákem zkrápí,
splav mění v plameny a okna v hroudy zlata,
zvonici rozzvučí a potom za les mizí,
pro tiché, zamlklé soumraky s přičmoudlou vůní kouřících, chlebových pecí,
pro velká města, tajemná a cizí,
pro horské, skrčené vísky, dědinky u zátočin
s lajdáckým hnízdem čapím
nad střechou srdečných chat,
s tisícem krásných a naivně hloupých věcí
a zmatených opravdovostí, jež blouzní jak sen — a pravdě říkají zločin
a objevu zráda či ztráta, —
pro ty se trápím,
protože nevím, komu za jejich krásu se poděkovat —!
Za ten sluneční blankyt, který mne daleko do kraje vyláká,
za zpívající, bílá oblaka,
za zlatá pole a vonná, veselá luka,
za dary citu a lásky, nad nimiž srdce radostí puká,
za hrdou pýchu svých dnů.

Do prázdna ruce své pnu!
Tisíce čekanek roste podél mých cest,
sta srdečníků:
jenom se sklonit, jen si je do vlasů vplést . . .!
Ale — komu zapálím obětní oheň svých díků . . .?!

Vždyť kolem všechno mne pobízí, všechno mne k vděčnosti nutí:
vonný, šťavnatý jetel
a pták, jenž odněkud docela blizoučko u slunce dolů do pole sletěl
jak zablýsknutí,
svah, jenž cvrčky zvučí,
rozžaté, horké stráně, smyslné růžovou zeměžlučí.
chrpové chtění a bílé vzpomínání.
V jílovém úbočí, které se nějak koketně nad cestou sklání,
s potutelností ženy
a s její grácií a elegancí,
divizny stojí napřímeny,
jako cikáni, vyšňoření k tanci.
Vrby a osyky lesknou se v sluneční záři
jako chlubivá okna skříní stříbrníků . . .
— Ale kam, komu přinesu oběť svých upřímných díků?!

Den, noc mi září,
den, noc mi svítí!
Jak rozváté ohniště jiskří mi noci
prudkých, bolestných vášní a smyslných, palčivých tuch,
tekuté slunce a hořící vzduch!

Vítězná, mámící moci
radostných žití,
chaose zkušených duší a toužících, krásných, svalnatých těl,
spleti nervů a svalů, směsi citu a vůle,
živote, hýřící karnevale,
bloudění stálé!
V satyrských tóninách bzučící úle
labužnických motýlů, bojovných sršňů a oekonomických včel,
světe! — o Adamovi a Evě věčně se opakující báje,
světe! — zhřešivších vyhnanců ráje,
Ostrove svaté Heleny,
světe-živote!, vždycky rozvířený a vždycky zpěněný,
holdující vášním a kořící se tichu
živote krásný, pestrý kolotoči živočichů,
již s touhou vždy prudčí a prudčí
se vrhají z náruče do náruči,
ztrativše smysly,
a samy v sobě ztraceni,
o duši lhou, o duši blouzní — a myslí,
že budou někdy spaseni,
jinde než v srdci svém!

Nocí i dnem
cítím se kohosi dlužníkem
za všechnu závrať a krásu a žár,
za píseň slunce, za krve var,
za vše, co s prstí mne bratří.
Poněvadž vím, že víc mi už nikdo nemůže dát,
že mám víc bohatství, nežli mi patří,
když všechna ta vonná, barevná dění,
jimž konce není,
a všechny ty kovově zvučící písně a hořících radostí roje,
— jsou moje —!
a proto už jen to, že nevím komu se za vsechno poděkovat,
mne trápí . . .!

OTOMAR SCHÄFER:

ŽENA.

Zabil jsem ji, pane, toť zřejmo i tomu, komu nejsou známy podrobnosti mého zločinu, jak jste nazvali můj fait accompli: není ani příčiny, abych zapíral, neboť jsem přesvědčen, až vyslechnete můj obdivuhodný příběh, dříve než vyslovíte své absolvo, řeknete se mnou:

— Toť žena v celé své nevyzpytatelné podstatě.

Helenina smrt je největší křivdou, jakou spáchala tato milující žena na mé lásce a naprosté oddanosti: její smrt vyvěrá z pohnutek tak zdánlivě absurdních, že jich není až podnes v dějinách erotických katastrof.

Naše známost počala před sedmi lety, naše manželství před čtyřmi týdny, naše líbánky byly násilně přerušeny dnes, jak víte, ranou mého browningu. Přejete-li si jakýchkoli zevrubných údajů, snad curriculum vitae, aby váš vyšetřovací protokol... Ne? Až později... Tím lépe. Vyšetřovanci stojí zpravidla před svými soudci, ale snad mi dovolíte, abych použil prázdného křesla, neboť jsem poněkud nervově podrážděn po vzrušujícím dojmu dnešního dramatu. Děkuji vám.

Překvapuje vás můj klid? Ach, pane, toť první reakce hrůzy a nesmírné bolesti. Uvědomte si svůj duševní stav po kterékoli ráně osudu, jaká vás potkala tak překvapivě náhle, jako mne: naprostá apathie, ochablost svalstva, těkavost myšlení, křeč v hrdle, opilost z utrpení. Co bylo, snad ani nevíte, ale chce se vám všem o tom vyprávět, aby byli podílníky vašich zápasů. Dráždí vás, že nepochopují tragiky vašeho příběhu, zdůrazňujíce všechny malicherné podrobnosti: soud střízlivých mozků je špatným kriteriem vzrušení. Celý svět je příliš těsnou skořápkou, aby obsáhl vaše obviňování příčin, z nichž vypramenilo vaše neštěstí. První hodiny, ba, dny jsme klidni, než lítost, stesk a svědomí se probouzejí ve svých utajených doupatech, než bič vzpomínky po prvé zapráská do vašich zjitřených nervů. Slzy, jestliže vytryskly, zasychají záhy, aby se jich nashromáždily celé bystřiny, ba, moře pro naše černé hodinky. Je příliš rušno kolem nás, aby má bolest přišla se polaskat se mnou jako s chorým dítětem: ale přijde a bude to slavná panychida citového vznícení.

Viděl jste můj byt na Nábřeží Legií: je rozkošný. Kolik rafinovaného vkusu bylo vyplýtváno nejdovednějšími umělci svého odboru, aby první noc naší lásky, osamocené na velikém bílém

loži pod těžce splývavými nebesy, zůstala nám nezapomenutelnou pohádkou! Vzpomínáte si? Brokátové čalouny barvy dozrávajících třešní, světla s rudě smyslnými stínidly, koberce Východu, tak hebké, jako vlas milenčin, jež tlumily náš krok, kožešiny, do nichž bořily se s rozkoší naše dychtivé a lačné dlaně, svist atlasu, batistu a krajek, jež zmámí smysly až k šílenství . . . . vůně a přítmí . . . pane . . . a v tomto prostředí byla se mnou žena, kterou jsem miloval, panna, před kterou jsem po sedm dlouhých, mučivě dlouhých roků krutě potlačoval své vášně zdravého mužství, abych ji přivedl čistou pod svůj krov až k tomuto okamžiku . . . Helena byla cudným dítětem: naši touhu a naše tělesné žádosti vypíjely až k této chvíli naše polibky, jež vždycky se až krve nassály z našich rtů, polibky, které bolely a pálily, polibky, jichž stopy byly označeny rudými skvrnami, polibky, které opíjely jako hašiš a slibovaly všechnu nevyčerpatelnou rozkoš manželského mysteria, až jednou, až jednou, víte . . . Sedm dlouhých roků mučivého, ale poctivě dobrovolného odříkání vybíjelo se tu od večera k jitřním svítáním: usínali jsme na smrt znaveni, když prvně nebe zaplálo a černý kos pod našimi okny kdes ve spleti akátových větví své samici ranní pozdrav na šalmaj zahvízdal.

Probudil nás hlad: prosa v poesii první noci naší nejhoroucnější lásky. Ale utišili jsme ji znovu polibky a plýtvali krví až k naprosté nemohoucnosti, když naše zraky těžce prohlédaly rudými kruhy překotně vířících přeludů: dole, pod námi, na boulevardu, zjiskřeném světly, šuměl, kypěl a vařil se bouřně lidský život. Nervosní bzukot věčně neklidného čmeláka. Byl nevýslovně sladký ozvuk jeho vibrujících křídel, vzdouvajících se horečnou vlnou bijící tepny tepen: neboť čím jiným jest vzrušená touha zástupů, vybíhajících s cudnými úsměvy fariseů v podvečerní stín přibližující se Noci? Rety, jež mluví s Rabindranathem, a srdce, která se mučí priapickými symboly. Gravitace, jež nenašla svého Keplera a Newtona, smyslnost, která je zrůdným pableskem božské plodnosti. Neupřímně zakrývaný hlad, utažený přes vášnivě vzdutý pás tvrdým řemenem nutné morálky.

Dole, pod námi, na boulevardu, zjiskřeném světly a tetelícím se diskretními hovory lásky, šuměl, kypěl a vařil se bouřně prchavý lidský život. Jeho a p p a s s i o n a t o, tlumeno sordinami dvojitých okenních skel, jeho r u b a t o a m o r o s o dnes, kdy vstavena byla koruna díků sedmi rokům bolestného odříkání, vonělo půvabem vzpomínek a reminescencí teplých milostných večerů.

— Jsi šťasten, miláčku?

Odpověděl jsem krutým stiskem svalnatých paží, zocelených soustavným výcvikem nedočkavého mládí: chtělo se mi slyšeti její výkřiky a prosby, viděti slzy, aby bylo možno utišiti ji jako rozmazlené dítě nejněžnějším laskáním, ujišťovat ji znovu a znovu, že nezávidím bohům Hellénů i Vatikánu jejich nesmrtelnost, jestliže si dali vyrvati otrokem Nicoty ius primae noctis: mé rty se přissály v šíleném dychtění, až vyprýštilo cos teplého, sladce a rychle opojného jako palčivé krůpěje etheru, pod brutálním stykem nenasytných zubů s úbělovou pokožkou: pil jsem rudý požár, vstřebávaný žilami rychlostí lidské myšlenky, s hltavostí vampyra. Má žena! Má žena! Chvěla se pod mými křečovitě přimknutými lokty, jež chtěly odpor a byly zklamány povolností, bez stonu a bez vzdechu: její srdce divoce se rozběhlo nesčitatelnými údery. Stůj! zašeptal malomyslně otec Rozum, bdící na stráži proti běsnící Venuši. Vzhlédl jsem k Heleně, hrdlo maje staženo prudkou vlnou děsu a úzkosti: usmívala se v exaltaci utrpení, či rozkoše, jako kterýsi z umírajících proroků nového Zákona Lásky; oči přivřeny, že jen úzký pruh bělma zasvítil zpod řasné hranice černých brv, tváře, zruměnělé do tmava, vyřazovaly všechen smyslný žár žádostného očekávání, cos jako struny Erotova varyta, rozjásané vzteklou orgií zatracovaného mysteria, dralo se k povrchu na spáncích a na hrdle v žilobití tohoto okamžiku.

Byl jsem přesvědčen, že trpí z oddanosti.

Ne, pane.

Byla to láska.

Chcete říci, že láska a oddanost ....

Ne, pane. Vyslyšte mne až do konce.

Zdá se mi, ač to zní poněkud paradoxně, že není větších rozdílů nad ony, jaké jsou mezi principy Lásky a Oddanosti: první, toť nejsobečtější monopolisace citu a práva, naprosto vylučující změnu, či občasnou nevěru. Chce ideální totožnost dvou rozdílných bytostí, absolutní splývání duchů i těl. Překážky láme. Rozumem pohrdá. Rozmarů, nálad a vybočení se stezky nudy a zevšednění pyšně zneuznává. Jde k cíli za cenu krve i jsoucnosti. Je příliš mnoho sybarismu a naopak: příliš unavující prostoty ve vynucené lásce dvou: variatio delectat. Oddanost? Je nadbytečně pasivní, aby vzbuzovala trvalou úctu v mužském srdci, které je zrozeno srdcem zápasníka. Je nutno, abychom byli občasně podupáni Láskou, aby bylo lze znovu horoucně pomilovat Oddanost. Pane, oddanost pláče v ústraní ... ach, to je sentimentální a vydražďuje k odporu.

? ?

Ne, ne, neřekl jsem vám, že jsem byl odhodlán zachovat věrnost Heleně. Byl jsem přesvědčen, že ji budu klamat; lhostejno s kým, ale přece: pro osvěžení zvetšelých půvabů naší lásky a oddanosti. Ale v den, kdy se odehrál závěrečný akt našeho dramatu, miloval jsem ji naprosto a bez výhrady. Lnul jsem k ní, jak jen možno přilnout k fetiši, nebo ztělesněnému božství.

Věříte, že bolest, kterou jsem jí způsobil, byla jí nesmírnou rozkoší? Nepochybuji, že jste četl o rafinovaných požitcích systému markýze de Sade: ale bylo by neprozřetelno, ba, bylo by znesvěcením její památky, kdybychom se snažili rozpoznat nejnepatrnější stopy zvrhlých úsilí v její chorobné citovosti: uslyšíte, že byla odhodlána... Nuže, jak se vám tedy líbí: byla nespokojena, když přestala muka, způsobená dravým stiskem nenasytné čelisti. Její ruce mne hladily, její oči mne vděčně líbaly v extatickém roztoužení a její prsty děkovaly lichotným, přítulným a vybízivým dotekem: z cudné nahoty probuzeného ženství chvěla se všemi pory pudově žíznivá, ale rty nevyslovená otázka: — Proč? Proč?... Odpovězte neznámému a nepochopitelnému...! Šelma se ve mně probudila, tygr, jenž dřímal jako dědictví předhistorických otců tvrdým spánkem zakletí civilisace nesčíslných pokolení až kdesi v nejskrytějších propastech mé prokleté bytosti: neboť nepochybuji, že od tohoto okamžiku nutno stopovat červenou nitku dějové příčinnosti až k tragické krisi příběhu: chtělo se mi spatřit záblesk předsmrtné úzkosti v zoufale vyvstalé zřítelnici, byla to vášeň, jež mnou zalomcovala nezadržitelnými výbuchy, či se mi zachtělo siláckých laurů v oblasti nejsubtilnějších pomyslů?

Byla to omluvitelná zvědavost, jež chtěla ke kořeni onoho radostného odevzdání se v palčivou náruč fysického utrpení?

Buď jak buď: mé ruce šly se zájmem vivisektora a s náruživostí žárlivého milence: mé kostnaté prsty sevřely Helenino hrdlo tak pevně jako železné kleště.

Pane, spatřil jsem poznovu onen úsměv pokorného blaženství namístě předsmrtného děsu. Jsem si jist, že byla ochotna zemříti bez obrany, bez výkřiku a bez vzdechu. Byla zřejmě zklamána, když povolil děsný tlak mého svalstva: vybízivý vděk hořel v jejích rozjásaných zornicích.

— Miluješ mne, drahoušku? — ptala se náhle s tragickým přízvukem.

Mohl jsem jinak, než odpovídat polibky, z nichž bylo snadno

vyčísti všechen můj obdiv a všechno štěstí, kterým mne obdarovala této noci?

— Nuže, zab mne tedy! — zašeptala, zvrátivši hlavu vzad jako v tušení mdlobného záchvatu, — zab mne, neboť jinak nevyčerpáme až do dna všechny lidské možnosti, abychom nezemřeli jako dlužníci naší lásky.

Nervy, řekl jsem si: vskutku, byly to přívaly vzrušujících dojmů, kterými bylo se nám prokousat až k oné chvíli, kdy jsme osaměli ve své ložnici.

— Holčičko, jsi velmi znavena a předrážděna, — řekl jsem konejšivě, probíraje se lichotně vlnami rozplynulých vrkočů modravě černého vlasu, — jsi velmi znavena ... opravdu ... zasloužím, abych byl tvrdě pokárán, myslím-li jen na své štěstí a na svoji rozkoš: nezapomínejme konečně, že nechceme zemříti dnes, ani zítra a že nám tedy vybývá hezká řada příjemných večerů, kdy přijmeme s povděkem . . .

Stulila svoji tvář na mé hrudi jako rozmazlené dítě a zabroukala rozmarně i lítostivě, pěsti i kolena u brady, oči přivřeny, rtíky našpuleny:

— Nechceš tedy? Ne? Ty nechceš?

— Miláčku! — odpověděl jsem vyčítavě.

— Zůstane cosi bolestně nesplněného v mé touze, — řekla s klidnou resignací, ztišivši se mi v náručí.

Usnula v zápětí zdravým, hlomozným spánkem naprostého vyčerpání a prospala několik dlouhých hodin sedíc, opřena důvěřivě o má prsa, zahřívána mým dechem a teplem mého těla.

Bděl jsem, neodvažuje se pohnouti, abych neporušil ani jediného z jejích oddychů, a byl jsem nevýslovně šťasten. Tak šťasten, že jsem plakal, zalykaje se pohnutím, jehož příčinných zdrojů jsem jasně nechápal; mé horké slzy, které skrápěly Heleninu šíji, vyjadřovaly vše to nesmírně subtilní a nepředstavitelné, co lidskými rty vyjádřiti je nemožno: vše to, co cítíme žít a radovat se v dosahu blažených smyslů, ale čeho nepostřehujeme obrysy konkrétního určení a vnímání: oddělení duše od hmotnosti a procítování čistě duchových hodů krásy.

Byla to moje první a také poslední slavnost citového zasvěcení.

Den, který se nad námi rozsvítil, uplynul v něžnostech, obvyklých v prvních dnech šťastných manželství. Noc, hladová noc bouřlivých objetí dozněla disharmonickým akordem opětované žádosti:

— Zab mne, nebo bude cos bolestně nesplněného v mé touze! Chci tomu. A jestliže mne miluješ . . . Což nezmíráme z náhodných rozmarů a kdykoli se zlíbí komusi neznámému, jenž úzkostlivě bdí nad našimi životy, aby uplatnil svá nezadatelná práva krutého samovládce? Což kdyby . . . což kdyby se zmanulo onomu Nevystihlému, aby přerval nit mého bytí v okamžiku, kdy by mi bylo nemožno od tebe odcházet? Smrt z tvé ruky, miláčku, bude dosažením nejvyšší rozkoše. Zab mne. Chci tomu. Jsem tvá a nechci ani posledním dechem být hračkou rozmarného osudu. Chci lásku. Dala jsem ji a žádám ji od tebe. Zab mne. Víš, nejlépe tehdy, až naše extase . . ; Ty váháš? Bojíš se? Čeho se bojíš? Věřím v posmrtný život. Nezemru, ale budu věčně tvou ženou. Přijdu, abych v hodinku tvého osudu byla prostředníkem mezi světlem a tmou. Vše, co mi podáváš tělem v okamžicích erotických vzrušení, napovídá mi rozkoš umírání z tvé ruky. Toužím po ní chorobnou žádostí. Miláčku, nechceš, abych byla dokonale šťastna? Neucítím bolesti. Můj milý, můj dobrý, můj šlechetný! Splynuli jsme těly i dušemi. Ale je stín mezi námi, který hrozí rozpojiti naši lásku. Vzdor sobectví, který je urputným protikladem nejčistší oddanosti. Proč váháš? Obávám se, že se nasytíš mého těla, aby ti zevšedněla i má duše, která po tobě žízní neuhasitelným steskem a zármutkem smutné předtuchy. Vypijme kalich do dna, dokud jeho nápoj kypí, kvasí a vře horkou krví mládí a nenasycené chtivosti. Jsi tak zatvrzelý, že by ti bylo lhostejno, uvidíš-li svého drahouška, umučeného nesplněnými sny a zklamanými nadějemi? Tys ukrutný. Zbabělá sketo, což není v tobě tolik mužné pýchy, abys mne zabil, jestliže tě proklínám za své utrpení, jestliže tě prosím jako pána své jsoucnosti, jestliže klekám před tebou, hrozím-li, nebo úpěnlivě ruce spínám, abys dokončil, cos napověděl v prvou noc našeho důvěrného osamocení? Byla to závratná slast, jaká nás omamovala. Byls bohem a já modloslužebnicí. Protrhl jsi roušku, jež byla svatou branou k životu a naplnění vrcholné možnosti. Pro tebe jsem opatrovala svůj dar, který byl mým krvavým křtem ženství: pro tebe jsem opatrovala, cos vzal s nadšením a vzrušením dítěte v posvěcení šílenství odvěkého mysteria. Děkuji ti a žehnám tvému mužství, neboť tvé výkřiky a vzdechy mluvily rythmem Písně písní, má vděčnost probudila můj hlad po naplnění hmotnosti tvou rukou. Nechceš? Co dáváš, je málo. Jsem nestoudná, že prosím o rozkoš, kterou bych měla odepírati, abych zhodnocovala půvaby svého těla. Neskrývám se, nebo jsi mne poznal. Nezahaluji svých boků, neboť znáš oblou linii jejich

kontur. Přikrývám tě vlasy svými, objímám tě nahotou svých prsů, mé hrdlo se ti nabízí, abys je stiskl, mé žádostivé rty tě vzývají, aby nikdy nepřestaly tvé polibky. Tys můj pán, tys můj bůh, tys moje vznícení, má modla, má Láska. Vše, co žijeme a procifujeme fysickými smysly, je sen, je pohádka, je obraznost a naděje, je doufání v naplnění a trvání chimerických pomyslů: smrt — toť přesné vymezení, toť absolutní klid, toť jistota, toť vznešenost míru, usmíření zápasu. Mrtví nežárlí, neboť jejich oči nejsou z tohoto světa. Bojím se o tebe, miláčku. Uvěř mi tedy, že hynu žárlivostí ve chvíli probuzeného uvědomění svého ženství a své schopnosti. Chci smrt a zab mne tedy. Jsem tvá a tys můj pán, můj bůh, moje vznícení, má modla, má Láska. Vím, že jsme nevyčerpali všechny možnosti, neboť i v bolesti, která nás vzdaluje rmutu pozemského, je krása. Smrt z tvé ruky bude mi vzrušením euphorie. Duše mé duše! Odpouštím ti dnes, ale slib mi, že zítra, nebo pozítří . . . Nebyla bych ženou, kdyby mou ctností nebyl zázrak odpuštění. Chci všechno — a ty podáváš sliby a nápovědi. Miluji tě, nesmírně tě miluji. Dusím se, jak ve mně kypí a kvasí Láska, jíž nedovedeš ukojiti. Smrt mne uklidní. Vím určitě, že zemru bez bolesti, zhynu-li tvou rukou. Přisahám, že zhynu v nejvyšší rozkoši. Přisahám, že můj odchod bude ironickým výsměchem ve tvář Nicoty.

A následujícího večera:

— Obávám se, že zemru tuberkulosou. Dame aux camélias. Neslyšíš v trudných představách vzkřek předsmrtné úzkosti? Rok, dva ležím bez pomoci a bez naděje. Nezastavitelná hniloba stravuje mé útroby. Dusím se a vy, kteří se tváříte, jako by vaše oddanost byla úzce spjata s mou jsoucností, nedovedete, či nechcete pomoci. Vaše rty šeptají modlitby a útěchy, zatím kdy vaše srdce vyprošují si konec, jenž korunuje dílo zničení. Váš rozum ladí tváře k úsměvům, aby v skrytosti ledví prosil o zavržení nesnesitelného břemene. Rozpadám se za živa, jsem pohřbena živoucí, jsem zbavena pohybu a vzduchu. Zab mne, miláčku, neboť s tak hnusnou nemocí nemohl bys mne nikdy milovat. Nechci, abych byla podváděná tak brutálně, nechci, abych ti byla překážkou k vzestupu, nechci, aby nesmiřitelný osud rozhodoval o tvé lásce tak odpornou zbraní, jakou je tuberkulosa.

A pozítří:

— Stáří! Stáří! Pozvolný sestup k nemohoucnosti. Kde jsou mé vděky a půvaby? Mé vlasy zbělely. Tvář svraštěla, rty bledé, na místě zubů viklající se zbytky krásy a síly. Kde má vášeň, jež tě

stravovala? Kde oheň mých žil, jenž rozpaloval tvé smysly k erotickému šílenství? Vrak, jenž bloudí mořem zoufalství, aby dosáhl přístavu Smrti, zátoky Vysvobození. Chci zemříti mlada. Tys příliš sobecký a hmotný, abys pochopil rozkoš umírání z vůle zbožňovaného.

Vidíte, že se snažila objevit všechny přesvědčující důvody, aby mne přiměla k povolnosti. Byly to hrozné večery a noci. Dokud sluneční svit jásal nad krajem, byla mi tichou, povolnou, oddanou a rozumnou družkou. Stín probouzel v onom útlém a křehkém těle jakýsi nervosní neklid absurdní žízně po krví vlastních žil: řekl bych, že se snažila plagovat Richepina, kdyby šosáctví jejích rodičů nebylo mi zárukou, že nepřekročila dětskou naivitu Habbertonovu. A noci! Mdlobná slast jitřila její bizarní touhy. Obával jsem se, že podlehnu jejím rafinovaným nástrahám, jimiž mne vydrážďovala. Unavovala mne svými nekonečnými úvahami o jsoucnosti a zanikání, rozněcovala mne záludy hetéry, aby v rozhodném okamžiku odpírala mi nasycení bolestné žádosti. Vskutku, bál jsem se přibližujících se večerů, neboť tu se počínalo moje bezmezné utrpení. Bál jsem se stínu, jenž vyvstával jako lehký obláček na žloutnoucím okraji hořícího západu, děsila mne samota dvou, kteří se vášnivě milují, ticho noci lekalo mne představami vzrušených zápasů, čerň usínajících promenád tetelila se v mém překrveném mozku jako strašlivý přízrak tragického očekávání.

Pravím vám, dokud sluneční svit jásal nad krajem, byla mi povolnou, rozumnou a roztomilou družkou. Řekl jsem jí tedy, když se svítání kteréhosi prokletého dne v plné kráse před našimi oslněnými zraky nádherně rozsvítilo, že by bylo záhodno, abychom na čas, než naše nervy se uklidní, oddělili své ložnice. Já vpravo, ona vlevo. Zamyslila se na chvíli, stín bolesti a nevole, zdá se mi, kmitl se jejím bílým, vysokým čelem, ale pak radostně souhlasila. Slovo stalo se skutkem. Nepřiblížili jsme se sobě té noci, ani nazítří... vskutku, pane, noc, předcházející tomuto osudnému vzepření se zlu, byla mým posledním chutnáním její tělesné podstaty. Víte snad, že únava výstředních přepínání přichází tehdy, kdy se poddáte sladkému odpočinutí: byli jsme vskutku vysíleni a znaveni, bylo nám vskutku třeba několika poklidných nocí, aby naše srdce tepala pravidelnými údery svalstva, abychom nastřádali zásoby čerstvé krve, kterou jsme nerozumně plýtvali. Usínal jsem radostně a vstával osvěžen, zamilován do své ženy až po uši.

O polednách prohlásila s nejroztomilejším úsměvem, že odjede na dva dny ke své tetě v R. — Nebylo důvodu k podezření, ne-

bylo příčiny, abych pitval praobyčejnou všednost lidského života. Paní B. jest ušlechtilá stará dáma, kterou jsem poznal o svatebním večeru a která si rázem získala mou důvěru a mou naprostou oddanost svou mateřskou příchylností k Heleně. Rozloučení s mou ženou bylo výsostným erotickým vzrušením: radím všem, kdož se milují, aby na čas dobrovolně rozlučovali svá pouta, neboť jen pak budou chutnati všechnu rozkoš milování, neboť jen pak kriticky přezpytují své domněnky a přesvědčení: samota, toť cesta k moudrosti, v tichém zátiší rozloučení promluví obránce rozumu i lásky své apologie k prospěchu, či neštěstí lidských osudů. Vždyť víte, jak prudce teskníme za svými mrtvými, jak určitě rozpoznáváme dobro, které jsme prokázali, i zlo, kterým jsme ublížili.

— Dej pozor, — pravila, když se blížila chvíle odjezdu, dej dobrý pozor, neboť jsi strašlivě zapomnětlivý: klíč a zámek, toť něco tak hříšně malicherného v tvých zmatených a roztržitých představách... Mé šperky! Mé šperky! Nikdy bych ti neodpustila, kdybys, bezstarostný a lehkomyslný jako vždycky ... Tvůj browning je nabit, je spolehlivě nabit? Slyšela jsem, že selhávají náboje, které nebyly v určité době vystřeleny. Polož svůj browning na pokraj nočního stolku, aby bylo lze kdykoli se ho uchopiti k obraně. Slibuješ mi, že budeš krví i tělem chránit mé poklady, které tolik miluji? Vskutku, nevěděla jsem ani, jak šíleně tě miluji. Toť choroba, kterou lze překonat jen smrtí, miláčku! Ale překonáme je: dnes nebo zítra, drahoušku. Buď kliden, nechť se děje cokoli. Všechna má láska a všechna má oddanost je tvoje, jen tvoje, můj Apollone, můj Zeve! Chtěla bych býti Europou, abys mohl být mým vzpupným kentaurem.

Odjela, pane.

Ulehl jsem o desáté a probudil se o druhé s půlnoci. Probudil mne paprsek zlodějské svítilny, prodlevší na mžik na mé tváři. Ve dveřích ložnice stála nehybně černá, zakuklená postava. Revolver v její pravici hledal terč na mé rozhalené hrudi. Můj browning, pane, byl na pokraji mého nočního stolku, aby byl nástrojem Heleniny touhy. Strach, víte, přišel zběsilý strach, vzbuzený tmou a okrouhlým ústím potměšilého otvoru, jenž zrádně a záludně vyčkával... Snažil jsem se oddychovat co nejklidněji, aby jeho žaludek, nacpaný kulemi, měl se mnou smilování, než přijde můj okamžik, kdy promluví můj nedočkavý browning. A přišla ta chvíle. Vetřelec se odvrátil. Vystřelil jsem, jednou, dvakrát, šestkrát, nevím dnes, pane, nevím, kolikrát jsem vystřelil do živého těla, které se chvělo v smrtelné křeči přede mnou. Jeho paty za-

bubnovaly splývavou vibrací v nesmírné bolesti. Zuby zaskřípěly, dech se rval s krví, kloktající v prostřelené průdušnici. Ruka, bílá, něžná ruka, zvala mne k sobě netrpělivým gestem, jež vylučovalo možnost odporu. Poslechl jsem, pane. Přiblížil jsem se k umírajícímu.

— Smrt je nablízku, — řekl mi chroptivě vzlykající přízrak, — děkuji ti, miláčku. Pospěš, pospěš, chci, abych zemřela v tvém objetí, chci, abych zemřela v deliriu lásky. Tys můj, tys můj bůh, mé vznícení, má modla, má láska.

Byla to Helena, pane, která si vynutila splnění své bizarní touhy.

Snad jsem zešílel v onom okamžiku. Zhroutil jsem se k ní, k své sladké a nenahraditelné, vrhl jsem se k ní . . . a . . . odsuzujte mne . . . učinil jsem ji vskutku, jak si přála, svou ženou . . . Zemřela v deliriu lásky.

Znáte mou vinu.

Odsuďte mne nebo mne propusťte.

Ale žít nechci.

Lpí na mé ruce krev mé ženy.

A to mne naplňuje idiosynkratickým odporem k životu.

— — — — — —

KAREL ŽÁK:

VIDINA MLÁDÍ.

Sedím a dívám se do prázdna. Marně teď spojitost nalézt chci
toho, co třese mnou, s tím, co jsem před chvílí vykonal, konám dál
stále a nekonat nemohu. Vracím se v skutečnost. Chvílemi
doléhá na mne ta nezbytnost, žhavá jak bolestná horečka.
Pálí a usíná, vzplane zas, zahryzne znova se do týla.
Těžká je hlava má — beznaděj hluboká tlačí se ve skráně. — —
Nebudu přezírat přítomnost. Vždyť ono děvče tam naproti
přímo — hle! — naproti tváři mé ruce má bílé a půvabné.

Oči mé vžehují leknutí, zhnusení do srdce dívčina —
velké jsou, krvavé, upřené. Cítím, jak pálí mne, vzrůstají
v ohromnost chtěním svým sopečným. Malá jsou ústečka děvčete,
malá, že nemohou pojati celého polibku mužova.
Pod modrým hedvábem chvějí se ňadra, a ručky teď hnuly se,
jako by chvátily, rdousily. Synthesa smrtící rozkoše — —
Cítím, jak utápí nádržka z mramoru teplým svým, vonícím
ručejem život můj. Ve vodě, výparech krvácí tepna má.

Krev teče na horkou hladinu, barví ji rudými obláčky,
vyvírá rudým z ní výdechem, do žil pak vstupuje hřející,
smavé a rozkošné zmírání. Dusí mne emoce smrti té,
zatím co zubů smalt míhá se v růžích na ústečkách děvčete,
rdících se krví pod polibky.

+

Strašné a rvavé jsou ozvuky
orkestru ze síně vedlejší. Tančil jsem na vsi kdys s holčicí.
Jímá mne zvlhlými rameny, tísní mne horkýma prsoma,
ovívá tváře mé spachtěným dechem, jenž mléčnatě zavání.
Nechci ji, štítím se, bojím se vycházky s holčicí pod skálu
u řeky, vesnické hospody. Po řece splývají lodice,
z dáli pak supí zpěv opilců — chórový průvod v té truchlohře.
Děvče však nechce mne opustit. Znova vždy vrhá se toužebně
na mne a líbá mé ohyzdné, krvavé oči, jež tolik mne
bolí. Pak vidím se samotna pod skalou u řeky. V dálce jen
míhá se bělostný šat a vše mizí mně v dálavu touženou.
Sám jsem a vítám svou samotu.

+

Bělostné ručky mé dívčiny
berou mé tváře a hladí je, zatím co rty její pálí mne
na ústech, žehavé výšlehy leptají úst mojich sliznice.

V ordalu za právo života bojuji, musím však zvítězit.
Cítím již předtuchu triumfu. Náhle však zima mne uchvátí,
krutá a strašlivá, která víc zmrtvuje, tupostí zahalí.
Žiji jen pocitem zimy té — ostatní vše je mi lhostejno:
lhostejný smutek mé dívčiny, lhostejno, že teď již nevidím
úst jejich svítících v úsměvu. Vím, co teď cítí má dívčina:
dnes ještě, za chvíli náležet bude co zákonné, kořistně
nabyté zboží, tož tomu, jenž k jejímu boku se přiklání.
To však a právě to lhostejno je mně teď úplně, nezměrně.
Vždyť právě před chvílí byla má — bez vůle, bez moci, vědomí,
nic o tom nevědouc. Duše má, obraznost lehce se zmocnila
dívčiny, jako kdys unikla holčici u řeky pod skalou.

HANUŠ JELÍNEK:

DIVADELNÍ SEZÓNA.

Heroické období českých dějin, kdy malý náš národ otřásal v základech oběma podpěrnými pilíři světového řádu tehdejšího, církví a císařstvím, kdy malá zemička v krátké době zrodila několik postav opravdové velikosti: Husa, Chelčického, Žižku, Prokopa, tato doba krvavých a vítězných bojů, bouřného neklidu a vření náboženského, politického a sociálního přirozeně láká

dramatického básníka českého, aby se pokusil zformovati tento chaotický vír a dáti mu pevné obrysy dramatického díla. Nemůže věru býti pro českého básníka cíle vyššího, než usilovati o to, aby ve zhuštěné dramatické formě podal smysl tohoto období, kdy národ zachvácený posvátnou a mystickou žízní po boží pravdě chopil se cepů a kos a šel za ní proti celému světu a šel za ní vítězně tak dlouho, dokud rozkol ve vlastních řadách nepřišel na pomoc cizím nepřátelům. Doba na výsost tragická, uvážíme-li ohromnost cíle, čistotu zápalu i hrůzu obětí přinesených idei, i propastnou hloubku pádu, způsobeného bratrovražedným bojem. Ale právě tím, že husitství ve své podstatě bylo hnutím davovým a nikterak jednolitým, stalo se tragedií celého národa, o jehož osudy se tu hrálo. Svatý zápal a boj o nápravu života duchovního, instinktivní obrana národa, hájícího své prvenství ve vlastní zemi, theologické subtility, různé koncepce náboženství i světového řádu, raçová nenávist, smělé přetváření společenské struktury, ctižádost i politické intriky, krvelačnost a hamižnost jednotlivců, to všechno se tu kříží, spojuje a slévá v jediný mohutný proud. Na jedné straně hlas myslitele z Chelčic, volající biblické „Nezabiješ!", na druhé sebevědomí lidské i národní, velící brániti pravdu až do smrti. Zamyslíme-li se nad touto spoustou problémů, událostí a osob, pochopíme nepřekonatelnou obtíž směstnati to všechno v úzký rámec jediného dramatu a jediného večera. Neboť Arnošt Dvořák vzal na sebe v Husitech úkol prostě neřešitelný. Zkušený a hlubokými historickými vědomostmi bohatý Alois Jirásek teprve po dlouholeté přípravě sedmisvazkové epické trilogie husitské odvážil se přistoupiti k dramatickému zpracování doby, již znal do nejmenších podrobností, a to ještě si látku rozdělil, soustřediv dějinné události kolem tří velikých postav: Husa, Žižky a Roháče. Arnošt Dvořák přidržel se technicky obdobného postupu obrazového, ale pokusil se o to, vystihnouti onen davový rys hnutí husitského, a zdůraznil svoje úsilí i podtitulem díla, který zní: „Tragedie národa". Nebudiž umělci vytýkáno, jestliže v sebedůvěře, která je příznačnou vlastností mládí a bez níž nelze vykonati nic velikého, přecenil svoje síly. Nenapsal tragedie národa, ale napsal dramatickou báseň mocného dechu, velikého chtění, ne sice jednotné linie, ale krásných a živých detailů. Dějinný proud nelze konec konců znázorniti na scéně jinak než jednotlivci: ať je to jednotlivec z bezejmenného davu či representativní lidský maják — dramatik může pracovati jen s individuem, ať už jeho ústy mluví dav či ať se proti davu staví. Proto i zde dominuje silný jedinec, kněz Prok op

a tragedie národa ustupuje do pozadí před tragedií Prokopovou. Od prvního výjevu na návsi v Chelčicích až po závěrečnou scénu u Lipan je Prokop osou hry a ostatek přece jen folie, historická ilustrace, pozadí, dramatická výplň a kontrast, komentář dějinných událostí. Ale každá z devíti scén je vržena s ohněm, s vervou, se snahou po životnosti co největší, se smyslem pro pittoreskní a živý detail, s opravdovým divadelním smyslem, který Dvořáka charakterisuje a jenž mu jde nad historickou věrnost. Doba a prostředí, v němž bylo dílo psáno, zanechaly v něm nejednu stopu, nejeden ohlas, ne vždy docela organicky stmelený s tóninou hry, která v celku i v detailu snaží se udržeti historický kolorit. Nejvážněji odchyluje se od historické pravdy v podání postavy Žižkovy, jejž líčí jako hrdého nenávistníka — Velkého Nesmiřitelného. Získává tím sice zamýšlený kontrast mezi ideovým zanícením Prokopovým a bezmocnou, záštiplnou agonií umírajícího slepce, ale nezatajím, že toto zkreslení ušlechtilého bojovníka božího působilo na mne tísnivě, i když theoreticky básníku přiznávám právo transposice a když esteticky oceňuji mohutnost scény před Přibyslaví.

Je přirozeno, že vojenský, náboženský a politický prvek převládá v historické hře z husitských dob. Arnošt Dvořák šťastně paralysoval jisté nebezpečí únavy, které tu hrozilo, romanesknim prvkem erotickým, jehož nositelkami jsou „bílá Táborka" Magdalena a visionářská Jana Adamitka. Lidská láska k Magdaleně zlomí v Prokopovi neúchylnou ideologii, vzbudí v srdci neúprosného mstitele a bojovníka soucit, který je vlastně vnitřním zakolísáním, předzvěstí oslábnutí a pádu, ale pád Prokopův zaviní vlastně vášnivá Jana, jejíž láska po jeho smrti mstí se krvavě na jeho ženě i dítěti. Tímto shakespearovským krveprolitím a rovněž shakespearovským doslovem mladičkého Jiříka z Kunštátu uzavřel básník tragedii, která, byť nemohla splniti, co chtěla, zvedá se k pozoruhodné výši svým myšlenkovým úsilím (scéna s kardinálem), bohatou náplní životně kreslených postav (tak Zikmund, Aranka, Magdalena, Eliška, purkmistr, Hanuš a j.) i technickou a architektonickou obratností jednotlivých scén.

Husité přinesli českému umění divadelnímu ještě jeden závažný zisk: ve Vlastislavu Hofmanovi, který navrhoval scénickou výpravu, projevil se naráz umělec prudké divadelní krve, obdivuhodného smyslu pro monumentální jednoduchost a výraznost scény. Jednotlivé jeho dekorace, z devíti dobrá polovina, jsou z nejlepšího, co u nás bylo v tomto oboru vytvořeno.

Provedení hry (po prvé dne 26. listopadu) přesahovalo vlastně síly Městského divadla vinohradského a bylo třeba železné energie Hilarovy, aby divadlo úkol ten zmohlo. Výsledek byl více než čestný: ne že by režie byla tu dospěla k výkonu bezvadně uceleném a zladěnému — po té stránce dalo by se ledaco vytýkati — ale dovedla z herců vykřesati maximum snahy, energie, úsilí, dovedla je přímo vybičovati k jakési horečnatosti, která se stala základní notou celé interpretace a která dobře přiléhala k rozvášněnému ovzduší hry, ovzduší bouří a převratů. Pánové Karen (Prokop), Vydra (Zikmund), Vávra (legát Julian), Zakopal (purkmistr), Rozsíval (Rokycana), Tůma (Hanuš), dámy Benoniová (stařena), Iblová (Magdalena), Sedláčková (princezna) a Hellerová (Jana) dali svým postavám nejlepší ze svých schopností a ze svého zápalu.

Stanislava Loma Děvín, mythus o pěti dějstvích (na Nár. divadle dne 3. prosince) je vážen z počátků našich dějin, kde kromě chudých zpráv kronikářů Kristiána, Kosmy a Dalimila není oč se opříti, neboť zprávy Hájkovy jsou fantasií stejně jako legenda Zelenohorského rukopisu. Přes to, že tato chudoba a nekontrolovatelnost hrdinské legendy české o dcerách Krokových, o dívčím boji a o zakladateli národní dynastie poskytovala básníku úplnou volnost, přistoupil Stanislav Lom k dílu, vyzbrojen poctivou znalostí všeho, co dosavadní badání historické a archaeologické zjistilo o době, osobách, společenském řádu i náboženství našich praotců. Hloubavost a úsilí proniknouti k jádru zvoleného problému je příznačným rysem literární fysiognomie Lomovy; tato snaha probojovati se k ideji, zmocniti se jí a osvětliti ji se všech stran, až stěžovala volnost básnické inspirace ve Vůdci i ve Faustině a činila je jaksi nejasnými: na obou dílech byl patrný úporný zápas básníkův s tíží nadhozených problémů, pod níž se pak až lámala dramatická konstrukce díla. Ani v Děvíně nespokojil se Lom s prostou fabulací a podložil svůj mythus o dívčím boji, jehož česká verse má předchůdkyni v antické pověsti o Amazonkách, výkladem boje mezi principem ženství, to jest něhy, míru a lásky, a principem mužství, totiž krve, meče a síly. Princip míru a dobroty vtělen je v Libuši; není to však měkká a poddajná žena: je i při své mírumilovnosti vládkyně, kněžna, stojící vysoko nad úrovní svárlivých, zpupných a stále se hašteřících náčelníků jednotlivých kmenů, a dovede, uražena drzým poslem franckým, odpověděti s hrdou energií. Ale konečně rozhodne se podvoliti se nátlaku mužů, volajících po silné ruce vládce, a povolá Přemysla

Stadického na stolec Krokův. Sama ovšem nehodlá přijmouti jho manželské a chce na Děvíně se sestrami a družkami žíti dále v cudné uzavřenosti. Přemysl, jenž ani v objetí milující Vlasty nikdy nezapomněl u rádla svých vítězství nad Avary a Franky, jsa Libuší povolán k vládě, vidí v tom splnění poslání, o němž snil, opouští Vlastu a chce spolu se stolcem Krokovým i ruku kněžninu. Vzpouru žen, rozdmychanou vášnivou věďmou Kašou i žárlivou a zrazenou Vlastou, překonávají muži lstí a násilím, a sama Libuše konečně podléhá kouzlu mužné síly a citové vřelosti Přemyslovy. Básník dovedl krásně vyjádřiti paralellní myšlenku o muži-rolníku, jenž je stvořen, aby jeho svalnatá paže zorala a osela půdu, jež vydá plod, a o muži-milenci a choti, jejž příroda určila, aby z ženy učinil milenku a matku. A tak ani Libuše nemůže se vymknouti odvěkému řádu a určení, ani její družky nemohou potlačiti v sobě touhy po lásce a rády se vzdávají jejich objetí.

Zrazená Vlasta zapaluje sice Děvín, ale sama umírá, šílena láskou a hořem, nebohá oběť muže, jenž přes ni jde dále za svojí vyšší sudbou, k vítězství nad Franky, nad odbojnými vojvody, k sjednocení rozkolných kmenů v jediný národ, jemuž jeho spojení s Libuší dá první knížecí rod. Hra vyznívá básnickou pasáží mocného vzletu a radostných výhledů v národní budoucnost a ve slavné příští budoucího hlavního města, hradu, jenž přetrvá bědy a zvítězí. Je tu směle užito etymologie, filologicky dojista odvážné, ale básnicky zdůvodnitelné: „Vidím tvůj hrad! Hoří, jak zahořel Děvín, a neshoří! Prahne! — Prahnutím silný P r a h o u buď zván!" Tak volá Libuše u věšteckém vytržení, prorokujíc slávu a sílu městu, jehož „prahnutí se dotýká hvězd".

Silný básnický dech, jímž je dílo neseno, dovedl stmeliti několikeré myšlenkové pásmo, z něhož je spředeno. V postavě Libuše samé bych chtěl míti přesvědčivěji zdůvodněn její odpor proti Přemyslovi a zejména její rozhodnutí ke vzpouře žen. Za to postava Vlasty, jejíž tesklivá a hluboká láska je personifikací toužného volání rodné půdy, tichého domácího štěstí, teplého krbu proti mužné touze po dálkách a dobrodružných výbojích, má čistou a nerušenou linii od první scény do posledního vydechnutí. Rovněž velmi šťastně je charakterisován zástup českých vojvod a zemanů, na němž autor demonstruje politické i sociální rozvrstvení země, dokud pevná ruka Přemyslova nedala základ k vytvoření skutečného národa z řady svářících se kmenů. Přemyslova státotvorná schopnost vyjadřuje se poněkud mnohomluvně a mlhavě, jako

vůbec po stránce básnického výrazu St. Lom nedopracoval se dosud žádoucí prostoty a jasnosti.

Přes to učinil Děvínem od prací dřívějších velmi značný krok ke konstruktivní přehlednosti a logičtější stavbě díla v celku i v jednotlivostech, a některé passáže, na př. krásná formule zaříkání dosahují i ve výrazu přímo Erbenovské čistoty a prostoty.

Výprava p. Wenigova zůstala na dobrém průměru, s jistými náběhy k opernosti. Režisér p. V. Novák omezil se na péči o správnou deklamaci, a všichni účinkující, zejména imposantně krásná Libuše pí. Naskové, hladce výmluvný Přemysl p. Jičínského, ponuře divoká Kaša pí. Suchánkové, sladce líbezná Tetka pí. Vrchlické i tragicky něžná Vlasta pí. Dostálové měli svůj zasloužený podíl na úspěchu večera.

Třetí významná česká novinka sezóny, pětiaktová hra Ondřej a drak od Viktora Dyka (po prvé na Nár. divadle dne 23. prosince), byla vykládána jako alegorie. Neprávem. Nač zatěžovati alegorií jasnou a průhlednou filosofickou pohádku obecně lidské platnosti? Je-li potřebí komentáře, nalezne jej čtenář Lumíra v básnickém prologu, který v tomto sešitě přinášíme. Tam dočte se o dlouhé básníkově pouti. Nebyla vždy radostná, ale poutník šel a šel, že nutno bylo jíti a že jej sílila touha uvidět jednou rodnou ves „od hříchu omytou a všeho kouzla plnou". Ani výsměch ďáblův jej nezmýlí. Je to zlý ďábel, démon básníkova skeptického, pochybovačného, rvavého a výsměšného mládí. Básník ví, že všechno to zlo, jímž trpíval a proti němuž bojoval, trvá, že není líp v rodné vsi, ale na výsměšnou otázku ďáblovu: „Co učiníš?", odpovídá: Usměju se. Neboť překonal svoje posměvačné, hořké, trýznivě analytické mládí. Duch, který negoval, dospěl ke kladné, osvobozující víře a ta dá mu sílu, aby se směl usmívat." Bolestně sarkastický úsměšek básníkova mládí v době mužné zralosti stává se úsměvem.

To je klíč k té klasicky prosté pohádce o Ondrovi, jenž šel zabít draka a místo něho nalezl toliko Vášu Pazourka. Neštastný Ondra! Kdyby zalhal, kdyby si byl vymyslil nesmysl sebe větší, byl navždy hrdinou. Ale vrátit se a říci: Nebylo draka, jaká neprozřetelnost! Nejen zahanbení chasníci budou se smát Ondrovi, který si chtěl hrát na hrdinu a nesvedl ničeho, i Madlenka, pro niž Ondra byl odhodlán podstoupit boj na život a na smrt, i ta se usměje zlomyslným písničkám na Ondru, a kamarád, který utekl, když zahlédl kouř z Vášova ohníčku, může teď s politováním mluvit o chudákovi Ondrovi, který strachy omdlel a nemohl vidět,

že vlastně on, kamarád, draka přemohl a spoutal. Štěstí ještě, že Madlenka jde se sama přesvědčit k jeskyni a konečně přece pochopí, kdo vlastně byl pravým hrdinou, hodným její lásky.

Ondřej a drak má své ojedinělé místo v tvorbě Dykově a v celé naší literatuře. Není, vedle čeho jej postavit a s čím jej srovnat. Snad nejvýš z dálky, prostotou své scenerie, mohl by upomínat na naivní skladbičky Klicperovy, kdyby právě bylo možno srovnávat šťastnou prostoduchost předbřeznovou s vyzrálým zjednodušujícím uměním básníka z dvacátého věku. Technicky je hra stavěna prostě, s lehkostí, která se zdá téměř improvisační a která je přece skutečný tour de force, neboť není věru snadno napsati pětiaktovou hru na námět tak tenoučký a udržeti při tom zájem divákův do konce, zejména když se básník zbavil hlavního efektu překvapení hned na konci druhého dějství. Přes lehoučkou, skizzovitou manýru mají všechny postavy maso a krev, jsou životné a při své obecné typičnosti dokonale české. Viktor Dyk, jehož vrcholnou dramatickou skladbou zůstává Zmoudření Dona Quijota, napsal v „Ondřeji a draku" humornou, slunnou folii svého tragicky zbarveného rytířského snivce. Ani Ondřej a drak není prost hořkosti, ale vyznívá vírou, že pravé hrdinství ducha a srdce konečně přece jen vítězí nad malodušnou závistivostí, nad malicherným záštím a velkohubým velikášstvím. A za ten úsměv, za tu víru tiskneme básníku ruku.

Páně Hurtova režie správně pochopila, že nelze stylisovanou hru hráti v realistickém stylu; vytvořila na scéně druhé malé jeviště, posunuté do pozadí a orámované něžnými závěry; neměla pohříchu do tohoto rámečku přiměřeně stylisovaných nových dekorací a kostýmů, a musila se zastaviti v půli cesty. Jinak tón, spád i hra sama, zejména pp. Deyl (Ondřej) a Steimar (kamarád) pěkně vystihl intence autorovy a novinka dosáhla srdečného úspěchu.

Překladová literatura byla v Národním divadle zastoupena čtyřaktovým dramatem Jekatěrina Ivanovna od Leonida Andrejeva (přel. L. Dostalová, premiéra 12. X. 1919). Chceme-li v provedení této hry viděti projev piety k básníku, jenž zemřel, nedočkav se vyjasnění poměrů ve své nešťastné vlasti, když byl vyrazil poslední zoufalý výkřik ve svém známém manifestu, dlužno představení uvítati. Dramaticky nepřinesla ničeho tato beztvará studie rodinného rozvratu a pomalého morálního úpadku počestné kdysi ženy až na stupeň chorobného „běšeňstva matky", ale otřásla přece každým, kdo se zamyslil nad tímto chmurným obrazem z ovzduší ruské intelligence, a napověděla odpověď na nejednu otázku,

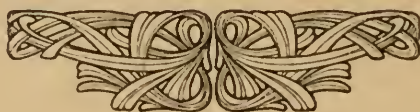
kterou jsme si marně kladli, sledujíce osudy nešťastného národa ruského v posledních dvou letech.

Nešťastnou Jekatěrinu Ivanovnu zahrála pí Dostalová jako minuciésní studii psychologickou a měla v p. Hurtovi, Třebovském, Matysovi, Steimarovi a pí Hübnerové dobré okolí. V několika reprisách ukázala mladá, talentovaná Ruska pí E. Salková zcela jiné, herecky ovšem mnohem chudší, ale jinak velmi působivé vlastní podání.

Zatím co v Paříži François de Curel sklízel potlesk a nadšení vážné kritiky za svůj nový kus Šílená duše (L'Ame en folie), provozovaný svépomocným družstvem dramatiků v divadélku Théâtre des Arts, hrálo Vinohradské divadlo jeho v mém překladě Novou modlu z r. 1899. Přísně myšlenkové dílo, řešící nejtěžší problémy mravní odpovědností se vzácnou opravdovostí, obrací se téměř vyzývavě zády k požadavkům divadelní líbivosti a klade na vnímavost divákovu nadprůměrné požadavky. Budiž konstatováno, že naše obecenstvo sledovalo nejen při premiéře (17. XII. 19), ale i při reprisách mravní zápasy Alberta Donnata a jeho choti s pozorností a s pochopením, které je mu ke cti. Tragický omyl lékaře, jenž za účelem studia naočkuje rakovinu souchotinářské dívce, kterou považuje za odsouzenou k smrti, aby ji po čase nalezl uzdravenou z plicní choroby, vyvolá v něm strašnou otázku: je vědec oprávněn obětovati lidskou bytost, aby zachránil tisíce jiných? Je opravdu tím sprostým vrahem, jak na něho volá jeho neúprosné svědomí? I když jej rozumové úvahy tisíckráte omlouvají, svědomí soudí a lékař vykoná na sobě rozsudek: vočkuje si touž smrt, k níž nevědomky odsoudil malou Antoinettu. Ale ani pak nenalezl by odpovědi k mučivým otázkám o existenci boží, o nesmrtelnosti duše, o povinnosti sebeobětování bližnímu, kdyby malá, nevědomá klášternice nedala mu skvělý příklad, že možno oběť života blahu lidstva přinésti dobrovolně a radostně, máme-li hluboké, láskou proniknuté srdce. Po čem se vědcův rozum marně a zoufale vzpínal, to nalezlo prosté, věřící srdce jako věc samozřejmou. A pochopiv to, nalézá také srdce své ženy, které se mu bylo odcizilo a bloudilo. Žel, je příliš pozdě.

Na Vinohradech našla úloha Alfreda Donnata skvělého představitele v p. Vydrovi, který pochopil a unesl její drtivou myšlenku i tragickou hloubku a podal ji s dokonalým mistrovstvím. Louisa pí Iblové měla čistou vřelost, Antoinetta pí Friedlové cudnou prostotu, a celé představení v režii p. Hlavatého ryzí intonaci.

Za ocenění stojí také nové nastudování klasické Becqueovy Pařížanky na Vinohradech pro krásný výkon pí Sedláčkové v úloze Klotildy, vyrovnaný, bohatý a jednolitý. Na Klotildě možno změřiti, oč mladá umělkyně vyspěla a vyrostla za čtyři léta, která nás dělí od posledního nastudování v Národním divadle. To, co přináší pí Sedláčková dnes, není už slib, ale jeho vyplnění. To je zralé, plné a šťastné umění, které pochopilo autora bolestně krásné komedie. Škoda, že divadlo nemohlo jí poskytnouti přiměřených partnerů pro úlohy Lafonta a Simpsona. Dokud těch nenajde nebo nevychová, bude míti české divadlo čestný dluh památce velikého průkopníka moderní komedie.

 LITERATURA.

František Táborský: ALLELUJA! Báseň. Nákl. Fr. Topiče 1919. Str. 217. S výzdobou Fr. Kysely.

Básnické nadání Františka Táborského, klidné, suché, střízlivé, klonilo se od začátku k epice a dávalo tu před dějovým vzruchem a před plastickou výrazností karakteristického obrysu přednost pohodlné šíři výpravné a syté malbě prostředí. Současně s Macharovým cyklem „Svědomím věků“ a shodně s ním, pokud jde o uměleckou metodu, jal se Frant. Táborský, dotud trpělivý kronikář a nevýbojný psycholog současné měšťanské společnosti, tímto způsobem křísiti postavy a příběhy dějinné, vyzbrojiv se napřed důkladným studiem historických pomůcek, jež umožňují zachytiti dobovou a místní barvu, vystříhati se myšlenkových a citových anachronismů a vůbec vzbuditi ilusi předešlých staletí; také o mravně výchovné pojetí dějin sdílel se již v epických číslech knihy „Hrdinné touhy“ s mladším příslušníkem téhož názoru světového i uměleckého. Husovská epopeje „Alleluja“ o dvanácti rozsáhlých zpěvech působí přímo, jako by to byl do široka rozpředený oddíl Macharových „Apoštolů“: táž realistická úcta k dějinným faktům, opírající se o bezpečnou a důvěrnou znalost dokumentů, týž živý zájem o etické hodnoty české reformace, spiatý skoro paradoksně se sympatiemi pro renesančního člověka, milovníka krásy a uctivatele síly, ale také totéž statické, nedramatické, ustrnulé pojetí úkolu básníka, který netvoří, nýbrž pouze parafrasuje, týž suchopárný sklon k oněm formám, jež přímo potlačují dějové i duševní napětí, k dopisu a monologu, k útržku z kroniky a ke kázání, takže v celku účin skladby jest spíše poučně výchovný než básnicky přesvědčující. Výpravnou svou skladbu, jež sleduje české husitství od Mistrova odchodu z Krakovce až

k propuknutí branného odporu lidového, založil Fr. Táborský s promyšlenou šíří, jíž nelze upříti uznání: vedle ústřední nadživotní postavy Husovy, ztělesňující nábožensko-mravní zápal českého lidu, posunul v popředí také figury obou zástupců úpadkového papežství a císařství, papeže Jana XXIII. a císaře Zikmunda; s porozuměním prokreslená hlava Poggiova měla podobně jako pastosně namalovaný dvůr císařovny Barbory obrážeti pronikání humanistických a renesančních prvků životní rozkoše do světa středověkého. Ale Fr. Táborskému se nepodařilo, aby tento několikerý živel soustředil a ovládl; skladba, místy přeplněná a nepřehledná, rozbíhá se několika směry, takže místy Husova postava, sama odtažitá a schematická, se ztrácí a ani náležitý poměr různorodých těch složek k jádru epopeje není čtenáři jasný. Celkový dojem básně, jíž nechybí ani čísel skutečně lyrických pravého posvěcení, na př. III. zpěv „Hlas země“, jest takřka kronikářský a zvyšován jest ještě tím, že veršová technika jest namnoze značně primitivní, jako by básnická reforma Jar. Vrchlického ani se nebyla dotkla skladatele, jemuž by bylo přáti alespoň takového stupně umělecké autokritiky, jakého svědomitosti učenecké prokázal v této epopeji.

A. N.

Rudolf Medek: LVÍ SRDCE. Básně. Knihovna Památníku odboje sv. I. V Praze 1919, nákl. Památníku odboje. Str. 78.

O válečné poesii nepozbudou nikdy platnosti slova starého Goetha, jimiž dodatečně odsoudil většinu německého ochotnictví veršového z napoleonských válek: „Psáti vojenské písně a seděti v pokoji — to by tak byl můj způsob! Z polního ležení, kde jest v noci slyšeti ržání koní nepřátelských hlídek, to bych si byl dal líbiti. Ale to nebylo mým životem a mou věcí, nýbrž životem a věcí Theodora Körnera.“ Rudolf Medek, básník a bohatýr od Zborova, může býti hrd, že vedle přísně uměleckého měřítka snese jeho válečná lyrika také toto hodnocení, jímž moudrý kmet výmarský nevyjádřil nic jiného než závažný požadavek, aby každý velký vznět a prudký cit byl v básni prožit a nikoliv pouze vykonstruován. Smí se pyšniti ještě čímsi dalším. Nepodává pouze toho, co procítil a prožil sám jako odbojný rakouský voják proklínající své velení, jako dobrovolec mezi starodružiníky na Pinských blatech, jako československý legionář u Zborova, nad Volhou a před Carençy, nýbrž co procítili a prožili v hromadném uvědomění jednotného národního cíle všichni jeho pokrevní soubojovníci. Jako básník, to jest citlivý a vznětlivý muž stupňované organisace nervové, pojal a uchoval si tento typický prožitek účastníka československého branného odboje v plné intensitě. Jeho „Lví srdce“, kniha lyriky spíše monumentalisující než náladově impresionistické, nemění tuto intensitu v drobnou minci lyrické anekdoty neb sentimentální vzpomínky. Pouze mohutné události patetického vznosu tyčí se v plastických obrysech před čtenářem; hlavní děj i politické rozhodnutí zachycovány jsou v pádných zkratkách; cítění celého tábora za rozhodných dějinných hodin uzavírá názorný básník do jasného symbolu. Ale ve sbírce osnovy úplně promyšlené jest pamatováno i na to, aby dojmové napětí neochabovalo stálým přepětím, a proto patetiku občas vystřídávají krajinářské pasáže dalekých obzorů, dosvědčující dávný Medkův smysl pro odvěký, až bájeslovný dech Země, nebo malé baladické skladbičky s figurálním středem, jimiž rychle dozrávší básník prokázal

pronikavé porozumění prosté jadrnému lidství, ozářenému ve své podstatě teprve bleskem tragiky smrtelné. Jest věru poučno srovnati tyto hutné a srdečné kusy, v nichž kresebné umění Medkovo nejednou přikláni se k výrazné linii prostonárodni („Lev", „Balada o Miloši a trubačovi" neb „Sen") s dekorativními postavami a s baladickými motivy jeho prvních dvou knih — rázem vysvitne, jak nekompromisní umění Medkovo vyzrálo, nalilo se šťavami a sesládlo ve vichrech a deštích života. Dokud básník zůstával zaklet v trudech a bludech soumračného subjektivismu a ilusionismu, měl jeho verš, přísně zachovávajici uzavřené tvary tradiční, krátký dech; dnes, kdy jeho srdci, znásobenému v souzvuku s tisíci, narostla křídla, odvažuje se s pravidelným zdarem symfonických skladeb širokého větvení, jejichž daktylotrocheje dovedou malovat i řečnit, zpívat i burcovat, sevřít v úsečném řádku vůdčí motiv v stručné heslo a zase rozezvučeti se po theerovsku mohutnou fugou. Několik nejlepších skladeb sbírky, polyfonická „Vltava", velkolepý „Zborov", jásavý pozdrav domovu „A to je to krásná země", proudná „Volha" zůstanou povždy chloubou našeho pokolení. Nikoliv však pouze pro svůj závažný dějinný obsah, ale i proto, že básníci naši generace to byli, kdo napřed vytvořili pro tyto mohutné náměty sourodou formu. A. N.

Ferdinand Písecký: KDYŽ TEKLA KREV. Básně. Uměleckých snah sv. 180. Nákl. B. Kočího v Praze, 1919. Str. 168.

Mezi veršovanými dokumenty česko-slovenského branného odboje zaujímá neposlední místo sbírka básní Jiřího Mařína „Pod mrakem", vydaná r. 1917 v Chicagu a zachycující jímavě, avšak bez umění, typickou dráhu českého vojáka, jenž skrze nemocnici a ruské zajetí a zároveň skrz bezmocný vzdor, palčivou touhu p domově a náhlé politické uvědomě našel cestu do našich legii, kdež t prve se plně rozvilo jeho češství lidství; zvláštní obliby mezi našin legionáři nabyla Mařinova rázná neohrožená píseň pochodová „Pc chodně hněvu neseme a v srdci stře ný prach". Po převratu se autor, za sloužilý značně o organisaci naši za hraniční revoluce, vrátil domů a n potřeboval již pseudonymu; vykukl se jako známý pedagogický spisova tel Ferdinand Písecký a doplniv svo veršovou žatvu z let 1914—1918, vy dal ji jako objemnou sbírku „Kdy tekla krev". V archivě našeho osvc bození dostane se jí mnohem větší c než v básnictví hodnoceném estetick a zejména nyní, když se přihlašu opravdoví poetové mezi našimi hrd ny, nekyne valný umělecký úspěc tomuto básnickému ochotníku, u n hož v podivné směsi se stýká ma charovský racionalism názoru i vý razu se staromódní sentimentalito milostnou a rodinnou a jenž prů měrné postřehy nevýbojných smysl zavírá do šedivého, konvenčního slc va. Rozjímavé básně Píseckého, osvěc čující myslivou hlavu a mužné srdc ušlechtilého humanisty, které jso ze sbírky poměrně nejlepší, trpí n dostatkem soustředěnosti, ale jso alespoň prosty onoho trapného n vkusu, jenž hyzdí skoro všecky jeh epigramy a valnou část jeho obráz ků válečných. Avšak snad právě prot že z těchto výrazově tvrdých a n obratných veršů nemluví výlučn osobnost umělecká, nýbrž průměrn český člověk, zůstane knížka „Kdy tekla krev" důležitou památkou, kd dějepisec velké doby najde v žádou čistotě dochovaný typ našeho dobrc volníka, jehož nejbezpečnější zbrar byl karakter. Náleželo ke zvláš nostem oné velké doby, že doma

v cizině znamenal více karakter průměrného muže než nadání umělecké neb myslitelské osobnosti. A tomu jest i Ferdinand Písecký zavázán za svou dočasnou proslulost. A. N.

František Gellner: NOVÉ VERŠE. Edice Června sv. II. Nákl. Fr. Borového v Praze 1919. Str. 81. S Gellnerovým autoportretem.

Mezi četnými protimluvy světové války není dozajista nejméně podivný ten, jejž uvádí St. K. Neumann v poznámce ke Gellnerovým „Novým veršům“, že se totiž vydává slovesná pozůstalost někoho, v jehož smrt sami nevěříme. František Gellner, zvlášť rázovitý básník z družiny „Nového kultu“, odešel hned v létě 1914 do pole a nevrálil se z něho, jsa jednotkou mezi těmi nepřehlednými tisíci vojáků, o nichž suchá a přece tajemná řeč armádní praví suše a velitelsky: zmizeli. Gellnerovi přátelé, kteří se dobře pamatují, jak často jejich rozmarný druh na čas úplně zapadl a pak se opět vynořil, nevěří zhola onomu vojenskému udání, ale, aby se ve veřejnosti na jejich dobrého kamaráda zcela nezapomenulo, odevzdávají veřejnosti svazeček Gellnerových básní, jež byly napsány v letech 1903—1914 a básníkem samým přichystány před odchodem na vojnu pro tisk. Tyto „Nové verše“, třetí sbírka Gellnerova, nejsou ani překvapením ani znamením nějakého obratu v lyrikově vývoji: na témže přímém kmeni vráščité kůry a hojného nazlátlého klí roste i nadále dvojí různé ovoce, protože strom byl dvojmo roubován: sladké a vonné písně lásky k ženám, k dobrodružství a k životu a zatrpklé, posměšné kuplety o pitvorné bídě odrodilého člověka. Není nesnadno postřehnouti, že v „Nových verších“ jest pošklebných burlesek méně a ryzí lyriky daleko více a že tato nabyla proti dřívějšku mnohem hutnější výraznosti; jinak však jest to starý Gellner, smyslný piják života až na dno, kde nachází zahořklou ssedlinu, chtivý milenec ženy, kterému chvilkové objetí se končí ironií a soucitem, neklidně těkající bratr plamene osvětlujícího mučivou záhadu dualistické podstaty člověka. I jeho lyrický sloh zůstává týmž. Střídmá stručnost jadrných větiček, sestavených do zpěvných čtyřverší, přizpůsobuje se v jeho heinovských slokách stejně dobře úsečnému rozhovoru jako ostře vyhrocené sebezpytné samomluvě; píseň lehká a pružná jako popěvek ptačí přechází najednou v malý situační obrázek krajinný, zalitý jasným sluncem požehnané nálady; prostá, neobrazná mluva bezprostřednosti až konversační působí dojmem životnosti, která se přímo lechtavě dotýká čtenářovy pleti; nechtěná, ale samozřejmá českost, patrná i tam, kde Gellner rozmarně vzpomíná bohémských zažitků v milované Paříži, připíná jej k dobré tradici nerudovské, dykovské a tomanovské. Bylo-li vyřčeno jméno Tomanovo, buďtež též uvedeny básně, jež mají právo hlásiti se k tomuto drahému lyriku citové essence a sevřeného výrazu: „Jarní píseň“, „Elegie“, „Procházka“, „Touha“, „Přání“, „Pohár k zemi padá“ a „Nepřítel“: ani se nechce věřiti, že tyto granátové krystaly temného lesku a krvavé záhadnosti vznikly na témže srdci, které svou bujnou, zkalenou pěnu rozstříkalo v podkasaných všetečnostech kabaretních grotesek, jako „Mravoučná povídka o hodném a zlém hochu“, „Babička Málková“ a „Vavřinec“. A. N.

Antonín Klášterský: NA ČESKÉM JIHU A JINÉ BÁSNĚ. Knih „Zvonu“ sv. 24. Nákl. České grafické „Unie“ v Praze 1920. Str. 132.

Starobylé podobenství o Antaiovi, jenž, dotkna se rodné země, nabude nových sil, platí také o básnících;

i lyrikové nevysokého vzletu neb přelomené peruti mívají šťastnější chvíle opravdové tvořivosti, jakmile se dojmově nebo motivicky přimknou k domovu. Tím bylo by vyložiti slušnou básnickou úroveň první polovice poslední sbírky Antonína Klášterského, jenž býval vždycky pěvcem intimity, domácí pohody, životního závětří a nyní, pln vlahého citu a posvěcené oddanosti, hledá tuto oblast v rodném Písecku. Krajinný svéráz svého krásného kraje, štědře obdarovaného lesy a vodami, nedovedl sice ani tentokráte postihnouti svým smazaným, neplastickým veršem, stále nastavovaným a štěrkovaným; jeho přírodní zátiší trpí i nadále neurčitostí půvabu příliš povšechného a konvenčností epitet naprosto neosobitých; srovnávati tato čísla s jihočeskými motivy Sovovými znamenalo by stavěti proti sobě průměrného veršovce dobré vůle a opravdového poetu tvůrčího pohledu. Zato několik lidových neb maloměstských idyl z Pootaví se Antonínu Klášterskému skutečně povedlo: jejich drobné postavičky jadrně zhnětené a jednoduše karakterisované obklopuje vlažné, vonné ovzduší domova, jež jest sama něha, láska a oddanost; jsou to celky úplně organické, které před čtenářem dýchají a žijí. Jmenuji na př. čísla „Nedělní jitro Bendla-Stránického“, „Starý učitel“, „Paní kancelistová“, „Farářovo tajemství“ a zvláště dvě hutné rolnické selanky s válečným pozadím „Koně“ a „Návrat“: zde cítíme, jak za básníka tvoří půda a její vláha, tradiční spojitost s předky, ano plemenné vědomí jednoty s rodáky, a proto se stává i výraz jeho spontannějším, pozbývaje své obvyklé kroucenosti a svého běžného papírového suchopáru. V druhé polovici sbírky se Klášterský k této výši již nevyšvihl, ale i tam působí nejlépe, když melancholická nálada života naklánějícího se k západu, když teskné vědomí skutečnosti prohrané v knihách, když věrný smysl pro přátelství sahající až za hrob zhoustnou v idylický obrázek, podaný zpravidla s lehkým rozmarem causerie. Tak v básních „Studentský časopis“, „Vánoční episoda“, „Causerie o pohřbech literátů“, „Noční host“, „Portret“ nebo ve dvou veršovaných hořkých výjevech z posledního dějství životní tragedie B. Němcové „Manka“ a „Vánoční vzpomínka“. Časová a vlastenecká poesie, položená na závěr knihy, selhala však úplně: nepomohlo tu ani napiaté úsilí formalistovo o rozmanitost a zdobnost básnických tvarů, ani dýchavičné podtrhování citů a slov, jež jest vším spíše než projevem skutečné síly — zůstala pouze pokřivená a zmrzačená prósa nepříjemné grimasy. Kdo potřebuje důkazu, nechť srovná znělky „Z naší doby“, „Bedřich“, „Wilhelm II.“ a „T. G. Masarykovi“ s oněmi sonety, jež byly patrně A. Klášterskému vzorem, se Sládkovými „Českými znělkami“ a s Vrchlického „Hlasy v poušti“; rázem postřehne rozdíl mezi jadrnou, mužnou politickou poesií a mezi vynuceným časovým rýmováním. A. N.

Ot. Fischer: LÉTO. Básně. V Praze nákl. Arthura Nováka 1919. Str. 58.

Jako lyrik nalezl se Otokar Fischer před čtyřmi léty v „Ozářených oknech“. Po důmyslných experimentech svého zvědavého a většinou intelektualistického umělectví, jehož byla plna jeho básnická prvotina, odhalil si v oné knize pravý smysl své poesie, totiž hledati v melodii vykoupení ze sporů dualistického nitra, měniti metafysický neklid duše roztoužené po absolutnu a spoutané časností i relativitou v lehkou, vzdušnou píseň, chytati vláčným veršem, opalisujícím

v přeludných obrazech, opar věcí a závoje ilusí, jež kritický rozum strhává a ničí. Nejsa sám v sobě nikdy jist a hledaje často o sobě poučení u jiných myslitelů a básníků, neuvědomil si rázem, že odkryl pravý svůj svět, ba odchýlil se od něho: volným veršem se dával odváděti od písňové melodiky, násilnou dynamičností odcizoval se ilusivnímu lyrismu, takže si pabásněním leckde nahrazoval přímou činnost tvůrčí. Ale již „Hořící keř" ukázal, že se básník po této oklice vrací k sobě samému a nyní jest svazeček „Léto", sbírka mnohem jednotněji komponovaná, dalším dokladem tohoto návratu. Dvacet básní, skládajících tento lyrický cyklus, vzniklo za léta 1919 na Slovensku, ale vážské údolí a taterské velehorské výšiny jsou tu spíše jen básnickou dekorací, než snad tématem náladového krajinářství. Zvonce stád a šalmaje pastýřů zazní; janošíkovská zbojnická romantika zableskne ocelí v soumraku sociálně-politické dumy; veřejný problém československý snese se jako skalní orel k básníku na sněžných polích; Pováží nabízí náprstník, růži a mák nebo kytky bílých a fialových zvonců; hole a štíty chystají protěže a hořce; ano, jednou ozve se i rytmická a slohová vzpomínka na lidovou slovenskou píseň. Ale to vše jest přece jen rámcem, v němž se odehrává lyrické drama romantického milence a romantického metafysika, který se sám nazývá člověkem dvojdomým, tvorem rouhavě kajícím, ba v této scenerii snad poněkud nesiohově Heraklem, Merlinem a Bludným Židem. Upoután horečkou k loži chaty, hovoří s mysliteli, vystoupiv na srázy, skládá nietzschovskou průpověď; na hřebeni hor rozmlouvá ve filosofické lyrice se zastavivším se časem a podnícen závrati nad roklemi prosí Ducha, aby mu přál „náměsíčníku, viděti nevidom, neznaven kráčet a kráčet, leč nevědět, kam jde". Dovedl-li proměniti v lehkonohou píseň otočenou vzdušnými závoji tyto filosofické meditace, podařilo se mu to dvojnásob s náměty erotickými. Jest to opět milostná něha, která vzývá, nechtějíc vzíti, ženu hádanku, upředenou z par a snů, sestřičku vln, oblak a větru, zvědavou a nestálou; vlastní realitu lásky si romantický milenec i tentokráte vyloučil z oblasti svého experimentujícího citu. V který typický příběh možno shrnouti zažitek Fischerova léta na Slovensku? V údolí tančily před ním ráno mlhy podobny rusalkám; když plné slunce zaplašilo je na hory, vydal se za nimi na výšiny a bloudil v jejich stopách. Dostihnuv je blízko sněžných plání a sevřev je v náručí, poznal, že se objímá s vlastními ilusemi lásky a myšlenky. A. N.

Josef Hora: STROM V KVĚTU. Verše. Zlatokvětu kniha XI. Nákl. Fr. Borového v Praze 1920. Str. 64.

Básnická prvotina Horova před pěti lety slibovala řadu lyrických možností, ale neměla osobnostní jednoty: učelivý žák skoro všech mistrů českého verše v posledním desetiletí, nadaný spíše obrazově než melodicky, byl sám v nejistotách, kam zapustiti kotvu. Ani tentokráte neudeřil ještě na svůj originální tón a stále jest toho dalek, aby opustil školu a vzory; ba druhá, hlučnější a pastosnější část jeho sbírky značí svou látkovou a slohovou závislostí dočasnou okliku na dráze k svérázu. Josefu Horovi jest dána citová něha bez změkčilé citlivosti, náladové posvěcení bez jalového náladnůstkářství, schopnost milostného prožitku bez titěrného erotismu. Mužná drsnost severního větru běžícího přes záhony a srážející bílé květy ovocných stromů dodává jeho lyrice, zřídka kdy rozjihlé ve skutečnou píseň, zvláštního ovzduší,

*

pro něž na př. básně „Léto“, „Bílá, růžová, rudá“, „Duben“, „Poledne na podzim“, „Jitro“, „Plný den“ působí dosti výrazně. Ale toto vše básníku módně náročnému nestačí. Roztouženého uctivatele „života nesčíslného, života jednotného“ vábí jednak exotická dálka křiklavou animálností svých sensací („Fata morgana“, „Nostalgie“, „Na tygří kůži“), jednak mladá a nepravidelná syrovost městské a technické civilisace, zvláště jak ji převratně zvířily současné křeče dějin za války i za revoluce („Město“, „Most“, „Noviny“ „1917“ a „Revoluce“) a pak, jako věrný a nesamostatný učedník St. K. Neumanna hledá novou krásu v dynamickém hromadění dojmové suroviny, nepřetavené ve vysokých pecích rytmického tvoření. Není věru tak nesnadno býti slohovým epigonem básnických skutečných i domnělých revolucionářů, má-li někdo Horovu ochotnou přizpůsobivost. I zde podařilo se mu jak několik výrazných abstrakcí, postihujících samo jádro tohoto směru. („A předobře vím | jsem podmět i předmět, jsem křídlo i let | a nemohu jinak, než uctívat svět, | jenž vějířem svým | svál na tento zimničný úsek země | kvas lásky a nenávisti, jež koluje ve mně.“ A jinde: „Raduji se zase z tolika věcí, | jež nemohou mi ničím prospěti | — ale to stačí: | vzaly mne mezi sebe, jsem jednou z nich, | ničím nevzbuzující údiv, | docela blízkou“), tak řada ostrých prudkých postřehů nové skutečnosti zvláště v básních „Most“ a „1917“. Zvláštní pozornosti z této skupiny zaslouží však obrazově i rytmicky dobře skutá báseň „Vlak jedoucí jarem“, připsaná památce Verhaerenově. Jak úsilně se v ní Josef Hora pokouší zakliti do naze smyslového verše pitvornou hrůzu oživeného mechanismu, v jehož útrobě se šklebí mravní rozpory a nespravedlivé ohavnosti dnešního sociálního řádu! Ale jak neodbytně vniká do jeho studeného konceptu kvetoucí úsměv jara, jehož dech dovede básník přece jen zachytiti jistěji zelenou sítí mladistvých svých veršů, než chumáče uhelného kouře a mračna syčící páry!

A. N.

M i l o š J i r k o: DUBEN. Básně. Uměl. snah sv. 205. Nákl. B. Kočího v Praze 1919. Str. 50.

Otevřeně jinošský debut Miloše Jirky nepodává prozatím ještě života, nýbrž jen nedočkavé a dychtivé výpravy k němu; neumí doposud zazpívati chválu a slávu skutečnosti, nýbrž toliko závratnou touhu po ní; erotika jest dubnovému lyrikovi spíše slibem než prožitkem. A proto má tato svěží a naivní knížečka milého hocha, který právě svlékl svraskalou a nepohodlnou kuklu pubertních smutků, obsah velice uzoučký: v jarních prškách střídajících se s rozmary nesmělého slunce protahují se mladinké údy, jejichž citlivou pletí se horká krev přímo dere na povrch, aby se rozběhly za svým osudem, aby sevřely prudce štěstí, aby se daly do křížku s neznámými mocnostmi v širém a záhadném světě. „A modlil jsem se vroucně k životu, — by nenechal mne padnout v dřímotu, — by nenechal mé smysly zavřené — a odemkl mé srdce zamčené,“ zní přiléhavě lyrická formule Jirkova pro jeho duševní stav. Pouze básně první poloviny sbírky, obměňující toto základní téma, mají svůj půvab a svou cenu; kde však v symbolu nebo v baladě zachycuje tento primitiv domnělý obsah zkušeností již obsáhnuté, selhávají nadobro síly „mladého žáka bouřného života“, jak se sám trefně jmenuje. Není-li tu doposud ještě ani poznatků životních, ani kultury básnické, nacházíme za to v těchto velmi výmluvných verších obě pod-

minky pro vývoj v tom i onom směru. Miloš Jirko nadán jest čistou sensibilitou, která se dovede zevního světa zmocňovati takto graciosním a původním způsobem: „hutný vzduch chutná a voní smetanou," mladý rozkošník leže ve trávě „pojídá hladově krajíc své svobody". Obrazy, kterými přibližuje vnitřní svůj svět, mají tuto výraznou původnost: „Za každým pahorkem, na každé pěšině chvíle se jasnýma očima dívá, bělounkým šátečkem na pozdrav kývá," aneb „Miluji smysly své, věrné psy, věrné, hbité a obezřelé, věřím jim, neboť mne živí kořistí křehkou". Kdo v lyrické prvotině takto mluví, bude jednou básníkem. A. N.

Zikmund Krasiński: MODLITBY. Přel. Josef Matouš. Dobrého díla sv. 45. Nákl. A. L. Stříže ve Staré Říši na Moravě 1918. Str. 89.

Vítězné provedení „Nebožské komedie" na vinohradském divadle předloni ukázalo, co pro nás může tragický romantik polský znamenati ideově i básnicky a naznačilo mimochodem, že zdaleka ještě není u konce jeho pout českým písemnictvím, jejíž mezníky nedávno vypsala zajímavá monografie St. Grabowského. Nelze tudíž než vítati rozhodnutí jemného znalce polského básnictví J. Matouše, že bude pokračovati v tlumočnickém poslání J. V. Friče a Fr. Kvapila; jeť v Čechách doposud neznámo leckteré dílko aristokratického visionáře. Právě přeložené „Myśli pobożne" vydány byly ve vlasti Krasińského souborně teprve r. 1899 a mají tudíž takřka kouzlo básnické novinky. Že byly básněny, či spíše žity před osmdesáti lety, nemohl by věru nikdo postřehnouti na těchto třinácti samomluvách, které poeta mezi svým dvacátým a třicátým rokem z rozličných končin Evropy a za různých dějstev životních posílá Bohu a Matce boží; pranic nezastaralo v těchto prudkých a horkých výlevech náboženské lyriky, stupňovaných namnoze až k rušnosti dramatické. Duše obnažená před Tvůrcem a Spasitelem zkoumá sebe samu s neohroženou pravdivostí a úžasným nitrozřením a hned zase vrhá se k nebi s divokou silou obžalobného a očistného patosu, jehož lze stěží udržeti v otěžích. Situace, v nichž vznikají tyto výkřiky, prosby a otázky, stále se mění, a pro každou z nich nachází Krasiński přiléhavou formu, uchvacující jak nekonečným bohatstvím obrazů, tak tvořivou silou věčně vynalézavého symbolismu. „Modlitby" temení z přísně katolického názoru a nezapírají místy rázu až liturgického, ale mohou býti breviářem každé opravdové duše, pokud žije s Bohem a v Bohu, budiž to pod stanem kteréhokoliv konfese anebo vůbec mimo ni. Či psychologický bystrozrak, či lyrické slovo dovedly sklenouti jednotný oblouk mezi póly tak vzdálenými, jako jest na jedné straně dusná hrůza bezesné půlnoci v modlitbě prvé i propastné zoufalství v modlitbě deváté a na druhé straně rosná čistota dětství a panenský vděk ženský v modlitbě páté a šesté, byl skutečným geniem náboženského životá z rodu Dantova a Verlainova a zaslouží slechu zvláště také ve vlasti Otokara Březiny. A. N.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Na XXXIV. výstavě Jednoty umělců výtvarných v Obecním domě byla zřejma snaha o vyšší úroveň přísnějším výběrem prací, ačkoli ani tentokrát nebylo kritické síto dosti husté. Větší soubory vystavovali J. Obrovský, E. Schovánek a Fr. A. Jelínek. Obrovský je pate-

tický improvisátor hbité ruky, milující skvělý lesk a měnivost hedvábí a sametový pel ženského těla od nádechu unyle růžového až po zlatohnědý cikánské pleti. Ženy jeho obrazů nemají jiného smyslu, nežli vystavovati na odiv svoji pleť a jsou si vědomy, jaké doplňující barvy ji nejlépe uplatní. Obrovského plátna však přesto, že jsou pestrá, nejsou barevná. Neboť barevnost obrazu nezáleží na mnohosti barev a jejich partiální střídě, nýbrž na určitém poměru a vzájemné rovnováze tónů a valeurů tak, aby byly svedeny ve výsledné dominantní souzvuky. Toho malby Obrovského nemají a jsou barevně nepoměrně chudší, než na př. na první pohled střízlivější obrazy Preislerovy, nemluvě ani o vnitřní jejich hodnotě. Obrovský se také ukázal na této výstavě sochařem značné řemeslné pohotovosti, ale nikoli osobitého projevu. Práce Schovánkovy a Fr. A. Jelínkovy jsou běžného realistického střihu, u prvního unylou světlou a nevýraznou technikou, u druhého těžkým, klejovitým, „staromistrovským" podáním. V obou je nesporně poctivé, trpělivé práce, jenže bez inspirace. Totéž lze říci mutatis mutandis o krajinách Šetelíkových, Cíny Jelínka a Bubeníčkových, jež však mají nadto alespoň dekorativní lehkost. Z ostatních prací bylo nesnadno vyloviti těžší kus, leda sochařský, jako Folkmanův ženský portret, hebké modelace, a rázovité, na své drobné rozměry poněkud tvrdé bronzy Franty Úprky.

M. A. Zajíc debutoval (v Rubšově galerii) mezzotintami pečlivého, až úzkostlivého vyjádření, přes to jevící značnou na první vystoupení sběhlost a porozumění možnostem materiálu, což mu však namnoze nahražovalo jakost tvůrčí potence.

A. Longen přinesl z českých bojišť ve Francii syré, neprokomponované imprese, v nichž projevil jen povrchní zájem turistův, nikoli však oddané pochopení tragiky míst, na nichž se vybojovala česká svoboda.

Přes pyšný a holedbavý titul neprojevilo Volné sdružení neodvislých českých výtvarníků III. výstavou u Rubše nijaké nezávislosti po smyslu svéráznosti nebo dokonce odboje proti obecnému pojetí umění. Naopak, nikde se nezdvihají nad běžnou úroveň a ještě jsou vesměs jen nápovědmi, možnostmi díla, problematickými proto, že nikde k nim nepostaví korektiv hotového díla. Jediný samorostlý talent z družiny jest Josef Váchal, jenže talent na scesti, protože přeplňuje obraz neseřazenými tvary, malebnými jednotkami, které netvoří zřetelného a určitého součtu. Je to chaos, z něhož sotva vzejde tančící hvězda.

Jaroslav Panuška, malíř intimní české krajiny a humorně strašidelných fantasií se specialisoval, podle souborné výstavy u Topiče, na pravěk. V jeho díle je znáti mnoho diletantně odborného studia archeologického materiálu i snahy promítnouti určitý kraj dálkou věků. Pojímá však dobu obrovitého, převratného přírodního dění i surových a drsných prvních počátků kultury, celou gigantickou epopej země a lidství, zrakem a srdcem čiře novodobého plenéristy, zamilovaného do malebných detailů, jemuž právě proto uniká nahá ohromnost, syrovost a tajemnost pravěkých dějstev. Všechny dávné akce a fakta se mu mění pod rukou v krajinné nálady, v nichž jsou věcně historické podrobnosti více méně obratně vscénovány.

*

Skutečnou výtvarnou událostí jest lepá a ušlechtilá publikace Dílo Bo-

humila Kafky, jež vyšlo s úvodem K. B. Mádla autorovým nákladem.*) Sochař z nejvýznamnějších pomyslbekovské generace a rovněž Myslbekův žák, podává přísný a charakteristický výbor své dosavadní téměř dvacetileté práce umělecké. Není to sloučení s včerejškem a dneškem, jako spíše chvíle soustředěného sebezpytování a výdechu pro budoucí vzrůst. Publikace je u nás svým způsobem nová, ježto trvale zachycuje alespoň v dokonalých reprodukcích dosavadní žeň umělcovu, když lze ji sledovati leda v krátkých okamžicích výstav, neboť na veřejnosti jest nemnoho roztroušených děl a také v Moderní galerii není Kafka zastoupen jak náleží.

Kafka je umělec bohaté citovosti a pevné páteře umělecké. Plastické jistoty nabyl v přísné formální škole Myslbekově, v Paříži pak prožil strhující příklad Rodinův nikoli podlehnutím osobnosti, jako se stalo mnoha slabším, nýbrž osvobozením vlastních skrytých potencí. Živá něha a líbezná cudnost protepluje všechno dílo Kafkovo od první studie „Mrtvé labuti" k „Pastýřské Madonně", od podobizny A. Friče z r. 1902 do portretu pí. J. J. Z. z r. 1918. od „Schoulené ženy" z r. 1904 do ženy „Po koupeli" z posledních let. Jest v nich ustavičná vniterná souvislost, lyricky bytostného založení, nostalgicky podloženého. Odtud temení Kafkova vroucnost ve hřbitovní plastice, jak ji projevil v půvabném, křehkém dívčím žalu náhrobku z r. 1903, v neútěšném hoři truchlícího anděla z vyšehradských arkád, nebo nejvýše v záhadném a svůdném poslu posledního tajemství z „Objetí lásky a smrti". Spodní temné víry duše rozbouřil v „Somnambule" a v „Šílencích", prudkého dramatického gesta a impresivní mnohotvárnosti. Chválu čisté a více citem než smysly rozechvělé nahoty lesa Kafka v mramorech ženských těl, půvabné zralosti a cudné něhy, ať již je nazývá „Probuzením", nebo „Schoulenou ženou", či „Jarními vzdechy", jež jsou vesměs ženami, spíše svedenými sladkou touhou, než vědomě svádějícími. Vrcholem jejich jest usměvavá lahoda pastorály „Pastýřské Madony", plné míru a polední pohody lásky, díla venkoncem monumentálně cítěného i monumentálně stavěného, které přímo volá po důstojném provedení v mramoru někde v parku, kam neustále padá slunce. Stejně mohutnou koncepcí, ač zcela odlišné, tvrdší tóniny, jest sousoší Fügnera a Tyrše, sporých výrazných gest, mužného klidu a vědomí síly. Vnímavým a pronikavým psychologem jest Kafka v podobiznách, od portretu Mánesova, dnes přímo klasického definitivnosti vysondování Mánesovy bytosti, k podobiznám Vrchlického, Alšově, Mošnově, v nichž vždy žije celý člověk. Tatáž emotivnost zračí se i v jeho plaketách ryze reliefně pojatých, s pravým pochopením redukované plastičnosti, a přece neobyčejně tvarově bohatých i dekorativně plynulých a jasných. Pevný laskavý pohled i výraznou jemnost projevuje Kafka i ve zvířatech, jež jsou rovněž oduševnělými podobami a nikoli pouhými realistickými popisy. V jádře je Kafka sochařem pevného charakteru, nezmateného vzory a hesly, usilujícími o svůj plný a laskavý ideál krásy, pro nějž má i vroucně rozezpívané srdce i bohatství tvůrčího fondu.

Stejně vážným, jako nezištným podnikem jest Štencův sborník Umění. Usiluje býti kritickým archivem české práce výtvarné, který by shrnoval jak starší, tak nové umělecké zjevy

*) V komisi Fr. Borového za 110 K, cenu na bezvadnou, bohatou a nákladnou úpravu naprosto neválečně nízkou.

české i glosoval soudobé události. Proto vedle Jiříkova rozboru díla K. Purkyně, pojatého biograficky i zařaďujícího umělce správně v generaci i ve vývoji českého umění. a vedle Mádlových kritik některých děl Reinerových, Brandlových a Mánesových, soudí Matějček současnou práci Štursovu, Janák moderní plakát a Artěl. Životopisně i dobově zajímavý je článek Kuchynkův o Mánesových stycích s V. Náprstkem. Stati jsou vesměs bohatě doloženy obrazy, jež na př. u Purkyně tvoří obsažnou monografii, a reprodukce jsou bezvadně i jasně a čistě tištěné; také papír je pěkný i úprava tisková ladná, prostě publikace, jež je Štencovu závodu ke cti.

Josef Marek.

ZPRÁVY.

RŮŽENA SVOBODOVÁ.

Odešla neočekávaně, neboť tolikrát zdála blížiti se k ní smrt a tolikrát ustoupila zase, že těžko bylo věřiti, že jednou neustoupí. Dotkla se těla, zmarnila je, ale duše, zbavena pout, rozprostřela se šířeji, jako proud, zbavený těsných břehů, a žije.

S pohledem zamyšleným a přece pronikavým, se smíchem neočekávaně svěžím a mladým tane mi na mysli bytost básnířčina. Kolik dívčích a ženských osudů viděla těmito svýma zamyšlenýma, pronikavýma očima, kolik jich prošlo její duší! Svět, který ráda viděla kolem sebe kypěti, byl jí jen k tomu, aby z něho tvořila umělecké dílo, ač dovedla i jinak přiblížiti se k lidem, nalézati nešťastné a činiti dobro. I tu bylo mnoho vždy lačné zvídavosti umělcovy, ale zároveň i tolik porozumění, že mohlo uspokojiti všechny bytosti, které nebyly právě příliš ješitné.

Vyrostlá v době, kdy ženám nebyly ještě otevřeny všechny cesty k vědění, vychovávala se sama, hledala po celý život, a proto měla ráda mládež, jež hledá; učila ji, ale učila se i od ní. Tajemství svého umění nemohla svěřiti nikomu, byť mnozí hráli si jeho formou; to, co bylo vskutku její, ta draze vydobytá moudrost, smysl pro krásu a znalost krásy, to nemohla dáti nikomu.

Vzpomínám na ni opět a opět, a čím více vzpomínám, tím více tříští se mi její smrtí jakoby zdánlivě sjednocený zjev v množství bytostí různých, sloučených v celek. Z dálky zdá se jasnou, jako vždy za života z dálky se zdála; z blízka stávala se složitou, i sobě samé snad nezcela jasnou, a budila neklid. Ne, nebyla to bytost jednoduchá, a to bylo to, co činilo z ní básníka, v jehož složité duši lámaly a rozkládaly se myšlenka a cit jako duha rozloženého světla. Z jejího umění odečte budoucnost jistě nějakou část, významnou jen pro dobu; ale i potom zbude toho dosti, co bude míti cenu trvalou a z čeho i v budoucnosti čerpati budou krásu mladá pokolení.

Zdenka Hásková.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se s poštovní zásilkou: na půl léta K 11·—, na celý rok K 22·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. H. Jelínek.
Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto. — Tiskem „Unie“ v Praze.
Číslo toto vydáno dne 28. ledna 1920.